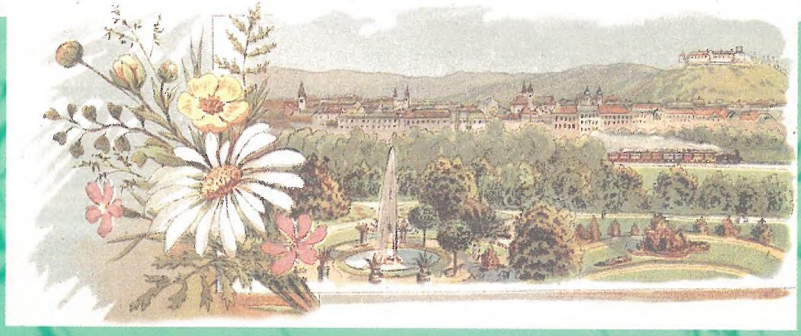
INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
K
6522/18
319960798
COBISS

DOVINSKI ARHIV LJUBLJANA
Gradivo in razprave 18

SPODNJA ŠIŠKA PUŠELJC LJUBLJANE





Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje

1885 - 1914



Delo "Spodnja Šiška 1885-1914" s podnaslovom "S poti vasi v predmestje" ... je vsebinsko zelo bogata monografija Šiške v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno, do združitve z Ljubljano. ... Temelji predvsem na virih, zlasti na zapisnikih občinskih sej in na drugem gradivu občinskega arhiva, pa tudi na gradivu drugih fondov (zemljiški kataster, deželni društveni kataster, frančiškanski provincialni arhiv itd.), potem pa na časopisju, spominski in drugi literaturi.

Monografija je zelo lep prispevek k naši lokalni zgodovini, ki jo moramo v skladu z modernimi pogledi na zgodovino čimbolj razvijati. Spodnja Šiška je za lokalno zgodovino še posebej zanimiva zato, ker se je naselje v vsem opisovanem času na poseben način (pa ne kot privesek) spajala z Ljubljano.

Avtor je zajel gospodarstvo, politiko in kulturo z najrazličnejših strani in daje zelo veliko novih podatkov, ki bodo lahko koristili tudi raziskovalcem zgodovine vsakdanjega življenja ...

Iz recenzije prof. dr. Vasilija Melika, zaslužnega prof. in izrednega člana SAZU

Spodnja Šiška
pušeljc Ljubljane
1885 - 1914

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA
Gradivo in razprave 18

SPODNJA ŠIŠKA PUŠELJC LJUBLJANE

Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje
1885 - 1914

Branko C. Šuštar

6522
SLOVENIJA PRIZNEVO LJUBLJANA 2 NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
Z 10 -12- 1996 / 798

Branko C. Šuštar
Spodnja Šiška - pušeljc Ljubljane:
Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje 1885 - 1914

Izdal in založil: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, 1000 Ljubljana
Zanj odgovarja: prof. Janez Kopač, ravnatelj

Lektoriranje: slov. teksta prof. Tatjana Hojan, italijanskega povzetka prof. Aleksej Kalc
Prevod: prof. Marinka Krenker (*nemščina*) in Maja Pečarič in Roberto Grandini (*italijanščina*)
Računalniško oblikovanje: David Rozman
Urejanje: Ljiljana in B. Šuštar

Barvne priloge in ilustracije: *razglednice* iz zbirke g. Zmaga Tančiča in g. Roka Glavana (priloga X.), *fotografije* iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana (preslikave ga. Darinka Mladenovič) ter *dokumenti* iz arhivskega gradiva Zgodovinskega arhiva Ljubljana in drugih virov.

Tisk: Tiskarna Pleško
© Branko Šuštar

Knjiga je izšla s finančno podporo Ministrstva za kulturo RS in Mestne občine Ljubljana

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4 Ljubljana-Šiška)"1885/1914

ŠUŠTAR, Branko C.
Spodnja Šiška - pušeljc Ljubljane : arhivski zapiski s poti vasi v predmestje : 1885-1914 / Branko C. Šuštar ; [prevod Marinka Krenker (nemščina) in Maja Pečarič in Roberto Grandini (italijanščina) ; razglednice iz zbirke Zmaga Tančiča in Roka Glavana ; fotografije iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana ; dokumenti iz arhivskega gradiva Zgodovinskega arhiva Ljubljana in drugih virov]. - Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1996. - (Gradivo in razprave / Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 18)

ISBN 961-90054-8-1

62341888

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415 -421/96 -mb/sp z dne 17.6.1996 se od publikacije Spodnja Šiška 1885-1914 plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.

Razglednici na platnicah: Razglednica Ljubljane (odposlana 1891) s pogledom od graščine Podturn (Tivoli), tedaj še dela Spodnje Šiške, proti mestu in razglednica Spodnje Šiške (odposlana 1903) s poti nad cerkvijo sv. Jerneja. Na zavihku in zadnji strani platnic so detajli razglednic Spodnje Šiške.

Spodnja Šiška - puseljc Ljubljane:

Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje 1885 - 1914

KAZALO

PREDGOVOR 7

UVOD 9

I. IZ STAREJŠE PRETEKLOSTI SPODNJE ŠIŠKE
- Šiška in njeno ime 13
- Zemljiška gospostva in njihova posest v Šiški 15
- "Šišenski mir" leta 1370 19
- Razvoj naselja 20
- Požar v Šiški leta 1825 25

II. OBČINA, NJENO POSLOVANJE, OBČINSKE IN DEŽELNOZBORSKE VOLITVE
- Občina in njene pristojnosti 27
- Občinske volitve 28
- Župani, občinski svetovalci in virilisti 40
- Politične usmeritve in deželnozborske volitve 45
- Finančno poslovanje občine - občinski račun in proračun 54
  - Občinske finance 1884-1904 56
  - Finančno poslovanje občine 1905-1913 60
- Občina in njeno poslovanje 62
- Občinsko domovinstvo 68

III. UMIKANJE KMEČKE PODOBE SPODNJE ŠIŠKE
- Rast prebivalstva 71
- Kmetije, njive in živina 77
  - Preglednica - domača imena, posest in lastniki 1825 - 1910 79
- Pogled na gospodarsko moč občine 1877-1895 89

IV. VZPON NEAGRARNE DEJAVNOSTI
- Večja gospodarska podjetja in podjetniki 93
  - Vinski trgovci 94
  - Druga trgovina na veliko 98
  - Proizvodna dejavnost 100
- Pogled na gospodarsko dejavnost leta 1902 in 1906 107
- Razvoj obrti 109
  - Gradbeniške, kovinarske in lesne obrti 112
  - Gostilne v Spodnji Šiški 115
    - Pogled na posamezne šišenske gostilne 121
  - Prehrambena obrt 148
  - Uslužnostna obrt 154
  - Trgovska obrt 157

V. GRADBENI, KOMUNALNI IN PROMETNI RAZVOJ
Gradnja hiš ... 167
Ceste in promet ... 173
Ulična imena v Spodnji Šiški ... 181
Vpliv železnice na razvoj kraja ... 185
Vprašanje pokopališča ... 194
Oskrba z vodo: studenci, vodnjaki in vodovod ... 195
Javna razsvetljava v občini ... 201

VI. O CERKVENIH RAZMERAH
Podružnica sv. Jerneja, mežnar, bera in mežnarija ... 205
Prizadevanja za lastno župnijo ... 208

VII. ŠOLSTVO V SPODNJI ŠIŠKI
Ena šola za obe Šiški ... 215
Novo šolsko poslopje ... 231
Deška, dekliška in obrtnonadaljevalna šola ... 236
Nemška šola v Šiški ... 239
Skrb za otroško varstvo ... 243

VIII. DRUŠTVA IN ZADRUGE
Čitalnica / Narodna čitalnica ... 248
Gasilsko društvo ... 268
Sokol v Spodnji Šiški ... 271
Družba sv. Cirila in Metoda ... 277
Nekaj podatkov o drugih društvih ... 278
Zadruge ... 280

IX. ZDRAVSTVO IN SOCIALA
Zdravstvene in higienske razmere ... 283
Občinska skrb za uboge in berače ... 288

X. VEDNO BLIŽJE LJUBLJANI
Odstop nekaterih parcel k. o. Spodnja Šiška 1885-1886 ... 295
Priključitev Ljubljani 1913-1914 ... 302

ZA ZAKLJUČEK ... 306

VIRI IN LITERATURA ... 312
OPOMBE ... 316
Seznam kratic in okrajšav ... 339
Spodnja Šiška - ein Blütenstrauß von Laibach. Archivalische Notizen zur Umwandlung eines Dorfes in die Vorstadt 1885-1914 (Zusammenfassung) ... 340
Spodnja Šiška - il fiore all'occhiello di Lubiana. Da villaggio di periferia a rione cittadino - note archivistiche sullo sviluppo di un abitato 1885-1914 (Riassunto) ... 347
KAZALO OSEBNIH IN KRAJEVNIH IMEN ... 353
SEZNAM ILUSTRACIJ ... 363
PRILOGA I. Zaznamek hiš ... Spodnja in Zgornja Šiška, 1906 ... 367
PRILOGA II. Skica ulic, hiš in hišnih številk v Spodnji Šiški, okoli 1903 ... 372

PREDGOVOR

" Ljubljana ... središče - ... glava Slovenije ... je dobila ... klobuk, Šiška je pa pušelc na tem klobuku."
dr. Valentin Zarnik

Krhek človeški spomin, hitra rast prebivalstva Spodnje Šiške in njeno preoblikovanje v predmestje so večidel že čez in čez prekrili s pozabo ne tako davne dni pred kakšnim stoletjem, ko je Spodnja Šiška, danes le za dve ali tri postaje mestnega prometa stran od centra Ljubljane, živela zavzeto in zanimivo kot samostjna občina v mestni soseščini. Še komu kaj povedo priimki Šiškarjev izpred sto let kot so Knez, Vodnik, Kavšek (Kauschegg), Drenik ali Maurer, ki jih srečujemo vsaj na uličnih imenih? Ali imena občinskih mož kot so bili Burger, Zakotnik, Wisian, Klemenčič, Oister, Pogačnik in Seidl ali vinskih trgovcev Zajec, Zorman, Bolaffio, Stepič in Stele, šolska dobrotnika trgovca Janez Karl in Ana Juvančič, nadučitelja Govekar in Javoršek in njihovih sodobnikov, ki so zahajali k Raci, Anžok, Kanker, Oraš ali v druge šišenske gostilne. Zbirali so se vsaj na "komarjevo" nedeljo konec avgusta v vaški podružnici sv. Jerneja in okoli nje, oblikovali kulturno podobo kraja z delovanjem v šišenski Čitalnici in drugih narodnih društvih v kraju, s politično dejavnostjo narodno-napredne usmeritve ali socialdemokratskih železničarjev, s šišensko Vodovodno zadrugo in domačim hranilništvom pa vplivali tudi na gospodarski in komunalni razvoj kraja. Zelenkova tovarna testenin ali Keršičeva tovarna vozov, žganjarni Rosner in Šebenik so prav tako kakor domača imena nekdanjih šišenskih kmetij skoraj pozabljeni: Prestopavc, Gričar, Kožuhar, Komotar, Putrar, Ločan, Kozel ali Vojda.

Kar se je na prostoru nekdaj prve vasi od Ljubljane proti Gorenjski dogajalo v preteklosti je le prehojeni del iste poti, ki jo danes žive Šiškarji na istih tleh. Tu okoli jedra vasi ob Celovški cesti blizu stare cerkve sv. Jerneja in na nekdanjih šišenskih njivah, ki so se v smeri današnjih ulic raztezale proti severu še čez gorenjsko in kamniško progo do srede današnje tamkajšnje industrijske cone. Tako smo dediči prizadevanj in naporov naših ne tako davnih prednamcev za razvoj kraja, ki je iz vasi zrasel v predmestje, danes pa kar v del širšega središča Ljubljane. Raziskava o tridesetletnem razvoju Spodnje Šiške konec 19. in v začetku 20. stoletja poskuša odstirati zavese spomina, kakor je ostal zabeležen v ohranjenem arhivskem gradivu do leta 1914 samostojne občine.

Objavljena študija je nekoliko preurejena in v posameznostih tudi dopolnjena magistrska naloga, ki jo je avtor zagovarjal decembra 1995 pred komisijo pod predsedstvom prof. dr. Vasilija Melika na oddelku za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete. Študija ni izčrpna krajevna zgodovina Spodnje Šiške, temveč le prispevek k njej, saj predstavlja tiste vidike razvoja kraja, ki jim lahko sledimo pretežno po ohranjenem občinskem upravnem gradivu.

Zato teme niso predstavljene enakomerno, saj so uporabljeni viri kdaj precej zgovorni, o čem pa sploh ne spregovorijo. Posebej se zavedam pomanjkljivosti takega vsebinsko širokega krajevnozgodovinskega pregleda, ki bržkone tudi ni brez napak, posebej pa bi se dalo marsikatero temo še razširiti. A vendar naj nudijo ti "arhivski zapiski" vsaj priročni pregled razvoja kraja do leta 1914. Z našim pesnikom, rojakom iz Zgornje Šiške, lahko zapišemo, da bodo vsaj naši sodobniki in zanamci imeli kaj za nami popravljati in brusiti.

Pri pripravi te raziskave sem dolžan zahvalo vrsti kulturnih ustanov, v katerih sem uporabljal gradivo in tam zaposlenim, ki so mi bili v prijazno pomoč. Posebej Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, od koder je večina uporabljenega arhivskega gradiva, Arhivu R Slovenije, Knjižnici Narodnega muzeja in Slovenskemu šolskem muzeju za razumevanje pri nastajanju dela. Za nasvete k osnutku teksta se zahvaljujem mentorju prof. dr. Vasiliju Meliku in za lektorski pregled besedila kolegici prof. Tatjani Hojan. Na poseben način so me s svojimi objavami o šišenski preteklosti navduševali za to temo poleg starejših avtorjev še prof. Anka Benedetič, prof. Tanja Tomažič in dr. France Golob. Za vrsto spodbud in informacij sem hvaležen tudi kolegicam in kolegom, ki jih vsaj nekaj skušam navesti pri posamezni temi ali viru. Posebej pa naj velja zahvala tudi mojim domačim, saj so spremljali delo pri tem s spodbudno naklonjenostjo.

Za objavo raziskave sem dolžan zahvalo Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, ki jo je uvrstil v svojo ugledno serijo "Gradivo in razprave", posebej njegovemu ravnatelju prof. Janezu Kopaču, saj je prizadevno bdel nad sofinaciranjem stroškov tiska. Pri tem naj z zahvalo omenimo, da sta s prispevkoma podprla natis raziskave Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Ljubljana, ki sta se jima sponzorsko pridružila še Pivovarna Union in predstavništvo LHB banke. Vsem naj velja zahvala!

Zahvala za vestno izpeljana oblikovna in tehnična dela z računalniško postavitvijo teksta in platnic velja gospodu Davidu Rozmanu, za natis pa Tiskarni Pleško. Za možnost objave likovnih prilog k tekstu se z veseljem zahvaljujem varuhom in lastnikom ilustrativnega gradiva, posebej gospodu Zmagu Tančiču, ki je s širokogrudnim posredovanjem primerkov iz svoje bogate zbirke razglednic kar mecensko obogatil besedilo o preteklosti Spodnje Šiške. In še hvala vsakomur od Šiškarjev in Ljubljančanov ali od drugod, ki bo imel s pregledovanjem in s prebiranjem knjige tudi kaj veselja.

V Ljubljani, na Jernejevo 1996



UVOD

Leta 1859 se je v vrsti tedaj modnih potopisov pojavil še eden z naslovom *"Pot iz Ljubljane v Šiško"*. Lotil se je zanemarjene poti, ki je *"še ni nihče popisal, kakor zaslužuje."* S hudomušno kritiko potopisništva je tam predstavljenih 14 minut in 53 sekund, kot jih je pisatelj Fran Erjavec z bralcem rabil od začetka Celovške ceste do *"Šiškarske cerkve"*, in še kaj.[1] Ta predstavitev niti ne tako zapuščene poti se jo loteva z druge smeri: s potjo Spodnje Šiške v Ljubljano.

Razvoj Spodnje Šiške, prve vasi na poti iz Ljubljane proti Gorenjski, v zadnjih treh desetletjih pred priključitvijo dotlej samostojne občine k mestu Ljubljani leta 1914, predstavlja prehod od vasi blizu mesta do njegovega predmestja. Prav umikanje kmečkih značilnosti Spodnje Šiške vplivom bližnjega mesta in s tem procesom povezan razvoj kraja, poskušamo spremljati predvsem na osnovi arhivskega gradiva občinske uprave. Tako naslov opozarja zlasti na uporabo tovrstnih upravnih virov, hkrati označuje tudi Spodnjo Šiško ob koncu njenega obdobja samostojne upravne občine, ne pomeni pa kakšne posebne obravnave razvoja občinske uprave. Tega se dotika v okviru razvoja kraja, kjer sledimo različnim temam, s katerimi se je ukvarjal občinski odbor. Temu sledimo zlasti po podatkih iz fonda Občina Spodnja Šiška (1860) 1884-1914. To ohranjeno gradivo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana je začrtalo tudi časovni razpon obravnave. Za čas po letu 1914 pa je potrebno gradivo o Spodnji Šiški iskati v okviru mesta Ljubljana, ki so mu tedaj priključili spodnješišensko upravno občino.

Lega kraja pred vrati Ljubljane ob glavni poti na Gorenjsko in Koroško, je vplivala na proces izginjanja povsem vaškega značaja kraja že pred leti, ki jih posebej obravnavamo, saj že od 60. let naprej niso predstavljali največjih davkoplačevalcev (za lastniki graščin Cekinov grad in Tivoli) kmetje, temveč večji hišni posestniki, trgovci, gostilničarji in med njimi večji kmetje. Daljši razvoj Spodnje Šiške od vaškega naselja z že opazno nekmetijsko dejavnostjo do ljubljanskega predmestja spremljamo le v treh desetletjih okoli leta 1900. Ob umikanju vaškega kmetijskega značaja Spodnje Šiške se pojavlja vključevanje vasi v večji meri v neagrarno gospodarsko dejavnost. Kdaj in kako se je vas z (vinsko in drugo) trgovino pred vrati mesta Ljubljane, z gostilničarstvom predvsem za goste iz mesta ob sobotah in nedeljah, z oddajanjem stanovanjskih in poslovnih prostorov (tudi skladišč in kleti) ter z urbanizacijo nekdanjih polj spremenila v predmestje? Pomembna spodbuda temu procesu je bila izgradnja gorenjske železnice leta 1870, pivovarne že pred tem, svoje je naredila bližina mestne industrije in cenejša stanovanja za mestne delavce na vasi ter bržkone nižje davščine za trgovce tu kot v mestu. Opazen je bil razvoj v 90. letih in začetek stoletja je dočakala Spodnja Šiška že kot nevaško naselje s komunalnimi problemi mestnih naselij (poimenovanje in urejanje ulic, vprašanje vodovoda in higiene, razsvetljave, razširitve šole, promet ipd). Posebej intenziven razmah je doživljal kraj po letu 1900. Področje Spodnje Šiške je razvoj od vasi k mestu že leta 1914 vključil v upravno področje Ljubljane. Njen predmestni del je ta nekdaj največja podeželska občina na Kranjskem do takrat že bila.

Raziskava o Spodnji Šiški v tridesetletju 1885-1914 je tako rezultat uporabe zlasti občinskega gradiva tedanje samostojne občine. Tako so bolj poudarjene teme, s katerimi se je glede na svoje pristojnosti in krajevne potrebe občinski odbor intenzivneje ukvarjal: posebej vprašanja koncesioniranih (predvsem gostilničarskih) obrti, komunalne in socialne

problematike; slednje v zvezi s podporami ubogim. Določena vprašanja, obravnavana pretežno po upravnem gradivu občine pa ostajajo - kljub uporabi še nekaterih drugih arhivskih virov in delno tudi časopisja - pri tem arhivskem popotovanju Spodnje Šiške iz vasi v ljubljansko predmestje, le nakazana. Posebno težavo prinaša *pisanje imen in priimkov*, saj pri tem v virih tistega časa niso bili ne dosledni, ne natančni in pravilno obliko je le težko uganiti, saj si nekdaj niso preveč belili glave z zapisovanjem oblike imena in priimka. Tako največkrat uporabljamo kar obliko zapisano v viru.[2] Večkrat za označevanje lokacij uporabljamo po virih kar tedanje hišne številke in po letu 1903 uveljavljena ulična poimenovanja, sicer pa je včasih določitev današnje lokacije posamezne hiše kar težavna in bi za to potrebovali še katastrske podatke. Temu v pomoč sta prilogi s seznamom hiš (1906) in skica Spodnje Šiške s hišnimi številkami (okoli 1903). Številne *opombe* k tekstu so večinoma le navedba vira v želji za dokumentiranjem izvora podatkov (najštevilčnejši zapisniki občinskih sej so navedeni skrajšano) in manj dodatni komentarji, zato so predstavljene kar strnjeno na koncu teksta.

LITERATURA IN VIRI ZA RAZISKAVO

Publikacije. O Spodnji Šiški so že kar nekaj pisali. Nemara je prva samostojna publikacija o kraju nemška pesnitev prof. Franka[3] "*Velik požar vasi Šiška pri Ljubljani v noči od 17. na 18. april 1825, v katerem je 150 stanovanjskih in gospodarskih poslopij oropal plamen*," ki je nastala kmalu po dogodku. Društvena dejavnost je spodbudila nastanek treh del o kraju: ob 25-letnici čitalnice 1903 je izšlo izvestje s kroniko njenega delovanja,[4] ob 30-letnici sokolskega društva 1932 pa spomenica,[5] zasnovana pod uredništvom Jakoba J. Jesiha kot kar ambiciozen zbornik tudi s širšimi krajevnozgodovinskimi podatki, mdr. tudi s člankom dr. Svetozarja Ilešiča o razvoju kraja;[6] glede na tidve vsebinsko bogati deli, je brošura ob 100 letnici gasilskega društva 1988 razmeroma skromna.[7]

Člankov o Spodnji Šiški je bilo napisanih več. Naj Erjavčev potopis 'for ever' "*Pot iz Ljubljane v Šiško*" (1859)[8] v tej druščini pomeni predvsem literarno omembo kraja. Še danes zanimiva sta članka izpred več kot 100 let: o izvoru imena kraja in prvih omemb Šiške, posebej o tisti leta 1370, je leta 1891 pisal Simon Rutar,[9] o rimskih in romanskih sledeh cerkve sv. Jerneja pa je pripravil članek Alfonz Müllner leta 1892 v Argu.[10] Sicer pa je spodnješišenska podružnica sv. Jerneja okoli komarjeve nedelje doživljala precejšnjo pozornost; v Slovencu s kar obsežnimi članki, napisanimi tudi po arhivskih virih: Anton Potočnik je o njej pisal leta 1937 (z repliko se je odzval Ivan Kogovšek), leto zatem pa St. Čadež.[11] Serijo preglednih zapisov na osnovi literature je v šišenskem občinskem časopisu Javna tribuna v letih 1976 in 1977 prispevala Anka Benedetič pod naslovom "*Iz zgodovine Šiške. Utrinki iz bližnje in daljne preteklosti*".[12] Posebej dragocena pa sta dva članka v Slovenskem etnografu: Tanja Tomažič je posebej na osnovi ustnega izročila predstavila leta 1973 gostilne v Šiški od okrog 1900 do začetka druge vojske,[13] dr. France Golob pa leta 1991 hišni arhiv in z njim podobo četrtinske kmetije iz Spodnje Šiške v 19. stoletju.[14] O začetkih šolstva v Šiški med leti 1882 in 1918 je prinesla moj zapis Kronika leta 1992,[15] tam pa je izšel leta 1988 tudi prispevek o začetkih elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, ki se

le uvodoma dotika časa do leta 1914. Prav tako je s prispevkom o gradnji cerkve sv. Frančiška v Spodnji Šiški v Mohorjevem koledarju 1990,[16] ki upošteva prizadevanja za novo cerkev tudi od 1908-1915.

Še več pa je knjig in člankov, ki v okviru drugih tem, posebej ljubljanskih, prinašajo podatke tudi o Spodnji Šiški. Tako je z obravnavo dr. Pavla Blaznika iz leta 1971 o zemljiških gospostvih v Ljubljani in njeni okolici,[17] delih dr. Svetozarja Ilešiča, dr. Antona Melika in dr. Frana Zwittra o teritorialnem razvoju Ljubljane in vasi na Ljubljanskem polju (Geografski vestnik 1930, 1934),[18] ter C. Malovrha in dr. Igorja Vrišerja o rasti prebivalstva v Ljubljani in okolici (prvi v Geografskem vestniku 1946, drugi v samostojni publikaciji).[19] Nekaj podatkov o Spodnji Šiški prinaša tudi Valvasor 1689 in W. Lippich v svoji topografiji Ljubljane 1834.[20] Sicer pa v marsikateri obravnavi tem iz ljubljanske pa tudi splošno slovenske zgodovine, naletimo na podatke o mestu bližnji Spodnji Šiški, posebej, ko je iz vasi postajala predmestni del Ljubljane. Ta dela so navedena na ustreznem mestu pri posameznih opombah.

Arhivski viri

Zgodovinski arhiv Ljubljana. Kot osnovni vir za raziskavo je služilo arhivsko gradivo fonda *Občina Spodnja Šiška* v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, ki je prišlo v tedanji Mestni arhiv kot rezultat inkorporacije občine leta 1914. Posebej velja med 19 knjigami tega fonda omeniti *zapisnike občinskih sej* (1884-1888, 1890, 1894-1910), a z žal prejšnjimi vrzelmi in *obrtni register* leta 1914 delujočih obrti, ki ga je tedaj Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica izročilo Mestnemu magistratu v nadaljnje vodenje. Spisovno gradivo je shranjeno v 18 škatlah (v obsegu 1,8 tm) ter urejeno pretežno po vsebinski razdelitvi. Zapisnikom sej odsekov in občinskega kluba 1912-14 sledijo občinske, cerkveno-matične, železniške in gospodarske zadeve povečini iz let okoli 1896-1913. Finančnih zadev iz tega časa je precej; za eno škatlo, toliko kot socialnih, zdravstvenih, policijskih in vojaških zadev. Za dve škatli je zadev v zvezi z domovinstvom v občini 1881-1914 in prav toliko o šolstvu, največ o tovrstni gradbeni dejavnosti. Tudi komunalnih zadev (razsvetljava, vodovod, ceste) je za eno škatlo 1884-1914, toliko kot zemljiških (parcele, regulacija). Tudi gradiva o obrti je kar nekaj (dve škatli), saj so ohranjeni posamezni obrtni spisi 1892-1914. Arhivski fond zaključuje še najobsežnejša serija gradbenih zadev med leti 1890 in 1914, razvrščenih v sedmih škatlah: po obsegu gre skoraj za polovico spisovnega gradiva in za tretjino celotnega fonda. Kadar je navedeno arhivsko gradivo brez navedbe arhiva in fonda, gre vedno za omenjeni občinski fond v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (ZAL, Občina Spodnja Šiška) in zapisnike občinskih sej v njem. Ti predstavljajo tako pogosto navedeni vir, da je v opombi uporabljena tako okrajšana oznaka.

Na Spodnjo Šiško je vezano tudi pet svežnjev popisnic *popisa prebivalstva 31.12.1910 v občini Spodnja Šiška*, shranjenih v Zgodovinskem arhivu Ljubljana kot del popisov prebivalstva Ljubljane (1910, fasc. 41-45). Pri tej študiji je popis 1910 upoštevan le z nekaj podatki, saj bi npr. natančnejša analiza poklicne strukture ali še zanimivejša izvora prebivalstva močno razširila obseg raziskave.

V Arhivu Republike Slovenije (AS) sem uporabljal gradivo *zemljiškega katastra* (1826, 1868) za predstavitev zemljiškoposestnih in s tem povezanih razmer v začetku obravnavanega časa, za posest cerkve sv. Jerneja tudi pregled njene posesti (zemljiška

knjiga v fondu *Okrajnega sodišča Ljubljana okolica*). Iz fonda *Deželno predsedstvo za Kranjsko: volilni spisi* so deželnozborski volilni spisi za občino Spodnja Šiška 1861-1908 in posebej volilni imeniki 1861-1895 s podatki o višini plačanega davka za predstavitev gospodarske moči kraja. Za nekaj podatkov o društveni dejavnosti v kraju sem uporabljal *Društveni kataster deželne vlade za Kranjsko* z nekaterimi spisi, ter še nekaj drugega gradiva.

Posamezno arhivsko gradivo pa je tudi od drugod. V **Frančiškanskem provincialnem arhivu v Ljubljani** je zanimivo gradivo nastalo v zvezi s prizadevanji za župnijo in novo cerkev, v **Knjižnici Šiška** pa so se ohranili dragoceni zapisniki sej Čitalnice v Spodnji Šiški, pisani med leti 1893 in 1932.[21] Nekaj gradiva o Spodnji Šiški hrani **Državni arhiv v Trstu** v fondu Policijska direkcija:[22] gre za romansirano biografijo domače družine socialističnega agitatorja *Andreja Klemenčiča: Hiša št. 67 v Spodnji Šiški.* Obsežno leposlovno zasnovano delo (77 str. rokopisa) je z vidika slovenske politične zgodovine morda res "*domala brez vsake kulturnozgodovinske vrednosti*" (D. Kermavner),[23] a krajevnozgodovinsko zaradi (čeprav literarne) predstavitve posameznih dogodkov in realističnih opisov kraja nedvomno zelo zanimivo.

Tiskani viri

Med tiskanim gradivom naj poleg objave starejših omemb Spodnje Šiške v *Gradivu za zgodovino Ljubljane v srednjem veku* (dr. Božo Otorepec) omenim *Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani* s podatki predvsem za vprašanje inkorporacije (delov) občine k Ljubljani in vrsto uporabnih *šematizmov* tako za prebivalstvo, različne obrti in zaposlene v drugi dejavnosti (učiteljstvo, železničarji).

Periodični tisk (časnike) sem upošteval le za obravnavo posameznih tem, posebej takih, ki niso v uporabljenem arhivskem gradivu zapustile večjih sledi. Predvsem je šlo za politična vprašanja in občinske volitve, saj je v arhivskem gradivu zapisov o tem presenetljivo malo. Tako za nekatere teme navajam zapise v *Slovenskem narodu* in *Slovencu*, manj v *Jutru*, nekaj pa po *Slovenskem sokolu* in posameznih različno usmerjenih delavskih listih (*Zarja, Železničar, Rdeči prapor, Delavec*).

I. IZ STAREJŠE PRETEKLOSTI SPODNJE ŠIŠKE

Pogled na starejšo preteklost kraja do okoli leta 1885 predstavlja le posamezne teme pretežno na osnovi objavljene literature, posebej od kod Šiški njeno ime, zemljiška gospostva v kraju, "*šišenski mir*" leta 1370 in razvoj naselja. Požar leta 1825 pa je zabeležen na osnovi pesniškega zapisa in časopisnih poročil.

ŠIŠKA IN NJENO IME

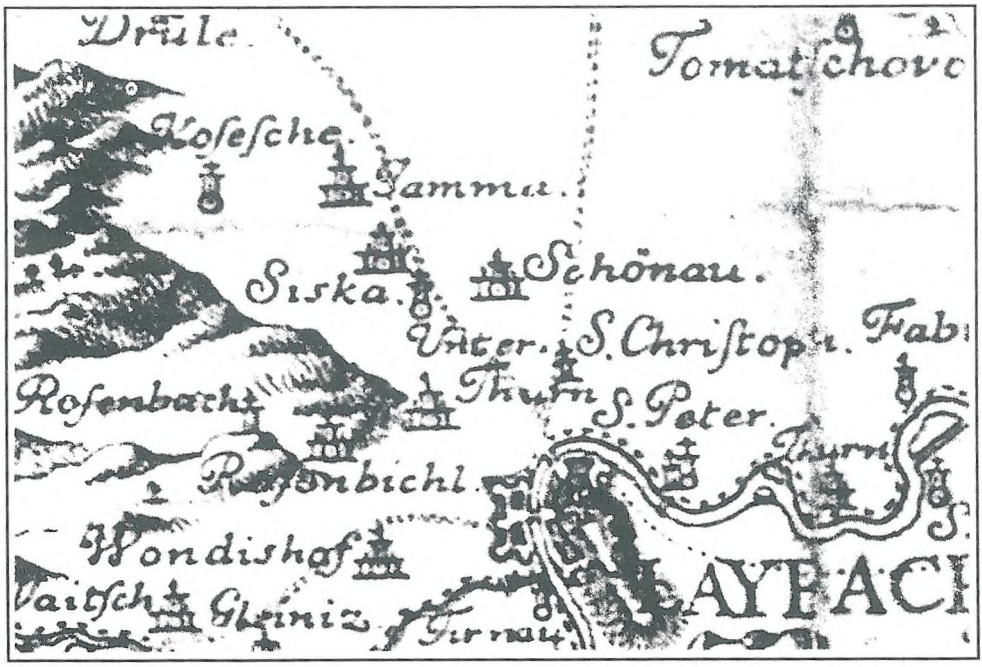
O tem od kod ima Šiška svoje ime je pred dobrim stoletjem pisal zgodovinar Simon Rutar. Sosednjo vas mesta Ljubljane in rojstni kraj prvega slovenskega pesnika je predstavil kot "*jako star kraj - morda nič mlajši nego Ljubljana sama*". Nato pa je z navedbo kraja podpisa pogodbe med Habsburžani in Benečani leta 1370 pred cerkvijo sv. Jerneja v Šiški (*inferior Keissach, Chisschia*) in omemb v urbarju Lueggerjev 1453 (*Geyss, Keys, Kheis, Gheis*) predstavil izvor imena. Kot zaključuje Rutar članek: "*...'Kaissach' in 'Kheis' ni nič drugega nego Kajža, v Kajžah (Keusche) in torej prav tisto kar 'hiška' (hišica), ali kakor izgovarjajo v ljubljanski okolici, 'šiška' (šiša mesto hiša).*"[1] Proti koncu srednjega veka najdemo zapisano *"sanct Bartholomee ze Khaitsch".*[2]

V vizitaciji 1631 je omenjena cerkev sv. Jerneja v Šiški enkrat kot *"Ecclesia S. Bartholomei in Siska"* in drugič kot "*S. Bartholomaei in Schishka*".[3] Šentviška podružnica sv. Jerneja v Spodnji Šiški se 1749 navaja kot: "*Inferiori Schischka, germanice Keitsch*".[4] Sredi 19. stoletja se navaja "*Unterschischka - Spodnja Shiſhka*".[5] Za kraj je v dokumentih druge polovice 19. stoletja slovensko ime *Spodnja Šiška* / tudi *Spodnjašiška* in nemško *Unterschischka* / *Unteršiška*. Kaže pa, da se je konec 19. stoletja uporabljalo tudi ime "*Dolenja Šiška*". Okrajno glavarstvo je marca 1887 pisalo županstvu v *"Dolejni Šiški"*, občinski pisar pa je aprila 1891 pisal o podelitvi domovinstva v "*občini Dolenji Šiški*".[6] Nova oblika pa ni bila sprejeta z naklonjenostjo. Še več. Ko jo je uporabljalo okrajno glavarstvo, je na občinski seji 6. marca 1894 predlagal Anton Wisian naj se pritožijo, kajti to nima "*pravice brez dovoljenja občine njeno staro me spremeniti.*" Po dolgi debati pro et contra so z večino glasov sklenili, naj se vloži prošnja na okrajno glavarstvo, da ostane staro ime Spodnja Šiška.[7] So pa še v prvih letih 20. stoletja kdaj uporabljali tudi ime Dolenja Šiška (Dol. Šiška).[8]

Nemška oblika imena za Šiško pa je dobila 'novo varianto' v začetku stoletja z naraščanjem nemškogovorečega delavstva v kraju. Tako je 1908 poimenoval Spodnjo Šiško nemški Schulverein, ki je v kraju imel svojo privatno šolo, s "*Schönau*",[9] že prej pa je krajevna skupina nemškega šolskega društva navedena v pravilih kot "*Ortsgruppe Schönau - Schischka.*"[10] Seveda je takšno preimenovanje izzvalo na slovenski strani ogorčenje. Res pa

je, da takšno oznako graščine / dvorca (Schönau) vzhodno od spodnješišenske cerkve najdemo že na Florjančičevi karti 1744.[11] Konec 18. stoletja so gospostvu *Leopoldsruhe* (Cekinov grad) priključili še imenje S c h ö n a u s 3 kajžami v Spodnji Šiški.[12] Gre za poslopje označeno leta 1826 kot *'Pagliaruzhou Marof'* (Spodnja Šiška 56, pozneje Kolodvorska 56), in okoli 1900 kot *'Schönau Hof'* na katerem je imela še 1905 J. Koslerjeva pivovarna svoje mlečno gospodarstvo.[13] Do tedaj je od lepote dvora ostalo le še ime. Po tem *"lepem dvorcu"* / 'Schönau Hof' je dobila tudi ime Lepodvorska ulica, ki teče vzporedno z Jernejevo (Milana Majcna) v smeri od Celovške ceste proti (nekdanjemu) dvoru.

Za pogled na zgodovino Spodnje Šiške koncem 19. in v začetku 20. stoletja, se lahko za starejša obdobja tu zadovoljimo le z opozorilom na cerkev sv. Jerneja in tam vzidane rimske odlomke z napisi ter na romansko gradnjo, takšen zazidan portal na severni cerkveni steni in nekdanjo polkrožno apsido. Ta je stala - po Veiderjevem mnenju na mestu sedanjega zvonika in glavnega vhoda v cerkev - še v Hrenovem času, ko je cerkev v času protestantizma močno propadla in jo je 17. aprila 1618 škof Hren znova posvetil.[14] Na rimsko dediščino in romanske dele cerkve sv. Jerneja je opozoril s člankom A. Müllner ob temeljiti obnovi, ki jo je za časa župnika p. Kalista Mediča poleti 1892 izvršil gradbeni mojster J. Burger.[15]



Šiška z okolico na karti Kranjske Janeza Dizme Florjančiča, 1744.

ZEMLJIŠKA GOSPOSTVA IN NJIHOVA POSEST V ŠIŠKI

Po objavljenih Blaznikovih kartah o pripadnosti kmetij zemljiškim gospodstvom v okolici Ljubljane[16] lahko iz skic presodimo, da je v Spodnji Šiški prevladovala različna cerkvena posest. Okoli leta 1500 je kar 2/5 Spodnje Šiške sodilo h komendski posesti nemškega viteškega reda, po 1/5 pa je bilo škofijske, posesti raznih manjših beneficijev in župnijske oz. cerkvene. Okoli leta 1700 je bilo komendske posesti za polovico, po četrt pa škofijske in posesti manjših beneficijev. Nekaj malega je bilo še posesti špitalov in rodbine Bokalških. Do leta 1848 je komendska posest narasla na dobre 3/5, četrtina je bila škofijske in še nekaj cerkvene.

O širjenju komendske posesti v Spodnji Šiški priča tudi listina iz leta 1308 s prvo znano omembo tega kraja. Tedaj je komenda nemškega viteškega reda za 13 mark in pol oglejske veljave kupila od Francuttove žene Marjete iz Ljubljane dve hubi (kmetiji) v Šiški z ljudmi in vsem inventarjem ("*zwo hvben die gelegen sint ze Cheis in dem dorfe vor der stat ze Laibach mit leute vnd mit gut vnd mit allem dem daz dar zu gehort*").[17] Proti koncu 15. stoletja so bila - kot ugotavlja Blaznik na podlagi komendskega urbarja iz 1490 - središča komendske posesti v Dravljah (8 hub), Zgornji Šiški (5), na Jami (1), v Bizoviku (11) in v Spodnji Šiški / "*Nieder Kaysch*". Šest komendskih hub so imeli Jakob Roger, Paul Mare, Paul des Machor brueder, Matheus Glemesch, Martin Wossetz in Nicklaw des Tscherne).[18] Tedaj se omenjajo med komendsko posestjo v Spodnji Šiški še štirje domci (hiše z vrtovi). Tako razdrobljena posest - običajna v Ljubljani - med komendsko posestjo v drugih vaseh ljubljanske okolice ni omenjena.[19]

Obseg posesti leta 1461 ustanovljene ljubljanske škofije se ni bistveno spreminjal vsaj od srede 16. do srede 18. stoletja. Posest je bila razdeljena na župe; župa v Savljah je obsegala kmetije še na Šmarni gori, Goričanah, Šentvidu, Dravljah, Kosezah, na Jami in v obeh Šiškah. Konec 15. stoletja je imela šentviška župnija v lasti tudi kmetije mdr. v Spodnji Šiški. Med posestjo različnih cerkva in beneficijev je omenjena huba cerkve sv. Jerneja v Spodnji Šiški v sami vasi. Kaplanija sv. Trojice v ljubljanski stolnici je tudi imela posest v Spodnji Šiški.[20] Mnogo manj posesti je bilo v 15. stoletju last posvetnih velikašev; rodbina Luegerjev je mdr. imela desetine v vaseh proti Gorenjski, tudi v Spodnji Šiški od dveh hub ("*von zwaien hueben ze Keyszu der Grueben*" oz. zw Gheies[21]), na Jami, v Zgornji Šiški / Ober Kheis, Kosezah in Dravljah.[22]

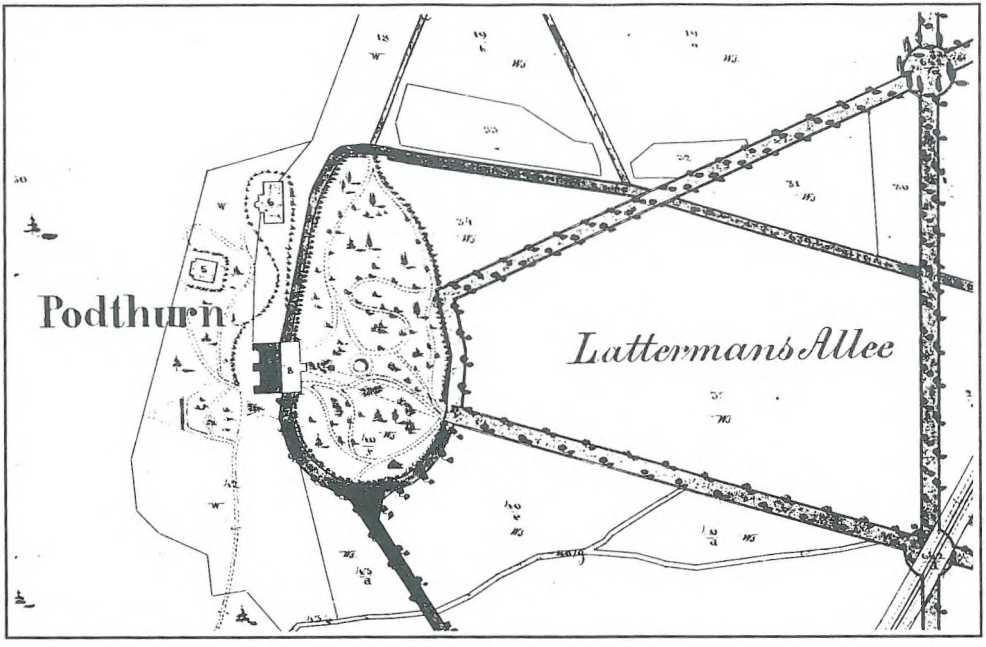
Rodbina Lamberger je imela 1501 v posesti kot habsburški fevd dvorec v Šiški. Po Blaznikovem mnenju ni izključeno, da gre za tivolsko graščino (*P o d t u r n*).[23] *D v o r e c T i v o l i* je 1507 prodala družina Sarau vicedomu Erazmu Praunwartu, od tega pa ga je kupil 1534 ljubljanski meščan Anton Kuechl. Dvorec z le malo podložniške zemlje, je konec 16. stoletja pogosto menjal lastnike, 1601 pa je prišel v posest jezuitskega reda v Ljubljani. Škof Hren je dal 1613 grad na novo pozidati, jezuiti pa so z nakupi močno zaokrožili posest. Po razpustitvi jezuitov je dvorec prešel v last študijskega fonda, 1837 pa v posest deželnih stanov.[24]

Poleg procesa razpada posesti zemljiških gospostev vidimo na šišenski strani drugačen razvoj: nekaj trdnejših gospostev je vsrkalo razne drobne dvorce, kot piše Blaznik. Tak je bil *C e k i n o v g r a d* v Spodnji Šiški. Osnova temu zemljiškemu gospostvu je bila obsežna svobodniška njiva z davčno osnovo 1 gld. 20 kr., kar ustreza najmanj eni hubi. Lastniki so bili meščani Sigmund Staer do 1739, Luka Ravnikar do 1742 in Jurij Marn. Proti sredi 18.

stoletja je postal lastnik posesti grof Leopold Lamberg. Ta je osnoval novo zemljiško gospostvo Leopoldsruhe s kmetijami na Jami (3 1/3 hube), na Ižanskem in kot lastnik Bokalc tudi z njihovo pristavo ob novi posesti v Sp. Šiški, ter osmimi kajžami v Spodnji Šiški.

Šišenska posest Bokalc je po Blazniku istovetna z dvorcem v Spodnji Šiški, ki je bil v začetku 17. stoletja last ljubljanskega gradiščana Pavla Koeniga. Poznejši lastnici sestri Veronika Pallenburg in Marija Sidonija Raumschuessel, roj. Koenig sta prodali posestvo 1688 Wolfu Sigmundu Stroblhofu, lastniku Bokalc. Po smrti Leopolda Karla Lamberga se je njegova vdova poročila z Lorencem Szögyenyjem, poslopje pa je dobilo ime Cekinov grad. Szögyeny je priključil gospostvu še imenje Schönau s 3 kajžami v Spodnji Šiški. To imenje je bilo prej od 1738 v posesti grofa Adama Antona Auersperga in 1753 prešlo z nekaj druge posesti v last Wolfa Engelbrechta Auersperga.[25] Schönau se (kot dvorec) pojavlja na karti J. D. Florjančiča Ducatus Carnioliae iz leta 1744 med današnjo Celovško in Dunajsko cesto, vzhodno od spodnješišenske cerkve.

Poleg Schönau-a so na zahodni strani sedanje Celovške v smeri severno od Ljubljane označene še graščine Thurn (danes Tivolski grad), ter (cerkev in za njo) neimenovana oz. označena kot *'Siska'* nato pa graščina *'Jamma'* (graščina Jama v Zgornji Šiški). Dvorec Jama je omenjen v virih v prvi tretjini 14. stoletja kot Cheys, Keusch in Keysk. Dvorec je v 19. stoletju prehajal iz rok v roke in avgusta 1842 sta posestvo kupila Jakob in Marija Kanc, na prisilni dražbi leta 1870 pa Henrieta Gariboldi od katere je posestvo za 10 200 gld kupil maja 1873 upokojeni dvorni uradnik Alojz Mayer, a ga je leta 1881 prodal. Leta 1893 je posestvo kupil ljubljanski trgovec Anton Luckmann, od leta 1927 pa je bil lastnik Hubert Luckmann,[26] pozneje pa je tam delovala Krekova gospodinjska šola, danes pa stoji tam bolnišnica.



Grad Podturn (Tivoli) s parkom in Lattermannovim drevoredom, 1868.

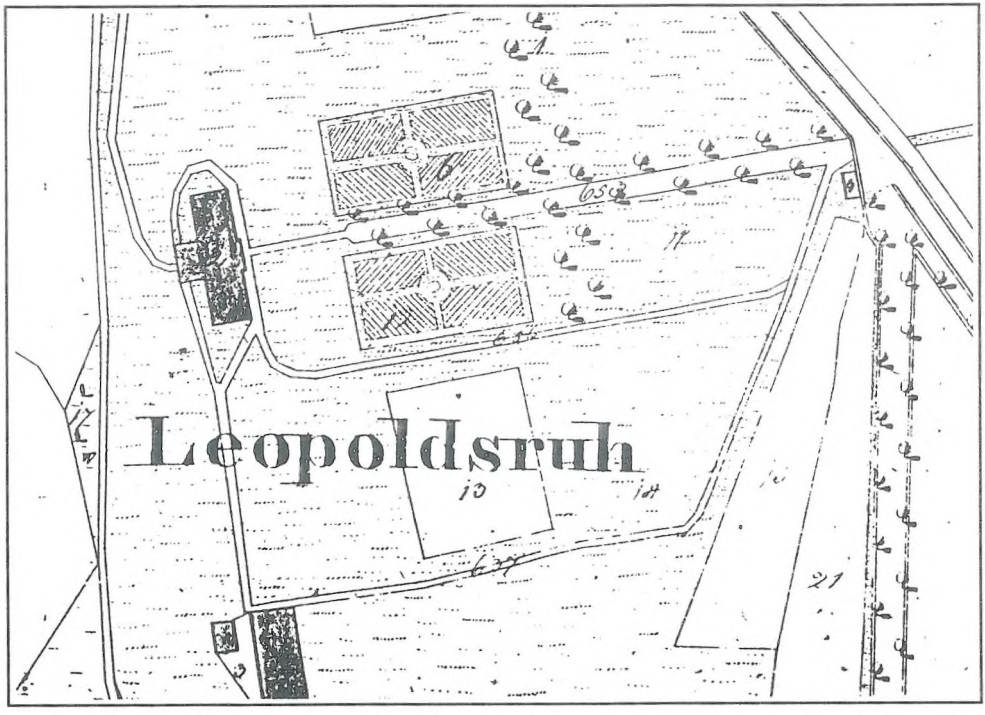
Ob Vodnikovi cesti v Zgornji Šiški pa še danes stoji poslopje Galetovega gradu (*Zizaburg, Pepensfeld*), ki je nastal v 18. stoletju s prezidavo kmečke kajže v slikovit podeželski dvorec. Lastnik bankalni administrator Anton Nepomuk baron Taufferer ga je 1780 prodal. Med leti 1784 in 1803 je bil v lasti grofa Janeza Nepomuka (in od 1796) njegove žene Jožefe Auersperg. Nato si je sledilo še več lastnikov, najdlje sta imeli grad rodbina pl. Kalchberg (1811-1855). Od leta 1875 je bil grad last Adolfa Galleta, ki ga je za 30.000 gld odkupil od Antona viteza Gariboldija. Od konca leta 1928 je graščino nasledil Ernest Galle,[27] danes pa je v njem policija.

Imenje Cekinovega gradu je pripadlo leta 1798 grofu Pompeju Brigidu, 1819 pa rodbini Pagliaruzzi, ki jo je imela v lasti dokler niso gradu s posestjo prodali novembra 1865 Koslerjem. Podobno se je razmahnilo gospostvo Jama v Zgornji Šiški, kjer pa sta bila v 17. stoletju še dva dvorca.[28] V Spodnji Šiški je bila, kot v drugih naseljih okoli Ljubljane, posest gospostva deželnega glavarstva, ki pa je prišlo 1739 z nakupom v posest ljubljanske komende.[29] Po seznamu vasi s komendsko posestjo je bilo v Spodnji Šiški komendskih enot za 14 urbarialnih številk, nekdaj deželnoglavarskih v lasti komende pa sedem.[30] Objavljena posestna struktura komendskega gospostva okoli leta 1750 (dr. Dušan Kos) navaja v draveljskem uradu komendske posesti v Spodnji Šiški dva celozemljaka, dva polzemljaka, tri z 1/4 hube in 6 domcev. Štirinajsta posestna enota pa je bila huba v Spodnji Šiški (*'Ambtmannschaft'*), ki jo je užival uradnik komendskega gospostva (Ambtmann). Med komendi pripadajočo bivšo deželno-glavarsko posestjo sta omenjeni po dve posestni enoti s 1/4 in 1/8 hube, en domec in 4 kajže.[31]



Razglednica Spodnje Šiške s šišenskima gradovoma: s Cekinovim gradom ter Galetovim gradom (že v Zgornji Šiški) in dva pogleda na Celovško cesto, odposlana leta 1906.

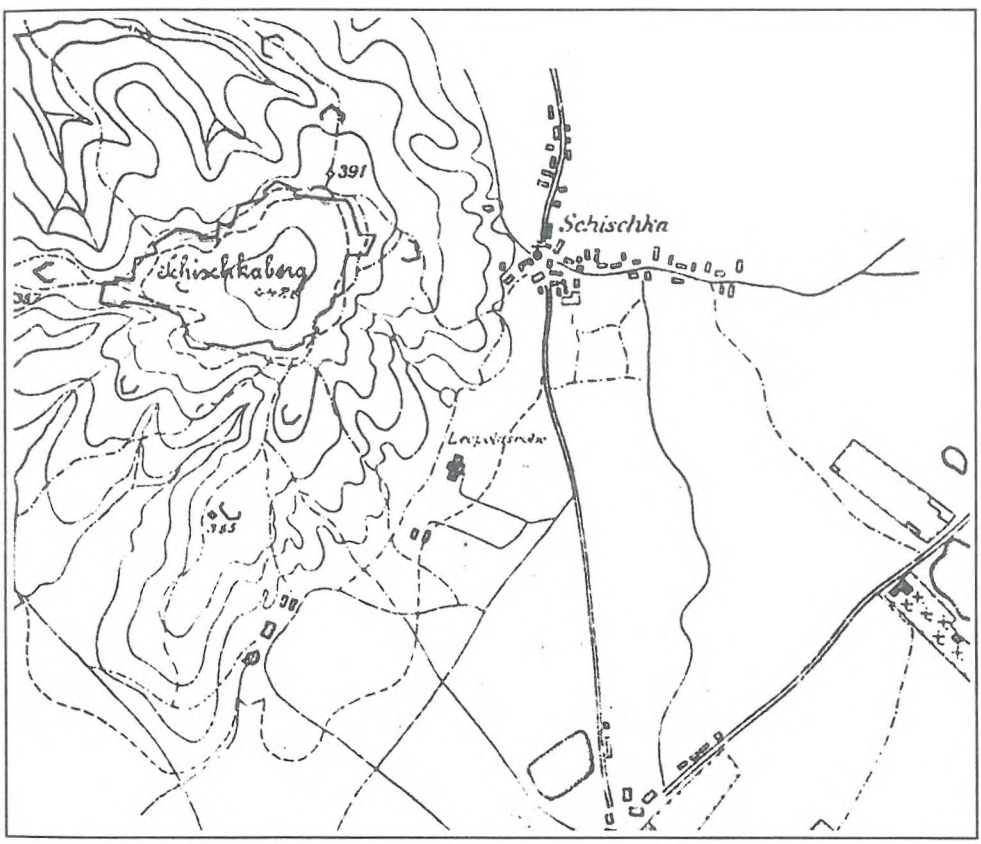
Pri Blazniku omenjena posest cerkve sv. Jerneja[32] je v 17. stoletju po vizitacijskih zapisnikih (1631) obsegala posestvo, dve roboti in tri njive, k cerkvi pa so sodile tudi tri krave za posojanje; 1664 je bilo njiv pet, krav pa 7, vsega premoženja pa 200 gld. Leta 1668 je imel cerkveno hubo Dionizij Neyriser, za kar je plačeval 13 gld letno, za vrt in dve hiši pa še 1 gld 4 kr.[33] Posest cerkve sv. Jerneja je okoli 1830 po zemljiški knjigi cerkvenega imenja (*Kirchenguelt St.Bartholomaeus*) obsegala v Spodnji Šiški eno hubo, tri njive, nekaj kajž - kakšno tudi iz malo poznejšega časa - in okoli dvajset delov gozda ter velik travnik v Utiku. To cerkveno hubo je obdeloval Gregor Terbitsch (*vulgo Trepan, Spodnja Šiška št. 44*; leta 1865 Johann Derbič) in zanjo plačeval 1 gld 20 kr činža ter 2 gld robotnine. Tri njive imenovane "*Zerkounza, cerkouna*" so imeli Ignatz Douschan (*Markovitz, 57*), Jakob Miklautz (*Komothar, 53*) z obvezo vsak po 1 gld 31 kr 3d, Valentin Novak (*Voida, 33*) pa je plačeval nekaj več (1 gld 46 kr 3d). Za posest gozdnih parcel (nekatere označene "*u Zerkounem*") je 15 posestnikov plačevalo po 8 kr 2d, šest po 11 1/3 kr, eden 34 kr, eden 7 kr in dva 5 kr. Kajžarji pa so plačevali po 4 kr 1d, 10 ali 15 kr pa do 41 kr.[34] Bolj kakor s kmečkimi obveznostmi nas višina činža seznanja z obsegom posesti podružnične cerkve, saj je večina kmečkih gospodarstev imela še druga zemljišča (in z njimi povezane obveznosti), plačevala davke in bero.



Cekinov grad (Leopoldsruhe) na katastrski mapi 1826.

"ŠIŠENSKI MIR" LETA 1370

Ob prodiranju Habsburžanov preko slovenskega ozemlja k morju in Trstu v drugi polovici 14. stoletja, se leta 1370 omenja tudi Spodnja Šiška. Habsburškega vojvodo Albrechta II. 'Hromega' (vladal v avstrijskih deželah 1339-58) naj bi nasledili njegovi sinovi Rudolf, Friderik, Albreht in Leopold. Po sedemletni vladavini ustanovitelja Novega mesta Rudolfa IV. (do 1365), med katero je priredil marca 1360 knežji kongres v Ljubljani z udeležbo tedanje svetne in cerkvene gosposke od oglejskega patriarha do grofov celjskih, sta mu sledila mlajša brata Albreht in Leopold. Leta 1373 sta si razdelila avstrijske dežele: Albreht III. je dobil Avstrijo, Leopold III. ostale dežele s Kranjsko vred, po dedni pogodbi z goriškimi pa 1374 še njihove posesti, mdr. Kras, grofijo Pazin in devinsko okolico. Ko je Leopold III. leta 1386 padel v boju za habsburško posest v Švici, je bila habsburška posest do leta 1395 združena pod Albrehtom III, skoraj celo 15. stoletje pa so se nato vlekli rodbinski spori.[35]



Spodnja Šiška na načrtu Ljubljane leta 1809, Ferdinand Reiss.
Spodaj Ajdovščina in pokopališče pri Sv. Krištofu za Bežigradom,
zgoraj Šišenski hrib z obrambnimi okopi.

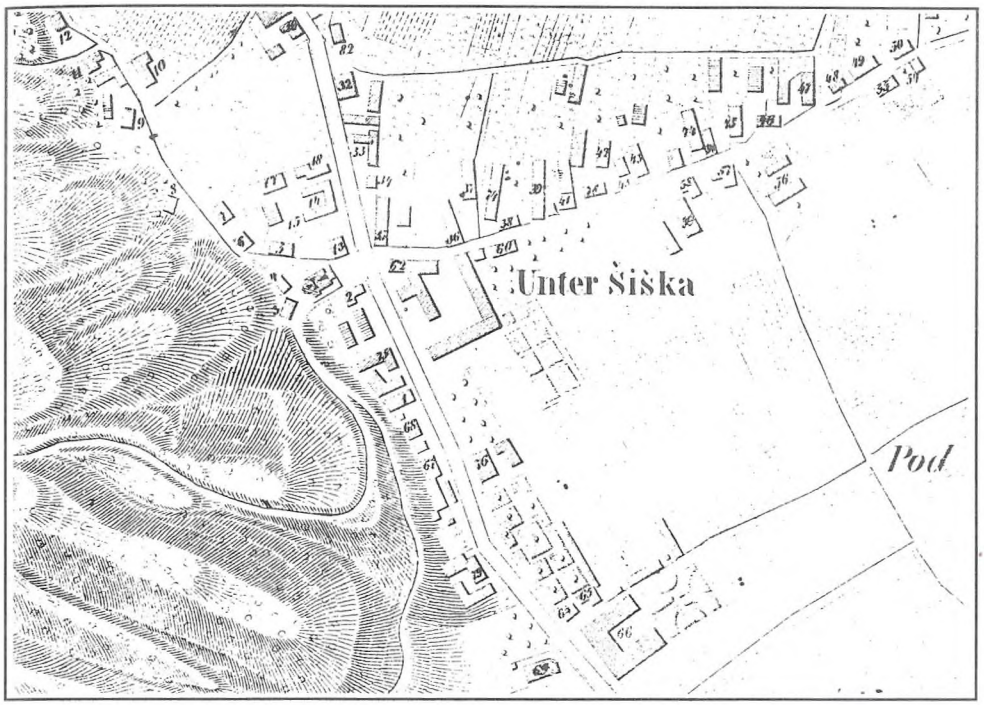
Trst se je, v prizadevanju za odvrnitev vpliva močnih Benetk, ki so ovirale tržaško pomorsko trgovino ter skušale tudi trgovino po suhem s Kranjske usmeriti na svoj Koper, leta 1369 podvrgel Habsburžanom. A obleganemu Trstu to tedaj ni pomagalo in moral se je vdati in priznati beneško gospostvo. Desetletje po knežjem kongresu Rudolfa IV. v Ljubljani, so se z mirom sklenjenim v Spodnji Šiški pri Ljubljani 12. novembra 1370 Habsburžani (vojvoda Albert III. in Leopold III.) za plačilo 75.000 zlatnikov odpovedali Trstu v korist Benetkam. Beneške nadvlade so se Tržačani rešili z vojno Genove, Padove, Ogrske in Ogleja proti Benetkam, ki se je začela 1378, končala pa s turinskim mirom 1381. Benetke so se z njim morale odpovedati oglejskemu patriarhu v korist Trstu, a tega je strah pred beneško oblastjo - in gospodarske koristi od trgovine s habsburškim zaledjem - privedel do druge, trajnejše podreditve Habsburžanom. Avstrijskega vojvodo Leopolda III. je leta 1382 sprejel Trst kot gospoda in čuvarja mesta in okolice, ohranil pa svojo mestno avtonomijo.[36]

Rutar se je čudil podpisovanju listine pred cerkvijo "*t.j. v cerkveni lopi*" skoraj sredi zime in menil, da so skoraj gotovo imeli avstrijski vojvode v Šiški grad, kamor so lahko podpisniki pogodbe nato odšli.[37] Na izbiro področja Ljubljane za dogovor z Benečani je morda vplivala lega nekako na pol poti med vojvodskim Gradcem in Benetkami (od Ljubljane čez loško gospostvo v Furlanijo ali do morja), manj jasna pa je odločitev za vas pred Ljubljano. A kaže, da je bil prostor pred cerkvijo v 14. stoletju kar dober za podpis takšne pogodbe. Čeprav je bilo v času jesenske sklenitve mirovnega dogovora okoli cerkve v Šiški in v njej gotovo že kar hladno, pa se je zdela podružnica cerkvenopravno oglejske župnije Šentvid bolj sprejemljiv kraj za sporazum med Habsburžani in Benečani kot habsburško mesto Ljubljana ali pa so se precej manj ukvarjali z imenitnostjo kraja sklenitev pogodb.

RAZVOJ NASELJA

Širitev pozidanega področja mesta Ljubljane v 19. stoletju na nekdaj kmečke vasi brez ožjih stikov z mestom (Vič-Glince, Spodnja Šiška, Vodmat, Selo, Moste) je vodila do teritorialnega širjenja mestne občine ljubljanske od konca 19. stoletja naprej. Spodnja Šiška, katere del je bil priključen Ljubljani 1892, v celoti pa 1914,[38] je bila staro kmečko naselje ob Jernejevi cesti (danes: Milana Majcna). "*Vas nam kaže v svojem jedru ravno vrsto hiš, razvrščenih ob potu, ki gre z rimske ceste v polje; tam kjer se vas stika s cesto, stoji stara cerkev.*" Tako dr. Anton Melik, ki je zaradi njene lege v ravnini brez odvisnosti od morfološke osnove (ni niti terase, niti ni v vznožju hriba) nakazal verjetnost kasnejše kolonizacije in potem sklepal tudi iz imena, ki je izpeljanka od besede 'hiša'.[39] Kljub vsemu se je vas razvila blizu vznožja Šišenskega hriba - toliko stran, da nizkega zimskega sonca ni prehitro zagrnil senčnat hrib - in sicer pravokotno na smer hriba in ne (zgolj) ob njegovem vznožju. Če drugo ne, so tamkajšnji izviri vode okoli cerkve pomembno vplivali na življenje vasi.

Zemljiška razdelitev na proge je tista, pri kateri gredo od vaških domov pravilne proge pripadajočega polja in zemljišča v enem kosu do gozda ali do meje vaškega zemljišča. Taka zemljiška razdelitev na proge je zastopana v ljubljanskem Posavju tako številčno in strnjeno kot malokje drugod na slovenskih tleh. Med drugimi vasmi je bila taka poljska razdelitev tudi v Spodnji in Zgornji Šiški.[40] Razdelitev polj v Spodnji Šiški sodi k primerom načrtne kolonizacije od 12. stoletja naprej. Pri tem je taka poljska razdelitev lahko zajela tudi že prejšnjo poljsko razdelitev.[41]



Spodnja Šiška je na Blaznikovi karti Ljubljane (1860) predstavljena podobno kot na katastru leta 1826, a ima označene tudi hišne številke. Vzdolž hiše št. 66 teče poznejša Franc Jožefova (Frankopanska) na parcele Pod vasjo, zgoraj pa je vas med poznejšo Jernejevo in Gasilsko cesto.

Po mapah franciscejskega katastra 1826 je predstavil Svetozar Ilešič najstarejše jedro vasi ob Jernejevi (Milana Majcna) cesti in sicer v glavnem ob njeni severni strani nekako do tam, ko se ji približa Gasilska cesta. Te hiše so imele leta 1826 zemljišče v dolgih progah proti severu; a ob severni meji katastrske občine so njive drugačne in kot je sklepal na osnovi imena "*U Gmainach*" tudi kasneje razdeljene. Poljske poti ob teh vzporednih progah zemljišč so postale osnova za sedanjo ulično ureditev severno od Jernejeve (Milana Majcna) ulice. Ostale hiše, kolikor jih je leta 1826 sploh stalo izven omenjenega jedra, pa so imele "*minimalno ali sploh nikake zemljiške posesti.*" Zlasti je bila videti skupina okoli cerkve kot tipičen bajtarski del naselja. Posebnost so bile tri hiše ob Celovški cesti, ki so tudi imele posest v podobnih progah, a ne tako izrazite ter so mejile na zahodu na široko zemljišče veleposestva Cekinovega gradu. To je zajemalo skoraj vse področje južno od cerkve in Jernejeve (Milana Majcna) ceste, na vzhodu pa je segalo do mestne meje. V to posest so posegale z nekaterimi večjimi parcelami le hiše ob južni strani te ceste. Ker je bila največja med njimi (št. 56) pristava veleposestva, so omenjene hiše najbrž nastale pozneje na njihovem veleposestvu.[42]

Podobno je dr. S. Ilešič predstavil leta 1932 v sokolski spomenici razvoj Spodnje Šiške kot razmeroma mlade vasi iz kolonizacijskega časa med 10. in 13. stoletjem, za kar govori ime in tip vasi v vrsti. Na tam objavljeno obsežno pripombo urednika J. Jesiha[43] pa je odgovoril v Geografskem vestniku leta 1934. Tudi če bi držalo Jesihovo mnenje, da so kajže

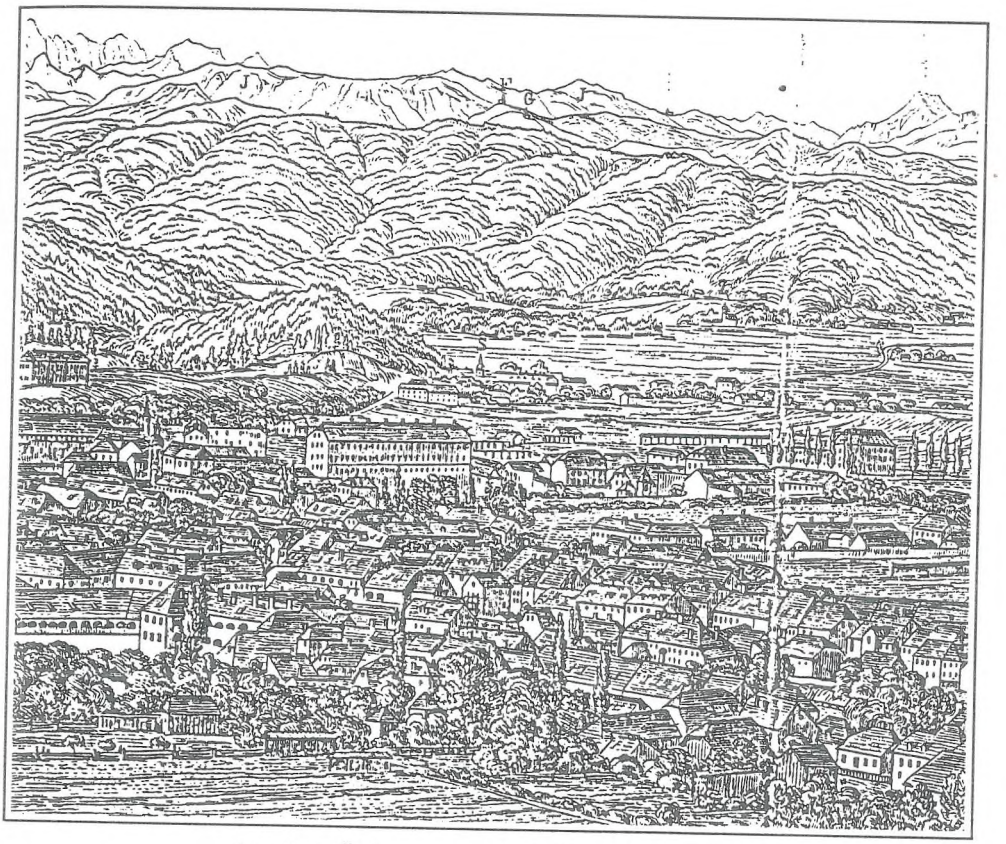
ob Celovški cesti starejše od kmetij ob Jernejevi cesti, to ne spremeni dejstva, "*da je najstarejše k m e t s k o jedro Šiške kot v a s i ob Jernejevi cesti in da ima stara Šiška značaj vrstne vasi.*" Ni pa Ilešič izključil možnosti, da je že prej stalo ob cesti nekaj hiš, ki niso sestavljale vasi, čeprav bi po njih morda Šiška dobila svoje ime. Imel pa je za zgrešeno Jesihovo sklepanje na starost hiš po hišni numeraciji.[44] To velja za poznejši čas: novogradnje so (vsaj od konca 19. stoletja) dobile naslednjo prosto hišno številko. Nekaj sprememb je prinesla priključitev Kolizeja in Tivolija, saj so 'proste' številke dobile druge hiše. Ko so na mestu že obstoječe stavbe zgradili novo (npr. Seidlova/prej Kozlova hiša, Celovška 2), je nova hiša prevzela oštevilčenje stare. Tudi vpeljava uličnega poimenovanja ni spreminjala zapovrstnega oštevilčevanja hiš.

Katastrska mapa iz leta 1826 predstavlja vas Spodnjo Šiško še osredotočeno na poznejšo Jernejevo (M. Majcna) ulico predvsem na njeni severni strani s hišami, ki so se vrstile nasproti cerkve proti vzhodu - zadnji par hiš je segal že čez kasnejšo kamniško železnico. Ob Celovški cesti je bila na mestu poznejšega Kolizeja še gramozna jama, prvo poslopje pa je bilo postavljeno precej dlje, na drugi strani ceste tik za mejo občine (že čez sedanjo traso južne železnice). Nato so bile prve hiše šele okoli današnjega Keršiča: razen majhne vratarske hiše na enem koncu drevoreda Cekinovega gradu. Na zahodni (levi) strani Celovške je bila najbrž graščinska pristava, le malo naprej na drugi strani pa dve kajži na mestu poznejše Keršičeve gostilne. Nezazidan svet je sledil na vzhodni strani Celovške nato do hiš pri oglu Celovške in Jernejeve ulice, na zahodni pa so bile pol poti od Keršiča do cerkve tri hiše (verjetno kajže), nato pa je sledila kmetija ob Celovški cesti tik pred cerkvijo. Nekaj hiš je bilo okoli cerkve na trikotnem področju med Celovško in Vodnikovo, naprej ob Vodnikovi pa le štiri. Tri hišne številke z nekaj poslopji so ob Celovški sledile na desni strani do poznejše Gasilske ceste, ob kateri je bila takrat le ena kmetija. Drugi poseljeni del Spodnje Šiške je bil naprej ob Celovški cesti: ob desni strani naštejemo šest hiš, ob levi pa nekaj več. Konec občine ob sedanji Alešovčevi ulici naprej sestavljajo poljedelske površine.[45]

Poznejši načrt pred 1868 predstavlja ob Celovški cesti na mestni strani južne železnice Kolizej, na šišenski strani pa čuvajnico, višje gori ob meji katastrske občine na desni pa poleg starejšega večjega poslopja še tri druga tik pred parcelo poznejše pivovarne. Pred že razširjenim poslopjem sedanjega Keršiča srečamo na isti strani Celovške poslopje (poslopji) na parceli ob vogalu z današnjo Frankopansko ulico. Ob njej je za "*Keršičem*" zraslo še novo poslopje, vzdolž Celovške pa je bil obsežen vrt, nato pa obsežno novejše poslopje in skoraj do Celovške podaljšana že prej obstoječa hiša (*Spodnja Šiška 61, Kanz, Mayer, nato Reininghaus*), ki danes sega skoraj v večkrat razširjeno cestišče. Kup novih poslopij pa je zraslo med že obstoječimi poslopji na nasprotni strani ceste, kakšno pa tudi ob Vodnikovi.

Do leta 1868 je v Spodnji Šiški zrasla nova Koslerjeva "*Pivarnica*", pa tudi velika Čadeževa (*Chiades),* pozneje Pogačnikova hiša (št. 66) na vogalu Celovške-Frankopanske je dobila h glavnemu fasadnemu traktu še dva pravokotna podaljška. Nova je tudi vila Maierau pred dolgim poslopjem (*pozneje Reininghaus*), obsežnejša pa so bila tudi poslopja na drugi strani Celovške. Kakšna hiša je nova tudi od cerkve naprej ob Celovški, kjer so na desni strani začele hiše tudi siliti proti travnikom in poljem. Zanimivo pa je že 1826 opazen travnik (na mestu današnjih stolpnic med Celovško, Vodnikovo in Tržno) ostajal 1868 še večjidel nepozidan. Nova pa so bila tudi železniška poslopja gorenjske železnice severno od pivovarniških stavb, še večji vpliv na oblikovanje kraja pa je pomenila sama proga: zasedla je velik del poljskih parcel "*Pod vasjo*", presekala vzhodni del nekdanjega starega naselja s

prečkanjem Jernejeve ulice in praktično vseh vzdolžnih obdelovalnih parcel "*Na grunteh*" v smeri proti severu vzporedno s Celovško cesto.[46]



Spodnja Šiška na grafiki ljubljanske okolice
(izrez, Friedr. Simony 1855, Mestni muzej Ljubljana).

L - Leopoldsruhe (Cekinov grad) *S - Šiška* *Z - Zapovže (Zapuže)*

POŽAR V ŠIŠKI LETA 1825

Kot je poročala *"Lajbaherica"* (Laibacher Zeitung / Ljubljanski časnik), se je v nedeljo, 17. aprila 1825 ob pol devetih zvečer oglasil v Ljubljani preplah za požar; zagorelo je v mestu bližnji vasi Spodnja Šiška (*Unter=Schischka / Zhizhka),* kjer se je vnela kmečka hiša poleg cerkve. V nekaj minutah je močan veter raznesel ogenj na nasproti stoječe hiše, nato pa še na oddaljenejše. Nesreča je bila toliko večja zaradi suše. Okoli devete ure se je ogenj razširil še na oddaljene hiše v Zgornji Šiški in zajel vse strehe hiš kritih s slamo z izjemo ene. Nesrečni prebivalci v naglici niso mogli rešiti skoraj ničesar; ogenj je pogoltnil največji del poljedelskega orodja, vozov, žita in veliko živine pa tudi zalog vina. Najbolj žalostno pri tej nesreči pa sta bili dve smrtni žrtvi: neke ženske in petletne deklice. Z vetrom je prišla nevihta z dežjem. Ogenj se je lotil tudi lesenega ostrešja z železno pločevino prekritega zvonika in trije zvonovi so popadali na tla. Okoli tretje ure se je ogenj umiril. Ostalo je le malo hiš razen v eni ulici ('*gase*'), pa še tam jih je veliko pogorelo, le na eni strani so se z velikimi napori uspeli obraniti ognja. Poročilo na začetku 'Lajbaherice' je spodbujalo bralce k pomoči pogorelcem v denarju ali naturalijah, kar je hvaležno sprejemal mestni magistrat.[47] Že naslednji dan po požaru so dobrotniki pomagali pogorelima vasema, dobrotniki v Ljubljani so se odzvali pozivu magistrata za pomoč, s tovrstno dejavnostjo pa je pričel tudi kresijski urad. Po požaru je posestnik in špediter Kanz[48] (morda doma iz Kančeve rodbine - Kanc / Kanz v Spodnji Šiški 61) poslal za vse pogorelce kruha za tri dni. Z ajdo, koruzo in slamo za strehe in krmo je pomagal posestnik imenja Seunig, z deskami mesto Kranj, filharmonično društvo pa je na glasbeni akademiji 18. aprila zvečer zbralo za pogorelce 350 gld 50 kr.



Laibacher Zeitung

Nr. 31.

Dienstag, den 19. April 1825.

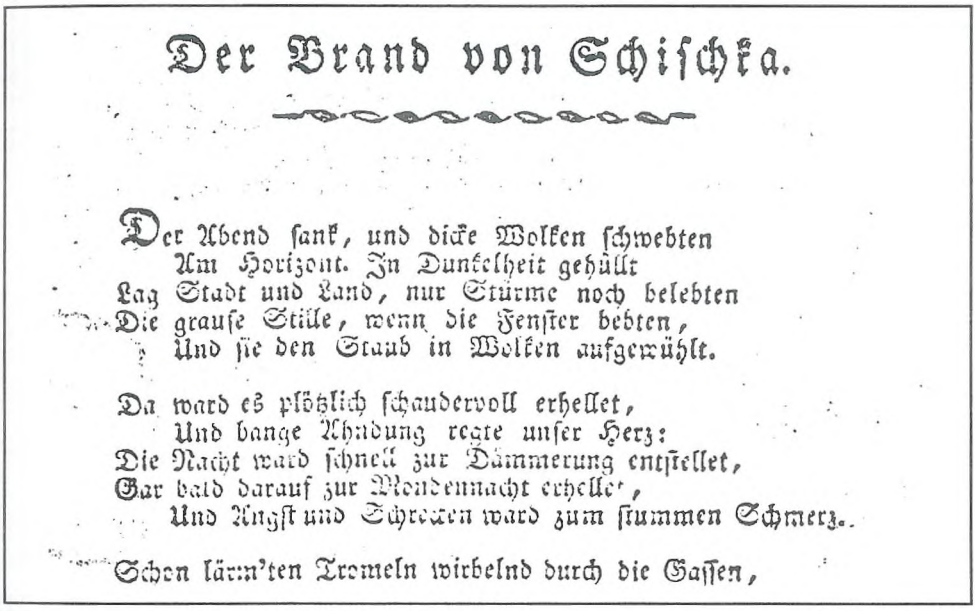
Laibach, den 18. April 1825.

Gestern nach halb 9 Uhr Abends wurden wir plötzlich durch einen furchtbaren Feuerlärm aufgeschreckt; das Firmament überzog eine unheilkündende Röthe und die finstere Nacht verwandelte sich schnell in Tageshelle. In dem unserer Stadt nahen Dorfe Unter-Schischka (Zhizhka) gerieth ein neben der Kirche stehendes Bauernhaus, durch bis jetzt noch unzuverlässige Veranlassung, in Brand, und in wenigen Minuten erreichte die Flamme, durch den heftigen Wind getrieben, die gegenüber stehenden Häuser. Es bedurfte nur eines kurzen Zeitraums, und dem Auge both sich der größte Schrecken ter, das jedoch glücklicher Weise von einem heftigen Regen begleitet war, in einen Sturm verwandelte, keine genügende Gegenwehr geleistet werden. Da war es auch wo der obere Theil des mit Eisenblech gedeckten Kirchthurms der schon längst bedrohten und nur durch große Anstrengung von der Flamme befreyten kleinen Kirche Feuer fing und der Dachstuhl desselben abbrannte, die Glocken aber herunter stürzten. Gegen 5 Uhr Morgens erst fand das Unglück seine Gränzen, nachdem man für den nahen an beyde Dörfer gränzenden Fichtenwald noch in banger Sorge war, welcher aber von der Flamme verschont blieb. — Außer einer Gasse, von welcher auch mehrere Häuser niederbrannten, sind wenige

Začetek prvega poročila v časniku Laibacher Zeitung o požaru v Šiški, 19. aprila 1825.

Seznam prvih darovalcev za pogorelce v Šiški

darovalec	vsota
neimenovana vojaška oseba	115 gld
peš. regiment Prinz Keussplauen	25 gld
slušatelji 2 filozofskega letnika liceja	22 gld 51 kr
c. kr. uradnik	10 gld
neznani	10 gld[49]
lastnik imenja Šenkov turn	8 gld
Anna Regina Trapp iz Trsta	25 gld
zbirka okraja Škofja Loka	65 gld 27 kr[50]
mesto Celovec	114 gld 28 kr
gledališko društvo ob prireditvah	306 gld 16 kr
Zavarovalnica požarne škode v Trstu	100 gld
nabirka ljubljanskega magistrata	144 gld 7 kr
mestna nabirka na balu na strelišču	101 gld 30 kr[51]



Der Brand von Schiſchka.

Der Abend ſank, und dicke Wolken ſchwebten
Am Horizont. In Dunkelheit gehüllt
Lag Stadt und Land, nur Stürme noch belebten
Die grauſe Stille, wenn die Fenſter bebten,
Und ſie den Staub in Wolken aufgewühlt.

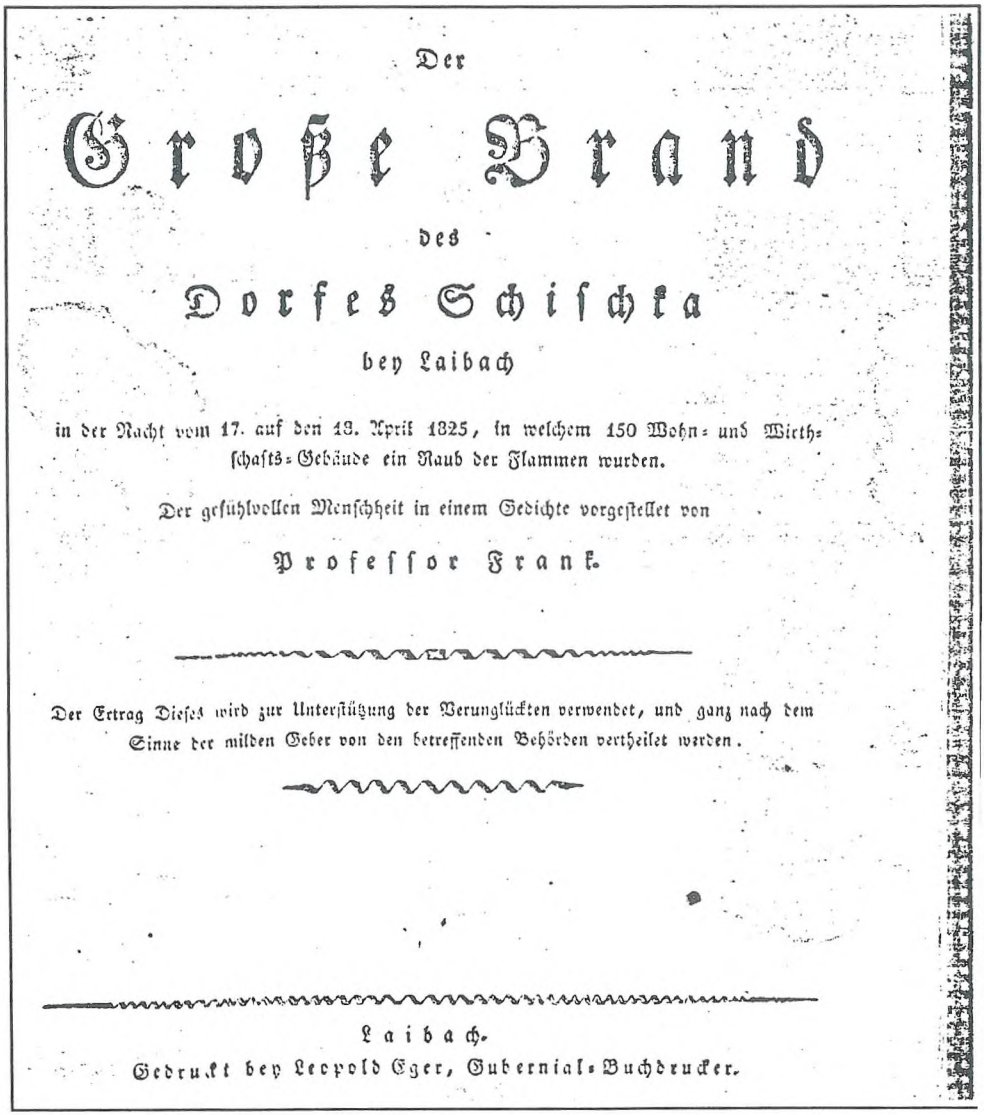
Da ward es plötzlich ſchaudervoll erhellet,
Und bange Ahndung regte unſer Herz:
Die Nacht ward ſchnell zur Dämmerung entſtellet,
Gar bald darauf zur Mondennacht erhellet,
Und Angſt und Schrecken ward zum ſtummen Schmerz.

Schon lärm'ten Tromeln wirbelnd durch die Gaſſen,

Začetek pesnitve o požaru v Šiški, 1825.

V vsaki številki Ljubljanskega časnika vsaj do poletja zasledimo seznam pomoči požgani Šiški v denarju in naturalijah. V začetku maja 1825 pa je obširna obvestila v Laibacher Zeitung zaključil oglas o pesnitvi, ki je bila po 6 kr. na voljo v knjigarnah Korn in Licht in papirnici Hohn. "*Velik požar vasi Šiška pri Ljubljani v noči od 17. na 18. april 1825, v katerem je 150 stanovanjskih in gospodarskih poslopij oropal plamen*" je v podporo pogorelcem napisal "*Professor Frank*".[52] Gotovo je bil to Friderik Ant. Frank, ki je bil leta 1822 profesor prvega oddelka prvega gramatikalnega razreda na gimnaziji v Ljubljani in je stanoval na Študentski 290.[53] Nemška pesnitev v 50 kiticah v peterostopičnem jambu,

občasno hiperkatalektičnem (1.,3.,4. vrsta) z rimo a-b-a-a-b[54] obširno opisuje požar leta 1825, ko si je vas komaj zacelila rano prejšnjega požara, in nudi tudi kar nekaj podatkov o njem. Tako o vnemi pri gašenju in dovažanju vode v tistem sušnem času, kot o tem, da se je solidno grajeno in z opeko krito poslopje Pepensfeld (Galetov grad ob Vodnikovi v Zgornji Šiški, tedaj v lasti stanovskega odbornika Jožefa pl. Kalchberga)[55] delno ubranilo ognja. Čustveno prizadet opis te nesreče je želel spodbuditi dobrosrčnost za pomoči potrebne pogorelce obeh uničenih vasi. Dr. Josip Mal omenja nekoliko nižje število pogorelih hiš v Šiški (60 do 70, morda šteto brez gospodarskih poslopij), kjer je gorelo tudi leta 1834.[56]



Der

Große Brand

des

Dorfes Schischka

bey Laibach

in der Nacht vom 17. auf den 18. April 1825, in welchem 150 Wohn- und Wirthschafts-Gebäude ein Raub der Flammen wurden.

Der gefühlvollen Menschheit in einem Gedichte vorgestellet von

Professor Frank.

Der Ertrag Dieses wird zur Unterstützung der Verunglückten verwendet, und ganz nach dem Sinne der milden Geber von den betreffenden Behörden vertheilet werden.

Laibach.

Gedruckt bey Leopold Eger, Gubernial-Buchdrucker.

Naslovnica pesnitve prof. Franka Velik požar v vasi Šiška pri Ljubljani, 1825.

II. OBČINA, NJENO POSLOVANJE, OBČINSKE IN DEŽELNOZBORSKE VOLITVE

OBČINA IN NJENE PRISTOJNOSTI. Občina kot upravna enota je obsegala eno ali več katastrskih občin (in s tem več sosesk). Za občinskega predstojnika je obveljal izraz župan, za upravno enoto pa se je pod vplivom Mateja Cigaleta namesto soseske ali srenje (ali izrazov komun, gmajna, celo županija) uveljavil termin "*občina*". Notranji minister v času uvajanja občin grof Stadion, se je kot namestnik v Trstu seznanil z že uveljavljenimi občinami v Istri, kar je vplivalo na uvedbo občinske uprave v Avstriji, ki se je uveljavljala pod motom "*Svobodna občina je temelj svobodne države.*" Provizorični zakon o občinah je izšel 17. marca 1849 in uveljavil načelo voljenih občinskih organov. Volitve so izvedli na Kranjskem od kresa do jeseni 1850: uvajanje nove občinske uprave pa je poleg negodovanja državnih uradnikov spremljala tudi upornost kmetov, čemur je botrovalo nezaupanje do oblasti in odpor proti odškodnini za zemljiško odvezo. Z odpravo marčne ustave konec leta 1851 si je vlada pridržala potrjevanje županov, po prvi mandatni dobi pa so jim mandat podaljšali.[1]

S cesarskim patentom je 1859 izšel nov občinski zakon, ki je upošteval razlike po posameznih kronovinah - te naj bi določili redi za mestne in podeželske občine. Spremembe, ki jih je prinesel vojaški poraz 1859 in so pomenile konec obnovljenemu absolutizmu, so prinesle spet veljavo številnim določilom občinskega zakona iz 1849 (volitve, javnost sej).[2] Po padcu absolutizma je izšel 5. marca 1862 okvirni zakon "*s katerim se začrtujejo načelna določila za ureditev občin*", zatem pa so izhajali občinski redi in občinski volilni redi za posamezne dežele, ki so se z dopolnitvami obdržali do konca monarhije: 1864 Istra, leto zatem Koroška, Goriško-Gradiščanska in Štajerska, zatem pa 1866 Kranjska.[3] Kranjski deželni zbor je sicer že 1863 začel z razpravo o osnutku deželnega zakona o občinah in sklenil, da veleposest ne izločijo iz občinske zveze, pa tudi da občin višjega reda ne ustanove ter da imajo obvezni *(virilni)* glas v občinskem odboru člani občine, ki so plačevali od svojih nepremičnin v občini najmanj 100 gld, ali od obrti ali prihodka v občini najmanj 200 gld direktnih davkov. V občinski red in občinski volilni red za Kranjsko, ki sta v glavnem prevzela določbe zakona iz 1849, pa je deželni zbor marca 1863 vnesel tudi obvezo novoizvoljenih članov občinskega sveta, da se bo vsak "*trdno držal državne in deželne ustave.*" Zaradi tega vladar redov ni potrdil in tudi naslednjega leta ne, dokler niso sporni tekst črtali, zatem pa prejeli leta 1866 vladarjev podpis.[4]

Ta zakonodaja ('*Občinski red in občinski volitveni red za vojvodstvo kranjsko*')[5] pozna vodstvo občine - občinski zastop (*Gemeindevertretung*) sestavljen iz občinskega odbora (*Gemeindeausschuss),* ki na Kranjskem šteje 8 do 30 članov glede na število volivcev v občini in občinskega predstojništva (*Gemeindevorstand).* Tega sestavljajo župan (*Gemeindevorsteher*) in manjše število svetnikov (od dveh do tretjine odbora), ki jih iz svoje srede postavlja občinski odbor. Občinski odbor je sklepajoči organ, ki nadzoruje delo

predstojništva, ki je upravljajoči in izvršujoči organ občine. Občinska uprava je samoupravni organ, ki pa opravlja tudi določene državne izvršilne naloge v okviru prenesenega delokroga občine. V lastni delokrog občinske samouprave sodi upravljanje občinskega premoženja, skrb za varnost oseb in lastnine, skrb za občinske ceste in pota, živilski nadzor, zdravstvena policija in vrsta drobnih zadev (skrb za posle - delavce, za ženitovanjske oglasnice, za uboge, za šolstvo ipd). Pri izvrševanju lastnega delokroga je podrejena občina nadzoru deželnega zbora ali odbora, pri izvrševanju prenesenega delokroga pa deželni vladi, ki ima pravico razpustiti občinski odbor. Finančni temelj delovanja občine so bili dohodki od lastnega premoženja in doklade na neposredne davke in trošarine. Člani občine so bili občani z domovinstvom in soobčani (*Gemeindegenossen)* brez tega, a z obdavčenim zemljiščem, obrtjo ali bivališčem in obdavčenimi dohodki.[6] Poslovanje občin je predstavljeno tudi v delu Antona Globočnika *'Nauk slovénskim županom, kakó jim je délati, kadar opravljajo domačega in izročênega podróčja dolžnósti'*, ki ga je prevedel Fran Levstik.[7] Ta občinski sistem je doživel v naših deželah spremembe le na Kranjskem z zakonom leta 1910. Zakon je razveljavil določila o virilistih v občinskem odboru, vrsto drugih članov pa spremenil. Po zakonu 1910 so bili tako občani: domačini (z domovinsko pravico, ki je bila že 1898 drugače urejena) in občani brez nje, ki pa so bili davkoplačevalci; ostali prebivalci so bili "*vnanji*".[8]

OBČINSKE VOLITVE

Občinsko volilno pravico - ta je pogojevala tudi deželnozborsko in pozneje državnozborsko - so imeli davkoplačevalci, ki so plačevali v občini direktne davke; po občinskem zakonu iz leta 1849 vsaj v višini 1 gld, po občinskem volilnem redu za Kranjsko 1866 pa je zadostoval že nižji znesek plačanega davka. Na davke vezana volilna pravica je veljala tudi za ženske, a namesto njih so glasovali možje, pri neporočenih pa pooblaščeni moški. Po uvedbi splošne občinske volilne pravice leta 1910 na Kranjskem pa so imeli pravico voliti polnoletni (nad 24 letni) moški in ženski davkoplačevalci, polnoletni moški z vsaj triletnim bivanjem v občini. Ne glede na plačevanje davka so imeli občinsko volilno pravico duhovniki, uradniki (državni, deželni, vojaški), upokojeni oficirji, osebe z akademsko stopnjo, profesorji in učitelji. Morali pa so imeti v občini domovinsko pravico, na Kranjskem pa je po letu 1910 zadoščala definitivna nastavitev na službem mestu v občini; tedaj je bila na Kranjskem izrecno priznana volilna pravica učiteljicam.

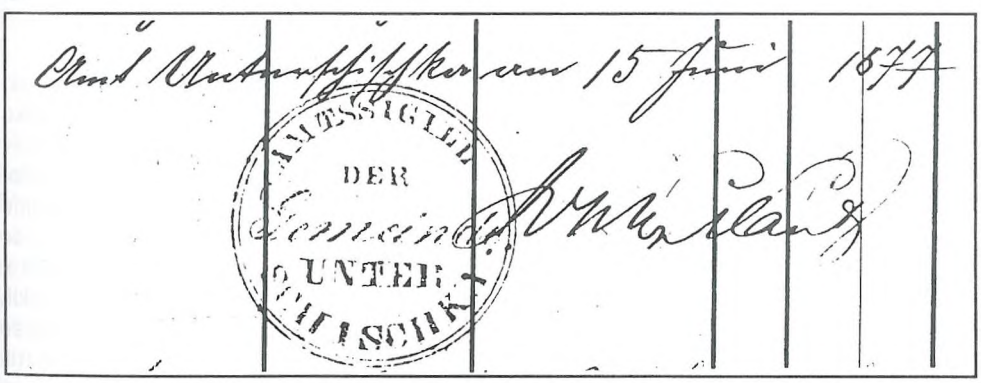
Omejenost in neenakost volilne pravice je poskrbela za "*zaščito interesov više obdavčenih*": volilni upravičenci so bili razvrščeni po padajoči višini davka in razdeljeni v dva ali tri volilne razrede tako, da so vsoto direktnih davkov razdelili na dva ali tri enake dele. V prvem razredu so bili tisti, ki so plačali tretjino davkov počenši z največjimi davkoplačevalci, v drugem tisti, ki so plačevali drugo tretjino in v tretjem plačevalci zadnje tretjine z najnižjimi davki na koncu. Majhno število največjih davkoplačevalcev je izvolilo tretjino občinskih odbornikov, številčnejši manjši davkoplačevalci pa tudi tretjino. Meja med volilnimi razredi je bila tako različna - po občinah in volitvah glede na tretjino direktnih davkov.

Na Kranjskem pa je bila po letu 1910 v I. volilnem razredu po višini davka razvrščena prva tretjina, v II. razredu ostali dve tretjini zavezancev davka podvrženega občinskim dokladam, inteligenčna skupina, davkoplačevalci z vsaj dvema letoma bivanja v občini in

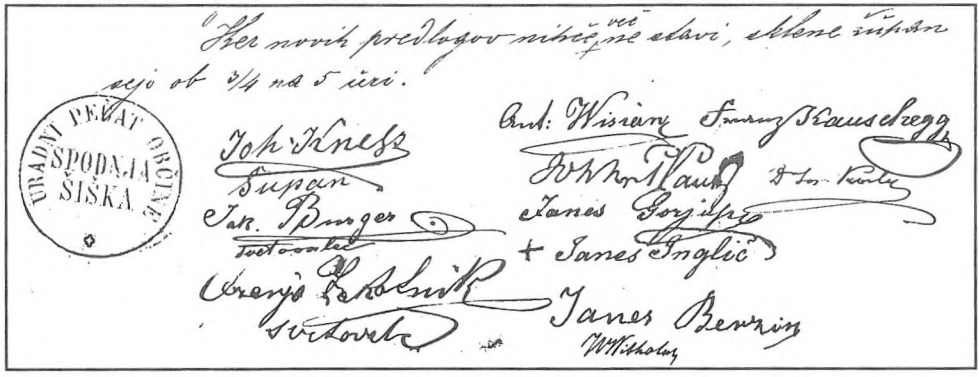
vsaj 20 K direktnih davkov, od katerih niso plačevali še občinske doklade in v III. volilnem razredu volilni upravičenci prvega in drugega razreda, davkoplačevalci z vsaj dvema letoma bivanja in manj kot 20 K direktnih davkov, od katerih niso plačevali še občinskih doklad ter tudi moški, ki so vsaj tri leta bivali v občini. Ta tretji razred je primerljiv z uvedbo splošne kurije od državnozborske volilne reforme leta 1896 naprej in nato uveljavljene tudi v deželnozborskih volitvah. Določilu o polnoletnih moških avstrijskih državljanih z vsaj 6 mesečnim bivanjem v isti občini je 1908 Kranjska dodala enoletno bivanje.[9]

Na občinsko volilno pravico pa je bila vezana tudi volilna pravica v mestnem in - kar nas posebej zanima - v kmečkem volilnem razredu. V občinah s tremi volilnimi razredi so imeli 1861 deželnozborsko volilno pravico v kmečki kuriji volilci I. in II. volilnega razreda v občini; sicer pa prvi 2/3 davkoplačevalcev. Tako je bil cenzus za občine kmečkega razreda različen. Ko so uvedli 1873 direktne volitve v državni zbor so sprejeli določila volilne pravice v deželni zbor. Za državnozborske volitve leta 1882 so uvedli za državnozborske volitve pogojni cenz 5 gld (razen, če je v občinah s tremi volilnimi razredi zadnji volilec II. razreda plačal manj davka). Za deželnozborske volitve na Kranjskem pa je od leta 1884 veljala volilna pravica davkoplačevalcev prvih 2/3 davka, ne glede na dva ali tri volilne razrede v občini; uveljavili pa so pogojni cenz 5 gld. Ta se je od leta 1898 znižal na 4 gld v vsej državi (za državnozborske volitve), prva od slovenskih dežel pa je to sprejela Kranjska za deželne volitve še istega leta.[10]

OBČINSKI ODBOR. Za čas od 1884 naprej lahko sestavo občinskega odbora v Spodnji Šiški rekonstruiramo po zapisnikih občinskih sej, za prejšnja leta pa lahko navedemo le nekaj podatkov. O samih občinskih volitvah (razen 1894 in 1911/12) med gradivom občine ni podatkov in le občinske seje z novimi odborniki posledično kažejo nanje. V občinskem gradivu, posebej zapisnikih, politična usmeritev posameznih županov, svetovalcev ali odbornikov ni navedena, komaj kdaj posredno omenjena. Šele časopisje prinaša tudi sliko politične pestrosti občinskega odbora. Tako so volilna vprašanja precej posneta po časopisju (Slovenski narod, Slovenec, pa tudi Rdeči prapor in Zarja), ki pa jim sprva ni posvečalo posebne pozornosti. Kvečjemu so predstavili izvolitev župana po občinskih volitvah.



Nemški občinski žig in podpis župana Johanna Nep. Plautza na volilnem imeniku 1877.



Podpisi občinskih mož pod zapisnikom občinske seje 31. januarja 1886.

Najprej lahko omenimo Janeza Klinca (Johann Klinz), ki je kot občinski predstojnik (župan) omenjen 1861 in 1867, deset let zatem Johann Nepomuk Plautz, leta 1879 je bil župan v Spodnji Šiški Anton Kvas (Quas),[11] vsaj od 1882 naprej - verjetno že prej - pa je županoval Janez Knez, ki ga že 1867 (in 1877) srečamo kot občinskega svetovalca. V 80. letih je občinski odbor štel poleg občinskega glavarja še dva svetovalca (Anton Wisian, Janez Inglič; po 1882 Jakob Burger, Franjo Zakotnik) in šest odbornikov ali njihovih namestnikov. Vsaj od februarja 1888 je imela občina župana (Kneza) in tri svetovalce (Kauschegg, Anton Wisian, Joh. N. Plautz 1888-90), že od leta 1902 se je število svetovalcev povečalo na pet. Sprva ni bilo nič nenavadnega, da so bili med člani občinskega odbora tudi nepismeni - leta 1877 je bilo med 63 davkoplačevalci z letno obveznostjo nad 5 gld še slaba tretjina nepismenih.[12] Niso pa v občinskem odboru prevladovali nepismini, saj so po podpisih sodeč v osemdesetih letih bila podkrižana le Janez Inglič in Franc Novak. Prvega srečamo še v začetku 20. stoletja v občinskem odboru, a se ni naučil podpisati. Če že ne znanje pisanja, pa vsaj podpisovanja je bilo dotedaj med občinskimi možmi v Spodnji Šiški že splošno. Če drugače ne, so imeli od leta 1882 svojo šolo za obe Šiški, a v Zgornji Šiški se je njen vpliv na člane občinskega odbora poznal pozneje.

Občinske volitve 19. julija 1894. Postopek občinskih volitev je določal '*Občinski volitveni red za vojvodstvo kranjsko*' (1866); kako so tekle volitve v Spodnji Šiški pa lahko pokaže primer volitev občinskega zastopništva 19. julija 1894. Kot popisuje zapisnik volitev je župan najprej sestavil volilni imenik, ki je bil mesec dni na ogled, ugovorov pa ni bilo. Tako je občinski glavar določil dan volitev in ga razglasil, obvestil pa je tudi okrajno glavarstvo. Ko so se na volilni dan sešli volilci, je župan osnoval volilno komisijo, v kateri so bili poleg njega še štirje člani. Nato je prebral določila občinskega reda, nakar so volili v treh volilnih razdelkih. Pooblastila sta dala službeno zadržana železničarja ter šest šišenskih posestnic. Komisija je dovolila voliti tudi dvema dedičema vpisanih volilcev, odklonili pa so pooblastila dveh omoženih volilk, "*ker niso njih možje k volitvi prišli*", temveč sta pooblastili druge. Ugovora "*de ne bi se bilo prav volilo*" ni bilo, rezultati pa so bili taki:[13]

III. volilni razdelek

odborniki	število oddanih glasov
Martin Marinka, Spodnja Šiška 37	28
Karol Cigler, Sp.Š. 50	36
Anton Povše, Sp.Š. 9	29
Anton Wisian, Sp.Š. 39	32
namestnika	
Lorenc Ceglar, Sp.Š. 45	30
Franc Bizovičar, Sp.Š. 58	27

II. volilni razdelek

odborniki	
Peter Keršič, Sp.Š. 95	9
Jakob Burger, Sp.Š. 29	7
Janez Sirnik, Sp.Š. 44	6
Janez Berzin, Sp.Š. 1	5
namestnika	
Florjan Hostnik, Sp.Š. 35	5
Jakob Prek, Sp.Š. 12	4

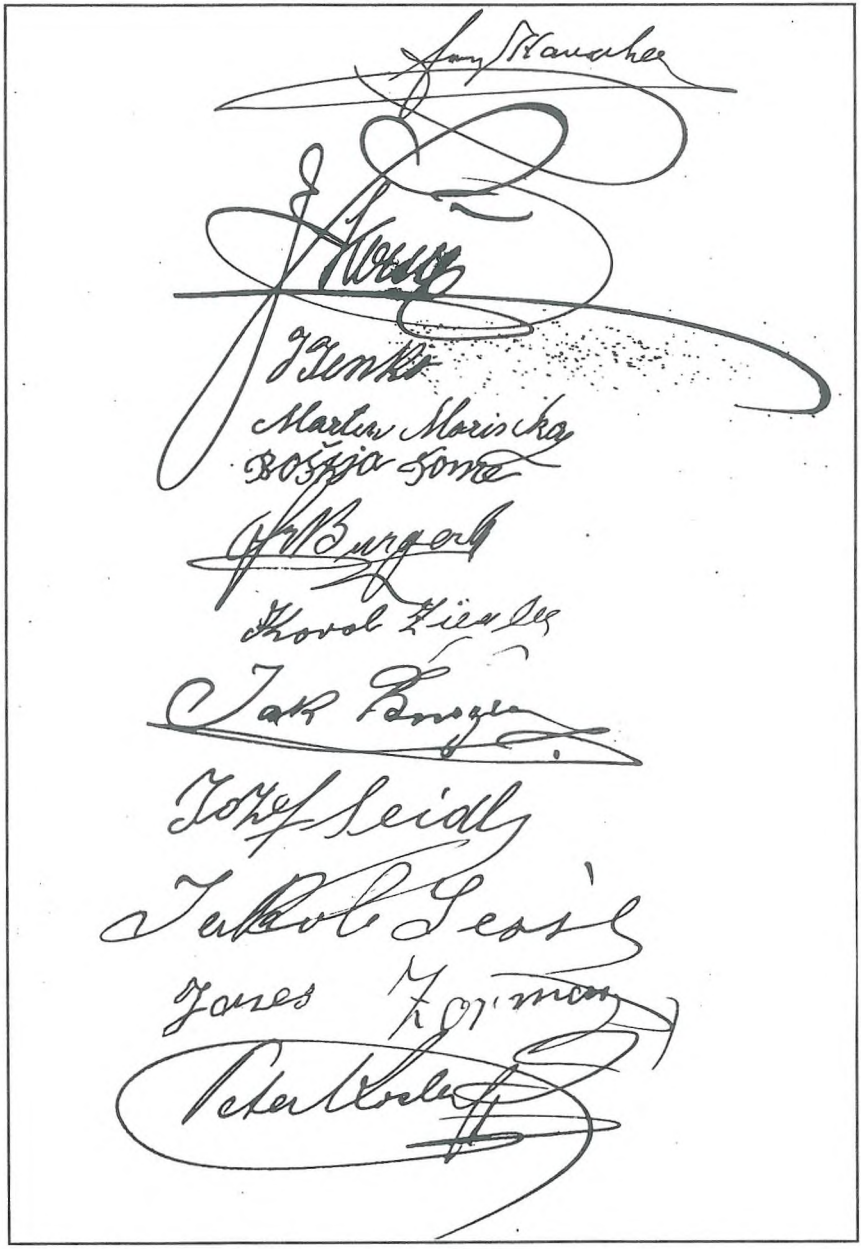
I. volilni razdelek

odborniki	
J.C.Juvančič, Sp.Š. 77	4
Franz Kauschegg, Sp.Š. 97	5
Boštjan Tome, Sp.Š. 14	5
Jožef Vodnik, Sp.Š. 75	6
namestnika	
Anton Pogačnik, Sp.Š. 66	5
Franc Verhovc, Sp.Š. 47	5

Volitve novega župana po občinskih volitvah so bile 28. julija 1894: spet je bil izvoljen Franz Kauschegg.[14] Svetovalci pa so bili isti kot prejšnja tri leta, le da je bil I. svetovalec J. C. Juvančič, II. Jožef Vodnik in III. Anton Wisian.[15]

Občinske volitve 17. novembra 1897. Pri občinskih volitvah 17. novembra 1897 so bili v občinski zastop izvoljeni F. Kauschegg, Janez Zorman, Jožef Vodnik, Jakob Burger, Peter Keršič, Janez Jenko, Fran Burger ml., Boštjan Tome, Karol Ziegler, Jakob Jesih, Martin Marinka in Josip Seidl, "*vsi odločni in zanesljivi pristaši narodne napredne stranke.*" V občinsko predstojništvo so bili 30.11.1897 izvoljeni: za župana spet dosedanji "*jako zaslužni*" župan Kauschegg, častni občan in c.kr. davčni nadzornik soglasno, ter svetovalci I. Jož. Vodnik, II. Peter Keršič, III. Janez Jenko. Slovenski narod je poročal, da bo novi občinski odbor občini veliko koristil, volilcem pa je čestital, da so se ubranili "*tiste majhne, a vsiljice in teroristične strančice katera je brusila pete na vso moč*", a ji ni uspelo.[16] Nemara gre za komentar k volilnimu uveljavljanju socialne demokracije v Spodnji Šiški. Slovenec teh volitev ni omenjal, Slovenski list ("*neodvisno slovensko krščanskosocijalno glasilo*") pa je h Kauscheggovi označbi v "*Narodu*" - je odločen in zanesljiv pristaš narodno napredne stranke

- pripisal: "*čisto umevno, ker je Nemškutar.*"[17] Po zatrjevanju v tem listu je v županstvu okoli leta 1900 odločal "*K*" triumvirat: Klinc /?/, Knez in Kavšek.[18]



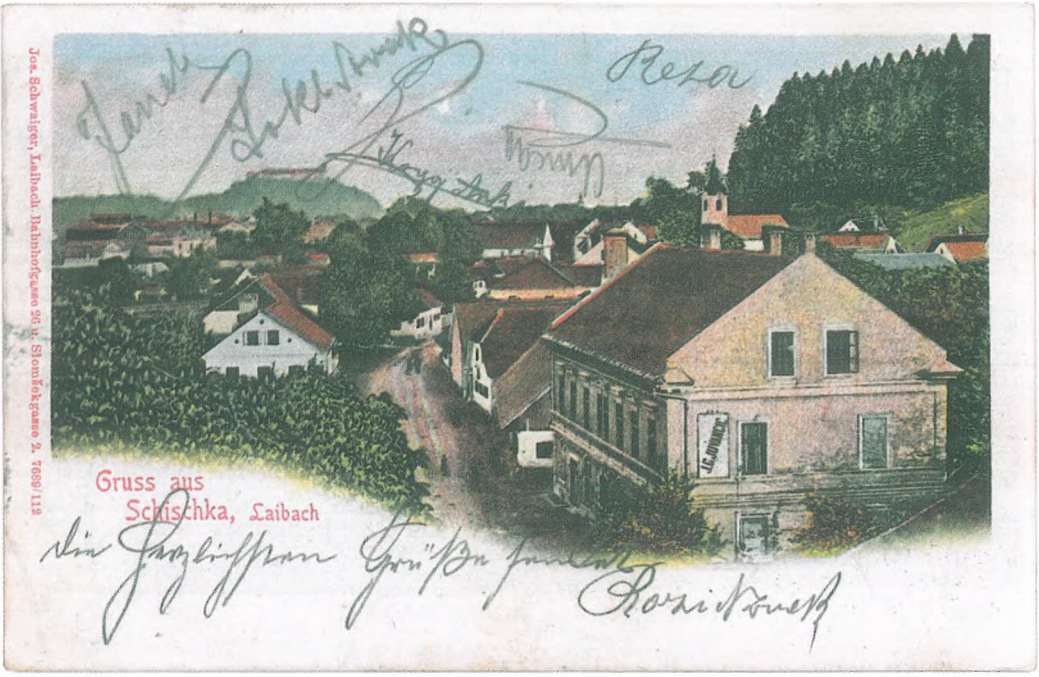
Podpisi članov občinskega odbora 1897-1901, marca 1900 še z županom Kauscheggom.



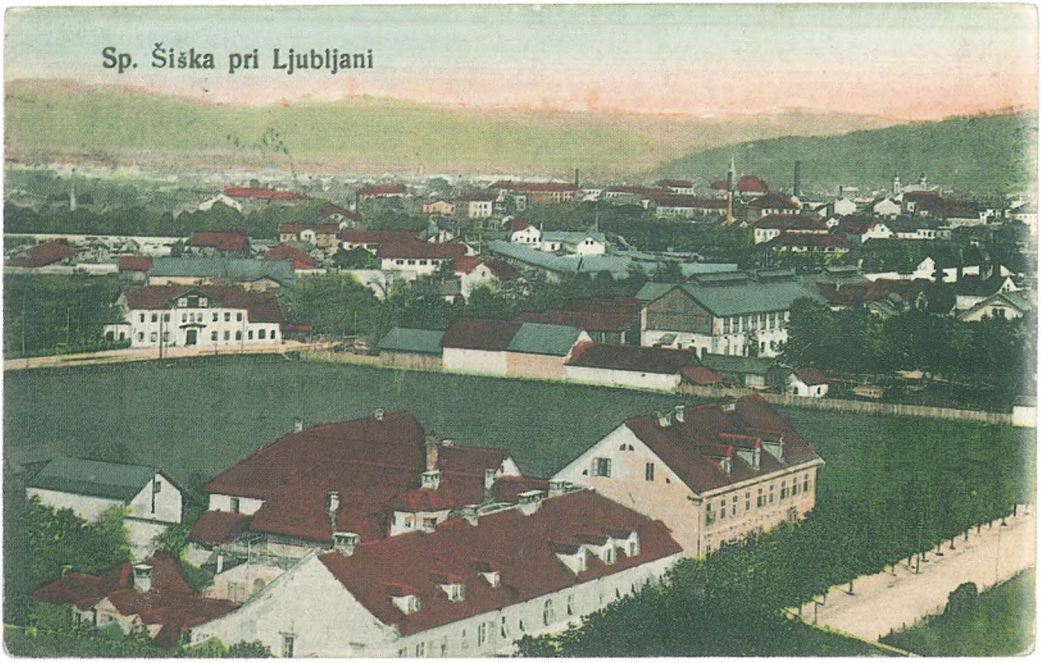
I. Cerkev sv. Jerneja in Celovška cesta proti Gorenjski s poti na današnji Bellevue, pred 1898 (razglednica odposlana 1902).



II. Pogled iz Šiške proti Ljubljani na Celovško cesto s Pogačnikovo in Zormanovo hišo ter drevoredom, zadaj je postajno poslopje državne železnice, pred 1914.



III. Celovška cesta v Spodnji Šiški z Juvančičevo vinsko trgovino, občinsko stavbo z gasilskim stolpom, cerkvijo sv. Jerneja in Ljubljanskim gradom, pred 1898.



IV. Pred Ljubljano v ozadju je Gorenjski kolodvor državne železnice, spredaj pa Celovška z drevoredom in občinsko potjo, pred 1914.

Odstop župana aprila 1900. Kmalu po seji konec marca 1900, ko sta deželna vlada in okrajno glavarstvo primorala spodnješišensko občino k sklepu o ustanovitvi občinskih redarjev, so aprila 1900 "*vsled lumparij Keržišnika*", občinskega pisarja, prišle na dan nerednosti v občinskem uradu. Župan Kauschegg je odstopil, občinski odborniki pa so s posredovanjem dr. Krisperja dosegli 7. aprila 1900 dogovor s Kauscheggom, da bo plačal stroške preiskave in občini škodo.[19] Sejo 24. aprila 1900 je kot novi župan vodil Josip Vodnik, Franc Kauschegg pa je omenjen med navzočimi odborniki.[20]

Občinske volitve 11. in 12. junija 1901. Občinske volitve v III. razredu so bile v torek 11. junija 1901 in po hudem boju - a predvolilne aktivnosti niso odmevale v časopisju - so se končale z zmago železniških uslužbencev. Z večino šestnajstih glasov (89 proti 73) je bilo izvoljeno za odbornike šest socialnih demokratov in trije za namestnike (s 33 proti 32 glasovom). "*Šiškarji so poraženi na celi črti*", je poročal Slovenski narod in ta "*za domačine nečastni propad*" pripisal volilni malobrižnosti na eni in zgledni organizaciji in živi agitaciji na drugi strani ter navajal volilne nepravilnosti, saj so menda volili tudi železničarji, ki so se že pred leti preselili iz občine.[21] Takšen komentar je razumljiv, saj je dotlej v Spodnji Šiški "*odločevala narodno-napredna misel*", kot je zapisal Slovenec.[22]

Volitve II. in I. razreda so imeli naslednji dan (12. junija 1901), a "*boja ni bilo, in zato je bila udeležba jako pičla.*" V II. razredu so bili izvoljeni: V. Maurer, Ivan Sirnik, Fran Vrhovec, Josip Seidl, Janez Jenko in Miha Bizjan, za namestnike pa Anton Povše, Karol Cigler in Josip Mohar. V I. razredu so bili za odbornike izvoljeni Peter Kosler, Josip Vodnik, Alojzij Zajec, Janez Zorman in Anton Pogačnik, za namestnike pa Lorenc Cigler, Fran Bizovičar in Simon Breceljnik.[23] Vseh odbornikov je bilo 17, med njimi 6 socialnih demokratov izvoljenih v III. razredu, v I. in II. razredu pa je pri volitvah zmagal "*dosedanji odbor*".[24] V II. razredu je od 52 upravičencev volilo 22, v I. volilnem razred z 18. upravičenci pa so se udeležilo volitev štirje.[25]

Volitve župana februarja 1902. O volitvah župana je sredi februarja 1902 poročal Slovenski narod in navajal kot župana Vodnika, kot podžupana pa tovarnarja Koslerja, a s pripombo, da ta "*obče čislani Nemec*" pri delu občanov v slovenski Šiški - kljub spoštovanju do njegove osebe - ni sprejet z zadovoljstvom. Hkrati je poročal Slovenec o izvolitvi podžupana Maurerja.[26] Županstvo je vesti o omenjenih podžupanih zavrnilo s trditvijo o izvolitvi Antona Pogačnika za I. občinskega svetovalca in županovega namestnika.[27] Temu pa je sledil v Slovenskem narodu dopis odbornika Oistra o volitvah občinskega predstojništva 15. februarja 1902. Tedaj se je od novih odbornikov zbralo "*17 odbornikov in 8 veleposestnikov*" in izvolilo za župana J. Vodnika s 17. glasovi, dva je dobil Maurer, železničarji pa niso glasovali. Za pet svetovalcev so izvolili: Koslerja (18 glasov), Pogačnika (18), Maurerja (16), Keršiča (13) in Sirnika (10). Ko so prebrali volilne rezultate sta se Kosler in Pogačnik odpovedala podžupanskemu mandatu in ga prepustila Maurerju; a železničarski odborniki so se temu uprli in zahtevali ponovne volitve: pri teh volitvah je zmagal Kosler s 15 proti 10, čeprav so železničarji glasovali za Pogačnika. Zaradi teh volilnih zapletov so vložlili pritožbo na okrajno glavarstvo.[28]

Volitve župana 30. aprila 1902. Ker je bila izvolitev občinskega predstojništva v Spodnji Šiški razveljavljena, je občinski odbor 30. aprila 1902 izvolil za župana Viljema Maurerja, za svetovalce pa Ivana Zormana, Antona Pogačnika, I. Sirnika, Petra Keršiča in Petra Koslerja. Po poročilu v Slovenskem narodu je dotedanji zaslužni župan Jos. Vodnik odklonil novo izvolitev.[29] Na prvi seji je novi župan Maurer poudarjal - po notici v Slovencu, da bo kot župan delal le v korist občine, da bo nepristranski in se pri delu "*ne bo pustil*

motiti niti od jedne niti od druge politične stranke."[30] Je pa Maurer kot dolgoletni odbornik Čitalnice in njen takratni podpredsednik tedaj priznal "*odločilno ugoden vpliv čitalnice nanj*" pri njegovem javnem delu. Na čestitko "*prvomestnika*" čitalnice Fr. Drenika je 4. maja 1902 Maurer odgovoril: "*Priznavam, da je čitalnica izobraževalno vplivala na me, in da sem se uspel po njej do znanja, zaupanja in - županstva.*"[31] Slovenski narod je zapisal, da je lahko Spodnja Šiška zadovoljna z županom iz narodnostnega, gospodarskega in političnega vidika.[32]

Občinske volitve maja 1905. "*Volitve so končane, duhovi so se pomirili, strasti so ponehale in se ublažile, zagotovljen je mir v občini za dobo 3 let.*" Tako je poročal Slovenski narod 27. maja 1905. Pred tem so navajali le dva volilna shoda: enega z manjšo udeležbo je pripravil socialdemokrat Oister, pri Ančniku pa je z udeležbo okoli 80 volilcev (kot so navajali sami) napravila shod "*narodna in liberalna stranka*".[33] Čeprav so nastop socialdemokratskega Oistra njegovi kandidati sprva sprejeli z navdušenjem, je na volitvah 26.5.1905 popolnoma pogorel tudi zaradi "*narodno napredne liberalne stranke.*" Kaže, da se zaradi sporov med železničarji ti niso številčneje udeležili volitev, nekateri ("*zavedni narodno-liberalni*") pa so volili to stranko. Slovenec je ob navajanju volilne abstinence železničarjev navrgel, da je za liberalno stranko prišlo na volišče v III. razredu le 10 volilcev,[34] čemur je Slovenski narod ugovarjal: prišlo je 67 volilcev, volilo pa je res majhno število, ker se volitev niso udeležili socialdemokratski železničarji. Po končanih volitvah je popoldne na stolpu požarne brambe zavihrala trobojnica v znak liberalne zmage.[35]

Župana Jakoba Burgerja je še pred koncem mandata po sklepu deželnega odbora zamenjal 25. februarja 1909 dotedanji prvi svetovalec Viljem Maurer.[36] Ta je vodil občinske posle kot župan do 9. junija 1909.

Občinske volitve marca 1909. Občinske volitve v III. volilnem razredu so bile v Spodnji Šiški v ponedeljek, 22. marca 1909 od 9.00 do 16.30 ure. Od 439 volilcev se jih je udeležilo volitev 238. Socialdemokratska stranka je zmagala s šestimi kandidati, kar je pri liberalnih nasprotnikih ("*Starošiškarjih*") še spodbudilo godrnjanje zoper železničarje ("*pritepenci*"). Za odbornike so bili izvoljeni Ivan Klemenčič, Anton Kuntara, Anton Oister, Alojzij Rozman, Ivan Noč in Emil Šigs (z 124 do 126 glasovi), za namestnike pa A. Komac, A. Miškot in J. Novak. Njihovi nasprotniki so dobili 111 do 113 glasov. Po poročilu v Slovencu se volilci SLS volitev v III. razredu niso udeležili.[37]

Slovenski narod je o zmagi socialdemokratov z 11 glasovi v III. razredu poročal hkrati z informacijo o volitvah 23. marca v II. razredu, v katerem so bili izvoljeni "*sami Nemci, klerikalci in socialni demokrati.*" Volilni poraz je pokazal na "*brezbrižnost in malomarnost*" naprednih krogov v Šiški, čeprav so tam imeli politično društvo.[38] V I. volilnem razredu so "*šišenski opozicionalci*" zmagali s 7 proti 3 in v II. razredu z 19 proti 10 glasovom.[39] Razpravljanju na liberalni strani po prvem volilnem porazu lahko sledimo do konca marca 1909. Tako tudi zvemo od člankarja, ki je bil blizu novoizvoljenemu odboru, da so se volitve zavlekle za 5 mesecev "*zaradi vzorne sestave volilnega imenika*", saj so premikali volilce iz II. v III. razred ali obratno, ne glede na višino plačanega davka. Da je bil nov odbor potreben je dokazovalo to, da je bil med 18. dotedanjimi odborniki izvoljen znova le eden.[40]

Najprej so poudarjali, da je NNS na volitvah res propadla, a se je morala boriti proti trem strankam (socialdemokrati, SLS in Nemci), ki so sklenili dogovor, da prepuste III. razred socialni demokraciji: "*zato je prišlo na volišče vse, kar se bori zoper napredno stranko*". NNS je postavila v III. razredu kot svoje kandidate narodno usmerjene železničarje, a je razumela socialdemokratske kandidature v III. razredu, zamerila pa je podporo, ki so jo

ti dobili od katoliške strani, domačinov in uradništva. "*Toda klerikalci se raje družijo s takimi, ki so rdeči do zadnjega glasu, ki udrihajo črez 'farje' in vero, samo, da jim pomagajo v boju zoper napredno stranko.*" Posebno je napredno stran bolela povezava Pogačnika, Zajca, Zormana in Vrhovca "*z našimi najhujšimi sovražniki, Nemci.*"[41] Kritični zapis (člankarja naklonjenega novemu odboru) je predstavil nesposobnost prejšnjega odbora pri urejanju občinskih zadev razvijajočega se predmestja (ceste, javna razsvetljava) in imel trditve o kompromisu z Nemci za iz trte zvite.[42]

Pisali pa so še o zameri "*dosedaj vedno naprednemu Franu Burgerju, ki pa je v zadnjem času uskočil*" - v želji za županski stolček.[43] Ta ni ostal dolžan odgovora. Zatrdil je, da je nasprotna stran zmagala le zato, ker je napredna stran kandidirala napačne ljudi: sicer pridne in poštene železničarje in kmete, a večinoma manj sposobne za občinsko upravo, prezrli pa so "*res delavne in sposobne ljudi.*"[44] Tudi komentar k temu je omenjal take kandidate starega odbora, ki so plačevali komaj par kronic davka - in ti naj bi vodili vso Šiško in odločali o usodi davkoplačevalcev s 500 ali več kronami davka.[45] Sam zase je Burger zapisal, da ostaja napreden kot doslej. Štel si je v čast, da je bil "*ravno radi naprednosti in zaslug izvoljen*" za občinskega odbornika v I. razredu, na županski stolček pa ni računal.[46] Dodatno pojasnilo je poudarjalo, da so bili v III. volilnem razredu volilci skoraj sami železničarji "*in bilo je pričakovati, da ti prodro.*" Pisali so še o nesposobnosti prejšnjega občinskega odbora z odstavljenim županom J. Burgerjem pri upravljanju razvijajoče se Spodnje Šiške, posebej na komunalnem področju.[47]

Za župana v Spodnji Šiški je bil izvoljen Anton Pogačnik, njegov protikandidat Fran Burger pa je dobil le 11 glasov. Namestnik župana je postal Edvard Zelenka, občinski svetovalci pa poleg njega še Alojz Zajec, Ivan Klemenčič, J. Zorman, Franc Borštnar in Anton Oister, kot je poročal Slovenec v začetku julija 1909.[48] Te občinske volitve so po zapisu v Rdečem praporu "*prinesle zizibambulom poraz na celi črti*": liberalci niso imeli nobenega pristaša v občinskem zastopu.[49] In ti so se tudi spotikali v Slovenskem narodu ob "*čudne občinske odbornike v Spodnji Šiški*" in kar nesramno pisali o Oistru,[50] saj niso vedeli ne oni in ne on, kako bodo še sodelovali.

Kriza v občinskem odboru aprila in maja 1911. Politično nasprotovanje "*med večino naprednih občanov in županom*"[51] in gospodarski konflikt zaradi vodovoda je 6. aprila 1911 povzročil občinsko krizo: najprej sta odstopila župan Anton Pogačnik in podžupan Zelenka in je posle župana vodil Alojzij Zajec, nato pa je 11. ali 12. aprila odstopilo še 18 članov občinskega odbora (med njimi tudi Zajec) in s tem izreklo zaupnico županu Pogačniku, kot je poročal Slovenski narod.[52] Okrajno glavarstvo je nato začasno odredilo naj vodi občino prejšnji župan Pogačnik ter predlagalo deželnemu odboru razpust občinskega odbora in imenovanje gerenta.[53]

Deželna vlada je 10. maja 1911 "*z ozirom na obstoječe razmere razpustila občinski odbor*", ki je deloval od 3. julija 1909 in za gerenta postavila finančnega svetnika Franca Zajca s 4 prisedniki s posvetovalnim glasom (Anton Pogačnik, Jernej Stele, Viljem Maurer in Ivan Rojina).[54] Ta deželni uradnik je opravljal posle korektno in je na poziv jeseni 1911 ustanovljene Hranilnice kmečkih občin v Ljubljani, naj vpliva na občinske zastope, "*da se poslužujejo našega po S.L.S. ustanovljenega zavoda*", menil, naj o tem odloča novi občinski odbor.[55] Gerent Zajc je tako vodil občino do volitev novega občinskega sveta, ki je pričel z delom šele junija 1912.

Občinske volitve 24. septembra 1911 in maja 1912. V politično vedno bolj razgreti Spodnji Šiški, ko so liberalni nasprotniki na shodu SLS junija 1911 pretepli krajevnega

ugledneža te stranke,[56] so bile tudi občinske volitve živahne. Še nobene občinske volitve niso povzročile toliko zanimanja med volilci kot tiste, ki jih je 4. septembra 1911 razpisal gerent Zajc za 24. september. "*Zanimanje za volitve je bilo velikansko*" (Zarja).[57]

"*Vse je razburjeno in radovedno. Agitacija je v polnem tiru.*" Tako je poročal Slovenski narod pred volitvami ter predstavil kompromis med "*Nemci, socijalnimi demokrati in klerikalci*" z njihovo skupno volilno listo. Na listi SLS sta bila tudi socialdemokrat Ivan Klemenčič in Nemec Peter Kosler pa tudi 13 nemčurjev in mnogo takih, ki tudi slovensko niso znali, so pisali v Slovenskem narodu. "*Narodno Šiško hočejo vpreči v nemški jarem.*"[58] Predvolilni zapis v Slovencu je bil sestavljen v stilu vabila v narodnonapredni cirkus, opozarjal je na nepravilnosti njihove občinske uprave pred tremi leti, ki je pustila prazno blagajno (mdr. nemški vložni zapisnik občine, velikost nove šole, nastanek šulferajnske šole, regulacijo cest ter finance v zvezi s tem in prehod vodovoda v zasebne roke) ter vabil volilce naj vsaj v I. razredu glasujejo za "*neodvisne samostojne kandidate*". Kandidirali so: Janez Zorman, Alojzij Zajec, finančni svetnik Franc Zajc, učitelj Karol Javoršek, Vaclav Holeček, Anton Pogačnik, uslužbenec južne železnice Ivan Petek, Peter Kosler, Ivan Klemenčič, Jernej Stele in nekaj namestnikov, mdr. nadučitelj v pokoju Anton Javoršek.[59]

Zbor zaupnikov NNS je 19.9. sprejel kandidatno listo, ki jo je sestavilo politično društvo Vodnik.[60] Na volilnem shodu NNS v Kankretovi dvorani v soboto pred volitvami se je zbralo po poročilu v Slovenskem narodu kljub silnemu nalivu okoli 500 volilcev. Zboru je predsedoval Seidl, govorili pa dr. Novak (gospodarsko stranko je označil za klerikalno pod patronatom Nemcev), nekdanji socialdemokrat Oister (o zavzemanju socialdemokratov za šulferajnsko šolo v Spodnji Šiški) in dr. Ivan Tavčar. Ta je z govorom navdušil in omenil, da bodo te volitve odločale "*ali ostane Vodnik še v Šiški doma ali preide v Schönau*", saj hočejo Nemci napraviti iz slovenske Šiške nemško kočevsko vas. Če je res Spodnja Šiška delavska vas "*tedaj naj bo s l o v e n s k a delavska vas.*"[61]

Socialna demokracija - volilni lokal je imela v konzumni hiši Kolodvorska 56, shode pa v gostilni pri Anžoku (J. Reberšek) in Štirnu, pomladi 1912 pri Breskvarju "*pri vinski trti*" - pa je poročala o povezavi med staroliberalno gardo, klerikalci in nemškimi magnati ter se branila očitkov, da se povezuje z Nemci. NNS iz Spodnje Šiške "*ali po domače omizje pri Ančniku*" so socialni demokrati opisovali kot nepomembno gostilničarsko družbo, a liberalci so se pred volitvami pobotali med seboj, na listo vključili tudi "*socialno demokratične odpadnike in odpadke*" kot je pisala Zarja (Sedej, Noč, Rozman), ter s prepričljivo predstavitvijo povezave JSDS z Nemci uspeli na volitvah.[62]

Po zapisu v Slovenskem narodu je v I. razredu glasovalo od 130 volilcev 113: za liberalno NNS 64-68, za 'klerikalce' in Nemce 37-40, za socialdemokrate 7. V II. razredu je bilo 356 volilcev in glasovalo 296, od tega za NNS baje okoli 180; štetje glasov pa so v nedeljo prekinili in nadaljevali z njim v ponedeljek popoldan.[63] Dan zatem so pisali pri Narodu o sijajni zmagi v Sp. Šiški, saj je NNS zmagala tudi v II. razredu, z enim kandidatom pa prodrla tudi v III. razredu. Tako je NNS imela 21 občinskih svetovalcev, socialni demokrati pa 9. A menda še teh kandidatov ne bi imeli, saj je pri šestih kandidatih bilo le za 2-3 glasove razlike. Po mnenju NNS so volitve pokazale, "*da v Spodnji Šiški pač ni tal za klerikalno pšenico*" ter da se prebuja tudi ljubljanska okolica, trdnjava dr. Šusteršiča.[64] Tudi socialdemokrati niso bili preveč nezadovoljni z "*vspehi šišenskega delavstva v njegovem prvem velikem naskoku na občino*", saj so v III. splošnem razredu prodrli z devetimi kandidati (Draksler, Jaklič, Kosmač, Košak, Lukan, Nežič, Pirkovič, Svetlin in Udovč) in vsemi petimi namestniki.[65]

Rezultati volitev septembra 1911 in maja 1912[66]

	september 1911 volilni razred			maj 1912
stranka	I.	II.	III.	III.
NNS	64-68	180	401	do 382
neodvisni (SLS,Nemci)	37-40			
socialdemokrati	7	110	403	do 332
volilcev	130	356 (361)	1003	1003
glasovalo	113	296	830 (840)	720
% udeležbe	86,92%	(82%)	(85%)	71%

Volilni rezultati so predstavljeni kot se navajajo v virih: npr. 64 do 68 ali do 382 ali pa najdemo različne rezultate; tedaj je eden v oklepaju. Procent v oklepaju je izračunan, sicer naveden po viru.

Poročilo o socialnih razmerah 1911 (Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani) navaja za občinske volitve naslednje podatke:

	SLS	liberalci	soc. dem.	Nemci
I. razred	40	66	7	
II. razred	-	180	110*	
III. razred	-	403	408•	35+

*V tem številu je tudi 30 koalicijskih glasov.

•V tem številu je tudi 40 koalicijskih glasov.

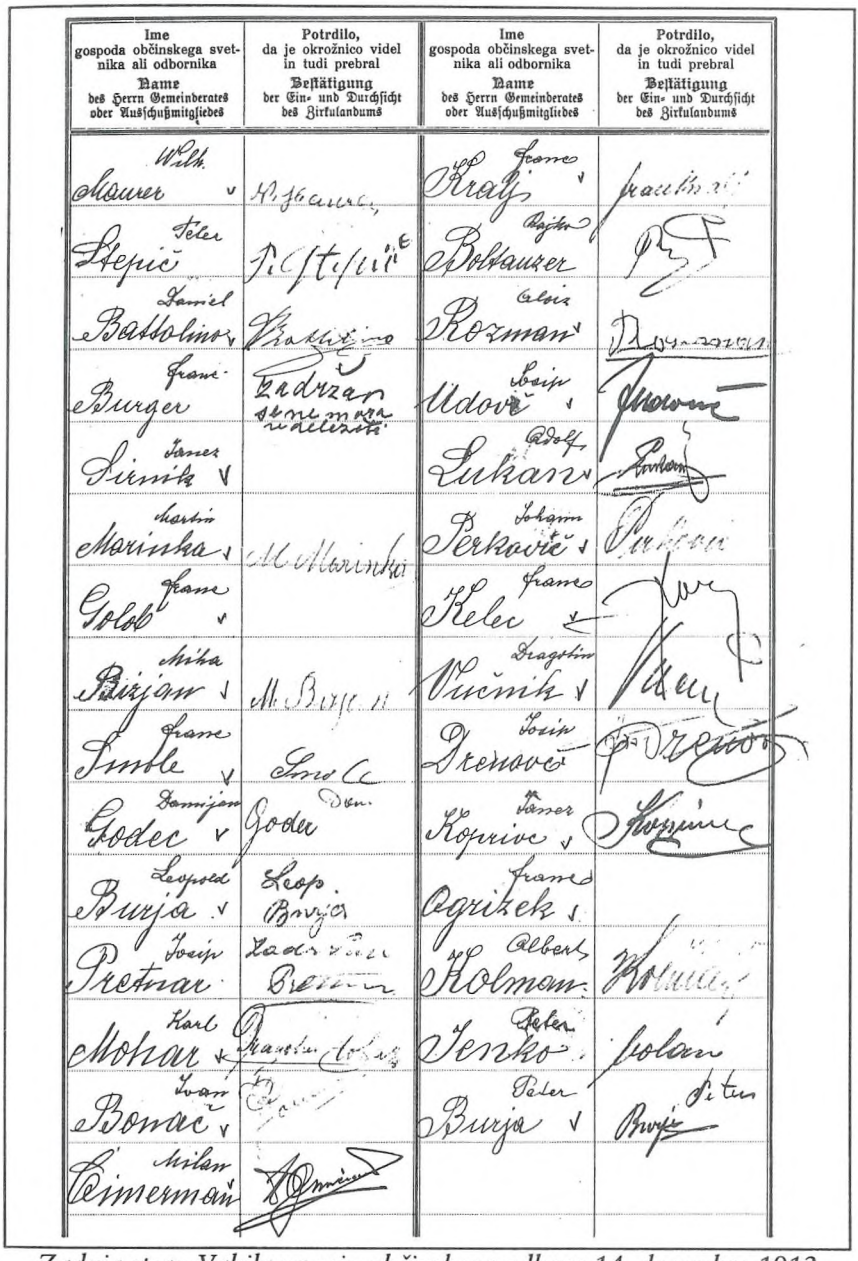
+Nemški glasovi za njihovega somostojnega kandidata.

Zaradi nepravilnosti na občinskih volitvah 24. 9. 1911 se je pritožil Fran Orehek (nepripraven volilni lokal, premalo glasovnic, sumljive volitve s pooblastili). Občina je zavračala njegove navedbe in pojasnjevala, da je občinska posvetovalnica pač dovolj pripravna za volitve, saj je imela dvoje vrat, dostop po stopnicah v I. nadstropje pa so uredili tako, da ni bilo gneče. Držali so se volilnega časa (do 16. ure) in kdor ni do tedaj prišel v "*volilnico, si je sam kriv.*" Volilna udeležba je bila zelo velika, saj je od 1003 volivcev volilo 843, od 160 neudeležencem pa okoli 40 zaradi neznanega bivališča niso mogli dostaviti izkaznice z glasovnicami. Za premalo glasovnic pa so poskrbeli zastopniki Narodno napredne stranke, ki so jim izdali najmanj 70 glasovnic, saj so 23. in 24. septembra izjavljali, da je v njihovem "*agitacijskem lokalu*" (v gostilni pri Moharju) več volivcev, ki so izgubili svoje glasovnice. Tako so glasovnice uničevali in zamenjevali. Ko pa je zmanjkalo uradnih glasovnic je volilna komisija na zahtevo zaupnika NNS sklenila izdati listke s pečatom županstva: izdanih jih je bilo 30, oddal pa je tako glasovnico le en volivec III. razreda. Proti volji predsednika volilne komisije pa je ta sklenila, da dva člana sprejmeta izkaznice in glasovnice od 4 ali 5 bolnih volivcev, ki niso mogli po stopnicah na volišče. Dvema so dovolili voliti s pooblastilom (za Babnika, ki je bil v Ameriki in Kreuzerja, ki je bil na rodnem Bavarskem). Pred volilno komisijo pa so štiri ženske preklicale svoja pooblastila, ki so jih dale (gospodarski- prečrtano) neodvisni stranki. Izkaznice so odvzeli tem volilcem in jih izročili omenjeni četverici, ki so jih izročile volilcem Narodne napredne stranke "*kateri so potem tudi volili.*" Občina je pritožbo s komentarjem predložila okrajnemu glavarstvu s prošnjo za hitro rešitev zaradi del pri prezidavi ljudske šole.[67]

Občinske nadomestne volitve maja 1912. Ko je deželna vlada zaradi pritožb delno razveljavila občinske volitve - in sicer 9 socialdemokratskih in en liberalni mandat - je v začetku maja 1912 prišlo do nadomestnih volitev v III. razredu. Tako se je boj za razveljavljene mandate - kot je zapisal tudi Slovenec - bil med "*sociji in liberalci*".[68] Zanimivo je bilo že predvolilno zborovanje društva Vodnik (v soboto 4.5. pri Kankretu) dan pred volitvami z govorom državnega poslanca dr. Ravniharja, obsežneje o jugoslovanskem vprašanju, krajše o občinskem gospodarstvu, ki ga lahko dobro vodi le NNS, saj "*vzdržuje v sebi vse sloje in stanove*", in kandidirata uradnik in trgovinski sotrudnik poleg navadnega delavca. Deželni poslanec in ljubljanski župan dr. Tavčar je zatrjeval v Spodnji Šiški - po njegovem nekaki predtrdnjavi Ljubljane - da ni nikdar nasprotoval delavstvu in revnim slojem, saj je sam zrasel iz revščine. Oba sta obžalovala, da ni prišlo do skupnega nastopa s socialnimi demokrati, saj so imeli "*skupnega nasprotnika v klerikalizmu*", *j u g o s l o v a n s k a* socialna demokracija pa bi ne smela pozabiti na narodno podlago. A prav kandidatura tudi takih, ki še slovensko ne znajo, je bil dokaz za povezavo socialne demokracije z Nemci, ki so "*v Spodnji Šiški sovražniki slovenskega naroda*". Liberalci so se branili pred socialdemokratskimi očitki, da želijo z občinskim denarjem zgraditi sokolski dom. Tavčar pa je mimogrede še previdno opozarjal na koristi možne priključitve Ljubljani. Najbolj je voditelje socialne demokracije v Spodnji Šiški kritiziral njihov nekdanji pristaš Oister, posebej njihovo germansko pojmovanje internacionalizma.[69] Na predvolilnem zborovanju socialdemokratov v gostilni pri Zvezdi pa so ti označili liberalce za koristolovce in najbolj skorumpirano stranko. Pristaši SLS se teh volitev po pisanju Slovenca niso udeležili.[70]

Nadomestne volitve 5. maja 1912 so naznanili pri Slovenskem narodu s "*Sijajna zmaga narodno-napredne stranke v Spodnji Šiški.*" Od 1003 volilcev v III. razredu je glasovalo 720 (jeseni 1911 pa 830). Na volitvah, ki so potekale mirno, so zmagali kandidati NNS z večino 63-46 glasov in socialdemokrati so od zadnjih volitev nazadovali za 100 glasov. Tako so na listi NNS dobili od 382-380 glasov Drenovc, Jenko, Kelec, Ogrizek, Vučnik in namestniki Čolnik, Jermolj, Porenta, Tomšič. Socialdemokratski kandidati so zbrali 320-330 glasov (Slovenski narod), oz. do 332 glasov (Slovenec), na jesenskih volitvah pa do 430. Po pisanju Slovenca so jim to pot pomagali tudi vsi Nemci. Liberalci so imeli tako 27 mandatov (prej 21), socialdemokrati pa le tri (prej pa 9).[71] Socialna demokracija je tokrat ostala v manjšini in vsaj pri njihovih volilcih "*zanimanje za volitve v splošnem ni bilo veliko.*" Gotovost liberalne večine je dušila volilni interes in otežkočala socialdemokratsko agitacijo. Kot je pisala "Zarja" po volitvah je liberalna zmaga zmaga pooblastil, zmaga zunanjega, povečini kmečkega prebivalstva "*nad domačim delavskim ljudstvom,*" saj je volilni red omogočal voliti vsakemu, ki je imel le ped zemlje v Spodnji Šiški. Zavedali pa so se tudi malomarnosti in brezbrižnosti v svojem gibanju.[72]

Tudi zoper te vnovične volitve občinskih odbornikov III. razreda so se pritožili (Anton Jazbec), a občinsko gerentstvo je menilo, da zaradi dveh vprašljivih glasov rezultat pri 50 glasovih razlike ni vprašljiv. Je pa imel gerent pripombo k izvolitvi namestnika Petra Porente, ki je bil "*v jesharni Josipa Vodnika uslužben kot delavec*" in uslužbenca državnih železnic Ivana Koprivca, ker nista plačevala davka. Gerent Zajc je sredi maja 1912 prosil za nujno rešitev te pritožbe in razrešitev svojega gerentstva, saj je bil z delom preobložen, zlasti pa je bilo potrebno zaradi gospodarskih ozirov nujno čimprej ustanoviti občinski odbor. Izvolitev odbornikov je postala pravnoveljavna 12. junija 1912 in že za naslednji dan so razpisali volitve občinskega starešinstva.[73]



Zadnja stran Vabila na sejo občinskega odbora 14. decembra 1912 s podpisi vabljenih.

Novico, da ima Spodnja Šiška po dolgem času spet "*narodno naprednega župana*" Josipa Seidla in podžupana V. Maurerja, je prinesel Slovenski narod kot uokvirjeno vest še isti dan (13. junija), naslednji dan pa predstavil še ostale občinske svetovalce. To so bili Danijel Battelino, Miha Bizjan, Fran Burger, Peter Burja, Fran Golob, Martin Marinko, Ivan

Sirnik in Peter Stepič. Narodno napredni odborniki so ustanovili svoj klub s predsednikom Milanom Cimermanom in namestnikom Kelcem. Slovenski narod je poročal o velikem navdušenju ter o slovenski trobojnici na občinski hiši.[74] Slovenec pa je predstavil tudi nekaj zakulisja s poročilom o treh strujah med šišensko NNS ter možnostmi za zasedbo županskega in podžupanskega mesta (Seidl - Cimerman, Maurer - Mohar, Maurer - Seidl).[75] Pri Slovenskem narodu so pisali o jeznih voditeljih klerikalno-nemške klike (Orehek, Kreuzer) zaradi volilne zmage NNS, s katero je odklenkalo "*cuvajizmu*" (kot je bilo primerjajoč hrvaške razmere tedaj moderno reči namestništvu, gerentstvu) v Spodnji Šiški.[76]

ŽUPANI, OBČINSKI SVETOVALCI IN VIRILISTI

Izvoljeni občinski odbor je izmed sebe izvolil "*glavarja in občinske svétnike (svetoválce)*"; število glasov, s katerimi so bili izvoljeni, je določal njihovo zaporedje in nadomeščanje župana. Zakon je predpisoval število občinskih svetovalcev: od dva do tretjine občinskega odbora.[77] V Spodnji Šiški je bilo od 1888 troje svetovalcev, od 1902 pet in v zadnjem odboru po letu 1912 kar devet svetovalcev. Podobno je raslo tudi število odbornikov.

Po občinski zakonodaji so premožnejši volilci že s samo višino plačanega davka lahko postali člani občinskega odbora kot virilisti, ki so sodelovali v odboru poleg izvoljenega števila odbornikov.[78] In koliko so najbogatejši v občini to tudi vodili? Vsaj v 60. letih 19. stoletja župan Janez Klinc ni bil med najpremožnejšimi: 1861 je bil 32. na volilnem (davčnem) seznamu, 1866 pa 25., ko je plačal dobrih 19 gld davka: takih, ki so plačali toliko ali do dvakrat več je bilo v Spodnji Šiški 15, nadaljnjih devet pa je bilo precej večjih davkoplačevalcev. Svetovalca Gosar in Knez sta bila premožnejša. Posestnik Janez Gosar je bil na sedmem mestu z 58 gld davka, Janez Knez (gostilničar in posestnik) pa na enajstem in 1866 že na tretjem mestu s 83 gld 25½ kr.

Trgovec Plautz je bil leta 1877 kot župan med tremi najbogatejšimi s 110 gld davka, medtem ko sta plačala svetovalca(?) Janez Knez 45 gld davka (na 9. po višini) in Janez Doužan / Doušan le 6,55 gld (53. po višini plačanega davka). Poznejši župan Anton Kvas je bil tedaj s skoraj 38 gld dvanajsti po višini plačanega davka.[79]

Člani občinskega zastopa (župan in svetovalci) 1879-1897 kot davkoplačevalci leta 1889.[80]

	plačani davek 1889	
član občinskega zastopa	zaporedje	znesek (gld, kr)
Janez Knez	2	577, 63
Jožef Vodnik	4	362, 11
Jan. Nep. Plautz	6	223, 22
J. C. Juvančič	7	186
Anton Wisian	11	100, 58
Franjo Zakotnik	15	67 74½
Janez Inglič	21	48, 88
Jakob Burger	22	48, 09
Franz Kauschegg	32	26, 59

Zaporedje v seznamu davkoplačevalcev (volilcev), razvrščenih po padajoči višini plačanega davka.



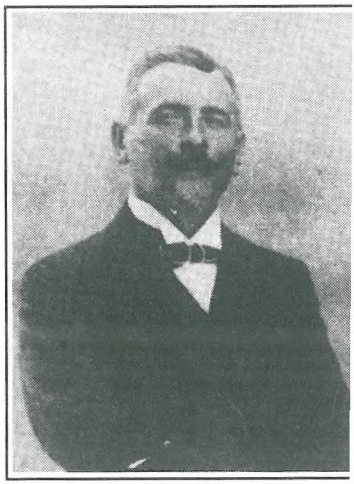
Slovenski župani okoliških občin 3. junija 1879 ("Živeli mnogaja leta slovenski župani! Živela Slovenija! Josip Schweiger"). Od leve sedi Knez (Glince), stojijo Slepi Janez (Zg. Šiška), Kvas (Sp. Šiška), Nace Cunder (Ježica) in sedi Bavdek (Vodmat). ZAL, fototeka.

Za občinski zastop v 80. in 90. letih bi lahko rekli, da so ga sestavljali premožnejši Šiškarji. Če si za župane in svetovalce tega časa ogledamo premoženjsko stanje glede na višino plačanega davka leta 1889, lahko za drugo polovico 19. stoletja ugotovimo, da je premoženje sicer vplivalo na vodenje občine, a ne povsem. Prav za čas županovanja manj premožnega Janeza Klinca navaja Andrej Klemenčič v literarnem spisu o Spodnji Šiški podobno izbiro župana. Ker je v letih 1866 in 1868 korakalo skozi Šiško veliko vojaščine, "*so šišenski možje potrebovali enega župana kateri ima čas in potrebno spretnost nemškega jezika in pisanja*".[81] Nemara so igrali pri izbiri opazno vlogo še osebna sposobnost in ugled v kraju, čeprav so postajali člani občinskega zastopa vedno bolj le bogati občani.

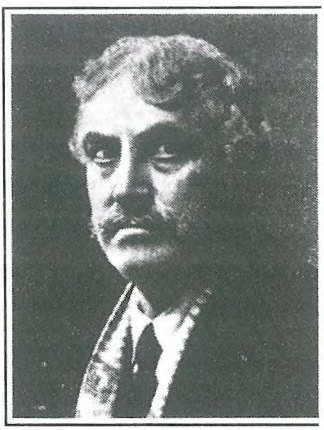
Ta pregled občinskega vodstva upošteva le župane in občinske svetovalce, ostale člane občinskega odbora pa najdemo zabeležene pri posameznih predlogih; aktivnejši so opazni večkrat. Vrsta županov kdaj ni čisto jasna, saj občinsko gradivo le občasno omenja občinske volitve, ki so jih praviloma imeli vsaka tri leta. Tako kdaj le posredno sklepamo na začetek ali konec delovanja posameznega občinskega odbora ali pa poznamo le omembo župana ali članov odbora. Marsikateri podatek bi lahko še dopolnila obsežnejše upoštevanje časopisnih virov ali gradiva okraja, tako pa je preglednica po občinskih virih natančnejša za čas od konca 19. stoletja naprej.

Župani in občinski svetovalci v Spodnji Šiški do 1914

1824	Joseph Miklautz, rihtar
1861	*Janez Klinc* (Johann Klinz), *župan* (občinski predstojnik)
	Janez Gosar, svetovalec
1867	*Janez Klinc, župan*
	Janez Knez, svetovalec
1876	*Anton Wisian, občinski predstojnik*
1877	*Joh. Nep. Plautz, župan*
	Janez Knez
	Janez Doužan
1879	*Anton Kvas (*Quas*), župan*
?-1882	*Janez Knez, župan*
	Anton Wisian, svetovalec
	Janez Inglič, svetovalec
1882-1885?	*Janez Knez, župan*
	Jakob Burger, svetovalec
	Franjo Zakotnik, svetovalec
1885?-1888	*Janez Knez, župan*
	Jakob Burger, svetovalec
	Franjo Zakotnik, svetovalec
1888-1891?	*Janez Knez, župan*
	Franz Kauschegg, I. svetovalec
	Anton Wisian, II. svetovalec
	Jan.Nep. Plautz, III. svetovalec
1891?-1894	*Franz / Franc Kauschegg, župan*
	Anton Wisian, I. svetovalec
	J.C.Juvančič, II. svetovalec
	Jožef Vodnik, III. svetovalec
1894-1897	*Franz / Franc Kauschegg, župan*
	J. C. Juvančič, I. svetovalec
	Jožef Vodnik, II. svetovalec
	Anton Wisian, III. svetovalec
	(Janez Sirnik, 1897, III. svetovalec)
1897-1900	*Franz / Franc Kauschegg, župan*
	Jožef Vodnik, I. svetovalec
	Peter Keršič, II. svetovalec
	Janez Jenko, III. svetovalec
1900-1902	*Jožef Vodnik, župan*
	Peter Keršič, svetovalec
	Janez Jenko, svetovalec
	Jakob Burger, svetovalec
1901/02	*izvoljeni, a nepotrjeni:*
	Jožef Vodnik, župan
	svetovalci: Kosler, Pogačnik,
	Maurer, Keršič, Sirnik

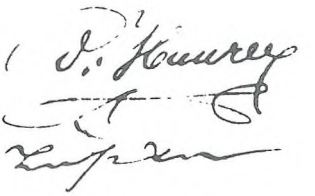


Anton Pogačnik



Josip Seidl

1902-1905 *Viljem Maurer, župan*
Janez Zorman, svetovalec
Janez Sirnik, svetovalec
Peter Keršič, svetovalec
Anton Pogačnik, svetovalec
Peter Kosler, svetovalec



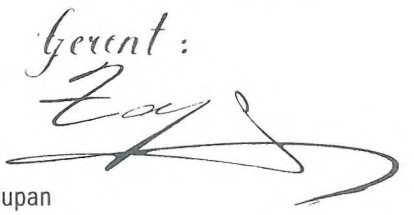
1905-1909 *Jakob Burger, župan* do 25. februarja 1909
Viljem Maurer, svetovalec, nato *župan* od 25.2. do 9.6.1909
Peter Kosler, svetovalec
Fran Burger, svetovalec
Anton Vernik, svetovalec
Makso Lavrenčič, svetovalec



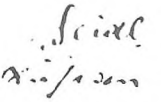
1909-1911 *Anton Pogačnik, župan*
Edvard Zelenka, I. svetovalec in namestnik župana,
Alojz Zajec, svetovalec
Ivan Klemenčič, svetovalec
Janez Zorman, svetovalec
Franc Borštnar, svetovalec
Anton Oister, svetovalec



1911-1912 *Franc Zajc, gerent*
Anton Pogačnik, prisednik
Jernej Stele, prisednik
Viljem Maurer, prisednik
Ivan Rojina, prisednik



1912-1914 *Josip Seidl, župan*
Viljem Maurer, I. svetovalec in podžupan
Danijel Battelino, svetovalec
Miha Bizjan, svetovalec
Fran Burger, svetovalec
Peter Burja, svetovalec
Fran Golob, svetovalec
Martin Marinko, svetovalec
Ivan Sirnik, svetovalec
Peter Stepič, svetovalec



Virilisti. Pravico do članstva v občinskem odboru so poleg izvoljenih mož imeli tudi največji davkoplačevalci v občini. Po § 17. občinskega reda za Kranjsko je to veljalo za davkoplačevalce z vsaj 100 gld davka od posesti oziroma vsaj 200 gld od obrti ali trgovine. Njihovo število je tako povečalo število članov občinskega odbora, ki jih je določalo število volilcev v občini. V 80. letih sta bila po zapisnikih sej virilista dr. Josip Kosler in lastnik Kolizeja Josip Victor Withalm. Slednjega je na sejah nadomeščal kdaj oskrbnik Kolizeja Hammer, Kosler pa je bil le na seji januarja 1883. Ali je tudi Joh. N. Plautza šteti za virilista ali voljenega odbornika ni prav jasno, leta 1888 pa poleg zastopnika Kolizeja nastopa še "*velki posestnik Alois Mayer odborni namestnik.*" Virilistom v občinskem odboru sledimo nato od leta 1895 naprej, ko je županu, trem svetovalcem in devetim odbornikom z možnostjo sodelovanja v delu občinskega odbora sledilo še petero virilistov: bratje Kosler, Janez Knez, Ludovika oz. Viljem Maurer, Victor Bolaffio in Anton Pogačnik.[82] Sej se je bolj

redno udeleževal le Maurer in kdaj Bolaffio. Maja 1898 sta bila med vabljenimi virilisti le predstavnik pivovarniške družbe Joh. Kosler & Comp. in Bolaffio. V vabilu novembra 1900 virilistov ni, pač pa sta bila na sejah 1901 in 1902 (kdaj) spet dva: Peter Kosler in V. Bolaffio. Zaradi plačevanja davka brez doklad čez 200 gld sta junija 1901 izjavila, da vstopata v občinski odbor Ivan Knez in Jakob Burger (prvi je plačal od nepremičnin v občini v letu 1900 nad 200 K davka, drugi pa 290 K davka), prav tako pooblaščenca Ivan Rojina za Marijo Favai in Franc Humer za Ano Juvančič, vsak za upravičenko, ki je plačala nad 400 gld davka od obrti.[83]

Od maja 1902, ko je bil župan Maurer in sta bila odbornika tudi Peter Kosler in Josip Vodnik, pa je bilo virilistov veliko več: Jakob Burger, Janez Knez, Marija Snoj (zanjo Martin Marinka), Marija Favai (zanjo Janez Rojina), Frančiška Mozetič (zanjo Jožef Mohar), V. Bolaffio - ta je julija 1903 izstopil iz odbora - Janez Knez, Karol Kauschegg (zanj Franc K.), Ana Juvančič (zanjo Franc Humer) in Ivan Vončina (zanj Uroš Kersnik).

Po volitvah leta 1905 so pod županom Jakobom Burgerjem bili virilisti v občinskem odboru: Anton Snoj, Ivan Knez, Anton Pogačnik, Josip Seidl, Peter Keršič, Ivan Zorman, Ana Juvančič (zanjo Franc Humer), Antonija Keršič (zanjo Karol Javoršek), Marija Favai (zanjo Anton Komac). Tako lahko vsaj nekaj največjih davkoplačevalcev opazimo tudi med virilisti; če je bil tak že sicer občinski odbornik ali svetovalec se mu ni bilo treba vključevati v delo občinskega odbora na lastno pobudo kot virilist.[84] Leta 1906 najdemo med virilisti v občinskem odboru še Viktorja Bolaffio, Josipa Vodnika in Petra Keršiča. Virilisti so se kdaj bolj in kdaj manj zavzeto udeleževali občinskih sej, kdaj pa so sodelovali njihovi namestniki kot novembra 1907. Po volitvah marca 1909 ne najdemo več zabeležene med člani občinskega odbora največje davkoplačevalce kot viriliste.[85]

Okrajno glavarstvo je 8. oktobra 1909 na predlog občinskih odbornikov Edvarda Zelenka, Alojza Zajca in Antona Oistra razveljavilo nezakonito določbo županstva o vstopu virilistov v občinski odbor. Zakonsko določilo o plačevanju 200 K davka od posesti v občini ali 400 K "pravega zdaj postavljenega davka brez prikladkov" niso izpolnili I. Jenko št. 30, M. Jelenc št. 63, Boštjan Tome, Seidl, Tarman in Maurer. Čeprav sta J. Seidl (št. 2) in F. Tarman (št. 118, 222) plačevala 5 % davek od svojih hiš (prvi 206 K 64 v in drugi 102 K 37 v), po mnenju okrajnega glavarstva to ni zadostovalo. Ta davek so uvedli leta 1868 (zakon 26. junija 1868, drž. zak. 72) in ni obstajal že 1866 kot je določal navedeni 17. člen občinskega reda. Maurer pa je plačeval dobrih 300 K od hiš št. 24, 74 in 83, a jih je imel v solastništvu s Floro, Ljudmilo in Amalijo Maurer, ter ni plačeval davek od lastne posesti.[86] Spremembe občinske zakonodaje leta 1910 so odpravile virilne člane občinskih odborov na Kranjskem.


Županstvo Spodnja Šiška.

11. marca 1913

Seidl

župan

OBČINSKI URAD SPODNJA ŠIŠKA

POLITIČNE USMERITVE IN DEŽELNOZBORSKE VOLITVE

SOCIALDEMOKRATSKI ŽELEZNIČARJI

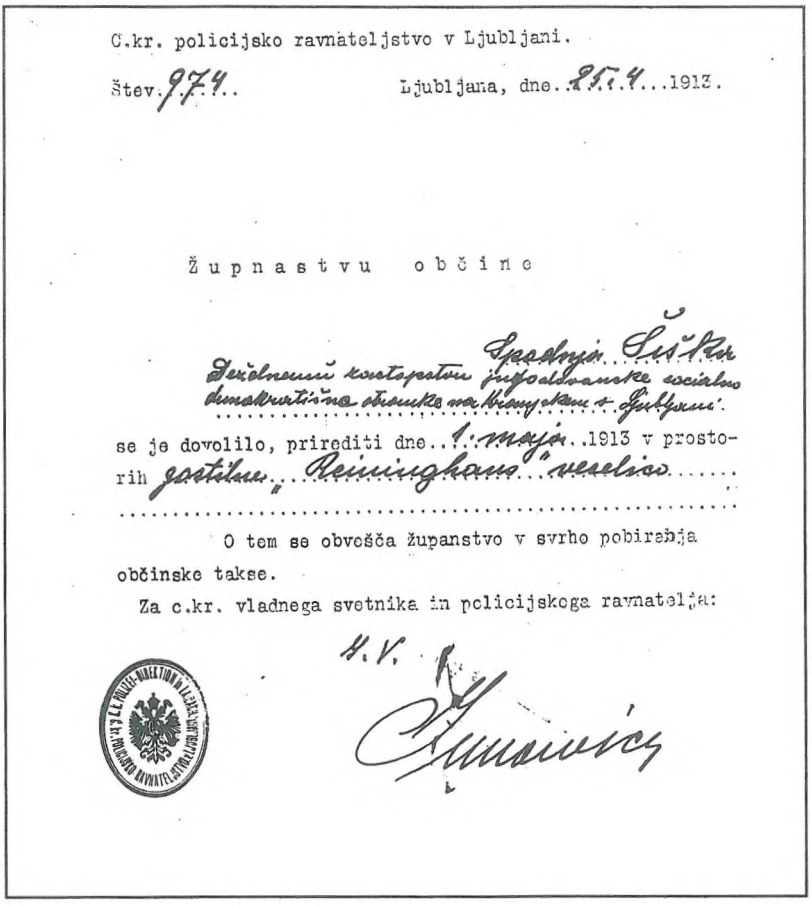
Socialdemokratska organizacija je obstajala v Spodnji Šiški po pričevanju Rdečega prapora jeseni 1909 že 16 let; torej od leta 1893.[87] Gotovo je šlo za socialdemokratsko (razredno) usmerjeno strokovno (sindikalno) organizacijo. Ljubljanski železničarji so leta 1892 ustanovili podružnico Strokovnega društva prometnih služabnikov avstrijskih; železničarji so bili povezani tudi z izdajanjem prvega slovenskega sindikalnega glasila Delavec (1893-1898). Za Kranjsko je delovalo splošno delavsko izobraževalno, podporno in pravovarstveno društvo, pa tudi dunajska socialdemokratska centrala strokovnih organizacij Strokovna komisija je od srede 90. let posvečala večjo pozornost razvoju teh organizacij na Slovenskem in 1908 nastavila za poklicnega tajnika v Ljubljani Antona Kristana,[88] ki je jeseni 1912 bival v Spodnji Šiški.[89]

Z delavskim gibanjem so povezane tudi omembe nekaterih gostiln že v 80. letih. Tako naj bi prodajali skrivne (delavske) liste po 2 kr. komad v šišenski gostilni Guzej leta 1880.[90] V spodnješišenski gostilni Pri združenji (*Vereinigung*) pa se omenja poleti 1884 tombola ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva - po aretaciji Železnikarja in Tume - "*v korist društvenih zalog*".[91] Tudi pozneje so omenjali v tej gostilni socialdemokratska srečanja: po prvomajskem shodu ljubljanskih delavcev leta 1890 v hotelu Evropa in leta 1893 v steklenem salonu kazinske restavracije, je bila popoldne "*prijateljska zabava v gostilni 'Pri združenji' v Spodnji Šiški.*" Slovenski narod omenja leta 1890 na prvomajskem shodu tudi nekatere delavce iz Vižmarij in Šiške.[92] Tudi ljubljanski prvomajski shod leta 1897 so z vrta Perlesove gostilne na Prešernovi v sprevodu po Dunajski in Marije Terezije cesti nadaljevali do Koslerjevega vrta v Spodnji Šiški, kamor jih je prikorakalo 400. Tamkajšnje zabavišče je bilo okrašeno z rdečimi zastavami, slikami in napisi.[93] Štrajk pivovarniških delavcev Koslerjeve pivovarne pomladi 1906 pa je povzročil bojkot Koslerjevega piva s strani socialdemokratske stranke. To se je čutilo tudi pri prodaji v gostilni v (nekdanji) zimski pivovarni, kjer je Marija Erbežnik stočila od 1905 do 1909 vsako leto manj piva.[94]

Šišenska podružnica železničarjev. Kakšen vpliv so imele posamezne usmeritve delavskega gibanja v Spodnji Šiški brez podrobnejših študij ni prav jasno, gotovo pa je bil pomen socialne demokracije prevladujoč. V Spodnji Šiški je delovala podružnica Splošnega pravovarstvenega in strokovnega društva železničarjev za Avstrijo. Slednja je leta 1908 imela za seboj že 16. leto delovanja in je konec leta 1907 vključevala 2000 Slovencev.[95] Socialdemokratsko usmerjena sindikalna organizacija v Spodnji Šiški je imela po podatkih z letnih občnih zborov po več sto članov: po višku 1909/10 s skoraj 500 člani, do leta 1912 zasledimo upad za 2/5 članov. Glede na volilne rezultate pri občinskih volitvah 1911/12, kjer je socialno demokracijo premagala liberalna stran, je to zmanjšanje zlasti koristilo liberalno usmerjeni Narodni delavski organizaciji (N.D.O.).

Članstvo šišenske podružnice železničarjev. (Splošnega pravovarstvenega in strokovnega društva železničarjev za Avstrijo) 1907-1912. Podatki so iz lista Železničar, za leto 1911 pa iz glasila Rudar.[96]

leto	1907	1908	1909	1910	1911	1912
člani	225	360/327	482	493	384	302



C.kr. policijsko ravnateljstvo v Ljubljani.

Štev. 974. Ljubljana, dne. 25.4. 1913.

Županstvu občine

Spodnja Šiška

Delavskemu svetovnemu jugoslovanske socialno demokratične stranke na Kranjskem v Ljubljani.

se je dovolilo, prirediti dne 1. maja 1913 v prostorih gostilne „Reininghaus" veselico.

O tem se obvešča županstvo v svrho pobiranja občinske takse.

Za c.kr. vladnega svetnika in policijskega ravnatelja:

H. V.

Prvomajsko praznovanje JSDS na Kranjskem v gostilni Reininghaus v Spodnji Šiški, 1913.

Opazno je precejšnje gibanje članstva, na kar so vplivala premeščanja železničarjev, saj je od maja 1908 do maja 1909 pristopilo 185 in izstopilo 30, v naslednjem letu dni pa pristopilo 158, izstopilo pa 128. Odbor šišenske podružnice je že pred letom 1908 vodil strojevodja Josip Udovč (Sp.Šiška 156, vsaj 1908-1910, 1911/12). V odboru so delovali tudi Anton Dolžnik (blagajnik in podpreds.), Josip Petrič (preds. 1910/11), Fran Lukežič (1912/13), Jakob Kovač (preds. 1913/14-1914/15). Sicer so okoli 10 članov odbora volili na občnih zborih za leto dni in pri funkcijah so se železničarji menjavali. Med njimi sta Josip Petrič in Josip Udovč vidneje sodelovala v revolucionarno usmerjenem sindikalnem gibanju po prvi svetovni vojni, v vodstu Splošne železničarske organizacije za Jugoslavijo (SŽOJ).[97]

Delovanje šišenske podružnice je obsegalo tudi društvene shode s poučnimi predavanji, npr. leta 1908/09 (oziroma 1909/10) devet (18) odborovih sej, šestindvajset (3) shodov in šest (7) javnih shodov, njihovo pisarniško poslovanje pa je leta 1909/10 obsegalo 246 '*pisem.*' Z ljubljansko podružnico so pripravili tudi železniški strokovni tečaj od 1. oktobra 1909 do konca aprila 1910, na katerem so predavali z obrtne šole ravnatelj Ivan Šubic,

profesorja Jug in Reisner ter inž. državne železnice Terdina. Premoženja je imela dobrih 300 kron (1909: 322, 1912: 395 kron), dohodkov okoli 6300 kron (1908/09) oziroma 3875 kron (1911/12) in nekaj manj izdatkov.

Bolj kakor med člani odbora je nemška ali internacionalna usmeritev opazna pri *knjižnici*, ki jo je imela šišenska podružnica. Vodil jo je knjižničar z enim ali dvema namestnikoma. Knjižnica je maja 1910, ko je bil prvi knjižničar Kocjančič, imela 403 knjige. Od teh je bila 301 nemška in 102 slovenski, naročeni pa so bili na liste: Rdeči prapor, Naši zapiski, Eisenbahner, Železničar, Der Kampf in Bildungsarbeit. Knjižnice so se člani *"jako pridno posluževali."*[98] Ob precejšnjem številu nemških ali nemško usmerjenih delavcev v kraju in tudi taki knjižnici socialdemokratov, preseneča samo slovenska sestava vodstva šišenske podružnice. Vse kaže, da so se nemški delavci združevali še posebej.

Socialdemokratski železničarji so bili precej gorki politično drugače usmerjenim kolegom. Ko so se leta 1910 na novo organizirali železniški *"profesijonisti"* s sedežem v Linzu, so bili socialdemokrati mnenja, da kot N.D.O. ali Z.J.Ž. (Zveza jugoslovanskih železničarjev) cepi železniško delavstvo in na občnem zboru zahtevali, da naj vsak, ki je član drugje, od tam v mesecu dni izstopi.[99] Sicer pa je bila organiziranost železničarjev kaj pestra: konec leta 1908 utemeljeno Društvo jugoslovanskih železničarjev (1910 podružnice v Ljubljani, Zidanem mostu in na Jesenicah, 1913 še goriška podružnica) je leta 1911 razmišljalo o združitvi z Zvezo jugoslovanskih železničarjev (list: Jugoslovanski železničar), a do realizacije tega ni prišlo.[100]

DELAVSTVO DRUGIH POLITIČNIH USMERITEV

Krščansko socialno delavstvo je povezoval že od leta 1894 list *"Glasnik"* in od 1896 *"Slovenski list"*, leta 1909 pa so se krščanskosocialna strokovna društva povezala v Jugoslovansko strokovno zvezo, ki pa se ji niso priključila nekatera pomembna stara krščanskosocialna strokovna društva (tobačni delavci, železničarji).[101] Dunajska krščanskosocialna Prometna zveza je ustanovila na Slovenskem prvo skupino leta 1901 v Ljubljani, Avstrijska krščanska delavska tobačna zveza pa 1906/7. Med najmočnejšima kategorijama tedanjega slovenskega delavstva, med rudarji in železničarji, se krščanskosocialne organizacije niso uspele uveljaviti.[102]

Kakšen odmev so imeli ti med železničarji (stanujočimi in / ali zaposlenimi) v Spodnji Šiški ali pa med tobačnimi delavkami / delavci iz Spodnje Šiške, ni prav jasno, a kakšnega večjega krščansko socialnega vpliva na Spodnjo Šiško v uporabljenih virih ni bilo zaslediti. So pa že ob koncu 19. stoletja socialdemokratski železničarji razpravljali na shodu v Spodnji Šiški o konkurenčni krščansko socialni strokovni organizaciji. Po ustanovitvi *Jugoslovanske socialdemokratske stranke* (JSDS) leta 1896 so socialdemokrati sklicali 3.1.1897 v Koslerjevi pivovarni v Spodnji Šiški javni železničarski shod na temo: *"Socijalnodemokratična ali krščansko socialna organizacija"*, na katerem je govoril Kristan iz Trsta, kateremu so ugovarjali tudi drugačemisleči. Zborovalci so sprejeli izjavo, *"da nikakor ne potrebujejo krščansko socijalne organizacije, katera hoče iz njih narediti servilne, bizantinske sužnje, temveč, da hočejo biti svobodni ljudje in svobodo si hočejo priboriti kot zavedni socijalni demokratje."*[103]

Liberalni tabor si je po volilnem neuspehu leta 1907 prizadeval s strokovnimi organizacijami pridobiti privržence in volilce med delavstvom. Tako so s poudarjanjem varovanja slovenske narodnosti sredi leta 1907 ustanovili v Trstu Narodno delavsko

organizacijo. Iz nje so se izločili železniški delavci in uradniki ter ustanovili svoji strokovni organizaciji. Tako je postala *Zveza jugoslovanskih železničarjev (*ZJŽ) vodilna narodna strokovna organizacija, ki je združevala železniške delavce in nižje uslužbence, železniške uradnike pa je zbralo *Društvo jugoslovanskih železniških uradnikov* (DJŽU).[104]

Ljubljanska Narodna delavska organizacija (N.D.O.) je 24. januarja 1909 sklicala v Šiški "*ljudski shod*", ki se ga je - po poročanju Rdečega prapora - udeležilo "*23 narodnjakarjev*" in okoli 180 socialnih demokratov. Ti so hoteli zborovanje obrniti v svojo smer, a ko so po uri in pol prepira o predsedstvu shoda (menda po prihodu orožnikov) socialdemokrati zapustili zborovanje pri Kankertu, je tam ostalo "*celih 15 članov Naših Domačih Ovac*" (kot piše Železničar). Ti so šli z Ribnikarjem, Škerlom, Feldsteinom in Jančigajem v "*zavetje čitalnice*", kjer se je "*konstituiralo*".[105]

Če ne takrat, pa je svojo podružnico v Spodnji Šiški NDO ustanovila sredi leta 1909. Vodili so jo Peter Peharič kot predsednik, Oto Vamberger kot tajnik in Julij Cuznar kot blagajnik. Organizacija je nasprotovala internacionalni socialni demokraciji in bila po mnenju Rdečega prapora liberalna zadnja straža.[106] O uspehih liberalne usmeritve med delavstvom v Spodnji Šiški pričajo podatki o 2/5 upadu članstva socialdemokratske strokovne organizacije železničarjev od 1908/09 do 1910 ter liberalna zmaga na občinskih volitvah 1911/12.

DEŽELNOZBORSKE VOLITVE IN DRUGA POLITIČNA VPRAŠANJA

Občinsko gradivo je za obravnavo političnih vprašanj precej skromno, zato so ta vprašanja predstavljena s posameznimi drobci. Za deželnozborske volitve junija 1883 je bil volilni cenzus v kmečki kuriji na Kranjskem najvišji v občini Spodnja Šiška: pri več kot 1500 prebivalcih so imeli sedem volilnih upravičencev (prvi s 1417 in zadnji z 88 gld davka), ki so izvolili tri volilne može. Nekaj let prej (1877) pa je bilo 63 volilnih upravičencev za deželnozborske volitve in volilni cenzus 5 gld.[107]

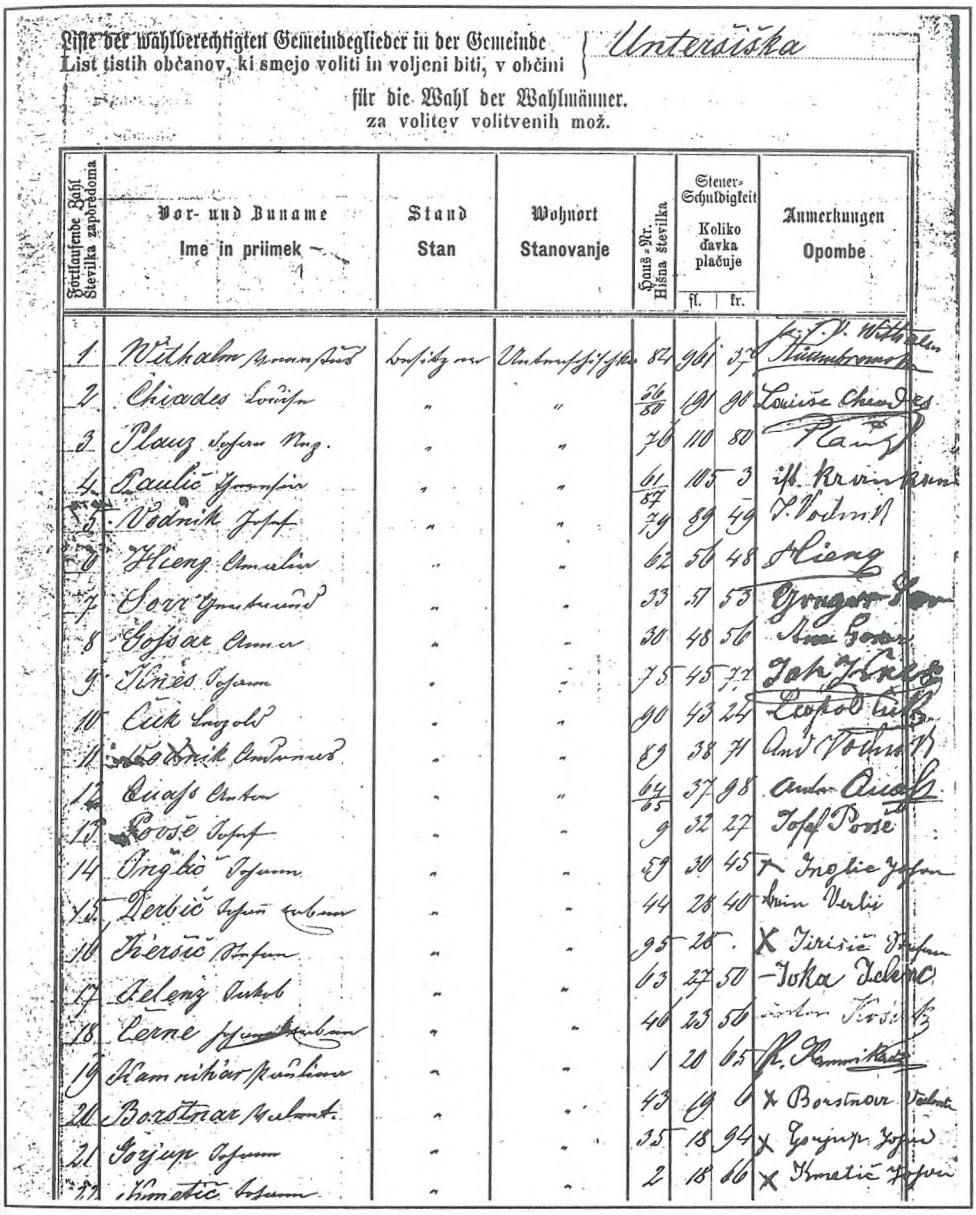
1882, avgust. Na volitvah volilnega moža za nadomestno volitev deželnega poslanca namesto umrlega dr. Janeza Bleiweisa je v Spodnji Šiški lahko sodelovalo le sedem volilnih upravičencev: prvi je plačeval skoraj 1455 gld davka (lastnik Kolizeja Withalm), dve upravičenki okoli 250 gld (Luise Chiades, Amalie Lariš) in štirje med 127 in 143 gld (Joh. Plautz, J. Knez, Jožef Vodnik in Ludovika Maurer). Ker je prejšnji volilni mož Anton Kvas izgubil volilno pravico, so 14. avgusta štirje volilni upravičenci izvolili za volilnega moža Joh. Nep. Plautza. Kot kaže volilni seznam volitev poslanca 22. avgusta 1882 je imela Spodnja Šiška tedaj tri volilne može: poleg Plautza še J. Kneza in Josipa Vodnika, a se je le slednji udeležil volitev in glasoval za Karla Bleiweisa (kakor M. Burger iz Zgornje Šiške).[108]

1885, maj. Volitve volilnih mož za državnozborske volitve 1885 so bile v Spodnji Šiški 20. maja, a jih je komisar Jabornegg vodil "*tako čudno*", da jih je dan zatem okrajno glavarstvo "*vsled pritožbe Šišencev*" razveljavilo in razpisalo za 22. maja nove. "*Gospodje Plautz et Co. uživali so po tem takem veselje in čast volilnih mož le nekoliko ur.*"[109]

1897, marec. Na volitvah marca 1897 v državni zbor, ki pomenijo prvi tak nastop socialdemokracije, so bili štirje njihovi volilni možje izvoljeni v splošni kuriji v Spodnji Šiški. Tedaj so na Kranjskem dobili od 991 volilnih mož 30, t.j. 4%.[110]

1889, 3. junija. Volitve volilnih mož se je od 62 volilcev, ki so plačali več kot 7 gld 93 kr davka, udeležilo 12, t.j. slaba petina. Kaže, da je tako na udeležbo pri volitvah kakor na izvolitev vplivalo kaj drugega kot višina premoženja. Izvoljena sta bila Juvančič in Jesih, pri

ožji volitvi med Fr. Burgerjem in Kavškom pa je nato zmagal prvi. Razen premožnega trgovca Juvančiča (186 gld davka) so ostali trije udeleženci plačali med 17 in 26 gld davka.



Liste der wahlberechtigten Gemeindeglieder in der Gemeinde Untersiška
List tistih občanov, ki smejo voliti in voljeni biti, v občini

für die Wahl der Wahlmänner.
za volitev volitvenih mož.

Fortlaufende Zahl Številka zaporedoma	Vor- und Zuname Ime in priimek	Stand Stan	Wohnort Stanovanje	Haus-Nr. Hišna številka	Steuer-Schuldigkeit Koliko davka plačuje fl.	kr.	Anmerkungen Opombe
1	Wölkam			84	961	37	
2	Chiades	"	"	26/80	191	98	Louise Chiades
3	Plauz	"	"	76	110	80	
4	Paulič	"	"	61	105	3	
5	Vodnik	"	"	57/79	89	49	
6	Hieng	"	"	62	56	48	
7	Gorz	"	"	33	57	53	
8	Gosjak	"	"	38	48	56	
9	Finžgs	"	"	75	45	77	
10	Cek	"	"	90	43	25	
11	Vodnik	"	"	89	38	71	
12	Ciuha	"	"	64/65	37	98	
13	Pooše	"	"	9	32	27	
14	Ingličo	"	"	59	30	45	
15	Perbič	"	"	44	28	40	
16	Širšič	"	"	95	25		X
17	Selenz	"	"	63	27	50	
18	Černe	"	"	46	23	50	
19	Kamnikar	"	"	1	20	65	
20	Borstnar	"	"	43	19	0	X
21	Gorjup	"	"	35	18	94	X
22	Hmatič	"	"	2	18	66	X

Del prve strani volilnega imenika v občini Spodnja Šiška za volitve volilnih mož za deželnozborske volitve, 1877 (AS).
Volilci so razvrščeni po padajoči višini plačanega davka.

Volitev volilnih mož junija 1889

višina davka	volilni upravičenci	udeleženci število (ime)
100 - 1203 gld	11	3 (Knez, Juvančič, Wisian)
54 - 87	9	3 (Jenko, Zakotnik, Keršič)
21 - 48	16	2 (Gorjup, Kavšek)
7 - 19	26	4 (Jesih, Fr. Burger, Taškar, Ceglar)

Spodnješišenski volilni možje so se 4. julija 1889 udeležili volitev dveh poslancev kmetiških občin okraja Ljubljana okolica kjer je 100 volilcev izvolilo Vinka Ogorelca, posestnika na Škofljici in Franja Povšeta, nekaj pa jih je glasovalo še za Ivana Hribarja in Karla Bleiweisa. In kako so glasovali: Juvančič za Hribarja, Jesih za Ogorelca in Hribarja, Burger pa za Bleiweisa in Hribarja.[111]

1895, novembra. Volitve volilnih mož za nove deželne poslance 6. novembra 1895 niso povzročile nobenega zanimanja v Spodnji Šiški. Čeprav je razglas o volitvah visel na občinski deski od konca oktobra do dneva volitev, se je od 73 upravičencev (volilcev z davki nad 5 gld) udeležilo le 5, ki so glede na število prebivalcev ob ljudskem štetju izvolili 4 volilne može. Na volitve so prišli Kauschegg, Burger, Wisian, Keršič in Jakob Prek, ki so izvolili Jakoba Burgerja, Janeza Juvančiča, Petra Keršiča in Antona Bizjana (Visjana).

Volitve volilnih mož za volitve deželnozborskih poslancev 1861-1895 in deželnozborske volitve dveh poslancev (1901,1908)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
									1861	68	33	48,5	2
37	13	11	4	1	-	-	-	1	1866/7	68	12	17,6	2
									1867	68	4	5,8	2
		15	7	1	2	1	-	1	1870	27	2	7,4	2
32	14	10	3	2	1	-	-	1	1877	63	12	19	3
				4	1	1	-	1	1882	7	4	57,1	3
13*	17	12	9	4	2	2	2	1	1889	62	12	19,3	3
12	23	17	12	3	1	3	1	1	1895	73	5	6,8	4
				deželnozborske volitve					1901	232	38	16,3	2
				deželnozborske volitve					1908	317	112	35,3	2
				občinske volitve III.					1911	1003		ok. 83	
				občinske volitve III.					1912	1003		71,7	

1-9 število volilnih upravičencev glede na višino davka 1 (5-14 gld), 2 (15-24), 3 (25-50), 4 (51-100), 5 (101-150), 6 (151-250), 7 (251-400), 8 (401-600), 9 (nad 600 gld davka),

10 (leto),

11 (število volilnih upravičencev),

12 (udeleženci volitev),

13 (volilna udeležba v %),

14 (število volilnih mož).

* 1889 je v prvi tabeli 5-14 gld

1882 gre za nadomestne volitve enega volilnega moža

III. tretji volilni razred; ok. - okoli

In kako so se ti volilni možje odrezali na volitvah poslancev? Na volitve poslancev 21.11.1895, ko sta bila v okraju Ljubljana okolica izvoljena Franc Povše in Gabrijel Jelovšek z Vrhnike, so šli le trije. Bizjan in Keršič sta glasovala za izvoljena kandidata, Burger pa za Ogorelca in Martina Peruzzija.[112]

1901, september. Glede na deželnozborske volitve v letu ljubljanskega potresa, so bile volitve dveh poslancev v deželni zbor septembra 1901 bolj odmevne. Od 232 volilnih upravičencev (davkoplačevalci z nad 8 gld davka) jih je volilo kar 38. Glasovali so za enega ali dva poslanca in v Spodnji Šiški dali Fr. Povšetu 19 glasov, dr. Šusteršiču 10 in Gabrijelu Jelovšku, županu na Vrhniki 27.[113]

Volitve volilnih mož za volitev deželnih poslancev so v obdobju 1861-95 zajele okoli 70 volilnih upravičencev. Medtem ko je na prvih volitvah udeležba skoraj polovična in leta 1895 nizka (dobrih 6%), je bila povprečna udeležba okoli 18-19%.

DRUGA POLITIČNA VPRAŠANJA

Volilna reforma. Občinsko sejo 11. aprila 1906 so sklicali za posvetovanje o peticiji na državni zbor zaradi volilne reforme. Ugovarjali so temu, da je načrt, kjer so prizadeti nemški interesi (na Koroškem in Štajerskem) tak, "*da bije v lice vsaki narodni enakopravnosti.*" Da se je oglasil občinski odbor v zvezi z volilno reformo, je bil prvi vzrok v podpori "*za kruto prezirane interese industrijalno obrtnih in prostim poklicem pripadajočih volilcev v naši deželi.*" Interesni konflikt agrarnega in industrijskih, obrtnih prebivalcev "*se pojavlja pač povsod, ter je naravna posledica boja za obstanek v človeški družbi*". Pravična volilna geometrija naj prepreči majorizacijo enega od interesov nad drugim. To je upoštevala tudi vlada, a le tam, kjer se je to dalo spraviti v sklad z nemškimi interesi - "*pri nas na Kranjskem pa osobito z interesi takoimenovane 'Slovenske ljudske stranke' to je pod duhovskim vodstvom stoječe stranke naših nerazsodnih kmetov.*" Peticija je pogrešala t. im. mestne volilne okraje na Kranjskem, kjer pa jih "*iz nežnih obzirov do gori navedene stranke*" niso načrtovali, izvzemši Ljubljane. Po tem načrtu se je imela "*vsa Kranjska izročiti le eni stranki, ki zastopa intansigente nazore ljubljanskega škofa*" in bo "*tisti nerazsodni kmet, ki misli le z glavo svojega župnika terorizoval vse volilce vseh drugih stanov: uradnike, trgovce, obrtnike in industrijalne delavce.*" To bi bilo krivično za neagrarno prebivalstvo, ki ga je po ostalih mestih in trgih (če odštejemo Ljubljano) nad 70.000 in bi jim morala pripasti vsaj še dva državnozborska mandata. Predlagali so dva volilna okraja za kranjska mesta, trge in industrijska središča ter osem (ne deset) volilnih okrajev po deželi. S tem bi se nasprotni stranki, ki bi imela z osmimi agrarnimi mandati na Kranjskem še vedno dvetretjinsko večino, ne godila krivica.[114]

Po državnozborskih volitvah 1907 so na zahtevo nekaterih občinskih odbornikov 27. maja sklicali izredno sejo občinskega odbora s predlogom, da izrečejo "*svojo radost, saj je župan Ivan Hribar izvoljen državnim poslancem glavnega mesta Slovenije bele Ljubljane.*" Nato so predlagali naj ga tričlanska delegacija naprosi naj se zavzame za podaljšanje "*ceste sv. Jerneja na drugo plat železnice, kar je življenjsko vprašanje za občino.*" Na seji, ki jo je namesto odsotnega župana Jak. Burgerja vodil podžupan Maurer, so res z 21 glasovi proti enemu sklenili izreči to "*radost...*". V deputacijo pa so izbrali štiri zastopnike (Maurer,

Zelenko, F. Burger in Lavrenčič), ki naj se "*v navadni salonski obleki brez rokavic*" poklonijo Hribarju.[115]

Januarja 1908 sestavljen volilni imenik omogoča vpogled v deželnozborske volitve 1908: od 317 volilcev se jih je volitev udeležilo 112 (35,3%). Med njimi prevladujejo posestniki in železničarji.[116]

Septembrski dogodki 1908. Narodnostna nasprotja med Slovenci in Nemci ob skupščini slovenske narodnoobrambne šolske družbe sv. Cirila in Metoda, nato nemiri v Ljubljani, ko sta po vojaškem nastopu obležala pod streli pri stolnici Adamič in Lunder, so odmevali tudi v Šiški. Na koncu občinske seje zadnje dni septembra 1908 je Anton Pogačnik predlagal, kar so sprejeli z večino, da podelijo ranjenim 20. septembra 1908 100 K in nadaljnjih 100 K kot prispevek za spomenik ustreljenim. Nato je prebral še resolucijo. Župan J. Burger, ki ni hotel s to resolucijo "*nič opravt imeti*", je izročil predsedstvo prvemu svetniku Maurerju, se umaknil v svojo pisarno in ni glasoval, "*ker on upor ne odobrava*". Tako odbor ni bil sklepčen, ko je odobril predlagano resolucijo.

V njej je občinski odbor sklenil, da odločno obsoja nasilni nastop proti "*skupščinarjem*" Družbe CMD v Ptuju, "*ki je izval upravičen upor*" v Ljubljani. V resoluciji je občinski odbor globoko obžaloval, da je tedaj "*tekla nedolžna slovenska kri*", ker je vojaštvo brez pravega povoda streljalo na bežeče ljudi, ter zahteval najstrožjo preiskavo in neizprosno kaznovanje krivcev. Hkrati je najodločneje protestiral proti "*nesramni obrekljivi in v dnu duše gabeči pisavi 'kulturnih nemških listov'*." Pozdravi složnemu nastopu vseh Slovencev ob grobu "*narodnih mučenikov*" so zaključili resolucijo. Ko je bila resolucija nesklepčnega odbora sprejeta, je prišel župan in zaključil sejo.[117] Na prvi naslednji seji so po županovem poročilu o neveljavnosti resolucije sklenjene 29. novembra, to resolucijo potrdili s 25 glasovi, vsemi razen župana Jakoba Burgerja in virilista Ivana Zormana.[118]

Protinemško razpoloženje po septembrskih dogodkih 1908 kaže tudi "*protibelgijska šišenska demonstracija*" 27. septembra 1908, zaradi katere so se štirje delavci znašli pred deželnim sodiščem zaradi obtožbe, da so metali kamenje in balinske krogle na štiri vojake 27. pešpolka. Incident se je zgodil na gostilniškem dvorišču pri Valjavcu, nakar so vojaki potegnili bajonete. Ko pa je nanje pritisnila množica, so pobegnili v bližnjo Ančnikovo gostilno.[119]

Nemara je kot posledica teh dogodkov bila tudi odločitev občinskega odbora novembra 1908, da se občinski denar naložen v Kranjski hranilnici "*vzdigne in v kaki slovenski in varnejši hranilnici naloži,*" kar so storili do junija 1909.[120] Zanimiv odmev septembrskih dogodkov je bila tudi prošnja pivovarne J. Kosler & Co za plačilo manjšega davka od dohodka (občna pridobnina): za čas od 1. oktobra do konca leta 1908 naj bi jo oprostili, ker so v letu 1908 naredili za polovico manj piva. Županstvo je sredi leta 1909 prošnjo podprlo z mnenjem, da so zaradi bojkota prodali 60% manj, ni pa se bila občina pripravljena odpovedati občinskim dokladam na občno pridobnino. Te so v letu 1908 znašale 2600 K, leta 1909 pa 2574 K.[121]

Junija 1909 je poročal župan Pogačnik o ureditvi novih *krajevnih tabel s slovenskim napisom* za Spodnjo Šiško, o novih tablah "*čez pasjo kontumaco, ježo in vožnjo po pešpoteh in tratoarjih*" v občini s slovenskimi napisi in novem občinskem pečatu s slovenskim napisom, kar so vse odobrili in do srede avgusta uredili. Na isti seji pa so na predlog Jožefa Udovča sklenili naj se ukrene potrebno, da bo vojaštvo, ki so mu prepovedali obisk Spodnje Šiške zaradi septembrskih demonstracij v letu 1908, spet zahajalo tja, "*ker trpijo gostilničarji in občina sama na svojih dohodkih občutno škodo. Zato se naj gre*

deputacija (Pogačnik, Zelenko, Zajc, Jernej Stele) "poklonit na pristojno vojaško oblast v Ljubljani", da to izposluje.[122]

Politični utrip v občini. Čeprav zapisniki občinskih sej praviloma ne predstavijo politične usmeritve posameznih odbornikov ali županov, pa poleg zapisov v časopisju, kjer so te stvari jasno izpostavljene, kdaj tudi arhivsko gradivo opozarja na politično pestrost. Na pritožbo Jerneja Steleta iz Idrije, ki si je kot vinski trgovec zgradil v letih 1899-1900 hišo v Spodnji Šiški, je junija 1900 odgovoril župan Vodnik. Problematična je bila širina (Gasilske) ulice pred njegovo novo hišo. Tako mu je čisto netaktno pisal župan: "*Vi pa kot nameravan novi prišelc, takoj ko se zahvaljujete skušate Vaši peti dobiti podlago in pravite da se Vam hoče kaj uzeti ko Vi jemlete, tolik ozirov do soseske je le pravi klerikalc zmožen, in pokaže že prej preden pride!,! da ne bo zamogel med liberalci shajat.*"[123] Tako ni nič čudnega, da Stele edini od vinotržcev ni podprl "*gozdne veselice*", ki jo je šišenska CMD pripravila 25. julija 1909 skupaj z ostalimi "*narodnimi*" društvi v kraju. Drugi vinski trgovci so namreč zaradi pomena CMD podarili nekaj vina.[124]

Zanimivo nam ilustrira politično klimo v pretežno liberalno in socialdemokratsko usmerjeni Spodnji Šiški leta 1911 navedba o številu izvodov posameznih časopisov v kraju: 'Slovenski narod' je prihajal v 70 izvodih, 'Jutro' je prebirala posebej mladina tudi ob nedeljah in praznikih, brali pa so v kraju tudi socialdemokratsko 'Zarjo'. In 'Slovenec': tega so dobivali v Spodnjo Šiško v 62 izvodih,[125] torej ne dosti manj kot Slovenski narod. Po podatkih ob prizadevanjih frančiškanov za novo župnijo, so v Spodnji Šiški volili leta 1911 v državni zbor največ socialdemokratsko (450 glasov) in liberalno (250), za SLS pa je bilo le 91 glasov.[126]

Gospodarska stranka. Ob občinskih volitvah jeseni 1911 se omenja tudi t.im. gospodarska stranka, ki so jo po pisanju Zarje sestavljali največ slovenski klerikalci in Nemci ter jo imenovali Pogačnikova-Oroszyjeva "*gospodarska stranka*" po prejšnjem županu Pogačniku in po voditelju šišenskih Nemcev Oroszyju.[127] Par dni zatem, ob predstavitvi liberalne stranke, ki je bila glede na svojo moč še tedaj, ko je bila edina "*zelo skromna in pohlevna reč*", pa so pisali, da je stara liberalna klika "*desertirala pod praporom gospodar. stranke v klerikalni tabor.*"[128]

FINANČNO POSLOVANJE OBČINE - OBČINSKI RAČUN IN PRORAČUN

O občinskem gospodarstvu je predpisoval občinski red iz 1866 proračun ("*preudarek prihodkov in stroškov*") in zaključni račun ("*račun za prihodke in stroške*") ter določal pravico občini, da predpiše "*občinske naklade*". Tiste nad 15% je moral dovoliti deželni odbor, nad 25% deželni zbor in za doklade nad 50% pravega davka ali 30% užitnine je bilo potrebno sprejeti deželni zakon.[129]

V letu 1881 je imela občina stroškov za dobrih 885 gld: od tega je občinski predstojnik stal letno 300 gld. Poleg tega je veliko stalo tudi urejevanje občinskih cest, saj so za "*nasipanje sosesknih potou v vasi*" tega leta izdali več kot 100 gld. Nekaj so porabili tudi za pokop pri njih umrlih beračev, za bolniške stroške ubožnih ter njihove podpore in za oskrbništvo sirot v sirotišnici usmiljenk (v "*Vinzenzi Verein*"). Bolniške in prevozne stroške več 10 gld jim je v Amsterdamu, Linzu, Zagrebu in Kanalu povzročil Emanuel Pagliaruzzi iz rodbine prejšnjih lastnikov Cekinovega gradu. Leta 1882 je bil v bolnišnici v tirolskem Lienzu, se peljal z vlakom v Würzburg, dobil tam podporo; nato pa bil še v Krumlau in Brucku na Muri. 5 gld 80 kr. pa so potrošili za krajevno svečanost ob cesarjevičevi poroki 16. aprila 1880: "*pulver, derja, butare.*" Podobne stroške so imeli julija 1883 za cesarsko slavnost: kupili so 9 kg smodnika po 71 kr "*sa strelaine mošnarjou*" in plačali še dva moža pet dni po 1 gld na dan za "*soseskno vachto*".

Če je imela občina leta 1880/81 kar visok deficit, pa so v letu 1882 poslovali z ostankom dobrih 37 gld. Dohodkov so imeli 645 gld; precej sta jim prinesla 3% občinska naklada (dobrih 328 gld) ter prispevki gostiln za godbena dovoljenja.[130]

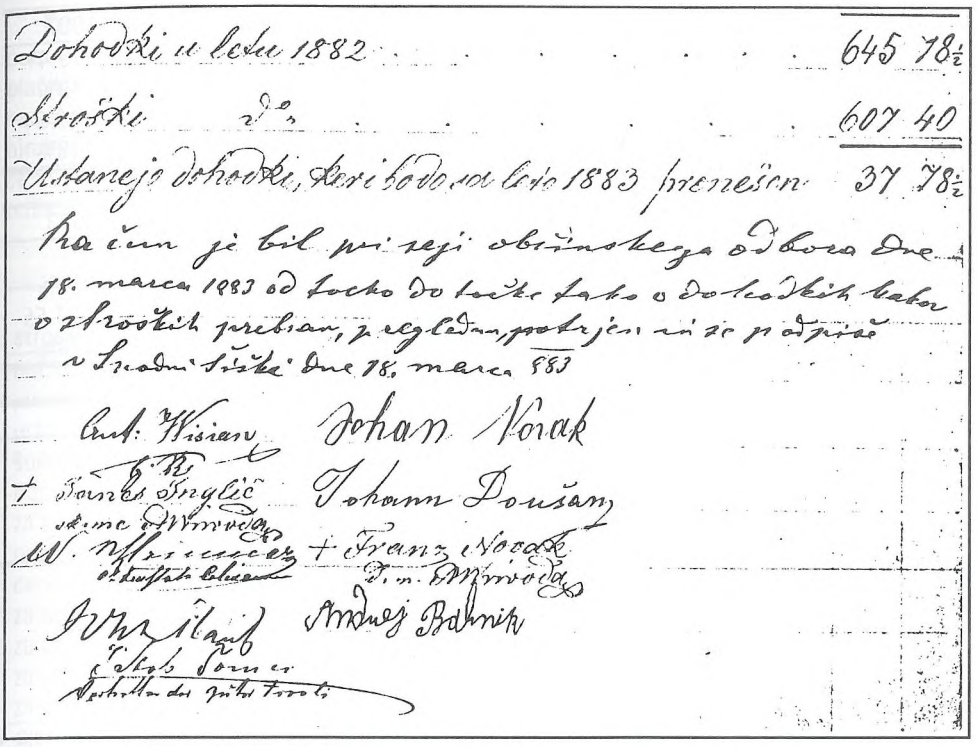
IZ FINANČNEGA POSLOVANJA OBČINE 1883-1913

Občinski proračun 1884-1913 in obračun občinskega finančnega poslovanja 1883-1895

Proračun *(pro)* in občinski račun / zaključni račun *(rač) v goldinarjih, krajcarjih oz. po 1900 kronah, vinarjih*
Naklada / % občinskih davščin na neposredne davke
Šolska naklada / občinska davščina za šolsko stavbo

	1883/rač	1884/pro	*1884/rač*	1885/pro	*1885/rač*
dohodkov	746.97	422.23	878.18½	439.4½	857.87
stroškov	*539.74*	*582*	*558.54*	*592*	*559.45*
razlika	+207.23	-159.77	+329.4½	-152.35	+259.42
naklada		3%	2386,76=25%	3%=*350	
neposredni davki	8254.14½	6491			
šolska naklada		25%		9%	

	1886/pro	*1886/rač*	1887/pro	*1887/rač*	1888/pro
dohodki	829.42	1758.91	1284.16	2891.83	2223.24
stroški	*1777*	*894.75*	*2528.71*	*1124.77*	*3083*
razlika	-947.58	+864	-1244	+1767.06	-859.76
naklada	15%		13 (15?)%		8%


Dohodki v letu 1882 . . . . . 645 78½
Stroški " 607 40
Ustanejo dohodki, kteri bodo se leta 1883 prenešeni 37 78½
Račun je bil pri seji občinskega odbora dne 18. marca 1883 od točke do točke tako o dohodkih kakor o stroških prebran, pregledan, potrjen in za pravilno v Srednji Šiški dne 18. marca 883
Anton Wisian — Johan Novak
Tomaž Inglič — Johann Dovšan
Franz Novak
Andrej Bolnik

Zaključek računa finančnega poslovanja občine v letu 1882.

	1889/rač	1890/pro	*1893/rač*	1894/pro	1895/pro
dohodki	4013.80½	2858.16	5225.62	1572.96	362.97
stroški	*1395.64*	*4857*	*6454.58*	*2794.13*	*1829.92*
razlika	+2618.16	-1998.84	-1227.96	-1221.17	-1466.95
naklada		8%		12%	
premoženje občine			5691.67		

	1895/rač	1896/pro	1897/pro	1898/pro	1899	1900	1902
dohodki	1966.74	1680.91	2554.99	1094.88			
stroški	*1936.83*	*1718.31*	*1650.15*	*2677.49*			
razlika	+29.91	-37.39	-904.84	-1582.60			
naklada	0%	6%	6%	6%	6%	8%	
neposredni davki			*12000*				
'vinska' naklada				12%			

proračun za:	1903	1904	1905	1906	1907
razlika		-8035.56		-7677.66	-8179.41
naklada	8%=3463.92	22%	17%	19%	19%
neosredni .davki	*(43000)*	*(36000)*	*36708*	*(40000)*	*42413.54*
'vinska' naklada					18%

proračun za:	1908[131]	1909[132]	1910[133]	1911	1913
razlika	-8058	-9562			
naklada	19%	19%	24%	24%	35%
neposredni davki	*48199.84*	*49429.79*	*51539.52*		*52567.55*
'vinska' naklada	19%	18%	18%		18%

Iz občinskega računa / zaključnega računa:

leto	naklada	vsota
1881/2	3%	328,61
1882/3	3%	334
1886	15%	889
1887	15%	1619, 85

OBČINSKE FINANCE 1884-1904

Občinske finance okoli leta 1885.[134] Za leto 1884 in 1885 bi za pokritje primanjkljaja v višini okoli 155 gld zadostovala 3% občinska naklada (na neposredne davke v višini 6491 gld), a zaradi 3000 gld dolga za šolsko stavbo, se je občinski odbor odločil januarja 1884 naložiti še "*ena naklada po 25% na neposredne davke*".[135] Neposrednega davka v občini Spodnja Šiška v letu 1883 je bilo 8254 gld 14 1/2 kr. Dohodki občine so bili 422 gld 23 kr, stroški 582 gld, za pokritje skoraj 160 gld primanjkljaja pa so razpisali 3% občinske doklade in še 25% občinske doklade za stroške zidave nove šole. V letu 1884 je znašala 28 % doklada 2386 gld 76 kr.[136] Običajne 3% občinske doklade pa so v tem obdobju znašale okoli 350 gld letno.[137]

Februarja 1885 so določili 9 % naklado. Tedaj je bilo za šolsko stavbo že 500 gld dolga, 500 pa so dolgovali še stavbeniku Tönniesu. Leto 1885 so pričeli z ostankom iz leta poprej (319 gld 64 kr.), dohodkov pa so imeli toliko, da jim je ostalo več kot za četrt tisočaka. Resna postavka med dohodki je bila pristojbina za dovoljenje godbe v gostilnah in za prireditve v Lattermanovem drevoredu ter 'najemščina lova', med stroški pa je največ veljal občinski glavar (s pisarjem), oskrbovanje občinskih cest in skrb za uboge.

Knjiga dohodkov in izdatkov navaja za leto 1885 med občinskimi dohodki: dovolitev godbe okoli 160 krat po cca 2 gld = 380 gld; dovolitev uporabe "*ta novo pohištje*" Marija Favai; za ženitovanjsko izkaznico; za uporabo občinskih cest je plačal prispevek Tönnies; pobirali so pristojbino za "*Productio ringelspila*" v Lattermanovem drevoredu 10 dni, "*mašiško*" 2 dni, s petjem 1 dan in streljanje, ringelšpil 8 dni 2x in 10 dni; gradbeno dovoljenje, gradbeni ogled, ogled stanovanjskega privoljenja; "*špil od fantov*"; plačilo lova Adolf Galle 70 gld; povrnitev že prej za šolo porabljenega denarja Galle 97 gld 99 kr.; 1% od prodaje premičnin v Kolizeju 3 gld 28 kr.

Prav tam pa so zabeleženi tudi občinski stroški leta 1885: tabelarni spiski, pristojbina za pobotnico, zakonik, prevoz, vrnitev pisma, "*soseskni dauk na buklice*", pisarniški material, plačilo obč. predstojniku (slednje 300 gld); podpora slepi Josefi Skedel 2 gld mesečno; stroški bolnišnice, oskrbovanje otroka; "*sa 3 krat berače v Lublano pelat*", za umrlo v hiralnici; kamen touč na sosesken cest delauce, posipanje ceste, "*vošno drobne šute na ceste in pota*", čiščenje grabna pri hiši; prepis "*Trepanove nive is kare se šuta kople*"; odškodnina za ograjo.

Občinski proračun 1885-87: stroški[138]

stroški	v goldinarjih . krajcarjih 1885	1886	1887
občinskemu glavarju (za oskrbovanje in za čuvaja in pisarja: 1886,1887)	300	450	450
državni zakonik	2	2	2
šolski stroški za III.razred, klopi...		460	456.71
popravilo obč. in okrajne ceste	140	200	150
za nepoznane (1885 razne) potrebe	130	100	100
popravilo korita (1886), podaljšanje grabna (1887) pri cerkvi		25	50
za bolnico (sobo) o času kolere		40	220
za cesto na Gorenjski kolodvor		500	500
za jamo od šute		600	
za odmetavanje snega s cest	20	-	-
skupaj stroškov:	592	1777	2528.71

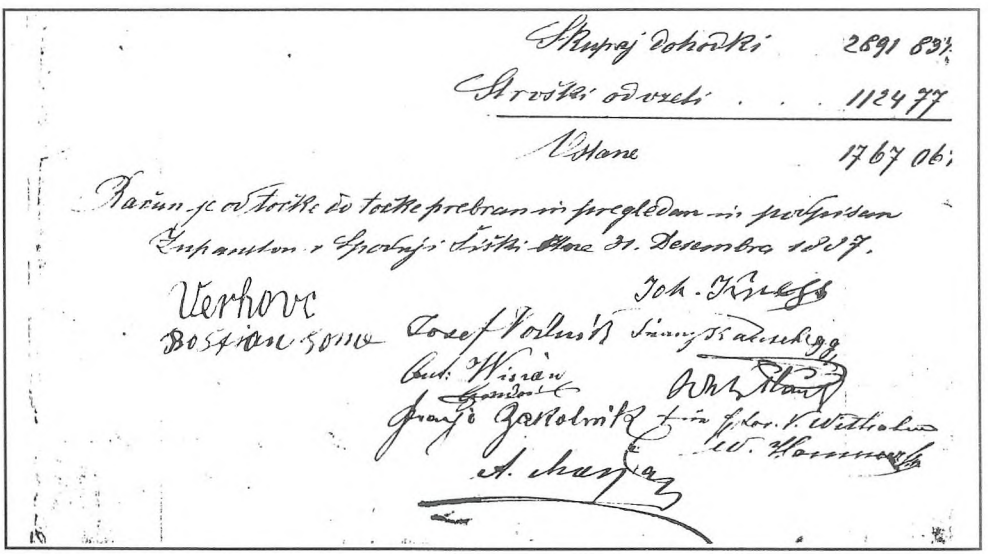
Občinska naklada (*Občinske davščine*). Občinska naklada na direktne davke v občini je v 80. letih sprva znašala le nekaj procentov (3%), a zaradi večjih šolskih stroškov ob gradnji nove šole 1882 so plačevali v Spodnji Šiški 1884 kar 25% dodatno doklado in leto zatem 9%. V letih 1886-87 je bila 15%, nato pa manjša: 1895 12%, sicer 8% (1888, 1890, 1896, 1902) in ob koncu 19. stoletja celo presenetljivo nizka, le 6% (1897-1900). V naslednjih letih je bila občinska naklada za pokritje občinskega primanjkljaja okoli 20%, največkrat nekoliko nižja (19% med leti 1906-1909). So pa v Spodnji Šiški med gradnjo nove šole med leti 1908 in vsaj 1910 (morda že 1899 podobno 12% naklado) pobirali še 18 oz. 19% občinsko naklado od vina, vinskega in sadnega mošta, morda tudi žganja.

Občinska naklada za leto 1888 je bila manjša kakor leto pred tem, saj je občina dobila od stavbnega zaklada šole v Sp. Šiški izplačan ostanek 226.17 gld, hkrati pa so bili dohodki "*za privoljenje godbe, produkciji in ženitovaske neprimerno visoki protim drugim letam, kar pa za naprej se ne more nadejati.*"[139]

Finančno poslovanje občine se je leta 1889 končalo z ostankom 2618.16 gld naloženim v hranilnici, za leto 1890 pa so načrtovali 600 gld za regulacijo ceste na Rudolfovo železnico in 1000 gld za nakup "*jame za šuto*". Proračun za leto 1890 je predvidel 4857 gld stroškov in 2858.16 gld dohodkov, skoraj 2000 gld primanjkljaja pa so nameravali pokriti z 8%, t.j. z 8 krajcarji od goldinarja naklade na vse direktne davke občine.[140] Po poslovanju v letu 1893 je ostalo v občinski blagajni 1227.96 gld. Tedaj je omenjeno, da je občinski odbor zadovoljivo vzel na znanje premoženje občine v višini 5691.67 gld (5518.25 gld je bilo nepremičnin in 173.42 gld premičnin).

Marca 1894 je predložil župan Fr. Kauschegg novo tarifo za občinske takse in jo utemeljeval s tem, "*da je občina se stroški jako obtežena, podpore za uboge vedno rastejo*", občinskih taks pa je tako malo in še nizke so. Odbor je sprejel devetnajst takih taks, med njimi: za sprejem v občinsko zvezo 20 gld, za ženitovanjsko zglasnico 5 gld, za stavbne privolitve pri novih stavbah 8 gld in pol manj pri prezidavah, za pogodbeni zapisnik 1% vrednosti, ki se "*tiče reči katera je bila v prepiru*", a med 10 krajcarji in 1 gld. Za poselske bukvice je bila tarifa 20 kr, za privolitev "*umetnih kazovanj in iger za en dan*" 50 kr, za licenco za ples in godbo za vsakega godca 20 gld in občinska taksa za godbo 1 gld. Za privolitev podaljšanja delovnega časa gostiln pa 50 kr (do polnoči) in 1 gld (po polnoči). Obstajale pa so še davščine v korist ubožnega zaklada, ki se niso spremenile.[141]

Finančno poslovanje občine, leto 1895 kot primer. Proračun za leto 1895 so sprejeli na seji občinskega odbora 28. januarja 1895. Dohodkov je bilo malo (362.97 gld), saj je bil ostanek iz prejšnjega leta le dobrih 17 gld. Največja postavka v dohodkih je bilo dovoljenje za godbo (200), temu sta sledila najemščina od lova (70) in pasji davek (40), ostale tri postavke so bile manjše: odškodnina G. Tönniesa za rabo občinske ceste (20), stavbna dovoljenja (10) in najemnina za prostor pri cerkvi (5 gld). Stroškov je bilo več - 12 - in tudi višji so bili več kot petkrat od dohodkov (1829,92 gld). Največ je bilo namenjeno za ubožni zaklad (450 gld), za občinskega predstojnika (400) in stvarne šolske potrebe (350 gld, saj so predlagano vsoto 400 gld znižali za 50 gld, ki jih je prihranil bivši predsednik krajevnega šolskega sveta). Precej pa je šlo za ceste: 250 gld kot odškodnina Koslerjem za novo dovozno cesto "*iz vasi na kolodvor*" in 150 gld za popravljanje in posipanje občinskih cest. Za nepoznane stroške so predvideli 100 gld in še 150 gld za take stroške pri epidemičnih boleznih. Ostale postavke (zavarovanje za občinsko hišo in mežnarijo, zemljiški davek, državni zakonik, pisarniške potrebščine) so bile med 2 in 15 gld, le "*za slikarsko delo in pucanje nove občinske hiše*" je občinski odbor potrdil 50 gld.[142] Za občane je bilo najboljše leto zatem: "*Odbor sklene da se za leto 1896 ne pobira nobenega občinskega naklada.*"[143]



Dohodki in stroški občine v letu 1887.

Leto 1897. Kljub predlogu Jakoba Burgerja naj bo vključen v proračun tudi prvi obrok plačila odškodnine za inkorporacijo dela občine, je župan pojasnil, da bodo o tem odločali, ko bo mesto Ljubljana to izplačalo (7:1). Juvančič je predlagal povišanje plačila za občinskega predstojnika (točka 6) od 400 na 450 gld "*kakor je že prejšne leta bila, da zamore gospod župan pisarjova plača zvišati, ker je jako slabo plačan*". Ko pa je isti predlagatelj kot stotnik gasilnega društva prosil za "*nekoliko podpore, da si zamore društvo jako potrebne cevi napravit*", so šele po dolgi debati spet 7:1 (proti Burger) odobrili 100 gld podpore. Stroškov se je nabralo za 2554.99 gld, torej je bil primanjkljaj 904.84. Zato so sklenili določiti 6% doklado od vseh direktnih davkov (ti so bili okroglo 12.000 gld). Župan je moral sklep javno razglasiti, potem pa poročati okrajnemu glavarstvu, da to naroči davkariji pobirati občinske naklade za leto 1897.[144]

Pred občinskimi volitvami jeseni 1897 je župan predložil odboru račun za čas 1.1. do 15.11.1897. Dva dni prej je bilo v občinski blagajni 3171.74 gld, od tega 351.74 v gotovini, 2820 gld pa v hranilnici. Na knjižici ubožnega zaklada pa je bilo 140 gld.[145]

Občina Spodnja Šiška je imela 31.12.1897 premoženja za 502.88 gld v gotovini in še 2820 gld na hranilni knjižici Kmečke posojilnice ljubljanske okolice; skupaj 3322.88 gld. Na županovo vprašanje ali naj ta znesek ostane v tej posojilnici ali naj ga vlože v Kranjsko hranilnico, so se enoglasno odločili naj ostane v Kmečki posojilnici. Ubožni zaklad tedaj ni imel gotovine, na knjižici Kranjske hranilnice pa 140 gld.

Za leto 1898 so po debati o različnih postavkah odobrili proračun. Primanjkljaj 1582,60 gld naj bi pokrili z občinskimi dokladami, 2820 gld pa bi imeli v hranilnici kot rezervni sklad. To so ob ugovoru štirih odbornikov sprejeli z 9 glasovi. O višini naklade pa so se namenili razpravljati drugič.[146] Tako je že konec januarja 1898 župan predlagal 10% občinsko doklado od vseh direktnih davkov, odbornik Jakob Burger pa je bil za porabo rezervnega sklada. Po dolgi debati se odborniki "*zjedinijo*" z 11 glasovi proti Burgerjevemu, da pobirajo 6% občinsko naklado.[147]

Občinsko finančno poslovanje 1899-1904. Za naslednja leta dajejo občinski zapisniki precej manj podatkov o finančnem poslovanju občine: tako so za leto 1899 sprejeli sklep o 6% občinski nakladi in o 12% ('vinski?) nakladi.[148] Za leto 1900 je občinski odbor sklenil pobirati 6% občinske naklade.[149] Za leto 1902 so sprejeli proračun maja in sklenili porabiti obresti od denarja v hranilnici ter pobirati 8% občinsko naklado.[150] Za pokritje občinskih in šolskih stroškov za leto 1903 je občinski odbor sklenil pobiranje 8 % občinske doklade na direktne davke v znesku 3463.92 kron ter porabo obresti od denarja v hranilnicah.[151] Januarja 1904 so sprejeli proračun za to leto in sklenili pobirati 22% občinsko naklado "*za pokritje nepokritih stroškov za leto 1904 v znesku 8035 K 56 h.*"[152] Pregledovalca računov za leto 1903 sta našla vse v redu in se za vodenje tega toplo zahvalila županu Maurerju z željo, da bi se "*še naprej tako natanko in previdno peljali, kakor dosedaj.*"[153]

Zakup občinskega lova. Zakonodaja je po letu 1849 določala lovsko pravico občinam, posameznim lastnikom pa ob strnjeni posesti vsaj 200 oralov. Po določilih iz leta 1852 občina ni mogla imeti svojih lovcev, temveč je morala dati lov v zakup z licitacijo,[154] za vsaj pet let. Tako se pojavlja lovska zakupnina med dohodki občine. V 80 letih 19. stoletja je imel v zakupu lov v šišenskih gozdovih Viktor Galle, lastnik graščine Jama v Zgornji Šiški, ki je dal za čas od 1.9.1881 do 1.9.1882 občini 65 gld kot "*plačilo za jago*".[155]

Potem, ko o lovu več let ni bilo besede, je aprila 1904 občinski odbor zavrnil prošnjo lovskega društva za podaljšanje najema lova za dobo pet let, saj so sklenili lov oddati z javno dražbo.[156] Do naslednje seje je prišel dopis okrajnega glavarstva, a so ponujeno vsoto

200 K letne najemnine za lov zavrnili in vztrajali pri dražbi. Občinski odbor je imel namreč možnost oddati lov g. Vilharju iz Spodnje Šiške 61, ki je odborniku Oistru zatrjeval, da je pripravljen dati za najemnino lova letno 600 K, a si je kasneje premisli.[157] Tako so 17. junija 1904 dovolili podaljšati najem občinskega lova lovskemu društvu od 1. julija 1904 do 30. junija 1909 za 200 K, a je deželna vlada zahtevala javno dražbo oddaje lova. Lovsko društvo (*Gesellschaft der Rosenbacher Jagd*) se je pritožilo in decembra 1904 zadeva še ni bila rešena.[158]

Posestniki zemljišča, po katerem so lovili, so ves dohodek lova odstopili občini, da je vzdrževala poljskega čuvaja. Ta je stal občino 240 K letno. V desetletju 1900-09 je bila zakupnina lova visoka (1900-05 po 140 K letno, 1906-09 po 265 K), od 1.7.1910 pa je znašala le 75 K letno. Toliko je plačalo po dražbi lova *Lovsko društvo Sava*, ki je prevzelo lov za petletno dobo do 30. junija 1915.[159]

FINANČNO POSLOVANJE OBČINE 1905-1913

Za leto 1905 je občinski odbor odobril 17 % občinske naklade na vse direktne davke izvzemši osebno dohodninskega davka, ki so znesli 36.708 K 71 h. Ostali primanjkljaj so pokrili iz preostanka iz leta 1904.[160] Za leto 1906 so pobirali 19 % občinske naklade za pokritje rednih občinskih in šolskih stroškov v znesku 7677 K 66 h.[161] Prav šolski stroški so z gradnjo šolskega poslopja na današnji Gasilski ulici najbolj zrasli. Za novo šolo so leta 1905 namenili 12.000 kron in nameravali v tej višini najeti posojilo. Pokrili naj bi ga z "*naklado na vžitnino*" ter sklenili pobirati 10 let občinsko naklado na užitninski davek in sicer od hektolitra vina 1 K 44 h, sadnega mošta 37 h, vinskega mošta 1 K 12 h, piva 1 K 40 h, špirita 18 K, žganja 9 K in "*poslajeniga*" žganja 2 K 80 h. Deželni odbor so prosili za potrditev teh sklepov. Na predlog župana Jak. Burgerja so sklenili znesek naložen na hranilni knjižici v ljubljanski Mestni hranilnici porabiti za nakup stavbišča in druge stroške.[162]

Zlasti po uvedbi še druge občinske doklade od vina ipd. ni po razpoložljivih podatkih vedno jasno v kakšni višini so načrtovane doklade tudi pobirali. Novembra 1906 so odobrili pobiranje 19% občinske naklade od vseh neposrednih davkov v znesku 42413 K 54 h za pokritje primanjkljaja 8179 K 41 h. Za šolo pa so sklenili v letu 1907 pobirati 18% občinsko doklado od vina, vinskega in sadnega mošta.[163] Proračun za leto 1908 je določil 19% občinsko naklado od vseh neposrednih davkov v znesku 48199 K 84 h za pokritje primanjkljaja 8058 K in še 19% občinsko naklado od vina, vinskega in sadnega mošta.[164] Za leto 1909 so spet sklenili pobirati 19% občinsko naklado. Za novo šolo pa so pobirali še 18% občinsko naklado od vina, vinskega in sadnega mošta.[165] Za občinske potrebe so oktobra 1909 sprejeli 18% občinsko naklado od vina, vinskega in sadnega mošta za leto 1910. Ob razpravi o možnostih nove naklade na živino se je razvila debata o ceni mesa, županov predlog o 30% nakladi na meso pa ni bil sprejet.[166] Za leto 1910 so sklenili pobirati 24% občinsko naklado od vseh neposrednih davkov v znesku 51.593 K 52 v,[167] nato pa 18% in 24% občinsko naklado in januarja 1910 omenjali odobrenih 24%.[168] Za leto 1912 je bila višina neposrednih davkov od katerih so plačevali % doklade v občini 52.567 K 55 kr. Največ je bilo hišnonajemnega davka (skoraj 40.000 K), občne pridobnine je bilo za 6.845 K in še manj pridobnine od podjetij podvrženim javnim računom (nekaj manj kot 4000 K). Zemljiškega davka je bilo za 1.267 K, prihodnine za 513 K in 31 K plačarine.[169] Za leto 1913 je seja kluba sprejela v debati o financah konec decembra 1912 18% občinsko naklado.[170] Kaže, da so bile leta 1913 v Spodnji Šiški občinske davščine: 35% občinska naklada na

direktne davke in 18% naklada na užitnino ter naklada po 1,40 K od hektolitra piva, po 22 vinarjev od hektolitrske stopnje navadnega in po 10 vinarjev od litra poslajenega žganja.[171]

Šolski novčič, 1913. Februarja 1913 so bili občinski možje za povišanje občinskih naklad na žganje od 18 na 30% in na sladko žganje od 3 na 10%, želeli pa so uvesti tudi 2% šolsko naklado. Na zahtevo deželnega odbora so sredi maja sklenili pojasniti, da gre pri pobiranju 2% šolskega novčiča za samostojno davščino na stanarino, ki jo pobira občina četrtletno (1.2., 1.5, 1.8. in 1.11.). Od hišnih najemnikov jo bi pobiral hišni gospodar v višini 2% od stanarine, imetniki stanovanj - hišni gospodarji pa bi plačevali 2% od napovedane resnične vrednosti. Pobiranje šolskega novčiča naj bi veljalo od začetka leta 1913.[172] Na pritožbo Frana Orehka, uradnika Vzajemnega podpornega društva (stanoval je na št. 247), je deželni odbor sredi oktobra 1913 tej ugodil. Menil je, da razmeroma majhna višina občinskih naklad na direktne davke in na užitnino, ni opravičevala uvedbo samostojne davščine na stanarino, ki bi najbolj prizadela nižje sloje prebivalstva, "*kar bi s socijalnega stališča gotovo ne bilo priporočljivo*", finančni učinek 2% davka pa bi bil majhen. In koliko je bila ta razmeroma majhna višina občinskih davščin: 35% občinska naklada na direktne davke in 18% naklada na užitnino ter naklada po 1,40 K od hektolitra piva, po 22 vinarjev od hektolitrske stopnje navadnega in po 10 vin. od litra poslajenega žganja.[173]

OBČINSKO PREMOŽENJE. Občina Spodnja Šiška je imela svojo občinsko hišo, ki so jo zgradili leta 1893.[174] Poslopje (Celovška) št. 85 je bilo enonadstropno, zidano in z opeko krito. Občinska hiša je imela v pritličju skladišče za domače gasilsko društvo in občinski zapor, v prvem nadstropju pa predsobo, občinsko posvetovalnico in sobo za občinsko pisarno. Vrednost hiše je bila leta 1901 8000 K, desetletje zatem pa so jo cenili za 10% manj. Hiša je stala na parceli (št. 296 oz. 17/2 in 17/3) veliki 94¼ kvadratnih sežnjev, ki so jo kupili leta 1893 in je bila vredna (leta 1903 in 1911) 585,50 K. Poleg nje je na občinski parceli 17/4 stala od 1905 še občinska hiša št. 85a s sobo in kuhinjo, ki jo je imel za 100 K letne najemnine občinski uslužbenec.

Običajno je imela občina v lasti kakšno gramoznico, tako so že 1883 kupili za 65 gld dve njivi "*za soseskno šuto ven voset*".[175] Ko je gramoza zmanjkalo, so táko parcelo prodali. Zadnja leta 19. stoletja so kupili še gramozno jamo in dve parceli, od tega eno za pot. Leta 1911 je bilo v občinski lasti nekaj javnih poti.

K občinskemu premoženju je sodila tudi mežnarija na Vodnikovi cesti št. 4. Pritlično zidano stavbo krito z opeko (soba, kabinet, veža, shramba, "šupa", hlev, podstrešje, stranišče) so leta 1912 cenili na 1300 K. Poleg hiše je bil še vrt (parcela št. 4, 154 klafter, 100 K) in gozd (parc. 626, 2757 klafter, 200 K), kar je užival za svojo službo mežnar: leta 1901 je bil to Anton Sojer, pozneje Janez Kranjc.

Ko je aprila 1911 prevzel upravo gerent, so predali deželnemu odboru hranilne knjižice občine: na treh v Mestni hranilnici ljubljanski so imeli skoraj 10.000 K, v Kmetski posojilnici ljubljanske okolice pa dobrih 3400 K; nekaj denarja so imeli naloženega še na dveh knjižicah Ljudske posojilnice in Ljubljanske kreditne banke; ter 370 K vredno dolžno pismo. Gotovine pa so imeli 786 K. Seveda so premoženje vrnili občini.[176]

OBČINA IN NJENO POSLOVANJE

SEJE IN PEČAT. Poslovanje občine je bilo v obravnavanih treh zadnjih desetletjih samostojne občine slovensko, tako so vodili občinske finance in pisali zapisnike sej. Le med Kauscheggovim županovanjem - ta je znal gotovo tudi dobro nemško - je župan na slovenski dopis deželnega zbora (1896, 1898) koncipiral nemškega.[177] Tedaj običajne dvojezične razglase so pod Kauscheggovim naslednikom, županom Josipom Vodnikom, po pisanju časopisja poleti 1902 zamenjali le slovenski.[178] Sicer slovensko poslovanje občine ni bilo vprašljivo do začetka 20. stoletja, ko se je v Spodnjo Šiško priselilo večje število nemškogovorečega (železničarskega) delavstva. Tedaj je občinski odbor na pismeno zahtevo učitelja Karla Javorška z večino glasov v začetku leta 1906 sklenil, da občinski urad v Spodnji Šiški uraduje slovensko. Na županov ustni predlog pa so sklep dopolnili z določbo, da se sme s slovenskimi osebami in na slovenske dopise "*slovensko občevati in dopisovati*", s tistimi, ki slovenščine ne znajo in na nemške dopise pa lahko tudi nemško odgovarjajo.[179]

Občinske seje so sprva (v 80. letih) sklicevali enkrat letno - za sprejem proračuna in potrditve letnega računa, nato malo bolj pogosto. Jeseni 1904 se je pritožil odbornik Oister z namenom, da naj se občinske seje sklicujejo vsake tri mesece.[180] Na seji marca 1906 je župan Burger obljubil, da bo upošteval predlog, da bi člani odbora poznali dnevni red vsaj dva dni pred sejo.[181] Na seje je vabil župan z vabilom (dolga leta z običajno dvojezično tiskovino), ki je obsegalo točke dnevnega reda ("*Posvetovanje bode o teh-le rečéh:*") ter na drugi strani po vrsti naštete najprej občinske svétnike in nato odbornike, ki so s podpisom potrdili, da vedo za sklic seje. Kdaj se je kakšen opravičil, kot npr. Peter Keršič novembra 1900: "*ako bom že doma, ker odpotujem.*"

Res so občasno imeli tudi težave s sklepčnostjo in župan je v vabilu kdaj tudi zagrozil s plačilom kazni za neudeležbo, kot je to predpisoval zakon. Konec novembra 1907 je župan Jakob Burger omenil sicer nenavzoče (P. Koslerja, Fr. Burgerja, M. Lavrenčiča, Ivana Mraka, Ivana Kneza in Antona Pogačnika), "*ker so z nenavzočnostjo obravnavo onemogočili*". A jih ni kaznoval, "*ker bi to veliko sovraštvo povzročilo med udom občinskega odbora in proti županu.*"[182] Jeseni 1912 so na seji kluba sklenili, da naj bo neupravičena odsotnost z občinske seje kaznovana z globo od 5 do 10 kron.[183] Občinske seje so imeli v občinski pisarni v Spodnji Šiški na Celovški 85,[184] le izjemoma, kot junija 1905, v hiši Ivana Kneza.[185]



Občinski pečat, ki so ga uporabljali do konca leta 1897, ter podpis župana Franza Kauschegga (Kavška).

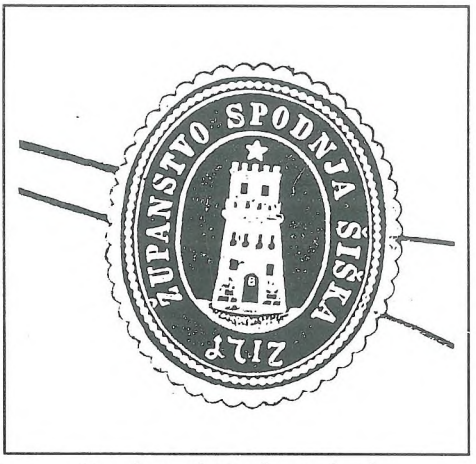
Občinski pečat. Čeprav je možno, da je imela občina dva pečata (slovenskega in nemškega),[186] nam odtisi na dokumentih kažejo naslednjo podobo: najprej nemški, nato slovenski, ki mu sledi slovensko-nemški in temu spet slovenski tekst na pečatu. Leta 1877 je bil za časa župana J. N. Plautza v uporabi okrogel občinski pečat z nemškim napisom: **"AMTSSIGILL DER Gemeinde UNTER SCHISCHKA"**.[187] Pozneje, najbrž od župana Janeza Kneza naprej, gotovo vsaj od leta 1889 pa do konca leta 1897, se na dokumentih pojavlja okrogel žig s slovenskim napisom: **"URADNI PEČAT OBČINE SPODNJA ŠIŠKA*"**. Sredi januarja 1898, v času župana F. Kauschegga, so uvedli dvojezični okrogli pečat z napisom: **"OBČINSKI URAD SPOD. ŠIŠKA - GEMEINDE-AMT UNTER ŠIŠKA"**. Kakšnih ugovorov k tej zamenjavi v zapisnikih ni opaziti.[188]

Do spremembe pečata je prišlo nato po septembrskih dogodkih leta 1908. Na seji junija 1909 je poročal župan Pogačnik tudi o novem občinskem pečatu s slovenskim napisom, kar so vse odobrili in do srede avgusta uredili.[189] Od tedaj je bil v veljavi občinski pečat spet s samo slovenskim napisom **"OBČINSKI URAD SPODNJA ŠIŠKA"**. V času zadnjega spodnješišenskega župana Seidla so v letih 1913-14 pričeli uporabljati tudi rdeče uradne nalepke ovalne oblike. Upodobljene so imele podoben nadstropni stolp kot je bil v ljubljanskem grbu, a na mestu ljubljanskega zmaja je bila vrh stolpa peterokraka zvezda. Stolp stoji na ravnini, nad polkrožnimi vrati ob katerih je opazna pravilna "zidava" sta ob straneh pravokotni (skoraj kvadratni) okni, nad njima pa je tekel pas štirih strelnih lin, ki so se spodaj polkrožno razširile. Prvo etažo zaključuje venec petih nazobčanih grajskih zaključkov, ki mu sledi prav tako zaključeno nekoliko ožje nadstropje s spet dvema pravokotnima okenskima odprtinama. Okoli pa je tekel napis **"ŽUPANSTVO SPODNJA ŠIŠKA"** in spodaj letnica 1712.[190]

Poravnalni svet. Občinski red za Kranjsko (1866, § 28, št. 12) je določal naj občina ljudi, ki se pravdajo med seboj, "*poskuša poravnati po možeh, izvoljenih izmed občine.*" Prav veliko v občinskem gradivu taka dejavnost ni omenjena. Izvoljena zaupna moža "*za poravnavanje prepirajočih in pravdajočih oseb med seboj*" sta omenjena 1902, ko sta bila za to 24. maja izvoljena svetovalec Anton Pogačnik in odbornik Franc Verhovc.[191] Takrat je bila že udomačena navada, da je tako želela občinska uprava mdr. posredovati tudi v sporih med hišnimi posestniki in najemniki stanovanj. Ko je o tem poročal Slovenski narod, je kljub siceršnji hvalevrednosti posredovanj opozoril, da občinsko predstojništvo nima teh kompetenc, razen ob pristanku sprtih strani.[192]



Dvojezični občinski pečat so uporabljali med leti 1898 in 1909.



Uradna občinska nalepka v letih 1913-1914.

ŽUPAN IN OBČINSKI USLUŽBENCI

Honorar za župana in tajnika. V letu 1885 je dobil župan za svoj trud *3 0 0 gld,* leto zatem pa so namenili *4 5 0 gld* - kakor je bilo že prejšnja leta -"*občinskemu glavarju za oskerbovanje in za čuvaja in pisarja*", kajti pisar je bil "*jako slabo plačan*".[193] Prav toliko je dobil župan leta 1887. Nemara je bila pisarjeva plača okoli 150 gld. Aprila 1891 so na prošnjo tajnika Wencla Keržišnika sklenili, naj mu izplača župan Knez na račun 100 gld in nato vsak mesec še 5 gld.[194] Stroški za župana in pisarja so tako znašali v 80. letih kar polovico vseh občinskih izdatkov. Občasno je lahko občinski tajnik računal tudi na posebno nagrado; 30 gld je dobil Keržišnik po gradnji nove ceste (na kolodvor) in nove občinske hiše leta 1893, ker je imel zato "*veliko posla in potov*."[195]

Na prvi seji novoizvoljenega odbora 9. maja 1902 so županu Viljemu Maurerju priznali letni honorar *1 0 0 0 kron*, pri čemer si je virilist Jakob Burger pridržal pravico, da se proti temu sklepu pritoži.[196] V nenavzočnosti novega župana Jakoba Burgerja je junija 1905 sklenil občinski odbor povišati plačo županu od 1000 na *1 6 0 0 kron*, s tem da vzdržuje svojega tajnika.[197] Oktobra 1909 so - ko sta župan Pogačnik in tajnik Majcen zapustila posvetovalno dvorano - sprejeli predlog povišanja županove plače od 1600 na *2 4 0 0 K* letno, s tem, da je plačeval tajnika po 800 K.[198] Ko pa so jeseni 1912 predvideli sistemizacijo mesta tajnika, naj bi znižali plačo županu na *1200 K* letno.[199]

Občinski / županov pisar ali tajnik. S pisarniškim poslovanjem občine se je ukvarjal županov pisar ali tajnik, ki ga je plačeval župan od svoje županske nagrade. Leta 1884-85 je omenjen *A . V i v o d a*, 1886 so bili zapisnikarji občinskih sej Anton Knez, nato J. Šlibar in Janez Vidmar. Pomladi 1886 so se odločili razpisati mesto občinskega pisarja.[200] Od leta 1888 je pod zapisnike podpisan "*perovodja*" *Wencel K e r ž i š n i k*, ki je bil šišenski občinski / županov tajnik tudi pod županom Kauscheggom do leta 1900.

Aprila 1900 je "*vsled lumparij*" občinskega pisarja, odstopil župan Kauschegg, saj so prišle na dan nerednosti v občinskem uradu. Občinski odborniki so dosegli dogovor s Kauscheggom, da bo plačal stroške preiskave in škodo občini.[201] Slovenski narod je 6. aprila kratko poročal o županski krizi v Spodnji Šiški in županovem odstopu zaradi nerednosti njegovega pisarja. Ta je poskusil nezakonito preskrbeti naredniku vojaške godbe pristojnost v Spodnji Šiški in s tem avstrijsko državljanstvo, vzel je od njega denar za pristojbine, nato pa se je goljufija razkrila.[202] Slovenec je bil s poročilom še bolj skop in je pisal šele 12.aprila, da nadomestuje župana Josip Vodnik, Kauschegg pa da je poravnal vse "*nerednosti svojega tajnika*". Niso si pa mogli kaj, da ne bi zapisali kot komentar dogodivščino iz tistih dni.[203] Krščanskosocialen Slovenski list, ki je o tem objavil izvirni dopis na veliko soboto, pa si je privoščil dogodek s primerjavo zagrnjenih oltarjev s spuščenimi zavesami na občinskih oknih - vse zaradi finančnih in drugih nepravilnosti pisarja in komentiral tudi notico iz Slovenca: "*Ni čudno, če kmetje šišenski pri taki, včasih tudi preneumni razburjenosti čakajo, da se bo pisar ustreli*", a ta se je raje dal zapreti.[204]

Nato je bil več kot dvanajst let pisar in občinski tajnik upokojeni orožniški stražmojster *Martin Majcen*. Za pisarniško delo izven uradnih ur so mu maja 1901 priznali 30 gld.[205] Leto zatem je na seji odbornik Oister sicer predlagal, naj za zapisnikarja imenujejo enega od odbornikov, a je ostalo pri starem.[206] Oktobra 1909 so razpravljali, kje naj uraduje tajnik, ali v predsobi pred županovo uradno sobo, ter razmišljali ali naj vzdržuje tajnika župan ali naj ga nastavi občina.[207] Konec oktobra 1912 pa je pojasnjeval župan občinskim odbornikom, da je moral tajnika Majcna nemudoma odsloviti. To je storil zelo diskretno in lahko le ugibamo za kaj je šlo. Ko je Majcen zaprosil za pokojnino, so mu to konec leta 1912 zavrnili, saj ni bil

občinski uslužbenec, temveč le županov pisar.[208] Razpisali so mesto občinskega tajnika in po drugem razpisu izbrali februarja 1913 *Ivana T a v č a r j a,* v Spodnji Šiški rojenega dvaindvajsetletnega absolventa Mahrove trgovske šole v Ljubljani.[209]

Uradne ure. Te so bile določene vsaj od leta 1901. Jeseni 1909 so potrdili dotedanje uradne ure: od 8. do 9. dopoldan in od 2. do 3. popoldan, saj so te - glede na krajevne razmere - popolnoma zadostovale. Na županov predlog so vpeljali za občinski urad celodnevni nedeljski in praznični počitek (z veljavnostjo od 1. julija 1909). Seidl je pripomnil, da naj bi v važnih in nujnih zadevah uradovali tudi takrat.[210] Februarja 1913 pa so določili uradne ure od 8. zjutraj do 14. ure popoldan, ob praznikih od 9. do 12. (razen Novega leta in Božiča), v nedeljo pa ne.[211]

Občinski redar - krajevna policija. Župan je postavko 'občinski stražnik 300 gld' dal v proračun za leto 1898, a odborniki so temu oporekali in vsoto kot nepotrebno odklonili. Za to, da bo mir in varnost, naj skrbi žandarmerija, kar je pa potrebno drugega "*pa lahko odborniki to službo opravijo.*" Tako o točki dnevnega reda s poročili okrajnemu glavarstvu "*zaradi policijskega nadzorstva osebnega prometa na državni železnici*" niti niso razpravljali.[212] Županov predlog novembra 1898 za nastavitev enega stražnika, "*ker bode zdaj žandarmerija v Zg. Šiško prestavljena*", je takoj zavrnil odbornik Seidl. Poudarjal je, "*da je vsaki zase stražnik*" in ta predlog so tedaj že tretjič umaknili z dnevnega reda.[213]

Marca 1900 je prišel na županstvo dopis okrajnega glavarstva, po katerem mora zaradi ukaza deželne vlade sklicati sejo občinskega odbora, in tam "*še enkrat sklepati v zadevi nastanitve občinskih redarjev in ponočne straže za občino Spodnja Šiška*".[214] Župan Kauschegg je res sklical dogovorjenega dne (22. marca 1900) sejo, ki se je je udeležil tudi vladni zastopnik komisar Rihard Wenedikler. Župan je dal na glasovanje odločitev o takem ukazu deželne vlade in odbora, a odbor je "*enoglasno, izvjemši glasom županovim*" to zahtevo odbil. "*Ker je v občini popolnoma mir*", so menili, da "*krajne policije*" ni treba. Pač pa je občinski odbor enoglasno prosil za prestavitev orožniške postaje iz Zgornje v Spodnjo Šiško, kjer so imeli že prostore za stanovanja ali pa bili pripravljeni poskrbeti za zidavo novih. Tudi novi občinski odbor se je maja 1902 ukvarjal s temi vprašanji: na predlog odbornika Seidla so sklenili (spet) prositi za "*preložitev c.kr. orožniške postaje*" iz Zgornje v Spodnjo Šiško. Glede namestitve pa je predlagatelj izjavil, da bo napravil pripravna stanovanja v svoji novi hiši (Sp. Šiška 2).[215] Leta 1906 je bila c. kr. žandarmerijska postaja v hiši dr. M. Travnerja, deželnega sodnega svetnika, na Celovški cesti 28.[216] Marca 1910 je bil žandarmerijski stražmojster v Spodnji Šiški Andreas Napotnik.[217]

Kaže, da je po tej intervenciji države Spodnja Šiška le dobila svojega redarja: občinskemu redarju *Jožefu E r ž e n u* so pripadali iz občinske blagajne zimski čevlji in službena redarska obleka, kot so sklenili sredi novembra 1900.[218] A še naslednje poletje se omenja, da se je uniforma za stražnika "*že tudi naročila.*"[219] Oktobra 1901 so sklenili, da zaenkrat zadošča en sam redar, če pa bo potrebno, bodo še drugega vzeli v službo.[220]

Ni prav jasno, če je šišenski redar opravljal svojo službo, saj so na seji občinskega odbora v začetku maja 1902 zavrnili predlog Antona Oistra "*naj se nastavi eden uniformiran policijski redar.*"[221] Že na seji 24. maja so spet govorili o redarjih: Oister je neuspešno predlagal še enega kot mesogledca, nato pa se je oglasil okrajni glavar ljubljanske okolice Ferdinand Gozani. Na podlagi § 97 občinskega reda za Kranjsko je vlada zahtevala, da nastavijo dva uniformirana občinska redarja, sicer ju bo primorana nastaviti sama na račun šišenske občine. "*Na ta predlog se je sklenilo, da se dva uniformirana redarja v Spodnji Šiški in sicer z 1. junijem 1902 nastavita.*"[222]

Občinska redarja sta postala Anton Miheli č in *Josip C e g n a r* (roj. 1859). Slednji je bil konec leta 1912 sprejet v občinsko zvezo s svojo družino, v kateri je imel pet mladoletnih hčera.[223] Občinski uslužbenec (redar) *Anton M i h e l i č* je prišel na dnevni red zaradi zvišanja plače junija 1902, a odbor mu je ni zvišal, saj za zvišanje ni sam prosil,[224] kar je najbrž storil do avgusta 1902, ko naj bi obravnavali povišanje plače njemu in Jožefu Cegnarju, pa tudi zavarovanje občinskih redarjev in še kaj v zvezi z njimi.[225] Najbrž nesklepčni avgustovski seji je sledila občinska seja 15. septembra 1902. Tedaj so sklenili zavarovati občinska redarja pri zanesljivi zavarovalnici, povišali pa so jima tudi mesečno plačo: Antonu Miheliču od 54 na 60 kron, Jožefu Cegnarju pa od 40 na 50 kron.[226] Poleti 1903 je redar Cegnar zaprosil za zvišanje plače "*od 50 Kron naprej*" in res so odborniki sprejeli, da se mu je od 15. julija naprej mesečna plača povišala od 50 na 60 kron.[227] Naslednjo povišico za 10 K je dočakal v začetku leta 1908, ko so mu povišali plačo na 70 K.[228] Septembra 1909 so povišali Uršiču plačo od 60 na 80 K in Cegnarju od 70 na 80 K.[229] Do novega povišanja od 80 na 90 K je prišel Cegnar marca 1910, ko je dobil tudi potrebno obleko.[230]

Novembra 1902 so ugodili ustni prošnji redarjev za zimske čevlje in sklenili te naročiti pri zanesljivemu čevljarju. Tedaj se je odbornik Oister zanimal ali sta zaprisežena in če imata potrebna navodila o svoji službi.[231] Aprila 1903 so sklenili, da se redarju Cegnarju naredi še ena obleka.[232] Pomladi 1904 so mu odobrili letno obleko.[233] Septembra 1905 so ugodili prošnji občinskih redarjev za potrebno obleko in obuvala.[234] Redarju Antonu Miheliču so dovolili novo obleko maja 1906,[235] ko pa se je nato pritožil, "*da je z delom preobložen*", so to kot neutemeljeno zavrnili.[236] Prav tako so avgusta 1906 odklonili njegovo prošnjo za brezplačno občinsko stanovanje.[237] Pomladi 1907 so dovolili redarju Cegnarju po en kos hlač, bluze in pokrivalo (kapo), dobro leto zatem pa nove hlače in "*poddelj čevljov*".[238] Junija 1909 so mu ustregli v prošnji za potrebno obleko.[239] Jeseni 1909 pa so sklenili, da kupijo za redarja Uršiča - samokres.[240] Konec leta 1912 so sprejeli prošnjo občinskega stražnika Cegnarja za ponoven sprejem v službo.[241]

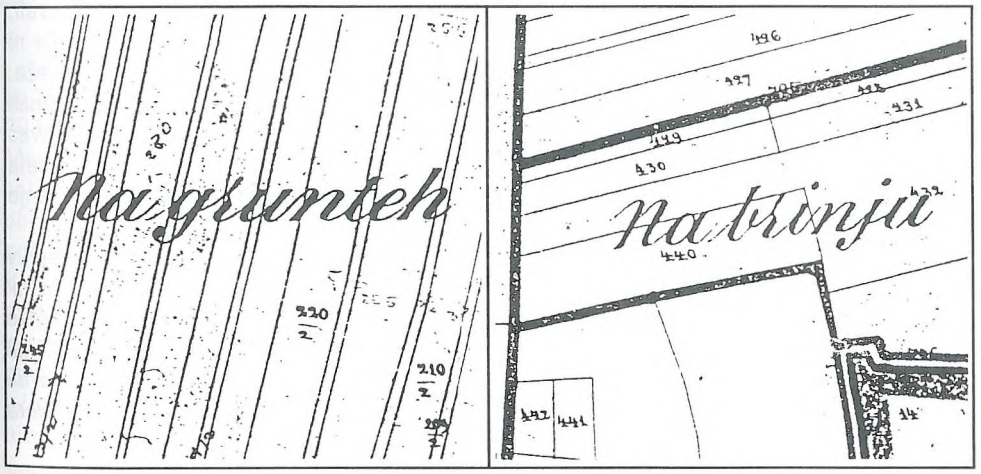
Deželni zbor je na seji februarja 1912 sprejel v obravnavo predlog deželne vlade o podržavljenju nekaterih dejavnosti krajevne policije v mestu Ljubljani in v štirih okoliških kmečkih občinah (Moste, Zg. in Sp. Šiška, Vič). Deželni predsednik baron Schwarz je to utemeljeval s spremembo prejšnjih preprostih patriarhalnih razmer: "*velika pomnožitev prebivalstva po mestih, silno zvišanje in hitrost prometa, razvoj industrije in mnogoteri v širokih slojih prebivalstva razširjeni nazori in ideje*". Ustavni in občinski odsek, ki sta obravnavala vladni predlog sta opozarjala na potreben sporazum med državno upravo in mestom glede stroškov: mesto se je branilo prispevati več kot 40.000 K - vlada pa je pričakovala za več kot 3 krat večjo vsoto, saj so upoštevali stroške bodočega policijskega rajona, ki bi zajemal tudi okoliške občine. Poslanec dr. Lampe pa je poudaril pomen vključitve "*predkrajev*" Šiška, Vič in Moste v ljubljanski policijski rajon, saj mestna policija ni imela dostopa v ta predmestja, "*ki bi jej dala največ opraviti.*" Poslanec Evgen Jarc je to predstavil še bolj jasno: "*Saj je znano, da se ravno najslabši elementi nahajajo v ljubljanski okolici, ki uidejo preko mestnega pomerja in se tam rogajo policijskim stražnikom, ki ne smejo proti njim postopati.*" Zakon so sprejeli na seji 22. februarja 1912.[242]

Poljski čuvaj. Za uresničevanje skrbi občine, "*da se polja varújejo škode*" (§ 28, št. 3), si je občina Spodnja Šiška oskrbela tudi poljskega čuvaja. Naraščanje števila neagrarnega prebivalstva je kmečkim posestnikom prinašalo kup nevšečnosti s poljskimi tatvinami. Od leta 1905 je občina nekaj mesecev do konca oktobra plačevala poljskega čuvaja s plačo od 30 kron leta 1905 do 60 kron leta 1909. So pa bile poljske tatvine aktualne še v naslednjih

letih. Junija 1905 so občinski možje sprejeli predlog M. Bizjana, da v letnem času od aprila do konca oktobra nastavi občina poljskega čuvaja s primerno plačo.[243] Za eno krono na dan je to opravljal *Franc Škerjanc*.[244] Isti odbornik je maja 1906 spet podobno predlagal in sklenili so vzeti na enomesečno poskušnjo poljskega čuvaja, ki je imel nalogo paziti, da niso "*ljudje in otroci po travi in čez njive hodili*" in da niso kokoši po polju škodo delale.[245] Konec maja 1907 je bil spet aktualen poljski čuvaj in za to delo so sprejeli *Ivana Kramerja* iz Spodnje Šiške 108 z mesečno plačo 40 K.[246] Ni prav jasno ali so sklep uresničili, saj so za poljskega čuvaja oz. občinskega redarja sklenili avgusta 1907 dati oglas v Slovenski narod.[247]

Junija 1909 so na predlog M. Bizjana spet odobrili razpis v slovenskih časnikih (z rokom do 1. avgusta) za čuvaja za nadzorovanje polja in poljskih pridelkov. Prednost so dali dosluženim vojakom ali orožnikom. Avgusta so sklenili dati začasno to službo za 60 K mesečno *Ivanu Uršiču* iz Trbovelj.[248] Maja 1913 pa so menili naj bo čuvaj po primerni ceni tak, ki ima že kakšno službo, kajti občinske finance niso dopuščale redne nastavitve.[249] So pa poleti 1913 pisali policijskemu ravnateljstvu v Ljubljani in opozarjali na poljske tatvine ter na škodo, ki jo poleg tega še naredijo na njivah.[250] Zanimiva je bila tudi obravnava dveh šišenskih trinajstletnih učencev ljudske šole v Ljubljani. O njima je pričal 35. letni posestnik Anton Volker iz Spodnje Šiške 109, da sta mu poruvala "*12-15 štibel*" krompirja in nekaj graha, fanta pa sta se zagovarjala z iskanjem ptičev na njivi.[251]

Cestar. Občina je bila dolžna skrbeti za občinske ceste, da se je brez nevarnosti in težav hodilo in vozilo po njih (Občinski red 1866, § 28, št. 3).[252] Potem, ko so že septembra 1909 omenjali občinskega cestnega delavca, so se mesec dni zatem odločili, da vzamejo takega delavca na preizkušnjo kot dninarja za primerno plačilo.[253] Konec leta 1909 so za stalnega delavca za oskrbovanje in snaženje občinskih cest sprejeli *Jožefa Klezina* z mesečno plačo 80 K, za delo ob sobotah, nedeljah in praznikih pa so mu dovolili še 10 K.[254] Aprila 1913 je bilo več pritožb čezenj.[255] Kaže, da so imeli pozneje takih delavcev več, saj so za stalne občinske delavce decembra 1912 določili dnevno plačo 3 K, kar jim ni bilo "*previsoko, ako je najet delavec marljiv.*"[256]



Poljske parcele v Spodnji Šiški severno od vasi (Na grunteh) in ob vzhodni meji občine (Na brinju) po katastru, 1868.

OBČINSKO DOMOVINSTVO

Občinska zakonodaja 1866 je poznala občane in tujce: od občanov so imeli domovinci (1910: domačini) tudi domovinsko pravico v občini, drugi (občinski deležniki, nedomovinci; 1910: občani brez domovinske pravice) pa so plačevali davke v občini in bili lahko voljeni in izvoljeni. Domovinstvo je dajalo pravico do hrane in strehe v primeru obubožanja. Pred letom 1849 je domovinstvo dobil vsak imetnik obrtne pravice in tisti, ki je nad 10 let živel v občini brez popotnega lista. Od 1849 do 1859 si je lahko pridobil domovinstvo vsak kdor je živel več kot 4 leta neprekinjeno v občini (brez popotne izkaznice). Nato pa je veljalo, da so lahko dobili domovinstvo le taki, ki jih je ves občinski odbor sprejel v občino.[257] Po občinskem redu 1910[258] sta domovinstvo urejala državna zakona iz leta 1863 in 1896: po slednjem so domovinsko pravico dobili z izrecnim sprejemom v domovinsko zvezo. Tega pa občina bivališča ni smela odreči avstrijskim državljanom, ki so kot samopravni 10 let prebivali prostovoljno in nepretrgoma v občini, če le niso bili deležni ubožnih podpor.[259]

Tako je v obravnavanem obdobju sprva domovinsko pravico v občini Spodnja Šiška podeljeval odbor le posestnikom v občini po plačilu pristojbine (sprva 10, nato 15 gld) in včasih še prispevka za ubožni sklad občine. Tako so januarja 1881 za plačilo po 10 gld sprejeli v občinsko zvezo *Janeza Kneza, Andreja Vodnika* in *Štefana Keršiča, Jakob Fei* (Frei) pa si je domovinsko pravico v občini pridobil julija 1880 po plačilu 15 gld, poleg katerih je dal še za bodočo novo šolo 50 gld.[260] Oktobra 1886 pa je dal za domovinsko pravico 15 gld *Janez Perko* vulgo Martinček št. 36.[261] Na občinski seji aprila 1891 so podelili domovinsko pravico v "*občini Dolenji Šiški*" *Otokarju Foukalu* in trgovcu *Janezu Karlu Juvančiču* za plačilo 15 gld takse.[262] Leta 1895 je dobil občinsko pravico *Peter Peharič* na Jernejevi 51, a le s pogojem plačila pristojbine 15 gld in 5 gld za ubožni zaklad.[263]

Pozneje pa je glede domovinstva državni zakon (3.12.1896) določal, da imajo avstrijski državljani po desetih letih neprekinjenega bivanja pravico zaprositi (in dobiti) domovinsko pravico v občini, če niso prejemali kakšne podpore ali beračili. Stalno nameščeni uradniki, duhovniki, javni učitelji in notarji so dobili domovinsko pravico v občini, kjer so službovali, od nastopa službe.[264] Občina se je nekoliko branila sprejemati ljudi v občinsko zvezo, če ni bilo jasno od česa živijo, saj se je bala, da bo morala vzdrževati nove občinske reveže. Novembra 1902 so tako zavrnili sprejem nekaj ubogih v občinsko zvezo, ker so že prejemali podpore ali zaprosili zanje.[265] Novembra 1902 so zavrnili tudi prošnjo županstva Legaves (Augsdorf) na Koroškem za sprejem upokojenega železniškega sprevodnika Josefa Tischnerja z družino v občinsko zvezo, saj je sam izjavil, da noče biti pristojen v Spodnjo Šiško, proti njegovi volji pa ga niso hoteli sprejeti.[266]

Aprila 1903 so zavrnili tudi sprejem hlapca *Franca Živca* oz. v viru "*Živovc*" (Živec) v občinsko zvezo, ker se je med svojim bivanjem v Spodnji Šiški vsako leto pomladi in jeseni po več dni "*in jedenkrat pa celo za dva meseca v Štepanjo vas (Štefanavas) preselil*" in tako bivanje v Spodnji Šiški prostovoljno pretrgal.[267] Jeseni 1904 so odklonili prošnjo zobozdravnika Herman Petersa, ker jim je bil popolnoma neznan in ker bi lahko "*danes ali jutri velike zahteve na občino stavil.*" Sprejem hišnega posestnika in trgovca *Jerneja Steleta* z družino pa so pogojevali s plačilom pristojbine 100 kron.[268]

Leta 1905 so se branili ugoditi prošnji ljubljanskega magistrata za sprejem hlapca *Ivana Učaka* z družino v občinsko zvezo. Ni bilo dokazano, da biva 10 let nepretrgano v Spodnji Šiški, saj je bil tu od leta 1895, poprej pa večkrat v Ljubljani.[269] Učak je služil pri

veleposestniku in trgovcu Ivanu Knezu st., h kateremu je prišel pred kakimi 12 leti in bil tudi pri Knezu ml. "*jako pošten in priden*", a zaradi bolezni si ni mogel novembra 1904 - ko so o tem razpravljali - nič več prislužiti.[270] Po zapisniku seje občinskega odbora Ivanu Knezu ml. sprva sploh ni bilo "*znano, koliko časa je sploh Ivan Učak pri njem služil*", nato so zapisali, da od 27. decembra 1895 do 29. decembra 1904, ko je umrl v Šiški. Na koncu zapisnika seje 10. februarja 1905 pa je zapisana Knezova izjava, da je bil umrli Učak "*veliko več kakor deset let pri njem in popreje pri njegovmu očetu v Spodnji Šiški štv. 75*", da pa je bil veliko pozneje prijavljen pri županstvu, kar so potrdili "*navzoči gospodi*".[271]


Trgovina sè žitom, moko in deželnimi pridelki v Ljubljani.
VALJČNI MLIN NA BERIČEVEM.
~ J. KNEZ ~
NASLOV BRZOJAVKAM: KNEZ.
TELEGRAMM-ADRESSE:
TELEFON 57.
Getreide-, Mehl- und Landesproducten-Geschäft in Laibach.
WALZMÜHLE IN FÖRTSCHACH.
GIRO-KONTO PRI AVSTRO-OGRSKI BANKI.
ČEKOVNI RAČUN POŠTNE HRANILNICE ŠT. 833.221.
GIRO-CONTO BEI DER OESTER.-UNG. BANK.
POSTSPARCASSA-CHEQUE-CONTO Nr. 833.221.
Ljubljana, Laibach, 10. maja 1903

Ko pa so bili občinski možje za sprejem prosilcev "*z ozirom na njegove osebne razmere*", so zahtevali ob sprejemu v občinsko zvezo plačilo 50 kron (30 kron v občinsko blagajno in 20 kron v ubožni zaklad). Toliko je leta 1903 plača*l Janes Binder* in bi naj tudi *Ludovik Egij*.[272] Med vplivnimi osebami v gospodarskem ali političnem življenju Spodnje Šiške, so omenjeni sprejemi v domovinstvo: v začetku leta 1905 so na prošnjo magistrata v Gorici sprejeli v občinsko zvezo vinskega trgovca *Viktorja Bolaffio* z ženo in šestimi mladoletnimi otroci,[273] poleti pa *Josipa Seidla*, ker je bil v Šiški že toliko časa kot zahteva zakon.[274] *Danijel Battelino*, hišni posestnik in zidarski mojster je postal član občinske zveze leta 1909, po plačilu pristojbine 100 K.[275] Odklonili pa so sprejem posestnici in gostilničarki *Mariji Favai*, ker je bila "*samopravna*" šele od 7. julija 1902 , ko je v Trstu umrl njen mož Ivan Favai, višji preglednik državnih železnic. Tja je bil premeščen novembra 1899 iz Spodnje Šiške, kjer je bil namestnik vodje postaje. Po svojem možu je bila do leta 1907 pristojna v Trst, čeprav je bivala v Spodnji Šiški.[276]


ZGORNJA
Na grunteh
Spodnja Šiška
Na grunteh
Vas Spodnja Šiška
Vas Spodnja Šiška
Vas Spodnja Šiška
So. Jetnej

III. UMIKANJE KMEČKE PODOBE SPODNJE ŠIŠKE

"... kmetijski stan danes itak nima nikakih udobnosti."[1]

Na področju gospodarske dejavnosti pomeni vas naselbinsko enoto kmečkega prebivalstva, med seboj tesneje povezanega in poklicno ter kulturno enotnejšega kot je tisto v mestih. Tam so zbrane različne oblike predvsem neagrarnih dejavnosti, ljudje pa se razlikujejo med seboj po delu, imetju, statusu oziroma socialni strukturi, kulturnemu in izobrazbenemu nivoju, svetovnem nazoru in nacionalni pripadnosti. Ljubljana je bila skromnejše mestno naselje, provincialno glavno mesto, ki se še ni docela poslovilo od podobe '*dolge vasi*' iz ljudske pesmi,[2] je pa od konca 19. stoletja doživljalo velik razmah na komunalnem področju.

Stanovanjska gradbena vnema in naraščanje prebivalstva, sto za Spodnjo Šiško pomenila urbanizacijo, ki je prinašala '*mestne*' probleme: vodovod, javna razsvetljava, promet ipd. Čeprav so se posamezne kmetije z obdelovalnimi površinami ohranile v Spodnji Šiški še v 60. leta tega stoletja, pa so pomenile le še izginjajoč spomin na vaško naselje.

Proces umikanja kmečke podobe Spodnje Šiške lahko spremljamo po uporabljenih virih manj uspešno kakor bi želeli, neposredno s podatki o agrarni dejavosti, predvsem pa z intenzivnostjo neagrarnega gospodarstva (razvoj obrti in trgovine), naraščanjem predvsem delavskega prebivalstva in ulične pozidave. Le posamezni podatki opozarjajo na nekdaj prevladujoče kmetijstvo v kraju.

RAST PREBIVALSTVA

Prav rast prebivalstva in števila hiš sta opazna podatka o spremembi Spodnje Šiške iz vaškega v predmestno naselje. Do prvih takih sprememb je prišlo v drugi četrtini 18. stoletja, ko je pri skoraj istem številu hiš (okoli 80)[3] naraslo število prebivalcev za dobro tretjino. Tudi v drugi polovici 19. stoletja je število prebivalstva naraščalo bistveno hitreje kot število hiš, kar je vplivalo na slabše stanovanjske razmere in spreminjanje stranskih gospodarskih poslopij v bivalne prostore. Še pred koncem stoletja je po oceni, ki je bila glede števila prebivalcev nekoliko prenizka, živelo v Spodnji Šiški okoli 2/3 priseljencev,[4] na kar je vplivalo priseljevanje delavstva, posebej železničarjev, ki so jih večkrat tudi premeščali.

Na prejšnji strani: Spodnja Šiška na katastrski mapi, izrez, 1868 (AS).

Rast prebivalstva v Spodnji Šiški 1874-1931

				porast prebivalcev		
	hiš	preb.	+let	št.	%	preb./leto
1784[5]	69	468				
1785[6]	73	451				
1817[7]	73	481	32	30	6,2%	0,93
1857[8]	84	766	40	285	37,2%	7,12
1869[9]	99	1269	12	503	39,6%	41,91
1880[10]	110	1536	11	267	17,3%	24,27
1890[11]	119	1995	10	459	23,0%	45,9
1900[12]	189	2808	10	813	28,9%	81,3
1910[13]	272	4899	10	2091	42,6%	209,1
1921[14]		6269	11	1370	21,8%	124,54
1931[15]		7076	10	807	11,4%	80,7

hiš: število hiš - **preb.**: število prebivalcev - **+let**: število let med podatki / popisi - **porast prebivalcev št.**: številčna rast prebivalstva - **%**: procent rasti - **preb. / let**: povprečna rast prebivalstva na leto

Prebivalstvo Spodnje Šiške in Ljubljane po popisih 1869-1910.

	število prebivalcev			preb.po veroizp.				občevalni jez.			št.
leto	preb.	m.	ž.	kat.	ev.	jud.	drug.	nem.	slov.	dr.	hiš
1869											
Sp.Šiška	**1296**	**600**	**696**								
Lj.	22593										
1880											
Sp.Šiška	**1536**	**695**	**841**	**1534**	**-**	**-**	**2**	**309**	**1190**	**15**	**110**
Lj.	26284	12851	13433	25778	354	74	78	5658	18845	321	1173
1890											
Sp.Šiška	**1995**	**965**	**1030**	**1970**	**15**	**7**	**3**	**362**	**1544**	**40**	**119**
Lj.	30505			30172	204	76	53	5127	24199	389	1292
1900											
Sp.Šiška	**2808**	**1381**	**1427**	**2800**	**-**	**8**	**-**	**638**	**2131**	**-**	**189**
Lj.	36547	18013	18534	36172	236	95	44	5423	29733	444	1536
1910											
Sp.Šiška	**4903**							**792**			**272***
Lj.	41727							5950			

*272 hiš in v njih 1109 stanovanj - **preb.** : število prebivalcev - **m.**: moški - **ž.**: ženske - **preb. po veroizp.**: število prebivalcev po veroizpovedi - **kat.**: katoličani - **ev.**: evangeličani - **jud.**: judje - **drug.**: drugi - **občevalni jezik**: število prebivalcev po občevalnem jeziku - **nem.**: nemško - **slov.**: slovensko - **dr.**: drugo - **št.hiš**: število hiš

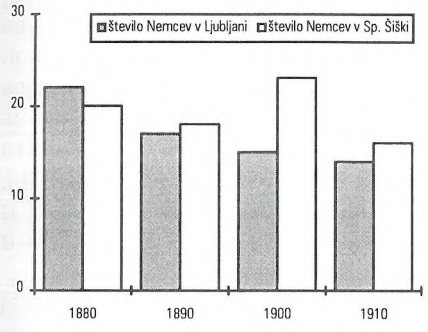
Statistični podatki o rasti prebivalstva in iz teh izpeljani izračuni kažejo tovrstni razvoj Spodnje Šiške od konca 18. do začetka 19. stoletja kot vasi s kakšnimi 70 hišami in manj kot 500 prebivalci. Prvi opazen razvoj je kraj doživel v 40 letih 1817-57, ko se je število

prebivalstva povečalo skoraj za 2/5 in nato v ducatu let 1857-69 spet za dve petini. Ob izgradnji gorenjske železnice Spodnja Šiška ni več običajno vaško naselje. Razvoj prebivalstva je bil nato med leti 1869-80 precej šibak, nakar se je pričel vsako nadaljnje desetletje polagoma krepiti. Pravi razmah prebivalstva Spodnje Šiške sodi v desetletje 1900-1910, saj se je povečalo za več kot 2/5, oziroma za povprečno več kot 200 vsako leto prvega desetletja 20. stoletja. Ta razvoj je prekinila prva svetovna vojna.

Kraj, ki je štel vrsto desetletij okoli leta 1800 kakih 70 hišnih številk, jih je okoli leta 1870 imel 100, šele par let po letu 1900 pa je presegel število 200 hiš, nakar je že leta 1910 štel 272 oštevilčenih stanovanjskih poslopij. Zanimiv je porast stavb v desetletju 1900-10 za dobrih 30%, ljudi pa več kot 42%, kar priča na eni strani o stanovanjski stiski, na drugi strani pa tudi o gradnji nadstropnih večstanovanjskih hiš.

Pogled na delež prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom v Ljubljani in Spodnji Šiški je prinesla leta 1981 razprava V. Melika v Kroniki.[16] Opozoril je na raziskavo V. Valenčiča v Zgodovinskem časopisu 1974, da je bilo med Nemci v Ljubljani leta 1880 nemalo takih, ki niso bili nemškega rodu, a so se iz različnih vzrokov šteli za Nemce.[17] Procent nemškega prebivalstva v Ljubljani je po podatkih štetja prebivalstva med leti 1880-1910 upadal, čeprav je - razen v desetletju 1880-90 - število nemškega prebivalstva absolutno naraščalo.

Nemško prebivalstvo v Ljubljani in Spodnji Šiški



leto	1880	1890	1900	1910
število Nemcev v Ljubljani	5658	5127	5424	5950
%	22%	17%	15%	14%
število Nemcev v Sp. Šiški	309	362	638	792
%	20%	18%	23%	16%

Število in procent prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom v Ljubljani in Spodnji Šiški 1880-1910

Čeprav se je tudi v Spodnji Šiški, kjer je bil delež nemškega prebivalstva med leti 1890-1910 nekoliko večji kot v Ljubljani, ta zmanjševal, so vendar opazne nekatere razlike v primerjavi z mestom. Število nemškega prebivalstva je namreč od 1880 vseskozi absolutno naraščalo, v desetletju 1880-90 razmeroma skromno, zato pa toliko bolj med leti 1890-1900, ko je živelo v Spodnji Šiški procentualno že skoraj ¼ Nemcev. Ko je v prvem desetletju novega stoletja doživela Spodnja Šiška največjo rast prebivalstva, je bilo pri 2095 novih prebivalcev le 154 Nemcev več, procent prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom pa se je s 23% leta 1900 znižal na 16%.

Ljubljana je doživljala v času od 1834 do 1847 izredno močan porast prebivalstva, nedvomno zaradi priseljevanja in tedanjega gospodarskega razvoja, ki je ugodno vplival na splošno naraščanje prebivalstva. Začutila je prve vplive industrijske revolucije, piše dr. Valenčič. Nekaj industrijskih obratov in tranzitna trgovina sta poleg železniške povezave vplivala na naraščanje prebivalstva notranjega mesta Ljubljane do leta 1869.[18]



Šiškarji. Pred gostilno Pri raci ob Celovški cesti, detajl z razglednice.

Na rast prebivalstva je vplivala tudi gospodarska dejavnost v Spodnji Šiški: poslovanje Koslerjeve pivovarne od 1867 naprej, gradnja, nato delovanje gorenjske železnice s kolodvorom v Spodnji Šiški od 1871 in drugih, posebej trgovskih obratov ter obrti. Pomembno vlogo pa je imela tudi sorazmerna bližina kolodvora južne železnice in posebej ljubljanske industrije, saj so si tam zaposleni iskali cenejše prenočišče in bivanje izven mesta. Posebej pri roki sta bili (leta 1898) tik za železniškim prelazom iz Ljubljane proti Bežigradu na levi strani Dunajske ceste Tschinkelnova tovarna cikorije in Tönniesova strojna tovarna.[19] Tudi v sorazmerno oddaljeni Tobačni tovarni, katere največ zaposlenih je stanovalo v Ljubljani (62-63,3%) in na Viču (okoli 5,5%), je bil delež delavk iz Spodnje Šiške kar opazen: med leti 1871 in 1914 je tam delalo 95 delavk in delavcev iz Spodnje Šiške (t.j. od 2,1 do 2,2% vseh zaposlenih), skoraj toliko jih je bilo iz Šentvida in le nekaj manj iz Zgornje Šiške.[20] Tako bi lahko sodili, da je naenkrat delalo v tovarni kakih 40-50 ljudi iz Spodnje Šiške, med njimi večina žensk.

Po raziskavi dr. Igorja Vrišerja o prebivalstvu Ljubljane, je urbanizacija od predmestij zajela najprej Spodnjo Šiško, ki se je predvsem po potresu močno razširila. V desetletju 1890-1900 in 1900-1910 je znašal povprečni letni porast 4,07% in 7,46% oziroma 81,3 in 209,5 prebivalcev na leto.

Razvoj prebivalstva v Ljubljani(1), Sp. Šiški(2), na Viču(3) in v Mostah(4) 1869-1921.[21]

	1869	1880	1890	1900	1910	1921
(1) št.preb.	22593	26284	30505	36547	46630	53295
(1) index	*100,0*	*116,3*	*135,0*	*161,7*	*206,2*	*253,9*
(2) št.preb.	**1296**	**1536**	**1995**	**2208**	**4903**	**6269**
(2) index	***100,0***	***118,5***	***154,0***	***161,2***	***379,5***	***484,0***
(3) št.preb.	609	848	1104	2272	4394	5097
(3) index	*100,0*	*139,2*	*181,8*	*373,5*	*721,5*	*836,9*
(4) št.preb.	524	665	644	805	1641	2154
(4) index	*100,0*	*125,0*	*123,6*	*153,6*	*311,5*	*411,0*

Rast prebivalstva po razdobjih v %[22]

kraj	1869-1890	1890-1910	1910-1931
Ljubljana (mesto)	19,8	38,7	10,2
Spodnja Šiška	*54,0*	*140,9*	*44,4*
Vič	81,8	297,2	92,1
Moste	23,6	150,5	48,9

Primerjava razvoja prebivalstva Ljubljane in Spodnje Šiške v obdobju 1869-1880 kaže pri obeh zmerno rast, med leti 1880-90 je ta rast v obeh naseljih intenzivnejša, posebej pri Spodnji Šiški, ki poveča svoje prebivalstvo za slabo četrtino. V desetletju do leta 1900 sta se tako Ljubljana kot Spodnja Šiška povečali za dobrih 61%. Na táko statistično upočasnjeno rast šišenskega prebivalstva je vplivala (tudi) izločitev Kolizeja s Tivolijem iz občine, na razvoj Ljubljane pa priključitev omenjenega področja in Vodmata k mestu. Razvoj prebivalstva Ljubljane in Spodnje Šiške je bil v desetletju 1900-10 drugačen: mesto je poraslo le za dobro četrtino, Spodnja Šiška pa za več kot dvakrat.

Razvoj Spodnje Šiške lahko primerjamo z razvojem Viča, saj druži ti dve ljubljanski predmestji kar nekaj skupnih potez. Obe ležita ob glavnih vpadnicah v Ljubljano - tržaški in celovški, prečka ju železnica, na kraj pa je vplival kakšen večji gospodarski obrat (tobačna tovarna, drugje pivovarna, železniška postaja s kurilnico). Tudi šolstvo in cerkvena uprava sta se razvijali precej vzporedno. Otrok iz obeh krajev so se od konca 19. stoletja branile ljubljanske šole in Spodnja Šiška je dobila ljudsko šolo leta 1882, Vič pa 1896. Oba kraja sta sodila k frančiškanski župniji Marijinega oznanjenja v Ljubljani in prizadevanja za lastno župnijo so dozorela na Viču nekaj let pred prvo svetovno vojno, v bolj liberalno usmerjeni in pozneje predvsem delavski Spodnji Šiški pa desetletje po njej.

Spodnja Šiška je imela v letih med 1869 in 1890 okoli dvakrat več prebivalcev kot Vič, kjer se je v obdobju 1869-90 povečalo prebivalstvo za dobrih 80%, v Šiški pa za dobro polovico. Vič je v desetletju 1890-1900 doživel skokovit porast prebivalstva, upravno območje Spodnje Šiške pa se je nekoliko zmanjšalo. Leta 1900 je bilo Vičanov celo nekaj več kot Šiškarjev. Kasnejši razvoj prebivalstva je bil pretežno številčno vzporeden s kakšno petino višjim številom prebivalstva v Spodnji Šiški, procentualno pa je število Vičanov od 1890 do 1910 naraslo za skoraj trikrat - v Spodnji Šiški za pol manj - in tudi v obdobju 1910-31 opazimo podobno smer razvoja v razmerju rasti Šiške in Viča. Podobna procentualna rast prebivalstva v ljubljanskih predmestjih je bila tudi v Spodnji Šiški in Mostah: v letih 1869-90 je bila 54% rast prebivalstva Šiške sicer še enkrat večja kot v Mostah, v naslednjih razdobjih pa so imele Moste z okoli 150% v letih 1890-1910 in s skoraj 50% rastjo med 1910-1931 le nekaj večji procent rasti prebivalstva kot Spodnja Šiška.

Leta 1880 je bila Spodnja Šiška po številu prebivalstva krajev na Kranjskem s 1000 do 2000 prebivalci na šestem mestu za Kamnikom, Tržičem, Postojno, (Dol.)Toplicami in Vrhniko. Porast prebivalstva 1869-1880 v Spodnji Šiški je bil od 1296 na 1536 oseb, oz. za 240 ljudi; t.j. 18,52%. Le Ljubljana je imela večji prirastek prebivalstva (2023), ostali kraji na Kranjskem pa so beležili nižjo rast: naslednje Zagorje za 189, Gotenica za 125 in Vič za 119 ljudi. Med občinami z enim krajem je bila leta 1880 Spodnja Šiška s 1536 ljudmi na petem mestu po prebivalstvu: za Ljubljano (24618), Kranjem 2313, Novim mestom 2066 in Tržičem 1797, a pred Železniki, Kropo in Črnomljem z dobrimi 1000 prebivalci.[23]

Prizadevanja za cenejše življenje v Spodnji Šiški. Eden od vzrokov naglega razvoja kraja je bilo tudi cenejše življenje pred vrati mesta kot v mestu samem. Načrtom razširitve mestne trošarine na živež, vino in stanovanja tudi na pet okoliških občin, se je leta 1890 Spodnja Šiška odločno uprla. Pritožba v zvezi s trošarino predstavlja prebivalstvo v 117 hišah (s hišnimi številkami). Med 1632 jih je bila večina delavcev pri različnih obrteh in v tovarnah in nekaj kmetovalcev. Ker imajo (delavci) najslabše zaslužke (z "*velikem trudam in trpljenjam svojo družino prežive*"), bežijo iz mesta, saj je tam vse dražje: živež in stanovanje. Tako so bili v Spodnji Šiški največ taki, ki niso zaslužili več kot 80 kr., 1 gld ali kvečjemu 1 gld 20 kr. na dan. Takim ubogim ljudem se ne more podražiti živež, "*ker dandanes še država vedno skrbi za uboge delavce*". Tudi kmetom ni bilo bolje, saj je bila prejšnje leto (1889) slaba letina[24] in je še deželni odbor delil podpore in semena za uboge kmete po deželi. Nekaj posestnikov je oddajalo kleti, hrame in majhna stanovanja, ki so jim prinašala nekaj dohodka, slavnemu finančnemu erarju pa del teh, gostilničarji pa so plačevali še obrtni in dohodninski davek.

Z novo ureditvijo bi bila "*jako hudo škodovana*" tudi pivovarna bratov Koslerjev v občini Spodnja Šiška zaradi otežkočenega uradovanja in delovanja. Zaradi povišanja stroškov pa lahko "*bi ne mogla drugim oddaljenim pivovarnam konkurence držati*" in obstati, a "*ona davčnimu urado mnogo plačuje*". Pritožnike je skrbelo, da bi podražitev živeža zaradi užitninskega davka povzročila preselitev tistih prebivalcev Spodnje Šiške, ki "*niso domači*" v Ljubljano. Kajti če tam plačujejo ravno tako drago živež, imajo pa "*tudi dobrote od tega*" bivanja v mestu: vodovod, razsvetljavo "*in druge dobrote*". S tem bi bila občina prizadeta, a tudi država bi izgubila več kot pol najemščine, saj je bilo od 117 hiš v vasi več kakor pol v najemu: posebej veliko je bilo oddanih kleti in hramov. Opozarjali so, da bi uveljavitev trošarine tudi v Spodnji Šiški zmanjšalo vrednost tamkajšnjih kleti in hramov in "*vinski kupci in trgovci bode morali Bog ve kje klete in hrame iskati*": škodo pa bi imela občina in davčni erar. Ker je bila reforma trošarine narejena po zgledu Dunaja, so zapisali, da je Ljubljana "*še stotine let za Dunajem.*" In nameravana reforma, da ni reforma užitninskega davka, temveč se to "*pravi mestu bremena odvzeti in ravno le petim občinam, katere so tako nesrečne da so na mesto naslonjene, naložiti.*" Iz koncepta pritožbe veje ogorčenje zoper mestne očete (saj so jim svetovali, ne le ljubljanskim, "*ako nimajo dosti dohodkov, naj pa malo bolj počas na visokost lezejo*", pa nato to v osnutku prečrtali). V tem duhu je tudi predlog naj ne le za teh nesrečnih pet občin, temveč za vso Kranjsko velja reforma davka, pa "*dajmo vse mestu Ljubljanskemu naše zadnje krvave žule, da bodo zamogli še bolj bahati na kmetške in uboge stroške.*"[25]

Nato so dokazovali, da se "*v naši deželi*" popije gotovo 2/3 vina brez plačila užitninskega davka, ki ga plača "*samo ubogi delavec in kmet*", ki nima toliko, da bi si lahko kupil 50 l skupaj, kaj šele 1 hektoliter, da bi pil vino brez davka. To naj bi reformirali - tako kot že pri žganju - "*ne pa vse pri revežih jemati*" ali drugače: "*ne pa muhe po hlevu loviti in krave iz hleva spuščati.*"[26] Pisci pritožbe so se branili pred poseganjem na "*uboge kmetške občine*". Bali so se, da "*bi se merda potem tudi občina Sp. Šiška k mestu priklopiti hotelo, pred katero nesrečo nas Bog obvaruje*" ter zaupali v občinsko postavo iz 17. febr. 1866, § 2. Ta naj bi jih varovala pred neopravičenimi zahtevami. Občinski zastop se je tako izrekel proti reformi in napovedal upiranje tej z vsemi zakonskimi sredstvi. Namenil je to poročilo finančnemu ministrstvu, da naj ostane užitninski davek kot dotlej z željo, "*da se naj nekar kmetške občine tako ne zatira in obtežava, ker njih obstank je uničen.*"[27]

KMETIJE, NJIVE IN ŽIVINA

Občina Spodnja Šiška je 1872 obsegala 596 oralov 587 sežnjev^2. Od tega je bilo davka prostih:
- zemljišč: 13 oralov 424 sežnjev^2
- stavbišč in dvorišč: 19 oralov 224 sežnjev^2

Teh dobrih 596 oralov (*243 ha*) je bilo nekaj let prej (1869) razdeljenih na njive, vrtove, travnike in pašnike kot kaže preglednica, ki nato predstavi še obseg prvih petih zemljiškemu davku zavezanih zemljišč leta 1878 in višino ocenjenega davka.

Zemljišča v Spodnji Šiški 1869 in 1878

	1869		1878		
kultura	or.	kl.^{2}	or.	kl.^{2}	gld kr
vrtovi*	13	1141	10	350	154,47
njive	260	1007	266	562	2970,02
travniki	67	1518	90	1474	1305,49
pašniki	19	206	12	784	32,69
hosta	178	603	179	1190	316,51
vodnjaki, močvirja		557			
poti	10	279			
sušilnice, samotn.gosp.posl.	1	1085			
vadišče in telov.prostor	1	0089			
zemlj.davka prosto	16	349			
s k u p a j	596	587	559	1160	4779,18

or.: oral - **kl.^{2}**: kvadratne klaftre (sežnji) - 1 oral = 1600 klafter = 57 arov - *vrtovi: od tega nad 4 orale sadnih vrtov, nad 6 oralov angleških nasadov, vrt za razveseljevanje na 1 oralu in vrtovi za zelenjavo nad 1 oral.

Sumarni pregled iz novembra 1878 ima pri istem obsegu občine le nekaj več stavbišč in dvorišč (19.0503), zato pa za 4 orale več davka prostih zemljišč (17.0524). Ker je na višino zemljiškega davka vplivala tudi razvrstitev zemljišča ne le po namenu oziroma izrabi, temveč tudi po kvaliteti v enega od šestih razredov, in so v naslednjih letih preglednico večkrat popravljali, najdemo za skupni znesek tudi manjše vsote: 4546 gld 67 kr in celo 4369 gld 29 kr. Leta 1878 so tako skoraj polovico njiv uvrstili ocenjevalci v drugi razred, nekaj manj v tretjega, kakšna osmina njiv (za dobrih 32 oralov) pa je bila celo v prvem razredu. Tudi vrtove so visoko cenili: večina je sodila v prvi razred, v naslednja dva razreda pa po okoli 2 orala. Tudi pašniki in gozdovi so bili le v prvih dveh skupinah, od tega kakšne tri petine pašnikov v drugem in dve tretjini gozdov v prvem razredu. Leta 1868 so v katastru zapisana ledinska imena *Na grunteh, V gmajnah, Na brinju, Pod vasjo, Cekinov grad* (in tam *"vert za razveseljevanje"*), *Podturn* ter za gozdne parcele: *Za jezovitarskim* (menda za nekdaj jezuitskim Podturnom), *Na verheh, Cerkovnik, V brezji, Na pogorelcah, V riglah* in *Rakovnik*.

Kategorizacija kmetij je lahko izražala davčno odmero ali površinsko enoto,[28] zato rezultati oznak "*celozemljak*", 1½, ½ 1/3, ¼ , 1/8 v popisu posesti leta 1868 lahko pomenijo prej tradicionalno oznako (morda okoli 1830)[29] kot pa tedaj uveljavljeno stanje. Primerjava 30 tako označenih kmetij z obsegom njihove zemljiške posesti in z dohodki od teh le 12 let kasneje, nam ne da prav oprijemljivega rezultata. Razlik je namreč toliko, da do takih

sprememb najbrž ni prišlo v ducatu let med 1868 in 1880. Edini lastnik poldruge kmetije je imel 21 oralov veliko posest. Med tremi celozemljaki je imel eden le dobra 2 orala, drugi dobrih 10 in tretji skoraj 14 oralov posesti. Med dvanajstimi (enajstimi)** polzemljaki ni imel eden niti tretjine orala posesti, kar pet pa med 10 in 13 orali. Med šestimi lastniki 1/3 kmetij je bilo še najmanj razlik: od 3 do 8 oralov, večina okoli 6. Več kot pol nekdaj četrtinskih kmetij ni imelo leta 1880 skoraj nobene posesti, po ena 4 in 7, preostali dve pa po 11 in 12 oralov. Obe osminski kmetiji pa sta imeli ena dobra 2, druga dobre 4 orale posesti.[30] Kakšen obseg je torej imela cela kmetija? Najbrž manj kot 20 oralov, tretjinska okoli 6. Seveda bi bilo potrebno upoštevati delitev nekdaj skupne gmajne in gozdne parcele.

Seštevek ulomkov velikosti 30 kmetijskih posesti morda kaže na kakšnih 15 prvotnih kmetij, katerih posest se je najbrž že pred letom 1800 oblikovala na vsaj 30 delov: šest kmetij se je lahko razpolovilo, dve sta se razdelili na tretjine in ena na četrtine, od katerih sta se dve še naprej delili v osmini. Vsaj trije teh tretjinarjev (vulgo Anžok v Spodnji Šiški 9, Martinšek Sp. Šiška 36 in Vojda Sp. Šiška 37) se pojavljajo - poleg še treh kočarjev - kot solastniki parcele 106.[31] Že konec 18. stoletja je bilo kmečkih gospodarstev v Spodnji Šiški 36 - nemara ob oblikovanju nove župnije Marijinega oznanjenja 1785 - saj je omenjeno leta 1909 nekoč toliko posestnikov zavezanih beri za župnika.[32] Na nadaljnjo delitev posestev je vplivala v času Ilirskih provinc uvedena deljivost kmečke posesti, ki se je obdržala tudi pod avstrijsko upravo,[33] posebej pa urbanizacija zaradi bližine mesta. Tako tudi poljska razdelitev v proge - odpornejša proti drobljenju posesti kot pri naseljih z razdrobljeno posestjo polj[34] - pri Spodnji Šiški procesa parcelacije kmetijske zemlje na gradbene parcele ni zadržala.

Zu- und Vorname der Besitzer	Des Hauses Conscriptions-Nr.	Des Hauses Post-Nr. im Häuser-Verzeichnisse	Wohnort behaust	Wohnort unbehaust	Erscheint im Grundbuche		Durch Aenderung übertragen			Bemerkung
			in vorstehender Gemeinde oder Ortschaft	in anderen Gemeinden	Band	Seite	im Jahre	vom	an das Besitzthum Nr.	
Kamnikar Janez Gruntar	1	1	Spodnja Šiška							
Kavšek / Peskar / Franc 1/3 Gruntar	12	12	dto							
Kavšek / Grojanc / Franc 1/4 Gruntar	31	31	dto							Einkauf mit Haus Nº 12
Kavšek Franc	96	95	dto							Einkauf mit H.Nº 12 & 31.
Klinc / Šuhar / Janez 1/2 Gruntar	47	47	dto							

Zemljiški kataster, abecedni seznam posestnikov, del črke K, 1868 (AS). Vpisana so tudi domača imena in velikosti posesti.

Domača imena (1825 in 1868), posest (1868) in lastniki hiš (1825, 1868, 1880-1910)

h.š.	1825 lastnik	domače ime = *vulgo*	*1868* posest	*lastnik*	1880, *po 1880*, 1910 poznejši lastniki
1	Lorenz Mayer	Kovach	*kočar*	*Janez Kamnikar*	Wenzel Raab *Johan Berzin* *Rudolf Oroszy*
2	Jakob Kmetitss	Kossu *Kozel*	*1/2*	*Janez Kmetič**	*Josip Seidl*
3	Valentin Wabnik/Wabeng	Schetina *Šetina*	*kočar*	*Anton Bizovičar**	*Valentin Bizovičar* Frančiška Bizovičar
4	Lorenz Sattler	Pirz	*mežnarija Sp. Šiška*		mežnarija
5	Franz Jessech	Kovatsh *Kovač*	*kočar*	*Marija Merhar*	Jakob Jesih Jakob Jesih
6	Josef Burger	Burjouc *Burjovec*	*1/3*	*Anton Burger**	*Josef Sedej*
7	Mathias Rechun	Primtscheg *Kožuhar*	*kočar*	*Jožef Košenina**	*Maria Košenina* *Terezija Žabkar*
8	Franz Paulutss	Baron *Baron*	*kočar*	*Janez Zaletel*	Anna Zaletel Valentin Gregorc
9	Primus Zimerman	Witenz *Anžok*	*1/3*	*Jožef Povše*	Franc Povše Marija Povše
10	Franz Schmalz	Schmalz *Andrejče*	*kočar*	*Marija Zajec**	*Franz Strukelj* *Marija Štrukelj*
11	Sebastian Misehitss	Slambicher *Štempihar*	*kočar*	*Franc Burger*	Franz Burger Apolonija Burger
12	Joseph Miklauz	Peskar *Peskar*	*1/3*	*Franz Kavšek**	*Peter Burja*
13	Michael Strukel	Gartner *Gartnar*	*kočar*	*Franz Dimnik**	*Ana Dimnik* *Dragotin Mohar*
14	*Joseph Laseig*	*Ratz Rac*	*kočar*	*Marija Laznik*	Peter Laznik Boštjan Tome
15	Martin Jerrass	Lochen *Rac*	*kočar*	*Marija Laznik*	Peter Laznik Gabr. gr. Auersperg
16	Perpelluch	Romar	*kočar*	*Gregor Bernik**	*Maria Strukelj* *Ivan Štrukelj*
17	Lorenz Jenko	Posauz *Posavc*	*kočar*	*Jožef Jenko*	Josef Jenko Velkaverh
18	Johan Groschel	Jerneiz *Jernejc*	*kočar*	*Jera Plehan*	Jera Plehan Jera Plehani
19	Matheus Michellitss	Jarz *Jarc*	*kočar*	*Janez Taškar**	*Janez Taškar*
20	Michael Schusterschitss	Kankre / Kankra *Kankre*	*1/2*	*Janez Šusterčič*	Kasper Šusterčič Janez Tonich
21	Anton Gossar	Snez *Snedec*	*1/4*	*Jera Strukelj**	*Valentin Gregorc*
22	Jakob Salletu	Wisian *Gamber*	*1/4*	*Josef Zaletel*	Andreas Zaletel Anton Ster

h.š.	1825 lastnik	domače ime = *vulgo*	*posest*	*1868 lastnik*	1880, *po 1880*, 1910 poznejši lastniki
23	Joseph Peterca	Schwelz *Švelc*	*1/2*	*Jakob Novak*	Janez Novak Jernej Glavič
24	Jakob Wesech	Titschenk	*kočar*	*Florjan Maurer*	Ludovika Maurer Viljem Maurer
25	Ignatz Tscherbetnig	Mrkoutz *Markovec*	*kočar*	*Vincenc Svetlin*	Vinzenz Svetlin Marija Breceljnik
26	Andreas Lampizh	Gaspertscheg *Gašparček*	*kočar*	*Balantin Lampič*	Valentin Lampič Anton Maver
27	Anna Douschan	Omouc *Omovec*	*kočar*	*Janez Dolžan**	*Franc Šuštar*
28	Pagliaruzzi Pagliaruziova	kaisha *Koslerji*		Janez Kosler & 3	Martin Travner
29	Franz Skubic	Tirbitsch *Tirbič*	*kočar*	*Marija Novak**	*Jakob Burger* *Jakob Burja*
30	Johan Gossar	Gussi *Guzji*	*1/2*	*Janez Gosar* */Valentin Gosar/*	Janez Gosar Ivan Jenko
31	Franz Wittenz	Gorianz *Gorjanc*	*1/4*	*Franc Kavšek*	Janez Peterlin Peterlin
32	Mathias Anze	Kotschar *Kočar*	*1/2*	*Ivana Babnik*	Franz Zakotnik Jernej Stele
33	Valentin Novak	Voida *Mežnar*	*kočar*	*Urša Prešar*	Jera Zor, Adolf Zor
34	Joseph Tscherne	Tscherne *Branjovec*	*kočar*	*Juri Komatar*	*Ivanka Pretnar*
35	Anton Pekle	Pekle *Pekle*	*1/2*	*Franc Peterca**	*Florjan Hostnik*
36	Martin Franz	Martinz *Martinšek*	*1/3*	*Jakob Perko*	Janez Perko Ivan Perko
37	Ignaz Millinoth	Mileimath *Vojda*	*1/3*	*Martin Novak*	France Novak Martin Marinka
38	Simon Messetz	Messetz *Mesec*	*kočar*	*Anton Marn*	Gadula Marn Marija Strupi Martin Terlep
39	Valentin Kunovar	Sadra *Sadra*	*kočar*	*Anton Bisjak*	Anton Bizjak (*Wisian*) Anton Wisian
40	Mathaus Wabnig	Achetz *Ahec*	*1/4*	*Andrej Babnik**	*Iv. Babnik*
41	Johan Wesian	Marink *Marinka*	*1/2*	*Mihal Bisjan*	Michael Bisjan Mihael Bizjan
42	Johan Sellan	Odamitz *Vodanjec*	*1/4*	*Marija Laznik*	*Peter Laznik* *Anton Volkar*
43	Lorenz Worstner	Perschin *Peršin*	*1/2*	*Balantin Borštnar*	Valentin Borštner Ivana Borštnar
44	Gregor Terbitsch	Trepan *Trepan*	*1 1/2*	*Janez Derbič*	*nasledniki* Janez Derbič Ivan Sirnik

h.š.	1825 lastnik	domače ime = *vulgo*	*posest*	*1868 lastnik*	1880, *po 1880*, 1910 poznejši lastniki
45	Valentin Zeglar	Zeglar *Ceglar*	*1/4*	*Lorenz Ceglar**	*Katarina Koželj*
46	Kaspar Tscherne	Golli *Golji*	*1*	*Janez Černe*	Anton Košak Terezija Košak
47	Johan Klinz	Butrar *Putrar*	*1/2*	*Janez Klinc**	*Franc Vrhovc*
48	Paul Kreischer	Jerneiz *Golar*	*1/8*	*Lorenz Golar**	*Johann Malavasič* *Anton Bodner*
49	Georg Jappel	Skaramez *Skaramec*	*1/4*	*Juri Japelj**	*Franziska Holeček* *Frančiška Holeček*
50	Jakob Prestopautz	Terban *Tervan*	*1/3*	*Janez Pristopavc*	Janez Pristopavc *Franc Golob*
51	Gregor Tirbitss	Trepan	*kočar*	*Matevž Tropotec**	*Johann Trepotec* *Uršula Peharič*
52	Johan Wisovitscher	Lotschan *Ločan*	*1/8*	*Janez Bizovičar**	*Marija Židan*
53	Jakob Miklautz	Komotar *Komatar*	*kočar*	*Anton Miklavc**	*Johann Stenovc* *Ivan Bratok*
54	Jakob Wisovitscher	Lotschan *Ločan*	*kočar*	*Jakob Bizovičar*	Valentin Bizovičar Michael Bizovičar
55	Kaspar Roitz	Mohetz *Mehec*	*kočar*	*Janez Rejec*	Josef Sedej Marija Sedej
56	Sigmund Pagliaruzzi	Pagliaruzhov marof		*Koslerji*	Janez Kosler & 3 Konzumno društvo
57	Ignatz Douschan	Markovitz *Nace*	*kočar*	*Lorenc Dolžan*	Lorenz Dolžan Lorenc Dolžan
58	Anton Wisovitschar	Klaiba *Klajba*	*kočar*	*Lorenc Bizovičar*	Lorenz Bizovičar Marija Bedina
59	Anton Inglitsch	Prestopauc *Pristopavec*	*1*	*Janez Inglič**	*Marija Rojina*
60	Joseph Peterza	Merklantz *Miklavžek*	*kočar*	*Cecilija Maher*	Gregor Maher Jožef Mohar
61	Jakob Kanz	Kanz	*1*	*Terezija Pavlič**	*Martin Lazisch* *T.Ed.v. Reininghaus*
62	Joseph Tscherne	Messar *Francel*	*kočar*	*Franc Strukelj*	Amalie Hieng Josip Vodnik
63	Georg Jellenz	Gritscher *Gričar*	*1/2*	*Jakob Jelenc**	*Anton Stupar*
64	Valentin Koschenina	Koschucher *Kožuhar*	*kočar*	*Helena Košenina*	Anton Quas *J. Orasch*, Antonija Keršič
65	Anton Wisiak	Thekez *Tikec*	*kočar*	*Lukeš Bisjak*	A. Quas *Johann Orasch* A. Keršič
66	Alojzija Chiades		*kočar*	Aloisia Chiades	Anton Pogačnik
67	Franz Klementschitss	Gritscher *Gričar*	*kočar*	*Andrej Klemenčič**	*Anton Wisian* *Anton Wissan*

h.š.	1825 lastnik	domače ime = vulgo	posest	1868 lastnik	1880, *po 1880*, 1910 poznejši lastniki
68	Sigmund Pagliaruzzi	*Kovač*	*kočar*	*Franc Majer*	Franz Majer Anton Kadunc
69	Sigmund Pagliaruzzi	Pagliaruzzi		J. *Kosler & 3*	
70	Sigmund Pagliaruzzi	Pagliaruzzi		J. *Kosler & 3 (dvorec)*	
71-73	Thurn, državna posest		*Lj., mestna srenja*	mesto Ljubljana (Podturn)	
74	Andre Korentschitss	Schwishkovz	** *1/2 - kočar*	*Florjan Maurer*	Ludovika Maurer Matija Terlep
75		*Ančnik*	1/2	Janez Knez*	Janez Knez
76			*kočar*	*Ferdinand Schmidt*	Joh. Nep. Plautz Josip Vodnik
77			*kočar*	*Janez Gregorič*	Janez Gregorc *Lucas Tavčar* J.C.Juvančič, L. Tomažič
78		*Šuster*	*kočar*	Anton Černe *	(Marija Zalokar)
79			*kočar*	*Alojzij Jenčič*	Josef Vodnik Josip Vodnik

ime posestnika 1825 - vulgo = domače ime 1825 - *ime posestnika 1868* - vulgo = domače ime 1868 - leta 1868 zapisana tradicionalna oznaka posesti (1-celozemljak, 1/2-polzemljak, 1/3 posestnik tretjine kmetije, 1/4, 1/8 posestnik četrtine ali osmine kmetije) - * ime 1880 kakor 1868, tudi v isti obliki - ** Različno v nemškem (1/2 Hubner) in v slovenskem seznamu (kočar) iz leta 1868 - ime posestnika 1880, *ime posestnika po 1880*, ime posestnika po popisu 1910

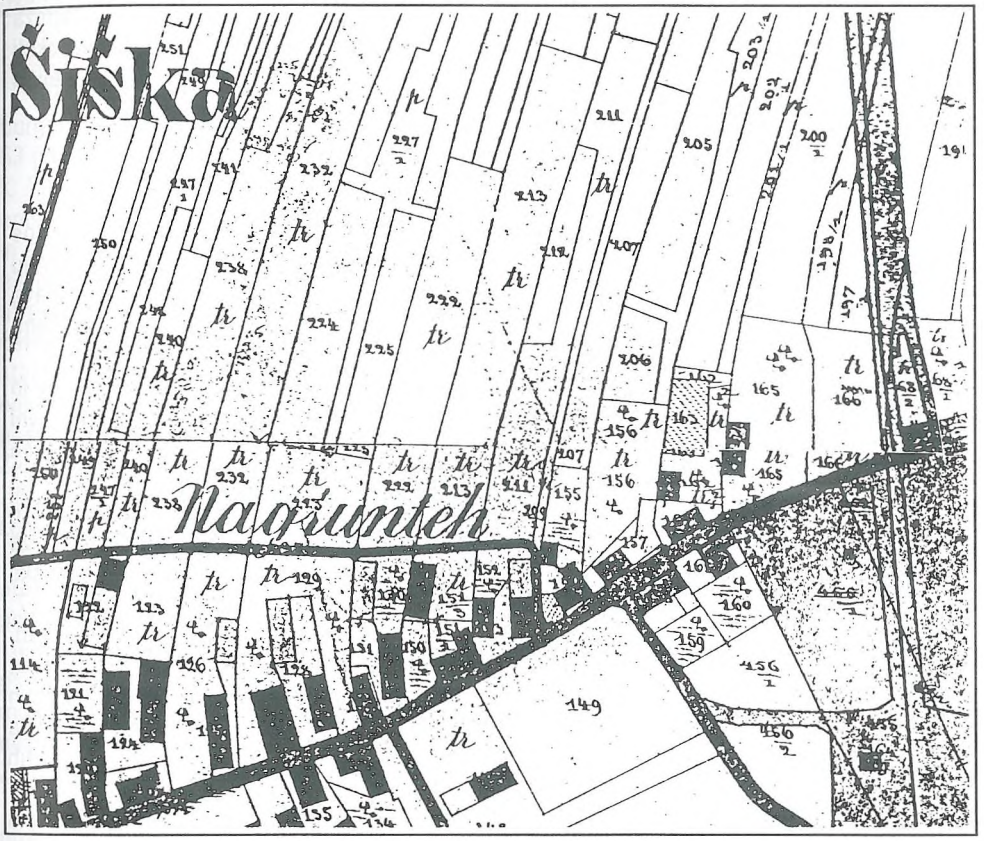
Imena in priimki so zapisani čimbolj verno originalu, npr. leta 1825 je Johan zapisan z enim n. Pri številki 30 pa sta vpisana dva posestnika, prvi je imel veliko večino parcel, drugi pa le eno, zato je v oklepaju /Valentin G./.

Leta 1868 ni bilo hiše s številko 80 (ta konskripcijska števila je sodila k Chiadesovi hiši št. 66), temveč so imeli konskripcijske in poštne številke, pri čemer je bila poštna številka (od 80 naprej za eno manjša. Po vključitvi dela Spodnje Šiške (npr. Kolizej s konskripcijsko številko 84 in poštno 83) v mesto Ljubljana pa je prišlo še do manjših sprememb oštevilčenja v primerjavi z veljavnimi poštnimi številkami ob popisu leta 1910.

Z domačimi imeni so bili leta 1868 vpisani še *Ančnik* (Janez Knez) na št. 85/86, *Kožuhar* (Helena Košenina) na št. 87/88, *Žibert* (Urša Vodnik) na št. 88/89, *Branjovec* (Juri Komatar) na št. 93/94 in *Kovač* (Štefan Kržič - ?Keršič) na št. 94/95. V preglednici navedene hišne številke v starem delu vasi so se obdržale nespremenjene in tako lažje sledimo lastnikom.

Če si leta 1868 označena zemljišča celo-, pol-, četrtzemljakov ipd. ogledamo s *podatki o dohodku zemljišč* iz leta 1880, je bilo največ dohodka 135 gld pri poldrugi kmetiji (Trepan, Spodnja Šiška 44), a ne dosti manj kot 130 gld pri celozemljaku Prestopavcu, 59. Dobrih 114 gld je imel dohodka polzemljak Kankre, 20; nekaj manj lastnica cele kmetije (Pavlič, 61) in še skoraj 40 gld dohodka s skoraj 2,5 orala posesti kočarja. Po dohodku so nato sledili

štirje polzemljaki (z 92 in trije z okoli 80 gld), četrtzemljak s 76, nato po dva polzemljaka in četrtzemljaka z dohodki med 70 in 75 gld, kočar (in trgovec) s 63 gld ter trije tretjinarji: prva z okoli 58 in zadnji z 10 gld manj. Okoli 40 gld je bil dohodek na posesti 5-6 pa tudi le 2 oralov v lasti treh kočarjev, tretjinarja ali polzemljaka. Od 25 do 33 gld dohodka na posesti od 2 do 6 oralov je imelo 10 lastnikov, od katerih je bilo nekdaj pol kočarjev, po en polzemljak, tretjinar in gostač. Tudi med tistimi z dohodki 17-22 gld in posestjo od enega do 4 oralov najdemo največ kočarjev, pa tudi lastnika nekdaj osmine, polovice in cele kmetije. Manj dohodkov od posesti za dober oral ali manj so imeli le kočarji ter lastniki nekdaj polkmetije ter dveh četrtkmetij. Zadnja dva četrtinarja pa sta bila leta 1880 že čisto brez posesti.[35]



Spodaj so hiše v vasi ob Jernejevi in smer poznejše Gasilske. Severno od vasi so tekla polja in travniki v progah najprej Na grunteh, na severnem robu katastrske občine U gmajnah, na vzhodnem robu pa Na brinju, iz katastra 1868. Desno je označen železniški svet za postajo in progo.

Da so bile to verjetno že leta 1868 tradicionalne oznake, priča tudi primerjava tako označenih kmetij s plačilom letnega davka prvih 63 največjih davkoplačevalcev le slabo desetletje pozneje. Treh četrtinarjev in po dva tretjinarja in polzemljaka sploh ni bilo med davkoplačevalci z letno obveznostjo nad 5 gld. Leta 1877 so imeli letnega davka: posestniki

¼ kmetije dva po okoli 7-8 gld in dva po okoli 16, lastniki 1/3 kmetije dva po okoli 13-14 gld, eden 16 in eden dvakrat toliko gld. Posestniki ½ kmetije so imeli letnega davka dva od 13-15 gld, štirje okoli 19 gld, eden 27 in spet dva med 45 in 48 gld. Različna je bila tudi višina davka pri celozemljakih: 23 in 30 gld, Trepan s poldrugo kmetijo je plačal letno 28 gld, več pa je imel le Kanz (105 gld), verjetno zaradi trgovske dejavnosti.[36]

Poleg kmečkih posestnikov so bili v Spodnji Šiški leta 1880 (pa tudi že prej) še drugi lastniki zemljišč: z 99 orali (in 983 gld dohodka) graščine Podturn mesto Ljubljana, s 43 orali Cekinovega gradu in še drugo posestjo 21 oralov bratje Kosler, nekaj zemlje je bilo v lasti južne (2 orala) in kamniške železnice (13 oralov), c. kr. cestodelne zaloge (dobre 3 orale), podružnične cerkve sv. Jerneja (4 orali) in občine (9 oralov in še več kot 2 orala mežnarije), ter nekmečkih posestnikov (npr. 4 orali lastnikov Kolizeja, 3 orali Janeza Goriuba, morda tudi posest trgovca Maurerja ipd.). Skoraj 40 oralov posesti je imelo okoli 20 različnih posestnikov iz Ljubljane (eden skoraj 2, drugi 5 oralov), Zgornje Šiške, Dravelj in Kleč (dva po 5 oralov, dva po 1-2 orala).[37]

ZAPISI O ŠIŠENSKIH NJIVAH IN ŽIVINI

Zaradi rasti kraja, izgradnje železnice in novih stavb so se obdelovalne površine šišenskih polj manjšale, a z zbranimi podatki lahko manj primerjalno sledimo temu razvoju kot bi želeli. Leta 1900 so našteli v Spodnji Šiški od domače živine 55 konj, 104 glave goveje živine in 28 svinj.[38] V občinskem gradivu so dostopni le posamezni drobci o tem, predstavljeni so predvsem za ilustracijo dogajanja.

Pomanjkanje sena in državna pomoč januarja 1909. Na število kmečkih posestnikov in obsega njihovega gospodarstva, posebej živine, posredno opozarjajo tudi podatki o državni pomoči ob pomanjkanju sena. Gospodarska zveza je januarja 1909 poslala kot državno podporo z Vrhnike dva vagona sena: eden je prišel 12. januarja s poslanimi 10.340 kg (dejansko pa je bilo sena 164 kg manj), drugi pa tri dni zatem s še večjo razliko: namesto poslanih 10.450 kg so dobili 9306 kg sena. Posamezni posestniki so bili zainteresirani za štiri stote sena (Franc Bizjan, Spodnja Šiška 130), pet stotov (Marija Bedina, 58; Frančiška Bizovičar, 3), sedem posestnikov je naročilo vsak po osem stotov sena (Katra Kregar, 17; Franc Bizovičar, 110; Valentin Bizovičar, 54; Karl Cigler, 72; Marija Strupi, 38; Miha Bizjan, 41 in Urša Dolžan, 84), dva pa po deset (Janez Perko, 36; Anton Jontes, 217). Za ducat stotov sena so se zanimali štirje posestniki (Peter Burja, 75; Jožef Borštner, 40; Martin Marinka, 37; Ivan Rojina, 59), za petnajst eden (Jožef Mohar, 60), za osemnajst dva (Miha Koželj, 45; Luka Žagar, 179) in Ivan Sirnik kar za 20 stotov. Ker je bilo naročil dvajsetih posestnikov za nekaj več kot prejetega sena, so ga posamezniki dobili nekaj manj.[39]

Kaj je raslo po šišenskih njivah? Za zgodnje poletje 1912 nam pove odgovor popis nastale škode, ki so jo zaradi nevihte s točo malo po polnoči v noči na 25. junij doživeli v Spodnji in Zgornji Šiški. Po poročilu v Slovencu je grozen vihar lomil veje in odkrival strehe, med viharjem pa je "*padala toča, ki je zgornje- in spodnješišensko polje skoraj opustošila.*" Ponekod so od žita molele pokonci le bilke, fižol in krompir pa je bil skoro uničen.[40]

Ko so v Spodnji Šiški zaprosili okrajno glavarstvo, da oškodovanim podeli pomoč in odpiše davke, so predstavili škodo v višini okoli 14.000 K (kron): pridelek fižola, rži in zelja je bil popolnoma uničen, ječmena 3/4, pšenice, krompirja, pese in detelja pa polovico. Med kakšnimi 115 oškodovanci jih je večina (okoli 85) imela le manjši zelenjavni vrt, včasih s cveticami in sadnim drevjem in so utrpeli med 5 do 50 kron škode, večinoma okoli 10-20 kron, okoli 30 pa je bilo večjih oškodovancev.

posestnica / posestnik	h.š.	škoda (K)	kultura
Marija Jelenc	63	650	rž, krompir, fižol. žito, zelje, pesa
Ivan Sirnik	44	600	krompir, fižol, žito, pesa, zelje, rž
France Weis		500	žito, krompir, fižol, zelje, pesa
Miha Bizjan	41	500	rž,krompir,fižol,ovs,ječmen,pesa
Josip Borštnar	43	400	žito, pesa, krompir, fižol, zelje
Florjan Hostnik	35	400	žito, krompir, fižol, zelje
Lorenc Ceglar	45	400	pesa,žito,krompir,fižol,zelje,solata
Martin Marinka	37	325	žito, krompir, fižol
Ivan Perko	36	250	žito, krompir, fižol, zelje

Večji oškodovanci ob nevihti 25. junija 1912

Nekaj posestnikov je imelo za 150 gld škode na podobnih posevkih kot zgornji (Marija Burger, 6; Josip Vodnik, 79; Viljem Maurer, 24; Terezija Malavašič, 48), Marija Stenovec, 53 pa je imela toliko škode na vrtnarskih pridelkih. Več posestnic / posestnikov je bila s 100 K škode: Ivan Babnik, 40; Marija Cigler, 50; Uršula Peharič, 51, Mohar Josip, 60 na že omenjenih različnih pridelkih, Avgust Dereani, 97 in Jernej Stele, 172[41] pa na sadnem drevju in zelenjavi. Še okoli petnajstim pa je toča naredila po okoli 50 K škode.[42] Gotovo lahko med naštetimi - razen zadnjih dveh - iščemo vedno bolj redke šišenske kmete. Vsaj enega, ki je utrpel kar veliko škodo 400 K, Lorenca Ceglarja (1856-1907) iz Spodnje Šiške 45, lastnika četrtinske kmetije, poznamo po raziskavi dr. Franceta Goloba malo bolje s posestnim stanjem vred. Leta 1890 je imelo Ceglarjevo posestvo 12 oralov 1.546 kvadratnih sežnjev njiv, travnikov in gozda, od tega sta bili dve njivi "*na gruntih*" veliki vsaka nad 2 orala. Ta posest je tekla severno od domačije v ozkem in dolgem traku v smeri ob sedanji Železnikarjevi ulici in še v drugem manjšem pasu vzhodno od tod. Leta 1910 pa je zmanjšano posestvo obsegalo še dobrih 4,7 ha,[43] a so par let zatem gospodarili s parom konj.[44]

Konji. Tudi po letu 1900 so v Spodnji Šiški izbirali dva ali tri zaupne može v komisijo za pregledovanje za vojsko sposobnih konj ("*konjska klasifikacija*"). Ti so bili gotovo konjski posestniki, največkrat člani občinskega odbora. Na predlog Miha Bizjana so v začetku leta 1906 sklenili naprositi okrajno glavarstvo, da bi "*konjska klasifikacija*" za Spodnjo Šiško ne potekala več v Šentvidu, ampak v domači občini, ker se posestniki preveč zamudijo, ko morajo svoje konje v Šentvid "*na razstavo goniti.*"[45] Maja 1906 so res imeli klasifikacijo konj nekoliko bližje: pri Matjanu v Zgornji Šiški, člani komisije pa so bili V. Maurer, M. Bizjan in I. Zorman,[46] leta 1910 pa sta zadostovala le zadnja dva.[47]

O številu konj v Spodnji Šiški smo - poleg podatka o 55 konjih leta 1900 - bolje obveščeni šele leta 1912. Po seznamu v občinskem gradivu je bilo v kraju tedaj 82 konjev in 13 kobil. Po enega konja je imelo 15 gospodarjev, po dva 20 gospodarjev (od teh pet po enega konja in kobilo), pri štirih so imeli po tri konje, z dvema paroma konj so se lahko pohvalili pri treh hišah, pivovarna Union pa je imela kar 14 konj in še 4 vole. Tako najdemo med tistimi z več konji podružnice pivovarn (zaloge piva) Reininghaus (4), Göss (4), Žalec Laško (2) in Mengeš-Maver (2), večje trgovce z vinom in druge poslovneže. Med 44 lastniki konj je bilo pravih kmetov le še 15; dobrih 10 jih najdemo tudi med večjimi oškodovanci zaradi toče junija 1912.[48] Kljub temu, da je toča poškodovala le del kmetijskih površin in so za vprego imeli tudi vole ali krave, dajejo navedeni podatki vtis, da v Spodnji Šiški pred prvo svetovno vojno večjih kmečkih gospodarstev ni bilo bistveno več kot dvajset.

GOVEJA ŽIVINA, PLEMENSKI BIKI IN MESOGLEDNIK.

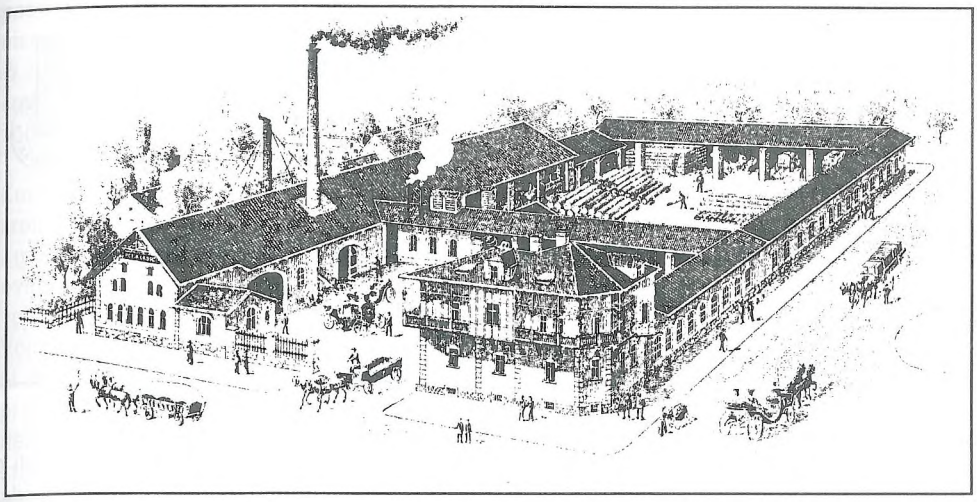
Plemenski biki. Ukaz okrajnega glavarstva o nakupu občinskih plemenskih bikov so februarja 1904 rešili s sklepom občinskega odbora, da jih zaenkrat ne potrebujejo, ker je bilo v Zgornji Šiški "*5 licencovanih plemenskih bikov*" in sedem za to namenjenih. Tako je bila "*potreba za Spodnjo Šiško v tej zadevi popolnoma pokrita.*" Tedaj spodnješišenski posestniki niso redili krav in telic za napredek živinoreje, temveč krave za molžo, teleta od 4 do 7 tednov stara pa so prodajali mesarjem. Če pa bi bila občina primorana imeti svojega plemenskega bika sta ga bila pripravljena oskrbovati Martin Marinka iz Sp. Šiške št. 37 in Janez Rojina, št. 59.[49]

Mesoglednik. Med področja delovanja občin je sodila tudi skrb, "*da je dober živež na prodaj*":[50] "*Tréba je hoditi mesá ogledavát, ako se hoče imeti zdrav živež. Koder so mesarji, ondód naj bodo tudi mesóvni ogledníki ...*", beremo v Nauku za slovenske župane. Mesoglednik je imel namestnika ter je od okrajnih zdravnikov dobival navodila. Dolžan je bil pregledati vsako žival že pred zakolom, pa tudi potem, da se je videlo, če je bila zdrava ali ne.[51] Kovač in posestnik Peter Keršič je bil od 1880 z dekretom okrajnega glavarstva postavljen za živino- in mesogledca, od 1892 pa je bil njegov namestnik občinski tajnik Wencel Keržišnik. Vsako klanje živine so morali posestniki naznaniti. Kaže, da se mesarju J. Seidlu[52] (št. 150, št. 2) zavoljo tega Keršič ni prav preveč priljubil in tudi visokega mnenja o njegovi strokovnosti ni imel, kot kaže razsodba okrajnega sodišča v Ljubljani. Zaradi klanja nepregledane bolne krave oktobra 1899 sta bila namreč Seidl in njegov pomočnik Zaplata obsojena: prvi na 25 in drugi na 2 gld kazni.[53] Leta 1904 je poročal živino- in mesogledec P. Keršič o klanju živine v letu 1903. Sklenili so zvišati "*živinogledno*" pristojbino pri vsaki veliki klavni živini od 40 na 60 krajcarjev in pri majhni od 20 na 40 kr. Poleg tega pa so se namenili pobirati še 25% občinske naklade od vsake klavne živine "*za občinski revni zaklad.*"[54]

Od pomladi 1903 je bil začasni namestnik občinskega mesogledca Keršiča Jakob Jesih.[55] Dve leti zatem je Anton Oister neuspešno predlagal, naj nastavijo še drugega redarja, ki bi skrbel za mesogledništvo.[56] Okrajno glavarstvo je v začetku 1910 želelo, da službo mesogledca za umrlim Keršičem prevzame živinozdravnik. Občinski odbor je bil pripravljen to sprejeti, če bi ta bival v občini in delo opravljal za tako ceno, kot ga je Peter Keršič in nato njegov namestnik Matija Terlep, t. j. za "*odrašeno govejo žival*" 40 kr in za drobnico pol manj od glave. Do naselitve živinozdravnika pa bo mesoglednik Matija Terlep.[57] Kaže, da so bili stroški za živinozdravnika vključeni v proračun za leto 1913, saj se je zoper to postavko neuspešno pritožil Fran Orehek.[58]

Živinski listi. Zaradi skrbi za zdravje živine, je moral lastnik živine, ki jo je gnal na semenj, imeti živinski popotni list, ki mu ga je izstavil občinski urad, kot je to določal deželni zakon 1868.[59] V začetku leta 1907 so v Spodnji Šiški sklenili, da smejo živinski listi stati le 4 vinarje, ogled živine pa mora biti brezplačen. Za ogledovanje živine so izvolili posestnike: Andrej Belič (Spodnja Šiška št. 94) "*za ono stran državne železnice*", za to stran pa M. Bizjan št. 41, Ivan Rojina št. 54, Josef Mohar št. 60, Josip Seidl št. 2, Peter Burja št. 75.[60] V začetku leta 1910 so se dogovorili, da bo živinoglednik pri izdaji živinskih potnih listov občinski tajnik Martin Maicen, ki so mu priznali pristojbino 20 h za žival pri občinski hiši, na domu pa 40 kr.[61] Pri novih občinskih tarifah so pristojbine za mesne certifikate na županov predlog decembra 1912 zmanjšali na polovico: na 10 vinarjev in za malo klavno živino 20 v.[62]

Psi čuvaji in pasji davek. Za odstranjevanje klateških psov so skrbeli v občini vsaj že v 80. letih: leta 1882 so za "*uničenje pesov*" od oktobra 1881 do februarja 1882 plačali "*konjaču*" M. Jerasu, nato pa so na ukaz okrajnega glavarstva zaradi stekline izvedli "*lou in oničenje pesou*" v občini še leta 1884.[63]

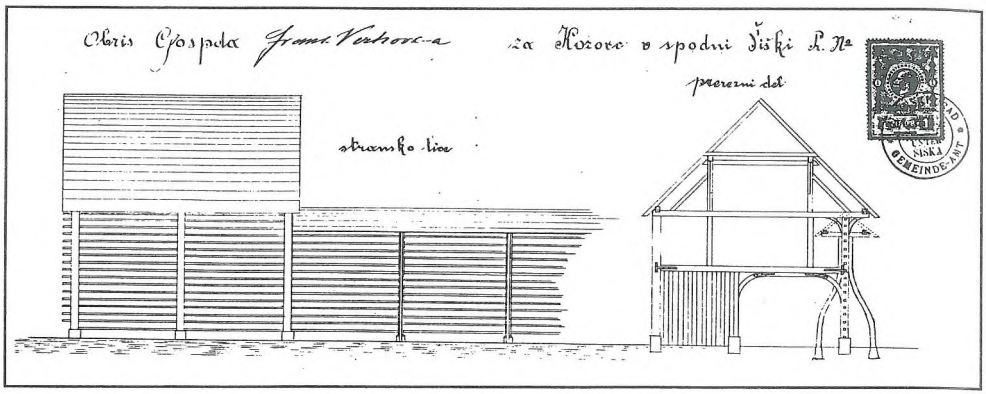


Upodobitev Tovarne vozov Peter Keršič, pred letom 1909.

Pasji davek. Kot vir občinskih dohodkov je služil tudi pasji davek, kot ga je predpisoval deželni zakon iz leta 1868.[64] Čeprav so na seji julija 1886 s 6 glasovi proti dvema sprejeli županov predlog o vpeljavi pasjega davka "*od vsacega psa od 1 do 2 gold*", in še nekaj 'protipasjih' določb, kaže, da tega niso uveljavili.[65] Priporočilo okrajnega glavarstva o vpeljavi pasjega davka februarja 1888 občinski odbor ni uresničil, "*kjer je občina že tako z davkim preobložena*", pač pa so se zanj odločili kasneje. Za leto 1895 so predvideli v proračunu od postavke pasji davek 40 gld.[66] Če je bil davek 2 gld na psa, je bilo davku zavezanih psov v Spodnji Šiški 20. Julija 1903 so namreč sklenili zvišati pasji davek od 2 na 4 gld. oz. od štiri na 6 kron za leto 1904 in naprej.[67] Izgleda, da tega davka za leto 1907 ni plačal posestnik Jožef Meršol, Sp. Šiška št. 214, nakar so sklenili, da mora to storiti.[68] V začetku leta 1910 si je Franc Burger neuspešno prizadeval za povišanje takse za pasje znamke.[69]



Kreuzerjeva ("Krajcerjeva") hiša, detajl z razglednice, odposlane leta 1906.



Načrt za kozolec Franca Verhovca v Spodnji Šiški, 1898.

Spor zaradi laježa psov. Nenapovedano so na občinski seji maja 1901 razpravljali tudi o laježu nočnih psov čuvajev, saj je bilo tedaj v občini "*prav veliko psov vahtarjov brez plačila, pa nobeden ni /bil/ mutast.*" Dva psa, ki "*ponoči prosto letata po njegovem obširnem dvorišču, da varjeta njegovo jako obširno premoženje*" je imel z občinskim dovoljenjem Peter Keršič. In to brez problemov, saj se je eden od občinskih svetovalcev večkrat prepričal, da se niti ne oglasita, če gre kdo ponoči mirno mimo, če pa jih "*kdo draži, imajo pa pasjo navado, da se oglasita.*" Dovoljenje za dva prosta psa pa je dobil tudi Kreuzer, hišni lastnik v Spodnji Šiški 166, a ker nista bila tako zavarovana kot Keršičeva, je odbor sklenil, "*da ima Keršič pse za potrebo, Kreuzer pa brez potrebe*".[70]

A tako zlahka to ni šlo, saj se je Josip Krajcer pritožil na okrajno glavarstvo zoper Keršičeve pse. Kot je župan Vodnik poizvedel je bil "*en pes navadna doga, drugi pa navaden ovčarski pes*", torej oba navadna stražna psa, ki se "*ne odlikujeta po nobeni posebni hudobnosti ali sitnosti.*" Psa sta res stražila veliko dvorišče z dosti blaga pred vlomom ali podtaknjenim požarom. "*Ker je po vaseh običajno, da se držijo stražni psi, in ker iz tega ne izvira nobena posebna sitnost za sosede*" je občinski odbor - potem ko se je, spoštujoč zakonodajo, odstranil zainteresirani Peter Keršič - sklenil zavrniti pritožbo "*Krajcarja in sodrugov*". In utemeljitev: "*Spodnja Šiška je vas, in ker nima toliko dohodkov, da bi mogla vzdrati posebne policiste, ki bi po noči nadzorovali posamezne ulice*", za varnost pa je dolžna skrbeti občina, mora dopuščati gospodarjem z večjimi dvorišči in večjimi zalogami "*ponočne pse - stražarje. To je po celi Šiški navada in je tudi navada po drugih večjih vaseh.*" Občinski odbor ni pritrdil pritožbi, da bi zaradi lajanja teh Keršičevih psov nastala posebna škoda ali nočna vznemirjenost. Hišni posestniki v vaseh so imeli manj bremen, kakor v mestih, "*zato pa morajo prenašati tudi nekatere neugodnosti, katere po mestih niso navadne, po fabrikah pa tudi navadne.*" O tej zadevi je ohranjenih kup spisov, saj se je Kreutzer pritožil na deželni odbor, ki je odločil, da veljajo sklepi občinskega odbora.[71]

Škoda na poljih. Občinam je nalagal skrb, "*da se polja varújejo škode*" že občinski red iz 1866 (št. 3,§ 28), kako je paziti na polja pa določal zakon o poljski obrambi iz 1875.[72] Z omejevanjem reje kokoši v naselju sledimo tudi umikanju vaških značilnosti kraja. Na šišenski občinski seji maja 1903 so sklenili tudi tiskati razglas o reji kokoši in ga razdeliti vsem hišnim posestnikom in nabiti na javnih mestih. Po sklepu odbora so morali kokoši ali drugo perutnino gojiti le na lastnem zemljišču ali v zaprtih dvoriščih, "*nikakor se pa ne na ptuje posestvo spuščati.*" Kokoši, ki bodo po tujem svetu hodile in škodo delale pa bo

postrelil poljski čuvaj. Hišni gospodarji so osebno odgovarjali, če so redili kokoši in zajce, pa niso imeli svojih zemljišč ali zaprtih vrtov. Razglas je strogo prepovedoval "*otroke po travah in njivah hoditi pustiti*," vsako poškodovanje poljskih pridelkov pa je županstvo obetalo v smislu deželne postave (1875, 17. januar) strogo kaznovati, tatvine poljskih pridelkov pa sodno preganjati.[73]

Kozolci in umikanje vasi. Težko je ugotoviti ali je šlo le za en kozolec omenjen ob Kmetijski (danes Verovškovi) ulici. V začetku leta 1907 so sklenili, da občina prispeva 35 kron za odstranitev kozolca, leta 1909 so bili spet za odstranitev kozolca in vrtov ob Kmetijski ulici in ko je Frančiška Strupi želela obnoviti kozolec, ji tega niso dovolili, saj je oviral promet po ulici.[74] Ena izmed trdnejših kmetij, ki se je obdržala še po drugi svetovni vojni, je bila v Spodnji Šiški 37 (Jernejeva), na kateri je gospodaril Martin Marinka, vulgo Vojda. Poleti 1911 mu je pogorelo pol kozolca Vojdov kozolec blizu domačije. Županstvo mu ni dovolilo starega obnoviti, zato je nameraval zgraditi novega na drugi strani železniške proge. Ker pa je polovico preostalega kozolca še uporabljal, so se proti njemu pritožili na deželni odbor in poslali ovadbo županstvu. Blizu starega kozolca so namreč postavili novo stanovanjsko stavbo in tamkajšnji prebivalci, posebej Gorjanc, agent in zastopnik delniške pivovarne, so bili proti kozolcu v njihovi soseščini. Gorjanc je po Marinkovem mnenju hotel "*vso Šiško naenkrat preobrniti in moder-nizirati.*"[75] Podobno izrivanje kmečke podobe je pomenila sosednja kovačija M. Terlepa.

POGLED NA GOSPODARSKO MOČ OBČINE

POSEST 1880 IN VIŠINA DAVKA 1877-1895

Že občinska volilna pravica, ki je pogojevala tudi deželnozborske volitve, je predpisovala seznam volilnih upravičencev, "*kteri imajo pravico voliti, po vrsti, kolikor jim je v občini letnega pravega davka, od največega do naj manjšega zneska, in vsako ime naj ima zraven sebe znesek svojega letnega davka zaznamovan.*"[76] Po podatkih volilnih imenikov za deželnozborske volitve lahko nekoliko presodimo gospodarsko moč občine, saj razvrstitev volilnih upravičencev po višini plačanega davka (z navedbo zneska) predstavlja v kmečkem volilnem razredu na Kranjskem 1861-1884 prva dva občinska volilna razreda in 2/3 vplačanega davka v občini. Tako bi lahko za posamezna leta v razdobju 1866 - 1882 izračunali tudi celoten znesek vplačanega davka. Kaže pa, da kakšen davkoplačevalec manjka, saj je od Koslerjev zastopan edino leta 1870 lastnik imenja (*Gutbesitzer*) Johann Kosler kot drugi največji davkoplačevalec z nekaj več kot 350 gld davka. Lastniki pivovarne so gotovo sodili k večjim davkoplačevalcem. Šele 1901 spet najdemo tovarnarja Petra Koslerja med 232 davkoplačevalci z več kot 8 gld davka.

Navedeno leto pomeni leto volitev (oziroma volilnega seznama), vplačani davek pa pomeni podatek za leto nazaj ali pa za minule občinske volitve. Od leta 1884 naprej je tudi za kmečki volilni razred na Kranjskem veljala volilna pravica za deželnozborske volitve za I. in II. volilni razred, in v III. z vsaj 5 gld davka. Za razdobje 1897 - 1912 pa so zbrani neposredni podatki - v kolikor so navedeni predvsem v občinskih zapisnikih - o višini vplačanih direktnih davkov, od katerih se obračuna občinska doklada. Vsote so predstavljene zaokroženo.

Višina plačanega davka v občini med leti 1866-1912

leto	vsota davka* a	b	c	plačani davek najvišji	najnižji	štev. volil.
1866	2.350	3.525		921,73½	5,04	68
1870	2.765	4.150		921,73½	23,78	27
1877	2.465	3.700		961,37	5,25	63
1882	2.515	3.770		1453,92½	127,80	7
1883			6.491[77]			
1883			8.254.14½[78]			
1889	5.260	7.895		1203,08	7,93	62
1895	5.055	7.585		725,10	5,05	73
1897			12.000			
1897			nad 15.000[79]			
1903			(43.000)			
1904			(36.000)			
1905			36.710			
1906			(42.000)			
1907			42.415			
1908			48.200			
1909			49.430			
1910			51.595 oz. 51.540			
1912			52.567			

***vsota davka**

a) vsota plačanega davka volilnih upravičencev prvih dveh razredov oz. volilcev na deželnozborskih volitvah;

b) če je a) 2/3 plačanega davka so 3/3 višina plačanega davka v občini;

c) podatki o višini davka v občini; v (oklepaju) izračun glede na % občinske doklade od direktnih davkov

štev. volil. - število volilnih upravičencev

Po izračunih je bila višina davka v Spodnji Šiški (težko je reči ali z dokladami ali brez) med leti 1866-1882 med 3.500 in dobrih 3.700 gld. Nekoliko višjo vsoto davka leta 1870 je verjetno pripisati gradnji gorenjske železnice, ko je Spodnja Šiška tedaj dobila železniško postajo s kurilnico; progo so odprli konec leta 1870.

Več kot podvojitev vplačanega davka med leti 1882 in 1889 od dobrih 3700 na skoraj 7.900 gld lahko pripišemo povečani gospodarski dejavnosti in večjemu številu prebivalstva.

Za dvig obsega davkov v 80. letih 1882-1889 za več kot 100% lahko na podlagi dostopnih podatkov primerjamo le višine vplačanih davkov štirih večjih davkoplačevalcev, saj treh 1889 ni bilo več med šišenskimi davkoplačevalci. Razen pri lastniku Kolizeja, ki je plačal manj, se je posel v teh letih več kot podvojil Vodniku, precej pa sta (vsaj nominalno) poslovala Plautz in Knez.

Posest 1880 in višina plačanega davka 1877, 1882, 1889 in 1895 (v gld)

posest 1880	plačani davki					
	1877	1882	1889	1895	h.š.	davkoplačevalec**
*or., kl.[2]		v gld in kr.				
	961,37	1454,92	1203,08	-	**84**	Withalm, posest. Kolizeja
1.0514	191,90	274,51	-	-	**66**	Louise Chiades, trg. z vinom
7.0032	110,80	143,40	223,22	-	**76**	Joh.Nep.Plautz, trg. s špec.
10. 805	105,03	243,44	454,77	354,14	**61**	Thereia Paulič 1877 / Amalie Laziš 1882 / Alois Mayer 1889, 1895
5.1062		127,80	-	-	**24**	Ludovika Maurer 1882
1.0973	89,49	129,10	362,11	725,10	**79**	Jožef Vodnik, trg. s špec.
			320	548,40	**84**	Viktor Bolaffio, trg. z vinom
			70	394,78	**91**	Janez Zorman, trg. s špec
			223,22	321,12	**77**	J.C.Juvančič, trg. z vinom
11.1203	45,77	141,48	577,63	234,14	**75**	Janez Knez
6.491	12,07		129,18	38,50	**15**	Janez Merhar 1877 / Boštjan Tome 1889 / K. Jančigaj 1895
			114,91	123,89	**114**	Otokar Foukal
			106,32		**106**	Wilh. Volheim
1.1447			100,58	74,50	**39**	Anton Wisian
0.0167	56,48			63	**62**	Amalie Hieng 1877 / Mich. Deu 1895
0.0685	51,53				**33**	Gertraud Sorr (Zor)
12.1279	48,56		86,87	89,08	**30**	Anna Gossar 1877 /J.Jenko 1889
0.1125	43,24		57,65		**90**	Leopold Čuk
4.1501	38,71				**89**	Andreas Vodnik
0.0053	37,98				**64/65**	Quas Anton 1877
7.0112	32,27			78,25	**9**	Jožef Povše 1877 /A.Povše 1895
13.1335	30,45		48,88		**59**	Janez Inglič
21.0183	28,40		54,21	44,80	**44**	Janez Derbič dediči 1877 / Janez Sirnik 1889, 1895
0.0099	28		59,15	86,10	**95**	Anton Keršič
7.0894	27,50		46,47	43,66	**63**	Jakob Jelenz
2.0117	23.56				**46**	Janez Černe dediči 1877 /pozneje Anton Košak/
0.0213	20,65		70,30	94,37	**1**	Paulina Kamnikar 1877 / Janez Berzin 1889, 1895
10.0513	19,06		18,43	20,93	**43**	Valentin Borštnar
8.1207	18,94			64,63	**35**	Janez Gorjup 1877 / Florian Hostnik 1895
11.1022	18,66		21,15		**2**	Janez Kmetič
1.0411	18,52				**18**	Gertraud Plehan

posest 1880 *or., kl.[2]	plačani davki 1877	1882	1889	1895	h.š.	davkoplačevalec**
		v gld in kr.				
8.1298	17,98		19,28	24,17	47	Janez Klinz 1877 / Franc Verhovc 1889, 1895
3.0065	17,65		48,09	135,70	29	Maria Novak 1877 / Jakob Burger 1889, 1895
12.379	16,63		17,41	18,90	45	Lorenz Ceglar

*or., kl.[2]: oralov, kvadratnih klafter - h.š.: hišna številka

**Davkoplačevalci so navedeni tudi z nasledniki, ki se pojavljajo na istem naslovu (z isto hišno številko).

Primerjava plačanega davka večjih davkoplačevalcev 1882 in 1889

večji davkoplačevalci	znesek plačanega davka (gld) 1882	1889
V.oz.J. Withalm, lastn.Kolizeja	1454,92½	1203,08
J.N. Plautz, posest. in trgov.	143,40½	223,22
Janez Knez, posest. in gostil.	141,48	234,14
Jožef Vodnik, posest. in trg.	129,10	362,11

Na isto višino davka 1889 in 1895 - kljub večjemu številu prebivalstva in gospodarskemu razvoju - je vplivala leta 1892 izločitev Kolizeja in dela Tivolija iz občine, skok med leti 1895 (7.585 - po izračunu na podlagi volilnega imenika) in 1897 (12.000 gld po podatkih v zapisniku) pa je kar prevelik in postavlja tudi vprašanje pravilnosti take poti izračunavanja. Kaže namreč, da izračun - od 2/3 davkov na 3/3 - ne zajame vsega; vsaj Koslerjeve pivovarne ne.

Manj dvomljivi so neposredni podatki med leti 1897 in 1912: posebej med leti 1897 in 1905 je opazen trikratni vzpon od 12.000 gld na dobrih 36.000 gld in nato vsakoletna rast za okoli 6.000 gld najprej v enem (1906), zatem pa v dveh letih (1908). Temu pa je sledila gospodarska stagnacija, saj se je povišanje vplačanega davka umirilo s povišanjem (morda le zaradi novih prebivalcev) na le okoli 1000 gld letno ali pa še to ne.



Z dopisa Josipa Vodnika, lastnika tovarne kisa in trgovine z vinom, 1909.

IV. VZPON NEAGRARNE DEJAVNOSTI

VEČJA GOSPODARSKA PODJETJA IN PODJETNIKI - PROTOKOLIRANE FIRME

Protokolirane firme kot večja gospodarska podjetja lahko zasledujemo v Spodnji Šiški od 60. let 19. stoletja naprej. Predstavljene so s podatki iz statističnih virov, trgovskih vpisnikov in z višino plačanega davka po volilnih imenikih ter po virih občinske uprave. Ko je obrtna dejavnsot presegla določeno višino poslovanja, je moral nosilec obrtnega dovoljenja vpisati firmo v register protokoliranih firm. Poslovanje protokoliranih firm in obrti se kdaj prekrivajo, lahko pa je posameznik pri različnih dejavnostih uporabljal različne oblike poslovanja. Posamezne protokolirane firme so opravljale več dejavnosti in so upoštevane pri vsaki od predstavljenih treh skupinah: *-vinski trgovci*; *-druga trgovina na veliko*: trgovina z žganjem in pivom ter trgovina s špecerijo, mešanim blagom, moko, živino; in *-proizvodna dejavnost* (pivovarne, žganjarne, tovarna vozov ipd.). Firme z več dejavnostmi so omenjene pri vsaki skupini.

Leta 1870 je omenjeno med protokoliranimi firmami le šest s sedežem v Spodnji Šiški: poleg Koslerjeve pivovarne (in izdelovanja žganja) je imela tedaj pivarnico in žganjarjenje še Theresia Paulitsch, ostale pa so bile trgovske firme. Le ena je bila trgovina *('kupčija')* z vinom L. Chiades (Alois Chiades), ostale pa trgovina s špecerijskim blagom (Josef Vodnik), trgovina s špecerijskim in materialnim blagom (Johanna Heller, ki je imela sedež v Ljubljani in v Šiški) ter trgovina s špecerijskim, materialnim blagom in barvami, ki jo je pod firmo 'A. Pospichal's W.' imela Amalia Pospichal,[1] vdova prejšnjega lastnika trgovine Antona.

VINSKI TRGOVCI ALI "GROZDJE IZ ŠIŠENSKIH VINOGRADOV"

Ljudsko poimenovanje "*Šiška vino*", gotovo ne izvira le iz izdelave umetno podaljšanih vin 1948-51 v šišenskih podjetjih Vinea in Slovenija vino v času pomanjkanja vina v prvih letih po drugi svetovni vojni. "*Šiška vino*" je oznaka za vino, ki so ga mešali in po potrebi tudi rdeče obarvali v šišenskih vinskih kleteh. Pivci so zatrjevali, "*da daje grozdje iz šišenskih vinogradov manj kakovostno vino kot grozdje iz vinorodnih krajev*", kot ugotavlja v študiji o vinski trgovini Jana Tomažič.[2]

Trgovina z vinom je stara dejavnost v Spodnji Šiški, ki ji lahko sledimo vsaj od 60. let 19. stoletja naprej in jo je izgradnja gorenjske železnice s postajo v Spodnji Šiški leta 1870 le pospešila. Če so na vinsko trgovino vplivali idealni pogoji za skladiščenje in hranjenje vina: peščeno zemljišče je namreč primerno za gradnjo vinskih kleti, kot omenja članek o vinski trgovini v Ljubljani med obema vojnama,[3] pa je pomembno vlogo igral tudi položaj Spodnje Šiške. V samostojni kmečki občini so veljale drugačne (nižje) davčne zahteve kot v mestu, ki se je razvijalo v neposredni bližini Sp. Šiške. Ta je imela ob državni cesti proti Celovcu tako ugodne prometne povezave kot Ljubljana.


ALOJZIJ ZAJEC

trgovec z vinom

v Spodnji Šiški štev. 152 pri Ljubljani.

Spodnja Šiška dne 12. maja 1902.

Z dopisa vinskega trgovca Alojzija Zajca, 1902.

Vinski trgovci

firma - trgovec, vrsta trgovine	leta
L. Chiades, trg. z vinom	1863-1872?
J. C.Juvančič, trgovina z vinom	1866-1909
Joh.Graiser, trgovina z vinom na veliko	1878-1887
Viktor Bolaffio, Bolaffio & sinova, trg. z vinom	1882-1911-1931/39
Dekleva Jos., trg. z vinom in žganjem	1889-1904
Alojz Zajec, trgovina z vinom	1904-1911
Jožef Vodnik, trg. s špecerijo (trg. z vinom, kisarna)	1869-(1915)
Josip Božič, trgovina z vinom	1911-1936

Med protokoliranimi firmami se že v 60. letih 19. stoletja omenjata dve trgovini z vinom v Spodnji Šiški *L. Chiades* (1863-1872?, vsaj do 1882) in *J. C. Juvančič* (1866-1909). Kdaj se je *Jožef Vodnik*, sicer trgovec s špecerijo (od 1869, umrl leta 1915), ukvarjal tudi s kisarno in prodajo vina, ni čisto jasno, a kot vinskega trgovca ga najdemo vsaj v začetku 20. stoletja. Desetletje ali nekaj več sta imela protokolirani firmi vinska trgovca *Joh. Graiser*, trgovina z vinom na veliko (1878-1887) in Dekleva, trg. z vinom in žganjem (1889-1904), dlje časa pa se je obdržala firma *Viktor Bolaffio*, trgovina z vinom (1882-1911), ki je nato delovala pod imenom *Bolaffio & sinova*. Od začetka 20. stoletja pa sta delovali kot protokolirani firmi trgovini z vinom *Alojz Zajec* (1904-1911) in Josip Božič (1911-1936).[4] *Josip Božič,* r. 1882 v občini Pristava, je 1911 pričel s svobodno obrtjo prodaje vina v sodih nad 56 litrov in buteljk na Celovški 9, v Povšetovi hiši, vulgo Anžok.[5]

Vinski trgovci in višina plačanega davka 1877, 1882, 1889 in 1895

1877	1882	1889	1895	h.š.	vinski trgovci
191,90	274,51	-	-	66	L. Chiades,[6] trg. z vinom
89,49	129,10	362,11	725,10	79	Jozef Vodnik, trg. s špec...
		320	548,40	84/92	V. Bolaffio, trg. z vinom
		70	394,78	91	Janez Zorman, trg.s špec...
-	-	186	321,12	61/77	J. C. Juvančič, trg. z vinom
			24,12	Lj	Alojz Zajec

Po višini plačanega davka lahko presodimo obseg poslovanja vinskih trgovcev ob koncu 19. stoletja. Okoli leta 1880 je bila v Spodnji Šiški velika veletrgovina z vinom le firma *L. Chiades* v (Čadesovi) poznejši Pogačnikovi hiši na Celovški 66, aktivna že od leta 1863 pa nekje do 80. let. Kakšen obseg dejavnosti *Jožefa Vodnika* je pomenila trgovina z vinom ni prav jasno, saj je imel še trgovino s špecerijo in kisarno, a od začetka 80. let do srede devetdesetih, je po višini davka sodeč, njegovo poslovanje naraslo za šestkrat. Podobno ne moremo oceniti poslovanje z vinom *Janeza Zormana* s podobnim dvigom davčne obveznosti ob še drugi trgovini s špecerijo in moko. Konec 80. let sta imela poleg Vodnika in Zormana vinsko trgovino še *Bolaffio* in *Juvančič:* obema so posli od 1889 do 1895 lepo napredovali, prvi je imel obakrat za okoli 50% večji davek od slednjega in nemara vsaj toliko večje posle in dobiček. Ljubljanski vinski trgovec *Alojz Zajec*, ki je bil leta 1895 zastopan le s 24 gld davka, pa je imel poslovalnico tudi v mestu, omenjeni davek pa je vezan le na njegovo šišensko klet.





Z razglednice vinske trgovine J. C. Juvančič, pred 1906.

Od (večjih) vinskih trgovcev, ki jih omenja statističen pregled leta 1900 na območju Ljubljane je bilo v mestu sedem vinskih trgovcev, v Spodnji Šiški šest (Bolaffio, Juvančič, Pogačnik, Vodnik, Zajec na Rimski cesti 4 in v Spodnji Šiški 152, Johann Rohrmann v Sp.Š. 91) in eden v Zgornji Šiški (Matjan).[7]

Po podatkih iz statistik je bilo leta 1906 v Spodnji Šiški dvaindvajset trgovcev, devet od teh je bilo trgovcev z vinom:[8] dva od teh sta trgovala tudi z žganjem[9], eden še s špecerijskim blagom in še s čim,[10] trije so imeli poleg še gostilno[11] eden pa oboje.[12] Tudi malo starejši vir (1903) omenja 8 trgovcev z vinom, od teh enega s protokolirano firmo. Ob otvoritvi nove šole leta 1908 so šišenski vinotržci (Bolaffio, Pogačnik, Stele, Stepič, Zajec, Vodnik, Zorman) pripravili vinsko pokušino. Naj nekatere od teh vinskih trgovcev predstavimo posebej.

J. C. JUVANČIČ. Johann Carl oz. Janez Kar/o/l Juvančič je konec leta 1866 vpisal v register svojo trgovino z vinom in jo do začetka oktobra 1885 preselil iz Kolizeja t.j. Sp. Šiška 84, v nekdanjo Guzi-jevo hišo,[13] Spodnja Šiška 61. Pozneje je deloval v lastni hiši na Celovški 77. Po smrti Janeza Karla Juvančiča (junija 1900) in sredi decembra 1906 še njegove vdove Ane, je šla firma J. C. Juvančič v stečaj in 2. julija 1909 na javno dražbo. Stečajni upravitelj je predstavil hišo št. 77 kot prostorno enonadstropnico, komaj četrt ure oddaljeno od mesta, tik ob glavni Celovški cesti, z velikimi kletmi urejenimi za vinsko trgovino, ki jo je firma Juvančič opravljala nad 30 let.[14] Sodišče je nato izdalo razdelilni sklep. Zemljišče s hišo in gospodarskimi poslopji (vl. 214 in 410) je za 92.000 K kupilo podjetje z vinsko veletrgovino Petar Simmella (Simeta) & sinovi, (Kaštel) Stari pri Splitu, Dalmacija; travnik z ledenico (zemljišče št. 480) Peter Stepič iz Ljubljane, Gradišče 7 za 3200 K in za 9.000 K še travnik ob železnici (vl. št. 504) trgovsko podjetje Rosner. Slovenski narod je ugotavljal, da je cena m^2 zemljišča bila čez 6 K, saj ga bo veliko šlo za občinske ceste, a cene stavbišč v Spodnji Šiški da se nenavadno zvišujejo.[15]

Svojo terjatev do Juvančičeve zapuščine je uveljavljal reški trgovec z vinom Dobrič. Na parcelo št. 214 je imela od konca avgusta 1892 vknjiženo terjatev Kranjska posojilnica: z obrestmi je bilo tega za skoraj 17.200 K, vsaj podobno terjatev pa je imela tudi Ljudska posojilnica. Mladoletni Zora, Ivan in Nada Juvančič naj bi dobili vsak po dobrih 16.000 K. Znani so podatki o polletnem davku: hišno najemninski davek (od parc. 214) je znašal leta 1909 skoraj 110 K, zemljiški davek od treh parcel pa je bil majhen.[16] Leta 1910 sta bila lastnika hiše št. 77 Leopold in Marija Tomažič. Leopold je imel v Spodnji Šiški 180 od leta 1908 trgovsko agencijo in trgovino s pivom v steklenicah, po nakupu hiše Celovška 77 pa je imel tam trgovino z vinom na veliko in z žganjem (1910-1933 je vpisana obrt), Marija Tomažič pa kavarno (od 1911 naprej).[17]

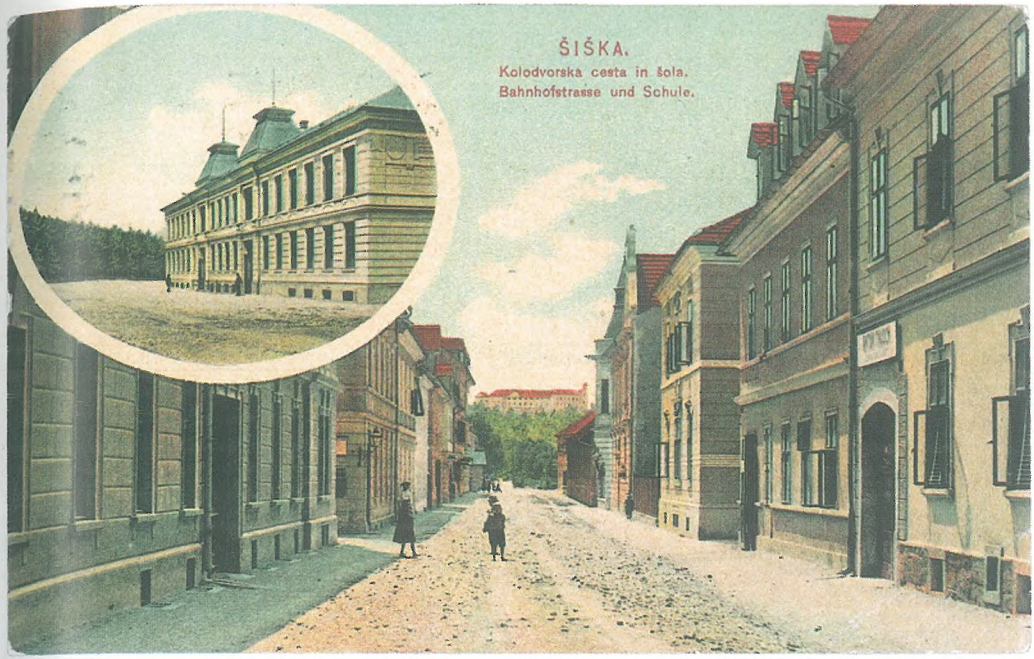

26 JUNI 1903

VIKTOR BOLAFFIO

Weinhändler — Vinski trgovec

Telegramme:
Bolaffio Unter-Schischka
bei Laibach.

Unter-Schischka bei Laibach, am 15./6. 1905
Spodna Šiška pri Ljubljani, dne



V. Kolodvorska (danes Medvedova) ulica s pogledom na Ljubljanski grad in z leta 1908 zgrajenim šolskim poslopjem, pred 1913.



VI. Pogled po Kolodvorski ulici s hišo Marije Favai, pregrajeno 1905, z gostilno, pred katero so se zbrali radovedneži.



VII. Panoramski pogled na kraj s hišo, v kateri sta delovala Čitalnica in Sokol, s cerkvijo in Jernejevo ulico, veliko Zorovo hišo ob Celovški in Gasilsko ulico s šolo, po letu 1913.



VIII. Poslopje Stepičeve vinske trgovine, Sternova hiša s stolpičem in desno občinska hiša z gasilskim stolpom. Za Planinsko (Aljaževo) in Knezovo so še nepozidana šišenska polja, 1910.

VIKTOR BOLAFFIO. Poleg Juvančiča je tudi Viktor Bolaffio - vinsko trgovino je opravljal kot protokolirano firmo od 1882 leta - imel v Kolizeju decembra 1885 svojo (vinsko) trgovino vsaj do leta 1889 (tedaj z 320 gld davka). Ko so Kolizej vključili v mesto Ljubljana, je Bolaffio vsaj od 1895 naprej posloval v Spodnji Šiški v stavbi Kolodvorska 92, na vogalu s Koslerjevo (sedanjo Malgajevo). Tisto leto je imel davka za 548 gld 40 kr.[18] Koliko drži sicer zanimiv podatek po ustnem izročilu o poslovanju na meji rentabilnosti,[19] je težko preveriti, saj je lahko takšna predstava tudi olajšala lastniku kakšen davčni prihranek. Podatki o plačevanju davka za leti 1889 in 1895 kažejo Viktorja Bolaffia kot prvega šišenskega vinskega trgovca v tem času.[20] Da je moral biti obseg njegove vinske trgovine kar velik, priča tudi industrijski tir (vodil je do vogala Franc Jožefa - Železniška) zgrajen pred letom 1914, ki ga je firma Bolaffio & sin. pozneje uporabljala skupaj s pivovarniško tvrdko Göss.[21] Firma *V. Bolaffio* se je februarja 1911 preoblikovala v javno trgovsko družbo *Bolaffio & Söhne* (Bolaffio sinova), ki so jo sestavljali Giuseppina, Karl in Eugen.[22] Nadaljevali so s trgovino z vinom in žganjem. Domovinstvo v občini Spodnja Šiška je bilo družini Bolaffio priznano februarja 1905, ko so na prošnjo magistrata v Gorici na občinski seji sprejeli v občinsko zvezo vinskega trgovca Viktorja Bolaffia z ženo in šestimi mladoletnimi otroci.[23]

Bolaffio je bil edini v ljubljanski židovski skupnosti, ki se je priselil iz zahoda (iz Gorice) ter se 1884 naselil v Kolizeju.[24] V Spodnji Šiški je bilo po podatkih štetij leta 1890 sedem in 1900 osem pripadnikov židovske vere; v Ljubljani jih je bilo dobrih 10 krat več.[25] Poleg Bolaffia je med židovskimi podjetniki v Spodnji Šiški od 1906 prisotna še firma M. Rosner & Co. Ljubljanska židovska skupnost, ki jo je jeseni 1940 prizadela omejitev trgovanja s prehrano (Bolaffio, Alko v lasti Lorantov), je morala jeseni 1941 pod Italijani zapustiti Ljubljano: preselili ali internirali so jih v Italijo.[26]

PETER STEPIČ je imel vinsko trgovino na debelo v Spodnji Šiški maja 1904, kjer je imel klet na Celovški 30. Kot gostilničar je od okoli 1898 deloval v Gradišču 7 v Ljubljani in leta 1910 uspešno zaprosil za gostilniško obrt tudi v novi hiši Spodnja Šiška 256 (Gasilska, danes Tržna).[27] Kot omenja etnološka študija o vinskih trgovcih, je Stepič, rojen 1854, prišel iz Leskovca pri Krškem v Ljubljano k trgovcu Mayerju. Leta 1897 si je kupil hišo z gostilno, tujskimi sobami in kletjo na Tržni 6 in kasneje še na št. 8. Pozneje je firmo nasledil sin Mirko.[28]



Z razglednice vinske trgovine Peter Stepič v Šiški, odposlane 1913.

DRUGA TRGOVINA NA VELIKO

Trgovina z žganjem in pivom

Alois Mayer, izvoz piva v sodih in stekl.	1888-1890 (še 1895)
Dekleva Jos., trg. z vinom in žganjem	1889-1904
Michael Deu, trg. z mešanim blagom in žganjem	1894-1911
L. Tomažič, zaloga piva in trg. s pivom v zaprt. stekl.	1908-1912

Od teh trgovcev je imel velik obseg poslovanja v Spodnji Šiški le Alojz Mayer (Spodnja Šiška 61), ki je bil leta 1889 s 454 gld 77 kr davka četrti davkoplačevalec v občini, par let zatem z nekoliko manjšim davkom (354 gld 14 kr) pa tretji. Tedaj je bil trgovec Mihael Deu s 63 gld na 18 mestu med davkoplačevalci.

Trgovina s špecerijo, mešanim blagom, moko, živino

firma - trgovec, vrsta trgovine	leta
A. Pospichal's W., trg.s špecerijo, železnino	1864-1882
Johanna Heller, trg. s špecerijo in materialnim blagom	ok. 1870
Joh. Nep. Plautz, trg. s špecerijo, barvami, železnino	1867/1872-1892
Michael Deu, trg. z mešanim blagom in žganjem	1894-1911
Janez Zorman, trg. s špec.blagom in moko	1894-(1914) 1939
Maurer Heinrich, trgovina s špecerijo	1872, od 1896 v Sp. Šiški
J. Skubic, trgovina z moko, Spodnja Šiška 86	1900-1934
M. Lavrenčič, trg. z mešanim blagom, Spodnja Šiška 2	1903-06
Iv. Simončič, trg. z meš.blagom, Spodnja Šiška 205	1911-1954
Seidl Jože, "trgovina s žvino"	1905-1923

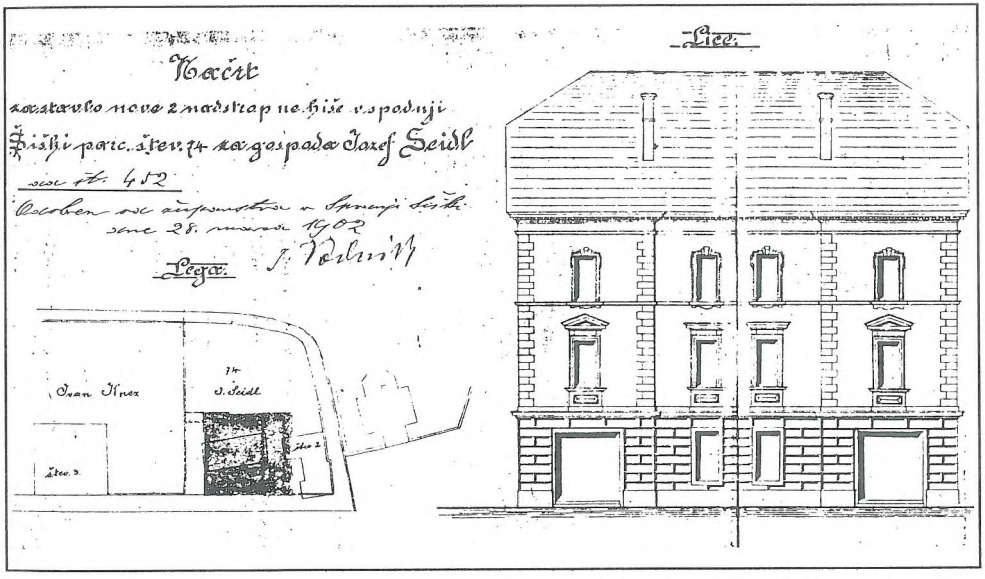
FERDINAND SCHMIDT (1791-1878), po poklicu trgovec, po srcu pa kranjski prirodoslovec, rojen na Gradiščanskem, se je preselil leta 1815 v Ljubljano,[29] kjer je po štirih letih pomočništva pri ljubljanskem trgovcu M. Pesjaku leta 1819 odprl trgovino s špecerijskim in materialnim blagom ter semeni. K naglemu uspehu mu je pripomogel ljubljanski kongres leta 1821. Leta 1836 si je izposloval še dovoljenje za trgovino z mešanim blagom v Spodnji Šiški, kamor se je preselil in ostal do smrti leta 1878. Schmidt je zaslužen za ureditev mnogih splošnih trgovskih zadev: od pobude za tri zastopnike trgovstva za dogovore z oblastmi do predloga za ustanovitev (Mahrove) trgovske šole. Svoje prirodoslovne članke je podpisoval tudi kot '*Kovač iz Šiške*'. Schmidt, ki je stanoval na Celovški 76 - stavba podrta kot C. 42 leta 1960 - se je v Spodnji Šiški ukvarjal z vrtnarstvom in sadjarstvom.[30] Po višini davka je bil leta 1866 na petem mestu (z 68 gld 62 kr), leta 1870 pa na devetem (z 68 gld 62 kr).

JOHANN NEP. PLAUTZ je nasledil prostore Ferdinanda Schmidta v Spodnji Šiški 76 in bil tudi sam trgovec. Vodnik in Zorman sta imela poleg trgovine še druge dejavnosti, Johann Nep. Plautz pa je uspešno posloval s špecerijsko trgovino, trgoval z barvami ipd. Bil je med večjimi davkoplačevalci, saj je leta 1877 plačal 110 gld 80 kr davka, 1882 143 gld 40 kr in 1889 že 223 gld 22 kr. V letu 1880 je omenjena tudi njegova kar velika zemljiška posest 7 oralov v Spodnji Šiški. Okoli leta 1877 je bil tudi župan v Spodnji Šiški. Hiša na Celovški 76 je bila pozneje v lasti Jožefa Vodnika.

HEINRICH MAURER je v Ljubljani trgoval s špecerijo od 1872 (ki jo je najbrž nasledil od prav takšne očetove firme, ki je delovala 1869-72). Avgusta 1896 je prenesel firmo v Spodnjo Šiško.

JOSIP SEIDL ali zgodba o uspehu. Leta 1892 je Josip Seidl, trgovec z živo in zaklano govejo živino, s prašiči in drobnico, živel v svoji hiši na Celovški 13. Ker ni imel prostora za klavnico, mu je na dvorišču hiše na Jernejevi 60 hišni gospodar Gregor Mohar sezidal iz stare šupe sušilnico za meso in majhen hram. A ni bilo zgrajeno, kakor mu je županstvo dovolilo. Ker niso bili vratni podboji železni ali zidani, gradnja ni dobila uporabnega dovoljenja. Konec leta 1892 so ugotavljali, da niso dali dovoljenja za klavnico, da pa Seidl "*kole že celo leto v tej hiši na dvorišči.*" In tega ni bilo malo, ker "*on jako veliko telet in presičev pokole*", je bilo potrebno posebej paziti na snažnost. Posebne sanitarne skrbi ni bilo, saj je odpadke metal na gnojnico. Posebej pa so mu očitali: "*Ne plača neč davka kupčuje pa veliko.*" Kaže, da je Seidl hišo na Celovški 13 prodal Moharjevim, s katerimi je že prej sodeloval in kupil posestvo na Kolodvorski 150, na vogalu z Jernejevo. Mesarstvo je Seidl opustil 1.5.1901, ko je prodal hišo na Kolodvorski 150 Mariji Favai.

Vtis o letni "*proizvodnji*" Seidlove obrti nam daje poročilo župana Maurerja septembra 1902. Seidl je za tamkajšnjo domačo mesnico od 1.7.1900 do 1.5.1901 zaklal 26 volov, 97 krav, 22 ovac in kozličkov, 164 prašičev in 102 teleti. V istem času pa je odposlal v Pulj 125 zaklanih telet, 109 živih telet, 2 kravi in 2 kravi s teleti ter 18 sodov prašičjega mesa po á 60 kg.[31]



Načrt fasade ob cerkvi za dvonadstropnico Jožefa Seidla ob Celovški 2 na nekdanjem Kozlovem posestvu med cerkvijo in Knezovo hišo na Celovški 3, leta 1902.

Celovška 2: od Kozlove kmetije do Seidlove hiše. Tik pred cerkvijo na Celovški iz ljubljanske smeri je stala Kozlova kmetija. Leta 1824 jo je imel Jakob Kmetič, pd. Kozel (Kossu), leta 1868 pa je bil lastnik posesti v obsegu pol kmetije Janez Kmetič. Posest je leta 1880 merila 11 johov in 1022 kv. klafter, kar je bilo ocenjeno z 74 gld 5 kr. dohodka; le kakšnih 12 posestnikov je imelo več. Med davkoplačevalci v občini je bil leta 1877 Janez Kmetič z 18 gld 16 kr. dvaindvajseti po višini plačanega davka, leta 1889 pa z 21 gld 15 kr. štiriintrideseti. Gospodarjenje na tej lepi posesti je bilo do leta 1900 precej slabo, saj jo je lastnik prodal uspešnemu mesarju in trgovcu.

Za dobro Seidlovo kupčijo zvemo sredi septembra 1901 zaradi skrbi županstva (župana Vodnika), da ne bi Janez Kmetič po prodaji celotnega posestva zapravil vso kupnino in bi morala na koncu zanj skrbeti občina. Jožef Seidl iz Spodnje Šiške 150 je okoli 8. septembra kupil Kmetičevo posestvo s hišo, vrtom, gospodarskim poslopjem, živino, opremo, travniki, njivami in gozdovi za 24.000 K. Zavarovanje denarja bi tudi omogočilo dedovanje Kmetičevima sinovoma, čeprav je za starejšega Andreja župan že imel zaskrbljujoče pomisleke. Res je sodišče Janezu Kmetiču postavilo predlaganega skrbnika Antona Vernika iz Spodnje Šiške 154 in konec oktobra 1901 so to razglasili na občinski deski.[32]

JOSIP VODNIK. O obsežnem poslovanju Josipa (Jožefa) Vodnika roj. 29. marca 1845 v Zgornji Šiški, stanujočem Spodnja Šiška 79, zvemo iz podatkov za gostilno 1893-1899 ter za vse dejavnosti leta 1909. Poleg hiše št. 76 (v kateri je bila bržkone kisarna) je prizidal novo šupo za prazne sode ter obnovil poslopje. Pri tovarni kisa ni imel v tem letu večjih investicij. Kot vinski trgovec je prodal približno 200 hl vina in imel približno 4 K dobička pri vsakem hektolitru. V svoji gostilni št. 89 pa je leta 1909 stočil približno 30 hl vina. Po mnenju županstva je imel v tem letu prometa v trgovini z mešanim blagom okoli 60.000 K. Iz tovarne kisa je prodajal leta 1909 na debelo lahki kis po 10 v, boljšega po 13 v in vinski kis po 24 v. Skrbel pa je tudi za prevažanje pošte s svojim konjem iz Ljubljane v Spodnjo Šiško in obratno, ki ga je uporabljal tudi za domače potrebe npr. za svojo trafiko.[33] Zanimivo je predstavljen v nekoliko literarnih zapisih A. Klemenčiča iz 1890 "Hiša št. 67 v Spodnji Šiški": *"Jožef Vodnik po domače rečeno Žibertov Pepe je imel kakih 40 let in ni bil poročen, bil je velike postave okroglega obraza in debele glave širokega života katerega so nosile bolne tekoče noge z katerimi je imel vedno dosti opraviti. Imel je špecerijsko štacuno, zalogo žganja in pošto v Šiški v svojej lastni hiši katera je prec ta druga levo pri cesti ..."*

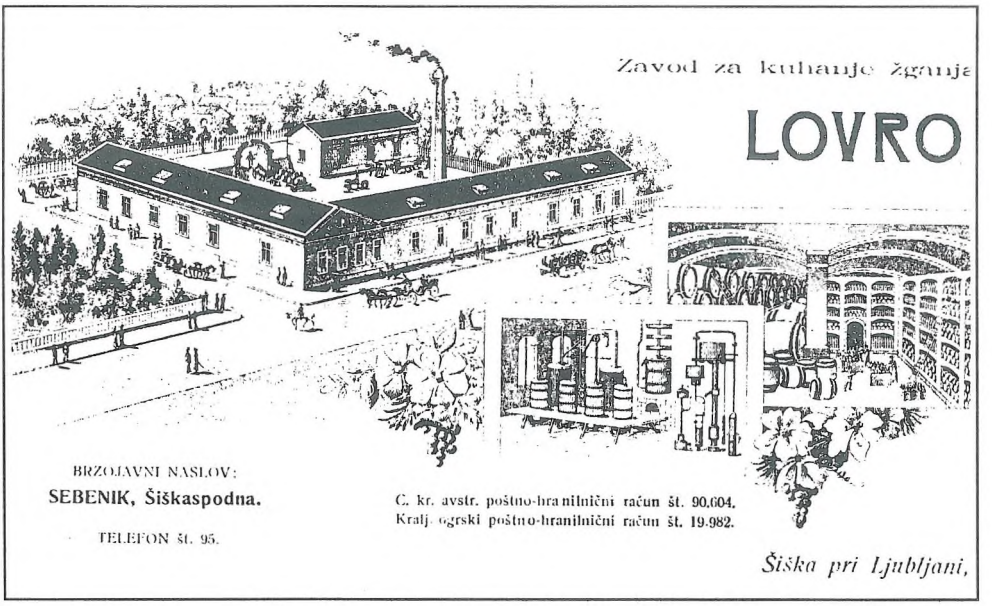
PROIZVODNA DEJAVNOST

Glede na številčnost trgovskih firm je bilo proizvodnih obratov razmeroma malo. Najpomembnejša je bila Koslerjeva pivovarna, ostali so bili manjši obrati: Vodnikova kisarna, Zelenkova tovarna testenin in Keršičeva tovarna vozov. Kakšna pa je bila tudi žganjarna: okoli 1870 je omenjena Paulitscheva, od 1907 je v Spodnji Šiški delovala firma M. Rosner & Co, po letu 1900 pa je imel *žganjarno Lovro Sebenik* (tudi Šebenik). Njegov *"Zavod za kuhanje žganja in likerjev"* je deloval na Knezovi 220 (ob današnji Beljaški in Drenikovi). Sprva je imel Sebenik trgovino z žganjem na Celovški 75 (od 1898), od leta 1904 pa je trgoval z žganjem in likerji iz svoje destilarne. Poleti 1911 je zaprosil po več kot 10 letih bivanja v občini za občinsko domovinstvo.

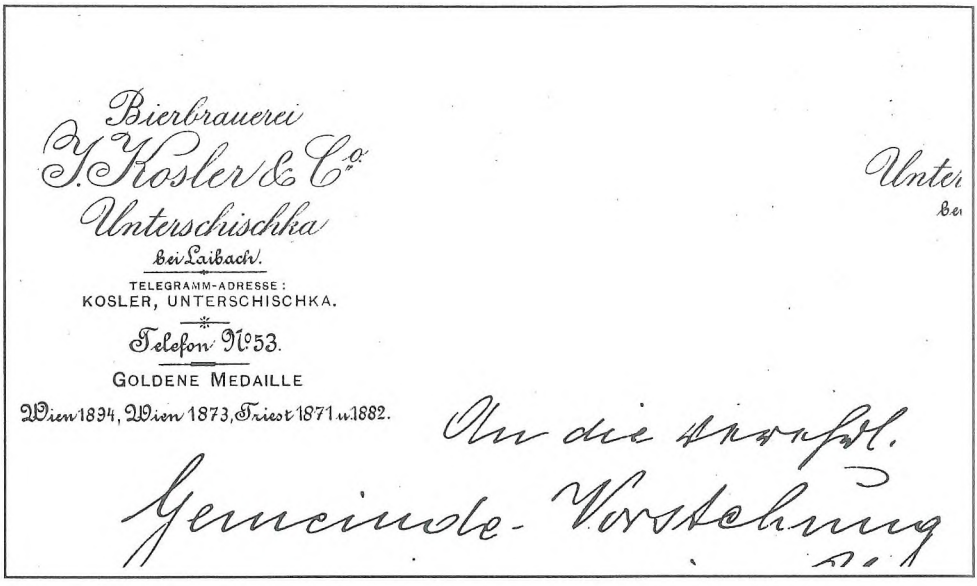
Proizvodna dejavnost

firma, vrsta proizvodne dejavnosti	leta
Theresia Paulitsch, pivovarna in žganjarjenje	ok. 1870
Jozef Vodnik, kisarna	1862-(1915)
Johann Kosler jun. & Comp, pivovarna, D.d. pivovarne Union	1894-1911-1909-
Tovarna testenin Ed.Zelenka	1902-1913
M. Rosner & Comp.,trg. agentura, žganjarna 1896	v Sp. Šiški od 1907
P. Keršič, tovarna vozov	1907-1937

OD KOSLERJEVE PIVOVARNE DO PIVOVARNE UNION. Veliko industrijsko podjetje in ena najpomembnejših ljubljanskih tovarn je nastala leta 1866, ko je tvrdka Bratje Kosler zgradila po načrtih dunajskega arhitekta Carla Tietza tovarniške zgradbe za pivovarno ali "*olarnico*" kot so tedaj tudi rekli. Koslerji so pivovarno postavili na svojem zemljišču v Spodnji Šiški, ki so ga kupili kot posest Cekinovega gradu od viteza Petra Pagliaruzzia. Na ta način so otroci uspešnega dunajskega trgovca s Kočevskega Johanna Koslerja (1780-1864) zavarovali bogato dediščino. Tako so bili lastniki pivovarne najprej bratje Kosler, po študiju vsi pravniki: najstarejši *Johann* (1819-1898), posestnik graščine Ortnek ter nemško usmerjeni član kranjskega deželnega zbora, *Josef* (1822-1917) strokovnjak za vprašanja izsuševanja Ljubljanskega barja in *Peter Kosler* (1824-1879) aktivni sodelavec slovenskega narodnostnega gibanja leta 1848, slovenski deželnozborski poslanec in avtor znanega *Zemljovida slovenske dežele in pokrajin* iz leta 1853, ter njihova sestra *Marija por. Obreza*.[34] Sprva so imeli v pivovarni 16 drozgovnikov, 71 varilnih kadi, sladarno, hladilnico in vložne kleti z ledenicami, parni stroj s 24 konjskimi silami in 2 kotla z napetostjo 4 atmosfere.

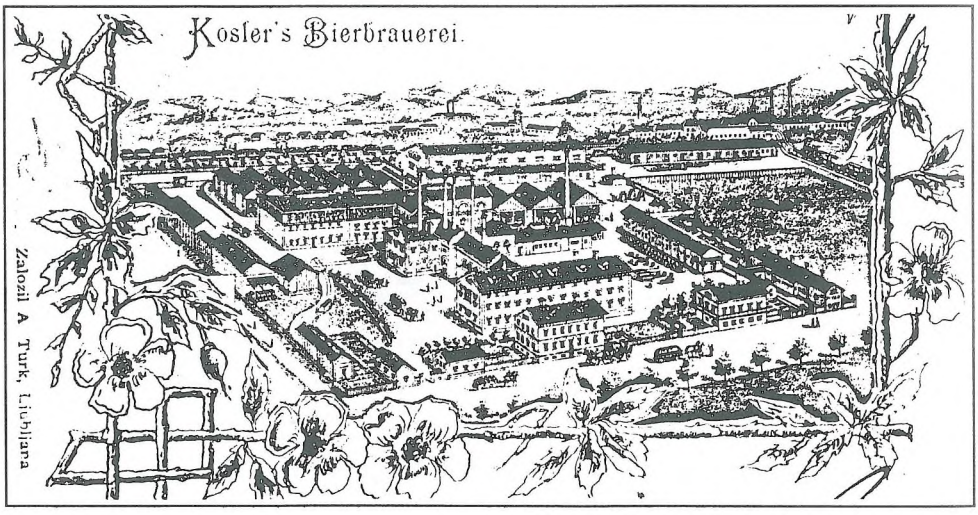


Pogled na žganjarno Šebenik ob Knezovi in današnji Drenikovi. Z dopisa 1911.


Bierbrauerei
J. Kosler & Co.
Unterschischka
bei Laibach.
TELEGRAMM-ADRESSE:
KOSLER, UNTERSCHISCHKA.
Telefon Nº 53.
GOLDENE MEDAILLE
Wien 1894, Wien 1873, Triest 1871 u. 1882.
Unter
Bei
An die löbl.
Gemeinde-Vorstehung

Z dopisa Pivovarne J. Kosler & Co. šišenskemu občinskemu predstojništvu.

Varilnico in vložno klet so leta 1872 povečali in zgradili novo poslopje za sladarno. Že 1898 pa so pivovarno znova modernizirali, ko so zgradili novo strojnico, nabavili parni stroj z 42 konjskimi silami in postavili nov kotel (7 atm), hladilni stroj za hlajenje kleti in električni generator za razsvetljavo.[35] Potem, ko so končali maja 1867 še z notranjo opremo, so začeli z varjenjem piva. Letna proizvodnja je bila sprva manjša od prvotne zmogljivosti (28.300 hl / 50.000 veder), se je pa temu približala leta 1870.



Koslerjeva pivovarna z razglednice, ki jo je založil A. Turk iz Ljubljane in so jo odposlali leta 1899 v Beljak.



Reklamni oglas Pivovarne J. Kosler & Co., 1907.

Proizvodnja piva v prvih letih proizvodnje in pred letom 1914.[36]

leto	1867	1868	1869	1870	1909/10	1910/11	1911/12	1913/14
v.*	14.060	26.160	34.920	42.320				
hl	7.958	14.806	19.765	23.953	24.767	36.764	46.417	44.271

* v. - dunajsko vedro je 0,566 hl

Pivo so - po poročanju trgovske in obrtne zbornice - prodajali najprej po Ljubljani in na Kranjskem, na bližnjem Primorskem in v Trstu, nato tudi na Štajerskem, od leta 1869 tudi v Italiji in po odprtju ljubljansko-trbiške železnice nekaj tudi na zgornjem Koroškem. Stroški za pripravo skoraj 24.000 hl piva leta 1870 (hmelj, ječmen, drva in premog ter delo) so znašali 246.000 gld.[37]

Tvrdka *'Bratje Kosler'* / *'Gebruder Kosler'* (Johann Kosler, dr. Josef Kosler, Peter Kosler, Maria Obreza) je februarja 1885 sklenila likvidacijo.[38] Nemara je bil to tudi rezultat januarske likvidacije banke Kranjske eskomptne družbe, ustanovljene 1876 tudi s sodelovanjem Petra Koslerja[39] - in pivovarno je naprej vodila tvrdka J. Kosler & Comp. Pri pivovarni je od konca 19. stoletja sodelovala mlajša generacija Koslerjev: Petrova sinova Janez in *Peter* (1858-1938) kot tehnični vodja ter Josefov sin *Johann / Janez* (1856-1933) kot finančni vodja.[40] Firma *J. Kosler & Comp.* je leta 1909 s podružnico Avstrijskega kreditnega zavoda za

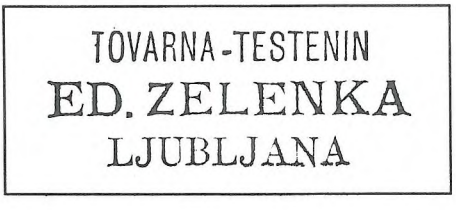
trgovino in obrt v Ljubljani ob sodelovanju velikih graških pivovarn Göss, Puntigam in Reininghaus ustanovila *delniško družbo pivovarne Union* z glavnico milijon kron. V novo družbo je prenesla družba *J. Kosler & Co.* pivovarno z zemljiščem v skupni vrednosti 400.000 kron. Med člani prvega upravnega sveta je bil tudi J. Kosler. Delniška družba je prevzela poleg Koslerjeve pivovarne v Spodnji Šiški še pivovarno Aurovih dedičev in Perlesovo pivovarno v Ljubljani, leta 1912 pa še pivovarni Otona Ferlesa v Kočevju in Jožefa Šmida v Škofji Loki ter 1917 pivovarno Julija Stareta v Mengšu. Vsi ti manjši obrati so prenehali s poslovanjem in pivovarna Union je ostala edina na vsem Kranjskem.

Sprva je bilo v pivovarni zaposlenih le 29 delavcev brez hlapcev in voznikov.[41] Leta 1870 je bilo - po statističnem poročilu trgovinske in obrtne zbornice - v pivovarni "*od poletja do zime*" zaposleno od 25 do 35 sladarjev, oljarskih pomočnikov in kurilcev (za dnevno 1 gld 50 kr. do 2 gld) ter 15 do 20 hlapcev, dninarjev, tesarjev in ključavničarjev (z dnino 60 kr. do 1 gld 30 kr.), poleg tega še olarski (pivovarski) mojster in pa "*osebje, ki vodi opravilo in kupčijsko pisarnico*".[42] Leta 1875 in 1880 pa je omenjeno enkrat 12 in drugič 11 delavcev. Najbrž gre le stalno zaposlene delavce.[43]

Na prošnjo pivovarne bratov Kosler je mesto Ljubljana dovolilo 16. oktobra 1891, da napeljejo vodo iz studencev v mestnem gozdu Podturn, saj jih zaradi vodovoda mesto ni rabilo in vrelca sta se izlivala tik ob Koslerjevi posesti. Ker so Koslerji omogočili Ljubljančanom lep sprehod preko *"loga Podturnskega v Šiško"* (čez njihovo posest), jim je mesto za simbolično odškodnino 5 gld letno to ugodilo.[44]

Zaradi nazadovanja prodaje piva po letu 1906, posebej pa po septembru 1908, lahko sklepamo o tedaj nižji proizvodnji kot npr. leta 1909/10. Zaradi štrajka pivovarniških delavcev pri Koslerju spomladi 1906 je socialdemokratska stranka izvedla bojkot Koslerjevega piva. Manjša prodaja je bila tudi v juliju 1908 zaradi splošnega povišanja cen piva. Kljub temu se je občina nerada odpovedala svojemu delu dobička iz pivovarne. Junija 1906 so sklenili, da mora Pivovarna Kosler et Comp. plačati občinsko naklado "*od domače hišne pijače od 50 hektolitrov na mesec.*"[45] Sredi septembra 1908 pa je kot posledica septembrskih dogodkov nastal še "*slovenski narodni bojkot Koslerjevega piva*", z opaznimi posledicami.[46] Ta je bil uspešen, saj so v letu 1908 naredili za polovico manj piva, po mnenju županstva so ga zaradi bojkota prodali celo 60% manj. Ni pa se hotela občina odpovedati prispevkom pivovarne: občinske doklade na občno pridobnino naj bi v letu 1908 in 1909 znašale 2574 oz. 2600 K.[47]

V letih pred prvo svetovno vojno je štela tovarna okoli 150 delavcev. Piva so zvarili leta 1909/10 nekaj nad 24.000 hl - ne dosti več kot že 1870 - v naslednjih dveh letih pa so dvignili proizvodnjo vsakič za okoli 10.000 hl do letne proizvodnje okoli 45.000 hl tik pred vojno. Kljub povečanju proizvodnje je bilo v poslovnem letu 1911/12, ko so se podražile surovine, posebno hmelj, le 26.274 kron dobička, kot ugotavlja dr. V. Valenčič "*veliko premalo za donosno obrestovanje glavnice*", ki so jo vložili delničarji.[48]

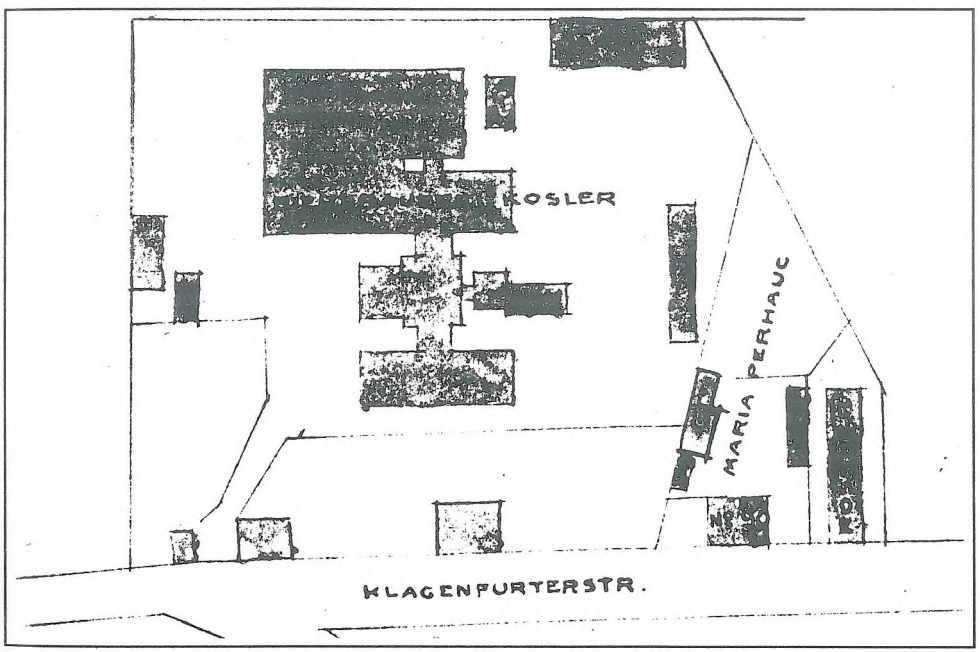


Žig tovarne testenin E. Zelenka, 1903.

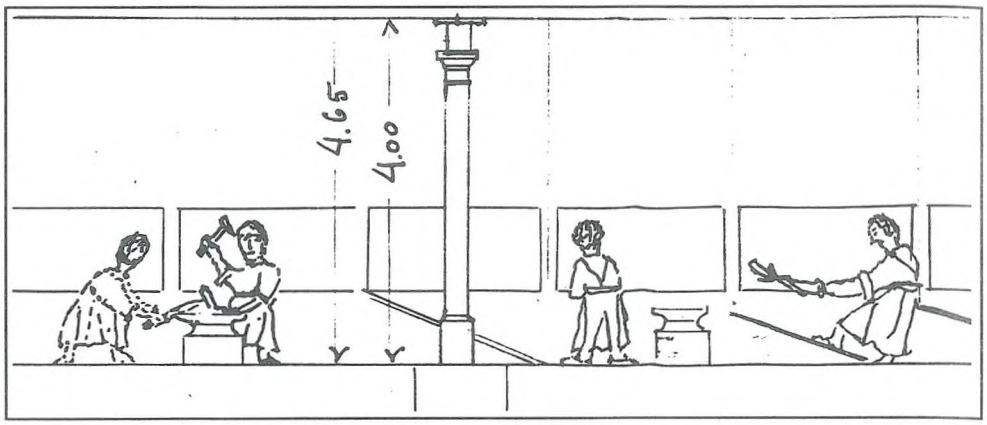
EDVARD ZELENKA, roj. 1861 na Češkem, od 1900 posestnik v Spodnji Šiški (na Kolodvorski, danes Medvedovi) 181 je imel od leta 1901 tudi testeninarsko obrt,[49] ki se je razvila v protokolirano firmo Tovarna testenin E. Zelenka (leta 1902). Tovarna je prenehala poslovati pred januarjem 1913, ko je Zelenka zaprosil za preureditev bivših tovarniških prostorov na Kolodvorski ulici v stanovanja.[50]

M. ROSNER & CO. Židovska podjetnika Adolf Löwy (pozneje s priimkom Lorant) iz ogrskega Temešvara in Milan Rosner iz Zagreba sta 1895 odprla v Ljubljani trgovsko agenturo in komisijsko trgovino, pozneje pa pod firmo *Rosner & Co.* trgovino z deželnimi pridelki in žganjem ter obrt izdelovanja likerjev in žganja. Ob Celovški 73 je družba Rosner & Comp. (M. Terezije 16, Ljubljana) pričela leta 1906 s prezidavo t.im. Koslerjeve zimske restavracije v večji obrat za žganjekuho.[51] Tako je firma prenesla v Spodnjo Šiško obrt izdelovanja žganja, likerjev, ruma, vinjaka in brezalkoholnih pijač.[52] Firma *M. Rosner & Co,* veležgalnica sadnega žganja je poleti 1911 ponujala več vrst žganja, mdr. brinjovec.[53]

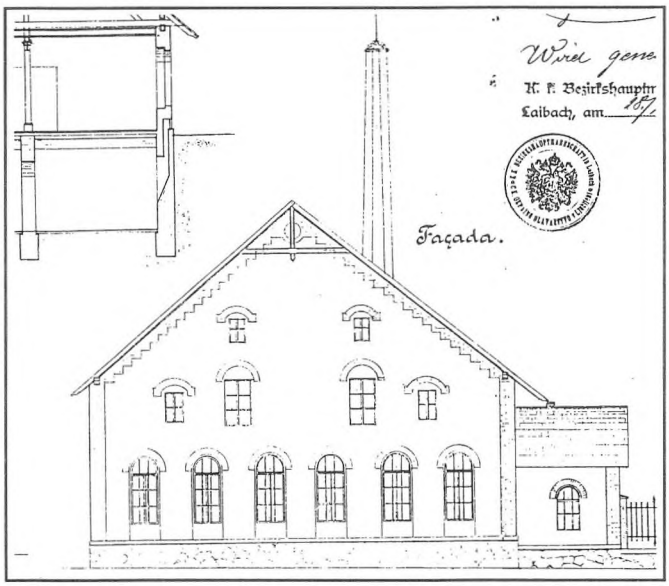
TOVARNA VOZOV PETER KERŠIČ. Obrtno dovoljenje za tovarno vozov - postavljati so jo pričeli že leta 1901 - je imel Peter Keršič od decembra 1905 oz. novembra 1906, že pred tem pa je vodil svoj manjši obrat. Po smrti moža Petra decembra 1909, je obrt vodila od leta 1910 vdova Antonija Keršič na Frankopanski 151. Matija Terlep je bil leta 1910 že 16 let zaposlen pri Keršiču kot poslovodja. Najbrž zaradi Terlepove poslovne osamosvojitve, se pojavljata kot upravitelja Rudolf in Heinrich Oroszy in od novembra 1910 Rudolf Oroszy kot najemnik tovarne vozov. V tovarni se je precej gradilo: kotlišče in strojišče so postavljali



Situacija zgradb ob Celovški cesti: Pivovarna Kosler, Marija Perhanc št. 90 in žganjarna Rosner, 1908.

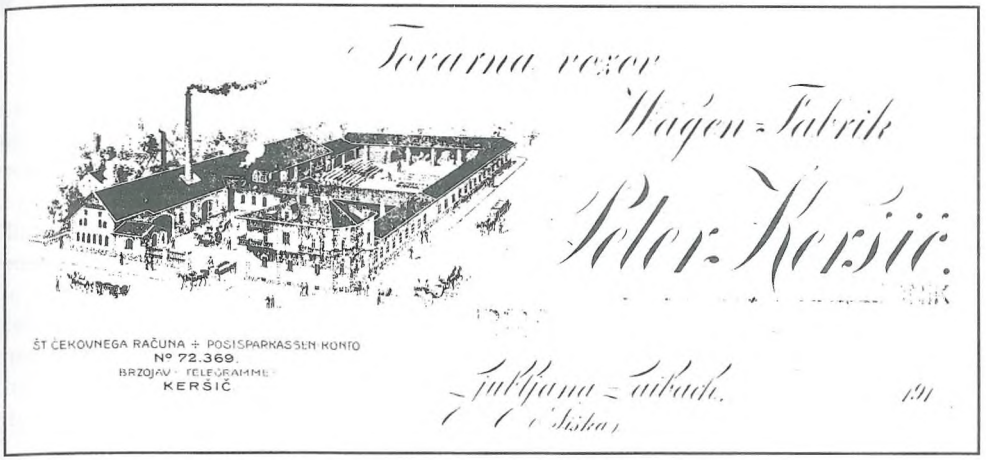


Detajl prereza in fasada - načrt Keršičeve tovarne vozov na Franc Jožefovi (Frankopanski) 151, ki so jo začeli graditi leta 1897/98 in dograjevali 1902.



leta 1906, novembra 1907 so postavili okvirno žago in leta 1910 je dobil Oroszy kot najemnik dovoljenje za postavitev 4 novih ognjišč.[54]

ROHRMANN. Čeprav je ne najdemo med protokoliranimi firmami, naj tu omenimo še Rohrmannovo milarno. V Spodnji Šiški je vsaj nekaj časa delovala (kot obrt ali kot firma) Rohrmannova tovarna sveč in mila, po kateri je ena od novoimenovanih ulic leta 1902 tudi dobila svoje ime Svečarska, ki pa se ni uveljavilo. Obrat je nasta(ja)l poleti 1884, ko je omenjeno privoljenje za zgradbo "*šeifne in svečne fabrike*". Njena dejavnost ni prav jasna, kajti Rohrmann se ne omenja med davkoplačevalci (I. in II. volilnega razreda) 1889 pa tudi pozneje ne. Vinski trgovec je bil leta 1900 tudi Johann Rohrmann v Sp. Šiški 91. Po prvi svetovni vojni so Rohrmannovi prodali hišo št. 112 (1910 v lasti Rose R.) za župnišče.[55]



Glava firme Peter Keršič, tovarna vozov v času naslednikov bratov Oroszy, 1913.

POGLED NA GOSPODARSKO DEJAVNOST LETA 1903 IN 1906

S pregledom gospodarske dejavnosti v začetku 20. stoletja se lahko seznanimo s pomočjo dveh statističnih virov: šematizmov (naslovnikov) Avstrijskega centralnega katastra *(Oesterreich. Zentralkataster V, 1903)* in *Hribarjevega naslovnika* (1906). Čeprav sta oba z začetka stoletja, pa našteva več prvi: kar 108 obrtnih in trgovskih obratov ter firm, ki jih je imelo 93 lastnikov, v veliki večini privatnikov (razen treh družb). Večina (81) teh lastnikov je imela po en obrat, osem je bilo takih z dvema (npr. trgovina in gostilna), trije pa so imeli tri (Alojzija Tonich: žganjekuha, gostilna in branjarija) ali štiri obrate (Jožef Vodnik: trgovina z vinom, trgovina s špecerijskim blagom, gostilna in kisarna; Janez Zorman: trg. s špec. blagom, trg. z moko, trg. z vinom in gostilna).[56]

Poznejši *Hribarjev naslovnik* pozna le 50 obrtnikov, trgovcev in firm. *Gostiln* je imela Spodnja Šiška po tem viru tedaj petnajst: sedem gostilničarjev (gostilničark) se je ukvarjalo samo s to dejavnostjo[57] (štirje od teh kot najemniki)[58], trije so imeli poleg gostilne še branjarijo ali trgovino z mešanim blagom,[59] eno gostilno je imel mesar,[60] trije trgovci z vinom[61] in eno Josip Vodnik poleg drugih obrti.

Trgovcev je bilo tedaj v Spodnji Šiški dvaindvajset, devet od teh je bilo trgovcev z vinom:[62] dva od teh sta trgovala tudi z žganjem[63], eden še s špecerijskim blagom in še s čim,[64] trije so imeli poleg še gostilno[65] eden pa oboje.[66] Trgovin z mešanim blagom je bilo osem: štirje so le trgovali,[67] trije so imeli zraven še gostilno,[68] eden pa pekarno.[69] Trgovcev s špecerijskim blagom je bilo v Sp.Šiški četvero,[70] dva od teh sta trgovala še z drugim.[71] Trgovini z moko sta bili tudi dve: eno je imel podjetnik Josip Vodnik poleg drugih dejavnosti.[72] Trgovec s konji pa je bil en.[73]

Gospodarski obrati v statističnem popisu 1903 in 1906

	skupno število *(od teh protokoliranih firm)*	
leto	1903	1906
gostilna	24	15
trgovina	21 *(6)*	22
-s špec. blagom	3 *(2)*	4
-z živili	1	
-z mešanim blagom	5 *(1)*	8
-z moko	3 *(2)*	2
-z usteklenič.pivom	1	
-z vinom	8 *(1)*	9
-s konji	-	1
branjarija	4	
tovarna testenin	1	
kisarna	1	
pivovarna	1	
stekleničenje piva	1	
zaloga piva	1	
žganjekuha	5 *(1)*	
izdelovanje ruma	1	
pek	4	3
mesar	6	5
mizar	3	2
kolar	2	
tesar	1	
sodar	1	
kovač	1	
krojač	5	
čevljar	9	
sedlar	2	
dimnikar	1	
frizer in brivec	1	
nosač	2	
postrešček	1	
prevoznik	1	
dobavitelj gramoza	1	
vrtnar	2	
zdravnik	1	
zidar	2	
ključavničar	-	1
hranilnica in posojilnica	1	

V kraju je bila tudi Koslerjeva pivovarna, dvoje zalog piva[74] in kuhanje žganja.[75] Mesarjev je bilo pet:[76] eden še prekajevalec,[77] en je imel tudi gostilno,[78] en pa se ukvarjal s klanjem drobnice.[79] Peki so bili trije,[80] eden med njimi tudi trgovec z mešanim blagom.[81] Tedaj so v Šiški imeli dva mizarja,[82] enega kolarja,[83] sedlarja,[84] ključavničarja[85] in vodnjakarja[86] ter tri tovarne. To so bile tovarna za kis,[87] testenine[88] in vozove.[89]

RAZVOJ OBRTI V SPODNJI ŠIŠKI

Podrobnejšo sliko gospodarstva kot omenjeni statistični viri nudi pogled na obrt na osnovi obrtnega registra z veljavnimi obrtmi leta 1914 in druge upravne vire. Avstrijski obrtni red, ki je veljal od leta 1860 (z nekaj popravki od leta 1883 naprej), je obrti delil na svobodne, rokodelske in koncesionirane (dopuščene). Pod *koncesionirane obrti*, za katere je bilo potrebno posebno oblastveno dopustitev (koncesijo), so sodili npr. dimnikarji in konjederci, gostilničarji in krčmarji. *Rokodelskih obrti* - za te je bil potreben dokaz usposobljenosti z učnim in delavskim spričevalom v obrti ali z delom v tovarni - je naštevala zakonodaja kakih 50: npr. peki, sodarji, mesarji, frizerji, ključavničarji, čevljarji, mizarji, kolárji, kovači. Vse obrti, ki niso bile razglašene za dopuščene in rokodelske, so veljale za *svobodne obrti*, s katerimi se je lahko ukvarjal vsakdo zgolj s prijavo začetka poslovanja.[90] V terminologiji tistega časa so proste obrti *razglasili*, izvrševanje rokodelskih obrti je bilo *pripuščeno* in koncesionirane obrti so bile *podeljene*.[91]

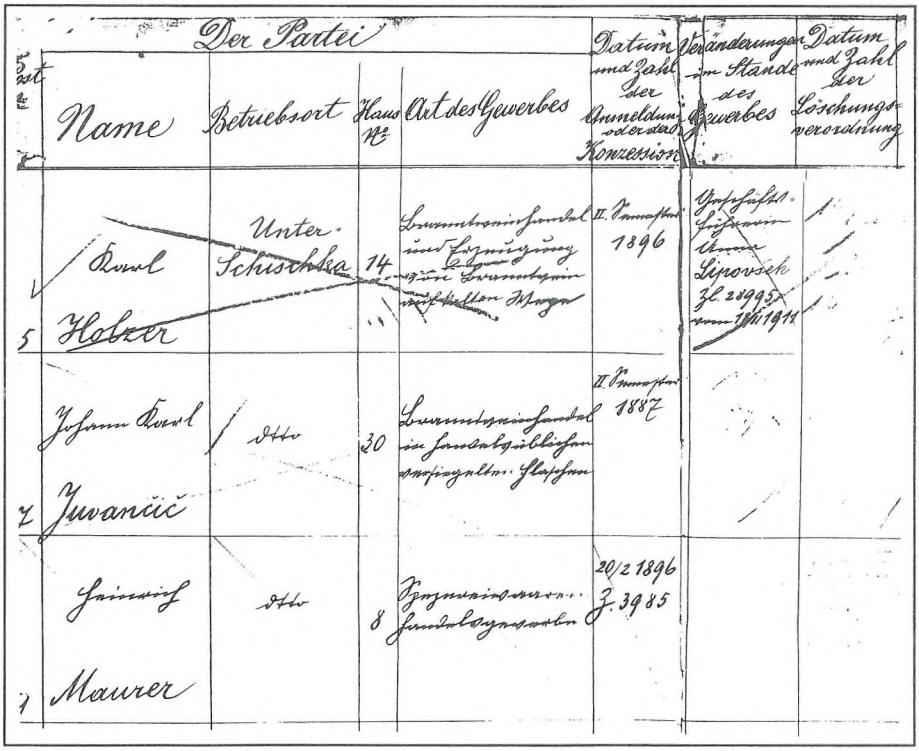
Obrtni register, ki ga je vodilo za področje občine Spodnja Šiška Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica, nam v dostopnem izvodu kaže stanje leta 1914: takrat je nastal prepis namenjen ljubljanski občini ob vključitvi Spodnje Šiške in tega so nato vodili naprej še vsaj v 30. letih. Navedenih je 263 delujočih (in tudi tri opuščene) obrti razvrščenih v tri skupine: *I/3 koncesionirane*, *II/2 rokodelske* in *III/4 proste obrti*, vpisane od 1872 naprej in le štiri so bile izbrisane pred letom 1914.[92] Nosilcev obrti pa je nekaj manj - dobrih 200, saj so posamezniki imeli po več obrti ali pa so že utečeno obrt (npr. trgovino) razširili še z eno ali dvema podobnima.

Koliko nam ta obrtni register lahko pripomore k poznavanju razvoja obrti? Zaporedno oštevičenje posameznih skupin obrti - posebej pa manjkajoče številke - kaže, da so vpisi prepisani pretežno po kronološkem zaporedju prijav obrti in so izpuščene že ugasle obrti. Datumi obrtnih dovoljenj pa slede kronološkemu redu od leta 1903, zato lahko med ugaslimi obrtmi iščemo starejše (izbrisane do 1914).

Obrtni register 1914: delujoče in ugasle obrti.

	obrti	ugasle do 1914	od tega do 1902	delujoče 1914	delujočih
I/3	koncesionirane	22	8	55	20,8%
II/2	rokodelske	28	4	73	27,6%
III/4	proste	71	10	136	51,5%
	skupaj	121	22	264	100%

Med starejšimi obrtmi (delujočimi pred 1902), ki se niso obdržale do leta 1914, je bilo le nekaj rokodelskih (4), zato pa nekaj več koncesioniranih obrti, najbrž gostilničarskih (8) in prostih obrti, posebej trgovin (10). Pri slednji skupini je najbolj pogosto nastajanje in le kratka aktivnost tudi v času do 1914, saj je do tedaj ugasnilo še 61 prostih obrti. Leta 1914 je po obrtnem registru delovalo dobrih 68% od vseh vpisanih obrti po letu 1872; procentualno nekaj več od dotedaj nastalih koncesioniranih (največ gostilničarskih) in rokodelskih obrti ter nekaj manj dotedaj vpisanih prostih (zlasti trgovskih) obrti.



Iz registra obrtnih dovoljenj v Spodnji Šiški: proste obrti III/4, 1914 s poznejšimi popravki.

Med 264 delujočimi obrtmi leta 1914 je sodila dobra polovica med proste obrti, dobra četrtina med rokodelske in petina med koncesionirane obrti. Lahko pa je bilo dejansko število delujočih še nekaj nižje, saj obrti kdaj niso izbrisali tudi več let po dejanskem prenehanju dejavnosti.

Obrtni register: nastajanje leta 1914 delujočih obrti.

obdobja	*1872-79*	*1880-89*	*1890-94*	*1895-99*	*1900-04*	*1905-09*	*1910-14*	skupaj
deluj. obrti	3	7	15	16	43	81	99	264

leto	*1903*	*1904*	*1905*	*1906*	*1907*	*1908*
obrti	13	10	8	24	11	16
leto	*1909*	*1910*	*1911*	*1912*	*1913*	*1914*
obrti	26	25	29	14	24	7

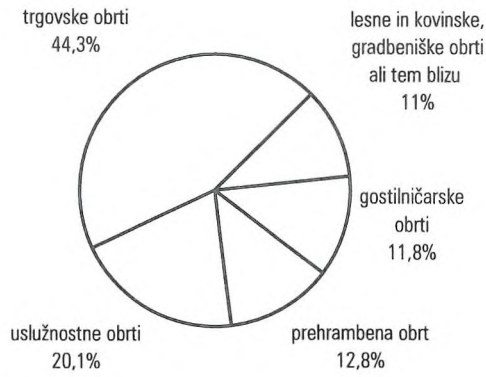
Od obrti delujočih leta 1914 je nastalo po obdobjih (letih):

obdobje	nastale obrti	od teh delujočih	do leta 1914 ugaslih
1872-1902	83	61	22
1903-1914	301	203	98
skupaj	384	264	120

Nastajanje obrti v Spodnji Šiški kaže, da je od nekaj manj kot 400 obrti prijavljenih v času od 1872-1914, delovalo ob koncu tega obdobja še dobre 2/3; običajnejša je bila dolgoletna dejavnost pri starejših, kakor pri mlajših obrteh. Od delujočih obrti leta 1914 jih je 10 bilo vpisanih v obrtni register pred 1890, v desetletju 1890-99 jih je nastalo trikrat več in v desetletju 1900-09 kar dvanajstkrat več. Po letu 1890 so odprli po nekaj obrti na leto, temu je sledilo najprej nekaj let s 6 ali 8 novimi obrtmi (1894, 1899-1902,1905), v letih 1903-04 je bilo novih obrti 13 oz. 10 in enako vsako leto zatem. Nekatera leta so bila še bolj uspešna s 24-26 novimi obrtmi (1906, 1909-10, 1913), leto 1911 celo z 29 novimi obrtmi. Ta razvoj je ustavila vojna; v letu 1914 so vpisali le 7 novih obrti, veliko več (okoli 20) pa jih je začasno ali za stalno prenehalo delovati.

OBRTI DELUJOČE LETA 1914 - PREGLED PO STROKAH

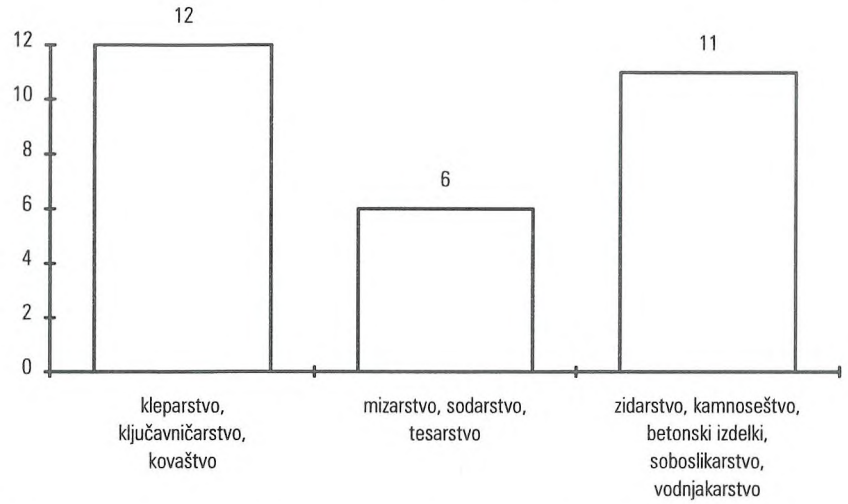
Če si teh 264, še leta 1914 delujočih obrti, pogledamo po strokah, jih lahko razdelimo v pet skupin. Po kakšno devetino jih lahko uvrstimo v lesne-kovinske, gostilničarske, za devetino je bilo prehrambenih obrti, petina je sodila med različne uslužnostne obrti in preostalo slabo polovico lahko uvrstimo med trgovinske obrti.



V istem zaporedju gradbeniške - kovinarske - lesne, gostilničarske, prehrambene obrti, uslužnostne in trgovinske obrti, lahko opozorimo na posamezne obrti znotraj navedenih skupin. Obrtni register omogoča celoten pregled nad obrtno dejavnostjo - pri čemer so večja podjetja predstavljena tudi posebej v okviru protokoliranih firm, v občinskem upravnem gradivu pa se z obrtno dejavnostjo srečujemo precej neuravnoteženo: o kakšnih obrteh skoraj ni besede, o drugih pa precej. Najbolj izčrpno nas ti viri seznanjajo z gostinskimi obrtmi.

GRADBENIŠKE, KOVINARSKE IN LESNE OBRTI

11 % - **gradbeniške, kovinarske, lesne obrti ali tem blizu** (29)



Med enajstimi *gradbeniškimi obrtmi* so bili štirje zidarji, ki so imeli dovoljenje tudi za gradnje v drugih občinah okraja Ljubljana: okoli leta 1900 dva (Jurij Jenko, Franc Mekinc), od leta 1906 je deloval v Spodnji Šiški še Daniel Battelino. Obrt Janeza Erjavca pa je izvrševala od marca 1913 naprej vdova Marija. Kljub številnim vodnjakom je deloval le en *vodnjakar* Franc Baloh od leta 1909 do 1921, ko se je ponesrečil pri delu.[93] Od leta 1903 je imela Spodnja Šiška tudi kamnoseka (Jakob Vettoraz), z betonskimi izdelki pa se je ukvarjal od 1909 Dominik Battelino. Steklar Eugen Lettich je deloval od 1906, soboslikar Egidij Šetina pa je dobil obrtno dovoljenje maja 1914.

Dvanajst *kovinarskih* obrti aktivnih leta 1914 je imelo devet obrtnikov; največ je bilo ključavničarjev in kleparjev. Najstarejše tako obrtno dovoljenje je imel Janez Rojina, Sp. Šiška št. 63 iz leta 1898. Franc Lončar, Celovška 66 je svojo obrt iz 1905 leta 1908 razširil še na vodoinštalaterstvo in 1913 na izdelovanje acetilenskih luči.

DANIEL BATELLINO, rojen 1876 v St. Danielle pri Vidmu, je v začetku 20. stoletja stanoval na Glincah 182 in bil zidarski polir pri stavbnem mojstru Jakobu Accetto v Ljubljani. Konec leta 1904 je zaprosil za samostojno zidarsko obrt v okraju Ljubljana okolica. Kot zidarski mojster s koncesijo od leta 1905 za občini Zgornja Šiška in Vič si je prizadeval za razširitev obrtnega dovoljenja tudi na Spodnjo Šiško, kamor se je preselil v Knezovo 235. Svojo prošnjo je konec oktobra 1906 utemeljeval s številnimi ponudbami. Sicer so bile v Spodnji Šiški tedaj tri koncesije zidarskih mojstrov, a Mekinc je napovedal konkurz, eden je stanoval dve uri stran iz občine in ni že dve leti prevzel nobenega dela, Marenčič pa se je mislil preseliti na Vič. Prošnja, ki jo je podprla tudi trgovska in obrtna zbornica, je bila ugodno rešena decembra 1906.[94] V naslednjih letih je tako razvil svojo dejavnost v razvijajoči se Spodnji Šiški. Leta 1910 je imel poleg poslopja s pisarno in svoje stanovanjske hiše (Knezova 258, 262), še štiri stanovanjske hiše (predvsem na Knezovi) s 35 strankami, dve pa je tedaj gradil.[95]



MARTIN TERLEP. V starem vaškem jedru ob Jernejevi cesti je 1911 postavil Martin Terlep, prejšnji poslovodja P. Keršičeve tovarne vozov, kar velik kovaški (kovaštvo voz) in podkovski obrat. Terlep se je jeseni 1910 priženil k posestnici Frančiški Strupi na Jernejevo 38, nakar sta zakonca kupila sosednje posestvo od V. Maurerja na Jernejevi 74 ter zaprosila za postavitev novega obrata kovačnice. Kljub ugovorom sosedov - kmečko posestvo Martina Marinka je bilo oddaljeno od nameravanega obrata "*komaj 11 metrov*" in ugovoru začasnega predstojnika občine gerenta Zajca, da je zaradi ropota, dima in nevarnosti požara treba postavljati takšne obrate zunaj vasi, je Terlep obrtno dovoljenje oktobra 1911 po vpisu v obrtni register vendar dobil. Pravzaprav dve: med koncesioniranimi podkovstvo in med rokodelskimi kovaštvo voz. Med ugovori so omenjali tudi namen razširitve kovačnice v tovarno vozov, saj je Terlep tam ustanovil pod drugim imenom že svoje kolarstvo; od julija 1911 je imel na Jernejevi 74 obrt Franc Pirš. Čeprav zaradi pritožbe občine in sosedov zadeva še ni bila pravnomočna, sta Terlepova preuredila poslopje v kovačnico. Ko pa je deželna vlada 22.1.1912 ugodila pritožbi Marinka, Wisiana in občine ter razveljavila gradbeno dovoljenje za kovačnico "*vsredini vaškega okraja*", je zadevo prevzelo trgovinsko ministrstvo. Ker je Terlep opravljal obrt še po letu 1930, je pritožba nedvomno uspela. Verjetno je na to vplivalo tudi drugačno stališče odločujočih krogov okoli županstva, saj Marinka, sicer občinski svetovalec, omenja maja 1914, da Terlepa podpirajo "*gotovi sedaj merodajni faktorji v Sp.Šiški.*"[96]

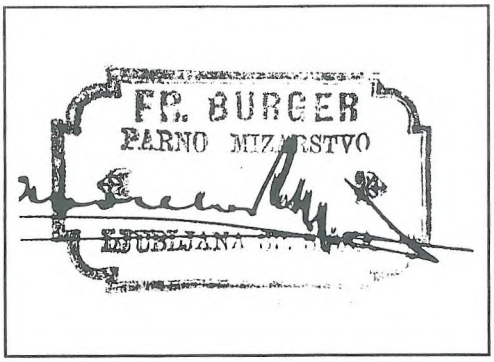
FRANC BURGER. Med tremi mizarji je imel najstarejšo obrtno dovoljenje (od leta 1896) mizarski mojster Franc Burger iz Spodnje Šiške 136. Sredi leta 1909 je v ilustriranem oglasu v Slovenskem narodu in Slovencu predstavil zložljive (skladne) stole in mize "*Kolumbus*" iz svoje tovarne pohištva.[97] Posestnik in tovarnar Burger je umrl 7. februarja 1913.[98]

Arhivski viri navajajo tudi nekaj podatkov o Burgerjevem premoženjskem stanju septembra 1903. Poročilo navaja, da so njegove "*imovinske razmere ... jako slabe*". Župan Maurer je poročal, da je imel Burger hišo in mizarsko delavnico vredno 16-18.000 K, a je dolgoval Kranjski hranilnici 8400 K, svojemu očetu Francu Sp.Š. 11: 600 K, njegova žena pa je bila vknjižena na stavbe za 14.200 K - skoraj nič ni bilo njegovega. Mizarska trgovina je bila zaradi zelo visokih cen lesa in velike konkurence v bližnji Ljubljani in Šentvidu tako slaba, da je komaj shajal in "*le prav z težavo sebe in svojo družino preživi, potrebno obleko*

Fr. Burger
Spodnja Šiška
Paro-tovarna lesnih izdelkov in vseh **v mizarsko stroko** spadajočih del.
Izvršitev solidna, vestna in natančna, po delu primernih **nizkih cenah.**

Oglas mizarstva Fr. Burger, 1907.

kupi" in davke plačuje.[99] Ko se je hotela oktobra 1904 mladoletna Alojzija Pišek, ki je stanovala pri gostilni Leopolda Mohar Sp.Šiška 11, poročiti z Jožefom Burgerjem, (sinom) strojnikom pri mizarskem tovarnarju Francu Burgerju, je župan Pogačnik odgovarjal za oba zelo ugodno, da sta na dobrem glasu. Menil je, da bo Jožef dobil po materi Apoloniji hišo št. 11 (vredna je bila 6000 K), če ne pa vsaj 1000 K dote ali še več. Imel pa je 20 K tedenske plače, Alojzija pa je nameravala v službo kot delavka v tobačni tovarni.[100]



Žig mizarstva Burger, 1914.



Žig tovarne vozov Peter Keršič.

Ostala dva *mizarja* sta pričela z delom pozneje; Janez Goltes 1907, Anton Čepon pa 1913. *Tesarja* je imela Spodnja Šiška dva, a sta delovala v več občinah okraja (Georg Klampfer od 1900, Anton Kranjec od 1908). Preseneča pa le en *sodar* ob obširni vinski trgovini in proizvodnji pijač: od leta 1906 je deloval Janez Kovič. Vinski trgovci in pivovarna pa so zaposlovali svoje sodarje.

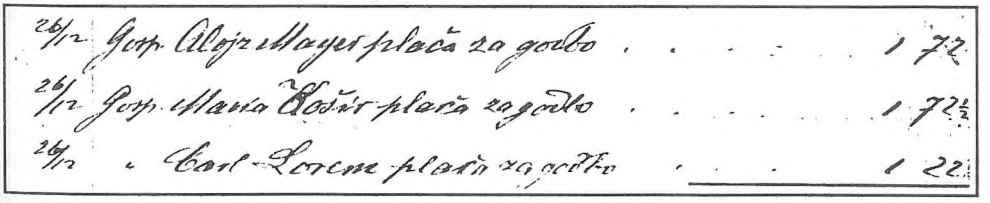
GOSTILNE V SPODNJI ŠIŠKI

Javna zabavišča iz časov francoske uprave "*Napoleonov vrt*" in "*Pariški dvor*" v Zgornji Šiški[101] so nemara vplivala tudi na gostinsko ponudbo v Spodnji Šiški. Iz Ljubljane so vodile kostanjeve aleje Lattermannovega drevoreda do izletniških točk: proti Rožniku in proti Šiški. Kot piše leta 1834 dr. W. Lipič, so v tej vasi skoro v vsaki hiši stregli s pivom in vinom ter je zlasti ob nedeljah vladalo tam zelo hrupno vrvenje. Najbolj obiskana je bila (že v Zgornji Šiški) gostilna pri Kamniti mizi v Vodnikovi rojstni hiši.[102]

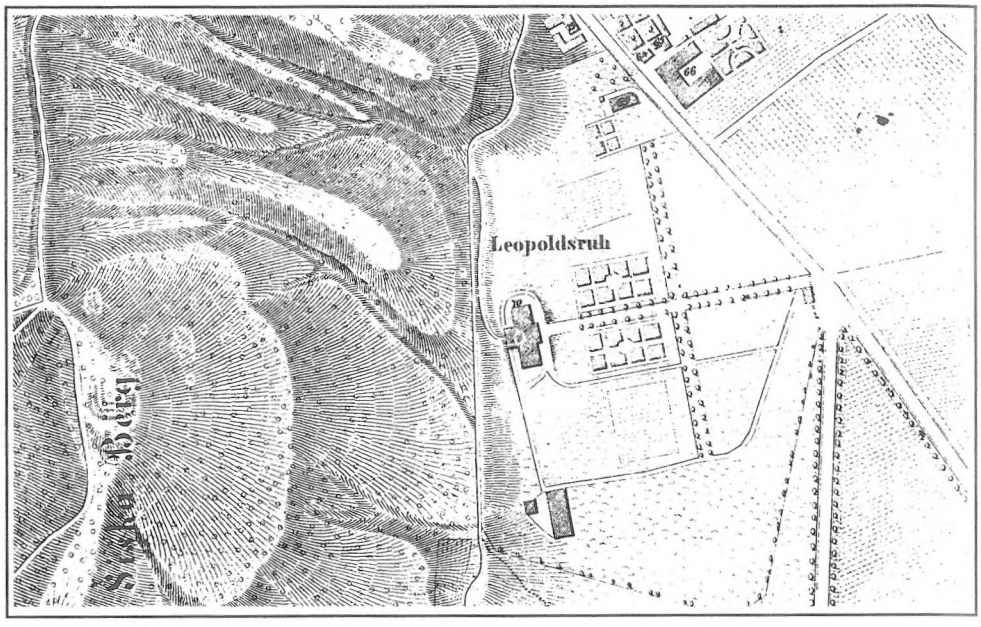
K r č m e l e t a 1 8 6 8. Morda je zdravnikovo poročilo nekoliko pretirano: seznam hiš leta 1868 navaja med skoraj 100 hišami "*le*" 6 krčem. Te so bile: *pri Anžok* (Povše) št. 9, *pri Guzji* (Gosar) št. 30, *pri Francel* (Strukelj) št. 62, na št. 73 (*graščina Podturn*), *pri Ančnik* (Knez) na št. 75 in *pri Žibert* (Vodnik) št. 89. Poleg tiste v graščini Podturn / Tivoli sta bili še prvi dve našteti med sedemnajstimi tedaj nadstropnimi hišami v vasi.[103]

GOSTILNE OKOLI LETA 1885. V virih okoli leta 1885 navedeni gostilničarji v Spodnji Šiški so bili ali lastniki (imetniki obrtnega dovoljenja) ali najemniki / zakupniki, najčešče zapisani kot prosilci za "*godbena dovoljenja*". Le pri nekaterih je s hišnimi številkami lokal nesporno označen, drugod pa po priimku sklepamo o lokalu, kakšnega pa ni prav lahko lokalizirati.[104] V 80. letih je omenjeno vsaj 10 gostilniških lokalov ter še nekaj verjetno najemnikov gostiln (Florian Tomberger, Janez Hafner, Carl Roic, Juri Schahinger, Janes Caucič, Janez Košenina). Tako so navedene v virih: gostilna Oraš, poznejši Keršič, gostilna Jere Zaplotnik št. 74, Carl in Ana Lorenz na Celovški 66 v Pogačnikovi hiši, Boštjan Tome z gostilno Pri raci na Celovški 14, Terezija Povše v gostilni pri Anžok na Vodnikovi 9, Ana Kness na Celovški 75 pri Ančniku, pri Kočarju na Celovški 32 Franc (in pozneje Johana) Belič, na Celovški 13 pri Moharju Florjan (in nato Margareta) Dimnik, na vogalu Jernejeve in Celovške št. 35 pa Florjan Hostnik. Gostilno v Spodnji Šiški 94 je imel že od 80. let tudi Janez Eder. Leta 1884 je gradil ledenico,[105] pet let zatem (1889) pa je bil med davkoplačevalci na 26 mestu kot gostilničar s 37 gld 10 kr davka.[106]

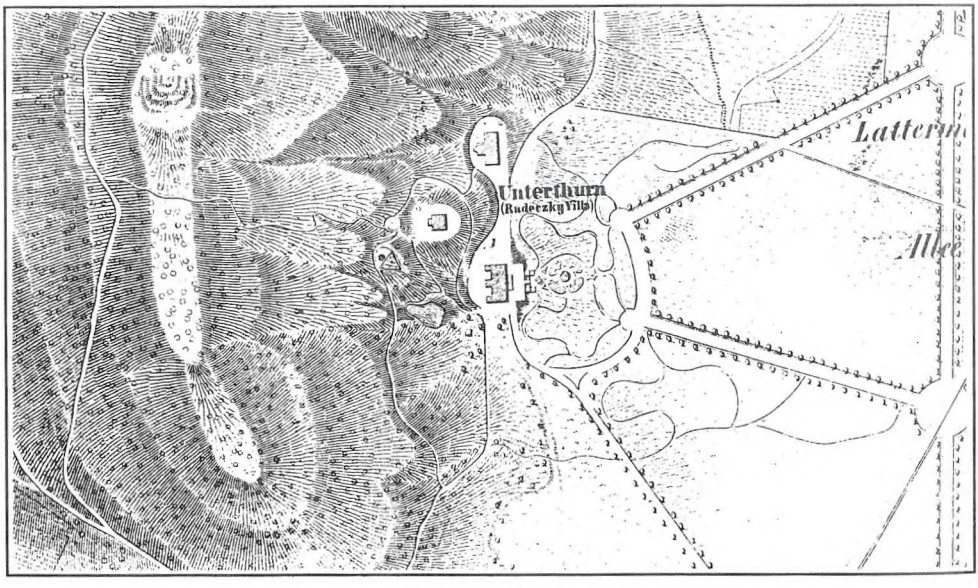
Tivoli in nekaj podatkov o zabavnem življenju v 80. in 90 letih. V času francoskega medvladja se je za nasade in parke začela zanimati tudi javna uprava. Tedaj je inž. Blanchard izdelal načrt za drevored v Tivoliju in na Celovški cesti od mestne meje do Pagliaruzzijevega vrta (pod Cekinovim gradom), od tu pa bi se obrnil proti jugozahodu, od tam pa v današnjo Cankarjevo do opere. Celovška cesta je bila tedaj široka le 8 m, načrt pa je predvidel za cestišče 12 m, na vsaki strani 1,5 m široka jarka, nato pa drevored z dvojno vrsto dreves na obeh straneh. Cesta z drevoredom ob straneh bi bila široka 30 m. Drevored



Iz finančnega poslovanja občine: plačila gostilničarjev za dovoljenje godbe in plesa, 1887.



Šišenski hrib, Cekinov grad (Leopoldsruhe) in Celovška cesta na Blasnikovi karti Ljubljane 1860.
Okopi na Šišenskem hribu z graščino Tivoli in Lattermanovim drevoredom, 1860.



ob Celovški bi bil dolg 450 m - in bi ga po načrtu lahko podaljšali proti Spodnji Šiški za 250 m - ostala dva kraka proti jugozahodu in po Cankarjevi pa bi merila 865 m; skupaj torej

1565 m. Zaradi pomanjkanja denarja je bil napravljen proračun le za prvih 450 m. Po odhodu Francozov se je za drevored zavzel guverner Lattermann. Stroške za drevored so zbrali pretežno s prispevki ljubljanskih trgovcev in ga zasadili najprej z jagnedi in akacijami ter le posameznimi kostanji, leta 1822 pa so drevored obnovili le s kostanji.[107]

Med šišenskimi gostilnami sta že od začetka 80. let 19. stoletja izstopali po sobotnih in nedeljskih večerih z godbo (in plesom) gostilna Janeza (in/nato Marije) Oraš in tista Jere Zaplotnik vsaka s skoraj 50 dnevi godbe v letu 1885. Gostilna Carla Lorenza z večerno godbo kar pet tednov letno je bila takoj za njima. V začetku leta 1885 je imel vsak konec tedna godbo tudi Hugo Eberl v Koslerjevi pivovarni, kjer je imela dve prireditvi tudi Čitalnica, po nekajkrat (7) pa je bilo veselo tudi v gostilni Janeza Goriupa (Gorjupa) in pri Boštjanu Tometu. Le včasih so imeli godbo v drugih gostilnah (Franc Zakotnik, Florjan Hostnik) in enkrat pri Tereziji Povše. V letu 1885 so imeli torej v devetih lokalih okoli 160 krat godbo, kdaj tudi v petih gostilnah hkrati. Nekaj več kot goldinar ali dva so odšteli za "*dovolitu godbe*", pa je bilo veselo.[108] Tako slika, ki nam jo je zapustil o veselem gostilniškem življenju dr. Lipič, tudi sredi 80. let ni bistveno spremenjena.

K razvedrilu, gotovo bolj namenjenemu Ljubljančanom kot Šiškarjem, pa moramo prišteti še občasna gostovanja potujočih zabavišč v Lattermanovem drevoredu vsaj od poletja 1883 naprej: tedaj je Adam Michel imel tam 14 dni "*ringelspil*", Valentin Aubel en dan "*laierkosten*", petim pa so od 4 do 8 dni dovolili "*production kunstenga spila*," Jožefu Engelhardu in še enemu pa oktobra. 5. novembra pa so Frid. Keichnerju dovolili "*ene techniske produkcije*". Tudi naslednje leto so potujoči zabaviščniki s plačilom dovoljenj izboljšali občinske prihodke: najprej Alex. Pancheri iz Padove, ki je priredil metanje krogov. Nato je junija 1884 uspešno vrtel svoj ringlšpil Frid. Gierke, ki je dovoljenje za teden dni še trikrat podaljšal za po 4 dni. Avgusta je za dva tedna postavil zverinjak pod gradom Tivoli Edvard Reichman. Konec leta pa so vpisali še "*komiško productio od Fomugalisa*".

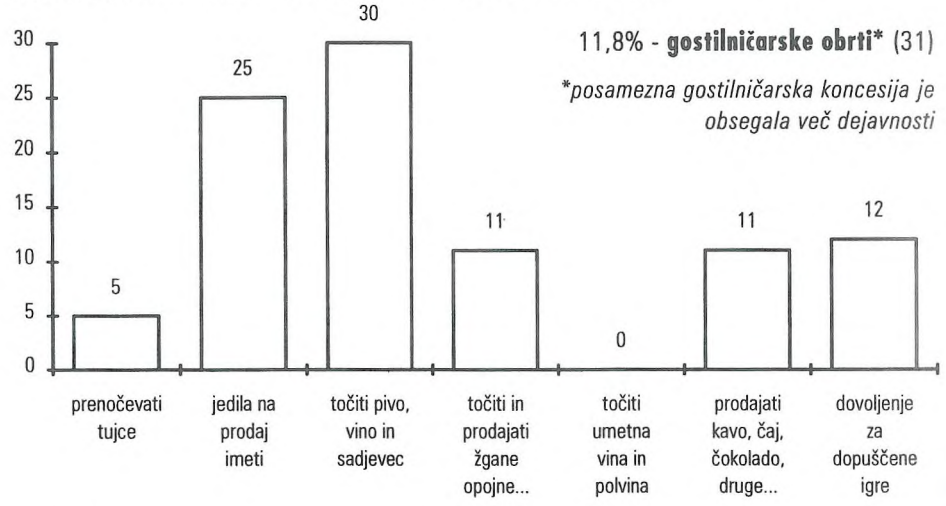
Poleti 1885 zasledimo "*productio ringelspila*" v Lattermanovem drevoredu, za kar je 10 pomladnih dni skrbel "*Hugo Pilc s dunea*" in občini odštel 5 gld takse, nato pa še Adam Michel. Ta je zabaval z vrtiljakom in streljanjem tega leta kar trikrat od 5 do 10 dni ter prispeval v občinsko blagajno po 1 gld na dan. Za dan ali dva pa so imeli še dve drugi prireditvi. Tudi leta 1886 je bilo več "*produkcij*": že aprila 2 dni Mayer, zatem štirinajst dni v juniju (cirkus?) Wilhelm Kludsky pri Rudolfinumu in nato je bilo izdanih še več dovoljenj za krajši čas, dan ali en sam večer. Ko so bile tivolske parcele z deželnim muzejem in Kolizejem izločene iz katastrske in politične občine Spodnja Šiška, pa so bili za taka dovoljenja pristojni na ljubljanskem magistratu. Če nič drugega, se je Šiškarjem vsaj malo tožilo po dohodkih od pristojbin, ki so znašale navadno pol goldinarja na dan, tako da se je nabralo kakšnih 30 gld letno.[109] Prostor v Lattermanovem drevoredu pa je ostal tudi pod mestno upravo občasni zabaviščni "*prater*".[110]

Sredi devetdesetih let je časopisje omenjalo, da v Ljubljani in okolici skoraj ni bilo nedelje, da ne bi vojaki izzvali pretepa. Sredi avgusta 1894 je bil pretep ob 10. uri ponoči pri Koslerjevem vrtu, ki so ga povzročili peki vojaškega oskrbovališča "*vračajoči se pijani iz Šiške v Ljubljano ter izzivajoči mirno občinstvo.*"[111] Zanimivo bi bilo izvedeti, kako živahne so bile nekdanje priljubljene "*komarjeve nedelje*" za žegnanje ob koncu avgusta? A občinsko gradivo nam kaj takega ne sporoča. Časopisno poročilo poleti 1894 omenja, da je ta dan privabil "*kakor običajno, veliko množico mestnega občinstva v prijazno Šiško.*" Po vseh gostilnah je bilo izredno živahno vrvenje, prav prijeten dan in topel večer je omogočal posedanje po vrtovih do pozne ure.[112]

OBRTNA DOVOLJENJA ZA GOSTILNE

Postopek izdaje obrtnega dovoljenja za koncesionirane obrti se je pričel z vlogo prosilca na okrajno glavarstvo, ki je nekaj dni kasneje povprašalo županstvo v smislu zakonskih določil o zanesljivosti prosilca, primernosti hiše in prostorov, možnosti policijskega nadzora in potreb prebivalstva. Okrajno glavarstvo se je pozanimalo tudi pri žandarmeriji. Če je prišlo z občine pozitivno mnenje - v Spodnji Šiški so kdaj gostilničarjem z občinske strani postavljali pogoj, da preskrbe na hiši svetilko - je okrajno glavarstvo izdalo obrtno dovoljenje z navedbo dovoljenih alinej § 16.[113]

V svojem poslovanju je imela spodnješišenska občina opraviti največ z gostilniškimi obrtmi: s svojim pozitivnim mnenjem ali odklonitvijo je odločilno vplivala na podeljevanje teh koncesij. Tudi z obratovanjem gostiln izven predpisanega časa ali ob godbi (in plesu) je skrbela za svoj proračun, saj so morali gostilničarji plačati predpisano takso. Gostilničarska in krčmarska obrt je obsegala "*pravice: a) prenočevati tujce; b) jedila na prodaj imeti; c) točiti pivo, vino in sadjevec; d) točiti in nadrobno prodajati žgane opojne pijače; e) točiti umetna vina in polvina; f) prodajati kavo, čaj, čokolado in druge gorke pijače in okrepčave; g) dovoljenje za dopuščene igre*," pri čemer so pravice lahko podelili posamič, po nekaj skupaj ali vse. Za dosego katere od naštetih pravic od a) do f) je zakonodaja zaradi "*velike važnosti za javne razmere (nravnost, zdravstveno stanje, varnost i.t.d.)*" poleg splošnih pogojev zahtevala še, "*da je prosivec zanesljiv in na dobrem glasu*", pa tudi pri njegovih družinskih članih ni smelo biti kakšnih možnosti za zlorabo obrti.



Pri podeljevanju koncesije so morali upoštevati potrebe prebivalstva in pred podelitvijo je bila dolžna obrtna oblast (za Spodnjo Šiško Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica) povprašati za mnenje občino. Kljub eventuelnemu ugovoru občine je okraj lahko podelil obrtno dovoljenje, nakar je imela občina možnost pritožbe. Posameznik je lahko imel v kraju le eno koncesijo za točenje in nadrobno prodajanje opojnih pijač (§ 16 d) ter kvečjemu dve koncesiji za ostale od naštetih gostilničarskih obrti, saj naj bi praviloma gostilniško in krčmarsko obrt izvrševal imetnik koncesije sam, le iz tehtnih razlogov je lahko obrtno oblastvo dovolilo namestnika ali zakupnika. Tudi za premestitev te obrti v drug lokal v istem kraju je bilo potrebno dovoljenje in mnenje občine.[114]

Gostilničarske obrti so bile razdeljene v § 16 obrtnega reda na sedem pravic, od katerih so jih šišenski gostilničarji uveljavljali šest, ki so jih dobili prosilci posamezno ali vse skupaj. V vseh lokalih, razen v enem, (30) so točili pivo, vino in sadjevec, ne v dosti manj lokalih (25) pa so lahko gostje naročali hrano. Precej manj možnosti je bilo za žgane pijače, ki so jih lahko prodajali v dobri tretjini lokalov (11). Polovica dovoljenj za točenje žganja je bila pred letom 1902, druga polovica pa po 1906. V letih 1903-05 so se uspeli obraniti takih novih dovoljenj. Prav toliko možnosti je bilo za pivce kave in čaja (11), "*dovoljenje za dopuščene igre*" pa je imelo komaj kaj več lokalov (12). Dovoljenja za igre so dobili prvi med leti 1898-1903, a večina po letu 1906, ko je bilo za to očitno več zanimanja.

Koncesije za gostilničarsko obrt (od delujočih 1914)

gostilničarska obrt - pravice	število	leta vpisane koncesije
a) prenočevati tujce	5	1898,1906,1907,1909 dve
b) jedila na prodaj imeti	25	od 1888 naprej
c) točiti pivo, vino in sadjevec	30, t.j. skoraj vsi	
d) točiti in nadrobno prodajati žgane opojne pijače	11	1888, 1898, 1899, po 1902, 1906, 1906, 1907, 1909, 1909, 1912, 1914
e) točiti umetna vina in polvina	-	
f) prodajati kavo, čaj, čokolado in druge gorke pijače in okrepčave	11	od 1898 naprej
g) dovoljenje za dopuščene igre	12	od 1898 naprej

Med večje gostilne *po obsegu obrtnih pravic* jih lahko uvrstimo deset, t.j. skoraj tretjino. To je bilo pet gostiln s pravico za prenočevanje tujcev, od katerih so imele štiri tudi druge naštete pravice (J. Knez, 1898; A. Kukman, 1907; A. Zajec, 1909; P. Stepič, 1914), ena pa eno manj (J. Vodnik, 1909, vse razen iger in še ena s prenočišči je imela manj dovoljenj: A. Maver, 1906, le a-b-c). Dvoje gostiln sicer ni imelo pravice za prenočevanje tujcev, zato pa ostale pravice z igrami vred (A. Keršič, 1899/1902 in T. Drennig, 1912), tri pa niso smele ne prenočevati niti točiti žganih pijač, imele pa so druge gostilniške pravice (Reininghaus, 1903 in A. Celarc, 1903 in kavarna M.Tomažič, 1911).

Petnajst gostiln (skoraj polovica) je imelo skromnejše gostilničarske pravice, šest od njih le prodajo jedil in točenje piva, vina in sadjevca (§ 16., b, c), štiri še točenje žganja, ostale pa so imele poleg prvih dveh še kakšno drugo dovoljenje: po ena prodajo kave in oddajo prenočišč, tri pa dovoljenje za dopuščene igre.

Med dvema izrecno navedenima kavarnama je bila ena omejena le na pravico prodaje kave, čaja, čokolade in druge "*gorke pijače in okrepčave*" (K. Brandt, 1913), le z eno gostilničarsko pravico (§ 16., c - točenje piva, vina in sadjevca) pa je bilo četvero vinotočev, eden omejen le na vino.

Od 31 gostilniških obratov, ki so imeli v Spodnji Šiški sredi leta 1914 veljavno koncesijo (obratovalo jih ni več kot 30)[115], lahko pet nosilcev obrti z obrtnim dovoljenjem iz časa 1879-93 štejemo k starejšim, deset jih je dobilo obrtna dovoljenja v popotresnem času na prelomu stoletja 1898-1903 in le nekaj več (11) med leti 1905-09. S tem se je končal razmah novih gostiln; v letih pred vojno (1911-14) je nastalo na novo še pet novih gostinskih lokalov, med njimi dve kavarni.

Šišenske gostilne (1914) po vpisu v obrtni register

leto	obrt § 16	lastnik	naslov	ime
1879	vinotoč-c	J.Stupar	Kol 98	
1882	vinotoč-c	B.Tome	Cel 14	Raca
1888/96	gost. b c d	M.Favai	Kol 111, 150	Favaj
1892	gost. b c	A.Povše	Vodn. 9	Anžok, Lasan
1893	gost. b c	A.Pogačnik	Cel 66*	Pogačnik
1898	gost. a b c d f g	J.Knez	Cel 75	Ančnik
1898	gost. c d	J.Maurer	Kav 139	
1899	gost. b c	A.Zajec	F.J 152	
1899/02	gost. b c d g f	A.Keršič	F.J 64	Oraš, Keršič
1900	vinotoč-c	J.Zorman	Jer 41	
1902	vinotoč-c (le vino)	J.Jesih	Vodnikova 5	
1902 po	gost. b c d	J.Seidl	Cel 2	Kozel, Seidl
1903	gost. b c	J.Stele	Cel 32	Kočar
1903	gost. b c f g	A.Celarc	Kol 165	Celarc, Primorje
1903	gost b c f g	Reininghaus	FJ 87	Reininghaus, Valjavec
1905	gost. b c	A.Breskvar	Kav 128	Pri vinski trti
1906	gost. a b c	A.Maver	Cel 26	hotel Vega
1906	gost. b c d	M.Francot	kolodvor	
1906	gost. b c d	L.Mohar	Cel 13	Mohar, Korl
1906	gost. b c g	A.Stirn	Cel 22	Zvezda Cel.72
1907	gost. a b c d f g	A.Kukman	DrV 80	Drenikov vrh
1908	gost. b c	A.Varl	Vodovodna 177	
1908	gost. b c f	A.Kodrin	Jer 205	(Šlibar)
1909	gost. a b c d f	J.Vodnik	Cel 89	Žibert
1909	gost. a b c d f g	A.Zajec	NaG 257	Bellevue
1909	gost. b c g	F.Bizjan	Kav 130	
1911	gost. kavarna b f g	M.Tomažič	Cel 77	
1912	gost. b c d f g	T.Drennig	DrV 80	Drenikov vrh
1912	gost. b c g	A.Koppitz	Cel 20	Kanker, Tonich
1913	gost. kavarna f	K.Brandt	Cel 82	
1914	gost. a b c d f g	P.Stepič	Gas 256	Stepič

leto izdaje koncesije, **obrt**: pravice gostilniške koncesije a) do g), **naslov** s hišno številko in okrajšavo ulice (Cel-Celovška, Gas-Gasilska, DrV-Drenikov vrh, FJ-Franc Jožefa, Jer-Jernejeva, Kav-Kavškova, Kol-Kolodvorska, NaG-Na griču), **ime** gostilne: navedeno po članku v Slovenskem etnografu in (tudi) po drugih virih, **gost.**: gositilna.

Najstarejšo koncesijo od šišenskih gostiln sta imela dva vinotoča (Stupar, Tome); naslednja dva sta dobila dovoljenje 1900 in 1902 (Zorman, Jesih). Glede obsega gostilniške koncesije je bila prva večja iz leta 1898 vse od prenočevanja do dovoljenih iger (Janez Knez) in v kasnejših letih (do 1903) še tri malo manj obsežne (Keršič, Celarc, Reininghaus). Pravico za prenočevanje tujcev so dobile šišenske gostilne v večji meri šele po 1906 (Francot na kolodvoru, Kukman, Vodnik, Zajec, leta 1914 še Stepič). Razmeroma visok je bil delež žena kot nosilk gostilniške koncesije: nad 1/3 gostiln je bila (vsaj formalno) v ženskih rokah.

POGLED NA POSAMEZNE ŠIŠENSKE GOSTILNE

Šišenske gostilne (1914) po vpisu v obrtni register: po ulicah

leto	lastnik	naslov	najem / zakup	ime gostilne
CELOVŠKA				
1900	Janez Zorman	91		
1893	A.Pogačnik	66*	Franz Čonžek 1910-	Pogačnik
1909	Josip Vodnik	89*	Gregor Habjan 1909-	Žibert, Habjan
1898	J.Knez	75*	Frančiška Koncilja 1914-	Ančnik
1902	J.Seidl	2		Kozel,Seidl
1903	Jernej Stele	32	Maria Vidic 1912-	Kočar
1906	L.Mohar	13		Mohar, Korl
1882	B.Tome	14*		Raca
1913	K.Brandt	82		
1912	Anna Koppitz	20*	Valentin Skander	Kankre, Tonich
1911	M. Tomažič	77	Mat.Pikel 1912-, Josipina P. 1916-, K. Brandt 1916-	
1906	A.Stirn	22		Zvezda
1906	A.Maver	26		hotel Vega
VODNIKOVA				
1902	Jakob Jesih	5		
1892	A.Povše	9*	Antonia Reberšak 1910-, Josip Božič 1914-	Anžok, Lasan
FRANC JOŽEFA *(danes Frankopanska)*				
1899	A.Keršič	64*		Oraš, Keršič
1903	Reininghaus	87	Anton Valjavec 1910-	Reininghaus, Valjavec
1899	A.Zajec	152	Mariana Pokorn 1910-, M. Petan 1914-	
KOLODVORSKA *(danes Medvedova)*				
1879	J.Stupar	98		
1888	M.Favai	111	Maria Rihar 1909-	Favaj
		pozn.150	Angelo Favai 1914-	Favaj
1903	A.Celarc	165	Maria Sitar?	Celarc, Primorje
1906	M.Francot	99	Kolodvor	
JERNEJEVA *(danes Ul. M. Majcna)*				
1908	Adolf Kordin	205	Rosalia Golob	pozn.Šlibar
KAVŠKOVA *(danes Kavškova in Janševa)*				
1898	J.Maurer	139	Josefia Papler 1911-	
1905	A.Breskvar	128		Pri vinski trti
1909	F.Bizjan	130	Frančiška Kolenc 1911-	
VODOVODNA *(danes Kamniška)*				
1908	A.Varl	177		
GASILSKA (ta del *danes Tržna*)				
1914	P.Stepič	256		Stepič

leto	lastnik	naslov	najem / zakup	ime gostilne
DRENIKOV VRH **				
1907	A.Kukman	80	prenos 1914 v Ljubljano	Drenikov vrh
1912	T.Drennigg	80	Anton Novak 1913-	Drenikov vrh
NA GRIČU *(danes Pod gozdom)*				
1909	A.Zajec	257	Johann Friedl 1912-	Bellevue

Leto izdaje koncesije, **lastnik** obrtnega dovoljenja, **naslov** t.j. hišna številka, **najem/zakup**: kdo in kdaj je imel v zakupu ali najemu v navedenih letih. * Gostina je omenjena že 1868. ** Na Drenikovem vrhu je delovala le ena gostilna in Kukmanovi koncesiji je sledila Drenikova (v virih: Theodor Drenigg)

OD GOSTILNE DO GOSTILNE V SPODNJI ŠIŠKI. Različni šišenski gostinski lokali, tako znane gostilne kakor le omembe drugih, so predstavljeni po ulicah: najprej tiste ob Celovški (ali v bližini) v smeri od mesta proti Gorenjski in ob Vodnikovi, nato pa ob drugih ulicah v smeri proti gorenjski železnici. Poleg naslova s tedanjo hišno številko, ki omogoča lokalizacijo posameznega lokala, so navedeni še nazivi gostiln: priimki lastnikov, domača imena in imena gostiln, tudi po seznamu gostiln v sestavku Tanje Tomažič (Slovenski etnograf 1973),[116] ki je služil tudi kot vzorec omenjene razporeditve. Navedeni podatki pa so iz arhivskega gradiva, posebej iz obrtnega registra in sejnih zapisnikov občinskega sveta.

Celovška 73, *KOSLER *ZIMSKA PIVOVARNA*ERBEŽNIK

Koslerjeva pivnica. Tamkajšnji gostilniški lokal se omenja že v 80. letih, ko sta opravljala tam gostilničarski poklic Hugo Eberl in nato Janez Cesarič. Oktobra 1909 so na občini podprli prošnjo podjetja bratov Kosler za prehod gostilniške koncesije na podjetje J. Kosler.[117] Marija Erbežnik je vodila obrt od maja do konca septembra, od leta 1906 (vsaj do



Razglednico Kozlerjevega vrta je založil L. Schwentner.

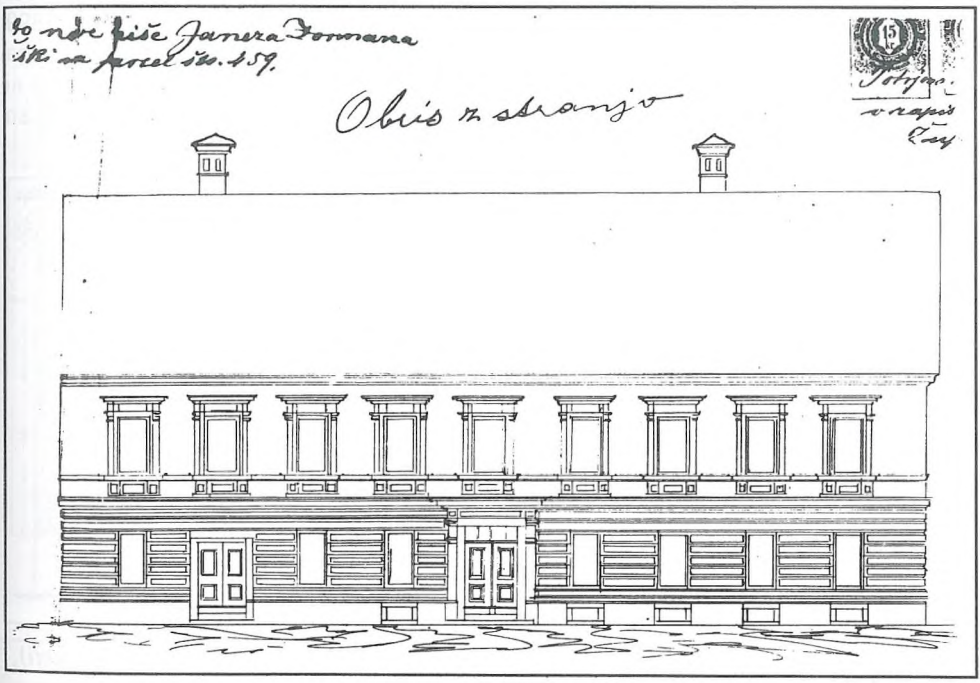
pomladi 1909) tudi na *restavracijskem Koslerjevem vrtu*, že pred letom 1906 pa je imela gostilniško obrt v nekdanji zimski pivovarni. Po podatkih županstva leta 1909 je Marija Erbežnik stočila v svoji gostilni:

leto	1905	1906	1907	1908
hl piva	187 5/8	136 3/8	117	94

Toliko piva je stočila zaradi vojaške godbe ob nedeljah in praznikih in koncertnih prireditev, pri tem pa dobička ni bilo veliko, saj je po zatrjevanju župana Maurerja morala godbo *"jako drago plačati."* Glavni vzrok nazadovanja prodaje piva v navedenih letih pa je bil štrajk pivovarniških delavcev pri Koslerju pomladi 1906. Socialdemokratska stranka je ob tem pripravila bojkot Koslerjevega piva, kar se je čutilo tudi v naslednjih letih, posebej v juliju 1908 pa še zaradi splošnega povišanja cen piva. Sredi septembra 1908 se je pridružil še *"slovenski narodni bojkot Koslerjevega piva, ki je še to ostalo malo prodajo piva jako poslabšalo."*[118] Zimska pivovarna ob Celovški (kjer je bila pozneje nameščena firma Rosner & Co.) je omenjena med tistimi lokali, ki niso imeli urejene razsvetljave pred vhodom.[119] Leta 1914 tam ni bilo gostinskega lokala.

Celovška 91, *ZORMAN*

Zoper prošnjo trgovca Janeza Zormana za podelitev koncesije točiti vino čez ulico, v leta 1891 zgrajeni hiši, na desni strani v smeri iz Ljubljane, poleg Pogačnikove (nekdaj Čadeževe) hiše, niso imeli občinski možje konec leta 1898 nobenega zadržka,[120] a morda ga je imelo okrajno glavarstvo ali so bile posredi druge ovire, saj je vložil takšno prošnjo spet julija 1900.[121] Tega leta je dobil obrtno dovoljenje za vinotoč in ga imel do leta 1914.

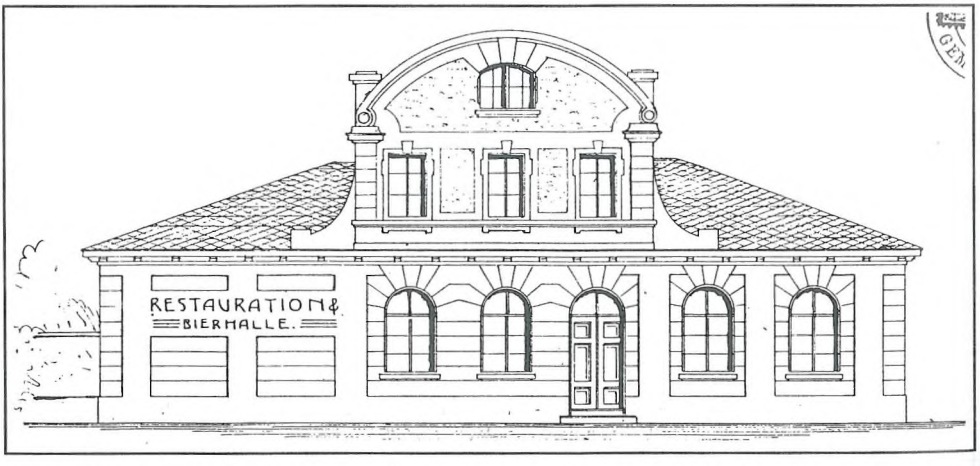


Fasada enonadstropnice Janeza Zormana ob Celovški cesti.

Celovška 66, *ZDRUŽENJE*Pri združenji* (Vereinigung) *POGAČNIK* (Pri Pogačniku[122])
V tej spodnješišenski gostilni je omenjena poleti 1884 tombola ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva - po aretaciji Železnikarja in Tume - "*v korist društvenih zalog*".[123] Tudi pozneje so bila tu socialdemokratska srečanja: po prvomajskem shodu ljubljanskih delavcev leta 1890 v hotelu Evropa in leta 1893 v steklenem salonu kazinske restavracije, je bila popoldne "*prijateljska zabava v gostilni 'Pri združenji' v Spodnji Šiški.*" (Slovenski narod omenja 1890 na prvomajskem shodu tudi delavce iz Vižmarij in Šiške.)[124]

Leta 1914 veljavno koncesijo za gostilno je imel od leta 1893 trgovec in lastnik hiše Anton Pogačnik. Avgusta 1899 je imela šišenska Čitalnica vrtno veselico *"pri Pogačniku 'k Združenju' v Spodnji Šiški."* Decembra 1899 so občinski možje ugodili prošnji za potrditev izvrševanja gostilniške koncesije z namestnikom (Anton Kodre).[125] Tak namestnik je bil bržkone tudi Anton Gričar, ki je omenjen leta 1905.[126] Poleti 1908 je imel lastnik v gostilni najemnico Antonijo Reberšak (gostilničarko na račun), ki jo je žandarmerijski stražmojster (žandarmerijski postajni poveljnik) avgusta 1908 naznanil, da je imela odprto do 4. ure zjutraj. Župan je svetoval naj lastnika kaznuje okrajno glavarstvo, saj bi županovo kaznovanje občinskega odbornika povzročilo sovraštvo med njima.[127] Po letu 1910 je bil zakupnik gostilne Franc Čonžek.

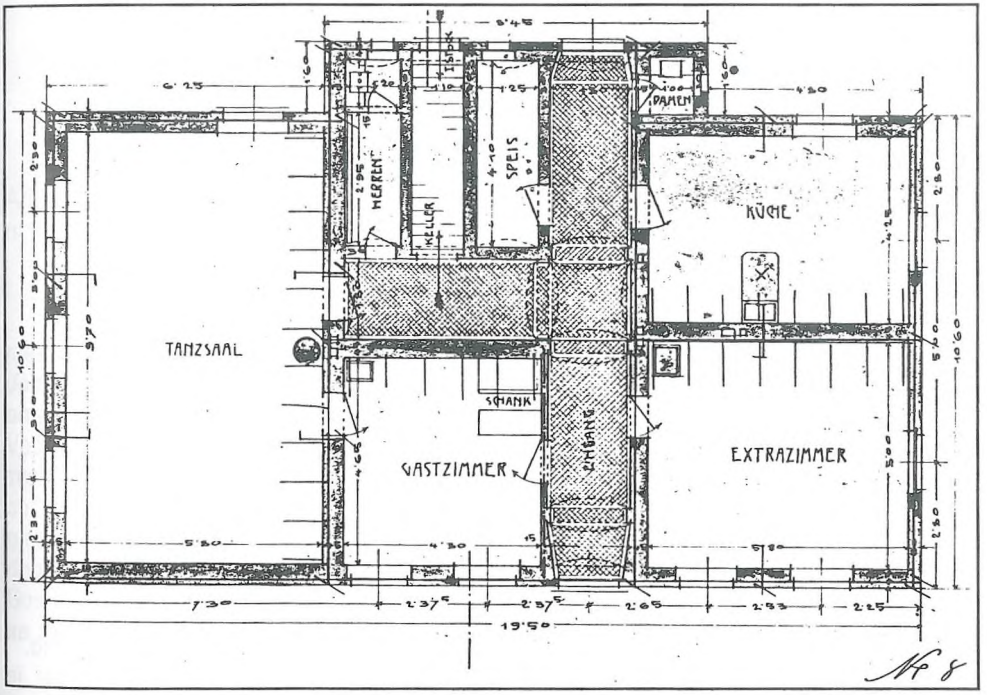
Celovška 64, *KVAS*ORAŠ*KERŠIČ*
Poznana je morala biti gostilna pri Kvasu v Spodnji Šiški, saj jo leta 1885 zasledimo tudi v časopisju; in to v poročilu o popivanju ponarejevalcev, ki so tudi tam pili in plačevali s ponarejenim denarjem.[128] Gre za gostilno pozneje imenovano Oraš / Keršič, saj je bil po letu 1868 lastnik hiš št. 64 in 65 Anton Quas / Kvas.[129] Zoper prepis gostilniškega obrata Marije Oraš na (verjetno najemnico gostilne) Marijo Košir ni imel leta 1896 občinski odbor "*nobenega zadržka*".[130] Tudi so ugodili prošnji Antonije Keršič (rojene Oraš) decembra 1899 za razširitev njene gostilniške koncesije "*na lit. d. f. in g.*"[131] Zaradi ukaza okrajnega glavarstva so aprila 1902 razpravljali o njeni prošnji za koncesijo za kavarno: odbor temu ni ugovarjal. Le glede njene namere, da bi imela kavarno odprto do druge ure po polnoči, so odločitev prepustili okrajnemu glavarstvu.[132] Leta 1905 je vodil gostilno Inglič.[133]



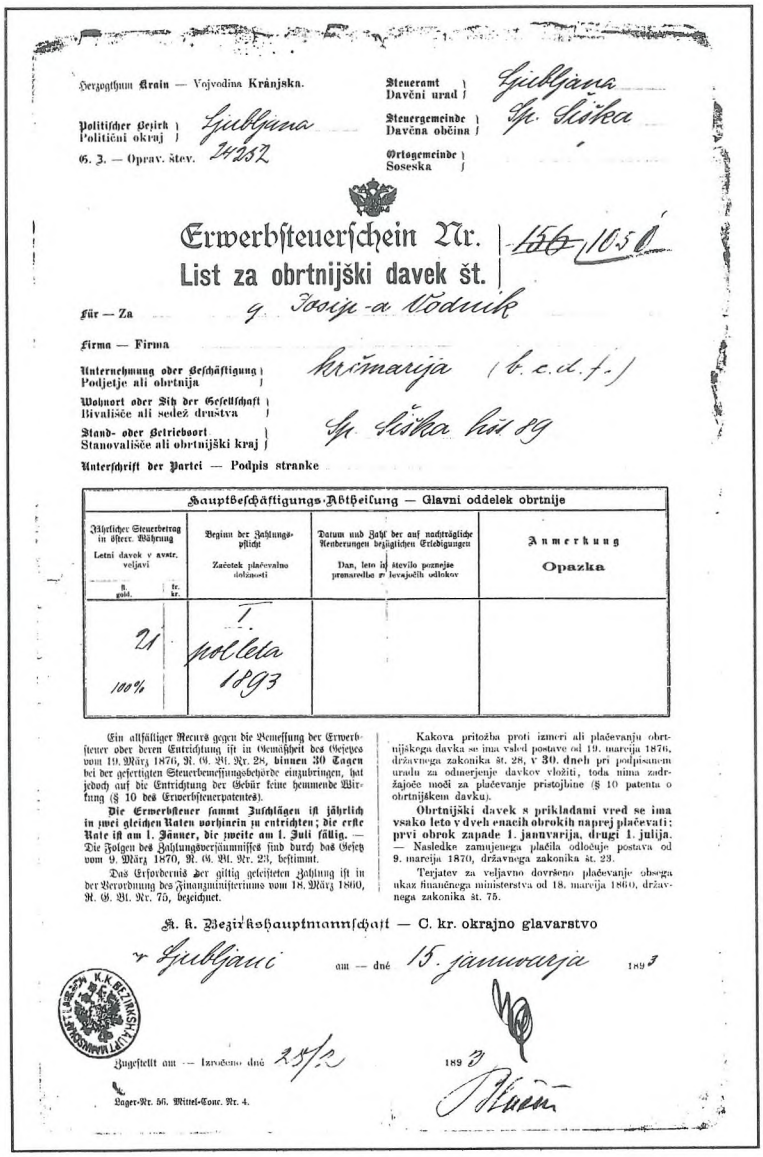
Načrt fasade gostilne Pivovarne Reininghaus na Franc Jožefa (Frankopanski cesti), 1901. Kot podaljšek gostilniškega poslopja so leta 1908 zgradili še nov salon, zraven pa so imeli še kegljišče.

Franc Jožefa (Frankopanska) **87**, *REININGHAUS*VALJAVEC*
Prošnjo graške pivovarniške firme bratje Reininghaus za prepis gostilniške obrti od Alojzija Mayer[134] nanje, so zavrnili na občinski seji leta 1899. Hiša št. 87 na Frankopanski je bila po potresu "*spoznana za javne prostore nesposobna*", zato so svetovali, naj hišo v slabem stanju prositelji podro - kakor jim je že bilo naročeno - in zaprosijo za koncesijo v novi hiši.[135] Tako so najbrž naredili, saj so maja 1903 prosili lastniki pivovarne bratje Reininghaus v Grazu za prepis gostilniške koncesije v Spodnji Šiški 87 na ime "*Delniška družba bratov Reininghaus (Aktiengesellschaft Bruder Reininghaus... in Steinfeld bei Graz)*", kar so jim dovolili in tudi niso bili proti, da gostilniško koncesijo izvršuje gostilničar Štefan Francot.[136] Aprila je d.d. Reininghaus zaprosila še za koncesijo za prodajo žganja, kave, čaja in "*držanje dovoljenih iger*" v hiši št. 87, kar so uslišali le delno. Prodajo žganja so odločno odklonili.[137] Leta 1905 je vodil tam gostilno Tomaž Kmetec,[138] od 1910 pa Anton Valjavec. Socialdemokrati so si izbrali to gostilno z vrtom za prvomajsko praznovanje v letu pred prvo vojno. Policijsko ravnateljstvo je dovolilo deželnemu zastopstvu JSDS na Kranjskem v Ljubljani, da priredi 1. maja 1913 veselico v gostilni Reininghaus.[139]

Celovška 89, *VODNIK* ŽIBERT* (Pri Vodniku, kasneje pri Habjanu)
Josip Vodnik je imel od leta 1893 koncesijo za "*krčmarijo*" (b,c,d,f). Na leto je plačal okoli 70 gld obrtniškega davka, leta 1898 pa kar 143 gld 66 kr.[140] Leta 1905 je gostilno vodil Ivan Kozjek,[141] leta 1909 pa je bil najemnik Gregor Habjan. Marca 1909 so na občinski seji odobrili prošnjo Josipa Vodnika za koncesijo za prenočevanje tujcev v njegovi gostilni št. 89



Načrt pritličja gostilne Reininghaus z gostilniško sobo s točilno mizo, plesno sobo levo in posebno sobo na desni, 1901.



Herzogthum Krain — Vojvodina Kranjska.

Steueramt / Davčni urad: Ljubljana

Politischer Bezirk / Politični okraj: Ljubljana

Steuergemeinde / Davčna občina: Sp. Šiška

G. Z. — Oprav. štev. 24252

Ortsgemeinde / Soseska

Erwerbsteuerschein Nr. / List za obrtnijški davek št. 156/1056

Für — Za: g. Josip-a Vodnika

Firma — Firma

Unternehmung oder Beschäftigung / Podjetje ali obrtnija: krčmarija (b. c. d. t.)

Wohnort oder Sitz der Gesellschaft / Bivališče ali sedež društva

Stand- oder Betriebsort / Stanovališče ali obrtnijški kraj: Sp. Šiška hiš. 89

Unterschrift der Partei — Podpis stranke

Hauptbeschäftigungs-Abtheilung — Glavni oddelek obrtnije

Jährlicher Steuerbetrag in österr. Währung / Letni davek v avstr. veljavi — fl. gold.	kr.	Beginn der Zahlungspflicht / Začetek plačevalne dolžnosti	Datum und Zahl der auf nachträgliche Aenderungen bezüglichen Erledigungen / Dan, leto in število poznejše pomaredbe se tičočih odlokov	Anmerkung / Opazka
21	100%	1. pol leta 1893		

Ein allfälliger Recurs gegen die Bemessung der Erwerbsteuer oder deren Entrichtung ist in Gemäßheit des Gesetzes vom 19. März 1876, R. G. Bl. Nr. 28, **binnen 30 Tagen** bei der gefertigten Steuerbemessungsbehörde einzubringen, hat jedoch auf die Entrichtung der Gebür keine hemmende Wirkung (§ 10 des Erwerbsteuerpatentes).

Die Erwerbsteuer sammt Zuschlägen ist jährlich in zwei gleichen Raten vorhinein zu entrichten; die erste Rate ist am 1. Jänner, die zweite am 1. Juli fällig. — Die Folgen des Zahlungsversäumnisses sind durch das Gesetz vom 9. März 1870, R. G. Bl. Nr. 23, bestimmt.

Das Erforderniß der giltig geleisteten Zahlung ist in der Verordnung des Finanzministeriums vom 18. März 1860, R. G. Bl. Nr. 75, bezeichnet.

Kakova pritožba proti izmeri ali plačevanju obrtnijskega davka se ima vsled postave od 19. marcija 1876, državnega zakonika št. 28, v **30. dneh** pri podpisanem uradu za odmerjenje davkov vložiti, toda nima zadržajoče moči za plačevanje pristojbine (§ 10 patenta o obrtnijskem davku).

Obrtnijski davek s prikladami vred se ima vsako leto v dveh enacih obrokih naprej plačevati; prvi obrok zapade 1. januvarija, drugi 1. julija. — Nasledke zamujenega plačila določuje postava od 9. marcija 1870, državnega zakonika št. 23.

Terjatev za veljavno dovršeno plačevanje obsega ukaz finančnega ministerstva od 18. marcija 1860, državnega zakonika št. 75.

K. k. Bezirkshauptmannschaft — C. kr. okrajno glavarstvo

v Ljubljani am — dné 15. januvarja 189 3

K.K. BEZIRKSHAUPTMANNSCHAFT LAIBACH

Zugestellt am — Izvršeno dné 28/2 189 3

Lager-Nr. 56. Mittel-Conc. Nr. 4.

List na obrtniški davek za gostilno Josipa Vodnika v Spodnji Šiški 89, 1893.

zaradi potrebnosti tega in sklenili naprositi okrajno glavarstvo, da mu podeli to koncesijo.[142] Že leta 1868 je omenjena gostilna v (poznejši Vodnikovi) hiši na *Celovški 62*: tedaj je gostilno pri Francel imel Strukelj.[143]


Narodna čitalnica v Šiški.

MARTINOV VEČER

priredi

šišenska čitalnica

v nedeljo, dne 15. novembra 1903. leta

v prostorih

gostilne pri „ANČNIKU".

Spored:

Godba ✲ petje ✲ igra ✲ ples i. dr.

Vabilo šišenske Čitalnice na martinovanje pri Ančniku, 1903.

Celovška 67, *WISIAN*

V začetku leta 1910 se je občina strinjala s podelitvijo gostilniške koncesije sedlarju Antonu Wisianu v njegovi hiši št. 67.[145] A najbrž, da obrtnega dovoljenja ni dobil in leta 1914 ni omenjena med delujočimi obrtmi.

Celovška 75, *KNEZ*ANČNIK* (Pri Ančnik)

Ko so leta 1898 reševali prošnjo Janeza Kneza za prepis koncesije za gostilno od njegove pokojne matere Ane Knez na njegovo ime, so omenili, da je "*v te hiši nar starejša, dobra in poštena gostilna in so to obrt starši prositelja več ko 40 let izvrševali.*" Res je omenjena že leta 1868 med šišenskimi krčmami in v začetku 70. let 19. stoletja sta Josip Vošnjak in Josip Jurčič med razgovorom prišla po tivolskem gozdu do "*Ančnika v Šiški, kjer sva našla svojo navadno družbo, utopljeno po navadi v pusto politikovanje.*" Občinski možje so konec 19. stoletja sklenili, da se koncesija "*pri te hiši obdrži*", Jakob Burger pa je glasoval za podelitev pod pogojem, da jo prositelj sam izvršuje.[146] Knez je obrtno dovoljenje dobil, obrt pa so izvrševali najemniki: Peter Burja, od 1914 naprej pa Frančiška Koncilja. Gostilna je bila v času občinskih volitev 1911/12 zvesta liberalni usmeritvi lastnika: v njej so se zbirali pristaši Narodno-napredne stranke (NNS).[147]

Celovška 2, *SEIDL* (Pri Kozlu, Pri Seidlu)

Trgovec in mesar Josip Seidl je imel do leta 1901 hišo na vogalu Kolodvorske in Jernejeve (št. 150). Nato jo je prodal Mariji Favai, sam pa kupil Kozlovo posestvo in tam

zgradil novo večnadstropnico na Celovški 2. Favai-jeva je obenem prevzela njegovo gostilniško koncesijo v hiši na Kolodvorski v najem za 10 let.[148] Jožef Seidl je imel tam namreč gostilniško obrt od leta 1898.[149] Zanjo je zaprosil januarja 1898 in občinski odbor ni imel nobenega zadržka. Najbrž je uspel prenesti gostilniško koncesijo v svojo novo hišo na Celovški, saj je ta navedena kot sedež njegove gostilniške obrti. Čeprav so občinski odborniki tudi prošnjo Marije Seidl za zajtrkovalnico v hiši št. 2 marca 1913 priporočili,[150] te ne najdemo med delujočimi lokali leta 1914.

Celovška 13, *DIMNIK*MOHAR* (Pri Moharju)

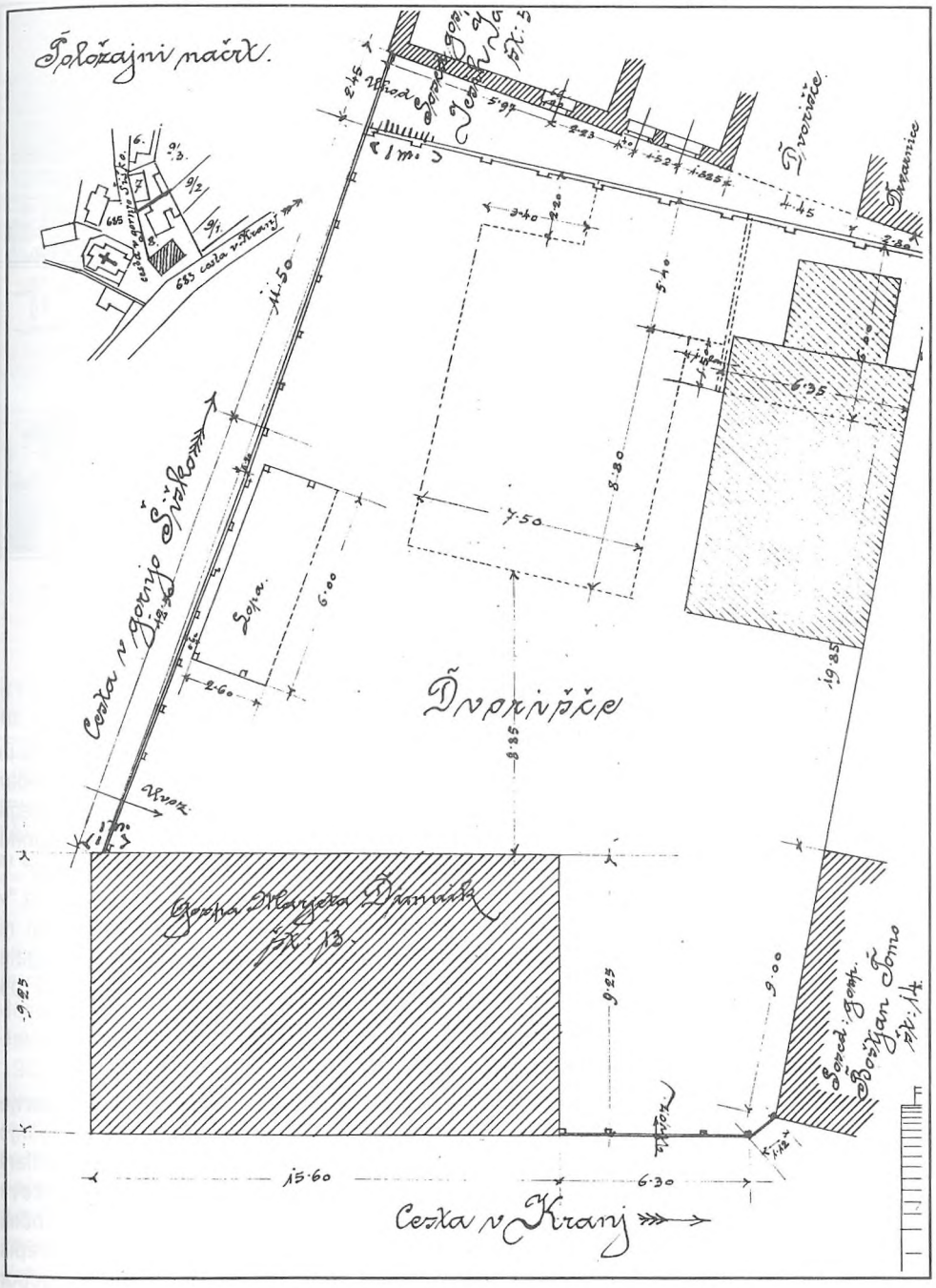
Gostilna v hiši št. 13 je delovala vsaj od 80. let 19. stoletja, ko je tam krčmaril Florjan Dimnik in za njim Margareta Dimnik, ki je zaprosila za gostilniško koncesijo julija 1899. Ko se je tedaj pri tej točki umaknil odbornik Seidl, ki je bil z njo v sorodu, odbor ni bil več sklepčen in so odločanje preložili.[151] Tako so o tem odločali teden dni kasneje in sprejeli predlog občinskega svetovalca Josipa Vodnika, ki je tedaj vodil občinske seje, da naj prosilka prej podre "*ognja nevarne hleve*" in vse izboljša, nato pa prosi za koncesijo in jo bo dobila.[152] Dimnikova je dobila obrtno dovoljenje avgusta 1899 za gostilniške pravice paragrafa 16 b, c, d.[153] Že decembra je odbor razpravljal o njeni prošnji za potrditev Štefana Keršiča kot njenega namestnika v izvrševanju gostilniške obrti. Ker je bila Dimnikova "*že stara udova*" in ni mogla sama opravljati te obrti, Keršič pa je bil v njihovih očeh "*zanesljiv in neomadeževan*", niso našli zadržkov za njeno prošnjo.[154]

V hiši vdove, posestnice in gostilničarke Margarete Dimnik (u. jan. 1906) je nato opravljala gostilniško obrt Leopoldina Mohar. Ta v Spodnji Šiški 11 rojena, tedaj 29-letna žena črkostavca Dragotina Moharja je nato zaprosila za obrt. V začetku leta 1906 so ji na občini enoglasno dovolili gostilno v njeni hiši št. 13, kar spada pod § 16 obrtnega reda.[155] Avgusta 1906 so obravnavali pritožbo Karola Moharja zaradi stavbne črte pri njegovi hiši št. 13 zaradi "*prizidave enga salona*" in sklenili naj ostane stavbna črta ob kantonalni cesti.[156] Na ukaz okrajnega glavarstva so junija 1907 soglasno sklenili, da naj postavi salon na sedanji zid in se drži stavbne črte med cerkvijo in okrajno (=Vodnikovo) cesto.[157] Ob volitvah jeseni 1911 je omenjen kot volilni lokal NNS.[158]

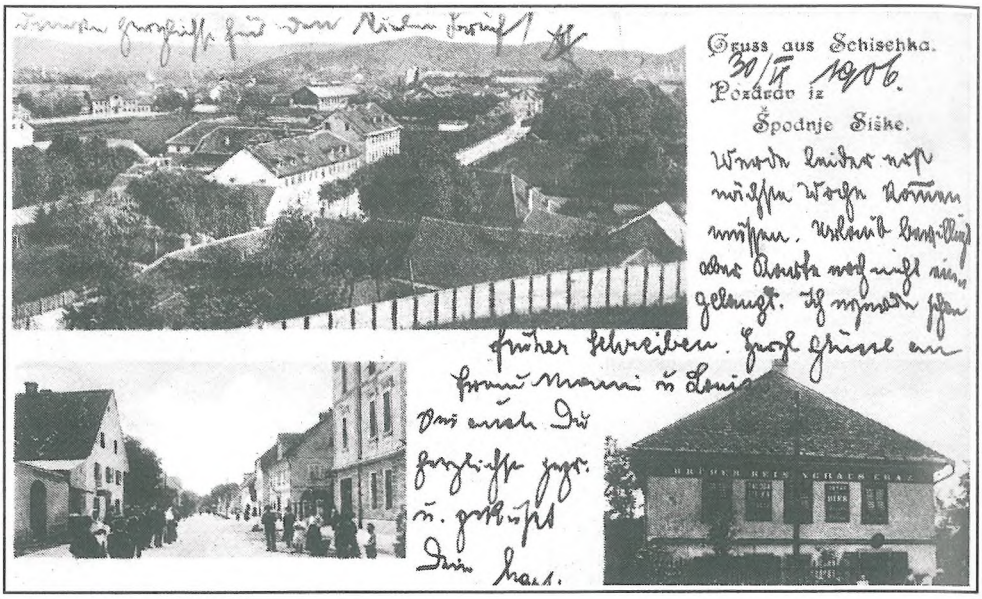
Celovška 14, *PRI RACI*

Boštjan Tome je imel gostilno Pri raci, pravzaprav po obrtnem registu le vinotoč in zanj dobil obrtno dovoljenje leta 1882. Bil pa je tudi mesar in junija 1882 so pri njem opravili ogled stavbe mesnice. Leta 1886 se je poročil z Marijo Komatar iz Spodnje Šiške 34 in dal 10 gld za domovinsko pravico v občini.[159] Čeprav večkratni član občinskega odbora, ni zaradi svoje gostilne zabeležen v ohranjenih zapisnikih občinskih sej.

Ime gostilne je potrjeval izvesek nad vrati s sliko race. Za hišo je bil namreč nekdaj majhen potok in ribnik, po katerem so plavale race. Gostilna je bila počivališče in zbirališče furmanov, ki so vozili proti Gorenjski. Pred vhodom je bil tudi privez za konje. Ljubljančani so se gostilni raje izognili, saj so se furmani kdaj tudi stepli. Po Šiški je gostilna slovela po 'pohanih piškah s peteršiljem' in račji obari. Iz gostilniške veže so vodile stopnice v obokano vinsko klet, ki je imela tla iz zbite prsti.[160]



Situacija posestva z gostilno Marjete (Margerite) Dimnik št.13 na oglu poznejših Celovške-Vodnikove s sosedoma Tometom (št.14) z gostilno Pri raci in Jesihom (št.5), tudi gostilničarjem, ob gradnji gospodarskega poslopja 1899.



Razglednica Spodnje Šiške, odposlana leta 1906 s stavbo ob Celovški cesti z "zalogo piva v sodcih" graške pivovarne Reininghaus.

Jernejeva 35, *HOSTNIK* (Pri Florjanu, Pri Dolfetu)

Že konec stoletja je omenjena v hiši št. 35 pri državni cesti gostilna Jere Zaplotnik, ki je imela prej v 80. letih lokal v Spodnji Šiški 76.[161] Ko je sredi decembra 1912 umrl gostilničar Florjan Hostnik, je njegov sin Adolf zaprosil za koncesijo. Personalni odsek občinskega odbora je februarja 1913 obravnaval prošnjo za koncesijo in ugotovil, da hiša Adolfa Hostnika za obrt ni primerna in je bila "*posebno v zadnjem času zbirališče šnopsarjev*".[162] Mnenje županstva (župan Seidl je stanoval na drugi strani Celovške) o tej gostilni, da je "*v javno pohujšanje*", je bilo res porazno in tako ni čudno, da okrajno glavarstvo prošnji ni ugodilo.[163] Te gostilne, ki jo je vsaj od okoli leta 1883 naprej vodil Florjan Hostnik (na vogalu Jernejeve in Celovške) ne najdemo v obrtnem registru delujočih leta 1914, je pa po navedbah v literaturi poslovala še v času med obema vojnama.[164]

Celovška 32, *ZAKOTNIK*STELE* (Pri Kočarju)

Franc Zakotnik je bil tu gostilničar že okoli leta 1880, nato pa je nadaljevala z obrtjo (najbrž njegova vdova) Marija Zakotnik. Aprila 1900 je občinski odbor odklonil prošnjo Jerneja Steleta za gostilniško obrt (najbrž v njegovi novi hiši na Gasilski 172), saj ga člani odbora večinoma niso poznali, hišo pa je imel tik Zakotnikove gostilne in blizu Kozjekove gostilne (Tonich, št. 20). A gostinskih lokalov je bilo po mnenju občinskega odbora v občini dobro polovico preveč.[165] Stele je poskusil spet dve leti kasneje, ko je zaprosil za prepis gostilniške koncesije v hiši št. 32 od vdove Marije Zakotnik na njegovo ime. Občinski odbor pa je bil proti, saj bi lahko v tem primeru Stele Zakotnikovi odpovedal stanovanje in

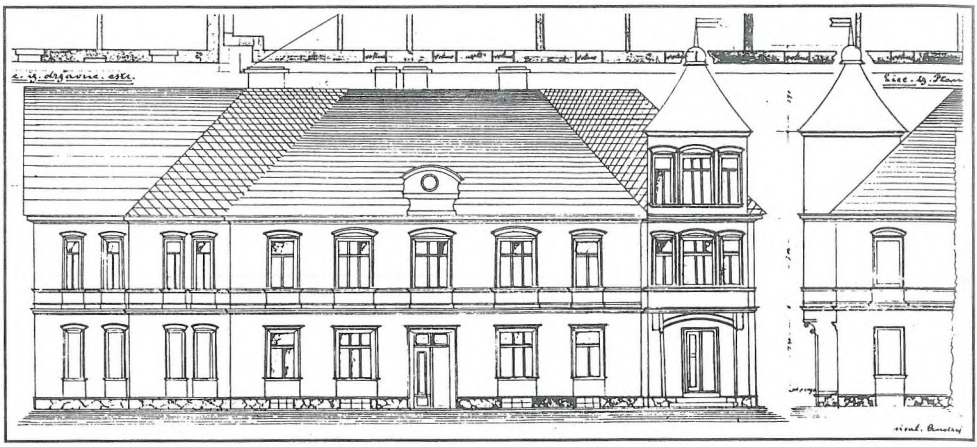


Razglednica gostilne Kankert, založil fotograf J. Müller iz Ljubljane, odposlana 1901.

izvrševanje gostilniške obrti, skrb zanjo pa bi prešla na občino. Zato je bil občinski svet za to, da Zakotnikova izvršuje gostilniško koncesijo še naprej "*in se brez občinske podpore pošteno živi.*"[166] V svoji hiši št. 32 je Stele imel obrtno dovoljenje od leta 1903 naprej. Leta 1905 je gostilno na Celovški 32 vodila Johana Belič.[167] Do leta 1912 je gostilniško obrt izvrševal na račun krojaški mojster Jožef Koncilja z ženo,[168] nato je bila zakupnica gostilne Marija Vidic.

Celovška 20, *KANKER*KANKRE*TONICH* (Pri Kankert)

Gostilna v hiši št. 20 je bila v Spodnji Šiški vsaj od 80. let 19. stoletja (Janez Gorjup najbrž kot najemnik vsaj 1880-86, 1880 lastnik hiše Kasper Šusteršič). Gostilno pri Kanker je nameravala marca 1894 prevzeti v najem Marija Šusteršič, doma iz Zgornje Šiške, ki je doslej tam imela gostilno.[169] Hiša je bila najbrž že pred letom 1901[170] v lasti družine Tonich. Jakob Kozjek je imel gostilno v tej hiši Alojzije Tonich najbrž od srede leta 1899[171] do poletja 1901 - pri čemer je okrajnemu glavarstvu odpovedal koncesijo s 6. julijem, občini pa s 1. avgustom. Dokler zadeva ni bila razjasnjena pa je občinski odbor sredi julija 1901 Tonichovi odklonil prošnjo za gostilno.[172] Že konec istega meseca so spet reševali njeno prošnjo in ji ustregli s podelitvijo koncesije za gostilno izvzemši točenja žganja, "*za katirga ni za enkrat nobene potrebščine.*"[173] Ko je Alojzija Tonich zaprosila še za koncesijo za žganjetoč v gostilni, so jo aprila 1902 odklonili, ker tudi takrat ni bilo "*nobene potrebščine, in je takih koncesij že tako preveč v Spodnji Šiški.*"[174] Pomladi 1913 je za gostilno v hiši št. 20 zaprosil Valentin Škander, ki mu niso ugodili, saj je bila v njej že gostilna. Od leta 1902 je imela koncesijo Anna Koppitz, naslednica Tonichove.[175] Obrt pa je izvrševala natakarica na račun Mila Knaflič, leta 1913 pa Ana Simončič.[176]



Del leta 1904 odobrenega načrta hiše Antona Stirna (Štirna) na Celovški 22 na voglu s Planinsko (danes Aljaževo) ulico.

Celovška 77, *TOMAŽIČ*PIKL* kavarna

Koncesijo za gostilniško obrt (kavarno) v bivši Juvančičevi hiši je imel od 1911 M. Tomažič. Odborniki so maja 1913 sklenili Matiji Piklju, ki je upravljal kavarno, podaljšati policijsko uro za eno uro (do 1.ponoči) v poletnem času ob plačilu pavšala 20 K. S 1. majem 1913 je bilo namreč sprejeto brezplačno podaljšanje policijske ure za vse lokale do 23. ure. V prošnji je - morda malo pretirano - navajal kavarnar, da je imel "*v svojem obrtu le takrat priliko videti goste, ko so gostilne in krčme v Spod. Šiški že zaprte*" in so železničarji na poti v službo ali iz nje lahko našli okrepčila le pri njem. Tudi čez dan ni noben Šiškar zahajal tja, saj so obiskovali raje ljubljanske kavarne, kjer so služboval ali pa zaradi večjega luksusa.[177]

Celovška 22, *STIRN*ŠTIRN* (Pri Šterni ali Pri Zvezdi)

V začetku leta 1905 so odklonili prošnjo za kavarno, ki jo je želel odpreti Leo Pogačnik iz Krope v hiši Antona Štirna št. 22, saj ni bilo znano, da bi sklenil kakšno pogodbo o omenjenih prostorih.[178] Morda je imel Kropar s Štirnom kakšen dogovor, pa si je ta premislil, saj je tudi on vložil na okrajno glavarstvo prošnjo za gostilno. Občinski odbor mu je prošnjo uslišal z dobro polovico (13) glasov, a pod pogojem, da gostilne ne sme oddati v najem "*ali na račun pripustiti*".[179] V začetku leta 1906 se je spet pojavil Štirn med prosilci za gostilniško obrt v svoji hiši št. 22, s čimer so občinski odborniki soglašali z večino glasov.[180] Tedaj je obrtno dovoljenje tudi dobil.

Celovška 30, *GUZEJ*GOSAR*PRI GUZJI*

Med starejšimi šestimi krčmami je 1868 omenjena tudi krčma pri Guzji v Spodnji Šiški 30; lastnik je bil tedaj in še leta 1880 Janez Gosar. Leta 1880 so tam prodajali skrivne (delavske) liste po 2 kr primerek.[181] Ko je prišla hiša pred 1910 v last Ivana Jenka ti gostilne niso več imeli.

Celovška 26, *HOTEL VEGA*MAVER*

Tudi prošnjo Antona Maverja za koncesijo za hotel v njegovi novi hiši št. 26 so septembra 1905 enoglasno odklonili, ker tam ni bilo "*nobene potrebe za to obrt.*"[182] A Maver



Reklamni oglas Hotela "Vega" na Celovški cesti nasproti tedaj še skupne šole za obe Šiški, 1907.

(depositer mengeškega piva v Lescah) se ni vdal in leta 1906 je obrtno dovoljenje le dobil, moral pa se je pri komisijskem ogledu 4. novembra 1905 obvezati, da bo gostilniško obrt v hotelu "*Vega*" izvrševal edinole on sam. Zato so mu marca 1906 odklonili prošnjo za namestnika Avgusta Žgurja. Hkrati pa so zavrnili tudi njegovo prošnjo, da bi imel odprto do polnoči za plačilo 90 kron letno, saj je občinski odbor menil, da "*ni nobene potrebe, da bi bil ta hotel toliko časa ponoči odprt*", pa tudi o solidnosti in zanesljivosti prosilca so premalo vedeli. Je pa temu nasprotoval tudi ukaz deželnega glavarja z 11.6.1855, ki je določal policijsko uro gostiln.[183] Za leta 1905 adaptiranim gostilniškim poslopjem je leta 1910 postavil ledenico, ki je (vsaj po načrtu) imela napis "*Zaloga piva Pivovarne Mengeš, ust. 1818*" in zanjo dobil uporabno dovoljenje maja 1911.[184]

Celovška 82, *BRANDT* (slaščičarna), kavarna

Avgusta 1912 je sklenil podpreti občinski personalni odsek koncesijo Karolini Brandt za točenje čaja in izdelavo "*kraharlov*".[185] Januarja 1913 pa je dobila koncesijo za kavarno s pravico po § 16, f "*prodajati kavo, čaj, čokolado in druge gorke pijače in okrepčave*". Kaže, da je imela K. Brandt, roj. 1875 na Dunaju (od leta 1910) tudi slaščičarno, saj so ji pomladi 1913 dovolili preureditvena dela za kavarno, pri čemer je prestavila prostor za peko. Hišni gospodar na Celovški 82 je bil tedaj Anton Mozetič. Slaščičarsko obrt je 1911 izvrševala namestnica Matilda Hlebec.[186] Članek o gostilnah v Šiški navaja, da je ta kavarna nastala iz Ivačičevega vinotoča.[187]

Celovška (Pri Teličarju)

Gostilna, ki je bila zaprta že pred letom 1914, je nastala po navedbi v članku o gostilnah v Šiški okoli leta 1900. V 70. letih tega stoletja je nosila hišno številko 74. Med hišnimi lastniki leta 1910 takega priimka ni, pa tudi med starejšimi domačimi imeni ne.

Celovška (na trgu) *MARENČE*

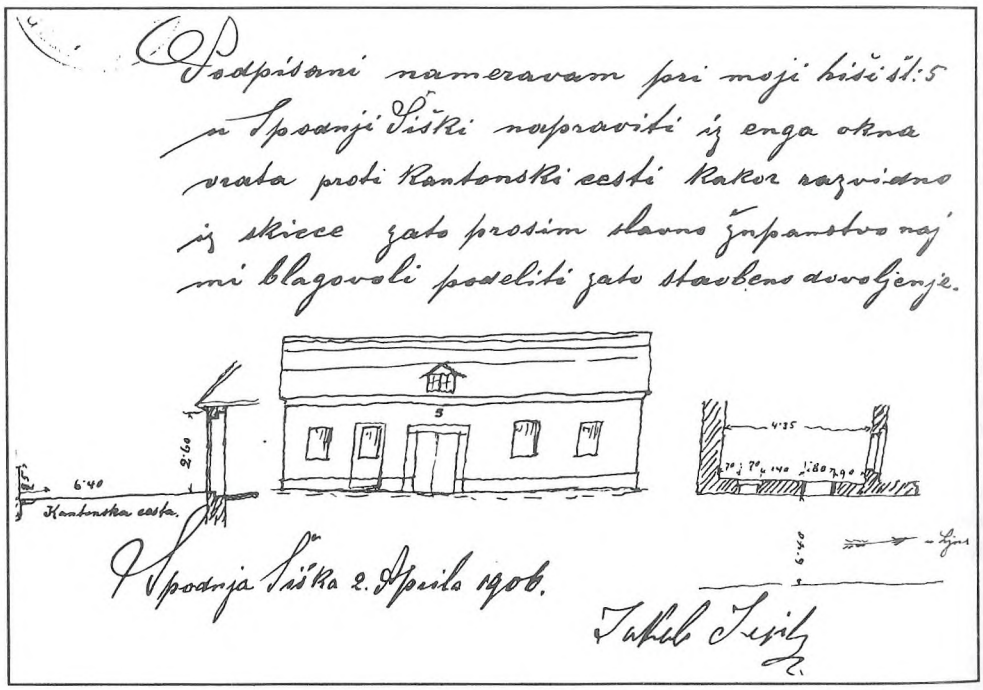
Decembra 1909 so dovolili Josipini Marenče prodajo doma kuhanega čaja z rumom "*na trgu pri občinski hiši št. 85*", a samo dopoldan do 12. ure oziroma dokler je "*trajal dopoldanski trg.*"[188]

Vodnikova 5, *JESIH*

Ko je za koncesijo za vinotoč čez ulico zaprosil - v svoji hiši št. 5 nasproti cerkve in ob gostilni Mohar - Jakob Jesih, mu jo je odbor aprila 1902 soglasno sklenil podeliti, "*kir je dokazano, da je on poštenega zaneslivega in neomadeževanega vedenja.*"[189] Ko pa je Jesih poskusil maja 1903 doseči prepis te koncesije v koncesijo za sedeče goste v svoji kleti in drvarnici, pa so jo zaradi neprimernih prostorov odklonili, saj je bila omenjena klet "*kot nekako skrivališče in za policijsko nadzorovanje sploh nepripraven prostor.*"[190] Spet je vložil prošnjo poleti 1903 in so ji z 12 glasovi ugodili pod pogojem, da prostore res uredi po predloženemu načrtu tako, da bodo "*za sedeče goste pripravni.*"[191] Izgleda, da se je zadeva zaradi dovoljenja okrajnega glavarstva zavlekla do konca leta 1903, ko so na seji občinskega odbora z večino glasov priporočili prošnjo hišnega posestnika in "*bivšega večletnega občinskega odbornika Jakob Jesiha*" za spremembo koncesije na vinotoč za sedeče goste.[192] Po obrtnem registru je bila tam koncesija za vinotoč le za vino.

Vodnikova 88, *BOLE*PRI SMREKI* (Pod smreko)

Gostilna na začetku Vodnikove, ki pa je prenehala z delom že pred letom 1914, je ena redkih, ki ji vemo ime iz virov: "*Pri smreki*". Posestnica in gostilničarka Ana Bole iz Sp. Šiške


Podpisani nameravam pri moji hiši št. 5
v Spodnji Šiški nekaj spremeniti iz enga okna
vrata proti Kantonski cesti Kakor razvidno
iz skicce zato prosim slavno Županstvo naj
mi blagovoli podeliti zato stavbeno dovoljenje.
5
2·60
6·40
Kantonska cesta
4·35
Spodnja Šiška 2. Aprila 1906.
Jakob Jesih

Iz prošnje Jakoba Jesiha z Vodnikove 5 za predelavo okna, 1906.

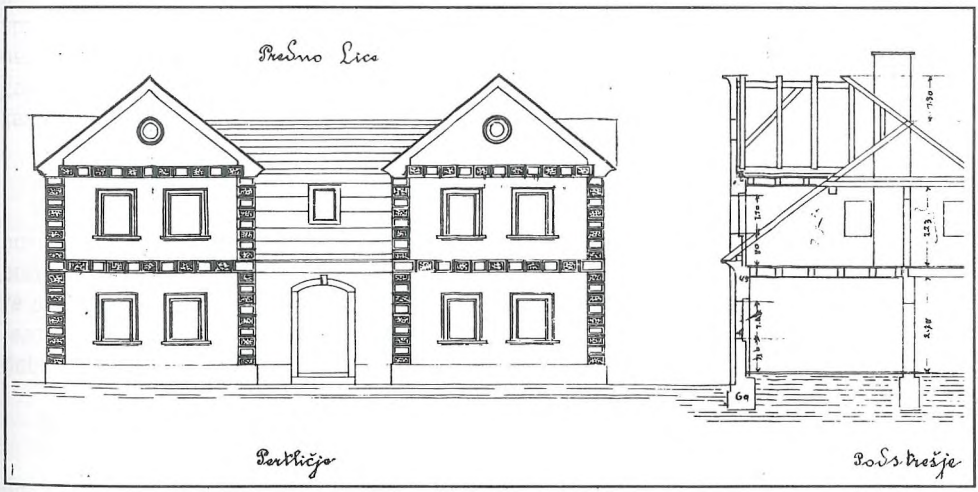
88 je zaman prosila za podelitev koncesije za žganjetoč v svoji gostilni, saj so ji to aprila 1905 odklonili z 10 glasovi proti sedmim.[193] Ko pa je jeseni 1912 želel Leopold Puhar koncesijo za točenje brezalkoholnih pijač samo pri družbenih sestankih "*Pri smreki*", so mu to odklonili, ker niso mogli kontrolirati čas obratovanja.[194]

Vodnikova 21, *VINOTOČ PUŽAR*

Junija 1909 so občinski odborniki Ivanu Pužarju odklonili vinotoč v kleti Vodnikove 21. Izgleda pa, da je od okrajnega glavarstva dobil dovoljenje za vinotoč v zaprtih steklenicah, saj je občinski odbor protestiral, ko je svoje dovoljenje izrabljal za prodajo odprtega vina. To je škodovalo ne le gostilničarjem v Spodnji Šiški, ampak tudi v okolici, ker so zato "*pri svojih dohodkih občutno prikrajšani.*"[195] Leta 1914 obrt ni omenjena.

Vodnikova 9, *POVŠE*ANŽOK* (Pri Anžok, pozneje Lasan)

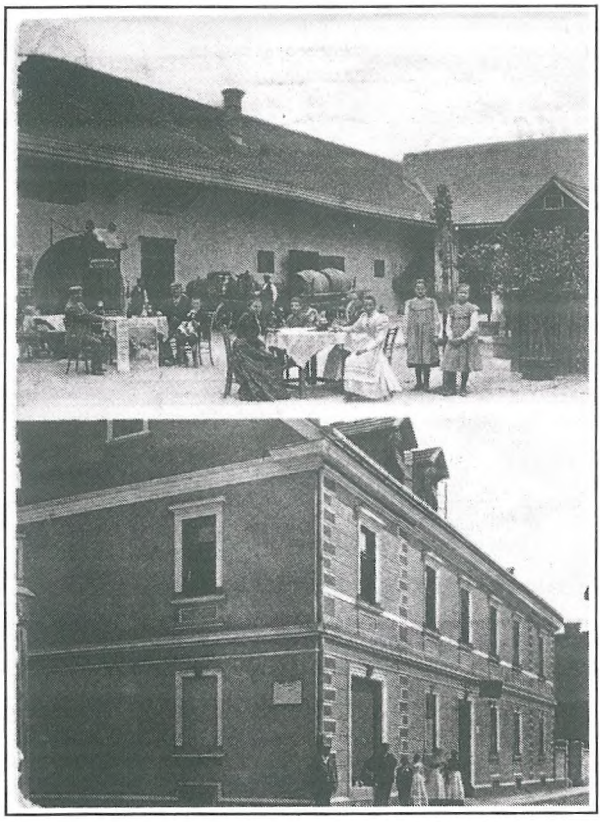
Krčma pri Anžok je bila ena najstarejših. Imela jo je družina Povše vsaj od leta 1868, ko je hiša kot ena od redkih enonadstropnic omenjena med šestimi šišenskimi krčmami. Okoli leta 1882 je krčmarila tam Terezija Povše. Od leta 1892 je imel obrtno dovoljenje Anton Povše (u.1905), nato pa so opravljali obrt zakupniki. Leta 1905 je vodil gostilno Vincenc Pokorn.[196] Leta 1909 je omenjena gostilna Frančiške Cencič pri Anžoku.[197] Od leta 1910 je bila najemnica Antonija Reberšak, od 1914 Josip Božič, oba na račun Povšetovih mladoletnih otrok.[198] Julija 1900 so občinski odborniki sklepali o pripoznanju gostilniške obrti Mariji Žnidaršič v Povšetovi hiši, a niso bili navdušeni, saj je niso poznali. Posebej pa jih je zaskrbela odsotnost gospodarja - ta je že imel gostilno v Štefanovi vasi (Štepanja vas) - saj ženska sama take obrti ne more izvrševati in kdo bi vzdrževal red, kajti brez dovoljenja so že imeli godbo "*in so se ene dvakrat že pretepavali.*"[199] Jeseni 1911 so v gostilni priredili socialdemokratski predvolilni shod pred občinskimi volitvami.[200] Gostilna pri Anžok (pri Lasan) je delovala še med obema vojnama, po zadnji vojni so jo zaprli.



Gostilniško poslopje Antona Povšeta ob Vodnikovi 9 so gradili leta 1898 (načrt Janez Gregorc), leta 1903 pa so prizidali še dvorano.

Vodnikova 97, *KAUSCHEGG*

Po nekaterih virih naj bi bila gostilna tudi tam v hiši pred mejo z Zgornjo Šiško. Vsaj tako je trdil sin nekdanjega šišenskega župana Karol Kauschegg iz Ljubljane, ko si je na Dunaju s pritožbami izposloval obrtno dovoljenje za gostilno (verjetno leta 1904), potem ko mu jo je aprila 1903 občinski odbor zavrnil. Prosil je namreč za prepis gostilniške koncesije od očetovega imena nanj. Članom odbora pa ni bilo znano, da bi njegova starša Hedviga ali Franc Kauschegg kdaj izvrševala v Spodnji Šiški gostilničarsko obrt, poleg tega pa so našteli še tri razloge za zavrnitev. Karol Kauschegg je bival v Ljubljani, ne v Spodnji Šiški ter bil "*sam na sebi z denarjem tako založen, da mu ni potreba se z gostilnično obrtjo pečati*", v Spodnji Šiški pa so imeli več potrebnejših, ki bi radi imeli gostilniško obrt, "*pa je ne morejo doseči.*"[201] Kauschegg je na Dunaju zagotavljal, da bo "*le svoje pridelke razprodajal*", brž ko pa mu je ministrstvo potrdilo izvrševanje gostilniške obrti v hiši njegovega očeta, je izrabil priložnost in skušal svojo koncesijo izvrševati z Josefom Kreuzerjem v njegovi hiši št. 166, "*kar je podpisano županstvo že naprej slutilo.*" Prenosa obrti niso podprli.[202]



Z razglednice vinske trgovine Zajec z napisom "Pozdrav iz vinskih Kleti Alojza Zajc-a v Siški", odposlana leta 1911.

Jernejeva 205, *POVŠE*KORDIN* (pozneje Pri Šlibarju)

Prošnjo posestnice Julije Povše za vinotoč oziroma gostilno v njeni na novo zgrajeni hiši št. 205 blizu vogala Kolodvorske in Jernejeve, so jeseni 1903 na občinskem odboru glede vinotoča odklonili. Dovolili pa so ji s 13 glasovi gostilniško obrt, kar spada pod § 16 obrtne postave z dne 15. marca 1883, b, c, f in g.[203] Dve leti zatem je trgovec Josef Povše zaprosil za koncesijo za žganjetoč v prodajalni v Spodnji Šiški 205 - in koncesijo so mu podelili.[204] Ko pa je Julija Povše leta 1909 spet zaprosila za gostilniško koncesijo, so ji to odklonili, saj gostilniške koncesije, ki jo je imela v hiši št. 205 ni osebno izvrševala, temveč jo dala v najem, nato pa še *"proti plačilu kupcu hiše štv. 205 ... Adolf Kordinu odstopila."*[205] Junija in avgusta 1907 so občinski možje odklonili prošnjo trgovca Kordina iz Ljubljane za žganjetoč v njegovi hiši št. 205, saj ni bilo potrebe in ni bival v Spodnji Šiški.[206] Gostilniško koncesijo si je pridobil leta 1908.

Jernejeva 78, *ZALOKAR

Tudi na pridobitev koncesije Mariji Zalokar so vplivale socialne razmere, saj so ji občinski možje junija 1909 dovolili vinotoč v njeni hiši št. 78 sredi Jernejeve ulice, *"da bode zamogla svoje otroke ložej izgojevati in bremena, katera njeno hišo teže, opravljati"*.[207] Leta 1914 kakšnega gostilniškega obrata tam ni bilo več.

Jernejeva/na Brinjah 52 / 54 *LOČAN*

Ob gradnji kamniške proge konec 60. let 19. stoletja je imel Anton Kovič v Ločanovi hiši gostilno in 100 delavcev.[208] Ker se je dvema sosednjima hišama reklo 'pri Ločan' (eni na tej strani proge 54 in drugi na nasprotni 52), lokacija ni povsem jasna.

Franc Jožefa (Frankopanska) **152**, *ZAJEC*

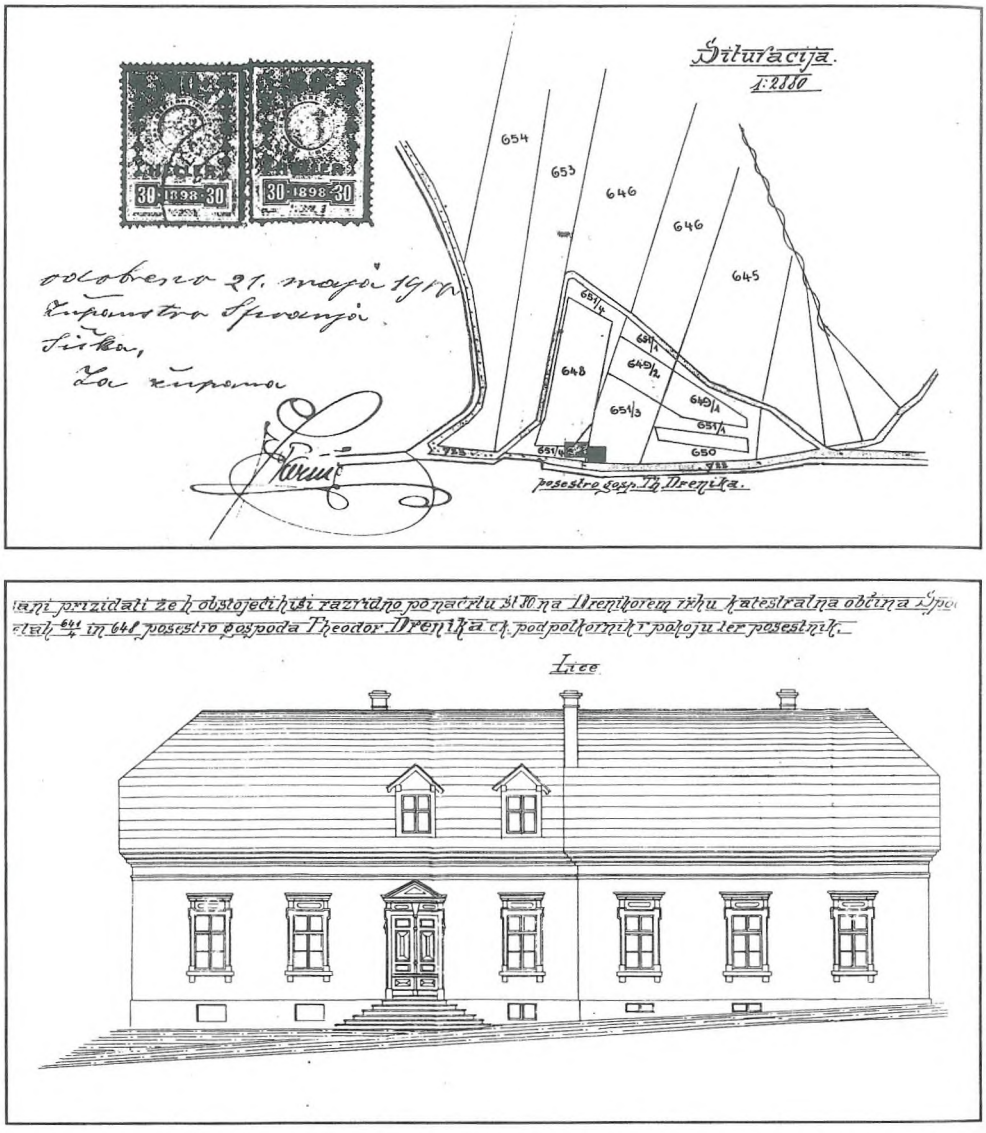
Sredi leta 1898 so občinski možje obravnavali prošnjo Alojza Zajca za vinotoč v hiši na vogalu Franc Jožefa in Nove ulice (danes Gubčeve) in s šestimi glasovi za proti trem sklenili priporočiti okrajnemu glavarstvu podelitev koncesije.[209] Decembra 1899 je odbor zavrnil njegovo prošnjo za namestnika Verstovška pri izvrševanju te obrti, saj je bil ta tudi sprevodnik državne železnice (in ni mogel opravljati dveh služb) ter odbornikom osebno neznan, zato se niso mogli izjaviti o njegovi zanesljivosti.[210] Slabo leto kasneje je želel imeti Zajec (Spodnja Šiška 152) v svoji gostilni kot natakarico na račun Marijo Rus.[211] Tudi kasneje je obrt opravljal z namestnikom (po 1910 Marijana Pokorn) in si omislil še en lokal.

Na Griču (Pod gozdom) **257**, *BELLEVUE*

Konec leta 1909 je želel vinski trgovec in gostilničar Alojzij Zajec odpreti hotel v svoji novi hiši št. 257 (na Štajerčevem griču): to so mu občinski možje - potem ko sta se z bratom Francem odstranila iz občinske posvetovalnice - dovolili *"z ozirom na lokalno potrebo za povzdigo tujskega prometa in v korist občine"*. Tedaj je nameraval poimenovati hotel *"K razgledu na šišenskem griču"*,[212] obveljala pa je modernejša tuja varianta. Koncesijo je res dobil v omenjenem letu. Hotel Bellevue je imel v najemu od leta 1912 Johann Friedl.

Drenikov vrh 89 in 90, *DRENIKOV VRH*

Gostilna na Drenikovem vrhu je delovala že konec 19. stoletja, saj so pomladi 1891 v časopisju obvestili ljubljanske sprehajalce, da so konec marca odprli gostilno. Ob že obstoječi hiši je Teodor Drenik, od leta 1891 upokojeni podpolkovnik, leta 1900 zaprosil za



Drenikov vrh. Situacija in načrt prizidka za gostilno na posestvu Theodorja Drenika, 1900.

gradbeno dovoljenje za novo hišo, ki je bila postavljena tudi za gostilniško obrt.[213] Na Drenikovem vrhu je namreč leta 1898 občinski odbor dal soglasje koncesiji Alojzije Milavc za gostilniško obrt od b) do g).[214] Drenik je hišo tudi zgradil. Poleti 1903 so občinski možje enoglasno dovolili podelitev gostilniške koncesije Alojziju Rusu s pripombo, da velja dovoljenje le za Drenikov vrh in ga ne more prepustiti najemniku.[215] Poleti 1904 so mu - izjemoma - dovolili koncesijo za žganjetoč v gostilni, niso pa prevzeli odgovornosti za

nadzorovanje.[216] Na Drenikovem vrhu št. 89 je v začetku leta 1907 dobila občinski pristanek na gostilniško koncesijo Nežika Kukman s široko pravico prodajati jedila, točiti pivo, vino in mošt, žganje, čaj in čokolado "*ter druge gorke pijače in poživila*" in igrati dovoljene igre. Morala pa je obrt opravljati sama v tej oddaljeni, "*gorski gostilni*", ki jo županstvo ne more policijsko nadzorovati.[217] Ko je zaprosil za koncesijo za gostilno v svoji hiši na Drenikovem vrhu 80 Božidar Theodor Drenik, so mu to jeseni 1909 odklonili, "*ker mu kot c. in kr. podpolkovnik v pokoju ni potreba z gostilno se pečati.*" Saj je bilo veliko revnejših oseb, ki so "*iz revščine vezane, si z rokami vsakdajni kruh služiti, da sebe in svojo družino prežive*". Prošnjo naj vloži najemnik.[218] Ko je jeseni 1912 in nato pomladi 1913 Kukmanova želela prenesti gostilniško koncesijo v hišo št. 111 (k Favai-ju), tega občinski možje niso priporočali, saj je bila koncesija podeljena izrecno za Drenikov vrh in tedaj je že tri leta ni izvrševala.[219] Kljub temu je po obrtnem registru Kukmanova prenesla obrtno dovoljenje leta 1914 v Ljubljano, Theodor / Božidar Drennig[220] pa je decembra 1912 dobil obrtno dovoljenje za gostilno, ki jo je imel v najemu od leta 1913 Anton Novak. V prošnji leta 1912 je navajal Drenik, da je mogoče dobiti najemnike in plačevati davke le ob gostilniški koncesiji, kar bi bilo "*tudi v korist šetalcem iz Ljubljane in okolice, kakor tudi tujskemu prometu, ker je Drenikov vrh jako prijazen kraj in obiskovalci hriba vsak čas obžalujejo da ne najdejo gori gostilne.*"[221] Obrtno dovoljenje je bilo izbrisano aprila 1920. Sprehajalci še sedaj tam z obžalovanjem iščemo gostilno.

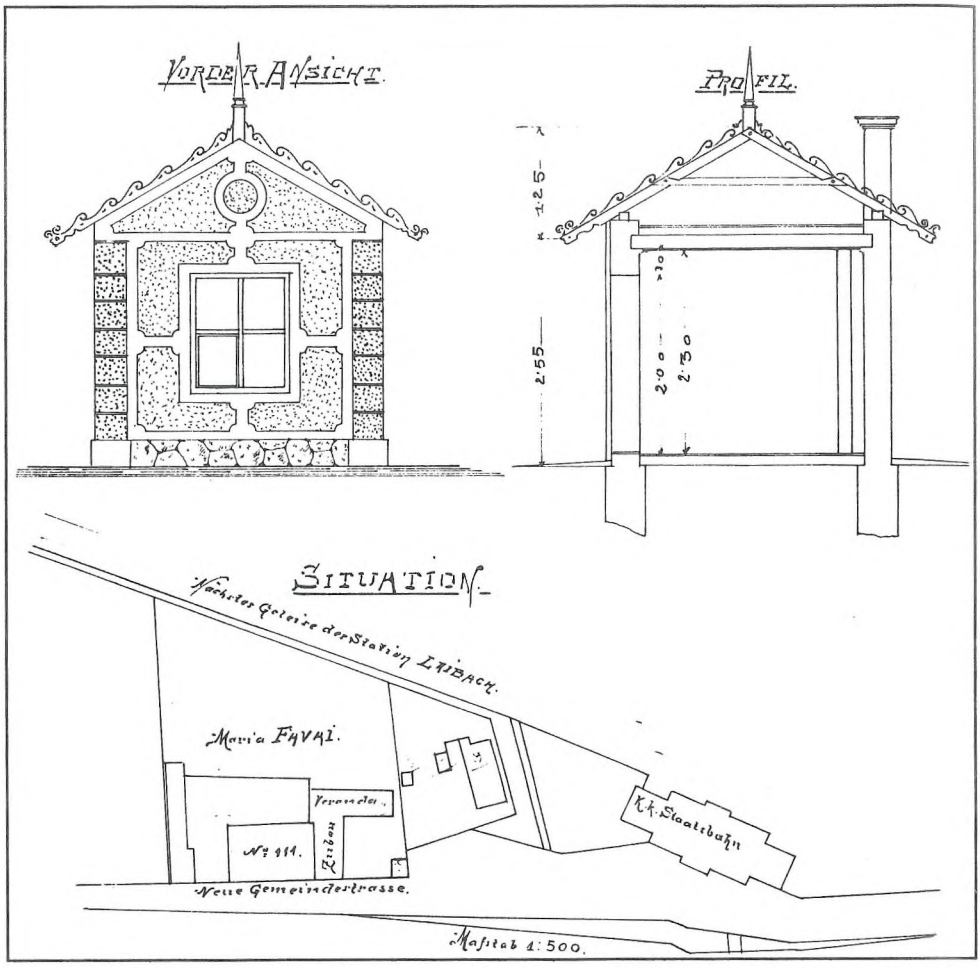
Gasilska (Tržna) **256,** *STEPIČ*

Ko je Stepič zaprosil za koncesijo za gostilniško obrt, so pripomnili, da je Karol Kauschegg, tedaj stanujoč v hotelu Union, pripravljen vrniti svojo gostilniško koncesijo iz marca 1903 v hiši št. 97.[222] V začetku leta 1910 so bili soglasno za podelitev gostilniške koncesije Petru Stepiču v hiši št. 256 "*z ozirom na potrebo prebivalstva in z ozirom na povzdigo tujskega prometa za Sp. Šiško.*"[223] Stepič je bil prisoten z vinsko trgovino v Spodnji Šiški od leta 1904 ter imel leta 1910 že več kot 12 let v Ljubljani v Gradišču 7 gostilno.[224] Gradbeno dovoljenje za dvonadstropno hišo ob gostilniškem poslopju A. Tonich 20) je Stepič dobil leta 1910.[225] Kaže, da je hotel koncesijo razširiti. Personalni odsek je februarja 1913 obravnaval njegovo prošnjo za točenje žganja prve vrste na drobno in jo priporočal, ker so menili, da s tem ni nevarnosti, da bi se "*otvorila kakšna šnopsarija.*"[226]

Kolodvorska 111, *PRI DRŽAVNEM KOLODVORU*FAVAI* (Pri Favaj[227])
Kolodvorska 150, *SEIDL*FAVAI*

Žena železniškega uradnika (namestnika vodje ljubljanske postaje državne železnice v Spodnji Šiški) Marija Favai, je poleti 1884 dobila dovoljenje za zidavo nove stavbe "*bliso Bahnhofa v Spodnišiški*" in jo do marca 1885 tudi zgradila. Obrtno dovoljenje za gostilno je imela v svoji hiši od leta 1888, nakar je obrtne pravice iz § 16 leta 1896 še širila. Ko je želela leta 1898 tudi prenočevati tujce, občinski odbor ni imel nič proti.[228] Nima pa vpisane te pravice v obrtnem registru.

Ko je hotelo "*delavsko napredno-izobraževalno društvo v Ljubljani*" prirediti leta 1896 "*plesni poduk*" v gostilni 'Pri državnem kolodvoru', je županstvo 8. septembra vloženo prošnjo zavrnilo že dan zatem. 20. oktobra 1896 pa so se zbrali na občinski seji z namenom, da odgovorijo na pritožbo društva. Občinski odbor je soglasno potrdil odločitev županstva, "*ker se iz krajno policiskih in javnih ozirov nikakor ne more v gostilniških prostorih tak poduk dovoliti.*" Nič pa niso imeli proti, da društvo pripravi tak pouk v privatni hiši in o tem obvesti županstvo.[229]



Načrt za trafiko tobaka za Marijo Favai pri njeni gostilni poleg državnega kolodvora v Spodnji Šiški, 1900. Za prodajalno tobaka je dobil dovoljenje aprila 1911 tudi upokojeni komisar finančne straže Avgust Križaj na posestvu Dragotina Moharja ob Celovški cesti poleg Tometove gostilne Pri raci.

Od kod dve Favai-jevi gostilni na Kolodvorski, ena pri kolodvoru (št. 111) in druga (št. 150) na drugem koncu ulice. Marija Favai je leta 1901 kupila od trgovca in mesarja Josipa Seidla hišo na vogalu Kolodvorske in Jernejeve (ter jo do 1905 prezidala) in obenem prevzela njegovo gostilniško koncesijo v najem za 10 let.[230] Jožef Seidl je imel tam gostilniško obrt od leta 1898.[231] Marija Favai[232] je gostilniško obrt v gostilni pri kolodvoru opravljala z najemnikom, svojo gostilniško obrt pa je po letu 1905 prenesla v svojo novozgrajeno hišo[233] Kolodvorska 150 na voglu z Jernejevo, prav na drugem koncu današnje Medvedove. A jo je opravljala po letu 1909 Marija Rihar, od konca leta 1914 pa Angelo Favai kot zakupnik.

V gostilni *Pri državnem kolodvoru* je kot najemnik omenjen leta 1902 A. Celarc, ko so ugodili prošnji, da bi smel imeti odprto svojo gostilno do odhoda ponočnega vlaka ob 0.24. Občinski odborniki so ugotovili, da je to "*resnično potrebno*", a pristavili, da naj ne bo županstvo oškodovano pri dohodkih od godbenih licenc (z dovoljenji za obratovanje po 22. uri).[234]

Kolodvorska 15, *BOLAFFIO*

Ko je Anton Celarc, "*gostilničar na račun*" v Favaievi gostilni Pri državnem kolodvoru leta 1903 zaprosil za podelitev samostojne koncesije za gostilno v novozgrajeni enonadstropnici Antona Tauscha (Tanoscha) v Kolodvorski 200, so mu odobrili opravljanje gostilniške obrti v hiši vinskega trgovca Viktorja Bolaffia v Sp. Šiški 15 in sicer le oddajo jedi, točenje piva, vina in sadnega mošta, prodajo kuhane kave in čaja in "*držanje postavno dovoljenih iger*," nikakor pa ne točenja žganja in likerjev. Razlog za dovoljenje je bil njegov edini zaslužek za vzdrževanje družine: gostilniška obrt "*v kateri je on in njegova žena dobro izvežbana.*" A glasovanje je bilo komaj ugodno za prosilca, saj "*je glasovalo le 11 udov občinskega odbora z 'ja' proti 10 udom občinskega odbora z 'ne'*".[235] Ko pa je v začetku leta 1906 zaprosil še za koncesijo za žganjetoč v hiši št. 15, so mu to z večino glasov dovolili.[236] Novembra 1908 pa so zaprošen žganjetoč v hiši št. 15 Marije Celarc odklonili.[237] V hiši št. 15 je zatem zaprosil za kavarno Franc Splichal, kar so mu marca 1909 dovolili pod pogojem, da bo zanj veljala prav tako policijska ura in bo lahko imel dlje odprto le s privoljenjem županstva za posamezne večere. In seveda, da kavarne ne more dati v najem.[238] V hiši št. 15 je nato leta 1909 uspešno zaprosil občino za koncesijo "*izvrševanja izkuhe*" posestnik in vinski trgovec Viktor Bolaffio, a opozorili so ga, da tudi zanj velja tak zapiralni čas kot za druge gostilničarje.[239] Ali so vse priporočene prošnje dosegle izdajo obrtnih dovoljenj v tej hiši, ni prav jasno, je pa leta 1905 imel tam gostilno Anton Celarc.[240] Obrtni register ne navaja gostinskega lokala v omenjeni hiši leta 1914.

Kolodvorska 99, *FRANZOT*DRŽAVNI KOLODVOR*

S 16 glasovi proti devetim so maja 1906 občinski odborniki ugodili prošnji Marije Franzot za "*bufet*" v trafiki na državnem kolodvoru, saj so menili da je ta potreben zaradi velikega števila prihajajočih in odhajajočih. Imela je pravico prodajati mrzla jedila in piškote, točiti pivo in vino ter točiti in prodajati žganje na drobno.[241] Obrt je bila vpisana še leta 1914, izbrisana pa leta 1926.

Kolodvorska 165, *CELARC* (Pri Celarcu[242])

Anton Celarc je leta 1903 vendarle prišel do svoje gostilniške obrti, ki jo je imel do leta 1923, a ne v Bolaffijevi hiši št. 15, temveč sredi današnje Medvedove. V hiši (leta 1910 je navedena kot lastnica "*gostilničarca*" Marija Celarc) je še danes gostinski lokal (Primorje).

Kolodvorska , *MALI TRIGLAV*

Na občinski seji septembra 1909 so sklenili, da se ob gostilni Mali Triglav (na Kolodvorski ulici) napravi "*trotoar*".[243] Verjetno gre za eno od omenjenih gostiln na Kolodvorski, morda Celarčevo.

Žibertova 156, *VODIŠEK*

Kamniška 161, *FURLAN*

Josipini Vodišek so občinski možje avgusta 1909 sklenili priporočiti podelitev gostilniške obrti v hiši 156 pod pogojem, da se natančno drži policijske ure. Pod istim pogojem so

podprli prošnjo Josipini Furlan v hiši št. 161.[244] V začetku leta 1910 so Vodiškovi z občine odobrili koncesijo za gostilno.[245] Leta 1914 ni bilo gostinskega lokala v nobeni od omenjenih hiš.

Knezova 121, *MITTEREGER* (pozneje tam ali blizu Malgaj, Pri Nikotu[246])

Avgusta 1906 so dovolili Jeri Mittereger koncesijo za pivo in vinotoč v njeni hiši št. 121.[247] Naslednje leto je tam uspešno zaprosil za tak lokal Jakob Mittereger.[248] Marca 1909 so občinski odborniki Jeri Mittereger odklonili koncesijo za gostilno (lokacija ni omenjena). Vztrajala je in junija ji je občinski odbor "*vdovi in posestnici*" glede na njeno veliko družino dovolil gostilno v njeni hiši št. 121, a pod pogojem, da se bo natanko držala predpisane policijske ure.[249] Vprašanje je, če je dovoljenje dobila. Kot vdova s šestimi otroki (mož ji je umrl leta 1909, en trakt zadolžene hiše ji je leta 1910 pogorel), se je 1910 preživljala s pomočjo male obrti: trgovine s špecerijskim blagom, želela pa je prodajati še pijačo v zaprtih steklenicah, kajti nasproti njene trgovine je imel Battelino mnogo zidarjev. Tako dovoljenje je julija 1910 dobila.[250] Leta 1914 tam gostilna ni omenjena, pač pa po prvi vojni gostilna Pri Nikotu (Niko Malgaj).[251]

Kavškova 94, *BELIČ*

V začetku leta 1908 so ugodili prošnji odbornika Andreja Beliča za gostilniško koncesijo, ker so pričakovali v najkrajšem času v bližini gradnjo novih železniških delavnic in pričakovali, da bo "*nastala potreba za eno novo gostilno na tem mestu.*"[252] Tudi pri podelitvi koncesije njegovim dedičem so konec septembra 1908 vztrajali.[253] Leta 1914 gostilne tam ni bilo, pač pa je omenjena gostilna na Kavškovi po prvi vojski Pri Belič (pozneje Pri rampi).[254]

Kavškova 139, *MAURER*

V začetku leta 1898 je bil občinski odbor za gostilno pri Maksu Mihaelu Maurerju, "*posebno ker je ta del vasi ker hiša Maurerja stoji na oni strani državne železnice in so prebivalci skoraj 1 kilometer od državne ceste, koder so gostilne, oddaljeni, in je vseh 15 gostilnji pri velki cesti, hiša ... Maurer-ja pa stoji na okrajni cesti.*"[255] Še isto leto je bila izdana koncesija Juliji Maurer za gostilno na Kavškovi 139, ki je delovala tudi še po letu 1914. Od leta 1911 je bila tam najemnica Jož. Papler.

Kavškova 130, *KERŠIČ*BIZJAN*BORN*

Oktobra 1901 so enoglasno dovolili Francu Bizjanu izvrševati gostilniško obrt v njegovi hiši št. 130 "*v smislu obrtnega reda z dne 15. marca 1883, § 16 lit. b. c. in g.*"[256] Nemara mu je veljalo dovoljenje le do leta 1904. Tedaj je za koncesijo za gostilno v hiši št. 130, na Kavškovi poleg Maurerjeve, zaprosil za 5 let (do 1.7.1909) Ferdinand Keršič in junija 1904 so mu to dovolili, a dovoljenje je veljalo v omenjeni hiši le zanj.[257] Leta 1910 se je preselil na Brinje, a že avgusta 1906 so v tej hiši z občinske strani dovolili (gostilniško) koncesijo za Andreja Borna.[258]

Kavškova 128, *BRESKVAR*PRI VINSKI TRTI*

Hišna posestnica in vdova Ana Breskvar iz Spodnje Šiške 128 (na Kavškovi, še naprej čez progo) je vložila prošnjo za vinotoč čez ulico v njeni hiši, kar je odbor poleti 1903 dovolil s 13 glasovi, nato pa še enkrat pol leta zatem.[259] Konec leta 1905 je zaprosila za razširitev koncesije v gostilno in občinski odbor ji je to dovolil pod pogojem, da na svoji hiši naredi in vzdržuje javno svetilko, ki mora v vsaki temni noči svetiti, dokler so ljudje v gostilni.[260]

Prositeljica je dobila obrtno dovoljenje (b, c) za gostilno, kajti občina se je s tem strinjala, saj je okrajno glavarstvo odtegnilo izvrševanje te obrti Francu Bizjanu v hiši na Kavškovi 130.[261] V njeni gostilni "*Pri vinski trti*" so pomladi 1912 priredili volilni shod socialdemokrati. Na razglednici odposlani leta 1915 (v prilogi XI.) je ob sicer nepozidanem delu tedanje Kavškove (danes Janševe) ulice edina hiša na desni gostilna. O tem priča tudi napis na njej *"Gostilna Vinska trta"*, ki je na originalu viden s povečalom.[262]Kmalu po smrti gostilničarke leta 1917, so to obrt v omenjeni hiši izbrisali.

Vodovodna 177, *VARL*

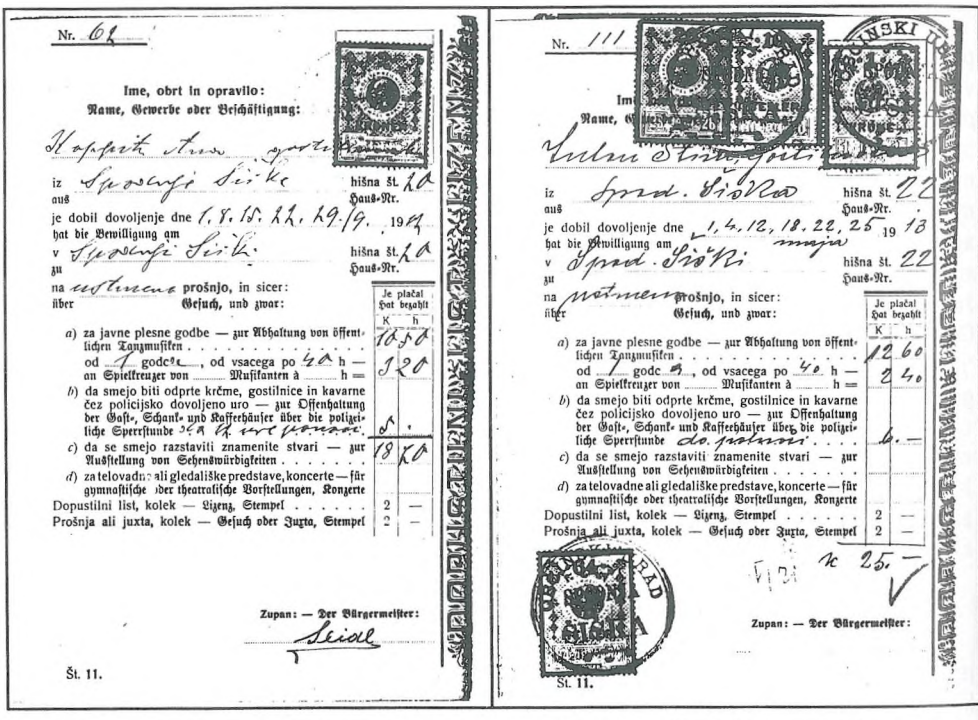
Maja 1902 je občinski odbor sklenil podeliti koncesijo za vinotoč čez ulico vdovi Neži Varl v Spodnji Šiški 177 (čez progo na današnji Kamniški cesti), a zaradi oddaljenosti niso prevzeli odgovornosti za policijski nadzor nad stranskim vinotočem.[263] Ko je leto kasneje Varlova hotela iz vinotoča narediti gostilno, so ji "*z ozirom na krajevne razmere s pristavkom dovoli/li/*", saj niso želeli prevzeti odgovornosti za vzdrževanje reda v gostilni, ki so jo imeli za oddaljeno, na samoti stoječo.[264] Varlova je spet poskusila pomladi 1904, a člani občinskega odbora so menili, da tam ni potrebna nova gostilna.[265] Šele konec septembra 1908 je občinski odbor izrekel svojo privolitev, a zaradi oddaljenosti niso sprejeli odgovornosti za nadzor policijske ure.[266] Po obrtnem registru je imela Varlova dovoljenje za gostilno (b, c) med leti 1908 in 1924, verjetno pa je prej imela vinotoč.

Vodovodna 171, *KOVAČ*STIRN*

Ko so razpravljali julija 1900 o gostilniški koncesiji za Franca Kovača so opozorili, da prošnji ni priložil "*sposobnostnega spričevala*", pa tudi vzdrževanja reda se jim je zdelo vprašljivo. Prosilec je imel obrt v "*ljubljanskem mestu, na taki samoti pa se ženski ne more prisojat, da bi zamogla v onimu kraju nepotrebno gostilno izdrževati.*" Ob njegovi odsotnosti bi gostino vodila žena. Posebej pa se je občina zavarovala, saj se ni mogla zavezati za nadzorstvo zaradi prevelike oddaljenosti.[267] Ko pa je nov občinski odbor razpravljal o tem maja 1902 so mu podelili koncesijo gostilniške obrti v hiši Spodnja Šiška 171. Niso pa sprejeli odgovornosti za policijsko nadzorstvo, saj je bila gostilna od vasi oddaljena, "*kakor se enake v goratih krajih nahajajo.*"[268] Tako je Kovač prišel do gostilne, a že konec leta 1903 želel prenesti koncesijo iz svoje bivše hiše št. 171 v hišo Antona Stirna Spodnja Šiška 171. Občinski odbor je zaslutil, da namerava tako Kovač svojo gostilniško koncesiji prepustiti "*proti primerni odškodnini*" Stirnu, pa so takšno prošnjo zavrnili.[269] Stirn je prišel do gostilniške obrti leta 1906 na Celovški 22, leta 1914 pa gostilne na Vodovodni 171 ni bilo.



Gostilna pri Kanker ob Celovški cesti, pred 1. svetovno vojno, iz fototeke SEM.



Nr. 61

Ime, obrt in opravilo:
Name, Gewerbe oder Beschäftigung:

Kasperle Anton, gostilničar

iz Spodnje Šiške hišna št. 20
aus Haus-Nr.

je dobil dovoljenje dne 1. 8. 15. 22. 29. 9. 1912
hat die Bewilligung am

v Spodnji Šiški hišna št. 20
zu Haus-Nr.

na ustmene prošnjo, in sicer:
über Gesuch, und zwar:

	Je plačal Hat bezahlt K	h
a) za javne plesne godbe — zur Abhaltung von öffentlichen Tanzmusiken	10	50
od 1 godca, od vsacega po 40 h — an Spielkreuzer von Musikanten à h =	1	20
b) da smejo biti odprte krčme, gostilnice in kavarne čez policijsko dovoljeno uro — zur Offenhaltung der Gast-, Schank- und Kaffeehäuser über die polizeiliche Sperrstunde	5	
c) da se smejo razstaviti znamenite stvari — zur Ausstellung von Sehenswürdigkeiten	18	20
d) za telovadne ali gledališke predstave, koncerte — für gymnastische oder theatralische Vorstellungen, Konzerte		
Dopustilni list, kolek — Lizenz, Stempel	2	—
Prošnja ali juxta, kolek — Gesuch oder Juxta, Stempel	2	—

Zupan: — Der Bürgermeister:
Seidl

Št. 11.

Nr. 111

Ime, Name, [illegible]

Ludvik Stirn, gostilničar

iz Spod. Šiška hišna št. 22
aus Haus-Nr.

je dobil dovoljenje dne 1. 4. 12. 18. 22. 25. maja 1913
hat die Bewilligung am

v Spod. Šiški hišna št. 22
zu Haus-Nr.

na ustmene prošnjo, in sicer:
über Gesuch, und zwar:

	Je plačal Hat bezahlt K	h
a) za javne plesne godbe — zur Abhaltung von öffentlichen Tanzmusiken	12	60
od 1 godc 3, od vsacega po 40 h — an Spielkreuzer von Musikanten à h =	2	40
b) da smejo biti odprte krčme, gostilnice in kavarne čez policijsko dovoljeno uro — zur Offenhaltung der Gast-, Schank- und Kaffeehäuser über die polizeiliche Sperrstunde do. jutrni	4	—
c) da se smejo razstaviti znamenite stvari — zur Ausstellung von Sehenswürdigkeiten		
d) za telovadne ali gledališke predstave, koncerte — für gymnastische oder theatralische Vorstellungen, Konzerte		
Dopustilni list, kolek — Lizenz, Stempel	2	—
Prošnja ali juxta, kolek — Gesuch oder Juxta, Stempel	2	—

K 25.—

Zupan: — Der Bürgermeister:

Št. 11.

Dovoljenja za ples z godbo v gostilni pri Kanker (Ana Koppitz) septembra 1912 in pri Zvezdi (Anton Stirn) maja 1913.

POSLOVNI ČAS LOKALOV IN ODKLONJENE GOSTILNIŠKE OBRTI

A je v Šiški še kaj odprtega? Občina je lahko kaznovala krčmarje, "*kadar čez uro točijo*". Že v 80. letih srečamo med občinskimi prihodki v Spodnji Šiški tudi kazen za predolgo odprto gostilno: v Pogačnikovi gostilni na Celovški 66 je bil tako kaznovan Lorenz, pri poznejšem Keršiču pa Marija Oraš.[270] Tudi v poznejših letih so gostilničarji v veselje gostov in v svoj dobiček kdaj potegnili z delom. V občinskem odboru pa so razpravljali tudi o podaljšanju delovnega časa gostiln. Kaže, da so bile gostilne odprte pozimi do 10. ure zvečer in poleti do enajste, za podaljšanje poslovanja pa je bilo potrebno dovoljenje in plačilo posebne občinske pristojbine.

Na predlog odbornika Ivana Klemenčiča - ta je poleti 1903 prispeval na občinskem odboru vsaj tri predloge - so razpravljali o nočnem miru in zapiranju gostiln. Niso sprejeli zvišanja godbenih licenc "*iz postavnih ozirov*", glede zapiranja gostiln "*ob določeni policijski uri*" pa menili, da je določba z dne 11. julija 1855 veljavna za vojvodino Kranjsko.[271] Poleti so na občinskem odboru razpravljali o skrajševanju, pozimi pa so imeli predlog o podaljšanju policijske ure (zapiranja gostiln) za eno uro: predlog Antona Oistra so odklonili.[272]

Na seji februarja 1907 so predlagali, naj se gostilničarjem dovoli imeti odprto pozimi do 23.00, poleti pa do polnoči in so za táko enourno podaljšanje določene policijske ure zaprosili deželno vlado.[273] Na odklonjeno prošnjo se je občinski odbor pritožil in vložil novo prošnjo "*za povzdigo prometa za tujce.*"[274] Na predlog odbornikov Šigša in Oistra so septembra 1909 spet sklenili naprositi deželno vlado za podaljšanje policijske ure za vse gostilničarje v občini: pozimi od 10 na 11 uro ponoči, poleti pa od 11 do 12 ure. Naprosili pa so še okrajno glavarstvo, da vpelje za redarje t.im. "bloke" za manjše prekrške gostilničarjev pri kršitvi policijske ure za eno uro in "*le takrat, če bo mirno in brez godbe*".[275] Deželna vlada je to prošnjo odbila.[276]

Gotovo niso le jeseni 1912 in naslednjo pomlad plesali v šišenskih gostilnah do polnoči. Novembra 1912 je plačal A. Valjavec (gostilna Reininghaus) 21, 70 kron za dovoljenje plesa z dvema godcema ob štirih sobotah. Tedaj so plesali še pri Anžok in Štirnu s po enim godcem, s po dvema pa še pri Celarcu, povsod do polnoči. Aprila 1913 pa so imeli ob sobotah in nedeljah odprto do polnoči Pri raci in še v treh gostilnah, kjer so tudi plesali: z dvema godcema pri Valjavcu in s po enim pri Štirnu in v Vodnikovi gostilni pri Žibertu (Habjan).[277]

Odklonjene gostinske obrti. Občinski odbor je zavrnil vrsto prošenj za dovoljenja gostilniških obrti, posebej vinotočem in žganjetočem ali "*šnopsarij*", kot so rekli. Od konca 19. stoletja zasledimo večje zanimanje kakor pa možnosti za odpiranje gostiln. Tako je občinski odbor leta 1898 zavrnil prošnji za dve gostilni ob Celovški cesti. Najprej maja 1898, ko so omenjali v Šiški 17 gostilniških obrti za 150 hiš, saj je bila na vsako stran prosilčeve hiše po ena gostilna, "*vsaka 20 korakov oddaljena tako da bi bile potem 3 gostilne ena za drugo.*"[278] Junija 1898 pa niso v celoti ugodili prošnji Janeza Berzina za prodajo gorkih in mrzlih jedil in točenja žganja na drobno. V razdalji 400 m ob državni cesti je bilo 9 gostiln in v treh so tudi točili žganje, poleg tega pa sta bili še dve žganjarij "*torej za žganjarijo nobene potrebe, ker se itak preveč žganjarjev v Spod. Šiški nabira.*" Hiša je imela tudi vhod zadaj "*iz šiškarskega gojzda*" in bi jo težko policijsko nadzorovali. Žganjetoč so odklonili, niso pa ugovarjali proti prodaji gorkih in mrzlih jedil (*Auskoch*).[279]

O prošnji Petra Keršiča, tedaj prvega svetovalca, za podelitev koncesije za kantino (morda v njegovi tovarni), so razpravljali 19. julija 1900. Pri tem je prosilec "*sam pripozna//, da je gostiln dovolj*", kar pa zadeva kantino, za katero je prosil, so sklenili naj okrajno glavarstvo ukrene po svoje, občinski odbor ni imel nič zoper to.[280]

Tudi aprila 1900 so odklonili tri prošnje. Med njimi so tako presojali prošnjo Josefa Kreuzerja, ki je bil inozemec in ni "*naj manjšega dokaza prinesel da bi bil sposoben za gostilniški obert.*"[281] Možakar je bil vztrajen in je poskušal prenesti v svojo hišo št. 166 (Franc Jožefova in vogal s Kolodvorsko) obrtno dovoljenje, ki si ga je s pritožbami na Dunaju izposloval Kauschegg na Vodnikovi 97. Občinski odbor je to s 15 glasovi proti trem (Peter Kosler, Anton Kuntara, Anton Oister) odklonil. Pripomnili pa so, da je Kauschegg, brž ko mu je ministrstvo potrdilo izvrševanje gostilniške obrti v hiši njegovega očeta št. 97 - na Dunaju je zagotavljal, da bo "*le svoje pridelke razprodajal*" - izrabil priložnost in skušal svojo koncesijo izvrševati z Josefom Kreuzerjem v njegovi hiši, "*kar je podpisano županstvo že naprej slutilo.*" Bili pa so proti temu, da opravlja gostilniško obrt namestnik in zatrjevali, da v bližini hiše št. 166 ni potrebna nova gostilna, saj jih je blizu kar deset.[282]

Ni prav jasno ali in koliko časa je delovala *gostilna na J e r n e j e v i 5 1* (tik pred progo), saj odbor aprila 1900 ni dovolil namestnika v gostilni, ker je bil Peter Peharič sodar - št. 51 (1895) - in je zaslužil od 40 do 50 gld ter ne bi mogel hkrati opravljati gostilniškega posla, njegova žena pa tega ni zmožna. Imela pa sta tudi svojo hišo, ki jima je "*dokaj dohodka donaša/la/*" in še tobačno trafiko.[283] Avgusta 1906 so zavrnili prošnjo za vinotoč Uršuli Peharič v njeni hiši št. 51 s 16 glasovi proti[284] in nato spet aprila 1908 z istim uspehom: "*ker je v slabih denarnih zadevah*" in ni bilo potrebe.[285]

Na seji aprila 1902 so zavrnili prošnjo Marije Meše iz Spodnje Šiške št. 116, ker je bila "*slabo zanesliva, in ni pričakovati od nje kar obrtna postava zahteva ..., ker je že zdaj pred nekaj dnevi od dacarjev zaradi tihotapstva in točenja vina čez ulico zasačena bila.*"[286] Tudi septembra 1902 ni uspela z vinotočem čez ulico, "*ker je že tako preveč gostiln in vinotočev v Spodnji Šiški.*"

Ko je pomladi 1903 zaprosil za koncesijo za t.im. novo gostilno - zajtrkovalnico / *Fruchstuckstube* v svoji prodajalni v Seidlovi hiši Maks Lavrenčič, ga je odbor zavrnil. Bil je popolnoma neznan, saj je bival v Šiški le nekaj dni, ni imel uradnih dokazil in ni bilo v navadi, da bi neznancu že ob prihodu podelili tako nepotrebno koncesijo, saj je bilo blizu več "*pripravnih gostiln.*"[287]

Maja 1903 in nato junija 1904 je bila zavrnjena prošnja posestnika Ernsta Kotschana iz Sp. Šiške 169 za vinotoč v njegovi hiši, saj take potrebe ni bilo.[288] Mož je znova poskusil septembra 1905, a neuspešno,[289] nekaj mesecev pozneje pa so mu dovolili.[290] Ko je spet zaprosil v isti hiši za vinotoč za vino in pivotoč, so mu avgusta 1906 odklonili, ker se je pred nekaj meseci preselil v Mengeš.[291]

Žganjetočev so se v občini otepali. Odklonitev prošnje "*gospoda Kastelica*" so aprila 1900 enoglasno utemeljevali, "*da obstaja v Šišk že zdej preveč šnopsarij*" in v skrbi, da ne bodo dali priložnosti železničarjem - ki jim je to sicer strogo prepovedano - "*žgano pijačo popivati*", "*kajti po žgani pijači delavec nima zmožnosti take službe opravljat.*"[292] Maja 1903 so tako zavrnili prošnjo branjevke Rozalije Smole iz Spod. Šiške 82 za žganjetoč v njeni prodajalni, saj je bilo "*takih in jednakih žganjetočev v Spodnji Šiški že tako preveč*" in bi se s tem le "*pijančevanje žganjarjev podpiralo.*"[293] Tudi hišni posestnik in pekovski mojster Tomaž Tušar ni uspel s prošnjo za žganjetoč v svoji prodajalni v hiši št. 185, saj so mu jo leta 1903 enoglasno odklonili.[294] Manj strogi pa so postali leta 1906 in tedaj so ugodili tudi njemu.[295]

Leta 1914 takega lokala ni imel. Prošnjo za žganjetoč, ki bi ga imel v svoji hiši št. 203 so v začetku leta 1905 odklonili tudi Ivanu Vidmarju.[296] Spomladi 1906 so z 22 glasovi proti trem odklonili prošnjo Ane Boltavser za žganjetoč v njeni prodajalni Spodnja Šiška 5, ker nov žganjetoč ni bil potreben in - ker hiša ni imela parkirišča.[297]

Za vinotoč čez ulico v svoji hiši št. 192 (Kolodvorska) januarja 1904 ni dobil podpore Miha Kotar,[298] so mu pa dve leti kasneje dovolili gostilno.[299] V obrtnem registru ga ni (več?) med delujočimi gostilnami leta 1914, ne njega, ne koga drugega v omenjeni hiši. Aprila 1904 so odklonili prošnjo Jerneja Glaviča za vinotoč v hiši na Celovški 24.[300] A najbrž je le imel kakšen drug lokal v hiši št. 24, saj so ob zavrnitvi žganjetoča v prodajalni Janku Pintarju novembra 1908 utemeljevali, da "*ni potrebe po odhodu oz. preselitvi Jernej Glaviča iz te prodajalne.*"[301]

Septembra 1905 je bila odklonjena prošnja Miha Hafnerja za vinotoč v hiši na Lepodvorski 162,[302] nato spet marca 1906, ko so dali dovoljenje marsikomu. Odklonitvi je botrovala lega hiše na skritem kraju za državno železnico.[303] Šele leta 1909 mu je uspelo doseči pristanek občine na koncesijo v isti hiši za vinotoč čez ulico v zaprtih steklenicah.[304] Soglasno pa so njegovo prošnjo za vinotoč "*uslišali*" marca 1910.[305] Med delujočimi gostinskimi lokali leta 1914 ga ni.

Marca 1906 so odklonili prošnjo mesarju Martinu Bevcu za gostilno v njegovi hiši št. 120, ker ni bilo tam "*nobene potrebe za gostilno*", na isti seji pa so ga z družino sprejeli v občinsko zvezo.[306]

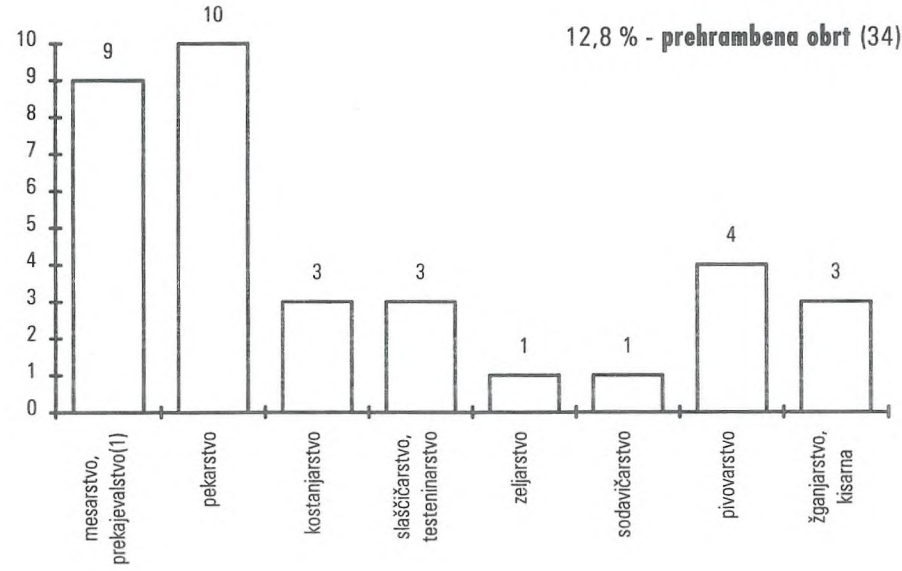
Poleti 1907 so odklonili kot nepotrebno koncesijo za vino in pivotoč Mihi Nečemerju(?) v njegovi hiši št. 164:[307] in zatem spet dvakrat Tereziji Nečesnovi(?) v njeni hiši na istem naslovu.[308] Jeseni 1907 pa so vinotoč odklonili krojaškemu mojstru Mihaelu Hafnerju št. 162[309] in nato na dopis okrajnega glavarstva spet v začetku januarja 1908.[310] Konec leta 1908 so odklonili vinotoč Tereziji Kumar št. 243.[311] Mariji Avbi so marca 1909 odklonili koncesijo za gostilno št. 159, Elizabeti Lenasi pa za vinotoč v njeni hiši št. 175[312] Tudi Jakob Leben septembra 1909 ni dobil odobritve vinotoča v svoji hiši.[313]

Oktobra 1909 so zavrnili Lovrencu Šebeniku točenje žganja, malinovca, limonade in sodovinotoč na Knezovi 220, kjer je to proizvajal ter Ani Bratok vino- in pivotoč v njeni hiši št. 53 in Antonu Moschetti-ju vinotoč v hiši št. 163. Maja 1913 so zavrnili gostilniško koncesijo Franji Koncilja.[314]

Kljub ugodnem mnenju občine avgusta 1912 o vinotoču Marije Kramar[315] in aprila 1913 o gostilniški obrti za Marijo Zalokar in Jerico Belec, ko k temu ni bilo pomislekov,[316] pa kaže, da omenjenih lokalov niso odprli do leta 1914.

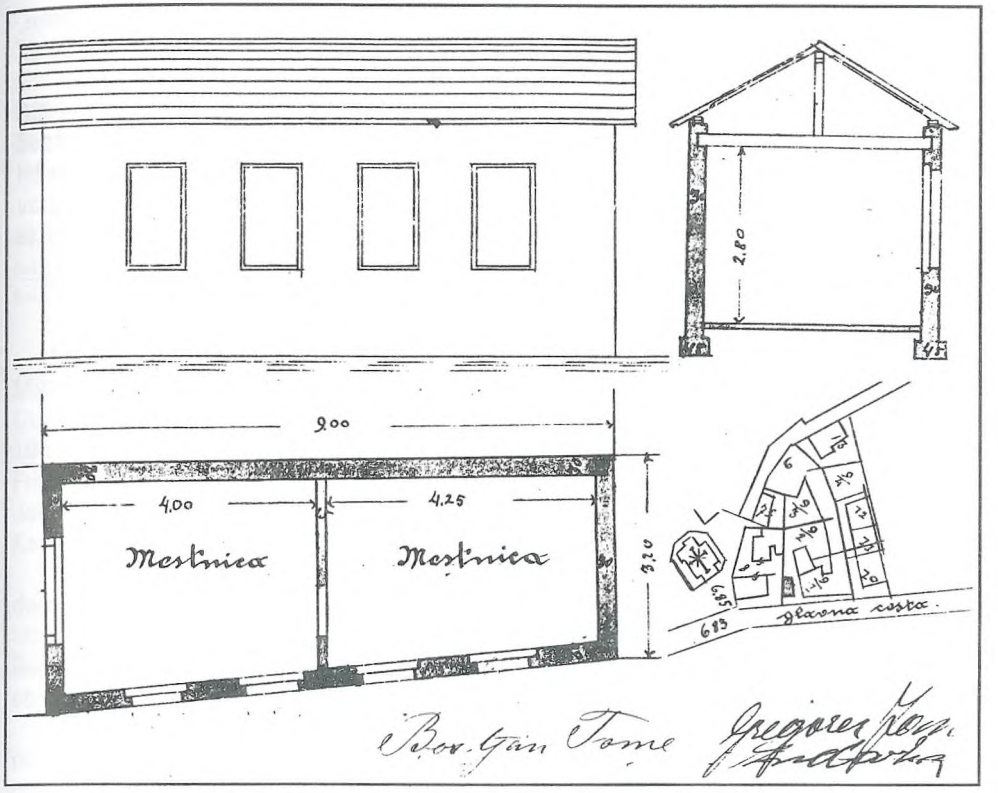
PREHRAMBENA OBRT

Prehrambena obrt je predstavljala s 34 obrtmi 1/8 delujočih obrti v Spodnji Šiški. Od prehrambenih obrti so bili najštevilčnejši peki s slaščičarji (13), mesarji (9) in izdelovalci pijač (pivo, žganje, soda, kis). K prehrambeni obrti je prišteto še zeljarstvo (1) in trije kostanjarji.



Mesarstvo je sodilo med starejše obrti. V Spodnji Šiški je omenjena občinska mesnica leta 1824 na številki 14.[317] Leta 1890 je omenjena že stara mesnica (najbrž kar lesena prodajalnica) pred gostilno Jere Zaplotnik na št. 35. Mesnica, ki jo je želela občina odstraniti, je bila last 69-letne vdove Marije Košenina (Kožuharjeva). Za 5 gld letne najemnine in meso za njene vsakodnevne potrebe, je tam prodajal posestnik in mesar Tine Cirman iz Šentvida, ki je obrt opravljal "*na Kožuherjeve mater patent.*"[318] Med nosilci obrtnih dovoljenj so jih kar štirje dobili pred letom 1900: Sebastjan Tome na Celovški 14 (gostilna Pri raci) od 1882, med leti 1892-94 pa so začeli s poslovanjem mesarji Peter Burja na Celovški 62, Josip Seidl sprva na Jernejevi 60 in Martin Bevc na št. 120. Po letu 1905 pa so začeli z obrtjo mesarji Franc Golob, Alojz Breceljnik, Anton Velkavrh in Janez Kos. Od leta 1907 je imela prekajevalstvo Marija Modic.

Jeseni 1904 so na občinskem svetu razpravljali o previsokih cenah živeža, posebno mesa v primerjavi z nizko ceno živine. Tedaj je bila cena za kg govedine 96 vinarjev, telečje in svinjsko pa kg po 120 v. Te cene pa so kar naenkrat poskočile: govedina na 120 v, zadnji del na 140 vinarjev; sprednji, svinjica ("*prešičje meso*") pa na 140 v. in zadnji na 160 v. Na predlog odbornika Kuntare so sklenili, da se za znižanje "*jako*" pretiranih mesnih cen obrnejo na okrajno glavarstvo in deželno vlado, "*da se v tem slučaju absolutno nekaj stori*" in se cene krajevnim razmeram primerno znižajo. Mesarji so v Spodnji Šiški tedaj klali večinoma same krave pa tudi drugi stroški so bili manjši kot v Ljubljani, kjer so pobijali same vole, meso pa je bilo tam "*veliko boljše in ceneje kakor v Spodnji Šiški.*"[319]



Z načrta za mesnico Boštjana Tometa ob Celovški cesti, 1902.

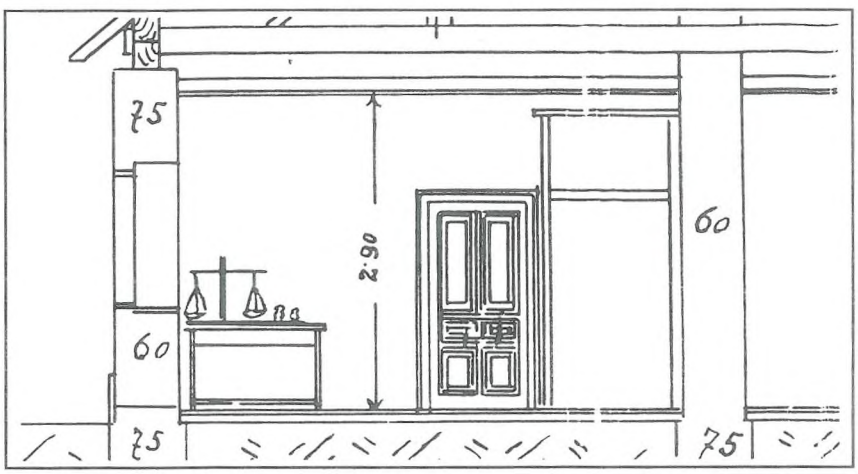
Spet so spregovorili o prodaji mesa oktobra 1909. Po mnenju svetovalca Borštnerja, je bil škandal za vso Šiško, da so prodajali smrdljivo in pokvarjeno meso "*ali od buš, ali od krav, katere so se morale radi njih onemoglosti kar peljati in ganiti, ker morale bi itak poginiti.*" Prodajali pa so - nekateri mesarji - tudi "*crknenino*". Menil je, da je sramota, da so morali Šiškarji kupovati meso v Ljubljani, kjer je bilo boljše in cenejše.[320] Te trditve, ki jim na seji prisotna mesarja, člana občinskega odbora, nista nasprotovala, pa so sprožile tožbo užaljenih mesarjev, med katerimi je posebej Burja - kljub županovemu posredovanju - vztrajal pri sodni poti. Tako je okrožno sodišče pričelo z razpravo 29. oktobra 1909 in po zaslišanju vrste prič in navajanju mikavnih nadrobnosti o domiselni prodaji pokvarjenega mesa, 25. novembra oprostilo Borštnarja obtožbe razžalitve šišenskih mesarjev.[321]

In koliko živine so zaklali letno v Spodnji Šiški? Ko so na seji jeseni 1909 razpravljali o povečanju naklade na meso od 3% na 30% kar bi pomenilo skoraj 2500 K občinskega prihodka več, so navedli podatke za leto 1908. Tedaj so zaklali 1111 goved, 857 telet, 1439 prašičev, 421 koštrunov in 28 jagnjet.[322]

PRODAJA MESA NA TRŽNICI. Tako ni bilo čudno, da so občinski možje razmišljali o prodaji mesa na stojnici na tržnici, a februarja 1908 so to odklonili, k čemer je pripomoglo tudi sedmero šišenskih mesarjev (B.Tome, P. Burja, M. Bevc, M. Breceljnik, L. Mihalovski,

J. Seidl in F. Golob). Pritožba o previsokih cenah mesa (ko so bile cene živine zelo nizke, mesa v Šiški pa ne: od 1,60 do 1,84 oz. 2 K) je konec novembra 1913 predlagala občini ali znižanje cen ali ureditev občinske mesnice.[323]

GOLOB. Zaradi velike konkurence med mesarji si je skušal Franc Golob leta 1908 pomagati s stojnico. Ob državni (Celovški) cesti ob hiši št. 2 poleg cerkve bi postavil stojnico na prostem, kot so jih imeli mesarji v Ljubljani v Šolskem drevoredu. Golob, ki je bil prej najemnik v hiši št. 150, je imel obratovalnico na Jernejevi 50, malo pred progo, prav "*ob kraju vasi*", kar je škodovalo njegovemu poslovnemu prometu. Zaradi prašnih cest je županstvo predlog odklonilo.[324]



Načrt prodajalne mesarije Breceljnik v Spodnji Šiški 23, 1909.



Z dopisa občinskega odbornika Franca Goloba, 1911.

BRECELJNIK. Med starejšimi mesarijami v Spodnji Šiški je bila Breceljnikova na Celovški 25 - v prvi hiši z gorenjske strani. V hiši je bila tudi klavnica. Mesarstvo je imel okoli 1850 Simon Breceljnik, nato pa njegov sin Alojzij, ki je delal kot pomočnik v letih 1900-1905 pri Petru Burji, gostilničarju in mesarskemu mojstru, v Vodnikovi hiši na Celovški 75. Samostojno obrt je dobil Alojz Breceljnik po manjših preureditvah[325] prostorov leta 1909.

KOS. Ivan (Janez) Kos je najprej prodajal meso na dvorišču hiše Josipa Vodnika oz. najemnika Gregorja Habjana, gostilničarja v Spodnji Šiški. Nato je (pred koncem leta 1912) najel lokal v Vodnikovi hiši št. 79, kjer je pred leti prodajal meso Martin Bevc. Pozneje je bila tam navadna trgovina Angele Pekolj in nato čevljar Kosec.[326]

Med **peki** je bilo manj dolgoletnih samostojnih obrtnikov; najstarejšo obrt je imel Martin Miklavc (od 1889 do 1928? na Celovški 33) in nemara ga je sprva tam nasledil 1901 Janez Okorn, ki je deloval še v poznejših letih. Tudi ostali peki so pričeli z lastno obrtjo med leti 1901-11. Tomaž Tušar (1901-25), Franc Kocmur (1905-21), Matija Miklavc, Jožef Avbelj in Franc Wisian pa vsako naslednje leto po eden. V Spodnji Šiški 1 je 1910 začel z obrtjo Janez Rant, že 1911 pa Matevž Omerzu, tam blizu v Seidlovi hiši Celovška 2 pa 1911 Jakob Kavčič, ki je deloval še po letu 1930.

Ko je ljubljanska pekovska zadruga postavila konec leta 1896 nove cene (za peko domačega kruha po 2 kr od kg, za sveže žemlje po 6 za 10 kr, oz. 7 za stare), je zaradi razburjenega občinstva županstvo poklicalo šišenske pekovske mojstre na pogovor. Janez Berzin, Matija Miklavc (oba podpisana z znakom) in Valentin Korošec so izjavili, da bodo obdržali stare cene.[327]

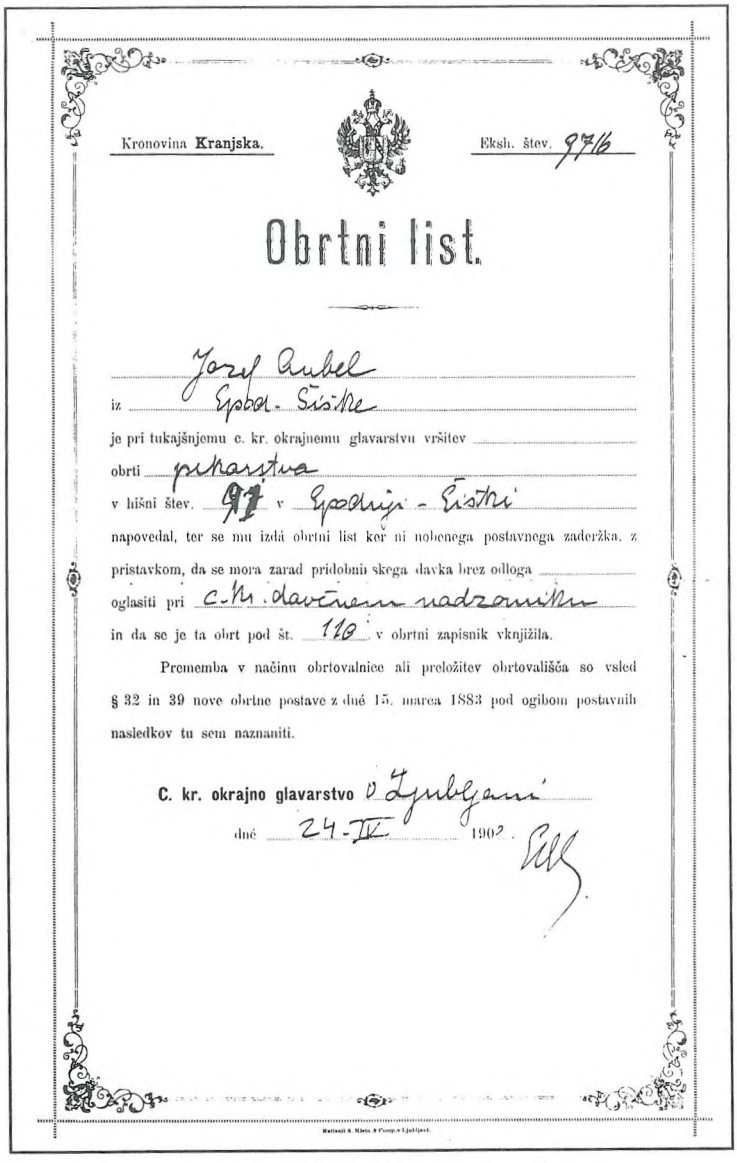
Občinska zdravstvena komisija je julija 1897 grajala tudi ležišča pomočnikov in učencev pri pekovskem mojstru Matiji Miklavcu, na Celovški 33, ki so bila "*v zdravstvenem oziru nedopustljiva*", ter zahtevala ureditev človeka vrednih ležišč v osmih dneh.[328] Kaže, da je pek Matija Miklavc opravljal obrt sprva kar na obrtno dovoljenje očeta Martina, obrt na svoje ime pa je dobil leta 1906 na Celovški 71.

PEKARIJA PRI ZORMANU, 71. Trgovec Ivan Zorman je imel v svoji hiši na Celovški 91 tudi peč za peko kruha, ki jo je z dovoljenjem okrajnega glavarstva postavil leta 1894. Ker ni bil izučen pek, je oddajal pekarijo v najem. Tako so bili pri njem do leta 1907 kot najemniki pekovski mojstri Valentin Korošec, Janez Rant, Ivan Dolenc, Jožef Aubel - tedaj na Celovški 1, Ivan Dolenc - že drugič, v letu 1907 Franc Kocmur in Matija Miklavc; slednji do poletja 1908. Iznajdljivi Miklavc je posloval pod firmo 'Amerikanska pekarija', kar je župan Burger imel za "*nekako reklamo*", kajti peči ni preurejal in je bila taka, kot ves čas.[329]

PEKARIJA SPODNJA ŠIŠKA 1. To pekarijo v hiši Spodnja Šiška (Celovška) 1 je zgradil lastnik hiše Ivan Brzin (tudi Berzin) z dovoljenjem župana Kneza leta 1879. Po Brzinovi smrti maja 1902 je prevzel pekarijo pekovski mojster Jožef Aubelj, sprva v najem, nato jo je kupil. Ko je maja 1909 umrl mojster Aubelj, so "*splošni pekovski mojstri v Spodnji Šiški*" pisali okrajnemu glavarstvu, da so prostori pekarije neustrezni, kajti oba pekarska mojstra sta umrla - Aubelj za jetiko - gotovo zaradi premalo zračnih prostorov.[330] Kljub temu je pekovski mojster Janez Rant dobil obrtno dovoljenje v Spodnji Šiški 1 in leto zatem Matevž Omerzu.

Od leta 1910 je imela *slaščičarstvo* Karolina Brandt, par let zatem pa tudi kavarno na Celovški 82. Za izdelavo in prodajo *sladoleda* je imel dovoljenje od leta 1913 Štefan Kumar. Z nakupom *zelja in repe* se je ukvarjala od leta 1909 Marija Svetlin, že prej pa se je s kisanjem zelja bavil Maks Lavrenčič - oz. po obrtnem dovoljenju

od 1906 s trgovino s tem Jožefina Lavrenčič. Leta 1906 je imel okoli 1000 kron dobička. Po mnenju župana Burgerja, bi lahko zaslužil do 2000 kron, če bi bil vešč. Tedaj je imel v zalogi še 40 kadi zelja; v eno kad je šlo 1000 kg.[331] S *kostanjarstvom* se je bavila Marija Kocmur (kot pek Franc K. na št. 91) in Luigi Gasparotti od leta 1906, od leta 1909 pa Ana Merluzzi. Prodajalec Ane Merluzzi, vdove slaščičarskega mojstra iz Ljubljane, je prodajal tudi slaščice na kolodvoru, kar mu je orožništvo prepovedalo. Leta 1910 je Merluzzijeva dobila obrtni list tudi za prodajo "*karameja in slaščic*".[332]



Kronovina **Kranjska.** Eksh. štev. 9716

Obrtni list.

Jozef Aubel

iz Spod. Šiške

je pri tukajšnjemu c. kr. okrajnemu glavarstvu vršitev

obrti pekarstva

v hišni štev. 91 v Spodnji - Šiški

napovedal, ter se mu izdá obrtni list ker ni nobenega postavnega zaderžka. z pristavkom, da se mora zarad pridobnih skega davka brez odloga

oglasiti pri c.kr. davčnem nadzorniku

in da se je ta obrt pod št. 110 v obrtni zapisnik vknjižila.

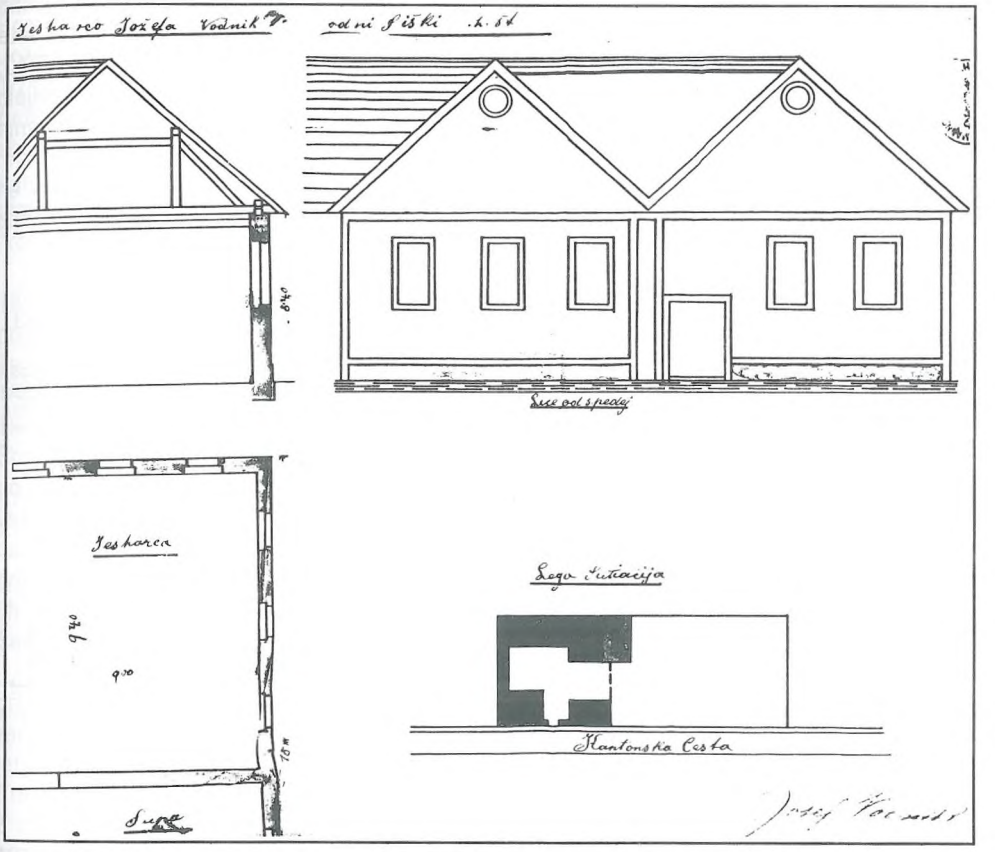
Prememba v načinu obrtovalnice ali preložitev obrtovališča so vsled § 32 in 39 nove obrtne postave z dné 15. marca 1883 pod ogibom postavnih nasledkov tu sem naznaniti.

C. kr. okrajno glavarstvo v Ljubljani

dné 24-IV 1903.

Obrtni list peka Jožefa Aublja, 1903.

Od *izdelovanja pijače* je bila najstarejša obrt *kisarna* Jožefa Vodnika z obrtnim dovoljenjem izdanim 1894 (sprva na Celovški 66). Obrtno dovoljenje za pivovarno je bilo delniški družbi Union izdano leta 1910 in je nadaljevala pivovarniško dejavnost Koslerjeve pivovarne. Za izdelovanje *žganja* pa sta imela obrt od leta 1907 Maks Lavrenčič in od leta 1913 Peter Stepič, žganjarni Sebenik in Rosner smo že omenili, za *sodavičarstvo* pa je imel obrtno dovoljenje od leta 1907 Anton Tausch v svoji hiši na Kolodvorski (Medvedovi) ulici.

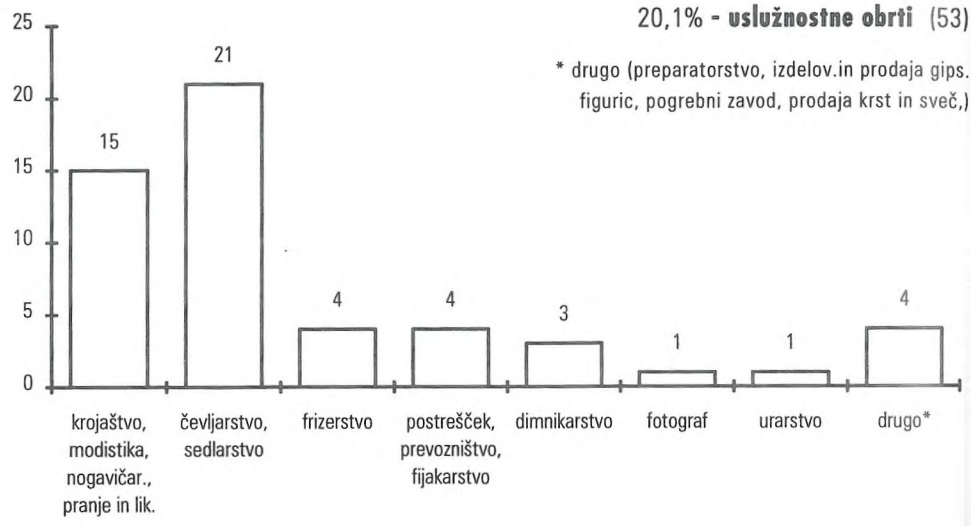


Del načrta za novo jesharno (kisarno) Jožefa Vodnika na Celovški 76, 1898.

USLUŽNOSTNA OBRT

Med vsemi delujočimi obrtmi leta 1914 so predstavljale uslužnostne obrti četrtino: od teh je bilo največ čevljarjev in sedlarjev (21), krojačev in tem blizu 15 ter preostalih kakšnih deset uslužnostnih obrti prav toliko.

Štirje **čevljarji** so pričeli s svojo obrtjo še v 19. stoletju med leti 1886/87 in 1894/97: Janez Mesec, Martin Jančigaj, Leopold Burja in Jožef Kovič. Ostalih 16 čevljarjev je prijavilo obrt v 20. stoletju: trije leta 1900, med njimi Janez Kranjc, ki je stanoval s številno družino v občinski mežnariji na Vodnikovi 4, saj je opravljal tudi službo mežnarja. Okoli leta 1902/3 so dobili dovoljenja štirje čevljarji, leta 1905 le eden, ostali pa v letih 1909/10, razen dveh, ki sta pričela s to obrtjo v letu 1913. Precejšnje število jih je opravljalo čevljarsko obrt tudi po svetovni vojni. Posebej zanimiva je bila prošnja za obrtno dovoljenje leta 1910. Prosilec je navajal, da se je učil te obrti v letih 1884-88 kot kaznjenec na gradu. Kljub pomislekom je dobil obrtno dovoljenje.[333] Sedlar je bil leta 1914 v Spodnji Šiški en sam: Anton Wisian z Jernejeve 39 je imel to obrt med leti 1894 in 1933, ko je bila izbrisana.



Najstarejšo **krojaško obrt** od delujočih leta 1914 v Spodnji Šiški je imel Franc Štrukelj na Vodnikovi 10 od 1877 do 1916, nato Anton Soja od 1891 ter dva od leta 1899 (M. Hafner, V. Soršak). Ostali krojači so dobivali obrtna dovoljenja po letu 1906, prva ženska s krojaštvom za ženske in otroke je bila Marija Femc na Celovški 31. Poleg 11 krojačev je delovala od 1911 še modistka Angela Pekolj, Ignac Ribič pa je imel nogavičarstvo s prodajo na trgu v letih 1913/14.

Obrt **pranja in likanja perila** je imela od leta 1912 le Marija Breznikar. Ali je bila konkurenca bizoviških peric ali v bolj delavskem predmestju ni bilo toliko odjemalcev ali pa je bilo premalo vode za tak posel, ni prav jasno. Prav naraščanje števila čevljarjev in krojačev po letu 1900 pa priča o povečevanju števila šišenskega prebivalstva.

Frizerji so navedeni štirje: leta 1895 je dobil obrtno dovoljenje Stefan Serbačič / Šerbačić (in ga imel do leta 1915), 1904 Ignac Kovačevič, (opravljal je obrt še po letu 1930), 1907 Franc Srpčič (z obrtnim dovoljenjem do 1919). Frizer Ludvik Kirinič je dobil obrtno dovoljenje leta 1910, po njegovi smrti med vojno pa je opravljala obrt vdova po namestniku.

Na občinski seji julija 1898 so načrtovali razpravo o nastavitvi novega občinskega **dimnikarja** namesto "*odstopivšega Stribel-na*", a so to umaknili z dnevnega reda.[334] V obrtnem registru so omenjeni trije dimnikarji: obrt so imeli od začetka 19. stoletja. Anton Rogelj od 1901 in Janez Kernc od 1908 (vsak s sedežem v eni od Keršičevih hiš na Franc Jožefa cesti) in Adolf Fritz od leta 1912 s sedežem v Stepičevi hiši na Gasilski (danes Tržni). Omenjeni trije so imeli vpisano obrt do leta 1919/20. Dimnikar Anton Rogelj je skrbel tudi za varnost pred požari, saj je leta 1906 opozarjal glede dimnika občinske mežnarije,[335] sodelovanje dimnikarskega mojstra Jakoba(!) Roglja pa je omenjeno pri požarno-policijskem ogledu poslopij v Spodnji Šiški leta 1902.[336] Ko je okrajno glavarstvo predlagalo vpeljavo dimnikarskih okrajev in cen za ljubljansko okolico, je bil občinski odbor junija 1907 proti, "*ker bi se s tem delokrog dimnikarjev in prostost občinstva omejil.*"[337]

Za prenašanje tovora sta skrbela po vpisu obrti v register **postreščka** Jakob Košak[338] od 1899-1909 s številko 1 in Jožef Eržen od 1911 naprej. Erženu so tedaj dovolili obrt za sla, postreščka s stojiščem pred hišo št. 72 na začetku Jernejeve in pri državnem kolodvoru.[339] Za koncesijo postreščka za Spodnjo Šiško s postajališčem pred cerkvijo je zaprosil leta 1909 Tomaž Dolenc iz Zg.Šiške. Z delom je poskusil, a ni bilo zaslužka. Po navedbah leta 1909, se je Košaku pri delu "*pred nekaj leti*" pridružil pomožni postrešček Franc Sitar iz Spodnje Šiške 196 (nosil je navidezno številko 2) in je še februarja 1909 opravljal svoj posel po Spodnji Šiški in kolodvorih, a brez vsakega dovoljenja.[340] Za prevoze je od leta 1906 pa vsaj do vojnih let skrbel **fijakar in prevoznik** Karl Ziegler na Jernejevi 72. Občinski odbor je novembra 1906 odklonil sklepanje o tarifi za šišenske izvozčke, ker obrtni zakon tega "*ne pripušča*", nakar pa so na ukaz okrajnega glavarstva aprila 1907 določili te tarife - take kot jih ima mesto Ljubljana. O tej tarifi naj bi se avgusta 1907 pogovoril z izvozčki odbornik Seidl.[341]

Od drugih obrti je deloval v Spodnji Šiški le po en predstavnik. **Fotograf** Anton Uršič[342] je prijavil svojo obrt januarja 1911 v Spodnji Šiški 220 (Knezova, vogal z dan. Drenikovo), jo začasno ustavil 27. julija 1914, nemara zaradi vpoklica v vojsko, ter jo spet pričel opravljati leta 1919 v mestu na Frančiškanski ulici 10/I. Na Žibertovi 188 je deloval **urar** Matej Sternen od 1905-21, na Kolodvorski 208 pa **preparator** Ferdinand Schulz od 1911 do 1933. Z izdelovanjem in prodajo **figur iz gipsa** se je ukvarjal od leta 1911 Ambrosius Boggi. Leta 1912 pa je dobila Spodnja Šiška tudi obrt za prevoz mrličev, prodajo krst in sveč, saj je Ivan Rojina, sicer posestnik in kleparski mojster z Jernejeve 59, sem preselil iz Ljubljane obrt posojanje vozov za prevoz mrličev in si 1913 pridobil še obrt za **pogrebni zavod.**[343]



UČNO SPRIČEVALO.

Jaz podpisani potrjujem s tem pismom, da se je Mihael Kržan
Črkovega sin. Radeče, učil pri meni Lavrenčarski obrt
ticer od 29. Februvarja 1892 do 23. Marca 1896.

Ker se je imenovani Mihael Kržan ves čas učenja vedel vern
zavno, prisvojil si potrebne obrtniške znanosti ter si pridobil mojo popolno zadovoljnost, pr
učenega in sposobnega Kot Brivskega pomočnega delavca.

Dosiaz temu moj podpis.

V Spodnji Šiški dné 23. Marca 1896

Št. 207

Potrjeno od občinskega predstojništva v Spodnji Šiški dné 23. marca 1896

Župan. F. Kauschegg

Vpisano v zapi.

M. Šerbačič
učni gospodar.

Del učnega spričevala brivskega pomočnika pri brivcu Št. Šerbačiću v Spodnji Šiški, 1896.

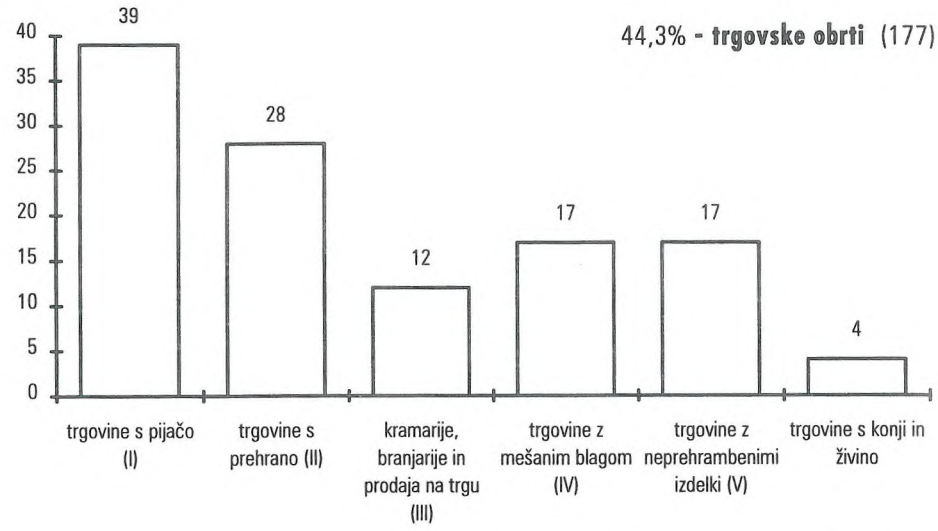
TRGOVSKA OBRT

Skoraj polovico vseh obrtnih dovoljenj veljavnih leta 1914 je bilo za trgovine: trgovin s pijačo je bilo za 1/3 vseh trgovinskih obrtnih dovoljenj, kakšna četrtina s prehrano, če pa k tem prištejemo še 1/7 trgovin z mešanim blagom in vsaj kakšno branjarijo, je bilo obrti trgovanja z živili tudi okoli tretjine. Neprehrambenih trgovin je bilo okoli 1/6 vseh trgovinskih obrti. Največ je bilo obrtnih dovoljenj trgovanja z vinom (22) in mešanim blagom (17) nekatere od slednjih so prodajale tudi pijačo, sicer pa je bilo okoli 10 še trgovin z žganjem, branjarij in trgovin s špecerijo, manj pa trgovin s pivom v steklenicah (6). Ker je bila kakšna od vpisanih obrti tudi neaktivna, nekateri trgovci pa so imeli več trgovskih obrti, je bilo število hkrati delujočih trgovin nekoliko manjše od skupnega seštevka trgovskih obrti.

Večja **vinska trgovina**, t.j. trgovci s protokoliranimi firmami, je že predstavljena. Od večjih trgovcev so imeli najstarejša obrtna dovoljenja *Alojz Zajec* (1891), *Janez Zorman* (1893) in *Jožef Vodnik* (1894), drugi pa so posegli v vinsko trgovino po letu 1900, razen firme *Bolaffio & sinovi*, ki je z obrtnim dovoljenjem marca 1911 nadaljevala dotedanje poslovanje vinske trgovine Viktor Bolaffio. Leta 1901 je začel s tako obrtjo *Jernej Stele* na Gasilski 172 in *Peter Stepič* leta 1904 (sprva na Celovški 30). Koliko so bili uspešni trije trgovci z vinom na veliko, ki so začeli z obrtjo 1910-11 (prvi tudi z žganjem), iz gradiva ni jasno; ti so bili: *Leopold Tomažič* na Celovški 77 v nekdanji hiši vinske veletrgovine J. C. Juvančič z obrtjo od 1910 do 1933, *Antonija Maček* na Celovški 66 od konca leta 1911 do 1916 in *Jožef Božič* s trgovanjem z vinom v posodah nad 56 l in v steklenicah od leta 1911 do 1919 v gostilni pri Anžok na Vodnikovi 9.

Nekateri trgovci so bili aktivni krajši čas, ali pa je bilo njihovo poslovanje manjše po obsegu in manj odmevno; velik porast tovrstne trgovine je bil med leti 1910-12. Od leta





I 22 z vinom (od teh 6 v stekl., ena še z meš.blagom); 11 z žganjem (poleg teh še 2 z meš.blagom); 6 s pivom v steklenicah (poleg teh še dve z meš. blagom)

II 8 s špecerijo; 6 s prehrano (viktualijami); 7 s sadjem in zelenj., od teh ena le s kislim zeljem in repo; 4 s posebno preh. (mesom, klobasami in kavo, kruhom, mlekom); 2 z moko, sladkorjem, žitom; 1 s špageti

III 2 kramariji; 6 branjarij ; 4 različni artikli na trgu (čaj z rumom, čevlji...)

IV nekaj še s pijačo, od teh ena 1908-1911

V 5 s šolskimi knjigami in tiskom, molitveniki; 4 galanterija; 1 trg. agencija; 2 z lesom; 1 z usnjem; 1 igralne karte; 2 s tekstilom; 1 z železom, kovino, cementom

1901 je imel obrt *Ivan Magovac* na Jernejevi 59, ki pozneje med trgovci ni opazen in od leta 1902 *Egidij Jeglič* na Celovški 70. *Karl Gregorič,* roj. 1861 v Novem mestu, je imel od leta 1903 trgovino z vinom v zaprtih posodah v hiši sodarskega pomočnika B. Koszlerja na Kolodvorski 208, od 1904 *Janez Barbič* na Kamniški 163, na Lepodvorski 162 pa *Mihael Hafner* trgovino z vinom in pivom od 1906/08. V letih 1910/12 je začelo poleg Tomažiča, Mačkove in Božiča s trgovino z vinom, pivom in sodo (v steklenicah) še sedem obrtnikov: leta 1910 *Ana Bratok* v domači hiši na Brinjah 53 in *Marija Zalokar* v svoji hiši na Jernejevi 78, na Knezovi 121 *Jera Mittereger* z obrtjo do 1926 in prav tam na št. 137 *Jakob Leben* do 1920, na Planinski 246 pri sodarju Novoselu pa *Karolina Novosel* trgovino z vinom v zaprtih steklenicah od 1910 do 1928. Prav tako obrt je imel že leto poprej tudi *Marin Klinar* na Planinski 196.

Leta 1911 je dobila *Gertrud Bevc* v hiši mesarja Martina Bevca na Gasilski 120 obrtno dovoljenje za trgovino z vinom in pivom v steklenicah ter ga imela do 1915. Zadnjo tako obrt pred I. svetovno vojno za prodajo vina, piva in krahrla v steklenicah pa je leta 1912 dobila *Marija Kramar* v Spodnji Šiški 277. Z vinsko trgovino lastnega pridelka v zaprtih steklenicah je v kleteh na Vodnikovi 21 pričel *Ivan Pužan* aprila 1909. A kmalu so se slišale pritožbe, da toči kot gostilničar. Leta 1914 obrti ni imel.[344]

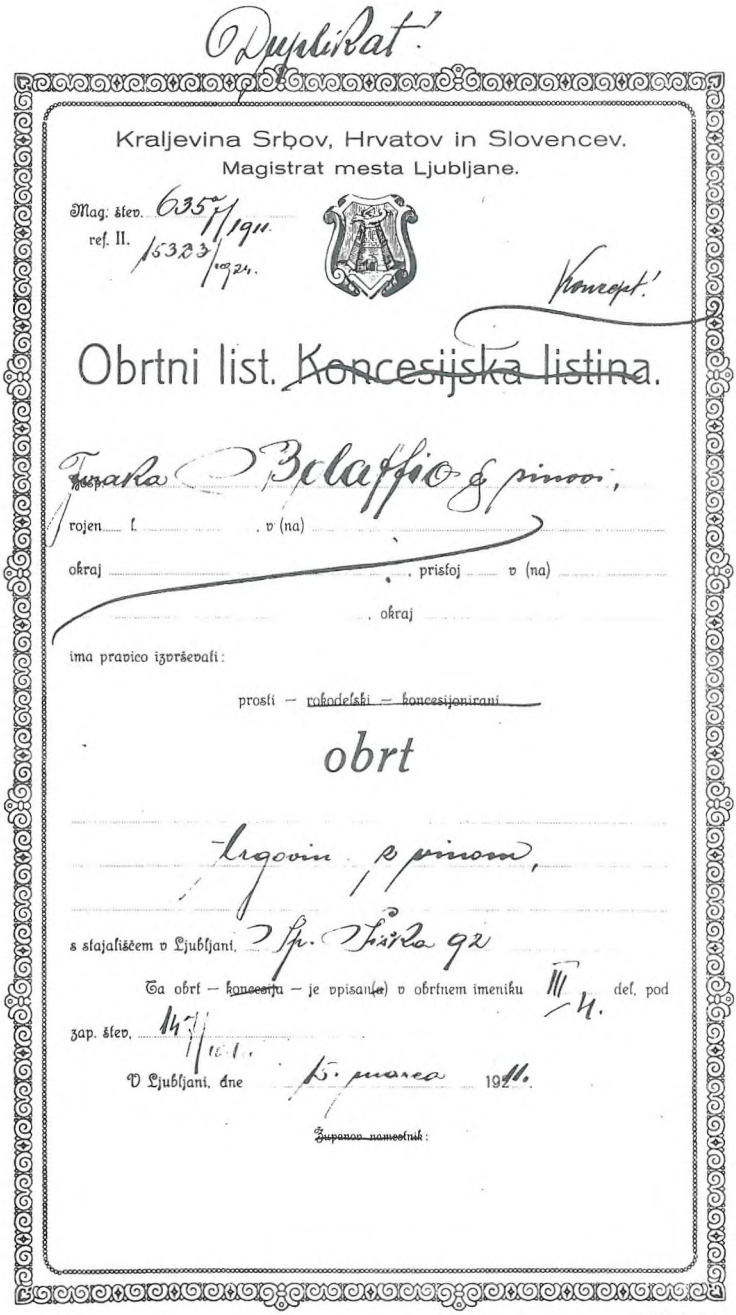




Reklamni oglas vinske trgovine P. Stepiča, 1907 in šaljiva fotografija lastnika z osebjem, sodom in psom.

Precej je bilo tudi prodaje žganja (11 obrti) in piva v steklenicah. Obrt **trgovanja z žganjem** je imel od 1887 vinski trgovec *J. C. Juvančič* in od 1896 dve obrti trgovanja z žganjem: na veliko in drobno *Karl C. Holzer* na Celovški 14 (gostilna Pri raci), ki je bil leta 1907 tudi največji šišenski trgovec z žganjem. Trgovino z žganjem je imel od leta 1898 *Lovro Šebenik*, sprva v Knezovi hiši gostilne pri Ančniku na Celovški 75 - obrt je imel do leta 1931 - nato pa od leta 1904 trgovanje z žganjem in likerji iz svoje destilarne na Knezovi 220. Trgovino z žganjem je imel od leta 1902 v svoji ("*Krajcarjevi*") hiši na Franc Jožefa cesti 166 *Josef Kreuzer*[345], ki si je prizadeval tam odpreti tudi gostilno. Od leta 1904 je imel tako trgovino tudi trgovec z vinom *Janez Barbič* na Kamniški 163. Z žganjem sta od leta 1906 trgovala tudi firma *M. Rosner & Comp.* na Celovški 73 med pivovarno in progo južne železnice ter *Marija Kocmur* na Celovški 91, a ta le v steklenicah. Pozneje novih obrti le za trgovino z žganjem ni bilo, razen leta 1911 za firmo *Bolaffio & sinovi*, a pri tem gre za nadaljevanje starejše obrti. Večkrat je bilo trgovanje s špecerijo ali mešanim blagom povezano tudi s trgovino z žganjem. Tako od leta 1902 pri *Mihaelu Kotarju* in *Tomažu Tušarju* ter 1906 pri *Ljudmili Košir*, leta 1908/09 - 1911 pa pri *Jožefini Noč.*

Ko so maja 1907, zaradi pred letom dni vpeljane 18% občinske naklade na alkoholne pijače, pisali obrtniki - trgovci z žganjem občini, je ta pripravila seznam 45 zavezancev davščini na žganje in pivo. Na žganje so plačali posamezniki dajatve od dobre krone pa do skoraj 400 K, kar kaže na različno količino žganja, ki so ga prodali v 24 lokalih (trgovinah z žganjem) v Spodnji Šiški.



Duplikat!

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.
Magistrat mesta Ljubljane.

Mag: štev. 6357/1911.
ref. II. 15323/1924.

Koncept!

Obrtni list. ~~Koncesijska listina.~~

Tvrdka Bolaffio & sinovi,

rojen ... l. ... v (na) ...

okraj ... prisoj ... v (na) ...

... okraj ...

ima pravico izvrševati:

prosti — ~~rokodelski — koncesijonirani~~

obrt

trgovin & sinovi,

s stajališčem v Ljubljani, Sp. Šiška 92

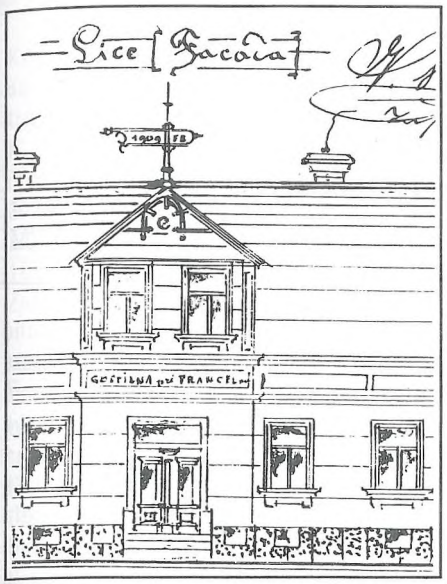
Ta obrt — ~~koncesija~~ — je vpisan(a) v obrtnem imeniku III/4. def. pod zap. štev. 147/1911.

V Ljubljani, dne 15. marca 1911.

~~Županov namestnik~~:

Obrazec O 3. NARODNA TISKARNA

Duplikat obrtnega lista vinske trgovine Bolaffio & sinovi, 1911.



Del načrta fasade hiše Antona Vizjana na Brinju 252, odobrenega maja 1909, v kateri je nameraval imeti gostilno pri Francel-nu.



Reklamni oglas vinskega trgovca Alojzija Zajca, 1907.

Občinska naklada na žganje in pivo 1907

trgovec	naslov	vsota (K)	obrt po registru 1914
K. Holzer	št. 14	396	trgovanje z žganjem na debelo in drobno
A. Marn	št. 82	245	1914 nima obrti
Fl. Hostnik	št. 35	206	1914 nima obrti; prej gostilna
J. Vodnik		162	trgovec in lastnik gostilne
M. Favai	št. 150	156	1914, gostilničarka in trg.
M. Kotar	št. 192	151	trgovanje s špecerijo in žganjem
J. Maurer	št. 139	141	gostilničarka in trgovka
Kreuzer	št. 166	125	trgovec z žganjem

Od 81 do 91 K so plačali:

- A. Spolar, 1914 nima obrti,
- Jernej Glavič, trgovec z meš. blagom s pivom v stekl.,
- A. Tonich, gostilna, trgovina;

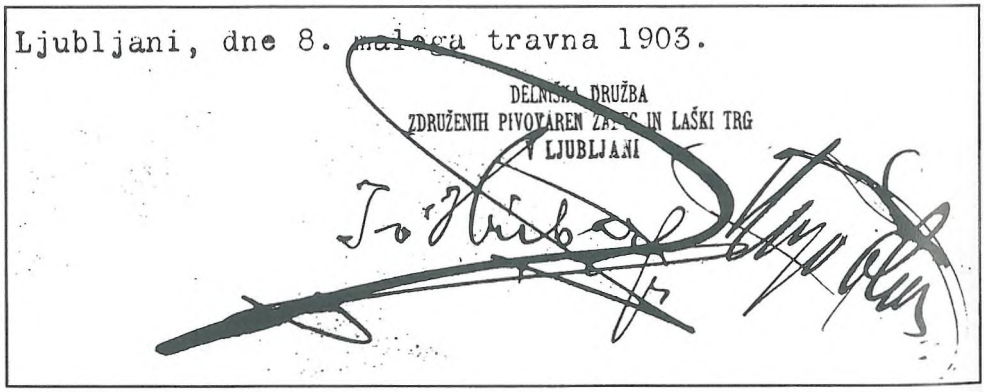
okoli 50 K:

- I. Zorman, trgovanje, gostilna
- Boštjan Tome, do 1914 gostilna, prej tudi trg. z žganjem,
- T. Tušar, trg.z mešanim blagom in žganjem,
- M. Deu 1914 nima obrti
- in Bolaffio, trgovina z žganjem.

Ostalih osem obrtnikov je za svojo prodajo žganja plačalo od 13 K (toliko M. Franzot, manj pa V. Meden, M. Večaj, M. Podvornik, A. Keršič, L. Mohar) do 1,75 oz. 1,67 K (M. Kocmur, I. Sečnik). Pri štirinajstih od teh obrti so trgovali tudi s pivom.[346]

S proizvodnjo (in prodajo) **piva** je bilo povezano troje obrtnih dovoljenj: leta 1910 izdano *pivovarni Union d. d.* na Celovški 104 kot nadaljevanje starejšega dovoljenja ter od leta 1903 dvoje z a l o g p i v a na Celovški. Tedaj sta dobili dovoljenje *D.d. združenih pivovarn Žalec in Laški trg* (kot poslovodja je omenjen F. J. Rojnik) na Celovški 66 in *Bratje Reininghaus d.d. / Brüder Reininghaus, A.G. f. Brauerei u. SpiritusIndustrie* na št. 61 - pozneje na sv. Martina cesti 28 v Ljubljani - s poslovodjo M. Zinauerjem. V kraju pa se omenja tudi skladišče graške pivovarne Göss, zgrajeno na koncu Franca Jožefa (Frankopanske) ob železnici. Tudi nekateri gostilničarji so imeli zaloge piva posameznih pivovarn (pri hotelu Vega je bila ledenica z zalogo mengeškega piva. Gostilničar Povše je postavil ledenico za zalogo puntingamskega piva) in zanje oskrbeli tudi ustrezna skladišča.





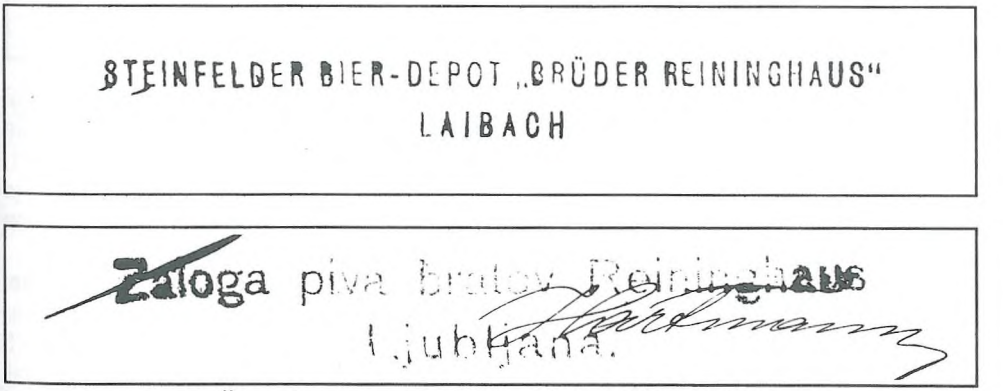
Glava firme Združenih pivovarn in podpis predstavnika Ivana Hribarja, ljubljanskega župana, na dopisu D.d. združenih pivovarn Žalec in Laški trg, 1903.

Obrt **trgovine s pivom v steklenicah** je imelo šest obrtnikov: prej od leta 1903 E. Koetschan, nato od leta 1905 Jernej Glavič v svoji hiši na Celovški 23, kjer je imel pozneje še trgovino z mešanim blagom. Od leta 1908 je imel tako obrt Leopold Tomažič lastnik trgovske agencije in trgovec z vinom in žganjem na veliko, nato še trije obrtniki (J. Pintar, K. Brandt, J. Kavčič). S pivom je trgovala od 1908 do 1911 tudi Jožefina Noč, tudi trgovka z mešanim blagom ter (tudi od 1908) v trgovini z mešanim blagom Josef Kreuzer. Obrt branjarije in trgovine s pivom v steklenicah je imela od leta 1908 Marija Kramer na Kavškovi 224. Skupaj z vinsko trgovino pa je od 1906/08 prodajal pivo Mihael Hafner na Lepodvorski 162, poleg njega pa še tri trgovke G. Beuc na Gasilski 120, A. Bratok na Brinjah 53 in M. Zalokar na Jernejevi 78.

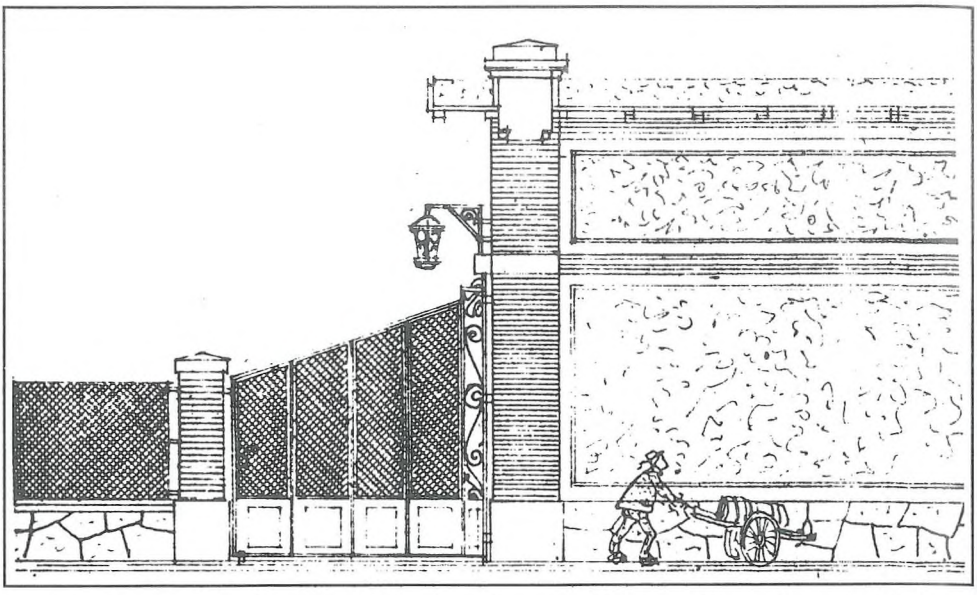
Leta 1907 so **prodajali pivo** v triintridesetih trgovskih lokalih; od tega v štirinajstih skupaj z žganjem. Piva so največ prodali/stočili pri Keršiču in ne dosti manj pri Koslerju, saj sta plačala okoli 500 K (560 oz. 490), pol manj te dajatve je plačalo četvero obrtnikov, ki so bili tudi gostilničarji: malo več Celarc in Favai ter malo manj Tonich in Kmetec. Okoli 150 K te občinske naklade na pivo pa so plačali: več Tome in Pogačnik, le malo nad 150 K Erbežnik na Koslerjevem vrtu, Štirn in Stele pa nekaj manj. Trije so dali po okoli 90 K (Vodišek, Pokorn - prej Juvančič in Vodnik oz. Kozjek), spet trije od 67 do 55 K (Maver, Kotar, Burja) in trije od 47 do 44 K (Hostnik, Spolar, Maurer). Sledi trojica z občinskimi dajatvami od 33 do 37 K in naslednja z 22 do 24 K (Rihtar, Francot, Rus, Breskvar, Kreuzer, Tušar). Preostalih šest je plačalo pod 14 K (Glavič, Stupar, Jesih, Bole, Varl, Zajc).[347]

Ni prav jasno ali gre le za trgovanje s pivom ali tudi za porabo (točenje) po gostilnah, kajti poleg trgovcev so omenjeni tudi gostilničarji ali pa so imeli posamezniki več obrti. Preseneča, da v seznamu ni zalog piva Reininghaus in D.d. združenih pivovarn Žalec in Laški trg, razen, če nista zastopani z imenom poslovodje. Tudi večja prodaja pri Keršiču kot pri pivovarnarju Koslerju je presenetljiva, razen, če gre za prodajo v gostilni. Vse kaže, da je šlo za stočeno in prodano pivo, saj je med prodajalci piva več gostilničarjev kot trgovcev s pivom. Gradbeni načrti opozarjajo tudi na prisotnost *zaloge piva Göss*, saj si je ta graška delniška pivovarna v letih 1904/05 zgradila skladišče in leta 1906 še ledenico na koncu Franc Jožefa ceste, blizu železnice.

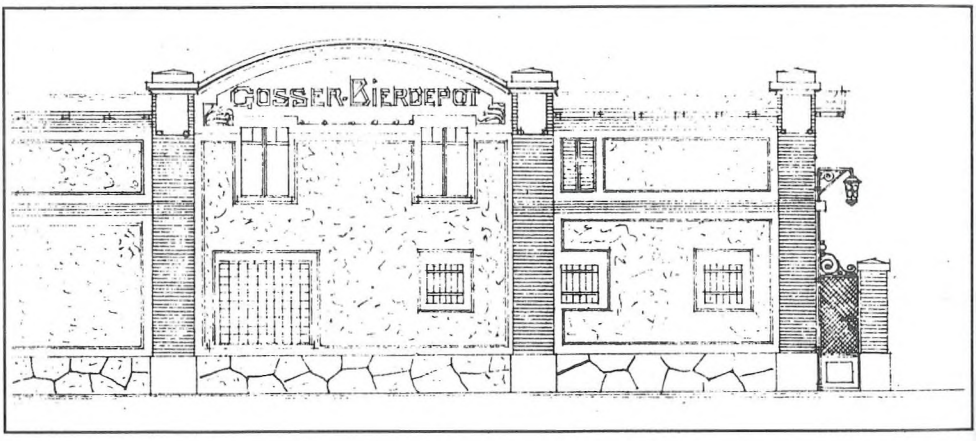
Od trgovin s **špecerijo** je imel najstarejšo obrtno dovoljenje Jožef Vodnik in to od leta 1872 - to je tudi najstarejša obrt dejavna še leta 1914. Precej mlajšo trgovino s špecerijo in moko je imel Janez Zorman na Celovški 91 od 1894 do 1914 in od 1896 do 1915 Henrik



Žig zaloge piva Reininghaus leta 1900 in 1908.



Iz načrtov za gradnjo skladišča piva pivovarne Gösser (Gösser Brauerei d.d., prej Max Kober in Göss), na vogalu med Franc Jožefovo cesto in železnico, 1904.



Maurer sprva na (Vodnikovi) št. 8. Trgovino s špecerijo in žganjem je imel od leta 1902 Mihael Kotar in od 1906 Jera Mitteregger na Knezovi 121, kjer je imela še branjarijo in trgovino s pijačo. Trgovino s špecerijo in mešanim blagom je od leta 1909 imel Janez Pinat. Leta 1911 in 1913 sta nastali še dve taki obrti. S širjenjem naselja in rastjo prebivalstva je naraščalo tudi število trgovin s prehrano na splošno ali takih s posameznimi vrstami hrane (sadje, zelenjava, meso) in z mešanim blagom.

Med starejše trgovine s prehrano sodi tudi obrt Julije Maurer (trgovina z **moko**, sladkorjem...) od 1899-1925. Z moko (in špecerijo) je trgoval od leta 1894 že Janez Zorman, sicer tudi trgovec z vinom in gostilničar, z žitom pa od 1909 Celestin Glavnik. S (svojimi) **špageti** in drugimi izdelki je od 1906 trgoval tovarnar Edvard Zelenka, tudi imetnik obrti testeninarstva od leta 1902. Oba obrata je imel na Kolodvorski 181.



Pred trgovino "mnogo vrstnega blaga in deželnih pridelkov" ob Celovški cesti zraven gostilne Kanker, detajl fotografije pred letom 1914. Iz fototeke SEM.

Imetnik svobodne obrti **trgovine s prekajeno mesnino in kranjsko klobaso** (trgovsko agenturo za prekajene mesnine je imel od februarja 1913) je nameraval s 1.5.1914 prodajati in izdelovati konzerve (kranjska klobasa s zeljem) po svojem receptu. To idejo so uporabili že nekateri drugi trgovci iz Ljubljane in pričeli oglaševati po časopisju svoje konzerve. Trgovino je imel vpisano od 1913 do 1922. Kaj je bilo s proizvodnjo konzerv pa ni jasno.[348]

Trgovanju s sadjem in zelenjavo sledimo od 1906 naprej (zelje, repa), včasih skupaj z branjarijo ali s sladkarijami, od leta 1913 je omenjena ena izrecno z južnim sadjem in zelenjavo. Med **branjarijami** je bila po obrtnem dovoljenju najstarejša v Zorovi hiši na Celovški 33, ki jo je od leta 1890 imela Ivana Miklavc, sicer jih je več začelo z delom po letu 1907. V kolibi pri Zormanovi hiši ob Celovški je od konca leta 1909 imela prodajo živil, slaščic in medarskega blaga Marija Marjetič, trgovka v Ljubljani.[349]

Trgovin z mešanim blagom je bilo v Spodnji Šiški leta 1914 kar 17. Njihovi lastniki (lastnice) so dobili obrtna dovoljenja po letu 1902, veliko tudi okoli leta 1910. Pet trgovin z mešanim blagom, nastalih med letom 1902 in 1909 je poleg tega prodajalo še vino, pivo in žganje (v steklenicah) ali le kakšno od pijač. Junija 1912 je posebej zabeležena **prodaja vžigalic s fosforjem**: te so ponujali pri osmih trgovcih, sedmih trgovkah in v prodajalni Konsumnega društva za ljubljansko okolico.[350]

V okviru **trgovine z neprehrambenimi izdelki** so po izgradnji nove šole na Gasilski nastale med leti 1911/13 kar štiri obrti s prodajo šolskih potrebščin in knjig; tri na Celovški in ena na Gasilski. V Spodnji Šiški so poslovale od leta 1911 tri galanterije in ena od 1913. Za obe lesni trgovini sta dobila lastnika dovoljenji v letih 1911/12: najprej Marija Hafner na Lepodvorski 162 (leta 1910 je bil lastnik hiše tesar na železnici J. Ramovš) in nato Anton

Kranjec. Če bi sodili po dovoljenju za prodajo igralnih kart - leta 1902 ga je dobil Ludvik Kotar, Celovška 2, potem so kartali v Šiški bolj malo. Ena sama je bila tudi trgovina z železom, kovino in cementom, ko je junija 1914 dobil tako obrt Anton Nachtigal na Celovški 229. Ob številnih čevljarjih v občini je le Anton Škerjanc od leta 1910 trgoval z usnjem in tudi tekstilnih trgovin ni bilo dosti več (obe od 1909; F.Weilgoni z modnimi rečmi in Janez Porenta z manufakturo in kroji).

Pomembnejša je bila **trgovina z živino**. Z govedom in prašiči je od 1892 trgoval Josip Seidl (tedaj na Celovški 13 pri Moharju), s konji od 1903 Anton Dobnikar in od 1905 Valentin Prešern v svoji hiši na Lepodvorski 157 ter z živino od 1906 Franc Bizjan.

T r ž n i c a. Dokler je bila Spodnja Šiška vas, v kmečkem okolju ni bilo potrebe po trgovanju s poljskimi pridelki. Čeprav so obrtni in industrijski delavci v večjem številu stanovali v vasi že vsaj od 1890, pa so imeli bodisi vrt ali pa so pri bližnjem kmetu poiskali potrebne povrtnine. Do začetka 20. stoletja pa so se razmere že spremenile in zahtevale ureditev tržnice.

Na predlog Frana Burgerja je sklenil občinski svet v začetku leta 1906, da se določi primeren prostor "*za tržne razmere*", da ne bodo prodajalke poljskih in drugih domačih pridelkov prodajale po državni cesti. Za to namenjen prostor naj se med Seidlovo hišo in cerkvijo čimprej zniža, kot je bilo že zdavnaj določeno.[351] Ta prostor so sredi leta 1906 sklenili tudi urediti tako, da bi napravili betonirano jamo za zbiranje naplavljene zemlje s Šišenskega hriba.[352] Vse do junija 1909 ni bila urejena mulda (odtočni jarek) za Seidlovo hišo, čeprav so to že prej sklenili.[353] Junija 1909 so sklenili, da se tržnica izpred Seidlove hiše takoj premesti na občinski prostor k občinski pisarni. Hkrati so sklenili, da pred 9. uro dopoldan ne smejo prekupčevalci kupiti od prodajalcev kakšnih živil.[354]

Po zatrjevanju županstva so leta 1910 - dejansko pa že več let prej - začele prihajati s poljskimi in drugimi pridelki ženske iz Spodnje Šiške in okolice "*in so vpeljale samovoljno takoimenovani vsakdanji trg v Spodnji Šiški, kateri se z ozirom na veliko število prebivalstva ... ne pusti več zatreti.*" Tako je namreč šišenska občina odgovorila na poizvedbe okrajnega glavarstva o vpeljavi vsakdanjega občinskega trga na Viču, hkrati pa konec avgusta 1912 zaprosila za vpeljavo vsakdanjih tržnih dnevov tudi pri njih.[355] Na predlog tržnega odseka je sprejel občinski klub jeseni 1912 podrobni načrt za šišensko tržnico. Sklenili pa so prepovedati stojnice za prodajo čevljev in opank.[356]

V začetku decembra 1912 so poslali okrajnemu glavarstvu informacije o tržnici in v odobritev semanji red. Januarja 1913 so poprosili za rešitev zadeve, saj so naraščajoči promet, prebivalstvo in potrebe občanov oteževale občini nadzor tržnih razmer. A septembra 1912 sestavljeni tržni red vsakdanjega sejma na občinskem prostoru zraven občinske hiše in na prostoru pred cerkvijo od 6 do 10 ure ni bil usklajen z obrtnimi predpisi in tako ni dobil potrditve. Oktobra 1913 so z okrajnega glavarstva poslali vzorec ljubljanskega sejemskega reda in naročili naj Šiškarji svojega vskladijo s predpisi. Dotedaj pa je v Šiški vnema za urejevanje tržnice docela splahnela. Nemara je bilo tedaj vprašanje priključitve mestu Ljubljani tako pomembno, da na dopis okrajnega glavarstva šišensko županstvo ni niti odgovorilo: zadnjič so jim pisali z okraja januarja 1914.[357]

Nekaj obrtnih dovoljenj je bilo izdanih prav za **prodajo na trgu**: dvoje leta 1910, eno za sadje in drugo za karamele in sladkarije, nato pa še dve. Od leta 1912 naprej je tam ob petkih prodajala čevlje Marija Kogoj - nekaj časa jih je prodajala pred Zorovo hišo št. 33, od maja 1914 pa je imela obrtno dovoljenje za trgovino z zelenjavo in deželnimi pridelki M. Saldinotti. Na trgu je Jožefina Marenče od leta 1909 prodajala čaj z rumom.

V. GRADBENI, KOMUNALNI IN PROMETNI RAZVOJ

GRADNJA HIŠ

V Spodnji Šiški je stavbni razvoj zaostajal za naraščanjem prebivalstva. Sedemdeseta leta so bila v znaku dobre 12% rasti števila hiš in v osemdesetih letih, ko je nastalo v kraju devet hiš več, je bila ta rast celo nekaj nižja (10%). Podoben razvoj opazimo pri naraščanju števila hiš v Ljubljani. Devetdeseta leta so pomenila skokovit porast števila hiš: procent prirastka je bil v Spodnji Šiški (70 hiš oz. 37% rast) skoraj dvakrat večji kot v Ljubljani. Tej tendenci sledimo tudi v prvem desetletju 20. stoletja. Podrobnosti predstavlja razpredelnica.

Število hiš v Ljubljani[1] in v Spodnji Šiški 1857 - 1910

	Ljubljana			Spodnja Šiška		
leto	hiše število	prirast	%	hiše število	prirast	%
1857	1002					
1869	1044	42	4 %	99		
1880	1173	129	10,9 %	110	11	12,1 %
1890	1292	119	9,2 %	119	9	10,7 %
1900*	1596	304	19 %	189	70	37 %
1910	1863	267	14,3 %	272	83	30,5 %

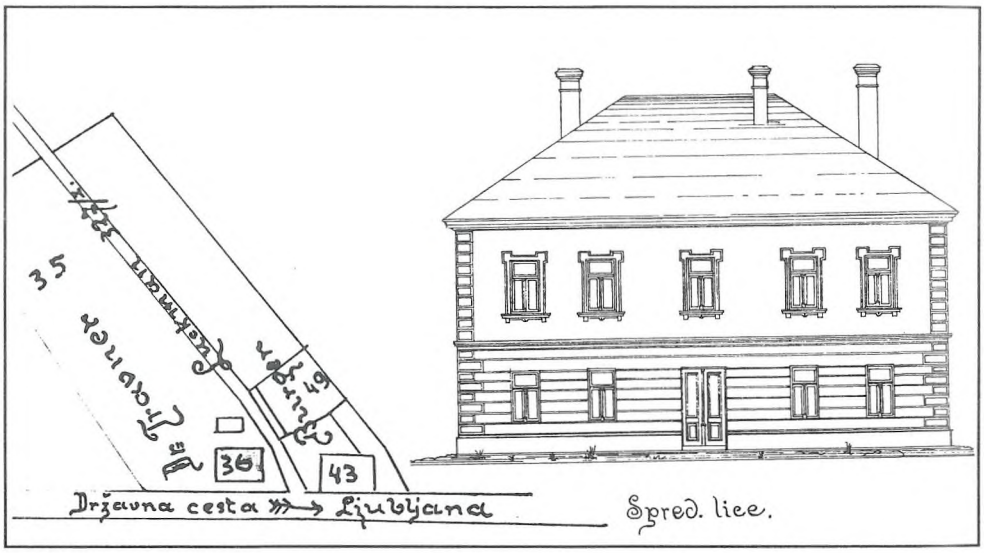
*Leta 1892 je bil priključen k Ljubljani del Spodnje Šiške (Kolizej in še nekaj hiš), 1896 pa del Vodmata.

V osemdesetih letih je bilo gradbene dejavnosti v Spodnji Šiški malo. Zidarski ogled stavb Joh. Gogala (na poznejši Vodnikovi 88)[2] so imeli leta 1883. Poleti 1884 so izdali dovoljenje za zidavo nove hiše, hleva in *drvarnice "bliso Bahnhofa v Spodnišiški od Marie Favai"* (kasnejša Kolodvorska 111)[3], imeli so ogled stavbišča *"šeifne in svečne fabrike"* (stavba sedanjega župnišča)[4], ogled stavbe Alojza Mayerja (dolgo poslopje, poznejši Reininghaus na Celovški) št. 61[5] ter ogled in dovoljenje gradnje hiše Jakoba Burgerja.[6] Konec marca 1885 je dobila Favaieva tudi uporabno dovoljenje, tega leta pa je zidal ograjo Gogala in ledenico (*"ledni kevdr"*) gostilničar Janez Eder[7] ter skončal hišo Jernej Novak (tedaj št. 113, na današnji Alešovčevi).[8]

Gradnja hiš konec stoletja 1894-1899

leto	hiše pr/e-i/zidane	nove	opomba (med novimi tudi)
1894	3	10	
1895	4	6	(nove hiše od št. 121-126)
1896	2	13	(od 127-128, 141; F.Burger 136)
1897	3	12	(J.Kosler & Co 153)
1898	9	8	(P.Keršič 151)
1899	4	11	(Kreuzer 166, Jernej Stele 172)
skupaj	25	60	

Po statističnih podatkih (štetje 1910) je v desetletju 1891-1900 nastalo 71 novih stavb; po podatkih za leta 1894-1899 je bilo v omenjenih letih 60 novih stavb: povprečno 10 novih stavb letno. Tak tempo prekine potres 1895, a pravega gradbenega razmaha v prvih popotresnih letih še ni bilo. Leta 1898 so zgradili le 8 novih hiš.[9] Naslednje desetletje pa je prineslo živahnejšo gradbeno dejavnost.

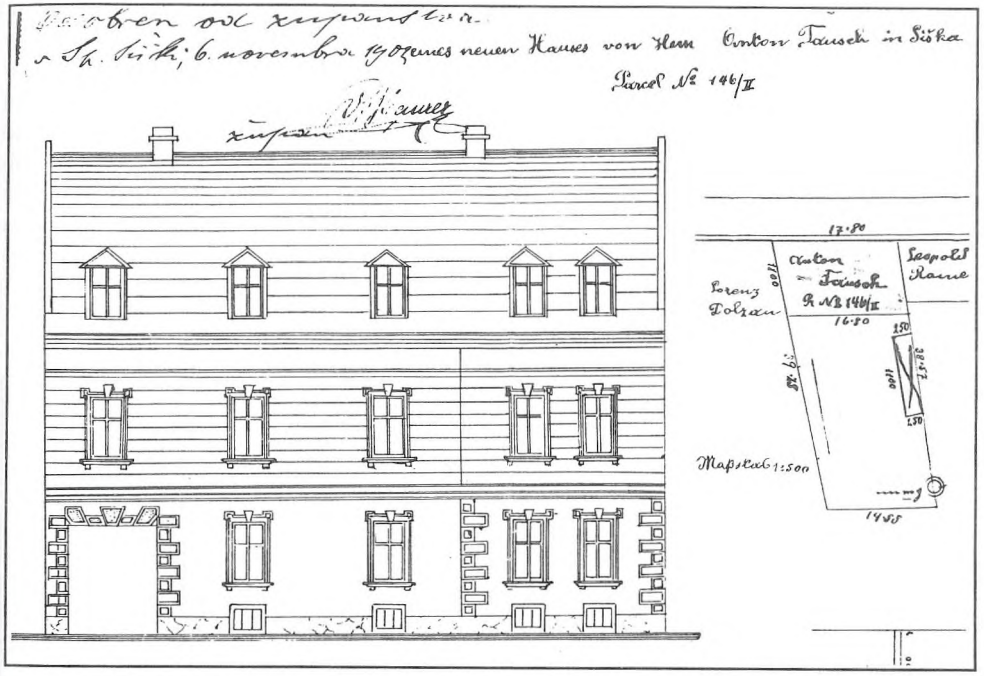


Načrt povečanja hiše na Celovški 28 za eno nadstropje, last c. kr. deželnega sodnega svetnika dr. Travnerja, 1899.

Občina je skušala z izdajanjem gradbenih dovoljenj vplivati na urbanistično ureditev Spodnje Šiške. Na seji novembra 1896 so na predlog župana Kauschegga soglasno sklenili, "*da se v prihodno v občini ne pusti več tako majhne hiše ali bajte zidati, kakor se je sedaj začelo pri posameznikih.*" Županstvo naj upošteva v posameznih primerih kraj načrtovane gradnje, posebej na Koslerjevem svetu (med železniško postajo in Celovško). Tega so nedavno razdelili na stavbne parcele in tam se ne sme manjših hiš graditi kakor 12 m dolge

in 9 m široke, "*kar pa tiče visokost pa zamorejo se pritlične hiše zidati.*"[10] Deželni odbor, ki je moral potrditi take sklepe, je menil, da je to lahko navodilo, stranke pa se lahko pritožijo.[11] Glede na pozidavo ob Kolodvorski (današnji Medvedovi) in od nje proti Celovški, je občinski odbor v svojih zahtevah kar uspeval.

Posamezne načrtovane ali novozgrajene zgradbe so povzročile tudi ugovore. Leta 1898 je omenjeno kar nekaj pritožb: tako A. Luckmanna zoper gradnjo Jak. Burgerja,[12] zaradi stanovanjske hiše Eduarda Zollija na parc. št. 457/4,[13] proti gradnji Janeza Babnika zaradi bližine druge stavbe[14], ter konec 1899 leta, ko je omenjena stavba, kakršne so bile "*prepovedane v zdravstveneh in ognjavarstvenih ozirih*".[15] Na razveljavljeno gradbeno dovoljenje pomladi 1902 se je odzval celo mestni magistrat s prošnjo, ki pa so jo odklonili, saj je bilo postopanje "*županstva v tem slučaju popolnoma korektno.*"[16]

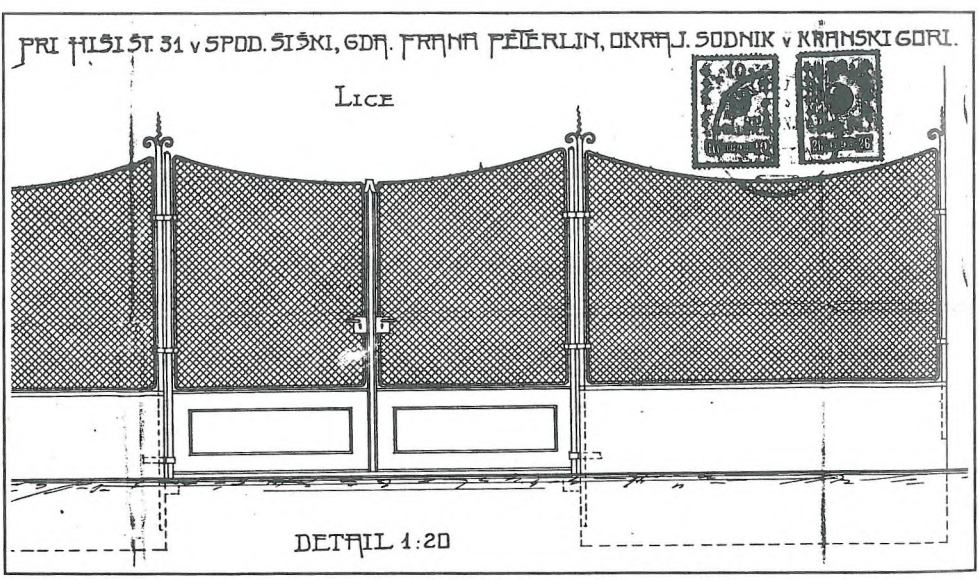


Načrt fasade hiše na Kolodvorski 200, last Antona Tauscha, grajena od novembra 1902 do oktobra 1903.

PODOBA SPODNJE ŠIŠKE JESENI 1897 IN LETA 1902. Na pobudo železniške uprave so po dograditvi kamniške železnice skozi Spodnjo Šiško leta 1897 popisali tudi poslopja v kraju. Tedaj je bilo v Spodnji Šiški 154 hišnih številk, stavb z gospodarskimi poslopji vred pa kakih 200. Stanovanjska poslopja so bila večinoma pokrita s strešniki, le sedem stanovanjskih hiš je bilo še kritih s slamo: tri ob (pozneje imenovanih ulicah) Celovški, po ena ob Vodnikovi in Gasilski, ter dve na Jernejevi cesti malo pred progo.[17] Med gospodarskimi poslopji jih je bila večina v starem delu naselja (do številke 61) pokrita s

slamo, ponekod pa že s strešniki. Vrednost stanovanjskih hiš je bila med 2000 in 3000 K, le redka manj, nekaj pa tudi več do 9000 K. Dvanajst hiš je bilo ocenjenih med 10.000 in 15.000 K, št. 90 pa 20.000 K in št. 61 na 30.000 K. Hiše in stanovanjska poslopja so bila zavarovana ena za večjo, druga za manjšo vsoto.[18] Do leta 1902/03 so v Spodnji Šiški zgradili še 32 stanovanjskih hiš, do št. 187.[19] Zavzeta stran za napeljavo vodovoda je leta 1902 predstavljala kraj, v katerem je še "*prav veliko hiš, ki so zgrajene še po starem stavbinskem sistemu*" večinoma lesene in s slamo krite. Hiš so našteli 290. Občinsko vodstvo pa je nasprotovalo tej pobudi in slikalo bolj prijazno podobo kraja, v katerem je le 184 hiš naseljenih, a s slamo kritih je bilo še pet hiš, štiri gospodarska poslopja in en kozolec.[20]

Ograje. Večkrat so obravnavali gradnje ograj brez dovoljenja, tako 1898 Foukalovo ograjo pri hiši št. 115[21] in Verhovčevo ograjo,[22] pa tudi namesto lesene ograje postavljene kamne ob pivovarni ob občinski poti. Te naj odstranijo, "*ker so te kamenji za javna telesna varnost jako nevarni*". Pritožbo pivovarne so zavrnili.[23] Zaradi ograje so se celo tožili. Ivan Sirnik je moral zaradi določitve stavbne črte odstraniti leseni plot ob vrtu in občinski cesti. Zato se je pritožil njegov advokat dr. Val. Krisper. Sirnik je namreč "*svoječasno nekoliko metrov sveta za zravnanje in razširjenje občinske ceste ob njegovem vrtu brezplačno občini ... odstopil*", a na to se občinski odbor ni oziral, saj se je stavbna črta ob njegovem vrtu spet spremenila. Svoj plot bi moral leta 1903 prestaviti za dva metra.[24] Julija 1903 so Bolaffiu dovolili napraviti žičnato ograjo ob Franc Jožefovi cesti s pogojem, da bo ob razširitvi ceste to odstranil in odstopil svet občini.[25] Na ograjo so gledali tudi z estetskega stališča. Tako je bila jeseni 1909 občina pripravljena odkupiti svet od sodnika Franca Peterlina (za 150 K), pod pogojem, da bi postavil ob Celovški in Planinski ulici primerno ograjo, ki bi bila "*v olepšavo cir*" za Spodnjo Šiško.[26]



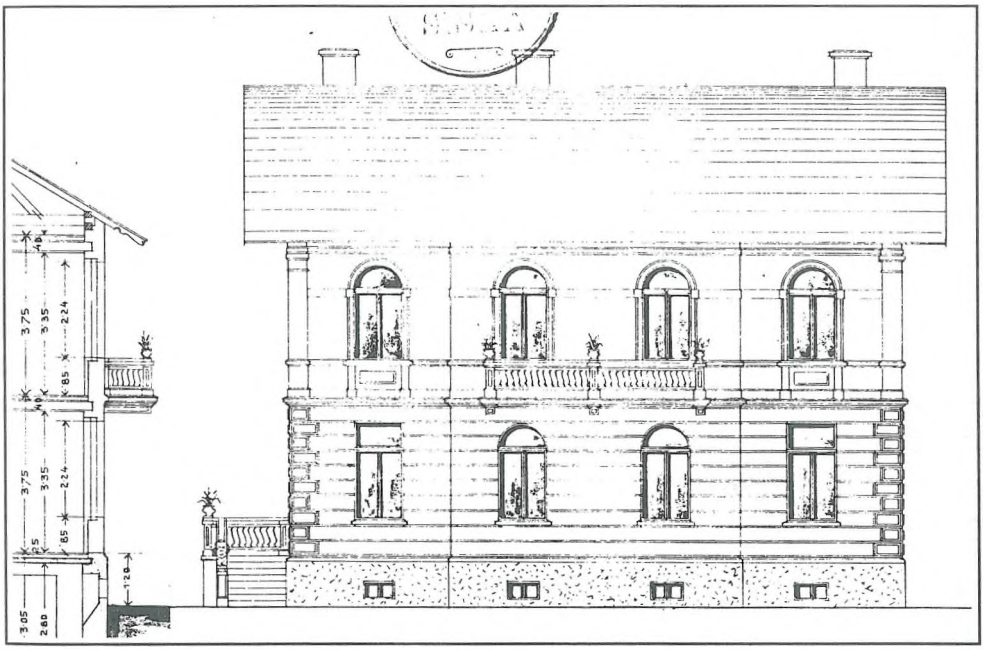
Načrt ograje pri hiši na Celovški 31, iz leta 1909.

Hiše v Spodnji Šiški leta 1910

čas gradnje	št.	višina/etaže p	I	II*	?	lega zgrajene v ulicah
pred 1860	58	48	7	3		Cel., Jern., Vodn., Dolinska, F.Jožefa
1861-1870	11	5	4	2		Celovška, Na Brinjah, Kolodvorska
1871-1880	9	8	1			Jern., Cel., v 4 ulicah po ena hiša
1881-1890	14	6	7	1		Cel., Gasilska, v 6 ulicah po ena hiša
1891-1900	71	49	14	6	2	Kavškova, Kol., Planinska, Knezova, Gasilska
1901-1910	104	47	38	15	4	Knezova, Kol., Planinska, Kavškova....
?	5	2	2		1	
vseh hiš	272	165	73	27	7	

število
*II in več nadstropij
? ni podatka
p pritličje
Cel. - Celovška, Jern. - Jernejeva,
Vodn. - Vodnikova, Gasil. - Gasilska,
Kol. - Kolodvorska
? - ni znana višina stavbe

Hiše 1910 po višini	
60,6%	pritličnih
26,8%	I. nadstropnic
9,9%	II. in več nadstr.
2,5%	?



Načrt hiše Daniela Battelina ob Knezovi ulici, 1909.
V stavbi v zadnjih desetletjih deluje vrtec.

Leta 1910 je bilo v Spodnji Šiški 3/5 pritličnih hiš, za dobro četrtino enonadstropnic in kakšno petino dvo (in več) nadstropnic. Glede na nenatančnost popisa (so stavbe s podstrešno sobo že enonadstropnice, navedeni sta tudi dve štirinadstropnici), je to bližje dobri oceni kot rekonstrukciji dejanskega stanja, do katerega bi prišli šele po vrednotenju podatkov iz popisa z drugimi viri, posebej gradbenimi zadevami.

Stavbe zgrajene do leta 1860, so bile razporejene po Celovški, Jernejevi, Vodnikovi in Dolinski stezi, to je bilo staro jedro vasi. V desetletju 1861-70 se gradbena dejavnost pojavlja tudi na novih lokacijah: na Brinju ob izteku Jernejeve in ob Kolodvorski z izgradnjo železniških objektov. Tudi desetletje 1871-80 je prineslo le nekaj novih stavb, pretežno v starem jedru naselja, pa tudi drugod, kar je značilno tudi za čas med 1881-90, ko je opaziti naraščanje gradbene dejavnosti razpršene po naselju. Če je v posameznem omenjenem desetletju Spodnja Šiška dobila okoli 10 hiš (med 9 in 14), pa devetdeseta leta prineso razmah stanovanjske gradnje z več kot 70 novimi stavbami pretežno ob novih ulicah (Kavškova, Kolodvorska, Planinska, Knezova, Gasilska). Med njimi je 30% nadstropnih stavb. Tudi v prvem desetletju novega stoletja sledimo tendencam iz konca 19. stoletja: število novih stavb preseže 100 in od teh je dobrih 50% nadstropnih. Lokacije hiš so razporejene ob novih ulicah, kjer so postavljali hiše že v desetletju prej.



Pogled na Spodnjo Šiško proti severu, okoli 1910. ZAL, fototeka. Hiše ob Celovški in Gasilski s cerkvijo so večinoma že v senci bližnjega Šišenskega hriba, zahodno sonce pa še osvetljuje posplopja na ulicah, ki tečejo proti severu (Planinski, Knezovi, Maurerjevi) in še nepozidana polja in travnike ter za njimi venec Kamniških planin. Stavbe ob njivah na levi leže ob meji Spodnje in Zg. Šiške.

CESTE IN PROMET

Po področju občine so bile speljane državna (Celovška) in okrajna cesta (Vodnikova) ter občinske ceste in pota. Skrbi za občinske ceste lahko sledimo po občinskem gradivu vse od 80. let 19. stoletja, ko je bil to eden od večjih stroškov občine: obsegal je okoli tretjine občinskih izdatkov. Sem je sodila občinska gramoznica, delavci za posipanje in tolčenje kamenja ter vožnja kamenja oz. gramoza (šute) na ceste. Leta 1881 so plačali za "*posipaine sosesknih cest v vasi jen okoli taiste*" po 60 kr dnevno, 1885 pa po 70 kr. Za vožnjo 49 trug drobne in 475 trug debele šute je dobil leta 1885 Lorenc Bizovičar nekaj čez 140 gld.[27] Med občinske nepremičnine je sodila tudi gramoznica; ko so jo izpraznili, so jo prodali in kupili novo kot leta 1890 od Martina Marinka.[28] Leta 1902 je občinski odbor zadolžil župana naj poišče prostor za gramozno jamo.[29]

V gradivu se omenja tudi podatek o mostu v Spodnji Šiški. Aprila 1884 so popravljali most v Spodnji Šiški: tistega "*pod Saplotnikam zraven čadesovih plank.*"[30] Te 'planke' so ograja okrog poznejše Pogačnikove hiše na Celovški, a za kaj je šlo, ni prav jasno. Poznejših omemb kakšnega mostu ni zaslediti.

Občinski stroški za ceste 1881 in 1885 (gld)

leta	1881	1885
stroškov	215,30	598,45
za ceste	69,54	207,99
za ceste %	32,3 %	34,75 %



Fasadi starega in novega poslopja Franca Verhovca iz Spodnje Šiške 47 (Jernejeva cesta), 1901.

Odškodnina za uporabo občinskih cest. Na seji 1. marca 1885 je občinski odbor sklenil, da morajo uporabniki občinskih cest z bolj težkimi vozovi kot običajno ("*t.j. 28 centov ali 15 metercentov*") plačati določeno pristojbino. Tako je kot odškodnino za pota dal Tönnies marca 1885 za leti 1884 in 1985 skupaj 40 gld, leta 1886 in 1887 pa po 20 gld.[31]

Prav odbornik Franc Verhovc - sam je imel v kasnejših letih spore z občino zaradi odškodnine za uporabo občinskih cest - je leta 1888 predlagal, naj županstvo kaj ukrene, saj je "*gospa vdova Karola Taučarja z jako teškimi vozmi po občinskih cestah*" vozila in ceste so se kvarile in razvozile. Odbor je voznikom vdove Taučar dovolil prevoz po občinskih cestah s težko naloženimi vozmi s kamnom, peskom in lesom proti plačilu 10 gld letne odškodnine - kolikor so plačevale tudi druge ljubljanske firme - ali da vzdržuje del občinske (Jernejeve) *ceste "od rudečiga križa oziroma od mestne meje do ta prve štirne"* pri hiši št. 49, vulgo "*Škaromouc*". Ivana Tauzher iz Ljubljane - kot je podpisana - je sprejela predlagano odškodnino kot pravično.[32]

Januarja 1897 so na občinskem odboru sklenili, da so zavezani plačilu odškodnine Tönnies, Taučar in Verhovc. Franc Verhovc iz Spodnje Šiške 47 je odprl na dveh parcelah gramozno jamo že 1894 in nato svojo obrt še razširjal. Najprej je uporabljal dva, nato tri konje, leta 1897 pa je imel že tri pare konj. S to obrtjo si je v kratkem času ustvaril lepo premoženje, sezidal hišo, ki mu je prinašala preko 1000 gld letno. Ne glede na svojo kmetijo, je uporabljal vse ceste in pota, več kot vsi posestniki skupaj. Vozil je 40 do 50 centov težke vozove, zato je občina menila, da je prav, če tudi prispeva več za ceste. Občina ga je maja 1897 pozvala, naj plača letno 12 gld ali pa prispeva 20 m3 šute za ceste, posebej cesto "*od Ceglarja proti državnemu kolodvoru*" (današnja Medvedova). Še februarja 1900 je tekla pritožna zadeva na deželnem odboru, saj ni bil voljan plačati navedene pristojbine. Tako je občina odgovarjala na njegove trditve v pritožbi, da sicer vinski trgovci Bolaffio, Zajec, Vodnik, Miha Bizjan in Babnik res niso plačevali še posebej za ceste, saj so uporabljali dovozno cesto k železnici le enkrat ali dvakrat mesečno, hkrati pa so bili največji davkoplačevalci. Prodajalca peska in gramoza Babnik in Bizjan pa sta se s tem začela ukvarjati šele nedavno (v začetku leta 1900).[33]

Po sklepu občinskega odbora maja 1903 je moral Franc Verhovc, posestnik in prodajalec šute za državne, okrajne in občinske ceste plačati v občinsko blagajno po 24 kron letno za poškodovanje občinskih cest v letih 1901, 1902 in 1903. Te namreč "*porablja dan za dnevom*" z veliko težjimi vozmi, kakor so za domačo uporabo in zato ceste bolj poškoduje kot navadni posestniki. Prav tako so sklenili, da morajo podjetniki pri gradnji novih stavb v Sp. Šiški prispevati od od 10 do 40 kron (glede na to ali je hiša pritlična ali enonadstropna s kletjo ali brez nje) kot odškodnino za občinske ceste ali pa podariti vso šuto izkopano pri gradnji kleti za posipanje občinskih cest. Dotlej so namreč podjetniki šuto prodajali.[34]

Regulacijski načrt in širina ulic. Ko je mesto 1897 zgradilo topniško vojašnico ob Dunajski ter si za gorenjskim državnim kolodvorom pridobilo del zemljiškega kompleksa, kjer naj bi se zgradile delavnice državnih železnic, za katere se je župan Hribar vztrajno prizadeval, je prišlo tudi do načrtovanja ulic na severnem delu Ljubljane. Ker je tudi občina Spodnja Šiška tedaj pripravljala zazidalni načrt za svoje ozemlje, sta se šišenska in ljubljanska občina sporazumeli glede cest, ki bi se nadaljevale na področju sosednje občine. Ljubljanska občina se je zavzela, da Šiškarji ne bi načrtovali ulic na šišenskem delu zemljišča, ki so ga namenili za železniške delavnice. Želela pa je tudi, da bi ceste v Spodnji Šiški, ki so jim načrtovali povezavo z novoprojektiranimi mestnimi cestami, bile široke vsaj 12 m, kajti prvotno so bile predvidene le v širini 6 do 8 m.[35]

Z razvojem kraja se je pojavljalo v zapisnikih občinskih sej tudi vprašanje regulacije (ozkih) občinskih cest, vsaj dvoje v letu 1899. Julija so na občinskem odboru razpravljali o regulaciji občinske ceste (parc. 697), za katero je bila Frančiška Mozetič pripravljena odstopiti kos vrta. Sklenili so narediti zid in postaviti "*odnašovc na vogal zidu.*" Decembra

1899 pa so sklenili, da občina odkupi vrt pred hišo Marije Foukal (št. 114, na poznejši Gasilski).[36]



Skica o regulaciji cest med Dunajsko cesto, državno železnico in občino Spodnja Šiška z vrisano mejo z mestom Ljubljana, 1897.

Ko so sredi leta 1902 razparcelirali Seidlov svet (parc. št. 308, 309 in 310) nasproti hiš št. 167, 168, 169, 173 in 176 in na občinskem odboru načrtovali novo občinsko cesto v širini 8 metrov "*kar tukajšnjim krajevnim razmeram popolnoma zadostuje*", je temu ugovarjal Oister s predlogom za 12 m široko cesto. Sklenili so povprašati deželni odbor za mnenje. [37] Najbrž lahko stališča deželnega odbora vidimo tudi v sprejetem regulacijskem načrtu s širšimi ulicami ob novogradnjah. Aprila 1903 so sprejeli regulacijski načrt za Spodnjo Šiško ob kamniški železnici in pomerijalni meji ljubljanskega kapucinskega predmestja brez sprememb. Za področje med državno železnico in državno cesto, "*to se pravi, kar je stare vasi*", pa so izvolili petčlanski regulacijski odbor (Peter Kosler, Anton Pogačnik, Jakob Burger, Ivan Klemenčič, Anton Oister).[38]

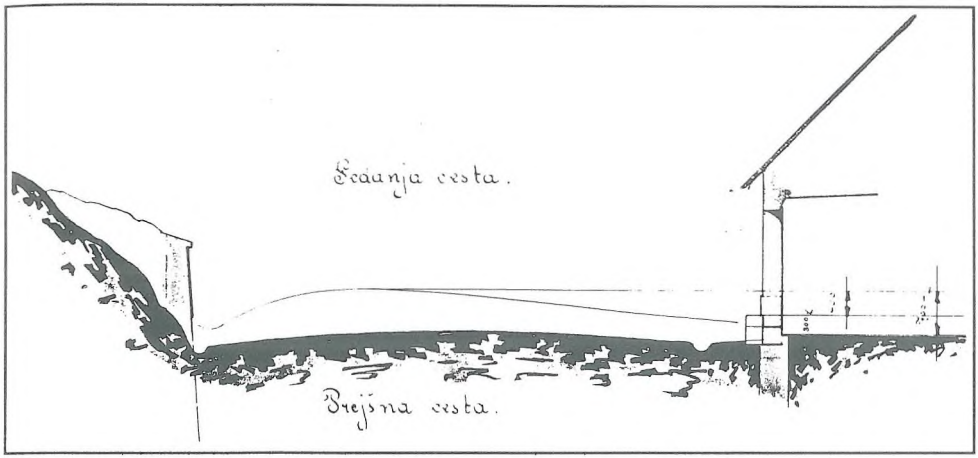
Februarja 1904 so sklenili, da zahtevani "*vodoravni načrt h legopisnem črtežu čez Spodnjo Šiško*" napravi občinski virilist Jakob Burger za plačilo 10 kron dnevno z dvema delavcema, ki ju tudi plača občina "*za časa njegovega delovanja na ulicah in cestah.*"[39] Regulacijski načrt občine so aprila 1904 sprejeli tako, da so ostale ceste in ulice "*kar je sedajne in že zazidane vasi*" v širini 10 m "*kar za to vas popolnoma zadostuje.*" Nove ceste in ulice še nezazidanega sveta pa naj bodo širše (verjetno 12 m), kot je razvidno v regulacijskem načrtu. Občinski odbor si je pridržal pravico sporazumno z deželno vlado določati potrebne nove ceste in ulice.[40]

Kljub odporom in pritožbam, je dvanajstmetrska širina ulic obveljala. Tako se je zaradi širitve Franc Jožefove ceste na 12 m leta 1904 pritožila pivovarna Göss pri Leobnu, ki je imela ob tej cesti parcelo. Na podlagi krajevnih razmer in stavbnega reda za Kranjsko 1875, so pritožbo zavrnili.[41] Aprila 1904 pa so ob gradnji dveh hiš ob Kmetiški (Verovškovi) potrdili tako širino ceste.[42] Tudi stavbno črto ob Gasilski ulici so v začetku 1907 določili z ulično širino 12 m.[43]

Ko je okrajno glavarstvo avgusta 1904 omenjalo nov regulacijski načrt za Spodnjo Šiško, so člani občinskega odbora enoglasno sklenili, da niso zanj. Prejšnji regulacijski načrt je preskrbela "*c.kr. vlada sama, torej pač ni mogoče, da bi bil isti popolnoma neveljaven*".[44] Oktobra 1909 je poročal župan, da je izdal za regulacijski načrt 204 K, kar so odobrili.[45]

Občinske ceste. Pri vsaki parcelaciji zemljišča za gradnjo so se postavljala vprašanja občinskih voznih cest in eventuelnega odkupa ali odstopa zemljišč. Tako je bil leta 1898-1900 aktualen Koslerjev svet in področje okoli današnje Malgajeve ulice[46] in maja 1908 načrtovana cesta čez svet Antona Luckmanna (parc. 35), ko je občinski odbor zahteval prepustitev dela površine za eventuelne občinske ceste, saj je občini primanjkovalo denarja, "*da bi na svoje stroške kupovala svet za napravo novih javnih cest.*"[47] Novembra 1908 so odločali na občinskem odboru o dovozni oz. zvezni cesti od Jernejeve proti Gasilski v smeri proti novi šoli.[48]

Občinski odbor je sklenil 1905 prevzeti Knezovo ulico v občinsko oskrbo in popraviti napako, ki jo je zakrivil leta 1899. Tedaj so odobrili veleposestniku Ivanu Knezu parcelacijo "*senožetov in njiv*", ne da bi zahtevali brezplačni odstop sveta za občinsko cesto.[49] Niso pa hoteli posestnikom ob Knezovi ulici pomladi 1906 povrniti za posipanje te - tedaj še - privatne ceste.[50] A kaže, da do jeseni 1909 odločitev s Knezovo ulico ni bila uresničena, saj so tedaj sklenili - da se bo vsem občinarjem enako godilo - prevzeti v občinsko oskrbo Knezovo, Kmetijsko in Peršinovo ulico kot javno last. "*Se razlasti*".[51] O razlastitvi Knezove zaradi preozke ulice in prevelikega prometa so spet sklepali konec leta 1909, okrajno glavarstvo pa je moralo ta sklep potrditi in izvršiti.[52]



Prerez prejšnje in tedanje Vodnikove ceste pri hiši Terezije Žabkar št. 7, 1911.

Cesto v Novi ulici, last Marije Rojina, je avgusta 1909 prevzela v oskrbo občina.[53] Občinska pota pa niso le nastajala. Ko so marca 1906 odborniki sklenili, da lahko kupi Ana Juvančič od Čitalnice potrebni svet in ga podari občini za izgradnjo nove javne ceste od občinske hiše št. 85 do Anžokove hiše št. 9, so njej v zameno prepustili staro občinsko pot za Kankertom.[54] Junija 1907 so sklenili, naj se popravi mulda na občinski vozni poti za cerkvijo.[55]

Seznam leta 1914 navaja osemnajst *občinskih cest in potov* z dolžinami, ki jih predstavljamo le z metri: vozna pot od Celovške ceste do železniške proge (576 m), Planinska cesta (432 m) in cesta vzporedno z njo (280 m), Knezova cesta (672 m), Kmetiška ulica (863 m), vozna pot od Vodnikove do Celovške (115 m), Gasilska cesta (336 m), Franc Jožefova cesta (321 m), Žibertova cesta (280 m), Lepodvorska ulica (197), Kolodvorska cesta od Jernejeve do državnega kolodvora (400 m), Cesta na Brinje od Kavškove do Vodovodne, nato v Kleče (892,80 m), *"Kavšekova cesta"* do železniške proge (244 m), Kamniška ulica, od Kavškove ceste do državne železnice (230 m), vozna cesta od Brinske ceste do mestne Vodovodne ceste (178,56 m), pot za železniško progo (172 m), vpisana vozna cesta za progo do Kavškove ceste in Kmetiška ulica (230 m). Tako je bilo leta 1914 občinskih cest in potov skupaj za dobrih šest kilometrov in pol. *Gospodarskih potov* pa so imeli še v občini 13: pešpot od Celovške do Vodnikove (158 m), štriri gozdne vozne poti: od Vodnikove ceste do vrha Šišenskega hriba (345 m), od cerkve sv. Jerneja pod Šišenskim hribom do ljubljanske meje (762 m) in od cerkve do Drenikovega vrha (1382 m), ter od parc. 722 na Večno pot (1209 m). Štiri so bile vpisane poljske vozne poti in prav tako štiri nevpisane v katastru (predvsem poljske poti okoli proge).[56]

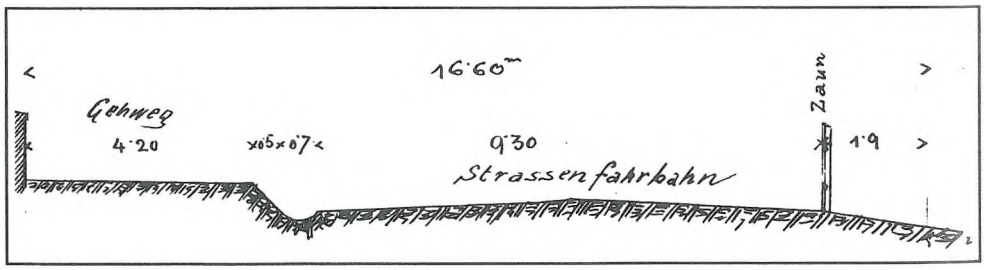
Okrajna cesta. Nekajkrat je omenjena tudi okrajna cesta. Sprva je bila na področju občine le ena okrajna cesta: 360 m dolg kos Rožniške okrajne ceste (poznejše Vodnikove). Na prošnjo občine pa so leta 1897 med okrajne ceste uvrstili dotedanjo občinsko cesto, ki se nasproti cerkve odcepi od Ljubeljske državne ceste (poznejše Celovške) in pelje na državni kolodvor, nato pa čez tir kamniške železnice proti južnemu kolodvoru ter se stika pri Bežigradu z državno cesto. Ta občinska (Jernejeva) cesta je bila bližnja zveza Šiške in

gorenjskih krajev z Dunajsko cesto, saj se je izognila mestu. Deželni zbor je februarja 1897 predlog brez razprave sprejel, saj se je s tem strinjal tudi cestni odbor ljubljanske okolice.[57] Na seji februarja 1906 so omenjali zanemarjeno okrajno cesto skozi Spodnjo Šiško, ki naj jo okrajni cestni odbor za ljubljansko okolico "*boljše vzdržuje in cestno blato iz nje odstrani*" in županu Burgerju naložili ukrepanje.[58] Verjetno je bilo tudi veliko področje cestnega okraja ljubljanske okolice razlog za nezadovoljstvo z okrajno cesto in leta 1906 so hoteli na predlog virilista Ivana Zormana razdeliti cestni okraj ljubljanske okolice na dva: tostran in onstran Ljubljanice.[59] V februarju 1910 je bila okrajna cesta zaradi vode v slabem stanju, saj je odbornik Oister predlagal naj okrajni cestni odbor v Šentvidu ob deževnem vremenu odstrani blato s te ceste.[60]

Popravila cest in požiralniki. O popravilu cest so razpravljali vsako leto, le da so omembe večkrat splošne. Izrecno je omenjeno posipanje ceste na Brinju, na oni strani železnice leta 1890[61] ter krajše občinske poti, za katero je občinski svetovalec Anton Wernik februarja 1906 predlagal naj bi se občinska cesta od državne ceste mimo hiše Janeza Jenka proti njegovi hiši "*v boljši stan postavila*", da bodo mogli ljudje tudi ob dežju po njej hoditi.[62]

Možakarja sta bila akterja zgodbe kam speljati vodo z dvorišča in strehe, ki teče na občinsko cesto. Občina je vprašanje rešila leta 1906 z zahtevo naj Janez Jenko iz Spodnje Šiške 30 za to skrbi sam, on pa se je pritožil na sklep z junija 1905. Tudi še junija 1907 so občinarji odklonili financiranje tega požiralnika in zahtevali naj Jenko uredi tako, da njegova voda ne bo tekla na občinsko pot. En tak požiralnik je tedaj na Žibertovi ulici veljal 300 K.[63] Na ukaz deželnega odbora so sklenili avgusta 1907 ponoviti prejšnje zahteve in dodali še odstranitev požiralnika za pomije in umazano vodo od hiše Antona Vernika ter ga napraviti tako, "*da ne bo smradu povzročeval in vodnjak okuževal.*" Občina bo naredila svoje vodnjake takoj, ko bo izpolnil svoje Jenko. Podobno je občina že konec leta 1898 zahtevala od L. Dolžana, da mora "*strešno vodo na njegovi svet napeljati in žlebova pri strehi narediti.*"[64]

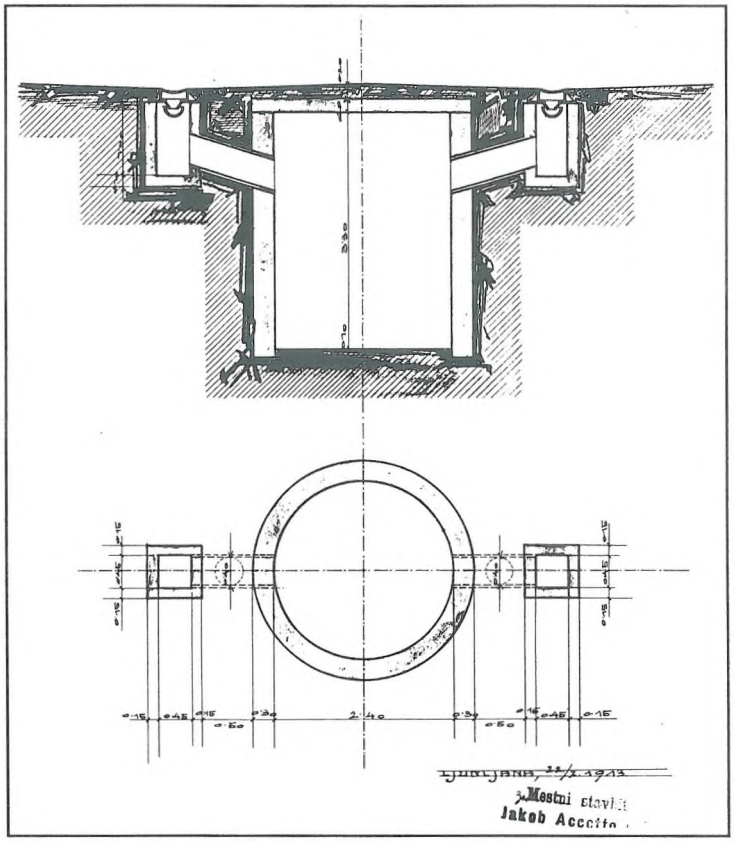
Konec leta 1912 so načrtovali ureditev požiralnih jam ob Celovški - kar bi stalo 8500 K, pri čemer so pričakovali pomoč države - in to razpisati že februarja 1913, a pred julijem tega niso uresničili. Za to so nameravali nameniti tudi ostanek denarja od dograditve drugega nadstropja šole. Poleti 1913 je omenjen polovični prispevek deželne vlade k ureditvi kanalov ob državni cesti, Šiška pa je za to namenila ostanek šolskega denarja in sredstva proračuna za 1914.[65] Na državno cesto (Celovško) so avgusta 1909 sklenili napeljati 150 m^3 šute na občinske stroške za poravnavo usedlega sveta zaradi polaganja vodovodnih cevi. K temu sklepu si je pridržal pravico ugovarjati odbornik Oister.[66]



Prerez Ljubeljske državne ceste (Celovške) pred J. Vodnikovo hišo št. 76, 1900.

Avgusta 1909 je na občinski seji odbornik Oister poročal o občinskih cestah in svetilkah. Tedaj so pooblastili cestni odsek, da ukrene vse potrebno za posipanje cest, za popravilo ceste nad cerkvijo v gozd - o popravilu te vozne poti v hrib so poročali sredi septembra - in napravo mulde za "*odpeljavo vode*" s hriba. Sklenili pa so tudi postaviti potrebne svetilke.[67]

Občinska seja septembra 1909 je obsežno postregla s predlogi cestnega odseka: poleg svetilk so predlagali tudi ureditev cest in ulic, posebno požiralnike. Pri gostilni Mali Triglav (na Kolodvorski ulici) so sklenili, da se napravi "*trotoar*", pokrije vodnjak pri hiši št. 49 na Jernejevi cesti, na Gasilski cesti pa odstrani "*Verhovčeve truge*" (za pesek) in apneno jamo. Predlagali so še odstranitev kozolca[68] in vrtov ob Kmetijskih ulicah. Dobavo gramoza za posipanje cest so sklenili zaupati dobavitelju Martinu "*Marinkatu*": m^3 po 1.20 K v jami Rizelj, drobna šuta pa naj se odda Danielu Battelinu za m^3 po 1 K v jami. Vožnjo so sklenili oddati z razpisom. Gramoz, ki so ga izkopali pri napajalniku na Jernejevi cesti, so sklenili posuti po cestah. "*Trotoar*" pri hiši Uroša Krsnika št. 107 na Franc Jožefovi cesti so sklenili nasuti ter podaljšati tudi muldo ob Ant. Pogačnikovem svetu do Bolaffijeve ograje.[69]



Načrt požiralnih jam so leta 1913 izdelali naslednik mestnega stavbenika J. Accetta.

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Septembra 1909 je odbornik Šigš predlagal - kar so tudi sklenili - da morajo posestniki hiš bolje kot dotlej snažiti "*hodnike*" (pločnike) pred svojimi hišami, ne le pozimi ampak tudi poleti, sicer bodo kaznovani od 2 do 10 K. Sklenili so, naj za posipanje "*hodnikov*" s peskom pravočasno poskrbi županstvo. Oister je predlagal naj si oskrbi občina svoje oralo za sneg, E. Zelenka pa se je zavzel za snegolove na eternitskih in podobnih strehah. Za vse so sklenili, naj se izvrši v primernem času.[70]

Še nekaj o prometu. *V o ž n j a i n i z g l e d u l i c*. Konec stoletja so poleg komunalnih vprašanj prišla na dan tudi prometna; junija 1898 je sklenil odbor zaradi pritožb zaradi vožnje "*po peš potih*" z vozički in bicikli napraviti potrebno število tablic. Te naj obveščajo, da je "*vsakavrstna vožnja po peš potih v občini Spod. Šiška pod kaznijo prepovedana*", kršilce pa naj se kaznuje brez vsake obravnave od 50 kr do 1 gld.[71] Tedaj je občinske može zaskrbel tudi izgled Spodnje Šiške in enoglasno so odločili, naj županstvo prepove obešanje perila na ograje pri javnih cestah in potih. Sklenili so tudi opozoriti občino Šentvid, da morajo mizarji voziti svoje izdelke v Ljubljano tako, da jih dobro pokrijejo, "*da ne bodo rjuhe po vetru vihrale in se konji na cesti plašili.*"[72]

T r a m v a j. Ljubljanski tramvaj, ki je pričel obratovati septembra 1901, je spodbudil tudi občino Spodnja Šiška, da je zaprosila pri "*pristojni tvrdki*" za postavitev električne cestne železnice tudi pri njih.[73] Občinski klub je v začetku leta 1913 spet razpravljal o tej temi in glede cestne železnice sklenil, da prične s pripravami za ta projekt,[74] kar pa je zavrla vojna.

A v t o b u s. Pomladi 1913 je odsek občine obravnaval prošnjo Antona Kregarja za koncesijo za "*prevažanje ljudij z autoomnibusi*" in jo priporočil, a le za prevoz po glavni cesti, pri čemer bi moral pričeti z delom v letu dni.[75]



Spodnja Šiška: glavna cesta s pošto, izrez z razglednice odposlane leta 1903.

P o š t a i n t e l e f o n. Pošta v Spodnji Šiški je v občinskem gradivu omenjena le mimogrede. Na seji novembra 1906 so na predlog svetovalca Fr. Burgerja sklenili napraviti tri nabiralnike za pisma: na občinski hiši št. 85, na hiši gospe Maurer št. 134 (na vogalu Gasilske in Neimenovane ter na hiši Marije Favai št. 150). Poštno in brzojavno ravnateljstvo

v Trstu pa so naprosili nabiralnike *"prej ko mogoče, napraviti."*[76] Septembra 1909 je E. Schigsch predlagal, da bi za prinašanje poštnih pisem naslovnikom na dom naprosili poštno-brzojavno ravnateljstvo v Trstu. Odstrani naj zapreke, da bi poštni urad v Spodnji Šiški uvrstili iz II. v I. razred.[77] Za prevažanje pošte iz Spodnje Šiške v Ljubljano in obratno je skrbel s svojim konjem Josip Vodnik, in pošta je nekaj časa (vsaj okoli leta 1906) tudi domovala v njegovih prostorih na Celovški cesti 79.[78]

Ko pa je okrajno glavarstvo želelo leta 1907 od občin jamstvo za pokritje stroškov pri vpeljavi *p o š t n i h a v t o m o b i l o v*, so to enoglasno zavrnili, *"ker nima občina prav nobenih dohodkov od poštnega prometa."*[79] Februarja 1913 so občinski možje dovolili postavitev telefonskih drogov na občinskih cestah pod pogojem, da telefonska sekcija napelje brezplačno telefon v občinsko pisarno.[80]

ULIČNA IMENA V SPODNJI ŠIŠKI

Medtem, ko so se uradna poimenovanja ulic uveljavila v Ljubljani na prehodu iz 18. v 19. stoletje, so samostojne upravne občine v njeni bližini to storile skoraj stoletje kasneje. Spodnja Šiška je dobila ulična imena leta 1902, Moste leta 1911 in Zgornja Šiška 1913.[81] Temu razvoju ljubljanskih uličnih imen lahko sledimo po knjigi dr. Vlada Valenčiča in za Spodnjo Šiško lahko k njegovim ugotovitvam dodamo le nekaj dopolnil. Od konca stoletja je naraščalo število hiš v Spodnji Šiški in je bilo v letu 1890: 119 hiš, 1897: 154; 1899: 170; 1900: 189; 1910: 271)[82] Sprva so zadoščale le oznake državna cesta ali *"državna cesta koroška"*[83] oz. cesta proti Celovcu ali pa *"kantonska cesta"* (1898) ter okrajna cesta (Jernejeva-Vodnikova), novo stoletje pa je prineslo ulična poimenovanja.



Pogled na Planinsko (Aljaževo) in Knezovo ulico.
Izrez z razglednice odposlane 1910.

Imena ulic v Spodnji Šiški

poimenovanje 1902 / omemba 1909 ali pozneje	*druga poimenovanja, imena in lokacije*
Celovška cesta	prej tudi: državna cesta
Vodnikova cesta	prej tudi: okrajna cesta
Dolinska steza	med Celovško in Vodnikovo, do 1974
Sv. Jerneja cesta / Jernejeva cesta	Ulica Milana Majcna, od 1952[84]
Gasilske ulice / Gasilska cesta	po gasilskem domu
Planinska cesta	Aljaževa ulica, od 1923
Lepodvorske ulice / Lepodvorska ulica	lokalno ime (po dvorcu Schönau)
Žibertove ulice / Žibertova	Vodnik p.d. Žibert
Franz Jožefa cesta / Franc Jožefova cesta	Frankopanska ulica, od 1919
Koslerjeve ulice / Koslerjeva cesta	Malgajeva ulica, od 1923
Svečarske ul.[85] / Rohrmanova pot,1910)[86]	Beljaška, od 1928
Knezove ulice / Knezova ulica	posestnik in mecen Anton Knez
Kmetiške ulice / Kmetijske ulice	Verovškova ulica, od 1923
Savske ulice[87] / Šolska steza (1909)	Železnikarjeva ulica, od 1923
Kavškova cesta	(del čez progo) Janševa ulica, od 1923
Kolodvorske ulice	Kolodvorska cesta, Medvedova cesta, 1923
Železniške ulice	Polakova ulica, 1923
Na Brin(j)ah / Na Brinju	ledinsko ime, okoliš Borutove, Samove, Podmilščakove
Kamniške ulice	ob kamniški progi
Nove ulice / Nova ulica	Gubčeva ulica, od 1923
Brinske ulice	okoliš Podmilščakove

Poleg 21 poimenovanih ulic leta 1902 so v arhivskih virih omenjena še druga poimenovanja ulic, ki jih večino že navaja dr. V. Valenčič,[88] nekatera poimenovanja in lokacije pa dopolnjujejo prejšnje raziskave.

poimenovanje 1902 / omemba 1909 ali pozneje	*druga poimenovanja, imena in lokacije*
Cesta do Miha Koželove hiše 249	Prešernova (1910)
Cesta Borštnarjevih dedičev	
Peršinova cesta (omenjena 9.11.1909)	
Luckmannova	področje Verovškove / Drenikove
Poljska cesta	Dermotova ulica, od 1923; Drenikova ulica, od 1933[89]
Neimenovana / Maurerjeva ulica	po posestniku in županu
Prešernova ul. 249 (1910)	pozneje Železnikarjeva 51 (Koželj)[90]
Vodovodna cesta	Podmilščakova ulica, od 1923
Tržna ulica	
Burgerjeva, Slovenska ulica	Alešovčeva ulica od 1923
Drenikov vrh	po posestniku
Štajerčev grič, Na Griču	Cesta na Bellevue

Oktobra 1901 so se občinski svetniki in odborniki z županom Vodnikom sestali na seji tudi zaradi imenovanja cest in ulic v Spodnji Šiški in sklenili, *"da se bojo samo slovensko ulice imenovale."* V tak odbor so izvolili Jakoba Burgerja, Petra Keršiča, Petra Koslerja in Franca Burgerja.[91] A zaradi zapletov s potrditvijo izvolitve občinskega predstojništva, so to vprašanje reševali šele pod županom Maurerjem. Junija 1902 je občinski odbor sklenil imenovati petčlanski odsek (svetovalci Janez Sirnik, Peter Keršič, Anton Pogačnik in odbornika Alojz Zajec in Fr. Verhovc) za imenovanje cest in ulic ter hišnih številk z nalogo, da izdela načrt *"in si umisli primerna imena za ceste in ulice"*.[92] Na naslednji občinski seji 16. julija 1902 je občinski odbor sprejel nazive za 21 ulic in cest.[93] Nekatera imena so se obdržala do današnjih dni, druga manj časa, zopet druga pa se sploh niso uveljavila. Še vedno so se pojavljala v občinskih zapisnikih tudi nova, verjetno kar neuradna poimenovanja. Z vrsto uličnih poimenovanj nas seznani pregled potrebnih popravil septembra 1909, ki omenja ulice in ceste, [94] več pa jih poznamo po popisu prebivalcev leta 1910.

Število hiš po ulicah in obdobju gradnje *1860 = pred 1860

ulica	*število hiš / leto*		*obdobje gradnje*
	1906	*1910*	
Burgerjeva		1	1880-1890
Celovška	57	51	*1860-1910
Dolinska steza	3	3	*1860
Drenikov vrh	1	1	1900-1910
Fr.Jožefa	10	10	*1860-1910
Galejevska(?)		1	1900-1910
Gasilska	16	14	1870-1910
Jernejeva	30	31+1	*1860-1910
Kamniška	5	7	1890-1910
Kavškova	13	21	1890-1910
Kmetiška	10	9	1890-1910
Knezova	11	18	*1860-1910
Kolodvorska	26	18	1880-1910
Koslerjeva	3	3	1870-1910
Lepodvorska	5	8	1890-1910
Luckmannova (gre za Kmetiško 141)			
Na Brinju/-ah	11	11	1860-1910
Na Griču		3	1910
Neimenovana		5	1900-1910
Nova ulica	6	6	1890-1910
Planinska	14	17	1890-1910
Prešernova 249		1	1900-1910
Savska	3	3	1890-1910
Vodnikova	12	11	*1860-1890
Vodovodna	7	7	1890-1910
Železniška		2	1900-1910
Žibertova	7	12	1890-1910

Ob štetju prebivalstva leta 1910 je omenjeno v Spodnji Šiški 25 ulic, a dve s po eno hišo najbrž ni treba upoštevati pri štetju ulic: prva je bila Galejevska,[95] druga (Luckmannova 141) pa je po številki sodeč na Kmetiški / Kmetijski oz. poznejši Verovškovi gotovo povezana s posestjo Luckmannov. Sicer je kot Luckmannova poljska pot leta 1900 označena pot med Celovško in sedanjo Drenikovo med Travnerjevo hišo št. 28 in Jak. Burgerjevo hišo št. 29.[96] Prešernova, ki se pozneje ne pojavlja, je bržkone blizu nove šole, Burgerjeva (po posestniku tamkajšnjega zemljišča) - tedaj le z eno hišo - pa je ob pozidavi postala Alešovčeva.

Če primerjamo popis leta 1910[97] s podatki iz leta 1906,[98] ne opazimo bistvenih sprememb v ulični razporeditvi: leta 1906 ni še *Železniške* in *Neimenovane*, t.j. poznejše *Maurerjeve* ter še nekaterih uličnih imen iz popisa 1910 s po eno hišo (Burgerjeve, Prešernove, Luckmannove, na Griču, Galejevske). Nekatere hiše pa so bile v omenjenih popisih uvrščene drugače: Kolodvorska in Celovška sta imeli leta 1906 več hiš kot leta 1910. Glavna gradbena dejavnost konec prvega desetletja 20. stoletja pa je potekala na Planinski, Neimenovani, Kavškovi, Žibertovi, Lepodvorski in Knezovi ulici.

Med ulicami, ki niso lokalizirane pri Valenčiču, lahko *Svečarske ulice* umestimo po vsej verjetnosti v bližino Rohrmanove milarne (in svečarne?) Spodnja Šiška 112. Poslopje je bilo leta 1921 prodano in prezidano v župnišče na vogalu Verovškove (nekdanje Kmetiške) in Černetove.[99] *Burgerjeve ulice* (Spodnja Šiška 113, po popisu 1910 je bila tam le ena hiša) pomenijo poimenovanje po tamkajšnji Burgerjevi posesti na področju današnje Alešovčeve ulice.

Shematičen načrt šišenskih ulic s hišnimi številkami do vključno 230 (z dodatno označeno še 247) - narejen bržkone na zahtevo pošte okoli leta 1903 - nudi pogled na ulično ureditev in hišne številke. Na mestu Maurerjeve navaja še '*Neimenovane ulice*', ki jih tako označuje še popis leta 1910, *Železniške ulice* pa segajo ob železnici od Franc Jožefa (poznejše Frankopanske) do Jernejeve ceste, kar obsegata poznejši Polakova - do Lepodvorske - in nato Jezerska. Sedanja Železnikarjeva (prejšnja *Šolska*) pa je označena kot *Savska ulica*. Področje spodnješišenske občine na drugi strani proge je nosilo ledinsko ime '*Na Brinah*': do tja je segala Jernejeva cesta, ki jo je razdelila železnica. Hiše ob tej cesti proti vasi so nosile številke 49-51, 54, na oni strani proge - danes je tam Ulica bratov Židan - pa 52, 53, 105 in 93. Vzporedno s progo sta segali od Jernejeve preko *Kavškove ceste* (ta del je danes Janševa) vzporedno s Kamniško progo najprej *Kamniška* (to ime nosi še danes, a je krajša), nato pa *Vodovodna cesta*, danes Podmilščakova.[100] Ta shematičen načrt, ki je lahko poleg drugih podatkov, v pomoč pri današnji lokaciji omenjenih ulic in posebej posameznih stavb, prinaša publikacija v prilogi na koncu.

Med novopoimenovanimi ulicami leta 1923, vsaj ponekod že zasnovanimi z gradbenimi posegi iz prejšnih let, srečamo tudi Rusko cesto od Celovške ceste do gorenjskega kolodvora v Spodnji Šiški - gradili so jo med svetovno vojno ruski vojni ujetniki, Černetovo ulico - po vzornem šišenskem kmetovalcu Valentinu Černetu iz 18. stoletja - od Alešovčeve do Kavškove, Podlimbarskega ulico ob Alešovčevi in Goriško ulico ob gorenjski progi.

Hišnim številkam za Spodnjo Šiško lahko po virih sledimo vsaj od okoli leta 1825 in se bistveno niso spreminjale. Nadomestne gradnje so prevzele hišno številko svoje predhodnice, stavbe, ki so zrasle na novo pa so dobile naslednjo hišno številko. To so kdaj določili že ob gradbenem dovoljenju. Do spremembe hišne numeracije je prišlo zaradi izločitve dela občine s Kolizejem in Podturnsko graščino leta 1892 iz Spodnje Šiške. Kolizej je nosil (vsaj med leti 1877-1889, gotovo pa do priključitve Ljubljani 1892) v šišenski

numeraciji številko 84, vila Volheim pa številko 106. Po letu 1892 so "*prazne*" številke dodelili novim hišam; nekdanjo številko Kolizeja je dobil Dovžan na Brinju, Volheimovo pa nova kurilnica.[101] Asimetrično oštevičevanje hiš se je obdržalo tudi po vpeljavi uličnih imen. Na novo so oštevilčili Spodnjo Šiško že v okviru Ljubljane, ko so 1924 nekaj ulic na novo poimenovali in uvedli tudi danes običajno oštevilčenje po ulicah.

Stavbeni in cestni odsek. Napovedanega imenovanja stavbenega in cestnega odseka na seji maja 1902 pod novim županom Maurerjem niso izvedli, ker ni imela občina "*nobenih pravil*", so pa imenovali stavbnega izvedenca. To je postal stavbinski mojster Jernej Hlebš (Hradeckega 32) iz Ljubljane, s plačilom 6 kron za posamezen primer.[102] V zapisnikih občinskih sej najdemo septembra 1909 izvoljenega izvedenca v stavbnih zadevah zidarskega mojstra Daniela Battelina in njegovega namestnika zidarskega mojstra Franca Marinčiča, oba hišna posestnika in davkoplačevalca v Spodnji Šiški.[103] Občinski cestni odsek so izvolili januarja 1904. Sestavljali so ga odbornik Miha Bizjan, virilist Jakob Burger, namestnik virilistinje Frančiške Mozetič: Josef Mohar.[104] Junija 1909 so na predlog Alojza Zajca izvolili nov odsek za nadzorovanje občinskih cest in potov (cestni odsek) s 6 člani.[105]

VPLIV ŽELEZNICE NA RAZVOJ KRAJA

Spodnja Šiška se je z železnico srečala po letu 1849, ko je ta stekla do Ljubljane in so jo nato v naslednjih letih (do 1857) podaljšali do Trsta: trasa Južne železnice je od ljubljanske železniške postaje tekla čez Celovško cesto in nato po področju spodnješišenske občine zahodno preko Lattermanovega drevoreda in Tivolija.[106]

Usodnejša je bila izgradnja *g o r e n j s k e p r o g e*, ki so jo speljali na severovzhodni strani vasi čez polja proti Šentvidu. Gorenjska proga ni bila vključena v državni program izgradnje prog leta 1854 in 1863. Šele po posredovanju naših poslancev, posebej dr. Lovra Tomana v državnem zboru, je bil 9. julija 1868 sprejet zakon o železnici Ljubljana-Trbiž. Licitacijo gradnje je dobila Rudolfova železniška družba. Graditi so začeli takoj po izdani koncesiji spomladi 1869 in v sredo, 14. decembra 1870 odprli 102 km proge Trbiž - Rateče-Planica - Ljubljana.

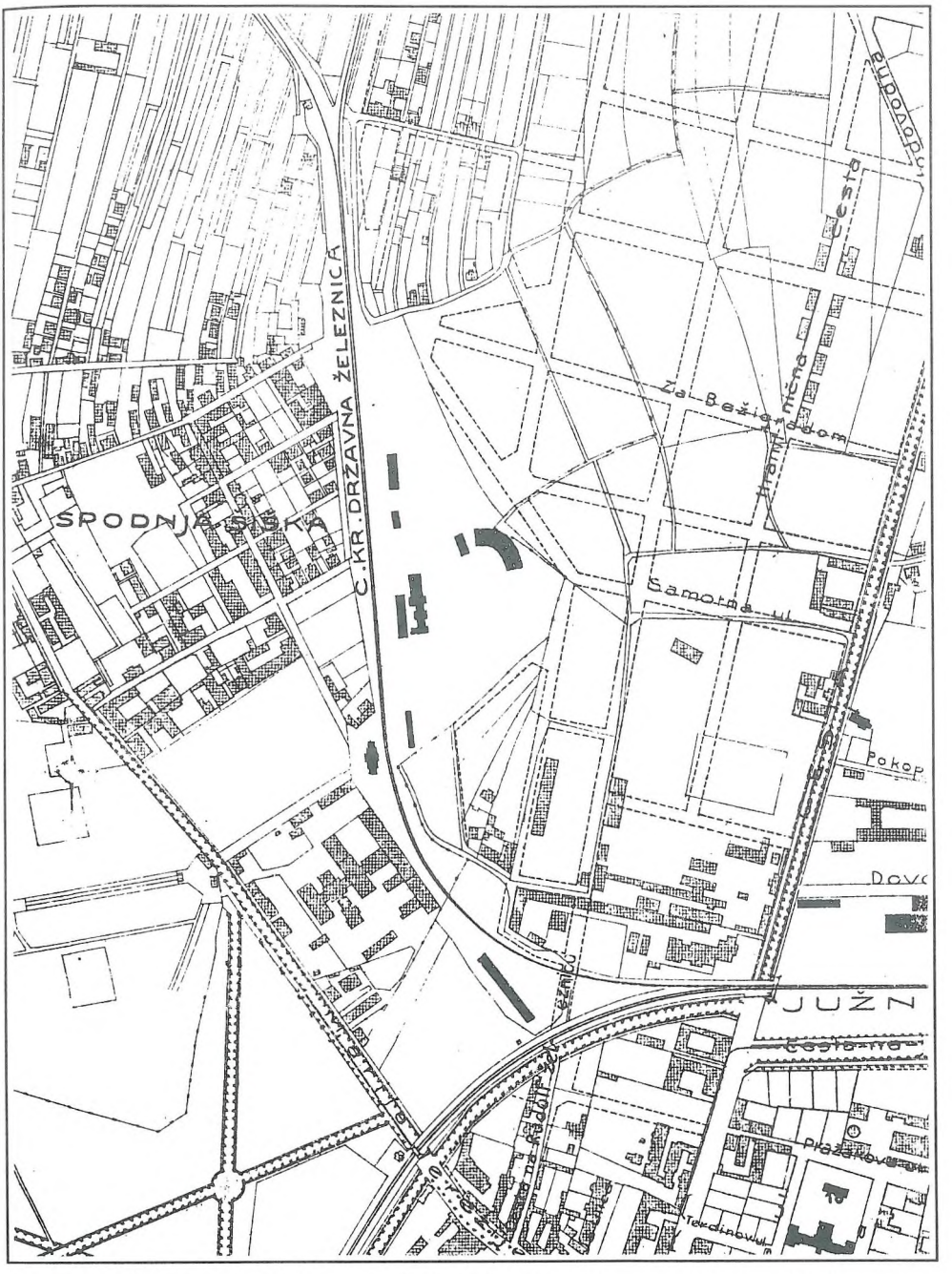
V Spodnji Šiški so postavili postajno poslopje, kurilnico, razkladalno klančino in blagovno skladišče. Postavitev postaje med pivovarno in vasjo Spodnja Šiška ni bila - kot navaja Jože Jenko - sama po sebi razumljiva. Po odredbi trgovskega ministrstva maja 1869 v Ljubljani (oz. v Šiški) za progo Ljubljana - Trbiž ni bil predviden kolodvor, a zastopnik generalne direkcije je bil mnenja, da so potrebne postajne naprave privatne c. kr. privilegirane železnice prestolonaslednika Rudolfa v Ljubljani. Temu se je pridružil zastopnik vojske. Če pa se ne bi odločili za postajo v Šiški, bi za odpravljanje vlakov proti Trbižu morala poskrbeti postaja Ljubljana, ki bi jo bilo treba zaradi tega ustrezno povečati. Na zahtevo vojske pa so progo 1870 povezali z ljubljanskim kolodvorom Južne železnice. Tako je Ljubljana imela tedaj dva kolodvora, ki sta spadala vsak k svoji privatni železniški družbi.[107] Po otvoritvi proge so konec decembra objavili tudi vozni red: vlak je odpeljal iz Trbiža ob 2.05 in pripeljal na šišensko postajo ob 9.07, na kolodvor Južne železnice pa tri minute zatem. Postaji sta

navedeni kot "*Laibach R.B.*" in "*Laibach S.B.*"[108] Šišenska postaja je v voznem redu imenovana "*Laibach R.B.*" kar bi lahko rekli Ljubljana Rudolfov kolodvor (kolodvor Rudolfove železnice), današnja ljubljanska (glavna) postaja pa Ljubljana Južni kolodvor (kolodvor Južne železnice). Šišenski občinski odbor leta 1897 ni bil zadovolje imenom postaje *"Laibach Staatsbahnhof"* (Ljubljana državni kolodvor), saj je postaja stala na tleh občine Spodnja Šiška, a direkciji državnih železnic v Beljaku se predlog poimenovanja postaje *"Laibach Unteršiška"* ni zdel primeren, saj bi po 25 letih zamenjal uveljavljeno poimenovanje *"Laibach"*.[109] Po tabli sodeč je bil na šišenskem kolodvoru pred letom 1900 napis *"Ljubljana Laibach"*.

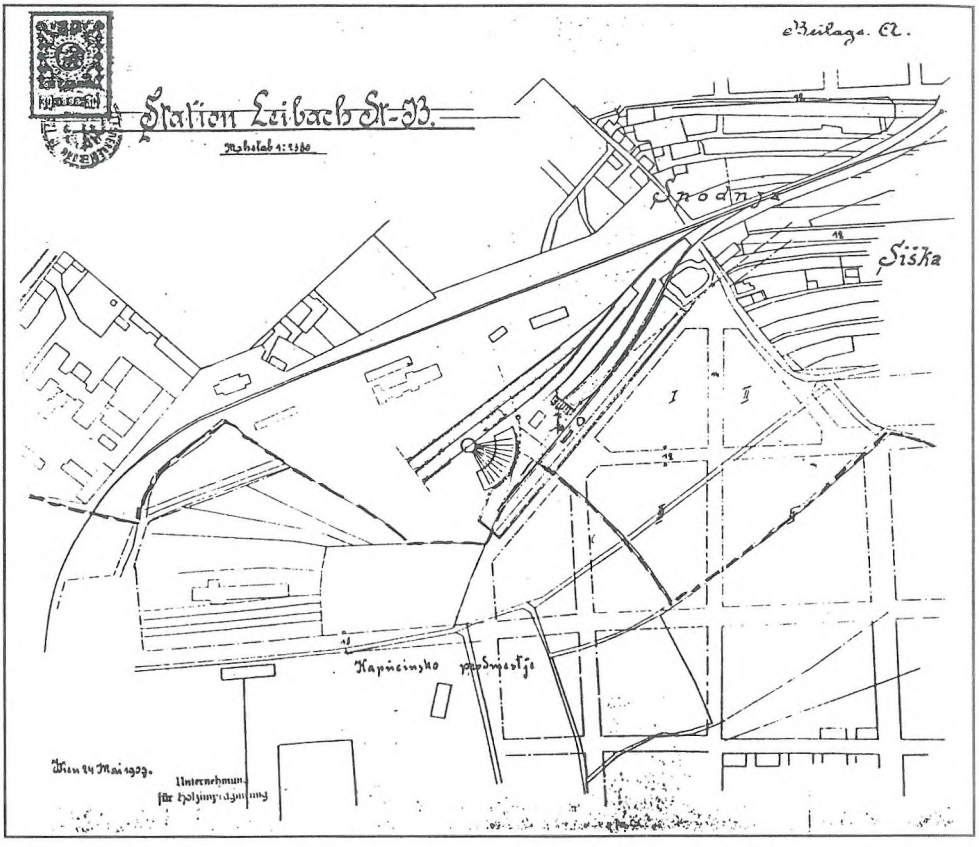
Konec leta 1879 je vlada zadolženo privatno družbo Rudolfove železnice podržavila s 1. januarjem 1880 in čez desetletje odkupila. Med drugimi progami Rudolfove železnice je bila tedaj podržavljena tudi gorenjska proga Ljubljana-Trbiž. Ljubljana je postala križišče privatne Južne železnice (Dunaj-Trst) ter državne železnice Ljubljana-Trbiž, ki je imela v Spodnji Šiški svojo končno postajo, a bila brez izhoda na morje in brez podaljška proti jugovzhodu. Prav ta dejstva pa so vplivala na neugodno tarifno politiko za Ljubljano.[110] Južna železnica je



Fotografija Državnega kolodvora v Ljubljani (v Spodnji Šiški) z imenom LJUBLJANA LAIBACH (Ljudevit Klun, ZAL fototeka, pred 1900).



Spodnja Šiška z Bežigradom na Kochovi karti Ljubljane, 1910. Spodaj drevored v Tivoliju, Kolizej in cesta na Rudolfovo železnico (kolodvor v Sp. Šiški), zgoraj železnica v Trbiž (levi krak) in v Kamnik (desni) čez šišenska polja.



Skica šišenske postaje (Ljubljana državna železnica) s črtkasto vrisano mejo med Ljubljano in Spodnjo Šiško ter označenimi objekti tovarne za impregnacijo pragov desno od polkrožne kurilnice, 1909.

uveljavila 1866 na razdaljah nad 40 milj (avstrijska milja je 4000 sežnjev ali dobrih 7,5 km) znižane tarife s popusti. Po sporazumu države o souporabi (peaži) dela proge Južne železnice leta 1887 pa so imeli kraji ob njej veliko škodo. Nove tarifne razmere so postale nevzdržne za ljubljansko trgovino ter pospešile propad tamkajšnje veletrgovske podjetnosti. Peažni sporazum je določil za prevzem in oddajo blaga za smer Trst-Ljubljana-Trst izključno Južni kolodvor in obračunavanje po (višji) tarifi Južne železnice. Gorenjski kolodvor v Šiški je bil tako izključen iz tega prometa in šele od postaje Šentvid-Vižmarje proti severu so lahko računali (nižjo) voznino po predpisih državnih železnic. Tako je bila voznina z gorenjskih postaj proti Trstu nesorazmerno nižja kot iz Ljubljane, čeprav je šlo vse blago čez Ljubljano. Kljub zahtevam 79 ljubljanskih tvrdk, da naj se v Šiški zgradi tovorni kolodvor, na katerem bi lahko oddajali in prejemali blago po tarifah državne železnice tudi za smer proti Trstu, so njihove pritožbe ostale neuspešne.[111]

Blagovni promet v in iz Lj. leta 1880 po gorenjski progi in progi Južne železnice (t)[112]

	gorenjska proga	Južna železnica
prispelo	7.092	60.625 (12.796 žito)
odpravljeno	15.504 (1893 pšen.) (1267 moka) (1632 vino)	67.418 (skoraj 1/3 les)

Po podatkih za leto 1880 je šlo v Ljubljani preko kolodvora Južne železnice 5,6 krat več tovora kakor preko šišenskega kolodvora. Sem je prispelo 8,5 krat manj in od tu je bilo odpravljeno 4,3 krat manj blaga - med njim največ pšenice, moke in vina - kakor s kolodvora Južne železnice. Gotovo je vplival tudi potniški promet na življenje Spodnje Šiške, saj je za Veliko mašo, ki je bila leta 1891 na soboto, potovalo z dvema vlakoma na Gorenjsko (eden je imel 43 vagonov) okoli 8000 romarjev, v nedeljo pa nad 4000.[113]

Na gorenjsko progo so leta 1891 priključili kamniško - ter jo indirektno priključili tudi na ljubljansko glavno postajo - in leta 1893 na dolenjsko progo.[114] Za *kamniško progo* so tekla prizadevanja od leta 1880, koncesija je bila izdana pomladi 1889 za graditev železnice od postaje državne železnice v Šiški do Kamnika. Obhod trase je bil 21. oktobra 1889, pet dni zatem pa so že izdali gradbeno dovoljenje. Progo so odprli 28. januarja 1891. Progo je že 1894 od delničarjev prevzela država. Ker za kamniško progo ni bilo sklenjenega dogovora z južno železnico za souporabo glavnega kolodvora, so še desetletja - kljub takšnim prizadevanjem župana in člana državnega železniškega sveta - vozili kamniški vlaki le do in z gorenjskega kolodvora. Za vsako prestavitev vagona s kamniške proge na progo Južne železnice so zahtevali posebno takso, ki je dražila prevoz blaga.[115] V začetku tega stoletja je vozilo po gorenjski progi pet parov potniških vlakov, po kamniški trije pari mešanih in po dolenjski trije pari potniških vlakov.[116] Omrežje državnih železnic v Avstriji, ki je začelo rasti po letu 1873, se je po letu 1890 še razvijalo in država je v začetku stoletja precej investirala v vozni park, družba Južne železnica pa je po letu 1900 začela nazadovati.[117]

O uslužbencih državne železnice v Spodnji Šiški izvemo iz šematizmov[118] za uradniški personal vzdrževalne sekcije Ljubljana I. in II., postaje in kurilnice. Državna železnica je bila razdeljena na vzdrževalne sekcije; za Ljubljano sta bili dve, vsako je vodil predstojnik nadinženir z enim inženirjem in pisarniškim uslužbencem. Vzdrževalna sekcija državne železnice Ljubljana I. je bila (1897) v Spodnji Šiški 66.[119]

Ljubljansko postajo državne železnice je leta 1897 vodil Josef Dettela (tudi Jožef Detela), ki je bil predstojnik že 1886, sprva naduradnik nato inšpektor z enim (1902 z dvema uradnikoma), z 8 (7) adjunkti (t.j. pomožnimi uradniki) in štirimi (tremi) drugimi uslužbenci. Leta 1900 je imelo pet vodilnih uradnikov šišenske postaje letne prejemke med skoraj 5920 kronami (K) in 2280 K: predstojnik Dettela je imel letno 4800 K in 1120 K stanarine, revident J. Favai 3000 K in 800 stanovanjskega dodatka, adjunkta Fr. Kokalj in Fr. Kotnik pa vsak po 2840 K (2200 K letne plače in 640 K za stanarino). Asistent Franz Unger pa je prejemal 1800 K plače in 480 K za stanarino. In koliko so plačali davka: predstojnik 88 K, Favai 48, Kokallj 16, Kotnik 8 in Unger 13 K.[120]



Fotografija premikalnega osebja bloka železniške postaje v Šiški, pred 1918.

Leta 1902 in 1905 je omenjen tudi železniški zdravnik *dr. Franz Illner*. Vodja šišenske postaje je bil leta 1905 (in tudi še 1910, ko je namesto pod beljaško, sodila od leta 1906 pod tržaško ravnateljstvo) Viktor Hrašovec - služboval je vsaj že leta 1902 kot oficial - s 7 adjunkti in 4 asistenti ter uradniškim aspirantom, leta 1910 pa je bilo teh sodelavcev 12. Slovenskih priimkov med njimi, posebno med asistenti ni tako malo.[121] Leta 1912 pa bolj izčrpen seznam našteva poleg Hrašovca še višjega oficiala Alojzija Prevca, 12 oficialov, adjunktov in asistentov ter 14 poduradnikov in 23 nadsprevodnikov. Vodstvo šišenske kurilnice so leta 1897 sestavljali predstojnik nadinženir A. Socher, revident, inženir, asistent in dva pisarniška uslužbenca, leta 1902 pa jo je vodil s tremi sodelavci Wilhelm Poka de Pokafalva, strojni nadkomisar, ki je služboval tu še leta 1910.[122]

Zanimivo je, da so splošni šematizmi lahko o železnici bolj zgovorni od železniških, saj nam tako podatki iz leta 1897 predstavijo poleg vodilnih tudi druge uslužbence ter delavce. Ob nadoficialu Jožefu Deteli srečamo njegovega namestnika Augusta Koblerja in računskega oficiala Johanna Favai-ja, 10 adjunktov ter asistentov, nato pa sledi 165 ostalih zaposlenih: od (nad)sprevodnikov - teh je bilo nekaj manj kot 100 - vlakovodij (12) do postajnih in skladiščnih delavcev, pisarjev, blokovnih delavcev (4), svetilničarjev /lampistov/ (5) in premikačev (12). Vodstvo kurilnice (nadinženir Adolf v. Socher s 4 sodelavci) pa je imelo pod seboj nekaj nad 100 ljudi: 37 strojevodij in 16 strojevodij-namestnikov, 8 kurjačev, 30 delavcev (od teh 7 pomožnih) in tri mojstre ter nekaj drugih zaposlenih.[123] Na ljubljanski postaji državne železnice v Spodnji Šiški je bilo ob koncu 19. stoletja v službi okoli 280 ljudi, od teh največ sprevodnikov (več kot 1/3) in strojevodij (slaba 1/5).



Mesar Franc Golob je opozoril občinski odbor na pomanjkljivost ob prehodu preko proge, 1909.

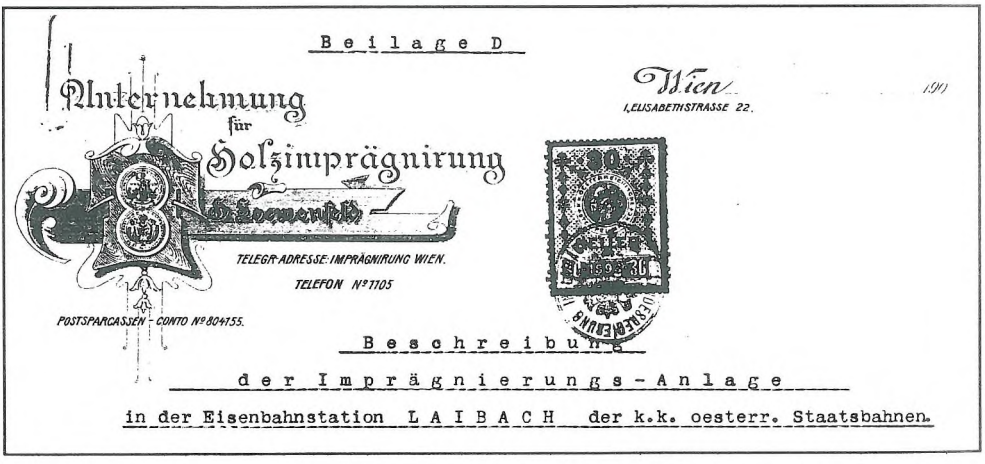
Višje železniške uradnike šišenske postaje srečamo tudi med večjimi davkoplačevalci. Tako je bil leta 1895 vodja šišenske postaje Jožef Detela s 35 gld 26 kr. na tridesetem mestu po višini plačanega davka med mesarjem Seidlom in gostilničarjem Franzotom, med posestniki in trgovci pa sta bila še prvi adjunkt Johann Straussberger (58. mesto, 17 gld 13 kr) in oficial in namestnik vodje postaje Janez Favai (60. mesto, 15 gld 71 kr.).[124] Med uradniki postaje je bil leta 1897 drugi mož postajnega urada Johann Favai, morda je bil tudi adjunkt August Inglitsch še drugače povezan s Šiško, leta 1902 (pa tudi še 1910) je služboval tu adjunkt (in nato oficial) Franz Unger,[125] predlagatelj nemške šole v Spodnji Šiški.

Železnica je počez presekala vzdolžne proge šišenskih polj in travnikov ter poti do njih. Celo osrednja vaška komunikacija - poznejša Jernejeva cesta - je ostala razdeljena. Tako se je področje "*Na Brinjah*" in del Kavškove razvijalo na drugi strani proge. Cikcakasta meja med mestom Ljubljano in občino Spodnja Šiška, ki je tekla za poslopji državnega kolodvora proti severu, je predstavljena mdr. tudi leta 1913 in 1968 (v Kroniki) na objavljenem regulacijskem osnutku severnega dela Ljubljane.[126] Železnica je ta del Spodnje Šiške izločila iz njenega področja, nova pozidava Bežigrada pa ga je vključila v ta del Ljubljane. Posebno, ko je tudi podvoz na Drenikovi zaprl severnejšo povezavo z železniškim prehodom z zapornicami pri razcepu gorenjske in kamniške proge po nekdanji Kavškovi (pozneje

Černetovi - Janševi), ki je (najbrž že 1891) zamenjal starejši prehod "*pri Ločan*" na Jernejevi cesti.

O težavah zaradi prehoda preko železnice v začetku 20. stoletja priča nekaj zapisov v virih o prehodu Černetova-Janševa, ki je pomenil povezavo Šiške z bežigrajsko smerjo do izgradnje podvoza na Drenikovi okoli leta 1975. Zaradi večkrat zaprtih zapornic "*kjer se ločita državna in kamniška železnica*" ob Kavškovi ulici - je pritožnik dramatično predstavil težave z razgretimi konji pred zapornicami in nedeljske izletnike, ki so do pol ure čakali na prehod. Hkrati se je pritoževal nad uslužnostjo strojevodij, ki so (najbrž svojim so)stanovalcem tam okoli dajali iz kotla lokomotive vročo vodo, bržkone za pranje.[127] Pomanjkljivosti pri rampah na prelazu na državni železnici so bile vzrok, da so občinski možje sklenili oktobra 1909 napisati prošnjo železniškemu ravnateljstvu.[128] V začetku naslednjega leta pa so se obrnili s prošnjo za potrebno luč na prehodu čez železnico pri čuvajnici št. 102.[129]

"TOVARNA ZA IMPREGNACIJO PRAGOV" - *Podjetje za napojenje lesa / Unternehmung für Holzimprägnirung, G. Loewenfeld - Dunaj*. Z železnico je povezan tudi nastanek obrata za impregnacijo pragov, ki je zaposloval okoli 150 delavcev. Okrajno glavarstvo je julija 1909 sklicalo komisijsko obravnavo, ker je dunajsko podjetje za impregnacijo pragov prosilo za postavitev obrata. Napravo za "*napojenje železniških blazin*" so želeli namestiti pri novi kurilnici v Spodnji Šiški (št. 106,) kjer so postavili tudi provizorično stavbo.[130] Tako je leta 1909 pričela z delom "*tovarna za prekuho železniških pragov*" v neposredni bližini hiše na Brinjah 53 (v podaljšku Jernejeve čez progo), v kateri je oktobra 1909 (neuspešno) želela Ana Bratok pričeti s prodajo vina in piva v zaprtih steklenicah. V tovarni je bilo zaposlenih blizu 160 delavcev, ki so stanovali v bližini tovarne in njene hiše, a edina bližnja gostilna jim je bila daleč.[131]


Beilage D

Unternehmung für Holzimprägnirung

G. Loewenfeld

Wien I.ELISABETHSTRASSE 22. 1901

TELEGR-ADRESSE: IMPRÄGNIRUNG WIEN.

TELEFON Nº 7705

POSTSPARCASSEN-CONTO Nº 804155.

Beschreibung

der Imprägnierungs-Anlage

in der Eisenbahnstation LAIBACH der k.k. oesterr. Staatsbahnen.

"Tovarna za impregnacijo pragov - Podjetje za napojenje lesa", glava firme na opisu obrata na postaji v Spodnji Šiški, 1909.



IX. Del Spodnje Šiške ob Celovški cesti z dolgim poslopjem v lasti graške pivovarne Reininghaus (prej trgovca Al. Mayerja), enonadstropnico Josipa Vodnika (na desni) in ljudsko šolo leta 1913.



X. Ob Celovški je pol hiše trgovca J. Vodnika (prej Schmidta, Plautza) s skladišči, za tem par hiš ob Novi (Gubčevi) ulici, zadaj pa je Kolodvorska s stavbami Keršičeve tovarne vozov. Okoli 1910.

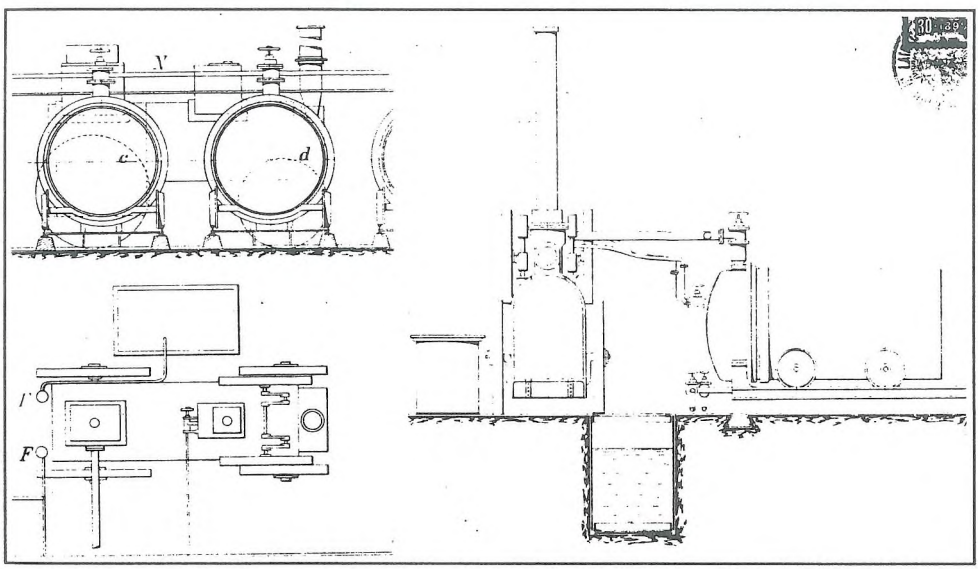


XI. Del Kavškove ulice, pozidane v začetku 20. stoletja na severni strani, ob cesti čez železnico na Brinje in proti Bežigradu, pred 1915.



XII. Sredi Celovške stoje fantiči, desno Zorova hiša, za njimi Sternova z gostilno od 1906, hiše na levi od nekdanje gostilne Raca do občinske hiše so le še spomin. Pred 1915.

Železniške delavnice v Šiški. Mesto Ljubljana si je še pred letom 1900 pridobilo za državnim kolodvorom v Spodnji Šiški del zemljiškega kompleksa, kjer naj bi zgradili delavnice državnih železnic. Mestna občina je tudi dosegla, da niso po šišenskem delu tega kompleksa načrtovali novih cest. Za preselitev teh delavnic s Koroške v Ljubljano se je ljubljanski župan Hribar prizadeval zaradi gospodarskega pomena takšnih obratov za Ljubljano in za boljši položaj Slovencev pri železnici, tako delavstva kot tehničnih kadrov. [132] Ko so jeseni 1897 na Mestnem šolskem svetu razpravljali o prošnjah za dovolitev vpisa v nemško mestno šolo v Šiški stanujočim učenkam in učencem, ki niso znali slovenščine, so nekateri ugovarjali zaradi stroškov, ki jih je imelo mesto s tem. Župan Hribar je bil "*iz oportunitetnih* (razlogov) *zanj, ker so to večinoma železničarji in mestna občina pričakuje od železnice v kratkem velike usluge na korist Ljubljani /:Mehanične delavnice:/.*"[133] Čeprav je železniška uprava kupila stavbni prostor ob kamniški progi (nekaj nad 30 oralov) in je bil Hribar že prepričan v uspeh svojih prizadevanj - se je obrnilo drugače. Delavnice bi pomenile napredek v gospodarskem oziru, s tem pa bi se močno okrepila socialdemokratska stranka, kar je po Hribarjevem mnenju povzročilo nasprotovanje dr. Šušteršiča. V svojem volilnem okraju ljubljanske okolice pač ni želel povečati števila socialdemokratskih šišenskih volilcev.[134] Kljub svojim vztrajnim prizadevanjem od leta 1890 naprej za namestitev delavnic državnih železnic ali njihovi selitvi iz Knittelfelda k nam, župan Hribar ni uspel.[135] Šele po dolgotrajnih dogovorih so leta 1908 železniške oblasti dovolile postavitev železniških mehaničnih delavnic ob kamniški progi v Spodnji Šiški.[136] Več novosti pa je prinesel železnici na področju Spodnje Šiške poznejši čas prve svetovne vojne.



Načrt strojev za impregnacijo železniških pragov, 1909.

VPRAŠANJE POKOPALIŠČA

Šentviška *matrikula* (zapisnik duhovniških opravil)[137] iz 1749 omenja pri svoji četrti podružnici sv. Jerneja v Spodnji Šiški še pokopališče okoli cerkve, na katerem so do začetka 18. stoletja pokopavali. Pozneje so pričeli pokopavati pri sv. Petru. Cerkev in Šišenci so spadali pod šentviško župnijo le glede previdevanj, oklicev in porok, glede vsega drugega (*"krstov, vpeljavanja mater in pogrebov"*) pa v župnijo sv. Petra.[138] Spodnja Šiška pa je bila ob ustanovitvi frančiškanske župnije vključena vanjo.[139] Ko so pokojne iz Ljubljane leta 1779 pričeli pokopavati pri sv. Krištofu, je to gotovo postalo pokopališče tudi za Spodnjo Šiško. V začetku 20. stoletja se je v Spodnji Šiški s širjenjem kraja in majhnim pokopališčem pri sv. Krištofu za Bežigradom postavljalo tudi vprašanje pokopališča. Kljub različnim prizadevanjem v tej smeri so po letu 1906 pričeli pokopavati na novem mestnem pokopališču pri sv. Križu na Žalah[140] tudi pokojne iz Spodnje Šiške.

Na seji sredi leta 1903 so predlog župana o pokopališču kar prešli *"za ne določen čas"*.[141] Šele tri leta zatem je občinski odbor imel na dnevnem redu *"razgovor o novi pokopališki zadevi"*. Sklenili so, da napravi Peter Keršič načrt in stroškovnik *"za voz za prevažanje mrličov"*.[142] Avgusta 1906 so na predlog V. Maurerja sklenili, da napravijo novo pokopališče, županu pa naložili, da poizve za primeren prostor.[143] V začetku naslednjega leta so sklenili, da kupijo primerno zemljišče šele po sporazumu s cerkveno oblastjo.[144] Kaže, da so do jeseni 1907 uspeli priti korak naprej, imeli so stališče okrajnega glavarstva, izbran prostor in izdelane načrte za *"mirodvor"* ter odločitev občinskega odbora zanj. Izdali so tudi razglas o nameravanem pokopališču in ga dostavili zainteresiranim.[145]

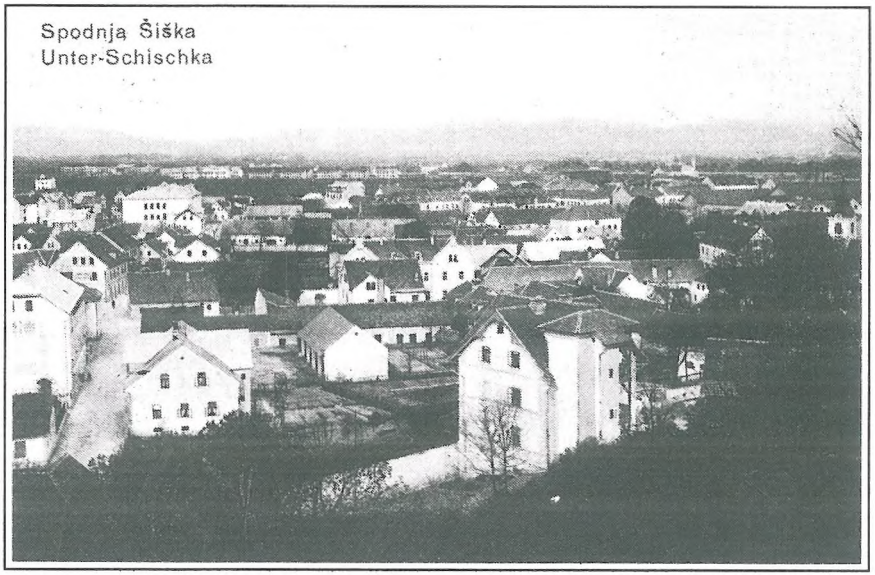
Na predlog Fr. Burgerja so junija 1909 enoglasno sklenili, da napravijo novo pokopališče za Spodnjo Šiško v Zgornji Šiški pri vasi Dravlje, *"to je na prostoru med zgornješišenskim pokopališčem in med državno cesto."* Zato so izvolili petčlanski odsek za pogajanja z Zgornjo Šiško za nakup sveta in s cerkveno oblastjo.[146] A izgleda, da se niso mogli dogovoriti, saj je po Fr. Burgerjevemu poročilu o tem dober teden kasneje Fr. Borštner predlagal, kar so z večino glasov sprejeli, da zaenkrat opuste misel na šišensko pokopališče v Dravljah in nakup sveta zanj.[147]

Avgusta 1909 je odbornik Leon Gogala poročal o novem pokopališču, k čemer je svetovalec Borštnar pripomnil, da je načeloma za pokopališče, a proti temu, da je to v Dravljah. Pokopališče so črtali z dnevnega reda, čeprav je Gogala opozarjal, da je treba delati, da bo zahteva ljudstva uresničena.[148] Za novo pokopališče je konec oktobra 1909 umrli posestnik Franc Rant zapustil 200 kron.[149] Decembra 1912 so menili, da prispevek za mrtvašnico na Ježici ni potreben, župan pa se je dogovarjal z Ljubljano, da se jim pri pripravi novega ljubljanskega pokopališča pridružijo s prispevki.[150] Zadevo so res reševali v tej smeri in kot pokopališče za Spodnjo Šiško so se uveljavile Žale.

O aktualnosti teh vprašanj priča avgusta 1912 tudi prošnja Ivana Rojine za koncesijo za pogrebni zavod za obe Šiški, Dravlje in Ježico. A svojo pritrditev k izvrševanju *"obrta za pokopavanje mrličev"* so mu odklonili, kajti občina sama je že dlje časa *"ventilirala"* vprašanje ustanovitve sličnega občinskega podjetja.[151] Rojina je dobil koncesijo za prevoz mrličev, prodajo sveč in krst leta 1912, naslednje leto pa še za pogrebni zavod.[152]

OSKRBA Z VODO: STUDENCI, VODNJAKI IN VODOVOD

Studenci. V cerkvenem hribu, ki je bil last cerkve sv. Jerneja, je bil na parceli s katastrsko št. 14 velik kotel za perilo, na parceli 601 pa trije studenci ("*eden per Anšok, eden per baron, eden per Bisovičarje*"), iz katerih je soseska, kar je kakšen človek pomnil: več kot 50-60 let, uporabljala to vodo za pitje, napajanje živine, za kuho in pranje. Tam je imela soseska tudi "*dve jame sa apen gasit*". Ko je soseska leta 1882 naprosila župnika p. Kalista Mediča za dovoljenje vpisa teh služnosti v zemljiško knjigo, je ta skupaj s cerkvenima ključarjema Janezom Klincem in Antonom Wisianom (Vizjanom) na to pristal. Konec leta 1882 je imela občina 6 gld stroškov za "*vknjiženje sosesknih pravic v cerkvenmo boršt.*"[153] Avgusta 1883 so nato popravljali soseskine kotle za perilo ter za delavca in voznika odšteli 5 gld 70 kr.[154] Ko so se maja 1887 spet popravljali "*soseskni kotli za pranje*" so dobili za popravilo delavci na dan 80 kr.[155] Konec junija 1914 so še zavzeto razpravljali na seji personalnega odbora in sklenili naj se popravi "*prostor kotla za pranje pred Anžokom.*"[156]



Spodnja Šiška na razglednici, pogled izpod Šišenskega hriba, po 1903.

Na koncu hiše Antona Povšeta (po domače Anžok) je s cerkvene posesti tekel majhen studenček z dobro pitno vodo, ki je leta 1902 sprožil spor med sosedi. Služnostno pravico zajemanja vode iz tega studenca so imeli le trije posestnik poleg Povšeta še Marija Štrukelj in France Burger, Kauschegg pa se je temu zaradi svojega vodnjaka že pred časom odpovedal. Ko pa je sezidal Valentin Gregorc iz Mengša novo hišo št. 21, je on in njegovih šest strank začelo uporabljati vodo iz studenca za pranje perila, gašenje apna in pranje posod. Ker je bil v bližini občinski studenec, *"ki ima izvirka desetkrat toliko, kakor ta mali studenček"*, so se julija 1902 trije posestniki pritožili in prosili občinski odbor naj Gregorcu in njegovim strankam prepove uporabo njihovega studenčka. Od svojega malega studenčka niso mogli *"niti kaplje vode dobiti"*, čeprav so njihovi predniki uživali vodo iz tega studenca

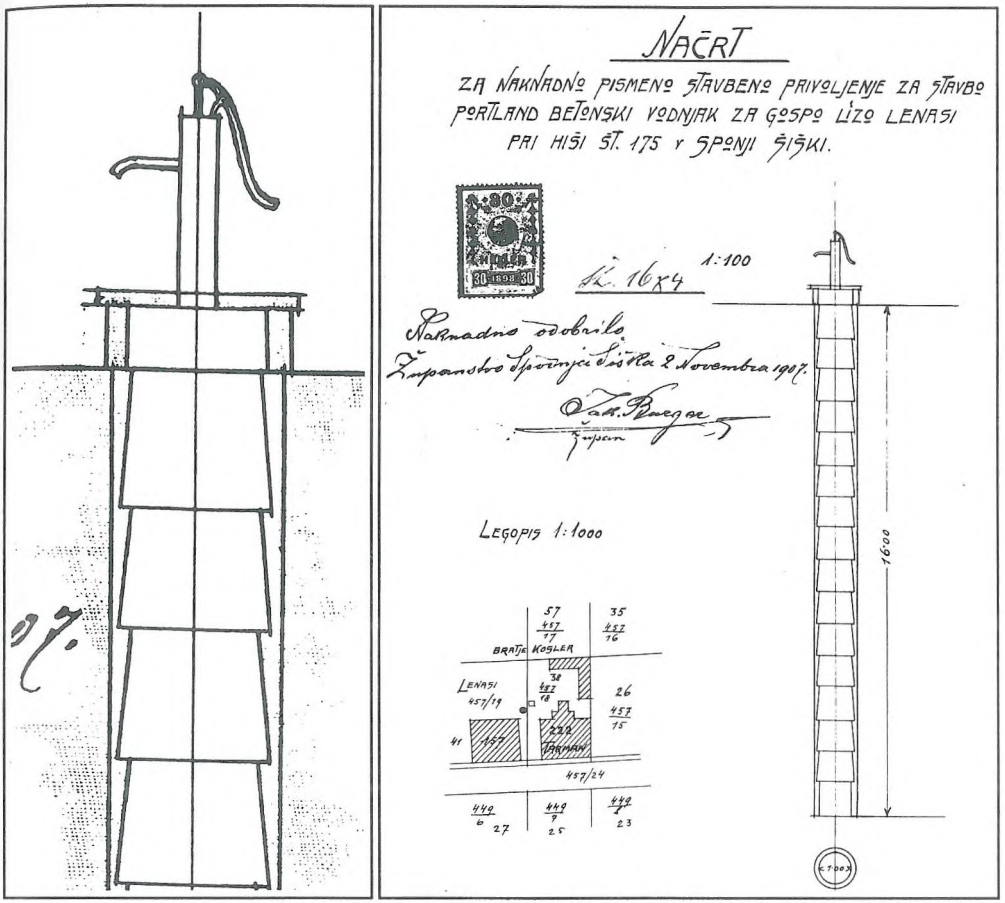
že nad 100 let. Anton Pogačnik je kot cerkveni ključar, in poleg Janeza Zormana oskrbnik cerkevene posesti, tej prošnji pritrdil in eventuelno dopustil uporabo vode za pitje ob letni odškodnini, nakar je oktobra 1902 župan Maurer o tem obvestil V. Gregorca in njemu in strankam prepovedal uporabo vode na cerkvenem svetu do dogovora s ključarji.[157]

Vodnjak na oni strani železnice. Maja 1890 je prišlo do spora zaradi vodnjaka pred "*Škaramencem*" (vulgo Škaramec 1868, Jernejeva 49). Ob gradnji kamniške železnice je to vodo uporabljal tudi Anton Kovič za gostilno v hiši št. 52 na drugi strani proge in za 100 delavcev.[158] Po izgradnji proge, ki je presekala polja in poti, je železnica zgradila tudi vodnjak onkraj proge med hišami št. 93 in 105 za tiste, ki so prej hodili po vodo čez progo na sosednji vodnjak pred hišo št. 50. Občinski odbor je marca 1894 potrdil, da je vodnjak pri Komatarju na oni strani železnice občinski: pravico uporabe pa so imeli tedanji in bodoči posestniki hiš na tisti strani železnice. Ti pa so morali vzdrževati vodnjak. Leta 1905 so vodnjak onkraj proge popravljali.[159] Ko je bil leta 1907 vodnjak, ki ga je za tri hiše (Ločanova, Komatarjeva, Štalcova) na oni strani železniške proge naredila državna železnica, spet potreben popravil, je župan odločil, da naj se od vsakega živega (človeka ali živali) prispeva k vzdrževanju vodnjaka 1 K 39 v. [160] Poleti 1907 so določili skrbnika za ta vodnjak, ko so imenovali za "*gospodarja čez vodnjak*" blizu "*Matevž Doberletove hiše*" posestnika Avgusta Dereanija št. 93 in Jožefa Rajnerja št. 193.[161]

Voda na vasi. Na isti seji januarja 1897, ko so se odločili izboljšati razsvetljavo v občini z namestitvijo šestih občinskih svetilk, so na priporočilo Juvančiča in Sirnika tudi podprli prizadevanja, "*da bi se na vas voda dobila, za živino napajati, prati in za slučaj ognja*". To ni pomenilo začetka izgradnje vodovoda, saj so izvolili šele tričlansko komisijo (Jakob Burger, Sirnik, Ziegler), da bi poiskala primeren svet za bajer.[162]

Na seji junija 1898 so po daljšem posvetovanju sklenili, da bodo poskusili od Koslerjev dobiti na vasi parcelo "*po primirni ceni*", kjer bi napravili bajer za vodo in občinsko ubožnico. Da bi bolj zaleglo, pa naj prošnjo podpišejo gostilničarji.[163] Ker so se konec stoletja zavedali perečega pomanjkanja vode, so za popravilo vodnjaka določili v občinskem proračunu za leto 1898 ne le predlaganih 250, ampak 500 gld, ker "*je to nujno potrebno da se voda preskrbi ker jo je za pranje perila, pa tudi za slučaj ognja premalo.*"[164] Omenjena so tudi *k o r i t a*: svet za korito pri vodnjaku (štirni) je sredi leta 1898 odstopil v last občini Franc Inglič, junija 1909 pa so sprejeli predlog župana Maurerja in občinski odbor mu je dovolil izredne stroške za popravilo korita pri Kopavniku,[165] izviru na poti na današnji Bellevue.

Rast prebivalstva in vedno manj primerni vodnjaki so spodbudili odbornika Oistra, ki je sicer prispeval kar nekaj predlogov, da je leta 1902 predlagal kemično analizo vodnjakov. A tudi to so zavrnili, ker ni bilo "*dokazano, da bi se v kakem vodnjaku okužena voda nahajala.*"[166] Tedaj naj bi po trditvah županstva kraj imel 76 vodnjakov in štiri studence.[167] Par let kasneje pa beremo o (gotovo previsokem) številu vodnjakov v prošnji Franca Baloha za obrt vodnjakarja / studenčarja, ko je konec leta 1908 navajal 146 raznovrstnih vodnjakov.[168] Kako težko so se v Šiški kljub vodovodu odpovedali domačim vodnjakom, kaže predlog ljubljanskega občinskega svetnika I. Kocmurja na seji občinskega sveta septembra 1920, naj bakteriološko preiščejo vse vodnjake v Spodnji Šiški in gospodarje primorajo, da uvedejo vodovod.[169]



Načrt za vodnjak pri hiši Lize Lenasi na Lepodvorski 175, 1907.

VODOVOD. Zapis ob jubileju šišenskega Sokola, da si je Šiška zgradila vodovod, ki je bil priključen na mestni rezervoar v letih 1908 do 1910,[170] prav v ničemer ne opozarja na nekaj let aktualno šišensko vovovodno vprašanje.

Predlog odbornika Antona Kuntara za "*napravo vodovoda v Spodnji Šiški*", so na občinski seji sredi leta 1902 odklonili, "*ker je cela stvar jako z velikim stroškom zvezana in drugič pa ni nobene potrebščine, ker je v Spodnji Šiški dovelj štirn in dobre pitne vode.*" Hkrati pa so odklonili prošnjo dveh posestnikov iz Spodnje Šiške za uporabo vode iz ljubljanskega vodovoda in svetovali naj se obrneta naravnost na ljubljanski magistrat.[171] Novembra 1902 so pismeno prošnjo "*nekaterih oseb za napravo vodovoda v Spodnji Šiški*" kar prešli, saj je celo stvar še obravnavala deželna vlada.[172] Šest občinskih odbornikov (Kuntara, Tarman, Pirkovič, Oister, Klemenčič, Venier) se je namreč julija 1902 pritožilo na deželno vlado zaradi zavrnitve predloga o občinskem vodovodu na seji 19. junija 1902. Menili so namreč, da odbor pri tem ni gledal na korist (okoli 3000) prebivalcev *ene* "*najbolj obljudenih občin na Kranjskem*". V pritožbi so predstavili kar se da težke razmere in navajali, da je od 290 hiš

imelo vodnjak le polovica, ponekod pa so en vodnjak uporabljale tri do štiri hiše in da število vodnjakov ne presega 47.(!) A ti se v suši - če ni 5-6 dni dežja - posušijo, veliko jih je blizu greznic in tretjina vodnjakov je okuženih. Pritožniki so zbrali 152 podpisov za vodovod. Župan Maurer je sredi julija 1902 v odgovoru deželni vladi zatrjeval, da je le 184 hiš obljudenih, vodnjakov pa je bilo tedaj 76 in štirje studenci, kar zadostuje.[173] A najbrž odgovor občine ni bil preveč prepričljiv.

Sredi leta 1903 je prišlo na občinski dnevni red s spodbudo deželnega odbora spet to vprašanje. V prisotnosti vodje okrajnega glavarstva v Ljubljani, Štefana Lapajneta je odbor enoglasno sklenil napeljati "*vodovod v zvezi s kanalizacijo*", a pod pogojem, da prispevata vlada in dežela skupaj 85%. Tako načelno. Sklepanje o podrobnostih pa je bilo povezano s predloženim načrtom in proračunom stroškov, pri tem pa so prosili naj se predpriprave izvršijo tako, da občina ne bo imela nobenih stroškov.[174]

A izgleda, da ni bilo tako, kot je višji nadkomisar Lapajne kot zastopnik deželne vlade s "*svojo časno besedo zagotovil*". Ko so pojasnili občinskemu odboru pogoje za napeljavo ljubljanskega vodovoda, so enoglasno sklenili, da se vodovodu in kanalizaciji zaenkrat odpovedo, da pa za primer požara napravijo primeren rezervoar v Spodnji Šiški.[175] Tudi na naslednji seji junija 1904 je tekla beseda o vodovodu, pri čemer so ponovili leto dni stare sklepe o pričakovanem prispevku vlade in dežele s 85%. Ko je župan Maurer predlagal glasovanje o tem ali je vodovod s kanalizacijo sploh potreben, se je 10 članov odbora odločilo z "*ne*" in le 7 za "*da*". Župan sam ni glasoval.[176]

Ljubljanski magistrat je marca 1905 vložil prošnjo za napeljavo vodovodnih cevi po občinskih poteh skozi Spodnjo Šiško do mestnega Tivolskega rezervoarja, a so sklenili v Šiški o tem odločati šele na podlagi načrtov.[177] Ti so do poletja prišli in odbor je dovolil navedena dela pod pogoji, da mesto povrne škodo privatnikom, napravi najmanj šest javnih vodnjakov in na vsakih 300 m "*jeden hidrand*", ki bi ga v primeru požara lahko uporabili domači gasilci. Če pa bi Spodnja Šiška kdaj napravila svoj vodovod, pa bi ugasnile vse pravice ljubljanskega vodovoda za prodajo vode v njihovi občini.[178] Najbrž je mesto ugovarjalo in je občinski odbor septembra 1905 enoglasno potrdil svoj sklep iz začetka poletja in dostavil, da se določi primerna cena kubičnega metra vode. Vsa naprava (glavna cev) je last mesta in občina Sp. Šiška ne zahteva nobene odškodnine za občinske ceste ob polaganju cevi.[179] Ko pa je občina Spodnja Šiška povprašala ljubljanski magistrat, pod kakšnimi pogoji bi iz svojega vodovoda zagotovil m^3 vode - odgovora ni bilo. Marca 1906 je Anton Pogačnik predlagal naj povprašajo še enkrat, a so predlog z večino glasov užaljeno zavrnili, "*ker se je že enkrat vprašalo*".[180]

Z vprašanjem vodovoda se je ukvarjal svetovalec Viljem Maurer, posebej obsežno 12. maja 1906 in predlagal reševanje vodovodnih zapletov med šišensko občino in mestnim magistratom. Za dovoljenje za polaganje vodovodnih cevi ljubljanskega vodovoda po šišenskih občinskih potih je predlagal nekaj pogojev: neoviran promet in vzpostavo prejšnjega stanja na cestah ter pravico vsakega posestnika, da napelje na svoje stroške vodo od glavne cevi. Le ti bi bili dolžni plačevati vodarino, nihče pa ne bi bil prisiljen napeljati vodo. Med pogoji je navedeno primerno število hidrantov za primer požara. Kot lastnica glavne cevi in hidrantov bi bila za eventuelno škodo pri tej cevi odgovorna mestna občina. Pod temi pogoji je bila Spodnja Šiška pripravljena prispevati primerno vsoto za vodovod, če to storita tudi dežela in država, kakor za druge vodovode na Kranjskem.[181] O stališču deželne vlade glede polaganja vodovodnih cevi skozi občino so se seznanili na prvi seji leta 1908.[182]



Zadružna knjižnica Vodovodne zadruge v Spodnji Šiški r. z. z o. z, 1908.

Ker se je napeljava vodovoda, ki jo je prevzelo občinsko vodstvo pod županom Jakobom Burgerjem in svetovalcem Maurerjem tako zavlekla, so zainteresirani aprila 1908 ustanovili **Vodovodno zadrugo v Sp. Šiški r. z. z om. zavezo**. Po svojih pravilih je imela zadruga z omejeno zavezo namen napeljati vodovod v kraj, s tem, "*da položi lastno cevno omrežje, ki naj se priklopi na glavne, skozi Spodnjo Šiško vodeče cevi mestne občine ljubljanske.*" S tem bo zadruga člane (in nečlane proti plačilu) preskrbela z vodo za poljedelske in obrtne namene, kot tudi z zdravo in dobro pitno vodo. Prvo predstojništvo so sestavljali: načelnik Josip Kreuzer, namestnik načelnika Anton Pogačnik, in člani Franc Burger, Rudolf Oroszy, Alojzij Zajec in Viktor Bolaffio. Nemara je tudi zaradi vodovoda na občinskih volitvah spomladi 1909 dotedanji občinski odbor, ki je imel Šiško za vas, kjer so bile moderne reforme nepotrebne, zamenjala nova ekipa z županom Antonom Pogačnikom.[183] Do spremembe v vodstvu zadruge je prišlo leta 1911, ko je izstopil iz vodstva zadruge Kreuzer, ki ga je zamenjal Fran Borštnar, pristav južne železnice. Zadružni delež je bil 50 kron. Zadruga je obstajala do leta 1915, ko se je po sklepu občnega zbora 14. januarja razdružila. Likvidatorja zadruge sta postala E. Zelenka in F. Borštnar.[184] Takšen je bil organizacijski okvir delovanja, vsebinski je bila to napeljava vodovoda, finančni pa vprašanje posojila in poroštva zanj.

Sprva sta zadruga in občina kar sodelovali, ko pa je občinski odbor hotel prevzeti vodovodno omrežje, se je zapletlo. Novoustanovljena Vodovodna zadruga je maja 1908 zaprosila občinski odbor za prispevek.[185] Na predlog A. Pogačnika so maja 1909 sklenili, da si občina pridrži pravico do uporabe javnih hidrantov in javnih vodnjakov, ki jih je načrtovala vodovodna zadruga. Občina pa je bila pripravljena prevzeti vse stroške.[186] Oktobra 1909 se je na predlog Fr. Borštnerja (da bi dobivala 30 m^3 vode) občina sklenila včlaniti v vodovodno zadrugo: z 10 K pristopnine, 100 K članarine in prevzemom 20 deležev po 50 K.[187]

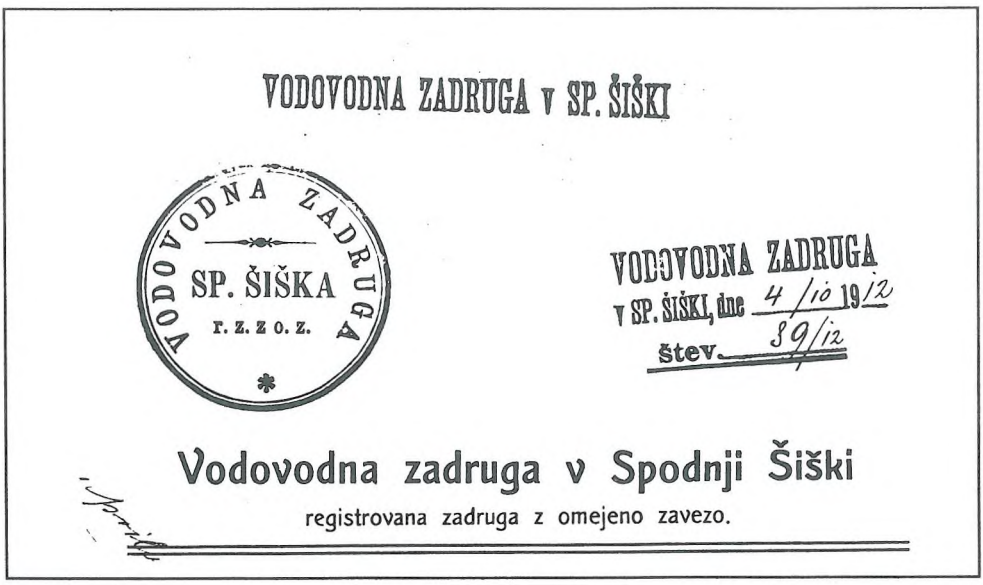
Odbornik Ivan Noč je januarja 1910 predlagal naj vodovod prevzame občina, župan pa naj se obrne na mestni magistrat glede pogojev za oddajo vode Šiški. Tedaj so (le s 4 glasovi proti) sprejeli poroštvo za vodovodno zadrugo.[188] Deželni zbor je na prošnjo občine Sp. Šiška nato dovolil (1910), da je smela prevzeti jamstvo za posojilo 65.000 K, ki ga je vodovodna zadruga vzela pri Kranjski hranilnici.[189] Kasneje so se občinski odborniki premislili

in hoteli preklicati jamstvo, a zoper tako odločitev se je do srede marca 1913 pritožil odbornik Orehek.[190]

Konec februarja 1910 so na občinski seji zavrnili ponudbo vodovodne zadruge za nakup vodovodnih cevi.[191] Ko je kazalo, da bo vodovodnih zadev več, je Oister marca 1910 predlagal petčlanski vodovodni odsek (Ivan Klemenčič, Oister, Ivan Gogala, Emil Šigš in Franc Jančigaj).[192] Na seji občinskega kluba NNS je Cimerman jeseni 1912 pojasnjeval, da vodovodna zadruga ne da iz rok knjig in tako ni moč ugotoviti zneska, ki bi ga morala plačati občina. Odločiti da bo moralo sodišče.[193]

Na javnem ljudskem shodu, ki ga je Politično društvo Vodnik priredilo v salonu pri Kankertu 8. februarja 1913, ko so obravnavali vodovodno in šolsko vprašanje ter inkorporacijo k mestu, so z liberalne strani označili zahteve zadrugarjev do občine kot neumestne in jih obtoževali, da hočejo, "*če že puste zlato skledo, odnesti vsaj zlato žlico.*"[194] Do aprila 1913 je "*po zaslugi deželnega odbora*" (Slovenski narod) občina pravdo v dveh inštancah izgubila, zadruga pa je zaradi slabega gospodarjenja zašla v težave. Tudi zato si je prizadevala vključiti v zadrugo čimvečje število ljudi.

Na seji kluba sredi aprila 1913 se je pritoževal Pretnar, da je vodovodna zadruga zvišala ceno vode za nečlane za 20 vin. pri m^3. A zadruga je po pravilih imela to pravico, s tem pa je hotela prisiliti odjemalce, da bi se vključili v zadrugo in jo pomagali reševati, saj je bila "*vsak dan bolj pasivna*", kot je to razložil načelnik kluba Cimerman. Svetoval je naj se odjemalci obrnejo na mestni magistrat, saj je ta imel pogodbo z zadrugo o oddaji vode.[195] Takšen pogled na rešitev šišenskega '*vodnega vozla*' je imel tudi dopisnik v Slovenskem narodu, ki je upal, da ljubljanski župan dr. Tavčar napravi "*konec početju Pogačnika in njegovih kompanjonov*" (Kreuzer, Borštnar).[196]



Žigi in glava s tiskovine Vodovodne zadruge v Spodnji Šiški, 1912.

Vodovodna zadruga je na seji 24. aprila 1913 sklenila odpovedati občini njene deleže. Seveda so bili (na liberalni strani) ogorčeni nad takimi zadružnimi odborniki, "*ki jih je veter od vseh strani prinesel*" in pri Slovenskem narodu so vse skupaj imeli za zahvalo, da je prevzela občina garancijo za posojilo in s tem omogočila državno subvencijo.[197]

Takšna odločitev vodovodnega odbora je pri izključeni članici - občini sprožila sklep o preklicu občinske garancije za posojilo zadruge. A do srede maja 1913 je deželni odbor tak občinski sklep razveljavil.[198] Kaže, da so vodovodno vprašanje rešili do poletja 1913, saj so na seji kluba julija 1913 soglasno sprejeli pogodbo o dogovoru med obema Šiškama in Ljubljano o prevzetju vodovoda.[199] Julija 1913 so na seji kluba omenjali zagotovilo ljubljanskega župana, da bo mestni stavbni urad pripravil kanalizacijski načrt za njihovo občino ter dovolili 200 K kot honorar inženirju.[200]

JAVNA RAZSVETLJAVA V OBČINI

Vprašanja javne ulične razsvetljave v Spodnji Šiška lahko spremljamo od leta 1885, ko je Ljubljana dobila plinsko razsvetljavo. Na občinski seji februarja 1885 je župan Vodnik ugotovil potrebnost razsvetljave v občini in predlagal 5 do 8 "*svetilnic*": "*ena pri gos. Kozlerju, pri pivarnici in čuvajnici, ena pri hiši od g. Oraža*[201], *ena pri hiši g. Vodnika*[202], *ena pri hiši g. Tometa*,[203] *in ena pa med Kozlerjevo čuvalnico in Čadeževo hišo*[204] *na občinsko vzdrževanje.*" Kdor pa bi skrbel za posamezno, bi dobil 2 gld plačila. Plautz je predlagal naj bi za svetilke, ki bi gorele vso noč, plačala občina 4 gld. Zapisnik je pisan tako, da ni povsem jasno ali je bil "*z 4 glasovi proti 5 protiglasovi overžen*" le Plautzev dodatni predlog ali vse svetilke nasploh.[205] A vse kaže, da je Spodnja Šiška dobila tako zasnovano občinsko razsvetljavo šele dobro desetletje kasneje.

Občina je poskušala problem razsvetljave reševati brez svojih stroškov z odločitvijo občinskega odbora novembra 1893 - kar so ponovili in razglasili januarja 1897 - da morajo imeti gostilničarji na svoji hiši luč dokler je gostilna odprta. A tega vsi gostilničarji niso upoštevali.[206]

Tudi tako so si v Spodnji Šiški sicer oskrbeli skromno razsvetljavo, a ko je odbornik Peter Keršič predlagal januarja 1897, naj občina vsaj nekaj ukrene, da bi tako potrebno razsvetljavo vsaj nekoliko izboljšala, je nastala dolga debata z udeležbo vseh prisotnih članov občinskega odbora. Tema je gotovo morala biti zanimiva za vse. Tedaj so soglasno sklenili, naj županstvo preskrbi "*6 potrebnih svetilnic*" na najbolj pomembnih mestih in sposobno osebo za prižiganje. Kot primerne so omenjali še dolgo nepozidan prostor v drevoredu (ob Celovški) med Koslerjevo pivovarno in Zormanovo hišo, pri hiši št. 15 Karla Jančigaja "*k(j)er se ceste križajo*" (poznejši Kolodvorska in Franca Jožefa), "*na vasi*" t.j. na poznejši Jernejevi pa pri Wisjanu (št. 39) in Ceglarju (št. 45, ob začetku poznejše Kolodvorske), nato pri županu Kauscheggu, in odločili, da svetilka že postavljena pri Putrarju (št. 47, na vogalu poznejših Jernejeve in Kavškove) ostane.[207]

A že leto zatem se je pokazalo, da je potrebno oskrbeti še tri svetilke; eno na vogal "*Favajovega travnika*",[208] drugo pri Burgerjevi hiši nasproti šole ali v bližini in tretjo, kjer se bo pokazala potreba.[209] Poleti 1898 pa je odbor dovolil postaviti svetilke "*na cesti za vasjo*" blizu hiše Martina Bevca,[210] pri Vodnikovem vrtu poleg Wisianove delavnice (ob Celovški), pa tudi pri hiši št. 159 na vogalu poznejše Žibertove in Kolodvorske. Do tedaj je mestni

magistrat opustil razsvetljavo poti od "*Žvokeljna do Koslerjeve pivarne*", kar so neuspešno grajali tudi po časopisih, nato pa je sklenil posredovati še občinski odbor.[211]

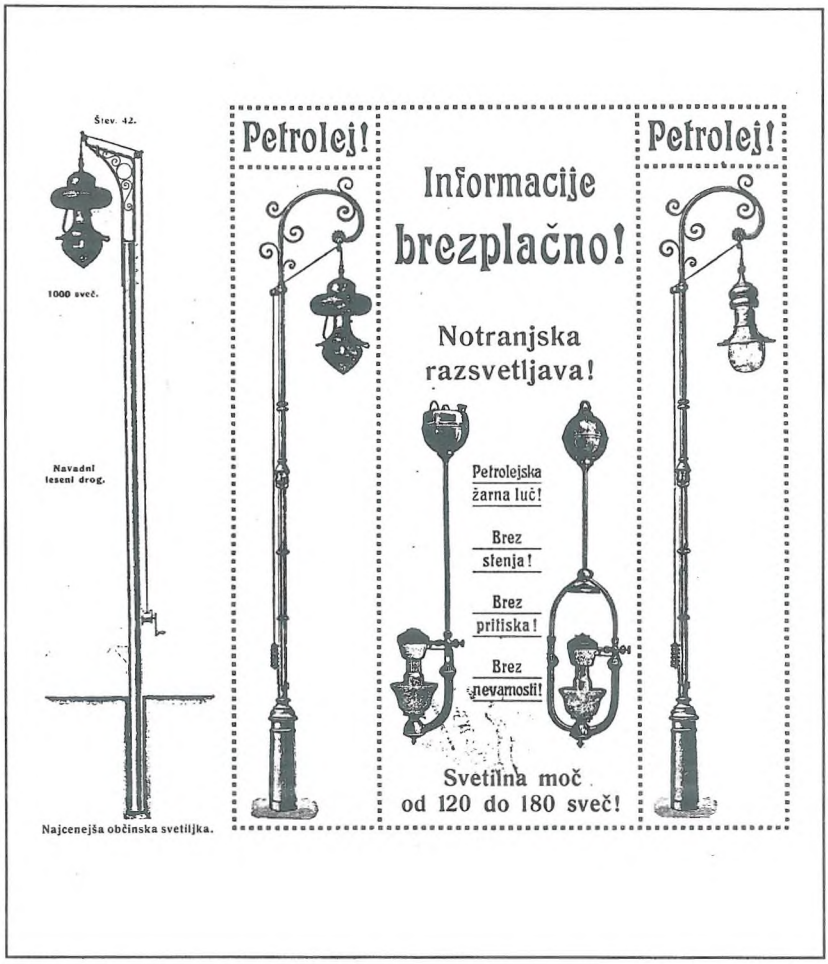
Januarja 1898 so tudi odklonili povišanje plače Karlu Rožniku, saj je svoj posel (*prižiganje svetilnic*) slabo izpolnjeval, ter sklenili namesto njega najeti kakšno žensko.[212] Nemara so zanj julija 1898 menili, da dokler hoče prižigati, naj to dela.[213] Pozneje je za prižiganje in snaženje občinskih svetilk skrbela Helena Mihel(či)č, ki je dobivala po 30 K mesečno, septembra 1909 pa so ji povišali na 40 K. Ko pa je mesec dni zatem odbor spet obravnaval njeno prošnjo, so sklenili, da bodo to delo zaupali komu drugemu "*ako ni ona zadovoljna svetilke za plačo 40 Kron na mesec prižigati.*"[214] Do leta 1913 je prišla na 55 K plače in februarja prosila za povišanje na 60 K, saj "*pri tej draginji ne more shajati z družino vred*", pa tudi število svetilk, za katere je skrbela, se je znatno povečalo.[215]

Kljub večanju števila občinskih svetilk je občinski odbor leta 1898 vztrajal pri spoštovanju svoje odločitve leta 1893 in 1897 o obvezni luči pred gostilnami, dokler so bile odprte. Sklenili so poslati kršilcem še en opomin, potem pa jih "*brez milosti*" kaznovati; kot kazen so omenjali prvič 50 K in pri naslednji kršitvi dvojno vsoto.[216] Par let pozneje je županstvo skušalo prijeti gostilničarje še strožje. Na njegovo zahtevo so z okrajnega glavarstva v začetku leta 1906 opozorili gostilničarje na obvezno razsvetljavo pri gostilnah, saj se je župan Burger 17. decembra 1905 prepričal, da je kar 15 gostiln "*postalo upornih tej uredbi*".[217] A že konec februarja 1906 so z večino glasov razveljavili sklep iz leta 1893 glede zunanjih luči za nočno označevanje gostiln.[218] To bi lahko pomenilo, da se je v tem ducatu let od sprejema takega sklepa ulična razsvetljava izboljšala.

Predloge in sklepe za ureditev novih svetilk zasledimo v sejnih zapisnikih tudi v prvem desetletju 20. stoletja. Leta 1903 so sklenili vpeljati razsvetljavo na Planinski ulici,[219] 1906 na Žibertovi in Lepodvorski ulici,[220] 1905 so sklepali o luči na tej in "*oni strani železnice*",[221] leta 1908 ob Celovški in Knezovi[222] in junija 1909 na Franc Jožefovi cesti.[223] Prav leta 1909 se je cestni odsek (z odbornikom Oistrom) zavzeto ukvarjal z vprašanji ulične razsvetljave. Avgusta 1909 so na seji sklenili, da napravijo nove svetilke: po eno pri Keršičevi gostilni, pri Favajevi hiši, pri Golobovi hiši, v Lepodvorski ulici, na Krajzerjevi hiši in v Knezovi ulici. Po teh sklepih so s seje odšli nekateri (nezadovoljni?) odborniki, a so v nesklepčni odbor poklicali namestnike in nadaljevali sejo.[224] Tudi jeseni 1909 je oskrbel cestni odsek nekaj predlogov za nove svetilke; Nova ulica (danes Gubčeva) je imela le dve, potrebne pa bi bile tri svetilke. Tedaj je občina prevzela svetilki na Keršičevi hiši na Franc Jožefovi cesti in na hiši Kolodvorska (št. 150) Marije Favai, prej Josip Seidlovi hiši.[225]

Oktobra 1909 je Fr. Borštner predlagal, naj prižigajo občinske svetilke vsak večer "*ne glede na mesec ali polno luno*", kar so sprejeli. Tedaj so se tudi odločili za novi svetilki na občinski hiši in pri cerkvi.[226] Konec leta 1909 so sprejeli namestitev nove svetilke na oni strani proge, v "*Kamenski*" (t.j. Kamniški) ulici in na drogu nasproti hiše Marije Vavpotič, ki se je obvezala, da jo bo sama brezplačno prižigala, občina pa ji bo dajala 1 K 20 kr za mesečno petrolej.[227]

Izboljšanje ulične razsvetljave.[228] Modernizacija pomanjkljive ulične razsvetljave je odpirala dve možnosti, o katerih so bolj zavzeto razmišljali v prvih letih 20. stoletja: plin ali elektrika. O napeljavi plinske javne razsvetljave so razpravljali na predlog svetovalca Petra Koslerja decembra 1903 in sklenili pismeno povabiti ravnatelja plinarne, da bi zvedeli pogoje za tako napeljavo.[229] Zaradi oddaljenosti mestne plinarne bi napeljava plinovoda preveč stala in v poštev je prišla le elektrika.



Slovenska ponudba družbe Lux-Lich, datirana z "Dunaj, dne 29. vinotoka 1913" za brezplačno pokusno postavitev v dopisu narisanih občinskih svetilk, je bila uspešna. Petrolejska 1000 svečna svetilka s porabo 1/4 l petroleja na uro je krajanom ugajala.

Jeseni 1902 so na občinskem odboru obravnavali pismeno prošnjo posestnika Franca Pavšlerja iz Kranja za napeljavo elektrike po javnih cestah in ulicah v Spodnji Šiški in konec novembra 1902 sklenili, naj na prihodnji seji to zadevo predlagatelj sam pojasni občinskemu odboru.[230] Res je župan Maurer že 4. decembra 1902 sklical občinsko sejo samo s to točko dnevnega reda. Kljub težavam s sklepčnostjo konec oktobra in novembra,[231] se je zbralo dovolj članov občinskega odbora. Sklenili so dovoliti Tomu Pavšlerju napeljavo elektrovodne mreže po javnih občinskih cestah in prostorih, ako mu ne nasprotuje deželna vlada. Dovoljenje je veljalo le za sekundarno napeljavo elektrovodne mreže, brez da bi občina oddala svoje pravice ali *"mu stavila kako prejudico."*[232] Zapisnik ne omenja razprave, da pa zadeva ni bila brez nasprotovanj, kaže pri naslednji seji marca 1903 po odobritvi zapisnika

seje 4. decembra nedovoljen poskus interpelacij odbornikov Kuntara in Oistra, ker te "*niso ble na dnevnem redu.*" Nato sta zapustila sejo.[233] Električne napeljave pa Šiška tedaj ni dobila.

Spet so postala živahna razmišljanja o izboljšavi razsvetljave s plinom ali elektriko leta 1911, a le za razsvetljavo bi bila napeljava elektrike predraga. Županstvo je tako konec leta 1912 poizvedelo pri privatnikih, ki bi potrebovali za "*električno razsvetljavo: 308 žarnic, eno obločnico, za gonilno silo: 22 konjskih sil in sile za dve pumpi,*" za cestno razsvetljavo pa bi prišlo v poštev čez 1500 m cest.[234] Ko je na seji kluba jeseni 1912 odbornik Godec postavil vprašanje "*glede skrajno slabe razsvetljave v Šiški*", je župan naznanil, da bo na prihodnji občinski seji predlagal "*nujni predlog radi vpeljave električne razsvetljave*". To so prisotni pospremili z živahnimi '*dobro*' klici. Decembra 1912 so pričakovali obisk in mnenje strokovnjaka mestne elektrarne.[235]

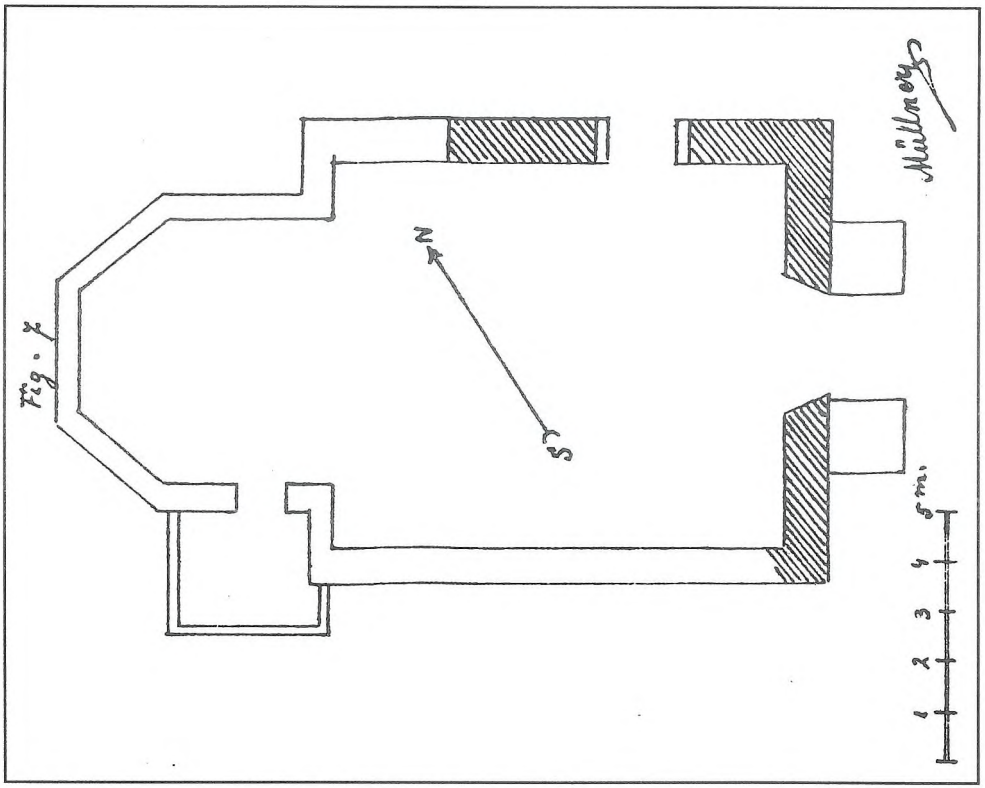
Ostalo je še vprašanje, kje dobiti elektriko. Mestni magistrat je še konec leta 1913 menil, da je ureditev električnega omrežja v Spodnji Šiški odvisna od bodoče hidrocentrale na Ljubljanici. Deželni odbor pa se je nadejal, da bo mogoče priključiti kraj na omrežje kakšne od deželnih elektrarn, morda že naslednje leto ob dograditvi daljnovoda iz Završnice. Tako so Spodnji Šiški ostale le obljube in odločili so se, da cestno razsvetljavo izboljšajo s petrolejskimi obločnicami.

Zadeve so se lotili previdno. Zbirali so različne ponudbe ter razmišljali tudi o posojilu v ta namen.[236] Maja 1913 so sklenili naročiti za poskušnjo eno 800 svečno svetilko sistema '*Perpetua št. 14*' za ceno okoli 200 kron, ter jo postaviti na eno izmed glavnih križišč občine. A z njo Šiškarji niso bili zadovoljni. Konec leta 1913 je dunajska družba za razsvetljavo Lux-Licht ponudila občini, da ji - brez obveznosti nakupa - poskusno postavi svojo svetilko, in preizkusili so še to. Občinski odbor se je marca 1914 - dobre tri mesece pred priključitvijo občine k Ljubljani - odločil za nakup desetih 1000 svečnih svetilk Lux-Licht po ceni 210 kron za kos. Kupnino so nameravali kriti z rednimi občinskimi letnimi dohodki ter jo plačati v treh obrokih v dobrih dveh letih. Svetilke so kmalu res prišle, in ko so jih v začetku maja 1914 montirali na lesene drogove, je Spodnja Šiška dobila boljšo cestno razsvetljavo. A že tedaj so se nadejali, da "*le začasno, in sicer do tedaj, ko bode občino mogoče preskrbeti z modernejšo električno razsvetljavo.*"[237] To se je uresničilo po prvi svetovni vojni, ko je Električna zadruga v Spodnji Šiški dogradila električno omrežje in z elektriko iz Česnove elektrarne na Brodu septembra 1920 razsvetlila ta predel Ljubljane.[238]

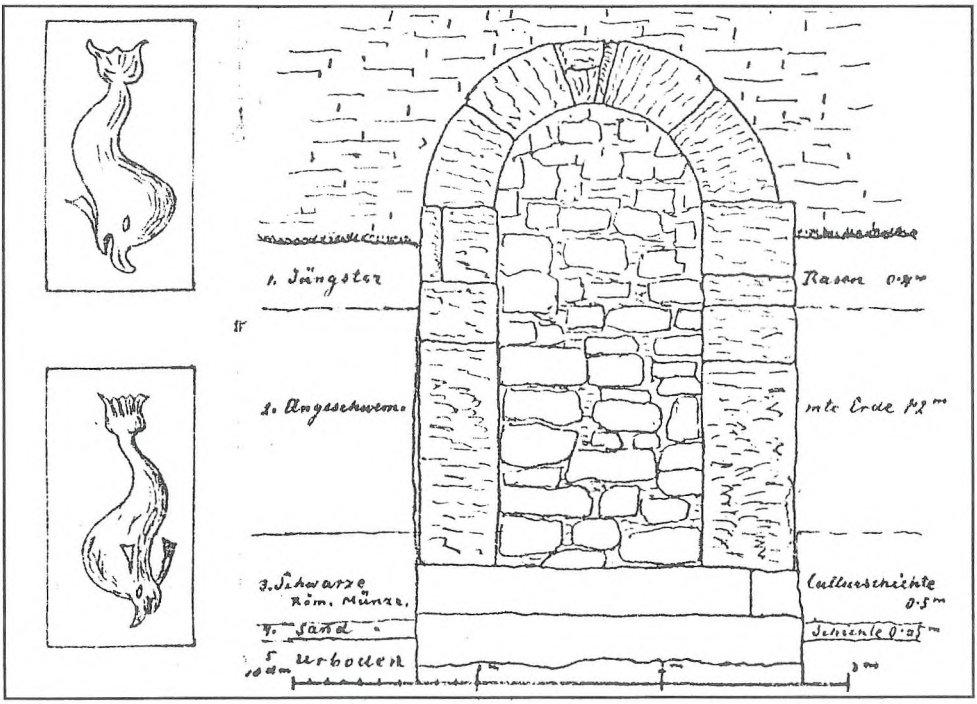
VI. O CERKVENIH RAZMERAH

PODRUŽNICA SV. JERNEJA, MEŽNAR, BERA IN MEŽNARIJA

Področje Spodnje Šiške je cerkveno sodilo sprva k sv. Petru v Ljubljani, ko pa je Šentvid (nad Ljubljano) postal ob koncu 11. stoletja samostojna župnija, je postala Spodnja Šiška del šentviške župnije, dokler ni bila 1785 priključena novoustanovljeni župniji Marijinega oznanjenja v Ljubljani.[1] Cerkev sv. Jerneja je nemara prvič navedena v zgodovinskih virih leta 1370 ob "*šišenskem miru*" glede Trsta, leta 1526 ob oddaji cerkvenih dragocenosti za financiranje protiturške obrambe naših krajev in 1689 pri Valvasorju kot druga podružnica šentviške fare pod varstvom sv. Jerneja z žegnanjem na nedeljo po njegovem prazniku.[2]



Tloris cerkve sv. Jerneja v Spodnji Šiški z označeno starejšo (romansko) gradnjo, A. Müllner, Argo 1892.



Risbe rimskih najdb (delfina z nagrobnika) in romanskega vhoda v cerkev, A. Müllner, Argo 1892.

V dobi škofa Tomaža Hrena je zaradi "*krivoverskih homatij*", kot to omenja J. Veider, cerkev močno propadla in jo je škof 17. aprila 1618 znova posvetil in tudi narisal v vizitacijski zapisnik. Polkrožni prezbiterij, ki je omenjen, naj bi bila še stara romanska apsida, ki pa je stala tam, kjer je danes zvonik in vhod v cerkev. Cerkev je imela tedaj lesen stolpič z dvema zvonovoma.[3] Hrenov naslednik škof Reinald Scarlichi je vizitiral cerkev 24. avgusta 1631. Omenja dohodke cerkve in tri obvezne maše: na postno sredo, na praznik sv. Jerneja in na sv. Marka Evangelista. Posest podružnice, predstavljena že pri posesti zemljiških gospostev v Spodnji Šiški, je obsegala v 17. stoletju poleg ene hube še nekaj premoženja, med njim tudi nekaj krav za izposojo.[4] Podobno je bilo tudi okoli leta 1830 (eno hubo, tri njive, nekaj kajž in okoli dvajset delov gozda ter velik travnik v Utiku). Cerkveno hubo je imel Gregor Terbitsch (vulgo Trepan, Spodnja Šiška št. 44; leta 1865 Johann Derbič) in zanjo plačeval 1 gld 20 kr činža ter 2 gld robotnine.[5] Maše so bile po vizitaciji iz 1631 tri: v velikonočnem času, na sv. Jerneja in Marka evangelista. Šentviška matrikula (zapisnik duhovniških opravil)[6] iz 1749 je pri svoji četrti podružnici sv. Jerneja v Spodnji Šiški ("*Inferiori Schischka, germanice Keitsch*")[7] predstavila vse tri zvonove v zvoniku sezidanem 1689: veliki zvon je bil ulit 1733, srednji 1695 in mali 1745. Tedaj je bilo okoli cerkve še pokopališče, kjer so do začetka 18. stoletja pokopavali, nato pa so pričeli pokopavati pri sv. Petru. Nenavadno je tudi bilo, da je spadala cerkev in "*sosesčani ob veliki cesti pod goro*" pod šentviško župnijo le glede previdevanj, oklicev in porok, glede vsega drugega ("*krstov, vpeljavanja mater in pogrebov*") pa v župnijo sv. Petra.[8] Tako omenja Ivan Vrhovec o ustanovitvi nekaterih župnij v Ljubljani, da je pod šentpetrski zvon spadala zunaj mestnega

pomerija tudi Spodnja Šiška, ob ustanovitvi frančiškanske župnije pa je bila vključena vanjo.[9] Ta *"fara per Marii Divizi Angelskiga zheſhenja pred Mestam"* je obsegala tudi *"gradizh turn, kateri je enkrat Jeſvitarijam ſliſhal, grad bliſu ſhiſhke pruti Lublani, novi svet, inu ſpodna ſhiſhka s ' zerkuvjo ſvetiga Jerneja, karje pod st. Peter in St. Vid nad Lublano ſliſhalu"* in je leta 1787 štela 2700 duš.[10] V novo krstno knjigo je bil vpisan prvi Šiškar 25. junija 1785.

V cerkvenem gozdu je spodnješišenska soseska imela kotel za pranje, uporabljala vsaj od leta 1825 tri studence za pitje, napajanje živine, kuhanje in pranje ter dve apneni jami. Z župnikovim dovoljenjem so leta 1882 te služnostne pravice v cerkvenem borštu vpisali v zemljiško knjigo.[11] Leta 1888 so se občinski možje s 50 gld namenili popraviti pralna kotla in pred njima, kjer se je pralo, napraviti *"tlak iz sekaniga kamna."* Tedaj so na predlog Antona Wisiana odborniki sklenili prispevati iz občinske blagajne, da se postavijo železna vrata in kamniti *"bangerji"* pri cerkvi. To bi stalo okoli 300 gld in občina je odobrila v ta namen 50 gld.[12] Dela pri obnovitvi cerkve je opravil poleti 1892 gradbeni mojster J. Burger za časa župnika p. Kalista Mediča. Tedaj so tudi našli zazidan polkrožni romanski portal, ki šišensko podružnico uvršča med najstarejše vsaj delno ohranjene spomenike cerkvene arhitekture v Ljubljani in naleteli na rimske najdbe.[13]

Ureditev cerkvene okolice 1903-04. Aprila 1903 so obravnavali ureditev sveta med Seidlovo hišo in cerkvijo sv. Jerneja z namenom ureditve jarka pred Seidlovo hišo.[14] Maja 1903 so sklenili, da se sporazumno z državno cestnim erarjem jarek pokrije - kar so uredili do konca leta 1903,[15]svet pred Seidlovo hišo in med zidom cerkve sv. Jerneja pa zniža in preloži mulda (tlakovan odtočni jarek) na stroške občinskega proračuna 1904. Zato pa je moral Seidl glavna vrata v hišo št. 2 dvigniti za 45 cm.[16] Pri stroških za znižanje sveta je prispeval tudi Seidl in konec leta 1905 plačal 100 kron kot drugi in zadnji obrok.[17]

CERKVENI MEŽNAR IN OBČINSKA MEŽNARIJA. Razmerje med občinsko in cerkveno lastnino je bilo kar zanimivo. Ko je občina uspela leta 1882 vpisati služnostne pravice na cerkveni posesti podružnice sv. Jerneja - tedaj sta bila cerkvena ključarja Janez Klinc in Anton Wisian (Vizjan) - se je konec 19. stoletja postavljalo vprašanje volitve ključarja in poseka cerkvenega gozda. Tako je občinski odbor sklenil 4. decembra 1899 povprašati okrajno glavarstvo *"ali ima župnik pravico voliti ključarje"* in odločati glede poseka cerkvenega gozda.[18] Ni jasno, kako se je problem reševal, na zapletenost razmerij pa je vplivala tudi mežnarija, ki je sodila v občinsko (in ne cerkveno) last. Pozneje, za časa župnika p. Hugolina Sattnerja - ta je nasledil sredi 90. let 19. stoletja p. Kalista Mediča kot upravitelj župnije Marijinega oznanjenja v Ljubljani - sta omenjena kot ključarja podružnice sv. Jerneja v Spodnji Šiški Anton Pogačnik in Ivan Zorman.[19]

Ta vprašanja so postala spet aktualna v začetku 20. stoletja: aprila 1902 je naveden cerkovnik Anton Sojer, ki je postal še občinski mrtvoglednik, saj je *"ta posel že več let brez vsakih zadržkov izvrševal"*,[20] jeseni 1907 pa je omenjen že cerkovnik Ivan Kranjc. Občina je leta 1905 popravljala mežnarijo, kar je stalo čez 133 kron.[21] Ko je dimnikar Anton Rogel opozoril na nevarnost požara na steni dimnika mežnarije, so pomladi 1906 odobrili račun za *"odstranitev teh nedostatkov."*[22] Sredi leta 1909 so popravljali streho na mežnariji in septembra odobrili stroške za tamkajšnjo greznično jamo.[23]

V začetku leta 1906 so z večino glasov na predlog svetovalca Maksa Lavrenčiča sklenili naprositi okrajno glavarstvo naj razsodi kdo ima pravico nameščati cerkovnika za cerkev sv. Jerneja oz. kot so kasneje zapisali *"kdo ima pravico mežnarijo kot občinsko last oddajati."* Hkrati je predlagal naj bi pri tej službi imeli prednost domačini in ne tujci.[24] Okrajno glavarstvo je 5. marca 1906 št. 5656 odgovorilo o kompetencah imenovanja cerkovnika. O

odgovoru so se informirali na seji občinskega odbora 15. marca 1906.[25] Pomladi 1906 so razpravljali tudi o tem kdo ima pravico oddajati stanovanje v mežnariji, ni pa navedeno kakšno je bilo stališče okrajnega glavarstva.[26]

Jeseni 1907 so na ustni predlog V. Maurerja sklenili naj župan vpliva na cerkovnika Kranjca, da bolje oskrbuje cerkveno uro, da bo redno tekla in kazala čas, sicer mu bodo v mežnariji kot občinski hiši odpovedali stanovanje.[27] Ne tega, pač pa "*užitek občinskega gozda in travnika na Bičuji*" (Bičevju), so mu prepovedali konec novembra 1907 z utemeljitvijo, "*ker se on za posel cerkovnika premalo briga.*"[28] Sklep so z večino glasov ponovili februarja 1908.[29]

CERKVENA BERA. Kaže pa, da so se stvari s cerkveno uro unesle. Ko je cerkovnik Ivan Kranjc prosil za plačilo v denarju namesto cerkvene bere, so sklenili marca 1909, da se mu izplača 108 K in sicer v novembru vsakega leta. Za mežnarjevo bero je vsak grunt prispeval 1,5 mernika ajde, gruntov pa je bilo 36, kar je (po 3 K za mernik) znesło 108 K.[30] Zatem je za izplačilo bere v denarju zaprosil občino tudi župnijski urad. Župniku Marijinega oznanjenja so bili dolžni dajati Šiškarji 26 mernikov ajde in za 52 kr. sira, a "*ker so se posestva deloma prodala, deloma razkosala*", niso dobili vse bere. V desetletju 1899-1908 je (dejansko izročena / plačana) bera po slabi letini 1899 polagoma naraščala za kakšnih deset gld letno do dobrih 100 leta 1902, nato pa se - ne zaradi slabe letine - znižala na okoli 80 gld, pa tudi manj. Za bero župniku so dali skupaj letno povprečno 77 K 16 v (od slabih 55 K leta 1899 ali 1906 le 63 K do dobrih 100 K leta 1902) in okoli 16 kr (za sir), po zapisniku pa bi moral dobiti vsako leto 26 mernikov po 4 K in 2,04 K za sir, torej 106,07 K.[31] Vlogo župnije in ustni predlog odbornika Ivana Noča o odkupu bere (bire) na račun občine, so avgusta 1909 zavrnili, saj se občinski odbor ni čutil zavezanega temu. Predlagali so, da se župnijski urad s tako željo sam obrne na posestnike, ki so bili dolžni dajati bero.[32]

PRIZADEVANJA ZA LASTNO ŽUPNIJO

O svoji župniji so v Šiški razmišljali vsaj od začetka 20. stoletja. Občinski svet je poleti 1906 na predlog Ivana Zormana sklenil prositi župnijski urad Marijinega oznanjenja, da bi imeli ob nedeljah in praznikih mašo v Spodnji Šiški. Zorman je tudi predlagal, da bi si oskrbeli upokojenega duhovnika, ki bi prebival v Spodnji Šiški. Sklenili so povprašati za mnenje župnijo.[33] V začetku leta 1907 je občinski odbor sklenil glede predloga odbornika Zormana, da preskrbe prostor za župnišče in farno cerkev, "*da se ta korak za sedaj opusti.*"[34] Odpadel je tudi predlog odbornika Sigša za sejo avgusta 1909 o vpeljavi vsakdanje in ob nedeljah in praznikih s "*pridigo zvezane tihe svete maše v Spodnji Šiški*".[35]

Opazna pa so prizadevanja Šiškarjev za samostojno župnijo jeseni 1908, ko jih je nemara spodbudil zgled Vičanov. Pri župniku p. Hugolinu Sattnerju se je 14. oktobra zbralo "*9 gospodov iz Spodnje Šiške v posvet, kako bi se mogla ustanoviti v Š. lastna župnija*", saj je po besedah župana J. Burgerja to želelo ljudstvo. Menili so, da bi v ta namen ustanovili društvo in precej pričeli z iskanjem primernega prostora za gradnjo župnijske cerkve: na drugi seji, ki so jo imeli 20. oktobra 1908 v občinski hiši, so oblikovali pravila društva, nato pa si ogledali nekaj možnih stavbišč. Zvedeti so hoteli tudi kakšno je stališče sosednje občine Zgornja Šiška do načrtovane šišenske župnije. Župniku p. Hugolinu je 20. novembra odgovoril zgornješišenski župan Ivan Zakotnik in mu posredoval sklep občinskega odbora: če

bi župnijsko cerkev sezidali res na takem prostoru, ki bi ustrezal vasem Zg. Šiška in Koseze, bi bili ti dve gotovo pripravljeni pristopiti k novi fari v Šiški, a občina ne bo prispevala za novo faro. Druga polovica njihove občine (Dravlje, Zapuže, Pržanj) pa se ne namerava ločiti od šentviške fare.



Fotografija cerkve sv. Jerneja z Vodnikovo cesto, ko se priključi Celovški (Ivo Gogala, 1932. ZAL, fototeka).

Konec oktobra 1908 so vložili pravila društva in deželna vlada jih je sprejela v vednost, potrdila pa šele potem, ko so ustanovili odbor. V ta namen se je v občinski posvetovalnici 12. januarja 1909 zbralo "*do 20 članov*", ki so izvolili za predsednika društva Alojzija Zajca, pet odbornikov in dva namestnika.[36] Na prvi seji teden dni zatem so izvolili za

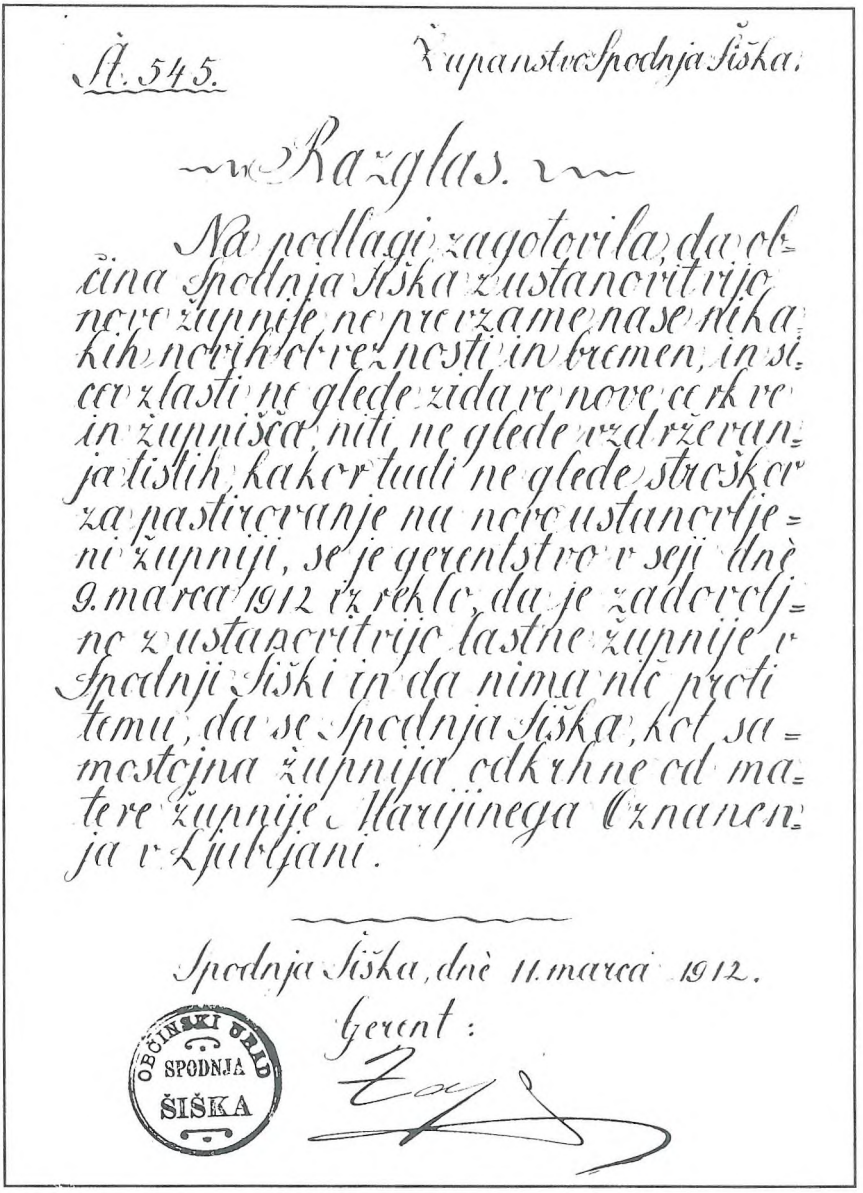
podpredsednika in tajnika p. Hugolina Sattnerja, za blagajnika pa Antona Pogačnika. Do tedaj so zbrali s članarino 127 K 60 vin, z nabirko (gospe Zajec) pa še 8 K. Ker je bil namen društva zbiranje denarja za novo cerkev, so določili še 9 poverjenikov za zbiranje članov in pobiranje mesečne članarine.[37] Prostor za seje odbora so določili v tretji sobi gostilne gospe Zajčeve. Sklenili so tudi naročiti "*podobo nove cerkve in izdati razglednice.*" Zanimiv je tudi seznam šestindvajsetih imovitih oseb, ki so jih nameravali naprositi za večje vsote.[38]

Že pri prvem obisku pri župniku so možje iz Spodnje Šiške predlagali "*naj se za svet takoj kaj vkrene*". Sprva se jim je zdel "*posebno pripraven ... prostor Prestopavčev.*" Lastnica Marija Rojina (Prestopavka) je bila v začetku novembra pripravljena prodati zemljišče za cerkev in sicer po 6 kron m^2.[39] Kasneje so omenjali še druge možnosti: za zemljišče gospe Reininghaus ob Celovški so povprašali v Gradec[40] ali prostor pred novo šolo, saj "*mora biti krog cerkve večji prostor za trg in naj občina tudi prispeva za pridobitev prostora.*"[41] Nekateri so bili tudi za prostor, kjer so "*na cesti hiše Jere Zaplotnik, Jerneja Perko, Hostnik*"[42] (na severnem vogalu Celovška-Jernejeva), vsi pa so se strinjali, da je potrebno kupiti stavbišče čimprej, "*ker ga bo vedno težje dobiti.*" Z odločitvijo so sklenili počakati, "*če bo Kranjska hranilnica kaj dala*", nato kupiti svet in so se nadejali: "*in se najbrže vname splošno zanimanje*".

Osrednje je bilo seveda finančno vprašanje: potreben denar 325.000 kron so aprila 1909 želeli dobiti s posojilom 100.000 kron, za katerega bi prevzela garancijo občina, obrestovalo pa bi se s prihodki cerkve ("*za sedeže 3000 K, miloščine 2.500 K, zvonilo 500 Kr.*"), do 100.000 kron so se nadejali zbrati "*milodarov*" - "*in nadaljn/j/ih 100.000 Kr.? To vprašanje ostane odprto.*"

OBČINSKI ODBOR IN NOVA CERKEV. Konec junija 1910 je frančiškanski provincialat pisal županstvu v Spodnji Šiški o nameravani ustanovitvi samostojne župnije in gradnji nove cerkve, ki so jo nameravali sezidati "*s prihodki v to ustanovljenega društva, s prostovoljnimi doneski in raznimi podporami*". Pred začetkom del so želeli izjavo občinskega sveta, "*da je zadovoljen z ustanovitvijo lastne župnije v Sp. Šiški in nima nič zoper to, da se Sp. Šiška kot samostojna župnija odkrhne od matere župnije Marij. Oznanjenja.*" A odgovora od občinskega sveta ni bilo, zato so v začetku aprila 1911 ponovno pisali županu Ant. Pogačniku in naprosili občinskega odbornika Fr. Zajca, da pojasni zadevo v občinskem svetu. Šele tedaj so poslali odgovor, da se na seji 3. septembra 1910 "*ni dalo doseči soglasnega sklepa.*"[43]

Šele, ko se je junija 1911 župnik p. Hugolin Sattner obrnil na deželni odbor, se je zadeva premaknila. Deželni odbor, ki mu je občina poslala spise v zvezi z ustanovitvijo župnije, je pozval tedanje začasno vodstvo občine (gerent Franc Zajc), da na seji gerentstva "*zastavi ves svoj vpliv, da se doseže ako le možno soglasen sklep prisednikov*" za ustanovitev samostojne župnije. Po mnenju deželnega odbora bi bila ustanovitev župnije občini le v korist ter je "*naravnost nedoumno, ako bi se temu protivila.*" Občina s tem ne bi prevzela nobenih bremen in to je po nasvetu deželnega odbora gerentstvo v izjavi tudi izrecno poudarilo, da ne sprejme nobenih novih obveznosti glede zidave nove cerkve in župnišča ter vzdrževanje in stroške "*za pastirovanje*". Na seji 9. marca 1912 je gerentstvo res sprejelo tako izjavo ob prisotnosti treh prisednikov (Anton Pogačnik, Ivan Rojina, Jernej Stele) in brez manjkajočega V. Maurerja ter jo dalo kot razglas nabiti na občinsko tablo 11. marca.



Št. 545. Županstvo Spodnja Šiška.

Razglas.

Na podlagi zagotovila, da občina Spodnja Šiška zustanovitvi nove župnije ne prevzame nasledkih novih obveznosti in bremen, in sicer zlasti ne glede zidave nove cerkve in župnišča, niti ne glede vzdrževanja sedišč, kakor tudi ne glede stroškov za pasticiranje na novo ustanovljeni župniji, se je gerentstvo v seji dné 9. marca 1912 izreklo, da je zadovoljno z ustanovitvijo lastne župnije v Spodnji Šiški in da nima nič proti temu, da se Spodnja Šiška, kot samostojna župnija odkrhne od matere župnije Marijinega Oznanenja v Ljubljani.

Spodnja Šiška, dné 11. marca 1912.

Gerent:

OBČINSKI URAD SPODNJA ŠIŠKA

Razglas gerenta o ustanovitvi župnije, 1912.

Zoper to pa sta se 21. marca 1912 pritožila na deželni zbor Anton Novak, Kmetiška ul. 125 in Jožef Seidl, Celovška 2. Menila sta, da je nedopustno, da sklep, ki pomeni trajno obremenitev za občino sprejme gerentstvo in da je vprašljivo zagotovilo, da bo občina res obvarovana "*ogromnih v stotisočake segajočih stroškov*" ob ustanovitvi nove fare. A deželni odbor je pritožbo že 29. marca zavrnil, saj je bilo v izjavi poudarjeno, da občine s tem ne prizadenejo finančna bremena. A nista odnehala, temveč sta se pritožila na upravno

sodišče na Dunaju, ki je o tem razpravljalo 24. maja 1913.[44] Slovenski narod se je pred razpravo zavzel za stališča pritožnikov in menil, da "*je večina šišenskih prebivalcev proti temu, da bi vsled ustanovitve nove župnije iz zidanje (!) cerkve gmotno trpeli.*" Posebej bi se s tem "*izžemalo ubogo delavsko ljudstvo*", čeprav je bilo za dušni blagor Šiškarjev v obilni meri poskrbljeno po ljubljanskih cerkvah in so v Šiški imeli "*dovolj prostorno cerkev za one, ki hočejo v nji moliti*".[45]

Maja 1913, že po nastopu župana Seidla, je o zadevi nove cerkve razpravljal liberalni občinski klub. Josip Seidl in Anton Novak sta "*svoječasno*" vložila pritožbo zoper sklep gerentstva v Spodnji Šiški z dne 9. marca 1913 in deželnega odbora 29. marca 1913 glede nove fare in upravno sodišče je 24. maja 1913 občino povabilo k razpravi. Sklenili so, da občino zastopa dr. Novak, ki je bil hkrati tudi zastopnik omenjenih pritožnikov.[46] Odvetnik dr. Novak, Dalmatinova 3 v Ljubljani je pri razpravi tudi interveniral. Razsodbo sodišča so pričakovali 27. junija 1913. Političnemu društvu Vodnik v Spodnji Šiški je nato poslal tudi svoj koncept poročila, da naj ga objavijo v '*Slovenskem narodu*' in omenil, da ga lahko tiskajo tudi v '*Dnevu*' ali '*Zarji*'. V članku z naslovom *"Zakaj se m o r a ustanoviti v Šiški nova samostojna župnija?"* je na osnovi vloge frančiškanov na kranjski deželni odbor junija 1911 živahno predstavil, da jim ne gre za to, da bi *"tako lahko z večjo močjo preganjali hudobne in pregrešne misli od šišenski ubogih duš"*, temveč *za* (politično) *"krščansko organizacijo"*, proti liberalcem in socialnim demokratom, ne pa za verske potrebe. Deželni odbor v rokah Slov. ljudske stranke je naročil gerentu naj gerentski svet pritrdi ustanovitvi nove župnije, kar se je tudi zgodilo, zato se je liberalni del Šiške bal stroškov za samostjno župnijo in novo cerkev. Še bolj pa je bil prisoten strah pred idejnim vplivom Cerkve.[47]

Jeseni 1913 je pisalo okrajno glavarstvo občini, da je potrebno ustanoviti župnijo zaradi velikega števila in družbene sestave prebivalstva ter pozvalo županstvo zaradi "*plačila doneska v omenjen namen.*" Po predračunih so bili namreč stroški za župnijsko cerkev in župnišče kar 541.000 K, frančiškanski provincialat pa bi lahko zbral slabo desetino tega (50.000 K).[48] Župan Seidl gotovo ni pristal na plačilo kakšnega občinskega prispevka za gradnjo nove cerkve.

NAČRTI ZA GRADNJO NOVE CERKVE. Za načrtovano cerkev z župniščem so se frančiškani že leta 1908 obrnili na seckauskega benediktinca arhitekta p. Anselma Wernerja, ki je marca 1912 poslal risbo in načrte za novo cerkev z župniščem. Šiška bi dobila triladijsko cerkev s prečno stavbo, mogočnim zvonikom in dvonadstropnim samostanom. Neoromanska cerkev bi bila oblikovano v duhu zgledovanja po zgodovinskih slogih, kakor je isti arhitekt zarisal jezuitsko cerkev sv. Jožefa v Ljubljani. Občni zbor društva za zidavo cerkve pa je marca 1912 prinesel tudi sliko denarnega stanja: do tedaj so zbrali 18.304 K 89 v, kar ni bilo dovolj niti za načrte.[49] Čeprav so se slišali predlogi za "*razpust društva, ker je mrtvorojeno dete*", pa so po daljši debati sklenili društvo poživiti in izvolili nov odbor: predsednik in blagajnik sta ostala ista.[50]

Ko je p. Ernest Jenko opisal v šišenski župnijski kroniki prizadevanja za šišensko cerkev od leta 1911 - iz pisem provincialnega arhiva, pozneje iz lastne izkušnje - je omenil tudi zavzemanje provinciala p. Angelja Mlejnika za Šiško. Ta se je poleti 1911 peljal z vlakom iz Kamnika in srečal sošolca dr. Janeza Ev. Kreka, državnega poslanca. Pogovor je nanesel tudi na Šiško."*Na vsak način bo treba za Šiško kaj storiti*", je menil Krek. "*meni se smili delavsko ljudstvo, ki je tako zapuščeno. Prični ti kako akcijo, da se napravi tam cerkev in župnija. Jaz te bom podpiral, kar bo v moji moči.*" Provincial je želel državne pomoči ("*ali dar, ali brezobrestno posojilo*") in ker je imel dr. Šušteršič "*pri vladi veliko ugleda*", so se

oktobra 1911 zbrali vsi trije pri njem. Sklenili so, naj provincial pošlje dunajskemu ministrstvu za uk in bogočastje dopis (promemorio) in v njem predstavi razloge za ustanovitev samostana in župnije v Šiški. Krek je p. Angelja opozarjal, da mora napisati besedilo *"brez politične primesi. Bog varuj, da bi se kje poznalo, da se gre nam za našo stranko, ali za Slovence. O Nemcih nič!"* [51]

Res so poslali tak dopis na Dunaj in zaprosili za 500.000 kron brezobrestnega posojila. Šušteršič pa je govoril z ministroma Hussarekom in Stürgkom, ki sta obljubila, *"da bo eventuelno država sama zidala cerkev in samostan."* A pričelo se je dolgotrajno prerekanje z dunajsko in kranjsko deželno vlado glede stavbe. Na Dunaju bi imeli raje manjšo in bolj preprosto cerkev, tudi provincial bi bil zadovoljen z njo, a člani definitorija (vodstva province) so želeli impozantno cerkev sv. Frančiška. Tudi kranjski deželni glavar dr. Ivan Šušteršič, ki je zavzeto podpiral prizadevanja frančiškanov, je avgusta 1913 spet svetoval kolikor mogoče skromno stavbo: *"Da le enkrat dobimo župnijo - če je tudi cerkev malo manjša, nič za tem, da le je! Velik del sedanje razdivjane šišenske generacije itak ne pojde v cerkev. Treba je sedaj hitro prijeti za to, ker se mudi."* [52]

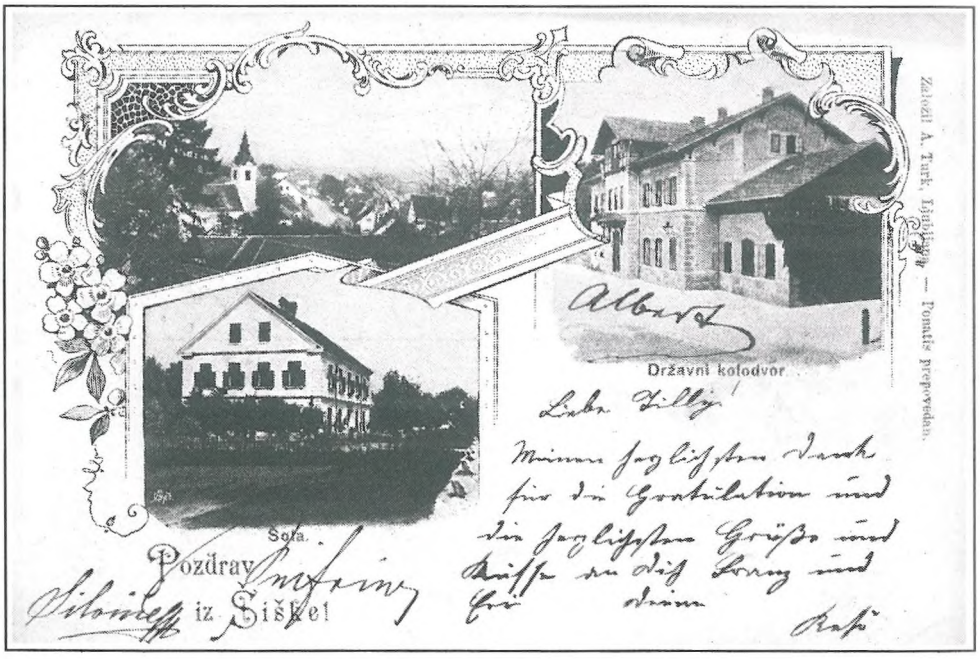
Frančiškani so želeli postaviti cerkev za 2500 ljudi, saj so računali na 60% obisk cerkve ter kmalu na okoli 8000 prebivalcev na področju župnije. Na vedno nove pomisleke vlade glede stavbe in prostora zanjo je provincial odgovarjal do novembra 1914. Med vojno pa ni bilo več prave možnosti za uresničitev načrtovane gradnje. *"Ko bi se bili precej vdali in rekli državi - Zidaj nam ti kakor hočeš, da bomo le imeli cerkev in primeren samostan - nam je vseeno - bi l. 1915 bilo v Šiški vse pod streho"*, je po vojni zapisal p. Ernest Jenko. V času, ko so pričakovali brezobrestno posojilo z Dunaja in so iz Rima septembra 1911 prejeli dovoljenje, da ga najamejo, so mislili kupiti za stavbišče prostor za šolsko stavbo. A



A. Werner, nerealiziran načrt za cerkev v Spodnji Šiški, 1912.

dunajska in deželna vlada s tem nista bili zadovoljni in zato so od firme Reininghaus kupili sredi junija 1914, torej tik pred vojno, vrt in vilo Meierau ob Celovški cesti. Za to posest 8870 m^2 so plačali 62.090 kron; denar so dobili iz različnih nabirk *"v Šiški in daleč po svetu."*[53] Pozneje so to prodali in kupili Rohrmannovo posest na vogalu Kmetijske (Verovškove) in Černetove ulice, kjer stoji od leta 1926 župnijska cerkev sv. Frančiška Asiškega.

ŠOLARSKE MAŠE. Do leta 1912 je bilo dušno pastirstvo v Šiški pomanjkljivo, saj so imeli Šiškarji maše v podružnični cerkvi le štiri adventne nedelje, za božič, Veliko noč, Marijino rojstvo in na sv. Jerneja, drugače pa le, če je bila maša posebej naročena. Pri šolskih slavnostih (ob začetku in koncu šolskega leta) so imeli eno šolsko mašo: a število šolarjev je od 190 v začetku 20. stoletja naraslo do leta 1911 na skoraj 700.[54] Otroci so bili natlačeni v premajhni cerkvi, polovica pa jih je ostala zunaj okoli cerkve in na cesti pred njo. Katehet je želel rešiti problem tako, da bi šolarji hodili k šolski maši v župnijsko cerkev, a rešitev je postala sporna z nacionalnega stališča. Slovenski šolarji naj bi hodili k maši v župnijsko cerkev k frančiškanom, učenci nemške šole pa bi zaradi majhnega števila imeli mašo pri sv. Jerneju. Ali kot je zapisalo Jutro, ki je naslovilo dogodke 14. julija 1911, pri katerih je posredovala žandarmerija, kot *"revolucijo"* šolarjev: *"Torej domači otroci naj hodijo v Ljubljano, tuji otroci bodo pa v domači cerkvi"* pri šolski maši. Da se kaj takega ne bi ponovilo, so zamenjali kateheta, ob šolskih slovesnostih pa so prihajali odtlej trije frančiškani v Šiško in imeli dve maši za slovensko in eno za nemško šolo.[55] Ko je postala šišenska šola v šolskem letu 1914/15 mestna, so vpeljali tudi nedeljske šolske maše: za dečke ob 8.h in za deklice ob 9.h; za Nemce pa niso imeli posebne maše.[56]



Cerkev, šola in železniška postaja na razglednici pred 1900.

VII. ŠOLSTVO V SPODNJI ŠIŠKI

Otroci iz Spodnje Šiške so lahko obiskovali šolo[1] sprva v bližnji Ljubljani, kjer so v 80. letih 19. stoletja delovale javne ljudske šole: I. mestna deška ustanovljena leta 1855, od 1889 v novi stavbi na Ledini, II. mestna deška (1870), od 1875 v novem poslopju na Grabnu in I. mestna dekliška ljudska šola (1875), od 1901 v novem poslopju ob cerkvi sv. Jakoba. Pri učiteljišču sta nastali deška in dekliška vadnica (1870 oz. 1872), več pa je bilo privatnih šol, med njimi vrsta dekliških pri uršulinkah. V okolici Ljubljane pa je bila najbližja šola v Šentvidu (stalna šola od 1866) in na Ježici (1871).[2] Naval na obe mestni deški ljudski šoli je bil tak, da so na mestnem odboru junija 1878 zahtevali, naj najprej sprejmejo otroke iz mesta, nato okoliške, zlasti iz Viča in Šiške. Posebej pa so predlagali naj si ti občini osnujeta svoji šoli. V Šiški je šlo hitreje, Vič pa je svojo šolo dobil šele leta 1896, Moste celo 1914. Sredi 80. let je naraslo število nemških ljudskih šol v mestu, saj sta nastali nemški mestni šoli (deška in dekliška) ter privatna šola društva Schulverein.[3]

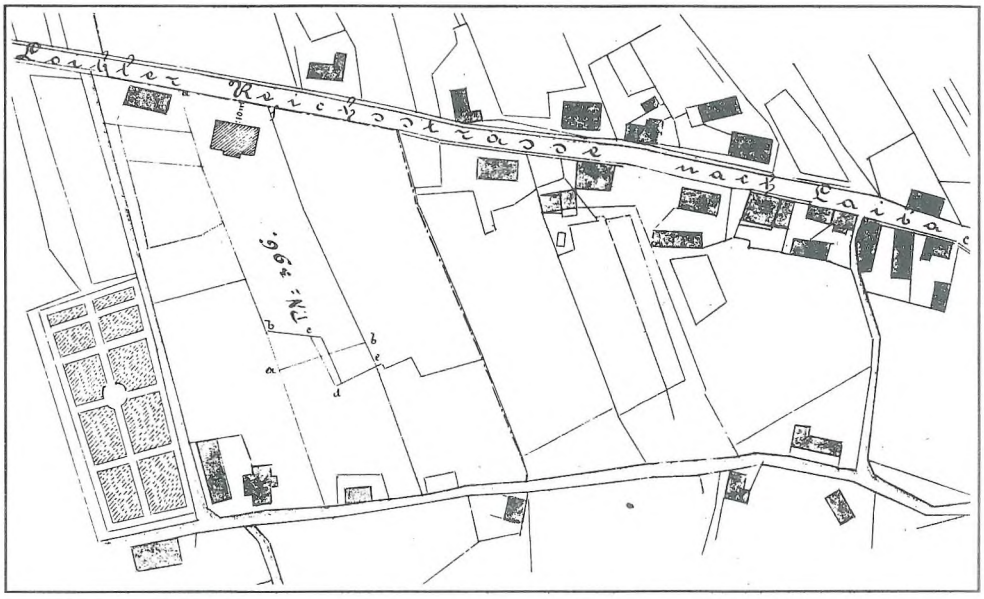
Med nastajanjem šole v Šiški je bilo na Kranjskem (leta 1880) 254 javnih ljudskih šol, od tega skoraj 70% enorazrednic, 36 dvorazrednic, 14 trirazrednic, 3 petrazrednice, ena šestrazrednica in ena meščanska šola. Od 48.645 šoloobveznih otrok na Kranjskem jih je obiskovalo šolo dobrih 80%. Tedaj je bilo kranjskih učiteljev 326, učiteljic pa 95.[4]

ENA ŠOLA ZA OBE ŠIŠKI

Priprave za gradnjo šolskega poslopja v Šiški so se pričele v 70-ih letih 19. stoletja. Leta 1873 so našteli v Zgornji Šiški in Kosezah 88 otrok, v Spodnji Šiški pa je bilo po navedbi p. Salvatorja Pintarja po krstnih knjigah rojenih med 1858 in 1866 kar 60 dečkov in 79 deklic. Desetletje pred nastankom šišenske šole je bilo na tem področju kar 227 šoloobveznih otrok.[5] Ko so se pričeli v Ljubljani resneje otepati njihovih šolarjev, sta bili obe šišenski občini primorani poskrbeti za lastno šolo. Leta 1876 sta občini Spodnja in Zgornja Šiška kupili stavbno parcelo ob Celovški cesti v izmeri 1290 klafter (sežnjev) v k.o. Spodnja Šiška tik ob meji obeh občin.[6] A pot do šole je bila še dolga, dokler ni sredi avgusta 1881 list 'Učiteljski tovariš' prinesel novico:

"*Ljudsko šolo v Šiški bodo vendar-le zidali. Delo je prevzel g. Tönnies iz Ljubljane. Prostor za šolo je bil kupljen pred 5. leti in je med Zgornjo in Spodnjo Šiško pri razpotju poleg Krisperjeve tovarne, ki izdeluje lesene žeblje.*"[7] Predračun za gradnjo dvorazredne šolske stavbe je predvidel za 13.100 gld stroškov, od tega največ za zidarska (7.431), tesarska (2.073) in "*lučarska*" dela (1.092), vse "*z blagom in tlako vred.*" Med večjimi postavkami so bila še mizarska (671) in kamnoseška dela (368), 533 gld pa je veljala "*naprava šterne*", za posamezna kleparska, pečarska, "*mazaška*", kovaška in steklarska dela pa so predvideli od okoli 100 do 200 gld.[8] Za potreben denar so se obrnili na upravne in

šolske oblasti in prosili za podporo. Oktobra 1882 je občinama posodil 5500 gld a.v. s 6% obresti Janez Knez st., kar naj bi vrnili v treh letih. Gradnja šole je trajala od julija 1881 do maja 1882, zanjo pa se je največ trudil gradbeni odbor: Janez Knez (*Joh. Kness*), Adolf Galle in Jakob Matjan (*Mathian*).[9]

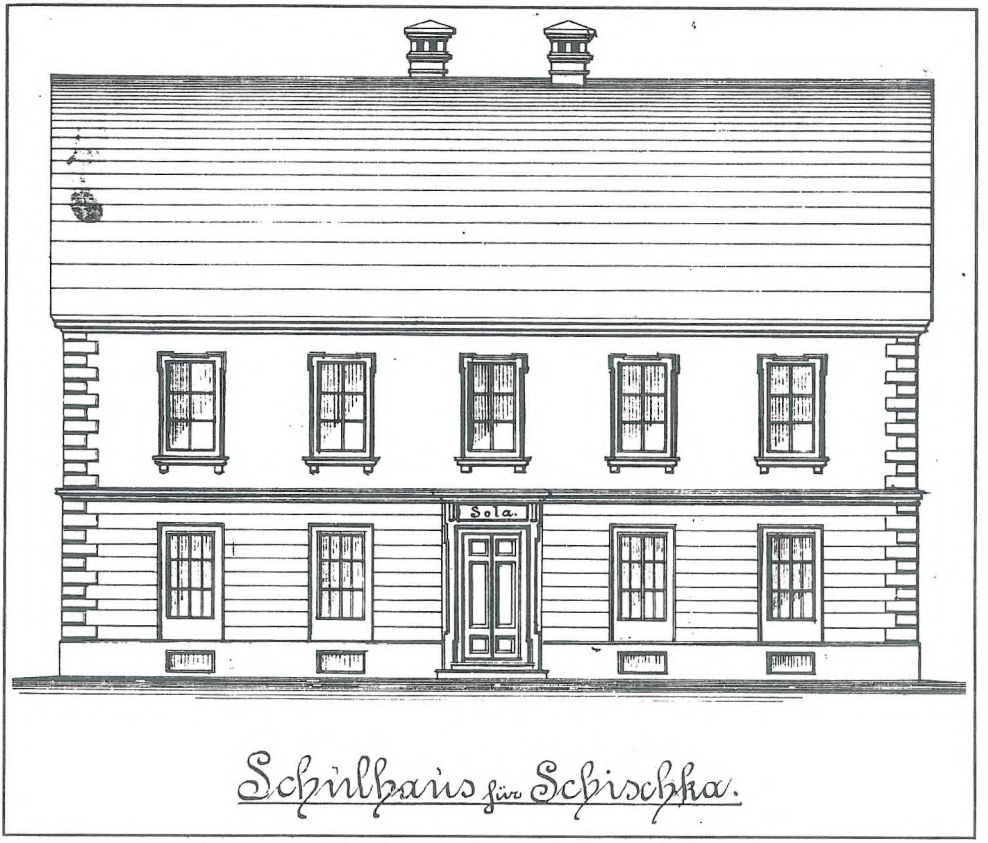


Situacijski načrt šole za Spodnjo in Zgornjo Šiško ob Celovški cesti. Črtkano je označena katastrska meja med obema Šiškama, ki ob šoli teče po Celovški cesti. Levo je vrt pred Galetovim gradom, izrez, 1876.

Ko so šolo dogradili, so junija 1882 razpisali dve učiteljski mesti, ki sta bili posebej zaradi bližine Ljubljane kar mikavni.[10] V oktobru sta nastopila službo nadučitelj Primož Ušeničnik in učitelj Jakob Žebre. Novo šolo so odprli s slavjem 17. oktobra 1882. K slavnosti so prišli tudi "*odlični gospodje*" iz Ljubljane, med njimi okrajni glavar pl. Wurzbach, ki je v svojem govoru "*navzočo šolsko mladino in prebivalstvo opominjal na vsestranske koristi in blaženosti, ki jih šola donaša in na neprecenljivost naukov, ki se mladini po učiteljih v srca mladenska trudapolno vcepljajo*". Nagovorom in blagoslovitvi šole je sledila še maša, ki so se je v podružnici pri sv. Jerneju udeležili tudi šolarji. Temu je sledil "*skupni zajutrek za goste in šolsko mladino*", ki so ga oskrbeli nekateri člani krajnega šolskega sveta in njegov predsednik z družino. Naslednji dan se je pričel redni pouk za 115 všolanih otrok iz občine Spodnja Šiška - tedaj je imela 1536 prebivalcev - in občine Zgornja Šiška, ki je štela 503 ljudi v vasi Zg. Šiška in 192 v Kosezah.[11]

Učiteljstvo. Prvi voditelj šišenske dvorazrednice je bil nadučitelj Primož U š e n i č n i k (1843-1888), ki je služboval od 1877-82 na šoli na Veliki Dolini na Dolenjskem, nato v Šiški do 1887, ko sta bila z Govekarjem, nadučiteljem na Igu, "*iz službenih razlogov vzajemno premeščena.*"[12] Ušeničnik, rojen v Poljanah nad Škofjo Loko, je bil kot omenja nekrolog, eden "*najbolj nadarjenih mej Kranjskimi učitelji, gotovo pa se je v življenju največ učil.*" Po končani

ljubljanski gimnaziji je študiral na Dunaju matematiko in fiziko, bil nekaj časa suplent na realki v Osijeku, "*a razne okolnosti so ga prisilile, da se je obrnil k ljudskemu šolstvu.*" Ko je leta 1888 umrl kot nadučitelj na Igu, je zapustil vdovo s štirimi nepreskrbljenimi otroki.[13]



Načrt fasade šolske stavbe v Šiški, 1882.

Nadučitelj Fran G o v e k a r (1840-1890), oče naturalističnega pisatelja istega imena, je bil drugi voditelj šišenske šole. Po šolanju v rojstni Idriji je dlje časa učiteljeval na Igu, od 1887 do svoje smrti pa je bil šišenski nadučitelj. Uveljavil se je kot strokovni pisatelj (Prirodopis za ljudske šole, 1871; Umni živinorejec, 1872), sodeloval pri tedanjih časopisih ter pri učiteljskih in drugih društvih, med drugim kot član in pevovodja šišenske čitalnice. O njegovi široki razgledanosti priča tudi podatek, da je bil naročen na devet slovenskih in šest nemških časopisov ter imel bogato knjižnico, v kateri so bila tudi glasbena dela.[14]

Nadučitelj Anton J a v o r š e k (1851-1926), doma iz Blagovice v Črnem grabnu, je vodil šišensko šolo najdlje, dvajset let, od trirazrednice v prvem poslopju do šestrazrednice v novi stavbi. Prvo službo je dobil leta 1869 na Raki, nato je služboval na Kočevski planini, v Črnomlju in Mirni peči. Od 1876-91 je bil nadučitelj v Mengšu, kjer je poskrbel za izhajanje letnih poročil,[15] nato pa nadučitelj v Šiški. Po več kot petinštiridesetih letih učiteljevanja je bil v začetku šolskega leta 1910-11 upokojen. A v pokoj je šel nerad. Ker "*ni maral čvrst in zdrav pohajkovati, je prevzel v gluhonemnici mesto prefekta*". Morda je na njegovo kasnejše

prizadevanje za zaslužek vplivala tudi zgodnja smrt njegovega sina Karla (pri 44. letih 1916), tudi učitelja in sodelavca šišenske Čitalnice, ki je zapustil šest otrok. Pozneje so Antonu Javoršku odkazali mesto v oddaljenem Prekmurju, a ga ni sprejel. Pač pa se je leta 1922 lotil pionirskega dela in prevzel poučevanje in vodenje novoustanovljene enorazrednice v Jelendolu. Na tej šoli onstran Dolenje vasi pri Ribnici je poučeval delavske otroke s tamkajšnjih Auerspergovih žag. Tam je "*prav zadovoljno živel*", dokler ga že naslednje leto požar na žagah ni pregnal "*nazaj v Ljubljano na stradež in pomanjkanje*", kot je zapisal eden od njegovih kolegov malo zagrenjenih "*kronskih upokojencev*", ki so bili zaradi valutne menjave iz krone v dinarje zelo oškodovani. "*Tako je ta blaga duša okušala resničnost znanega reka, da kogar so bogovi črtili, so ga za učitelja izvolili.*" Javoršek je do januarja 1926 še sodeloval v odboru Narodne čitalnice v Šiški, v začetku aprila pa je umrl.[16]



Fran Govekar



Fran Lavtižar

nadučitelja v Šiški

Med leti 1911-14 je bil nadučitelj Fran L a v t i ž a r (1874-1930), šolnik, organizator gasilstva in dobrodelnosti. Prej je služboval v Kamni gorici in Šmartnem pod Šmarno goro, nato je bil šolski nadzornik ter v upravni službi. V Šiški so z njegovim prizadevanjem razširili mešano šestrazrednico v dve (deško in dekliško) osemrazrednici. Kot omenja poznejše poročilo, je bila šola v letih, ko je vodil šišensko šolo, ta vsa v cvetlicah, tudi znotraj.[17]

Kasnejši šolski voditelji so bili Josip Wagner 1914-20, Ivan Petrič 1920, Jakob Furlan 1920-25, Stanko Legat 1925-33, Josip Primožič 1933-41, Franc Lončar 1941 in Stanislav Vrhovec 1942-45.

Poleg nadučitelja je na šoli poučeval še učitelj na drugem učiteljskem mestu (Jakob Žebre 1882-83, nato Kristina Sadnikar 1884-1895), leta 1886 pa je bilo odprto še tretje učiteljsko mesto (Franc Gale do 1895). V potresnem letu je prišlo do sprememb med učiteljstvom in na drugem učiteljskem mestu so bili dlje časa Karel Rožanc (1896-99, nato se je zaposlil pri železnici), Gabriela Lukanc pl. Savenburg (1899-1903, ko je zapustila učiteljsko službo, pozneje pa učiteljevala na CMD šoli v Trstu) nato pa Ana Moos. Na

tretjem učiteljskem mestu je bila od 1895 do upokojitve 1903 Frančiška Wrus, nato pa je pričela poučevati učiteljica Roza Krapš. Leta 1900 je krščansko socialno glasilo precej strogo ocenjevalo učiteljici zaradi jezikovnega vprašanja. Poročalo je, da imajo še vedno v Šiški dve učiteljici: ena od teh zna slovensko, pa noče, druga pa bi rada znala, pa ne more: "*iz take šole Šiška ne more biti drugačna.*"[18] S širjenjem šole in povečevanjem števila vzporednic je raslo tudi število učiteljstva. Leta 1902 so bili štirje, dve leti zatem šest, nato pa še vsako leto kakšen. V letih 1909 - 1912 je poučeval na šoli leta 1876 rojen učitelj Alojz Potočnik, ki je vodil tudi čitalniški pevski zbor ter napisal več krajevnozgodovinskih člankov, med njimi o podružnici sv. Jerneja v Šiški.[19] V šolskem letu 1909/10 je učiteljsko osebje poleg nadučitelja štelo še kateheta, dva stalna učitelja in učiteljico, pet provizoričnih učiteljic in enega učitelja, brezplačno praktikantko in suplentinjo, k osebju pa velja prišteti še šolskega slugo.

Veroučitelji, ki so opravljali tudi šolske maše, so bili frančiškani, saj so ti upravljali župnijo Marijinega oznanjenja v Ljubljani, kamor je sodila tudi šišenska podružnica sv. Jerneja. Najprej je bil veroučitelj v Šiški p. Placid Fabiani (do novembra 1887), nato p. Rajnerij Kokalj, p. Angelik Hribar do 1898 - temu je deželni šolski svet marca 1891 priznal letno 86 gld potnine, nato p. Engelbert Polak in od septembra 1900 p. Kornelij Petrič. Nato so se zvrstili p. Hijacint Šega, p. Zigismund Zega in p. Albert Pirc. V letih pred 1. svetovno vojno pa tudi kasneje, sta bila kateheta na šišenskih ljudskih šolah p. Ernest Jenko in p. Feliks Tavčar; slednji od 1909 naprej.

V letih pred prvo svetovno vojno je bila šola šestrazrednica s šestimi (1910/11) oziroma devetimi paralelkami (1911/12), dokler nista nastali dve (deška in dekliška) osemrazredni ljudski šoli. Sprva sta bili pod skupnim vodstvom nadučitelja, od pomladi 1917 do leta 1939 pa je dekliško šolo vodila Marija Kleinmayr (Sadar). Na dekliški šoli so v šolskem letu 1913/14 poučevale Marija Vider, Marija Novak, Marta Andolšek, Roza Krapš, Vida Gabrščček, Hermina Pellan, Milena Vencajz in Serafina Hubad, na deški pa Ivan Petrič, Josip Wagner, Franc Lončar, Pavel Kunaver in štirje mladi začasni učitelji.[20]

Učiteljske plače. V začetku šišenske šole leta 1882 je bila plača nadučitelja 500 gld, dodatek 50 gld in še stanovanje, učitelj na drugem učiteljskem mestu pa je dobival 450 gld letno.[21] Letne učiteljske plače na Kranjskem so bile konec 90-ih let 19. stoletja za učitelje 400, 450, 500 in 600 gld (enako za učiteljice) - v Ljubljani pa za moške 600-700 gld - nadučitelji na dvorazrednicah so imeli še 50, na trirazrednicah pa 75 gld dodatka, učiteljstvo pa je imelo še 6 starostnih doklad po 10%.[22]

V začetku 90-ih let so znašale učiteljske plače na Kranjskem za definitivno nameščeno učno osebje med 450 in 700 gld (začasno nameščeni so imeli le 360 gld letne nagrade). V Šiški so bili nadučitelj Javoršek v II (s 600 gld), učiteljica Kristina Zadnikar in učitelj Franc Gale pa v III. plačilni vrsti (s po 500 gld).[23] Konec stoletja (1898/99) je bil nadučitelj v prvi plačilni vrsti (800 gld), učiteljica Wrusova in učitelj Karol Rožanec pa v tretji (600 gld). Naslednje leto je bilo učiteljstvo na Kranjskem razvrščeno v štiri plačilne razrede (IV. - 1000, III. - 1200, II. 1400 učitelji, 1260 učiteljice, I. 1600 učitelji, 1440 učiteljice). Nadučitelj Javoršek je bil konec leta 1902/03 v prvem plačilnem razredu s 1600 K, Wrusova v drugem (1260) in Moosova v tretjem (1200).[24] V začetku šolskega leta 1906 je okrajni šolski svet nakazal poročenim šolnikom 25% draginjsko doklado "*do ureditve učiteljskih plač.*" Tu sta jo prejela nadučitelj Javoršek in učitelj Jožef Bregar.[25] Težave slabo plačanega učiteljstva razkriva februarja 1911 prošnja učitelja Alojzija Potočnika občinskemu odboru za *"kolikor mogoče visoko denarno podporo."* Z mesečno plačo 120 K je odštel za stanovanje 30 K, nato pa je moral z ostalimi 90 kronami preživeti družino s štirimi otroci. Učitelji mestu

so za stanarino dobivali 360 K letno, tisti v neposredni bližini pa ne, čeprav so imeli iste stroške. Občinskemu odboru je zagotavljal, da ga s takšnimi prošnjami ne bo več nadlegoval, saj se je nadejal zaslužiti za stanovanje s poučevanjem na obrtno-nadaljevalni šoli. [26]

Učenci. Pri prikazu števila šolarjev so nam na eni strani na voljo podatki iz šolske kronike, na drugi strani pa statistični podatki v Popotnikoven koledarju za slovenske učitelje oz. v Ročnem zapisniku z imenom ljudskih šol,[27] ki prinašajo tudi število šoloobveznih otrok in obiskovalcev ponavljalne šole. A kaj, ko se podatki iz obeh virov razlikujejo. Če vzamemo za točnejše tiste v kroniki in si s statističnimi pomagamo, kadar drugih nimamo, potem je slika obiska šišenske šole naslednja:

Šolarji v Šiški 1882, 1886-1912

Leta 1886 je postala šola trirazredna, 1902 so odprli provizorični četrti razred, od 1908 pa je bila šola šestrazredna. Številke v oklepaju so navedene po učiteljskih šematizmih (koledarčkih).[28]

šol. leto	šoloobvezni	šolarji	novinci	ponavljalna šola
1882/83		182		
1886/87		(186)		
1887/88		(153)		
1888/89		158 (155)		59
1889/90		127		74
1890/91	(204)	162 (127)		(74)
1891/92	(204)	157 (148)	38	17 (74)
1892/93	(234)	164 (140)	41	11 (8)
1893/94		189	38	
1894/95	(249)	179 (182)	30	6 (17)
1895/96		180	53	
1896/97	(248)	179 (170)	44	(14)
1897/98		168 (198)	49	24
1898/99		158	55	29
1899/00		170	44	13
1900/01		189	50	21
1901/02		190	51	21
1902/03		244	71	20
1903/04		321	96	
1904/05		368	114	
1905/06		388	107	
1906/07		414	122	26
1907/08		476	140	35
1908/09		573	108	16
1909/10		572	106	13
1910/11		610	118	10
1911/12		697	112	13



Učenci drugega razreda ljudske šole v Šiški 1909/10 z nadučiteljem Antonom Javorškom in učiteljico Serafino Hubad. SŠM, zbirka.

Število šolarjev se je od nastanka šole do začetka 20. stoletja, ko se je šola razširila s četrtim razredom, gibalo od 127 do 190, v različnih letih različno. Število učencev se je zmanjševalo proti koncu 80. let, se sredi 90. let gibalo okoli 180, nato se po zmanjšanju števila v naslednjih letih spet dvignilo do omenjenih 190 leta 1901. Novincev je bilo različno, od 30 do 55 na leto, tako npr. leta 1894 najmanj, leto zatem pa 53, ali pa leta 1899 le 44, leto pred tem pa 55. Število obiskovalcev ponavljalne šole, ki je trajala od začetka novembra do konca aprila, je upadalo; v prvih letih je bila le-ta na željo staršev ob nedeljah, kasneje, ko se je število teh učencev močno zmanjšalo, pa so obiskovali pouk en dan v tednu skupaj s tretjim razredom, včasih ločeno dečki in deklice. Konec 80. let je bilo takih učencev med 60 in 70 ali še čez, kasneje pa do dvajset ali niti toliko ne. Konec stoletja in v prvih letih 20. stoletja pa je bilo število obiskovalcev nadaljevalne (ponavljalne) šole med 20 in 30, leta 1899 pa le 13. Ko so imeli v šolskem letu 1894/95 namesto ponavljalne šole le obisk rednega pouka en dan v tednu v zimskem obdobju, so zapisali, da "*skoro vsi otroci, kolikor jih tukaj 3. razred dovrši, prestopijo v ljubljanske šole, ali pa se jih gre mnogo rokodelstva učit*", ostalih (ki ostanejo doma) pa ni toliko, "*da bi bilo vredno ponavljalno šolo vzdrževati*".[29]

Ko je bilo leta 1892 obiskovalcev šišenske šole 164, je bilo v ljubljanskih šolah še 65 Šiškarjev, torej vseh šolarjev 229. Šoloobveznih otrok pa je bilo tedaj po podatku v Popotnikovem koledarju 234.[30] Za otroke iz Šiške na mestnih šolah je šišenska občina

plačevala Ljubljani šolski davek. V šolskem letu 1902/03 je bil za 84 otrok šolski davek 664 kron: kakšna polovica za Šiškarje na II. mestni deški ljudski šoli, nekaj manj na III. in kakšna osmina na I. mestni deški ljudski šoli.[31]

V letu 1907/08 je obiskovalo šole 965 otrok iz Spodnje Šiške, od teh 476 šišensko ljudsko šolo, 35 ponavljalno, 57 nemško privatno šolo v Šiški, ljubljanske ljudske, srednje in obrtne šole pa 397 otrok.[32] Po ločitvi zgornje in spodnješišenskega okoliša, je bilo število šolarjev (pa tudi šoloobveznih otrok) 893. Od teh je obiskovalo šestrazredno ljudsko šolo v Spodnji Šiški 515 otrok, ponavljalno šolo 15, zasebne šole 228, višjo šolo pa 63 otrok.[33]

V šolskem letu 1912/13 so šteli razredi od 7 oz. 11 do 66 otrok, več v nižjih razredih, manj v petem (62 dečkov, 51 deklic), okoli 30 v šestem, okoli 10 pa v sedmem in osmem razredu. V četrtem razredu dekliške ljudske šole je bilo 60 učenk. Dobra tretjina staršev (povečini očetov) je bila zaposlena na železnici, slaba tretjina v obrti, uradnikov je bilo za slabo šestino, za kakšno desetino pa posestnikov in delavcev. Dva očeta sta bila v Ameriki. Pogled na zaposlitveno strukturo staršev 60. učencev I. razreda deške ljudske šole nam da podobno sliko: nekaj večji delež zaposlenih na železnici in uradnikov, malo manj v obrti, petina je bila delavcev, posestnik pa je bil en sam.[34]

Za konec leta 1913 imamo podatke o šolarjih (verjetno s stanjem z začetka šolskega leta 1913/14). V Spodnji Šiški je bilo 1056 šoloobveznih otrok: večina je obiskovala štiri šole v domačem kraju (902), ostali pa so bili na štirinajstih ljubljanskih šolah (154).[35]

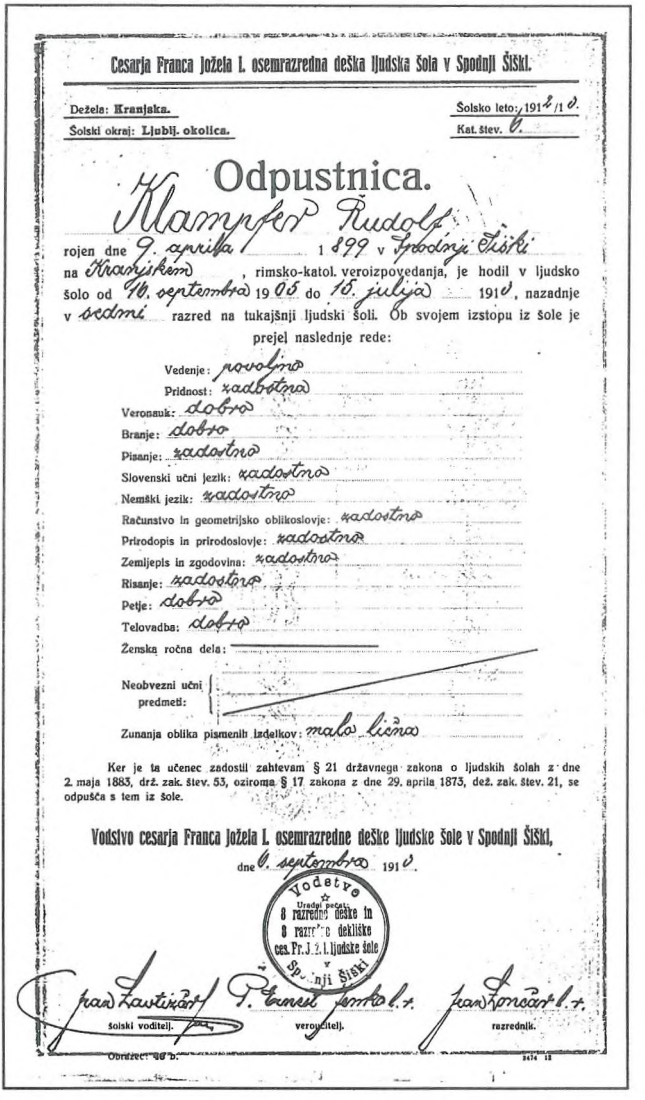
Šoloobvezni otroci iz Spodnje Šiške, šolski obisk 1913

šola	število otrok
8. razredna deška ljudska šola, Sp. Šiška	349
8. razredna dekliška ljudska šola, Sp. Šiška	371
Obrtno nadaljevalna šola, Sp. Šiška	69
Schulverein, Sp. Šiška	113
Mestna nemška dekliška šola, Ljubljana	43
Dekliški licej, Ljubljana	10
Višja realka, Ljubljana	37
I. državna gimnazija, Ljubljana	18
3. raz. privatna dekl. mešč. šola uršulink, Ljubljana	10
na devetih drugih ljubljanskih šolah skupaj	36

Šolski pouk. Začetek pouka na šišenski šoli je bil navadno med 16. in 19. septembrom, kakor je bilo splošno v navadi. Le v letih 1885 in 1886 je bil kak teden kasneje zaradi popravila stropov šele nekaj let starega šolskega poslopja. Prvi dan je bila navadno slovesna maša v podružnici sv. Jerneja in na tak način so tudi zaključevali šolsko leto v zadnjih dneh julija, razen leta 1888, ko so pouk zaradi popravil stavbe zaključili dva tedna prej. V prvih šolskih letih novoodprte šole so ob koncu učnega leta priredili javne skušnje z darili in tako zaključili pouk v juliju 1884 in 1885. Od poletja 1906, ko so bile po sklepu ministrstva v veljavi dvomesečne počitnice, so s poukom končali sredi julija.

V šolskem letu 1882/83 je poučevala ženska ročna dela Franja Ušeničnik, nadučiteljeva žena. Na poletni tečaj na Dunaju za pouk "*rokotvornih del*" je s podporo deželnega odbora

(80 gld) v letu 1891 in nato še leto zatem odšel nadučitelj Javoršek. Nato so lahko 1892 uredili delavnico za deška ročna dela s podporo deželnega odbora in Kranjske hranilnice (vsak s po 120 gld) in v začetku marca 1893 odprli "*šolo za deška rokotvorna dela t.j. mizarstvo in lepljenstvo*". Pouka se je udeleževalo 20 učencev, ki so do konca šolskega leta naredili 120 mizarskih in 70 izdelkov iz lepenke. V naslednjem šolskem letu se je tega pouka po osem ur tedensko udeleževalo 15 otrok od novembra do konca maja. Tudi v naslednjih letih so poučevali "*rokotvorni pouk*" in sicer od oktobra do konca marca po tri ure, od aprila do konca šolskega leta pa po pet ur tedensko (1898/99), nato pa v kroniki ni več poročil o tem.



Cesarja Franca Jožefa I. osemrazredna deška ljudska šola v Spodnji Šiški.

Dežela: Kranjska. Šolsko leto: 191[illegible]/1[illegible].

Šolski okraj: Ljubl. okolica. Kat. štev. 6.

Odpustnica.

Klampfer Rudolf

rojen dne 9. aprila 1899 v Spodnji Šiški

na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, je hodil v ljudsko šolo od 16. septembra 1905 do 15. julija 191[illegible], nazadnje v sedmi razred na tukajšnji ljudski šoli. Ob svojem izstopu iz šole je prejel naslednje rede:

Vedenje: povoljno
Pridnost: zadostno
Veronauk: dobro
Branje: dobro
Pisanje: zadostno
Slovenski učni jezik: zadostno
Nemški jezik: zadostno
Računstvo in geometrijsko oblikoslovje: zadostno
Prirodopis in prirodoslovje: zadostno
Zemljepis in zgodovina: zadostno
Risanje: zadostno
Petje: dobro
Telovadba: dobro
Ženska ročna dela: ———
Neobvezni učni predmeti: ———
Zunanja oblika pismenih izdelkov: malo liščno

Ker je ta učenec zadostil zahtevam § 21 državnega zakona o ljudskih šolah z dne 2. maja 1883, drž. zak. štev. 53, oziroma § 17 zakona z dne 29. aprila 1873, dež. zak. štev. 21, se odpušča s tem iz šole.

Vodstvo cesarja Franca Jožefa I. osemrazredne deške ljudske šole v Spodnji Šiški,

dne 6. septembra 191[illegible].

Vodstvo 8 razredne deške in 8 razredne dekliške ces. Fr. J. I. ljudske šole v Spodnji Šiški

Fran Lavtižar
šolski voditelj.

F. Ernest Jenko l. r.
veroučitelj.

Jan Končar l. r.
razrednik.

Odpustnica. Zaključno spričevalo o končani osnovni šoli v Spodnji Šiški, 1913.

Z novim nadučiteljem so v jeseni 1891 začeli s poučevanjem nemščine kot neobveznega predmeta, ki ga je v 3. razredu po štiri ure tedensko učil nadučitelj. Ta pouk je v šolskem letu 1893/94 obiskovalo 30 otrok in poučevali so "*na izrečno željo staršev*". Konec januarja 1898 je okrajni šolski svet obvestil šolo, "*da se ima z neobligatnim poukom v nemščini (prenehati), ker ni v to potrebnega kredita za nagrade.*" Zapisov o poučevanju nemščine ni več, pač pa je nadučitelj poučeval po eno uro tedensko kmetijstvo (po zapisih od leta 1891/92 naprej), najprej učence 3. razreda, po razširitvi šole v štirirazrednico pa učence 4. razreda, kot je to omenjeno 1904/05.

O ponavljalni šoli piše šolska kronika najprej v šolskem letu 1886/87, naslednje leto je bila na željo staršev "*nadaljevalno-ponavljalna šola*" ob nedeljah, poučevali pa so zaporedoma vsi trije učitelji.[36] Precej podrobno nas z učili in učbeniki seznani Letno poročilo cesarja Franca Jožefa I. šestrazredne ljudske šole v Spodnji Šiški 1909/10. Tam so omenjena po predmetih predstavljena učila: za verouk (stenske slike z bibličnimi in liturgičnimi slikami ter nekaj zemljevidov), nazorni pouk (omara s premakljivo abecedo, stenski abecednik in različne slike), za prirodopisje (slike, nagačene živali in preparati v špiritu), za prirodoslovje (zbirka fizikalnih in kemičnih aparatov ter 88 kemikalij v steklenicah), za zemljepis (globus, telurij, zemljevidi) in za zgodovino (slike in portreti).

Knjižnica za šolarje je štela tedaj "*186 vezanih knjig. Izposodilo si je 203 učencev in učenk 4., 5. in 6. razreda 1083 knjig*". Učiteljska knjižnica je štela 87 knjig. Z učbeniki pa nas seznani "*zaloga ubožnih knjig*", namenjena revnejšim učencem. Vseh takih knjig je bilo 864, 238 učencev pa si je sposodilo 626 knjig. Precej posameznih učbenikov so imeli v 25 do 50 izvodih (abecedniki, računice, katekizmi, berila, jezikovne in nemške vadnice ter zemljepisni atlasi), nekaterih pa manj (učbenike za prirodopis, prirodoslovje, zemljepis).[37]

Prosti dnevi in slovesnosti. Pouka prosti dnevi so bili cesarjev (4. oktobra) in cesaričin god (19. novembra), Alojzijevo (22. junija) in telovo, ko so se učenci udeležili procesije pri župniji Marijinega oznanjenja. Ob teh prazničnih dneh so imeli šolsko mašo v podružnici, nato pa prosto, naslednji dan pa je imelo učiteljstvo primerne nagovore. Posebej radi so v maju ali juniju hodili na izlete na Rožnik, kamor so včasih šli tudi ob koncu pouka. Tak spomladanski izlet so imeli že v prvem šolskem letu. Veroučitelj je ob takih prilikah imel navadno mašo, pri kateri so prepevali otroci, zatem pa so imeli "*skupni zajutrek in razveseljevanje z različnimi igrami*" oziroma otroško veselico. To so omogočili s prispevki šolski prijatelji in dobrotniki šole. Tako so se ob sklepu šolskega leta 27. junija 1894 otroci z učiteljstvom in nekaterimi drugimi šolskimi prijatelji na Drenikovem vrhu razveselili ob "*kavi, kruhu, poviticah, mesu in pivu*". Slednjega je to leto podarila pivovarna bratov Kosler "*šolskim otrokom 75 l*". Torej je dobrih 200 izletnikov lahko popilo vsak po tretjino litra piva: če pa je bilo šolskih prijateljev kaj obilo pa je na vsakega od 189 otrok prišel le deciliter ali dva. Leta 1900 pa so otroci na izletu dobili najprej kavo in kruh za zajtrk, nato pa so bili pogoščeni še s "*pijačo in gorkimi jedili*". Čas do dvanajste ure so preživeli navadno ob telovadnih igrah in prepevanju domoljubnih pesmic, ob sklepu s cesarsko pesmijo, nato pa "*se je podala mnogobrojna vesela družba s prijaznega hriba domov.*"[38]

Šolskega izleta 15. junija 1910 na Šmarno goro in v Medvode se je udeležilo 160 otrok z učiteljstvom. Na Šmarni gori so otroci prepevali pri maši, nato pa so se podali v Medvode na opoldanski obed h gostilničarju Jožefu Jesihu. Zatem "*so se vršile na bližnjem, pokošenem travniku med prepevanjem veselih pesmi razne igre*". Domov so se vrnili z vlakom ob šestih zvečer. Posamezne učiteljice pa so v istem šolskem letu "*v namen domoznanskega pouka*" napravile z otroci izlete na Ljubljanski grad in na Šišenski hrib.[39]



Pred šolo v Šiški (izrez), foto Ljudevit Klun, pred 1900. ZAL, fototeka.

Posebej slovesno pa so proslavljali cesarjev god 4. oktobra ob obletnicah cesarjevega vladanja leta 1888 (štiridesetletnico), 1898 (petdesetletnico) in 1908 (šestdesetletnico). Leta 1888 so slavili skupaj s šišensko občino, ko se je slavnosti udeležil tudi okrajni glavar, otrokom pa so delili knjižico Naš cesar ter fotografijo cesarja in cesarice, jih še posebej obdarili in pogostili. Podobno je bilo tudi za petdesetletnico vladanja (1898), cesarjevo sedemdesetletnico pa so slavili 3. oktobra 1900 skupaj z vrstniki šole Vič-Glince na Rožniku z mašo, nagovorom in pogostitvijo. V nagovoru je katehet spodbujal mladino k pokornosti staršem, višji gosposki, "*zlasti pa presvitlemu cesarju kateri je postavljen od Boga in kateri je naš deželni oče. Govor dičnega govornika segal je globoko v nežna srca...*"[40]

"*60 letnico vladanja presvitlega cesarja*" je praznovala šola 2. decembra 1908 s slovesno mašo, pri kateri je pel mešani učiteljski zbor. Zatem so imeli slovesnost v telovadnici, okrašeni s sliko presvetlega cesarja, z mnogimi venci in cipresami. Slavnostni govor je pripravil šolski voditelj, potem pa so otroci "*deklamovali in popevali razne patriotične pesmi*". Po slavnosti so otroke pogostili s pecivom.[41]

Razen ob praznikih in času epidemij, je pouk odpadel tudi zaradi pomanjkanja kurjave. Tako je bilo 8. marca 1884, ko "*kr.š. svet navzlic mnogim prošnjam od strani šolskega vodstva ni hotel za šolo potrebnih drva preskrbeti*". Problem so najbrž rešili, a da "*ta neugoden dogodaj ne bi prišel v javnost in prebivalstva neuznemirjeval*", sta nadučitelj in predsednik šolskega sveta sklenila šteti ta dan med tiste tri, ki jih lahko da kot proste krajevni šolski svet. Spet pa se je zapletlo v šolskem letu 1885/86, ko 19. novembra in 19. januarja (popoldne) ni bilo pouka zaradi nezakurjenih šolskih peči. Obakrat je namreč

predsednik šolskega sveta "*iz neznanega uzroka šolskej služkinji prepovedal, peči zakuriti, šolsko učiteljsko osebje pa je usled tega bilo prisiljeno, otroke iz mrzlih sob domu odpustiti*".

Pouka ni bilo tudi od 14. do 28. aprila 1895 zaradi potresa na Veliko noč 14. aprila, ko je tudi nadučitelj z družino preživel veliko strahu. Takole je to opisal: "*Nastal je silen potres. Stropje so se premikali, zidovje je razpokalo, namet odletel, znotranji zid v mali sobi se je izbočil, obok razpočil, dimniki so podali raz streho in gorje tistemu, ki bi se bil v tem času upal čez prag na prosto, gotovo bi ga ubilo. Ko je malo poleglo zbežalo je vse za silo oblečeno na cesto. Po cesti, akoravno je bilo zelo mrzlo, klečali in molili so ljudje, ker mnogo jih je menilo, da mora biti konec sveta. Ker so se močni sunki in bobnenje tudi poznejše dneve ponavljalo, ležali smo skozi osem večerov (noči) pod sosedovim kozolcem. Dne 16. aprila se je c.kr. okraj. šolskemu svetu naznanilo, da vsled potresne poškodbe pri šolskem poslopji, ni možno popreje poučevati, da se vsaj znotranji deli poslopja popravijo.*"

Nalezljive bolezni. Zapisi šestkrat omenjajo prekinitev pouka zaradi epidemij. Že v prvem šolskem letu so na ukaz okrajnega glavarstva, ker so v "*šolskem kraju začele koze razsajati*", zaprli šolo od 26. januarja do 12. februarja 1883. Od šolskih otrok ni umrl nihče. Epidemija koz je bila še v letu 1888, ko so prekinili pouk od 16. januarja do 1. marca. Cepljenje proti kozam je omenjeno leta 1907 in 1908, ko je obakrat v juniju cepil otroke dr. Lapajne. Večkrat je bil pouk prekinjen zaradi ošpic in sicer od 6. do 27. junija 1898 in nato do srede julija.[42]

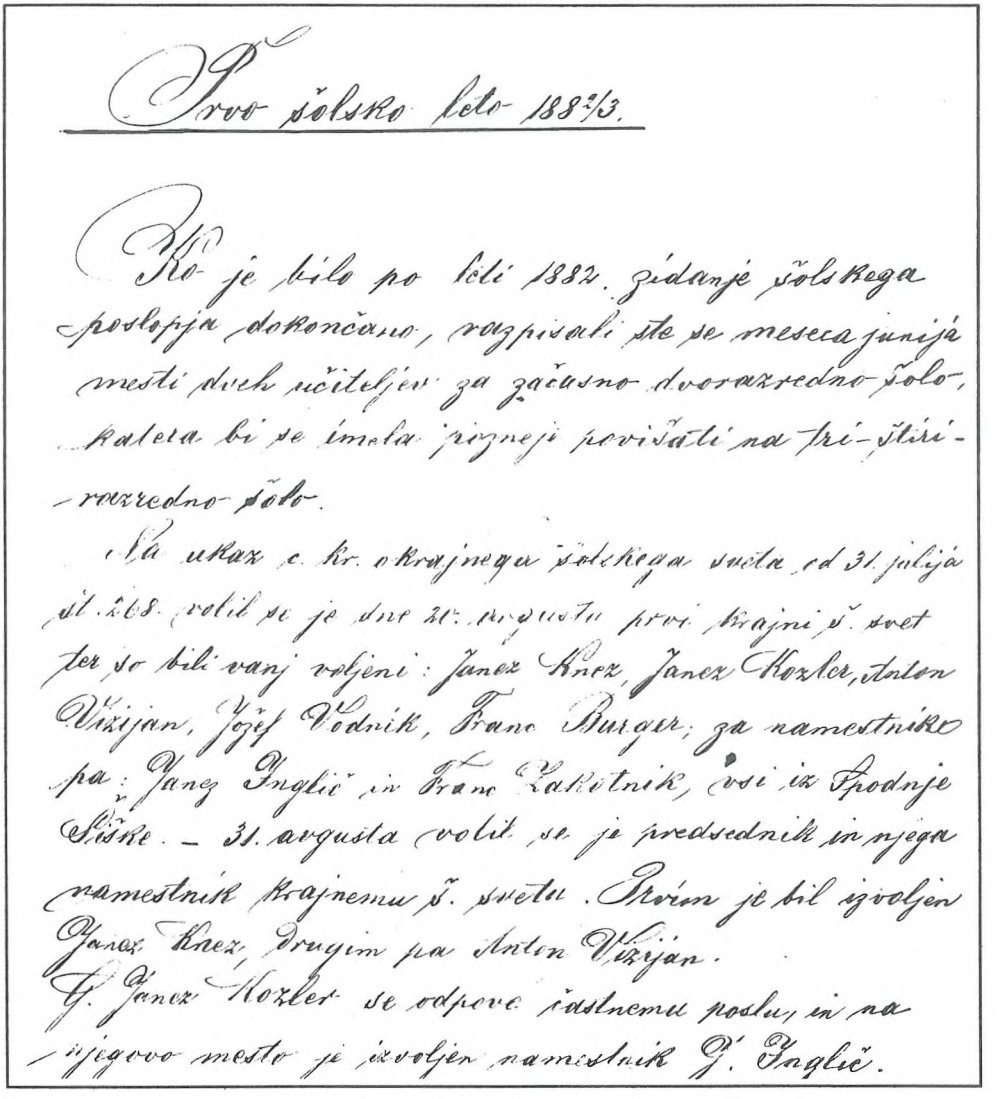
Krajni šolski svet. Krajni (ali kot bi rekli danes: krajevni) šolski svet je sestavljalo pet za triletno obdobje na občinskem odboru voljenih mož, trije iz Spodnje in dva iz Zgornje Šiške, v letih pred zidavo novega šolskega poslopja pa šest, po trije iz vsake Šiške. Svet je imel predsednika, ki se je navadno tudi z lastno darežljivostjo in z zbiranjem prispevkov za šolarje uvrščal med dobrotnike in prijatelje šole, ter podpredsednika in člane. Prvi predsednik krajnega šolskega sveta Janez Knez, tudi spodnješišenski župan in zaslužen mož za gradnjo šolske stavbe, se je temu kmalu odpovedal, nakar je svetu predsedoval od oktobra 1883 Anton Vizijan, od junija 1884 pa do svoje smrti 18. avgusta 1892 Fran Zakotnik, nato pa od oktobra 1892 do konca leta 1894 Janez Karl Juvančič, ki je predsedoval svetu še od konca leta 1897 do srede leta 1900. Vmes je bil predsednik šolskega sveta (1894-1897) Janez Jeras, ki je kot namestnik vodil šolski svet tudi v drugi polovici leta 1900.

Poskus spremembe liberalne šolske zakonodaje iz leta 1870, t. im. *Lichtensteinov zakonski predlog*, je imel svoj odmev tudi v Sp. Šiški. Na seji občinskega odbora 19.2.1888 je odbornik in predsednik krajnega šolskega sveta Franjo Zakotnik predlagal v podpis peticijo na državni zbor, "*da bi se sedanje šolske postave prinaredile in konfesionelna šola zopet vpeljala kakor je gosp. knez Lichtenstein predlagal.*" Od frančiškanskega župnika je dobil tri izvode takšne tiskane peticije - za občinski odbor, za krajni šolski svet in za občino - a ko so jo prebrali, je odbor ta predlog "*enoglasno*" odbil. Zakotniku so naročili, naj peticije brez podpisov pošlje nazaj in naj nikakor ne zbirajo podpisov po občini. To so utemeljevali s tem, da "*da je v javnih zadevah občinski odbor zastopnik občinstva, odbor pa sedanje šolske postave in upeljave za dobre pripozna.*" Na takšno stališče je vplivalo tudi poudarjeno dejstvo, da ni peticije od slovenskih poslancev podpisal nihče, razen kanonika Kluna.[43]

Konec leta 1900 izvoljeni predsednik krajnega šolskega sveta Karl Ziegler, je 21. januarja 1901 prevzel posle in prav na ta dan nesrečno padel na poledenelih tleh, si zlomil nogo in nato hudo zbolel. Podpredsednik sveta je bil med leti 1900 in 1903 Franc Vrhovec. Po Zieglerjevi smrti je leta 1902 prevzel predsedovanje sveta Anton Pogačnik,

podpredsednik pa je bil Vilijem Maurer, a zaradi nesoglasij z županom Burgerjem, je Pogačnik odložil predsednikovanje v marcu 1903. Župan je nato izstopil kot član iz krajnega šolskega sveta, izvolili pa so nov odbor z Maurerjem kot predsednikom in Pogačnikom kot podpredsednikom. Viljem Maurer je bil nato konec leta 1906 izvoljen še za eno triletno obdobje.

Zanimivo je, da je prva leta za krajni šolski svet uradoval kar nadučitelj "*radi neugodnih sposobnostnih razmer*" članov šolskega sveta (kot beremo junija 1883). Ko je prišel v Šiško marca 1891 za nadučitelja A. Javoršek, je krajni šolski svet razpravljal tudi o pravicah nadučitelja do šolskega vrta, dovolili pa so nadučitelju postaviti svinjski hlev ter mu - kakor



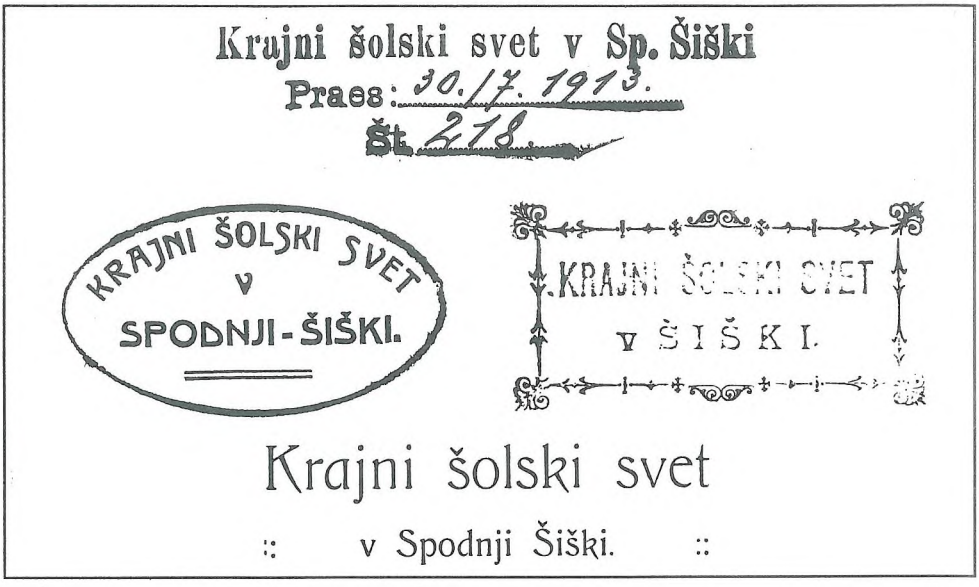
Prvo šolsko leto 1882/3.

Ko je bilo po šoli 1882. šolsko poslopje dokončano, razpisali ste se meseca junija mesti dveh učiteljev za začasno dvorazredno šolo, kakeršna bi se imela pozneje povišati na tri-štiri-razredno šolo.

Na ukaz c. kr. okrajnega šolskega sveta z dne 31. julija št. 268. volil se je dne 20. avgusta prvi krajni š. svet per so bili vanj voljeni: Janez Knez, Janez Kozler, Anton Vižjan, Jožef Vodnik, Fran Burger, za namestnike pa: Janez Inglič in Fran Zakotnik, vsi iz Spodnje Šiške. — 31. avgusta volil se je predsednik in njega namestnik krajnemu š. svetu. Prvim je bil izvoljen Janez Knez, drugim pa Anton Vižjan.

G. Janez Kozler se odpove častnemu poslu, in na njegovo mesto je izvoljen namestnik G. Inglič.

Prvi vpis v šolsko kroniko šole v Šiški, 1882.



Žigi Krajnega (Krajevnega) šolskega sveta.

njegovemu predniku - izročili tudi skrb za kurjavo in snaženje šolskih prostorov za odškodnino 163 gld. Proračun za stvarne potrebe šole je v šolskem letu 1892/93 bil 324 gld v letu 1893/94 pa 540 gld 50 kr (od tega 200 gld za podstrešno sobo v šoli za stanovanje učitelja ali učiteljice, ki bi plačala 25 do 30 gld letne najemnine). Proračun za leto 1894/95 pa je bil 406 gld 24 kr.[44]

Konec leta 1900 - ko je deželni šolski svet ukazal potek poslovne dobe vseh krajevnih šolskih svetov - sta občinska odbora Spodnje in Zgornje Šiške izvolila člane krajevnega šolskega sveta za obdobje od začetka 1901 do konca 1906. Izvoljenih je bilo pet članov in dva namestnika. To so bili Janez Jeras iz Zg. Šiške 39, Jakob Babnik iz Zg. Šiške 32, Anton Pogačnik iz Sp. Šiške 66, Franc Verhovc iz Sp. Šiške 47, Karol Ziegler[45] iz Sp. Šiške 50 in namestnika Anton Šušteršič iz Zg. Šiške 23 in Ivan Jenko iz Sp. Šiške 30.[46]

Konec septembra 1908 so izvolili v krajni šolski svet Maurerja, Fr. Burgerja, Karla Moharja, Miho Bizjana in Jakoba Kogovška; kot namestnika pa A. Vernika in A. Komaca.[47] Konec leta 1912 so na občinski seji za krajni šolski svet predlagali izvoliti Maurerja, Seidla, Dragotina Moharja, Frana Kralja in Milana Cimermana ter 5 namestnikov; v šolski odbor obrtno nadaljevalne šole pa Frana Kralja.[48]

Aprila 1913 omenjajo nasprotja med krajnim šolskim svetom in občinskim svetom. Na seji kluba so predlagali naj okrajni šolski svet pouči krajni (krajevni) šolski svet, kajti "*vse različne oblastnije pisarijo občini o neki spominski plošči*", krajnemu šolskemu svetu pa se ni zdelo vredno o tem seznaniti občino.[49] Spori med krajnim šolskim svetom in občinskim odborom so se tako zaostrili, da je deželni šolski svet 13. novembra 1913 razpustil spodnješišenski krajni šolski svet.[50]

Dobrotniki šole in šolski prijatelji. Otroke so obdarili ob kakih slovesnih prilikah, ob koncu šolskega leta ali pa v zimskem času, zlasti za božič. Za obdaritve in pogostitve ob

izletu na Rožnik omenja šolska kronika zaslužne prijatelje šole in dobrotnike. Taki so bili predsedniki krajnega šolskega sveta Janez Knez, Fran Zakotnik in posebej J. C. Juvančič s soprogo pa trgovec Al. Mayer, vodja pivovarne Offner, bratje Koslerji, zasebnik Paulin, krčmar Thaler, graščak in deželni knjigovodja Franjo Ravnihar, graščak in krajni šolski nadzornik A. Galle, posestnik Jak. Matjan, župan Franc Kauschegg, trgovci Bolaffio ter Tome, Krišper, Vodnik in Otokar Foukal.

Zlasti Janez Karol (Johann Carl - J.C.) Juvančič, vinski trgovec, in njegova žena Ana sta s svojimi prispevki in zbiranjem pri drugih šolskih dobrotnikih večkrat omogočila obdarovanje otrok, tako na primer v prvih dneh januarja leta 1893 in 1894, ko je do tristo otrok dobilo "*različnih stvari zlasti obleke*", in pa konec decembra 1896, ko sta Juvančičeva obdarovala do 200 otrok z "*obleko, obutvijo in drugimi božičnimi darili*", nato pa so dobili še "*mnogo kruha, potic in raznih slaščic; tudi je dobil vsak kozarec dobrega vina*". Tudi naslednje leto sta, ob proslavi petdesetletnice vlade Franca Jožefa, oskrbela "*170 otrokom razne obleke, razdelilo se je tudi 30 parov čevljev*", nakar so bili otroci še pogoščeni, k čemer so "*pripomogli ... zopet znani gosp. dobrotniki in dobrotnice*".

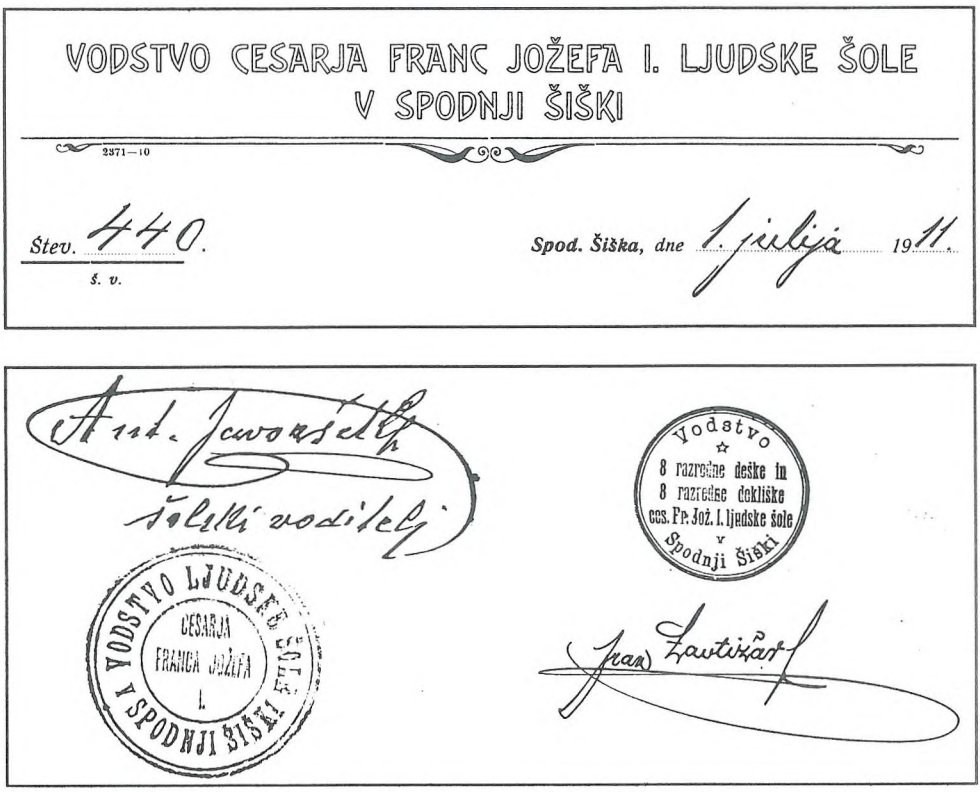
Poleg tega je za Miklavževo 1886 podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda s 55 goldinarji omogočila obdarovanje po enega dečka in ene deklice iz vsakega razreda z obleko in še po deset dečkov in deklic z drugimi darili. Katehet p. Placid Fabiani pa je v decembru 1883 podaril iz frančiškanskega samostana 102 knjigi, nekaj jih je dala mokarica U. Klopčič, 10 gld za vezavo pa je prispeval krajni šolski nadzornik Galle. V šolskem letu 1891/92 je nadučitelj zbral 145 gld za harmonij. Kronika omenja še podporo krajnega šolskega sveta za obnovo poslopja po potresu 1895, ko so prejeli v ta namen 400 gld. V aprilu 1898 pa je "*vsled prošnje tukajšnjega šolskega vodstva*" prispevala Kranjska hranilnica 100 gld. Tudi je leta 1898 Kmetiška posojilnica prispevala 15 gld za nakup knjig in zvezkov ubožnim šolarjem. Kranjska hranilnica in deželni odbor sta ob koncu leta 1892 prispevala še po 120 gld vsak za deško delavnico.

Po smrti "*jednega najboljših prijateljev in dobrotnikov*" šole, vinskega trgovca, predsednika krajnega šolskega sveta in načelnika požarne brambe J. C. Juvančiča, 26. junija 1900, je šolski voditelj zapisal, da je poleg svojih otrok "*ljubil vso nedolžno mladino. Solza veselja mu je igrala v očeh, ko je videl da so otroci veseli njegovih daril. Zato pa tudi nikdar ni zamudil prihiteti na pomoč kadar se je prirejala kaka šolska slovesnost*". Z dobrodelnostjo je nadaljevala njegova žena Ana do nesrečne smrti sredi decembra 1906. Kakor da bi veljalo, da se hude reči dogajajo dobrim ljudem.[51] Gotovo zapis v šolski kroniki ni prazna hvala: "*Z njo je zgubila tukajšnja šolska mladina največjo dobrotnico, ker vsako leto je obdarila otroke z raznimi darili, zlasti pri šolskih izletih, naj se ohrani v teh vrsticah blagi dobrotnici in prijateljici šolske mladine hvaležen spomin!*"

Nove paralelke, novi razredi. Že aprila 1900 so napovedovali razširitev tri- v štiri razrednico.[52] Na seji novoizvoljenega občinskega odbora pod županom V. Maurerjem 9. maja 1902 je odbornik Janez Klemenčič predlagal, "*da se zgradi v Spodnji Šiški ena petrazredna ljudska šola, v kateri se naj tudi nemško podučuje.*" Sklenili so pristojni oblasti poslati prošnjo za razširitev trirazredne ljudske šole v petrazredno, saj je "*oziraje se na veliko število ... otrok in z ozirom na krajevne razmere ... tukajšno prebivalstvo uvidilo potrebo*" za to.[53]

Konec leta 1905 so občinski možje enoglasno sklenili vpeljati dve novi paralelki in najeti potrebne prostore v hiši Antona Štirna v Sp.Šiški 22, na vogalu Celovške in Planinske (Aljaževe).[54] Občinski odbor je za to dovolil plačilo najemnine 600 K za čas od 1. novembra

1905 do konca julija 1906, čeprav je bil župan Jakob Burger proti.[55] A paralelk še do februarja 1906 niso odprli, kot je opozoril virilist v občinskem odboru Anton Pogačnik in za blagor šolske mladine spodbujal občinski odbor k temu. A župan, ki si je nemara za paralelki prizadeval manj kot bi to želel predsednik krajnega šolskega sveta Pogačnik, je pojasnjeval, da je to odvisno od višjih šolskih oblasti v Ljubljani. Pogačnik je zahteval zapis njegove izjave v zapisnik: "*Izjavljam, da na podlagi vporekanj in izjavljanj gospoda župana Jakob Burgerja glede prospeha za učni blagor šolske mladine odložim svoje časno mesto kot predsednik krajnega šolskega sveta.*"[56]


VODSTVO CESARJA FRANC JOŽEFA I. LJUDSKE ŠOLE
V SPODNJI ŠIŠKI

2371—10

Štev. 440.
š. v.

Spod. Šiška, dne 1. julija 1911

Vodstvo
8 razredne deške in
8 razredne dekliške
ces. Fr. Jož. I. ljudske šole
v
Spodnji Šiški

VODSTVO LJUDSKE ŠOLE CESARJA FRANCA JOŽEFA I. V SPODNJI ŠIŠKI

Glava dopisa in žiga vodstva šišenske šole.

Zahtevo okrajnega šolskega sveta za zagotovitev učne sobe za tretji oddelek IV. razreda, so kot neupravičeno zavrnili na seji občinskega odbora oktobra 1907, saj so menili, da je lahko za ves četrti razred pouk v stari šoli, kjer "*za druge razrede obilo prostora preostaja*".[57] Februarja 1908 so glede razširitve šole iz tri- na petrazrednico sklenili, da je v novi šoli prostora za deško 6 razrednico in dekliško 6 razrednico. Če pa zadostuje samo petrazrednica, so sporočili okrajnemu šolskemu svetu, pa bi bil občinski odbor zadovoljen tudi s tako šolo.[58]

Na predlog svetovalca in predsednika krajnega šolskega sveta Maurerja so novembra 1908 občinski možje sklenili, naj se šišenska šestrazrednica razširi v osemrazrednico. To pa zato, da bodo otroci, ki morajo do 14. leta hoditi v ljudsko šolo, "*dosegli boljšo izobrazbo*", da jim ne bo treba nižjih razredov "*po dve ali tri leta povprečno ponavljati.*" Okrajni in deželni

šolski svet so tako sklenili naprositi, da bi s 7. razredom pričeli že v šol. letu 1909/10 in z 8. leto kasneje.[59] To so poudarjali spet na seji marca 1909 in sklenili prositi okrajni in deželni šolski svet, da "*blagovolita dovoliti in vse potrebno ukreniti.*" Tisti otroci pa, ki niso sposobni za višje razrede, naj ponavljajo nižje razrede svojim zmožnostim primerno po dvakrat tedensko od 16. septembra do 31. marca. Z naslednjim šolskim letom (1909/10) Ljubljana ni bila več pripravljena sprejemati otrok iz Sp. Šiške v svoje šole.[60] Deželni zbor je na šestrazrednici s šestimi vzporednicami leta 1910 ustanovil dve učiteljski mesti, opustil pa začasni.[61]

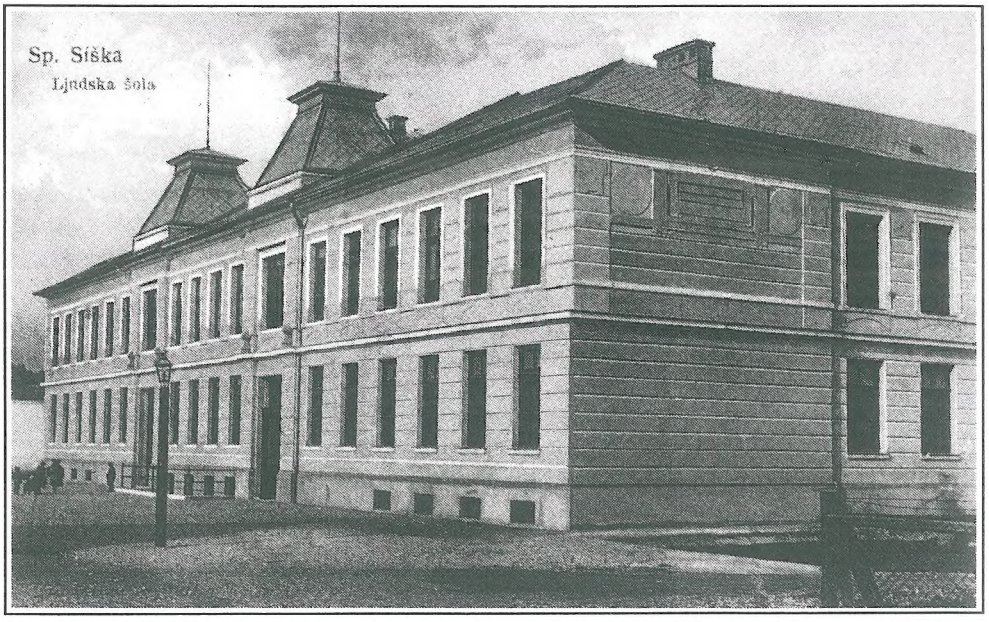
NOVO ŠOLSKO POSLOPJE V SPODNJI ŠIŠKI

Število učencev štirirazredne ljudske šole v Šiški je v začetku tega stoletja naraščalo (1902-244, leto zatem 321) in v šolskem letu 1907/08 je ljudsko šolo v Šiški obiskovalo 476 otrok, 57 nemško schulvereinovsko, ljubljanske šole pa skoraj 400 otrok iz Šiške. Leta 1904 je šišenska trirazrednica s provizoričnim 4. razredom imela še štiri paralelke, šolsko poslopje pa je imelo le tri učne sobe. Krajni šolski svet je zato najemal sobe v zasebnih hišah. Najprej 1902/03 za četrto šolsko sobo pri Jos. Vodniku v hiši št. 63 za letno najemnino 172 kron (za snaženje in kurjavo pa 110 kron) nato pa še pri Franu Burgerju, Jerneju Steletu, Danijelu Battelinu in v občinski pisarni v Spodnji Šiški.

Zaradi tega si je krajni šolski svet prizadeval rešiti vprašanje šolskega prostora, o čemer so po letu 1900 večkrat razpravljali, a Spodnješiškarji so želeli dvigniti poslopje še za eno nadstropje, Zgornješiškarji pa so se ogrevali za novo stavbo na šolskem vrtu. Nadučitelj Javoršek je zapisal v kroniko: "*Vidi se, da zastopniki Spodnje in Zgor.Šiške ne bodo nikdar edini, ker vse komaj čakajo, da se glede šole ločijo t.j. zidajo za vsako občino svojo šolo; staro pa prodajo.*" Res so tako sklenili septembra 1903 in spet konec leta 1904, čeprav so bili v Zgornji Šiški bolj za širitev obstoječe zgradbe.

Na seji junija 1905 so na predlog Maurerja izvolili komisijo za nakup sveta za šolo v Spodnji Šiški (župan Jak. Burger, V. Maurer, Ant. Pogačnik, Peter Kosler, Fran Burger, Edvard Zelenka).[62] Na županov predlog so konec leta 1905 sklenili, da takoj pričnо z gradnjo vodnjaka pri spodnješišenski novi šoli.[63] Februarja 1906 so z večino glasov sklenili, da se nova šola zida in to čimprej. Sklenili so nakupiti potrebno parcelo 260 "*štirjaških sežnjov*" po 9 K 60 vinarjev od Jožefa Borštnarja in odobrili stavbni načrt in proračun, če jih bodo tudi okrajne in deželne oblasti. Župana so pooblastili, da povpraša pri mestni hranilnici za pogoje posojila 120 000 kron.[64] Marca 1906 so že potrdili izdelane stavbne načrte in sklenili vzeti posojilo pri mestni hranilnici ljubljanski z odplačilom 30 let in 4 ½% letnimi obrestmi.

Te stroške so nameravali pokriti tako kot je svetoval deželni odbor: z 18% "*priklado*" na užitnino od vina in mošta, od hektolitra piva 1 K 40 h in od hektolitrske stopinje navadnega žganja po 18 h in po 3 h od litra poslajenega žganja. Naklade za pivo in žganje so sklenili za dobo 10 let (od 1906 do vštetega leta 1915), 18% naklade pa le za leto 1906, ker bodo ukrepali sproti. Z večino glasov so te predloge sprejeli (s šestimi glasovi proti).[65] Čeprav je 1/4 davkoplačujočih posestnikov ugovarjalo dokladi od opojnih pijač, so njihov ugovor zavrnili in naprosili deželni odbor naj razsodi o tem da bi k že dovoljenim 19% občinskim dokladam sprejel še 17% občinske naklade za odplačilo šolskega kredita.



Novo šolsko poslopje v Spodnji Šiški na razglednici, ki jo je založil fotograf Franc Kunc, 1908.

V stavbni odbor so izvolili župana Burgerja, ki je to odklonil, Petra Koslerja, Franca Burgerja, Viljema Maurerja, Ivana Sirnika in Antona Pogačnika. Stavbnemu odboru so naložili delo v zvezi s stavbenimi in licitacijskimi pogoji ter nadzor nad vsemi deli pri gradnji nove šole.[66] Jeseni 1905 so predložili krajnemu šolskemu svetu načrt za novo šolsko stavbo v Spodnji Šiški, ki ga je izdelal zidarski mojster Burger, takratni spodnješišenski župan. Marca 1906 so morali načrte nekoliko popraviti. Avgusta 1906 je svetovalec Fr. Burger predlagal, da se stavbnemu podjetniku Faleschiniju & Schupplerju v Ljubljani določi rok za izdelavo stavbnih načrtov za šolo: sprejeli so rok 15. september 1906, sicer naj povrne vplačanih 300 kron.[67] Potrditev načrtov so dobili konec leta 1906.

Na občinski seji v začetku leta 1907 je virilist Pogačnik kot član stavbnega odbora poročal, da je prišlo 19 ponudb za gradnjo in predlagal Valentina Acetta ("*Valentin Acetota*") za zidarska, železobetonska in podobna dela, Ivana Zakotnika za tesarska, Alojzija Vodnika za kamnoseška, Ivana Rojino za kleparska, Franca Burgerja za mizarska, ključavničarska, steklarska in pleskarska dela, Teodorja Kona pa za eternitska, "*nakar so glasovali za najnižjega ponudnika tvrdko Toenis*". Nekateri člani odbora so se zaradi sorodstva s ponudniki umaknili,[68] Pogačnikovega glasu zaradi sorodstva z Vodnikom niso upoštevali, Seidl je bil odsoten, župan pa je glasoval sprva z "*ja*", zatem pa z "*ne*". Za firmo Tönnies je bilo 12, za druge (domače, a višje) ponudnike pa 11 glasov. "*V tej zmešnjavi in zadregi je župan*" obvestil, da gradnje ne oddajajo najnižjemu ponudniku, temveč predlaganim domačim mojstrom.[69] Na naslednji seji aprila 1907 so soglasno sklenili, da vso dokumentacijo glede oddaje gradbenih del izročijo krajnemu šolskemu svetu, ki je bil po mnenju okrajnega glavarstva pristojen za take odločitve.[70] Kaže, da mizarski mojster Fr. Burger tega dela ni dobil, saj je zahteval odškodnino 2219, 11 K za "*nedobljena dela nove šole*", kar pa je občinski odbor soglasno odklonil junija 1907.[71]



Slavnostna veselica

v proslavo 60letnega vladanja Njegovega Veličanstva

cesarja Fran Josipa I.

ter

otvoritev in blagoslovljenje

nove ljudske šole v Spodnji Šiški

se vrši v nedeljo, dne 13. septembra 1908

pod pokroviteljstvom visokorodne gospe

baronice Karle Schwarzove

soproge deželnega predsednika.

Čisti dobiček namenjen je društvu „Otroški prijatelj" in za revne otroke v Spodnji Šiški.

DOPOLDAN:

Blagoslovljenje novega šolskega poslopja.

Ob 9. uri maša na prostem pred novim šolskim poslopjem.
Pri maši poje mešani pevski zbor „Čitalnice."
Po maši blagoslovljenje novega šolskega poslopja.

Pričetek slavnosti naznanijo streli s topičev.

Naslovnica programa prireditev ob odprtju novega šolskega poslopja v Spodnji Šiški, 1908.

Delo so oddali aprila 1907 zidarskemu mojstru Danielu Battelinu za 113.500 kron in 1. maja so na travniku ob Gasilski ulici začeli z gradnjo. Zemljišče v obsegu 900 kvadratnih sežnjev je kupila občina v začetku leta 1906 od Janeza Sirnika in Lovrenca Ciglerja za 8640 kron. Do jeseni 1908 je stalo enonadstropno poslopje z dvema stranskima kriloma. Šola je imela 12 učilnic in telovadnico. Stroški stavbišča in gradnje so znašali dobrih 155.00 kron.[72]

Slovesni dan je bil 13. septembra 1908; šolska stavba vsa v zastavah in cvetju, ob Gasilski cesti in pred šolo pa mlaji in slavoloki. Občinski odbor občine Spodnja Šiška z

županom J. Burgerjem in krajevni šolski svet s predsednikom V. Maurerjem, zgornješišenski občinski odbor ter vsa šišenska narodna društva, Čitalnica in Sokol, gasilski društvi obeh Šišk ter nad 500 otrok z učiteljstvom, je pričakalo ob streljanju topičev visoke goste. Med njimi je bil tudi deželni predsednik Kranjske baron T. Schwarz, ki je moral "*kot prijatelj šole biti navzoč pri tako znameniti slovesnosti*". Sledila je slovesna maša na prostem pred novo šolo in blagoslov poslopja, prepevanje domačega mešanega pevskega zbora ter govori, po katerih je nadučitelj Anton Javoršek prevzel ključe šolskega poslopja ter tudi sam nagovoril navzoče.[73]

"*Slavna gospoda, častiti občani!*

Dolgo časa smo hrepeneli po svoji šoli. Saj se veseli vsak tistega dne, ko se more vseliti v svoji hiši.

Tako je prišel tudi za nas imeniten in važen dan. Danes je blagoslovljena in otvorjena v novem poslopju slovenska šola.

Pač nam bije srce radosti in zadovoljnosti, ko gledamo krasno zidanje in lepe svetle sobe. Koliko lepega in koristnega se bomo tu učili. Z znanostmi si bomo bistrili um in blažili srce.

Hoditi hočemo prav pridno v to lepo šolo, učiti se marljivo in obnašati se lepo. To nam bo v korist, našim učiteljem in dobrotnikom pa v veselje.

... Radoste (se) naša srca tega danes posvečenega hrama, v katerem bomo zajemali svete resnice in prelepe nauke v naš dušni in telesni blagor... Konečno pa se zahvalim tudi vsem, ki so pripomogli k izvršitvi te lepe šole, kakor slavnemu občinskemu zastopu in slavnemu krajnemu šolskemu svetu. Položili ste s tem temelj narodni omiki in izobrazbi. Bog Vas živi!"

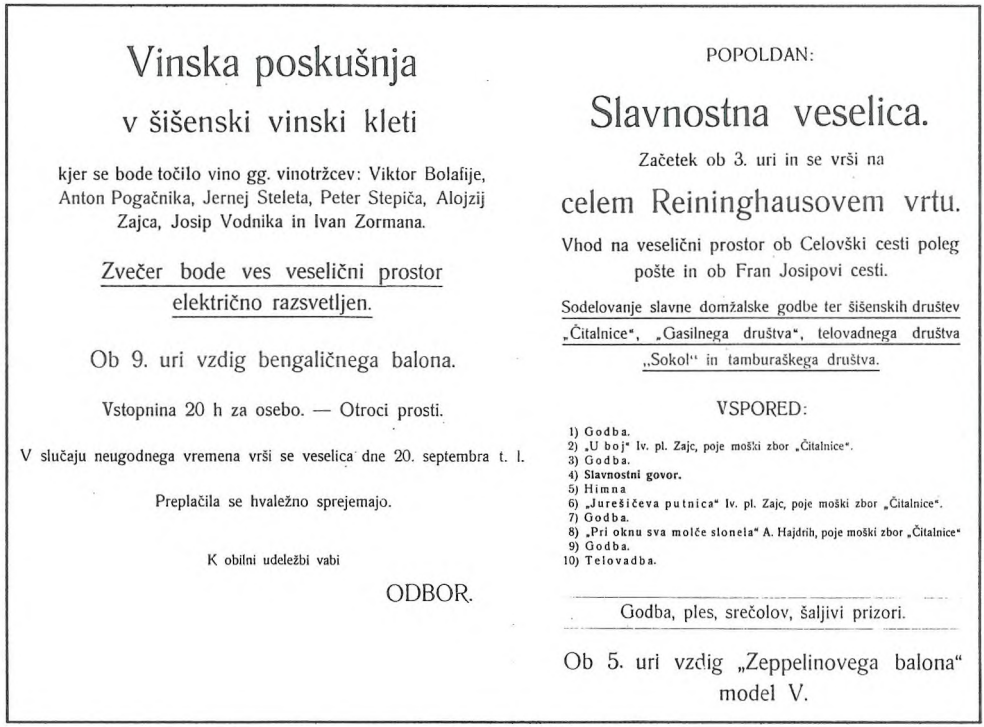
Zatem so si gostje in občinstvo ogledali novo šolo. Popoldne je bila velika ljudska veselica, na "*celem Reininghausovem vrtu*", s sodelovanjem domžalske godbe in šišenskih društev. Napovedali so godbo, ples, srečolov in šaljive prizore, za peto uro tudi "*vzdig Zeppelinovega balona model V*". Zvečer pa so pripravili poskušnjo vina v šišenski vinski kleti, "*kjer se bode točilo vino gg. vinotržcev*" (Bolaffio, Pogačnik, Stele, Stepič, Zajc, Vodnik, Zorman) v električno razsvetljenem veseličnem prostoru.[74]

Največ zaslug za novo šolo v Šiški sta imela občinski odbor z županom Jakobom Burgerjem in krajni šolski svet s predsednikom Viljemom Maurerjem ter odborniki Anton Pogačnik, Fran Burger, Mihael Bizjan, Jakob Kogovšek, Dragotin Mohar in p. Hugolin Sattner. "*Za svoj trud in požrtvovalnost naj imajo prijetno zavest, da so storili človekoljubno delo, da so si postavili trajen, neminljiv spomin,*" beremo v kroniki.[75] Ker v novem poslopju še ni bilo vse opreme, so pričeli s poukom šele konec septembra 1908. V novozgrajeni šoli so imeli težave s slabimi pečmi; župan je predlagal celo tožbo, a zaradi "*očividnega slabega uspeha*" so to na seji septembra 1909 opustili. Oktobra pa so poslušali poročilo župana o tožbi zaradi šolskih peči in njihovem popravilu.[76] Šola, ki je bila dotlej trirazrednica s provizoričnim 4. in 5. razredom ter petimi paralelkami, je bila tega leta razširjena v šestrazrednico s štirimi paralelkami.

Dograditev II. nadstropja. Kmalu po dograditvi šolskega poslopja so sklenili, da stavbo dvignejo za eno nadstropje. Proračun za nadzidavo je bil 60.000 kron, vodovodna napeljava pa še 1.900 kron. Drugo nadstropje so dokončavali poleti 1912. Novo šolsko nadstropje so blagoslovili 22. maja 1913, ko so odkrili tudi spominsko ploščo "*postavljeno v prvi vrsti v*

čast in slavo Nj. Vel. presv. cesarju Francu Jožefu I.". Spominska plošča v veži deške šole pa je izzvala nasprotovanja med krajnim šolskim svetom, ki jo je postavil, in vodstvom spodnješišenske občine.[77]

Otvoritev šolskega drugega nadstropja 22. maja 1913 je Slovenski narod pospremil z očitajočim člankom na račun tistih, ki so si postavili spominsko ploščo v spodnješišenski šoli - pa niso imeli pri njeni gradnji nobenih zaslug. Spodnješišenski krajni šolski svet so namreč sestavljali politično drugače usmerjeni kakor takratni liberalni občinski svet, zato je časnik omenjal prve kot klerikalne "*veljake*" (Orehek, Borštnar, Pogačnik), gorki pa so bili tudi nadučitelju Lavtižarju, ki je prišel na to mesto le po "*zaslugi naprednih mož.*" Tako je pač: "*želi so klerikalci, sejali pa so naprednjaki, med katerimi ima nedvomno zaslugo sedanji podžupan Maurer*", zato pa je ostajalo upanje, da bo krajni šolski svet v novi sestavi kdaj "*izbrisal imena onih vsiljencev.*"[78] V Slovencu pa ni poročil o tem dogodku in tudi v zapisnikih krajnega šolskega sveta sporno besedilo ni zabeleženo.



Vinska poskušnja

v šišenski vinski kleti

kjer se bode točilo vino gg. vinotržcev: Viktor Bolafije, Anton Pogačnika, Jernej Steleta, Peter Stepiča, Alojzij Zajca, Josip Vodnika in Ivan Zormana.

Zvečer bode ves veselični prostor električno razsvetljen.

Ob 9. uri vzdig bengaličnega balona.

Vstopnina 20 h za osebo. — Otroci prosti.

V slučaju neugodnega vremena vrši se veselica dne 20. septembra t. l.

Preplačila se hvaležno sprejemajo.

K obilni udeležbi vabi

ODBOR.

POPOLDAN:

Slavnostna veselica.

Začetek ob 3. uri in se vrši na

celem Reininghausovem vrtu.

Vhod na veselični prostor ob Celovški cesti poleg pošte in ob Fran Josipovi cesti.

Sodelovanje slavne domžalske godbe ter šišenskih društev „Čitalnice", „Gasilnega društva", telovadnega društva „Sokol" in tamburaškega društva.

VSPORED:

1) Godba.
2) „U boj" lv. pl. Zajc, poje moški zbor „Čitalnice".
3) Godba.
4) **Slavnostni govor.**
5) Himna
6) „Jurešičeva putnica" lv. pl. Zajc, poje moški zbor „Čitalnice".
7) Godba.
8) „Pri oknu sva molče slonela" A. Hajdrih, poje moški zbor „Čitalnice"
9) Godba.
10) Telovadba.

Godba, ples, srečolov, šaljivi prizori.

Ob 5. uri vzdig „Zeppelinovega balona" model V.

Program prireditev ob odprtju nove šolske stavbe 13. septembra 1908.

Ko je Spodnja Šiška sezidala svojo šolsko stavbo in se je prej enotni šolski okoliš razdelil na dva, je v stari šolski stavbi ostala šola. Sprva so sklenili dati šolo v najem občini Zgornja Šiška za dve leti (po 1200 K letno), nato pa sta delež Spodnje Šiške odkupili vasi Zgornja Šiška in Koseze. Novoustanovljeno dvorazrednico je vodil prejšnji učitelj skupne šole Josip Bregar (do 1920) in že v šolskem letu 1909/10 je postala šola trirazrednica s 140 učenci. Za učence iz Zgornje Šiške, ki so obiskovali četrti, peti in šesti razred šole v Spodnji Šiški

(1908/09 jih je bilo 47) pa je njihova občina plačevala šolnino. Občinski možje so že aprila 1908 sklenili, naj se za vsakega naredi prošnjo in plačuje "*kolikor bode ... vsakter otrok stal*".[79] Za šolsko leto 1908/09 je "*učnina*" znašala po 20 kron za vsakega otroka, za šolsko leto 1911/12 pa 12 kron na učenca.[80] Avgusta 1909 je župan predlagal da naj denar od prodaje stare šole (32.000 K) krajni šolski svet izroči v varstvo občini, kar so soglasno sprejeli. A dva meseca kasneje so morali sklep ponoviti.[81]

Novo šolo v Zgornji Šiški so sezidali leta 1929 po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika in od leta 1935 nosi ime Valentina Vodnika.[82] Staro šolsko poslopje je služilo zatem drugim namenom, dokler ga niso okoli leta 1970 podrli.

DEŠKA IN DEKLIŠKA LJUDSKA ŠOLA TER OBRTNO ŠOLSTVO

Novi krajni šolski svet, konstituiran aprila 1912, s predsednikom Alojzijem Zajcem, si je zadal nalogo, da ugodi dolgoletni želji Šiškarjev in izposluje razdelitev mešane ljudske šole v dve osemrazrednici. S šolskim letom 1912/13 sta bili tako v šolskem poslopju (tedaj že dvonadstropnem) deška in dekliška ljudska šola pod skupnim vodstvom nadučitelja Lavtižarja. Konec šolskega leta 1911/12 je na šišenski šestrazrednici z 9 paralelkami poučevalo pet učiteljev in deset učiteljic, ob koncu naslednjega šolskega leta pa je bilo na deški osemrazrednici osem učiteljev, na dekliški pa toliko učiteljic.

V šolskem letu 1912/13 so nekajkrat obdarovali šolske otroke: novembra 50 otrok z obleko in obutvijo, januarja pa so šišenska društva (Čitalnica, Gasilsko društvo, Telovadno društvo Sokol, podružnica Društva sv. Cirila in Metoda) in občinski odbor pripravili božičnico z obdaritvijo 64 dečkov in 64 deklic. Kasneje je Kmetijska hranilnica in posojilnica podarila 60 kron za nakup samoučil revnim otrokom, kar je storila tudi leto zatem. V prejšnjem letu so imeli več primerov difterije, ošpic in griže, v tem letu pa epidemijo otroškega kašlja. Sredi junija 1913 je zdravnik dr. Dereani otroke brezplačno cepil proti kozam.

V letu 1912/13 so šli šolarji na obisk kinopredstave Kristusovo življenje, učenci od 5. do 8. razreda deške in dekliške šole pa na majski izlet na Jesenice in skozi Vintgar na Bled. V šolski telovadnici so 20. junija 1914 odprli šolski gledališki oder. Na prireditvi sta bili poleg nagovorov in deklamacij še dve mladinski gledališki igri, Najlepši dom in Hvaležna sirota, na koncu pa so zapeli pesmi Lepa naša domovina in cesarsko pesem.[83] V šolskem letu 1913/14 omenimo vsaj skioptična predavanja iz zemljepisa za učence višjih razredov, roditeljski večer s protialkoholnim predavanjem za odrasle v februarju in v marcu enaki predavanji tajnika Svete vojske za učence in učenke. Mladino so vključili v protialkoholno akcijo.[84]

Kranjski deželni odbor je avgusta 1912 dovolil, da se šišenska mešana ljudska šola razdeli na deško in dekliško, ki pa sta ostali pod skupnim vodstvom. To je opravljal Fran Lavtižar do 1. decembra 1914, ko ga je nasledil Josip Wagner. Spomladi 1916 je deželni šolski svet sklenil razpisati mesto nadučiteljice in ločiti šolski vodstvi za obe šoli, kar se je zgodilo marca 1917 z nastopom Marije Kleinmayr (Sadar). Med svetovno vojno, ko je šolsko poslopje uporabljala vojska, so učenke obiskovale pouk v sokolski telovadnici (1.-3. razred), v nadučiteljevem stanovanju v pritličju deške ljudske šole (4., 7., 8.), v občinski hiši (6.) in na Bellevue-ju (5.).[85]

Izobraževanje vajencev v obrti. - Učne pogodbe vajencev. S področja izročenega delokroga je skrbela občina (v katerih ni bilo obrtnih zadrug) tudi za to, da so sklepali vajenci pred župani učne pogodbe.[86] Učne pogodbe so najpogosteje sklepali vajenci za tri

leta. Najstarejše ohranjene pogodbe so iz leta 1890 za vajence pri pekovskem mojstru Miklavcu, konec stoletja pa jih je omenjenih še nekaj. V začetku 20. stoletja je imel po več vajencev mizarski mojster Fr. Burger, v letih pred I. svetovno vojno pa so bili sedlarski in kovaški vajenci v Keršičevi tovarni, pri ključavničarskem mojstru Francu Smoletu in kolarskem mojstru Francu Piršu, pri mesarskem mojstru F. Golobu ter še pri nekaterih mojstrih. Prispevke za bolniško blagajno je bil dolžan plačati mojster, ki je lahko poskrbel še za stanovanje, hrano, obleko in pranje perila. Mojster je npr. obljubil staršem vajenca, "*da ga bodem vse vednosti moje stroke oberte k dostojnem vedenju napeljal*" oziroma ga bo izobrazil "*in ne odtegoval od uka z uporabo za hlapčevska ali poselska opravila.*" Če pa bi vajenec pobegnil, bi starši morali plačati mojstru določeno vsoto (npr. 200 K leta 1912). Včasih je bila določena tudi učnina (100 K za kolarja leta 1914). Vajenec pa je obljubil, da bo poslušen, zvest in molčeč.[87]

Obrtno nadaljevalna šola. Od konca leta 1909 si je pripravljalni odbor za snovanje obrtno nadaljevalne šole v Sp. Šiški (predsednik župan Pogačnik, tajnik nadučitelj Javoršek) prizadeval za odprtje te šole, saj se je pokazala "*potreba nuditi vajencem, ki se uče pri mojstrih poleg njih obrtno praktične tudi to izpoljujočo teoretično izobrazbo*". V občini, ki je - kot so nekoliko precenjeno zapisali - *"štela nad 5000 prebivalcev*", je bilo tedaj 30 samostojnih obrtnikov z 32 vajenci, računali pa so še na 10 vajencev iz Zgornje Šiške. Šišenski vajenci so bili ključavničarji in čevljarji (po 8), mizarji, mesarji in peki (po 3), krojači in kovači (po 2), po en pa sedlarski, "*mehanikarski*" in sodarski vajenec.

Krajni šolski svet je bil pripravljen dati prostor v šoli, občina prispevati 300 kron, deželni odbor 20 do 30% stroškov, obrtna zbornica 100 kron, zagotovljen pa so imeli tudi učiteljski kader.[88] V začetku leta 1910 so za obrtno šolo dovolili letni prispevek 300 K, a le ob hkratnem prispevku višjih oblasti za vzdrževanje šole. Tedaj je župan poročal o prostorih zanjo v novem šolskem poslopju, na pripombo Franca Borštnarja pa so sklenili, naj zanjo prispeva tudi občina Zgornja Šiška, če jo bodo obiskovali tudi tamkajšnji otroci.[89] Za leto 1912 je šolski odsek sklenil dati v proračun 300 K kot redni prispevek občine, 820 K primanjkljaja (skupni stroški 1120 K): Zgornja Šiška naj bi prispevala za vsakega vajenca 18 K 67 v kot znašajo stroški za enega (pri 60 vajencih).[90]



Učni načrt

obče

obrtne nadaljevalne šole[1]

v Spodnji Šiški Polit. okr. Ljubljanska okolica

Trgovinske zbornice okr. Ljubljana Dežela Kranjsko

(Odobren z razpisom c. kr. ~~ministerstva za bogočastje in nauk~~ deželne vlade v Ljubljani z dne 15. julija 1911 l., št. 19255)

Učni jezik: slovenski Učna doba:[2] 7 mesecev.

A. Razdelba pouka.

Učni predmet	Število ur na teden v pripravljalnem razredu	I. razredu	II. razredu	III. razredu
Učni jezik	2	—	—	—
Pisanje	1	—	—	—
Računanje	2	—	—	—
Risanje	2 [3][3]	—	—	—
Geometrija in projekcijski nauk	—	1	—	—
Geometrično, projekcijsko in prostoročno risanje	—	2 [4, 5][3]	—	—
Strokovno risanje	—	—	4 [5, 6][3]	4 [5, 6][3]
Poslovni sestavki in obči obrtni predpisi	—	2	1 [1·5][3]	—
Obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo[4]	—	2	2·5	—
Gradivoznanstvo, in to:				
a) za živilni in uživalni obrt	—	—	—	3[5]
b) za zidarje in kamenoseke				
c) za oblačilne obrte				
Tehnologija in motoroznanstvo, in to:				
a) Tehnologija za les obdelavajoče obrte	—	—	—	3[5]
b) Tehnologija za kovino obdelavajoče obrte				
c) Motoroznanstvo, skupno za obe skupini				
Zakonoznanstvo	1	—	—	1
Verouk	1		1	
Skupaj	8	8	8	

Vodja je postal vodja ljudske šole Lavtižar, poučevali pa so učitelji z deške ljudske šole Petrič, Potočnik, Wagner, katehet p. Albert Pirc in učitelj Gorjup iz Ljubljane. Šolsko leto je trajalo sedem mesecev, od oktobra do aprila. Zaključevali so ga navadno z razstavo izdelkov učencev v šolski telovadnici.

Šola je delovala od oktobra 1911 do vsaj aprila 1914. Imela je pripravljalni razred ter dva razreda. V vseh razredih so poučevali verouk, računstvo in risanje, v pripravljalnem razredu so imeli še učni jezik in pisanje, v prvem razredu geometrijo in projekcijo ter spisje, v drugem pa strokovno risanje, obrtne predpise ter obrtno računstvo. V začetku šolskega leta so poročali o delovanju šole: 1913/14 so vajence iz Zg. Šiške odslovili iz obrtne

nadaljevalne šole in v vseh razredih je ostalo 52 učencev, ob koncu leta pa jih je bilo 46 (12 v pripravljalnem razredu, 22 v prvem, 12 v drugem). Od teh je bilo največ ključavničarjev (9) in čevljarjev (7), precej kovačev (5), krojačev, mesarjev in pekov (po 4), trije so bili kamnoseški vajenci, po dva sedlarja in kolarja, ter po en brivec in vrtnar. Razen enega Hrvata so bili vsi Slovenci. V šolskem letu 1913/14 se je vpisalo 52 učencev (za pripravljalni razred 13, za prvi 20 in za drugi razred 19), med njimi eno dekle. V šolo so želeli pritegniti tudi vajenke. Tedaj je poučevalo s katehetom vred 11 učiteljev.[91]

NEMŠKA ŠOLA V ŠIŠKI

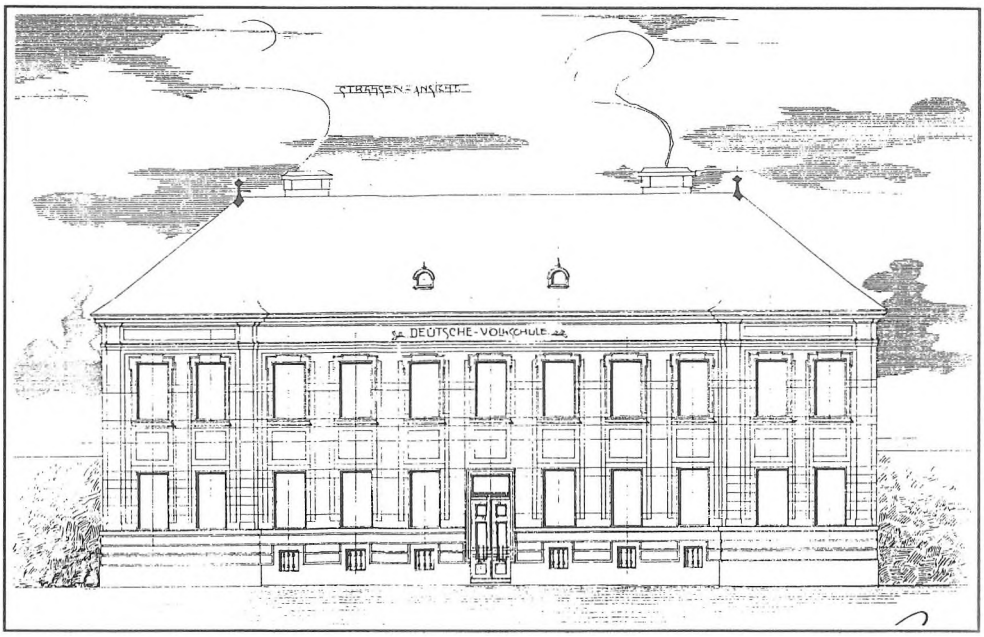
Otroci iz Šiške so obiskovali tudi ljubljanske mestne nemške šole, kar pa je moral dovoliti mestni šolski svet. Ko so jeseni 1897 razpravljali o prošnjah za dovolitev vpisa v nemški mestni šoli slovenščine neveščim učenkam in učencem, ki so stanovali v Šiški, so nekateri ugovarjali zaradi stroškov, ki jih je imelo s tem mesto. Župan Hribar pa je želel ustreči železničarjem, saj si je prizadeval, da bi Ljubljana dobila železniške delavnice. Hkrati je bil mnenja, da je "*inkorporacija Šiške le vprašanje časa, potem bodo pa Šišenci ravno tako v Ljubljano všolani, kakor so zdaj Vodmatčanje.*" In vpis so jim dovolili.[92]

Zaradi prošnje železniškega uradnika Franca Ungerja in tovarišev, da bi ustanovili v Spodnji Šiški nemško šolo, je krajni šolski svet razpisal komisijsko obravnavo za 4. september 1903. Večina občinskih odbornikov se je "*odločno uprla k prispevanju pouka, še manj pa, da bi prispevala k zidanju in vzdrževanju nemške šole*". Število prebivalstva v Spodnji Šiški je tedaj hitro naraščalo, od okoli 2000 leta 1890, do skoraj 4900 leta 1910. Od tega se je pri popisih izreklo za nemški občevalni jezik sprva manj kot šestina (1890), nato slaba petina (1900), leta 1910 pa več kot četrtina prebivalstva.[93]

Na predlog svetovalca Maksa Lavrenčiča so na občinski seji marca 1906 sklenili povprašati okrajno glavarstvo "*kako je z nemško šolo v hiši štv. 148 v Spodnji Šiški.*"[94] V letu 1905/06 je potekala prizidava šolske sobe in drugih pritiklin k hiši Rudolfa Merviča na Franca Jožefa cesti (Frankopanski) malo pred progo.[95] Od konca 1905 je tam deloval izobraževalni zavod društva "*Dobra gospodinja*" pod vodstvom grofice Auersperg z (nemškim) vrtcem.[96] Novo šolsko stavbo je nemško šolsko društvo *(Deutscher Schulverein)* postavilo tam blizu na Žibertovi leta 1910; zastopnik društva je bil Oskar Plautz, načrt pa je pripravila Kranjska stavbna družba.[97] V stavbi je bil kasneje Učiteljski dom, nato Dom učencev Gradisa, sedaj pa je v njem Skupnost za zavest Krišne.

Od šolskega leta 1906/07 se pojavlja v šematizmih med zasebnimi šolami tudi nemška enorazrednica v Spodnji Šiški *(Die deutsche gemischte einklassige Volksschule des Laibacher Schulkuratorium in Unter=Schischa)*, ustanova ljubljanskega šolskega kuratorija, t.j. društvo za povzdigo nemškega šolstva na Kranjskem *(Verein zur Förderung deutschen Schulwesens in Krain)*, ki ga je tedaj vodil dr. Heinrich Gartenauer. V naslednjem letu je postala šola dvorazredna in poleg Anne Schulz je tu poučevala še začasna voditeljica Lina Petritsch (oz. Johann Petritsch).

Šolo je podpirala podružnica nemškega Schulvereina v Šiški, ki je štela 1908. leta 145 članov (načeloval ji je dr. Jos. Staudacher) in imela 6228 K dohodkov. Prejemala je podporo

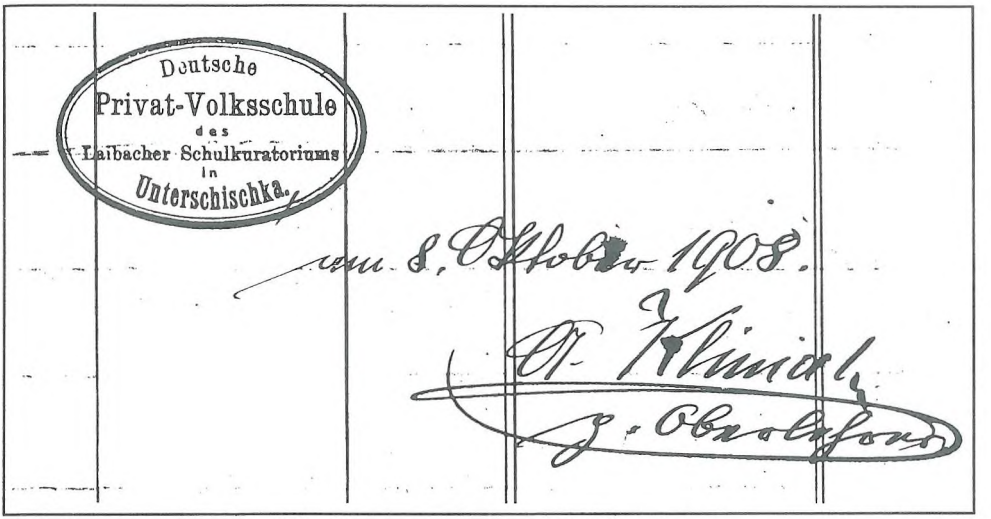


Načrt fasade enonadstropnega šolskega poslopja za nemško privatno šolo v Žibertovi ulici, blizu proge, 1910.

iz "*rajha*" od občnega nemškega Schulvereina, naslednje leto pa je dobila 500 K podpore od železniškega ministrstva, kot je pisal Slovenski Branik. V šolskem letu 1908/09 je postala šola trirazredna in si pridobila pravico javnosti. Vodil jo je Anton Klima, kot učiteljici pa sta omenjeni prej imenovani. Že leto zatem je bila šola štirirazrednica, v letih 1910/11 in 1911/12 pa je bila štirirazrednica z eno paralelko. Od šolskega leta 1909/10 je omenjen nadučitelj Franz Bischof, kot učiteljice pa Maria Tschech (do 1918), Sophie Tscherne (vsaj v letih 1910 in 1911), Ignaz Dworschak (1910-11) in Maria Achtschin (1917-18) ter dve hospitantki (Carmen Rubbia, Martha Cigoj). Katehet je bil p. Ernest Jenko.[98]

V začetku šolskega leta 1907/08 je imela nemška šola 57 učencev (29 dečkov in 28 deklic). Oktobra 1908 je obiskovalo nemško šolo 89 otrok, ki so stanovali v Šiški, od teh jih je bilo rojenih tam 32, v Ljubljani pa 15. Po priimkih ali kraju rojstva sodeč, je bilo Nemcev kakšno polovico.[99]

V vedno bolj narodnostno mešani Šiški je delovala od leta 1886 tudi podružnica slovenskega narodnoobrambnega društva Družbe sv. Cirila in Metoda (CMD), od februarja 1909 pa še ženska podružnica CMD. Pred prvo svetovno vojno (1912) sta zbrali podružnici nekaj nad 272 (ženska) in 292 (moška) članov. Šišenska nemška šola je precej vznemirjala tudi društvo CMD, saj je v blagajniškem poročilu društva za leto 1908 omenjeno, da je Schulverein "*svoji šoli v Šiški, katero je sedaj prekrstil v Schönau, ... Pridobil pravico javnosti*", v poročilu za leto 1910 pa, "*da je vzel v svojo popolno oskrbo nemško štirirazrednico v Spodnji Šiški ter si tako postavil tik pred durmi bele Ljubljane novo postojanko.*"[100]



Žig nemške privatne šole v Spodnji Šiški s podpisom nadučitelja A. Klima, 1908.

"Revolucija" šolarjev 14. julija 1911. Zaradi šolskih maš slovenske in nemške šole je prišlo leta 1911 tudi do narodnostnih nasprotij. V podružnični cerkvi sv. Jerneja je bilo premalo prostora za številne šolarje, šolska maša pa je bila le ena, zato so bili otroci natlačeni po vseh kotih premajhne cerkve, *"polovica otrok pa je morala stati zunaj okrog cerkve in pred cerkvijo na cesti, izpostavljena vsakemu vremenu"*. Temu je hotel narediti konec katehet p. Albert Pirc, ki je predlagal, naj slovenski šolarji hodijo k šolski maši v župnijsko cerkev Marijinega oznanjenja v Ljubljano. Čeprav *"je učiteljstvo branilo, vendar je obveljal predlog p. kateheta"*.[101] Ta nasvet je sprejel tudi krajni šolski svet.[102] Liberalno Jutro je pisalo, da želijo s tem frančiškani spodbuditi zidavo nove cerkve, za kar so si res prizadevali, posebej pa se je spraševalo, kako pripeljati 700 otrok brez nevarnosti do mesta. Zlasti ga je motilo eno: *"Torej domači otroci naj hodijo v Ljubljano, tuji otroci bodo pa v domači cerkvi"* pri šolski maši.[103]

Teden dni pred zaključkom šole, 14. julija, je Jutro postreglo še z nekaj članki o šolskih mašah in o potrebi po novi župniji v Šiški, ki so bili pisani s stališča, da je Spodnja Šiška *"protiklerikalna trdnjava"*.[104] Tako beremo tudi o prostestnem zborovanju mladine *"okoli borovnic v Kozlovi dolini"* in *"na šancah"* zoper obisk maše v Ljubljani.[105] Nasprotniki obiskovanja šolskih maš v Ljubljani so zbirali podpise med starši zoper ta predlog (po pisanju Jutra so zbrali čez 200 podpisov)[106] in ob zaključku šole je polovica otrok šla k maši v Ljubljano, *"druga polovica pa je ostala doma in je priredila pravcato demonstracijo proti majhni nemški šoli, ki je vsled majhnega števila svojo službo božjo v Šiški imela,"* kot beremo v župnijski kroniki.[107]

Jutro, oziroma Franjo Pirc iz šišenske podružnice uredništva tega lista, pa je objavil pod naslovom *"Revolucija"* šolarjev v Spodnji Šiški podroben opis sporov zaradi nemške maše. Zaradi navajanja podrobnosti je po sklepu državnega tožilca Luschana izšel list v drugi izdaji z nekaj pobeljenimi odstavki. Po pisanju Jutra se je okoli 200 mladih s svojimi starši zbralo zjutraj pred šišensko cerkvijo, k šolski maši pa naj bi šlo od 700 otrok *"le 75 parov"*.[108] Mežnar je zbranim pred cerkvijo sv. Jerneja v Šiški zabranil vstop. Malo pred osmo je prišlo

še okoli 140 otrok nemške šole s spremstvom. Prišli so štirje orožniki, ki so spustili v cerkev samo nemško šolo. Med mašo je bil menda mir. Iz cenzuriranih odlomkov pa razberemo opise nemških zasramovanj Slovencev ob prihodu in odhodu iz cerkve in lasanj slovenskih otrok. "*Šele ob 11. uri dopoldne je bilo konec revolucije, ki so jo uprizorili šišenski mali za svoje pravice, povzročilo pa kakor rečeno, le frančiškani in šolska oblast.*"[109] Dan po objavljenem poročilu je Jutro prineslo še "*Apel na šišensko mladino*", v katerem so mlade spodbujali, da "*zre te dni slovenska javnost na vas kot na male narodne zavedne junake*".[110] Že tedaj med opisom ogorčenja Šiškarjev je omenjal članek: "*raje prestopimo k drugi veri*", nato pa navajal še nameravano gradnjo prve pravoslavne cerkve na Kranjskem v Sp. Šiški.[111]

O šolski maši v Šiški so poročali tudi nemški listi in to "*nesramne laži na rovaš Slovencev*", kot beremu v Jutru, a državno pravdništvo je zaplenilo le Jutro.[112] List Slovenec je dogodku posvetil precej manj pozornosti ter v članku 'Nova cerkev v Spodnji Šiški' kot odgovor na pisanje Jutra ne prav resno omenjal namen gradnje pravoslavne cerkve. To naj bi gradili tisti, ki so bili sicer zoper novo cerkev v Šiški.[113] Podobno kot Slovenec je bil redkobeseden tudi Slovenski narod, ki je 15. julija poročal o dogodku v članku "*Maša v Šiški*". Ko so k sklepni šolski maši hoteli v cerkev tudi domačini, so zvedeli: "*Danes je šišenska cerkev le za Nemce.*" Ljudje so se jezili in čakali ter ob 9.30 sprejeli šulferajnske šolarje z žvižgi. Ti so se nato zaprli v cerkev, "*da bi ja noben domačin ne prišel notri*". Število in ogorčenje ljudi pred cerkvijo je naraščalo, prišli so trije orožniki in v njihovem spremstvu je "*blizu 200 šolarjev šlo skozi vas proti svoji šoli*". Zaradi pripomb so aretirali krojača in zapisali tiskarja, ki se je zavzel za fanta, ki je žvižgal. Od okoli 700 otrok slov. ljudske šole pa jih je šla kakšna polovica (314) k maši v Ljubljano po stranskih poteh, da bi se izognili neljubim pozdravom. "*Če bo končno zavrelo v Spodnji Šiški, odgovorni bodo za nesreče oni, ki se z ognjem - igrajo*", je zaključil poročilo Slovenski narod.[114]

Na eni strani ne prav premišljena zahteva po obiskovanju šolskih maš v Ljubljani, na drugi pa "*šiškarska zavednost*" in nesimpatije do nemške šole ter nasprotovanje liberalne strani težnji frančiškanov "*v Sp. Šiški novo faro, v Sp. Šiški novo cerkev*",[115] so privedle do "*revolucije*" šolarjev. Da bi se kaj takega ne ponovilo, so ob šolskih slovesnostih prihajali v Šiško trije frančiškani: "*dve maši sta bili za slovensko ena pa za nemško šolo*".[116]

SKRB ZA OTROŠKO VARSTVO

Otroški vrtec. Kako je bilo z začetki otroškega varstva v kraju po podatkih v tiskanih učiteljskih šematizmih, ki jih navaja članek v Kroniki (1992), ni prav jasno. A tudi sodobniki so imeli težave s tem, saj to ni bilo jasno niti deželnemu, niti okrajnemu šolskemu svetu leta 1911.

Društvo "*Dobra gospodinja / Gute Hausfrau*", izobraževalno oziroma nadzorovalno društvo za odrasle deklice in otroke uslužbencev in delavcev državne železnice, s sedežem v Šiški, ustanovljeno leta 1905, je imelo nalogo izobraziti deklice v vseh v gospodinjstvu "*potrebnih šivalnih in kuhinjskih znanostih*" in ustanoviti otroški vrtec. V ta namen so osnovali dekliški zavod in vrtec ter na ustanovnem občnem zboru 29. oktobra 1905 sprejeli hišni red. Načelnik društva je bil inšpektor državnih železnic Wilchelm de Poka (tudi W. Poka von Pokafalva), voditeljica zavoda pa grofica Gabriela Auersperg. Pravila in poslovni red, ki so ju pripravili kot tiskovino v slovenščini in nemščini omenjata, "*da se bode poskrbelo za priučitev slovenskega ozir. nemškega jezika*".

Društvo je uspelo dobiti ustrezne prostore za zavod v hiši svojega tajnika Rudolfa Merviča (Spodnja Šiška 148), ki je izselil šest strank, stavbo nekoliko prezidal, nakar se je konec leta 1905 vselila zasebnica Gabriela grofica Auersperg s sedmimi sodelavkami (učiteljico ročnih del, šiviljo, deklo ipd.), "*katere so začele vzdrževati zavod*" 'Gute Hausfrau' - "*otročji vrtec*".

Pravila

izobraževalnega ozir. nadzorovalnega društva za odrasle deklice in otroke uslužbencev in delavcev državne železnice

„Dobra gospodinja“.

§ 1. **Ime, sedež in delokrog društva.**

Društvo se imenuje „Dobra gospodinja“, izobraževalno oziroma nadzorovalno društvo za odraščene deklice in otroke uslužbencev in delavcev državne železnice, ima svoj sedež v Šiški pri Ljubljani ter razteza svoje delovanje čez vso vojvodinjo Kranjsko.

§ 2. **Namen društva.**

Namen društva vobče je, da izobrazi s primernim podukom hčere uslužbencev in delavcev državne železnice v vseh v gospodinjstvu potrebnih šivalnih in kuhinjskih znanostih, ter z ustanovitvijo otroškega vrtca prevzame otroke v oskrbo in nadzorovanje, in da so po razmerju praznih mest tudi druge osebe, ki niso v službi državne železnice, deležne dobrot gorejšnjih v pravilih določenih naprav.

Društvo daje:

1. brezplačno popolno izobrazbo sprejetih

1. Redni člani zamorejo biti: Vsaka moška in ženska oseba, ki je že prekoračila 14. leto. Člane sprejema vodstvo potom pristopnic. Prve člane sprejema proponent društva ter skliče potem, ko je število članov naraslo na najmanj 20, ustanovni shod. Vsak član sprejme potrdilo, da je sprejet v društvo, kakor tudi potrdilo o vplačanih zneskih. Za dobo, v kateri se rabijo naprave, omenjene v §§ 2. in 3. je članstvo neobhodno potrebno.

2. Podporni član je lahko vsak brez ozira na starost. Takim se smatrajo oni, kateri podpirajo društvo z radovoljnimi mesečnimi ali letnimi doneski.

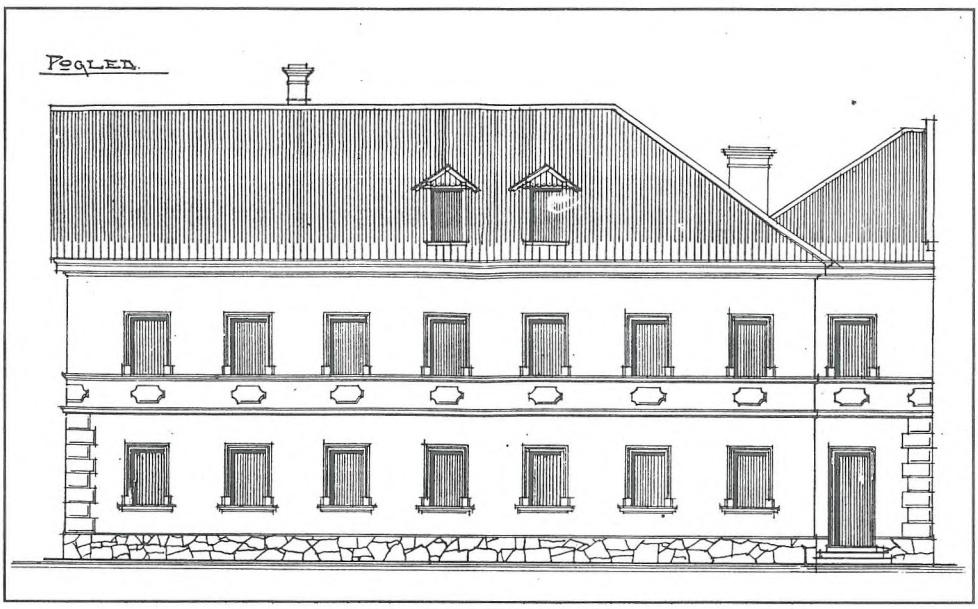
3. Dobrotniki so oni, kateri društvene koristi povspešujejo s tem, da društvo priporočajo, oskrbujejo zanj dela itd.

4. Častni člani zamorejo postati oni, kateri so si pridobili za društvo posebnih zaslug. Imenovanje častnih članov je pridržano občnemu

Začetek pravil leta 1905 ustanovljenega društva "Dobra gospodinja / Gute Hausfrau".

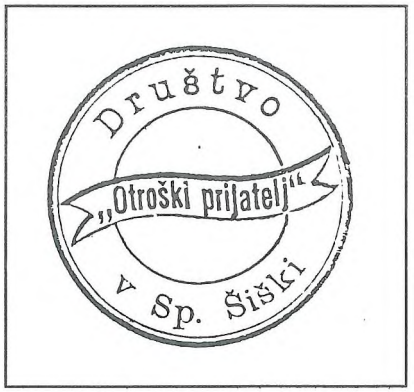


Žig društva Dobra gospodinja / Gute Hausfrau s podpisoma Merviča in grofice Gabriele Auersperg.



Načrt fasade hiše na Franc Jožefa (Frankopanski) cesti 148 blizu proge ob prezidavi za društvene namene, 1905.

Društvu je uspelo najprej odpreti varovalnico, ki naj bi v kratkem z nabavo potrebnih učil prerasla v vrtec. Statut in poslovni načrt za varovalnico otrok v Šiški sta julija 1906 podpisali vrtnarica Augusta Cimolini in voditeljica Ludovica Tschretnik, sicer upokojena ljudskošolska učiteljica. Tam beremo, da je varovalnica otrok "*zavod za mlajše otroke*", v kateri delajo po metodi, ki jo "*je ustanovil in popisal Fr. Fröbel.*" V zadnjem členu določa, da se v varovalnici "*občuje z otroci v slovenskem jeziku.*"[117]





Kako je bilo z otroškim varstvom v detajlih ni prav jasno: po tiskanih koledarčkih sledimo podatkom o otroškem vrtcu (čuvališču ali otroški varovalnici) v Spodnji Šiški od šolskega leta 1907/08 dalje. Zasebni otroški vrtec društva Otroški prijatelj je vodila Vera Vencajz, otroška vrtnarica pa je bila Avgusta Cimolini. A tudi voditeljica nemškega vrtca društva Dobra gospodinja *(Der deutsche Kindergarten des Vereins Gute Hausfrau)*, ki je omenjena v tem času, je bila Vencajzova.[118]

Društvo "*Otroški prijatelj*" je imelo svoj otroški vrtec v hiši št. 148 do srede septembra 1910, ko so ga preselili v ustreznejše prostore v hiši št. 15. Kaže, da so se kmalu spet selili, saj predstavlja opis otroške varovalnice, ki jo je vzdrževalo društvo "*Otroški prijatelj*", januarja 1914 pritlične prostore s senčnatim dvoriščem v Spodnji Šiški 111. Glede na začetek delovanja (4.12.1905) in ustanoviteljico grofico Auersperg, ki je navedena v opisu, gre lahko za isto ustanovo, ki jo je namesto društva "*Dobra gospodinja*" vzdrževalo društvo "*Otroški prijatelj*", čeprav bi pričakovali delovanje tudi nemškega vrtca.

Ko pa sta deželni in okrajni šolski svet leta 1911 spraševala o podrobnostih, so navedli, da se društvo, ki vzdržuje otroško čuvališče imenuje "*Angel varuh*", s katerim pa ima društvo "*Otroški prijatelj*" le toliko stika, da imajo v brezplačnem najemu njegove prostore, ki jih rabijo (za vrtec?). Na občnem zboru društva "*Otroški prijatelj*" 13. oktobra 1911 je bil izvoljen za načelnika Franc Orehek, za namestnika Fran Lavtižar in za tajnika spet učitelj Wagner; leta 1910 je bil predsednik še nadučitelj Javoršek. Ob preselitvi otroškega vrtca društva "*Otroški prijatelj*" v Kolodvorsko ulico (111) jeseni 1913, je bil predsednik društva frančiškan p. Mariofil Holeček. On je bil tudi predsednik Vincencijeve konference Sv. Frančiška Asiškega v Spodnji Šiški in tako se je otroški vrtec na občnem zboru društva "*Otroški prijatelj*" 14. oktobra 1913 "*podvrgel*" tamkajšnji Vincencijevi konferenci.[119]

Otroški vrtec je vodila gdč. Vera Vencajz (pozneje ga. Šenoa) do svoje poroke, nakar je društvo želelo zaupati vodstvo vrtca tam delujoči otroški vrtnarici Avgusti Cimolini. Čeprav "*je že dosegla 24 let*", se zaradi njene usposobljenosti mestni šolski svet ni strinjal s tem in vodstvo je prevzel nadučitelj Javoršek, ko so mu spregledali nekajmesečno obvezno praktično delo v vrtcu. Poleg Cimolinijeve (roj. 1886 pri Vidmu v Italiji), ki je po končanem učiteljišču (1905) delala v šišenskem vrtcu od ustanovitve, je pozneje prišla še Ivana Avbelj. Obe sta delali v vrtcu tudi od 1911 do 1913, ko ga je vodil nadučitelj Lavtižar.[120]

Otroško čuvališče društva "*Angel varuh*" je predstavljeno tudi v drugih virih, npr. na zanimivi razglednici. Ta socialno-vzgojna ustanova grofice Auersperg, ki je nosila na stavbi napis Asylum Angelorum, je v virih imenovana tudi Asil Angela Varuha.[121] Na povezavo Angela varuha z (prejšnjim?) društvom "*Dobra gospodinja*" kaže poleg delovanja grofice Auersperg pri vodenju obeh ustanov tudi društveni žig "*Dobre gospodinje*" z likom - angela z napisnim trakom v rokah.[122] Julija 1911 je upravitelj občine Zajc podprl prošnjo društva Angel varuh za državno podporo. Društvo je delovalo z namenom varovati zanemarjeno mladino, da se ne zgubi in skrbeti za uboge bolnike. Tedaj so preskrbeli otrokom osmih družin železniških in drugih uslužbencev ter delavcev varstvo in pouk "*kakor najbolj skrbna mati.*" Sprejemali so otroke od "*najnežnejše starosti*", dečke pa le do šoloobveznih let. Posebej jim je bila važna skrb za šolo že odrasle deklice, prepuščene same sebi. Te "*zanemarjene in v nevarnosti se nahajajoče*" so poučevali o gospodinjstvu, šivanju, kuhi in pranju ter jih "*do gotove starosti vzgajali v verskem in nravnem oziru*". Kajti prav take deklice brez prave vzgoje se "*rade in lahko zgube, znano je pa tudi, kaj je potem iz takih deklic*". Ker v Šiški ni bilo takega zavoda za vzgojo deklet, je bilo društvo potrebno in v pravem pomenu besede zavetišče revnih sirot, ki so bile v nevarnosti. Razen prispevkov in podpor dobrotnikov društvo ni imelo dohodkov, vzdrževalo pa je osebje in plačevalo najemnino za prostore. Zato je županstvo priporočilo dodelitev društvu izdatne podpore iz državnih sredstev (vsaj 3000 K letno), saj je "*tudi državi v korist, če se mladina vzgaja versko in nravno.*"[123]



Asylum angelorum, razglednica šišenskega fotografa Antona Uršiča.

VIII. DRUŠTVA IN ZADRUGE

Najstarejše društvo v Spodnji Šiški je bila Čitalnica, ustanovljena leta 1878. Osemdeseta leta so prinesla podružnico narodnoobrambne Družbe sv. Cirila in Metoda (1886) in gasilsko društvo (1888), nekaj kasneje pa je omenjena tudi Kmetiška podružnica (1891). Ostala društva so nastala po letu 1900, pri čemer je opazna vloga Čitalnice kot pobudnika Sokolskega društva (1902).

Ob koncu prvega desetletja 20. stoletja opazimo večje društveno uveljavljanje žensk: v Spodnji Šiški nastaneta tako žensko telovadno društvo (1907) in ženska podružnica CMD (1909). Večanje števila prebivalstva nemškega porekla med šišenskim delavstvom in železničarji je botrovalo selitvi (socialdemokratsko usmerjenega) nemškega moškega pevskega društva 'Naprej' po letu 1905 v Spodnjo Šiško, kjer je že od leta 1901 aktivna tudi krajevna skupina nemškega šolskega društva. Z glasbeno dejavnostjo, ki se je razvijala sprva v Čitalnici, se je od okoli leta 1905 ukvarjal slovenski Tamburaški in pevski klub "*Šiška*". Poleg socialnovarstvih društev Dobra gospodinja, Otroški prijatelj in Angel varuh, sta do leta 1910 nastali še dve društvi z gradbenimi cilji: prvo si je zastavilo nalogo postaviti župnijsko cerkev, drugo pa sokolski dom; oba cilja so uresničili v Spodnji Šiški šele po prvi svetovni vojni.[1]

Društva v Spodnji Šiški[2] ust. *ustanovljeno*, om. *omenjeno*

- Čitalnica (Narodna čitalnica), ust. 1878
- Podružnica CMD, ust. 1886
- Gasilsko društvo, ust. 1888
- Kmetiška podružnica, ust. 1891
- Deutscher Schulverein, Ortsgruppe Schönau-Schischka, 1901
- Sokolsko društvo, ust. 1902
- Deutscher Männergesangsverein 'Vorwärts' in Schischka, po 1905
- Gute Hausfrau / Dobra gospodinja v Šiški, ust. 1905
- Tamburaški in pevski klub "Šiška" (slov)., o. 1905
- Politično društvo Vodnik, 1906
- Žensko telovadno društvo v Šiški, 1907-1913
- Društvo za gradnjo nove cerkve, ust. 1907/08
- Društvo Otroški prijatelj, om. po 1908
- Ženska podružnica CMD, ust. 1909
- Društvo za zgradbo in vzdrževanje Sokolskega doma, ust. 1910
- Društvo Angel varuh, om. 1911
- Naraščaj, otroško društvo, om. 1911
- Vincencijeva konferenca Sv. Frančiška Asiškega v Spodnji Šiški, ust. 1912
- Katoliško prosvetno društvo, ust. 1912

ČITALNICA - NARODNA ČITALNICA

Najstarejše šišensko društvo je bilo ustanovljeno 1. marca 1878 na občnem zboru. Delovanje Čitalnice je predstavljeno v dveh obdobjih - prvo četrtstoletje in drugo obdobje v desetletju 1904-1914. Po sklepu občnega zbora konec leta 1902 je pripravil zgodovino šišenske čitalnice za jubilejno Izvestje ob 25-letnici društva predsednik Drenik. Tekst je junija 1903 prebral petim odbornikom, ki so ga z majhnimi popravki odobrili in nato dali v tisk. Obdobji razmejujeta (1904) tudi dolgoletna predsedniška aktivnost najprej Frana Drenika in nato Viljema Maurerja. Za drugo obdobje t.j. čas zadnjega desetletja čitalnice v samostojni občini Spodnja Šiška, pa so v večji meri upoštevani arhivski viri.[3]

Leto po ustanovitvi (1879) so slovesnemu krstu čitalniškega prapora prisostvovali ugledni narodni možje (poslanec Klun, dr. Zarnik, Ivan Hribar, Josip Jurčič). Njeni prvi častni člani so bili: djakovski škof Josip Strossmayer, dr. Janez Bleiweis-Trsteniški, izvoljen že v prvem letu delovanja čitalnice novembra 1878[4] in dr. Mihael Vošnjak. Ti so društvo materialno in moralno podpirali, čitalnica pa se jih je spominjala ob obletnicah in ob njihovi smrti: marca 1905 je umrl škof Strossmayer in leta 1911 Vošnjak. Čitalnica je bila osrednje narodno društvo, njeni člani pa so sodelovali tudi pri nastanku ostalih šišenskih društev. Tako je ob njeni 25-letnici tajnik Pavšič omenil narodna društva, ki so iz nje izšla: Ciril-Metodova podružnica (1886), Gasilno društvo (1888), Kmetiška podružnica (1891) in Sokol (1902).[5] Narodna čitalnica je imela čitalnico s časopisi in revijami ter knjižnico - ta je bila leta 1928 temelj šišenski javni knjižnici - svoj pevski zbor, s katerim je Šiška *"zaslovela preko mej Kranjske dežele"*,[6] čitalniški gledališki oder in tamburaški zbor, *"dokler so bili ti zbori še v modi."* V prvih desetletjih delovanja je bila tradicionalna prireditev šišenske čitalnice *"Vodnikova beseda"*, vsakoletna proslava rojaka Valentina Vodnika.[7]

Ustanovni zbor čitalnice je sestavljalo šest mož: Franjo Burger, Štefan Keršič, Anton Knez, Josip Merješič, Franjo Štrukel in Franjo Zakotnik, ki jih večji del najdemo tudi v prvem rednem odboru društva, ki so ga izvolili 22. aprila 1878. Predsednik je postal Fr. Zakotnik, podpredsednik Anton Kvas, blagajnik Fr. Burger, tajnik Ivan Justin, knjižničar Anton Knez, odborniki pa trije Ivani - Keršič, Mlaker in Babnik.[8]

Leta 1880 je postal predsednik čitalnice Fran Drenik, ki jo je vodil več kot dve desetletji. Namestnikov predsednika je bilo v prvih 25. letih čitalnice osem (Fr. Burger, nadučitelj Anton Javoršek, Fran Adamič, Feliks Stegnar, Fr. Štrukelj, Ivan Zakotnik, Viljem Maurer). Blagajnika sta bila le dva: prva štiri leta Fr. Burger in nato dolga leta Ivan Suwa. Tajnikov čitalnice je bilo devet (Fr. Bizjan, Fr. Gale, nadučitelj Fr. Govekar, Fr. Jančigaj, Ivan Justin, Anton Knez, Janko Pavšič, Anton Rojina in Josip Tavčar).[9]

Društveni odbor so v začetku leta 1903 sestavljali Fran Drenik kot predsednik, župan Viljem Maurer kot podpredsednik, tajnik Ivan Pavšič, blagajnik Suwa in knjižničar Škarjovec ter odborniki Dragotin Mohar, Leopold Burja in Ivan Zakotnik. Tedaj je imela čitalnica 108 članov, kar je bilo *"za veliko, premožno in zavedno Šiško"* pač malo, saj so imeli 30 članov iz Ljubljane, med njimi župana Hribarja in odvetnika dr. Ivana Tavčarja.[10] Nekako toliko pa je bilo med vsemi članov ob začetku delovanja čitalnice. Članstvo, ki nam ga seznam predstavi tudi po poklicih, ponuja pogled na slovensko meščanstvo: obrtniški mojstri, uradniki in poslovodje, tovarnarji, trgovci in posestniki, vmes pa kakšen zdravnik, nadučitelj, odvetnik ali strojevodja. Če je v seznamu še kje kakšen predstavnik nekdanjega kmečkega življa, je skrit za posestnikom.[11] Konec leta 1903 je bilo članov iz Spodnje Šiške 64, iz Zgornje Šiške 13 in Ljubljane 33.

Predsednik čitalnice Fr. Drenik je jeseni 1892 povedal: Šišenska čitalnica je od svojih začetkov skrbno gojila javno društveno življenje s spomladanskimi, jesenskimi in zimskimi veselicami in *se "vspela na glas, da zavzema mej čitalnicami častno mesto."* Društvo se je razvijalo v slogi in bilo gmotno dovolj podprto.[12] V četrtstoletnem razvoju čitalnice 1878-1903, kot ga predstavlja Izvestje, je imelo to društvo petindvajset Vodnikovih in prav toliko Martinovih besed, 36 dobrodelnih veselic in šest predavanj.[13]

Društvene prireditve s petjem in igro

-Vodnikova beseda. Prvo so priredili 9. februarja 1879, nato pa vsako leto v začetku februarja. Leta 1881 je bila v Koslerjevem zimskem salonu. Leto zatem je *"društveni prvomestnik"* recitiral Alešovčev prolog v heksametrih Valentina Vodnika slava. 2. januarja 1883 so slovesno praznovali 125 letnico rojstva Valentina Vodnika v njegovi rojstni hiši v Zgornji Šiški pri Matjanu. Hiša je bila *"sijajno razsvitljena"* in okrašena z zastavami ter trasparenti z Vodnikovimi verzi.[14] Slavnostni govornik je bil dr. Robert Bežek. Enako slavje je s sodelovanjem šišenske čitalnice priredila Ljubljana 26. marca v deželnem gledališču. Poročilo o tem 27. marca v Slovenskem Narodu - pa tudi v Laibacher Zeitungu - je bilo za šišenski mešani pevski zbor pohvalno, saj beremo, da ta *"na vsem Slovenskem nima para."* Tedaj se je izkazal z nastopom tudi ljubljanski Sokol z *"marmornimi podobami"*.

Vodnikova slavnost leta 1886 je bila 7. februarja. Leto zatem so 129. rojstni dan Valentina Vodnika praznovali 6. februarja v lepo okrašeni Koslerjevi zimski dvorani: govor je sestavil in povedal Fran Gale, za dekoracijo so poskrbeli odborniki (Škarjovec, Maurer in Rojina), za dekoracijske predmete pa brezplačno *"g. Matjan v Ljubljani."* Vodnikova beseda



Razglednica Vodnikove rojstne hiše pri Žibertu v Zgornji Šiški in podoba pesnika, ko je bila tam Pogačnikova "Gostilnica pri kamniti mizi", odposlana o. 1920.

5. februarja 1888 je obsegala deklamacijo Gregorčičeve Domovine (Ivanka Burger), petje Försterjevega 'Venca Vodnikovih pesmi', člani dramatičnega društva pa so zaigrali 'Sam ne ve kaj hoče'. Pri Vodnikovi besedi 17. februarja 1889 so uprizorili opereto Graščak in kmeta, pri kateri so peli Maurer, Škarjevec in J. Štrukelj ter mešani zbor s pevovodjem nadučiteljem Fr. Govekarjem, ki je zatem z gdč. učiteljico Zadnikarjevo[15] še štiriročno igral na "*glasovir*". Slavnostni govor pa je imel mladi Peter Bizjan.

Čitalnica v Spodnji Šiški.

VABILO

k

VRTNI VESELICI

katero priredi

Šišenska Čitalnica

v nedeljo, dné 6. avgusta 1899

pri Pogačniku „k Združenju" v Spodnji Šiški

v korist zgradbe „Vodnikovega doma"

s prijaznim sodelovanjem slav. slov. del. pevskega društva **„Slavec"** in sl. voj. godbe c. in kr. pešpolka Leopold II. kralj Belgijcev št. 27.

VSPORED:

1.) *Parma:* **„Rokovnjači"**, putnica, svira vojaška godba.
2.) *Al. Sachs:* **„Vijoličen vonj"**, mešani zbor, poje »Čitalnica«.
3.) *Titl:* **„Ouvertura"**, svira vojaška godba.
4.) *Parma:* **„Slavčeva himna"**, možki zbor, poje »Slavec«.
5.) *Komzák:* **„Veseli Dunaj"**, svira vojaška godba.
6.) *H. Sattner:* **„Vrbica"**, mešani zbor, poje »Čitalnica«.
7.) *pl. Zajc:* **„Večer na Savi"**, svira vojaška godba.
8.) *A. Förster:* **„Naša pesem"**, možki zbor, poje »Slavec«.
9.) *Parma:* **„Doma"**, polka mazurka, svira vojaška godba.
10.) *Fr. Gerbić:* **„Pozdrav pomladi"**, mešani zbor (nov), poje »Čitalnica«.
11.) *Millöcker:* **„Gasparone"**, venec, svira vojaška godba.
12.) *Volarič:* **„Novinci"**, možki zbor, poje »Slavec«.
13.) *Gleisner:* **„Spustite me"**, polka, svira vojaška godba.
14.) *H. Sattner:* **„Naša pesem"**, mešani zbor, poje »Čitalnica«.
15.) *Parma:* **„Gorenjci"**, valček, svira vojaška godba.
16.) *pl. Zajc:* **„Slava delu"**, moški zbor, poje »Slavec«.
17.) *Millöcker:* **„Potpourri"**, svira vojaška godba.
18.) *Christoph:* **„Tivoli"**, polka, svira vojaška godba.

Kegljački dobitki se razdelé ob 9. uri zvečer.

Začetek ob 4. uri popoludne.

Vstopnina **20 kr**; otroci plačajo **10 kr.**; člani društva so vstopnine prosti.
Preplačila se hvaležno vsprejemajo.

K mnogobrojni vdeležbi najuljudneje vabi

odbor.

J. Blasnikovi nasledniki, Ljubljana.

Najimenitnejša slovesnost leta 1889 je bilo odkritje Vodnikovega spomenika v Ljubljani. Čitalnica se je dopoldan 29. julija udeležila slavnostne maše na Rožniku, ki jo je opravil Tomo Zupan, popoldne pa so se pridružili sprevodu k sv. Krištofu za Bežigrad in polaganju venca na Vodnikov grob. Naslednji dan je bilo odkritje spomenika: "*Šiškarjem je bil določen prostor pred spomenikom slavnega ožjega rojaka.*" Popoldne po odkritju pa je priredila šišenska čitalnica ljudsko slavnost na Vodnikovem domu pri Žibertu v Zgornji Šiški. Okoli hiše se je zbralo nad 8000 ljudi. Goste iz Ljubljane so pod slavolokom ob 17. uri pričakali člani čitalnice, gasilci in dekleta iz obeh Šišk v narodnih nošah. Tedaj so prvič nastopile mlade pevke šišenske čitalnice (novi naraščaj) - in to uspešno.

S spevoigro 'Slovenija oživljena', ki jo je za Vodnikovo besedo 2. februarja 1890 uglasbil nadučitelj Fran Govekar, so si prislužili pohvalo v Slovenskem narodu: slavček šišenskih pevcev Ivan Štrukelj kot baron Zois pa še posebej.[16] Kmalu zatem so na pevskem večeru pri Raci peli 'Trije nosovi'; obleke je posodilo čitalnici venomer naklonjeno dramatično društvo.

Na Vodnikovi besedi 2. februarja 1891 je govor prebral novi nadučitelj Anton Javoršek. S predstavo Vošnjakove igre 'Svoji k svojim' so nastopili člani dramatičnega društva ob velikem obisku večine društvenikov in 90 (plačujočih) gostih iz mesta.[17] Leto zatem (1892) je spored besede privabil mnogo občinstva: govornik Franc Bizjan, igra Popolna žena, četverospev Njega ni. Čitalnica je priredila tako besedo tudi 5. februarja 1893. In Vodnikova slavnost 1894: na citre sta igrala Avgust Schweiger in Oto Seidl lastno skladbo Potovanje na goro, Ivanka Burgerjeva je zapela Rožice, A. Javoršek pa je govoril dnevu primerno.

S slavnostnim govorom je na besedi 2. februarja 1895 sodeloval Engelbert Gangl. Tako besedo so imeli tudi leta 1896. Leta 1897 je bila beseda v proslavo stoletnice slovenskega časnikarstva. Petje uglasbenih Vodnikovih pesmi je vodil Karol Rožanec. Govor pa je imel Fr. Drenik, prvomestnik čitalnice. Februarski prireditvi sta bili tudi leta 1898, 1899 pa je bil na Vodnikovi besedi govornik jurist Jančigaj, petje pa je vodil jurist Svetek. "*Prva veselica v novem stoletju 1900 je bila v čast Val. Vodnika: deklamacija (jurist Fr. Jančigaj), igra 'Dva gospoda in jeden sluga', petje pa je vodil Anton Svetek "spretno kot vedno.*"

2. februarja 1901 je oblikovalo proslavo pevsko društvo Slavec Vodniku v čast, ki ga je govornik slavil kot "*odkritosrčnega, svobodoljubnega, tolerantnega svečenika.*" Med plesnimi presledki pa se je oglašal domači zbor v radost obilne in vesele družbe.

Vodnikova beseda 1902 je imela najlepšo točko v deklamaciji Prešernovega Krsta pri Savici (jurist Fr. Jančigaj). Petindvajseto leto pa je dopolnila čitalnica z Vodnikovo besedo 1. februarja 1903. Nastopal je mladi tamburaški klub, zaigrali so igro Mutec, prepeval pa je moški zbor. Bili so mnenja, da je v načinu prireditve in izvedbe te Vodnikove besede opazen "*vsestranski narodni in družabni napredek.*" Tradicionalna prireditev je bila leta 1904 v prostorih Koslerjeve zimske pivovarne.

-Veselice. S to društveno dejavnostjo so pričeli že v prvem letu delovanja 1878: prva veselica je bila pri Andreju Vodniku 16. junija, druga pa 7. julija pri "*Guziju*". Z veselicami so proslavili tudi tedaj pomembne dogodke: tako je čitalnica "*sijajno praznovala*" srebrno poroko cesarskega para 23. aprila 1879 z godbo, razsvetljavo in baklado; na hribčku so pokali možnarji, moški zbor pa je zapel tri pesmi pred županovo hišo. Leto zatem so sodelovali pri veliki ljudski veselici, ki jo je priredil Sokol pri Koslerju v čast poroke prestolonaslednika Rudolfa: čitalnica je nastopila s svojim zborom. Na Koslerjevem vrtu je priredila čitalnica 4. junija 1882 veselico v korist ljubljanskega narodnega doma. Na njej so sodelovali Sokol, moški zbor ljubljanske čitalnice, mešana zbora iz Šentvida in Šiške ter vojaška godba. Spored je obsegal 14 pevskih in glasbenih točk ter razvedrilni telovadni program, "*srečkanje*" in umetni ogenj. Vrt je bil okrašen z zastavami in transparenti,

obiskovalcev pa je bilo nad 2000. *"Uspeh veselice je bil vsestransko dober"*. Prvega septembra 1882 pa so imeli še malo veselico s tombolo pri Matjanu, v korist pevske blagajne. [18] Omenjeno je, da na spomladanski veselici 16. junija 1887 *"menda ni smela vojaška godba svirati niti jedne slovanske skladbe."*[19] Pri veselici 14. julija 1901 na Vodnikovem domu je imel podučni in spodbudni govor Tomo Zupan, igrala je prva ljubljanska meščanska godba, prepeval pa Žirovnikov mešani zbor iz Šentvida. Uspeh veselice, na kateri ni manjkalo bengalične razsvetljave in pokanja raket: le nekaj krajcarjev manj kot 300 gld.

1878. | Čitalnica v Spod. Šiški. | 1903.

Vabilo

na

Besedo s plesom

katero priredi

Čitalnica v Spod. Šiški

v proslavo

Valentina Vodnika in XXV. l. društva

ki bo

v nedeljo, dne 1. svečana 1903

pri Koslerji

s prijaznim sodelovanjem tamburaškega kluba *.

VSPORED:

1. — *„Danici"*, svira tamb. klub.
2. *A. Förster: „Ilirija oživljena"*, moški zbor.
3. — *„Valentina Vodnika slava!"* zložil Jak. Alešovec, deklamuje gdč. Helena Zakotnikova.
4. — *Ruski ciganski valček*, svira tamb. klub.
5. *Kam. Mašek: „Strunam"*, moški zbor.
6. — *„Spavaj sladko"*, svira tamb. klub.
7. *B. Ipavec: „Planinska roža"*, možki zbor.
8. **„Mutec."**
   Veseloigra v jednem dejanju.
   Osebe:
   Trdež — — — — — — gosp. A. . .
   Ana, njegova soproga — — — gdč. Tončka Strukeljnova.
   France, njiju sin — — — — gosp. M. Cimerman.
   Mimica, rejenka — — — — gdč. Mici Snojeva.
   Luka, sluga — — — — — gosp. Fran Brzin.
   Dr. Skaza, zdravnik — — — „ B—.
9. **PLES.**

Začetek ob pol 8. uri.

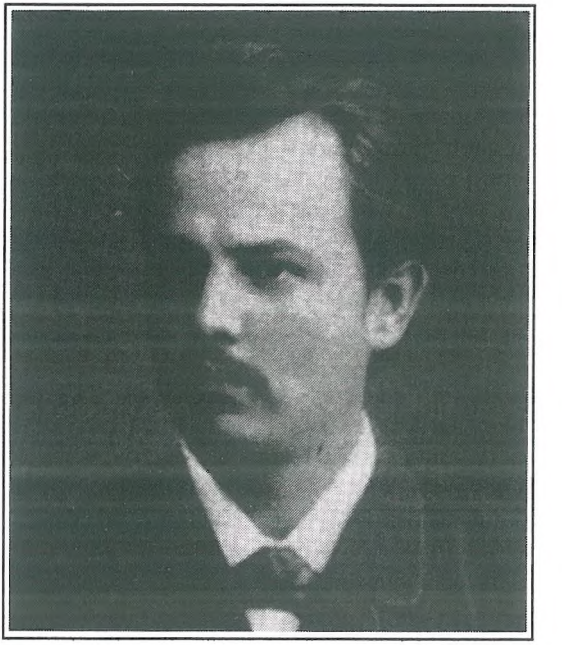
VSTOPNINA za neude 1 K, za družine 3 oseb 2 K, čast. člani čitalnice so vstopnine prosti.

K vdeležbi vabi najuljudneje

Odbor.

J. Blasnikovi naslednik, Ljubljana.

Veliko veselico (v prvih 25-letih "*največja in v nekem oziru naj-znamenitejša*") je priredilo društvo 29. junija 1902 na Koslerjevem vrtu. Samo je oskrbelo ureditev in postrežbo, dohodek (zbrali so 600 kron) pa so namenili Čitalnici, CMD in šišenskemu Sokolu. Sodelovala so pevska društva Slavec, Ljubljana, Lipa in šentviški zbor ter vojaška godba pešpolka Leopold II. št. 27. Šišenski vinski trgovci ("*tovorniki*") Viktor Bolaffio, J. C. Juvančič, Anton Pogačnik, Josip Vodnik, Fran Zajec in Janez Zorman so darovali po sodček "*dobrega rudečega dolenjca, vizelanca, črnine, cvička, belega Štajerca in Istrijanca. Tedaj pa so si oskrbeli tudi za dekorativno alegorijo (delo gledališkega mojstra Waldsteina) nad vrtnim vhodom. Tudi kostumni ples je redno prirejala čitalnica: prvega že 1879, naslednje leto je prišlo "40 mask na živahen ples.*"[20]



Anton Knez (1836-1892), veletrgovec in mecen, ustanovnik Knezove knjižnice, Il. Slov.

-Slavnosti ob 25-letnici Čitalnice. Ta jubilej je praznovalo društvo 2. avgusta 1903 na Koslerjevem vrtu. Slavnost so pričeli "*z veličastno narodno himno 'Lepa naša domovina'. Slavnostni govornik Ivan Resman je predstavil čitalnico kot središče narodnega delovanja in matico narodnih društev. Kot je iz Zgornje Šiške pesnik Vodnik zaklical Ilirija vstan', je v Spodnji Šiški Anton Knez, vzor praktičnega slovenskega gospodarja in domoljub, knez "ne le po imenu nego po duši in dejanju*" zaklical: "*... Šiška vstani.*" In pričela je z narodnim delom čitalnica. Govornik je poudarjal slovansko vzajemnost in ob težnjah po nemški šoli klical k Šiški kot trdnjavi "*slovenskemu imenu, slovenskemu rodu in tej naši sveti zemlji!*"

Govoru je sledila izročitev traku zastavi, ki so jih oskrbela dekleta pod vodstvom gospe Juvančičeve, izdelali pa v Zagrebu. Po pevskih točkah se je poleg pristnega domačega cvička penil še francoski šampanjec, z množično udeležbo pa so Šiškarji pokazali simpatijo do čitalnice. Ob nameravani nemški šoli v Šiški pa je časnikar poročevalec zapisal, naj se ob 25-letnici čitalnice ne začne germanizacija na pragu Ljubljane. Prireditev je bila tudi finančno uspešna, saj je bilo dobrih 480 kron dobička, dolžni pa so bili še plačilo tiskarni.

Prav razprava o stroških tiska za 500 izvodov Izvestij - je bil račun 290 kron res za 70 kron previsok - pa nudi zanimiv vpogled še v finančno preteklost tiskarstva.[21]

-Pevski in glasbeni nastopi. Mešani pevski zbor čitalnice je imel prvi nastop na Martinovem večeru 6. novembra 1878. Januarja 1883 "*citrala sta mojstersko*" gdč. Cilka Rode in Alojzij Lavrenčič. Poleg pevskih nastopov ob veselicah in drugih prireditvah čitalnice, je imel mešani pevski zbor šišenske čitalnice odmeven nastop 1883 ob 125-letnici Vodnikovega rojstva in tudi ob cesarjevem obisku. Vsaj poročilo v Slovenskem narodu je takšno, ko omenja zale pevke v krasnih pečah ter pevce v uniformah po vzoru čeških pevskih društev. Poseben pevski večer so imeli konec decembra 1884 pri Žibertu v Sp.Šiški.

S petjem so sodelovali tudi na birmi leta 1885, ko so pred stolnim župniščem "*v prijetno presenečenje knezonadškofa Missija in drugih odličnih poslušalcev*" zapeli tri pesmi. Ob martinovanju 1886 so pisali o godbi domačega pešpolka, ki je "*po dolgem presledku zopet svirala našo himno 'Naprej zastava Slave'.*" Kaže, da je bil odnos vojaške godbe do slovanskih pesmi odvisen od vsakokratnega poveljnika domačega pešpolka. Novi poveljnik je bil jeseni leta 1889 takim skladbam spet bolj naklonjen kot prejšnji polkovnik.

Ko je malo zatem 8. decembra 1886 "*Slavec*" priredil v gledališču Prešernovo slovesnost, je mešani zbor čitalnice zapel Sohorjevo 'Naša zvezda' in Nedvedov 'Nazaj v planinski raj'. "*Po vsaki pesmi se je zastor trikrat dvignil.*" Na pevskem večeru 8. februarja 1891 Pri raci je kot Amerikanec nastopil Škarjevec. Kranjsko-hrvaška-laška godba pa je ob tej priliki prislužila pevski blagajni osem kron. 31. decembra 1898 so imeli pevski večer pri Zakotniku. Jeseni 1903 je po proslavi 25-letnice Čitalnice prevzel vodstvo moškega zbora učitelj Karel Javoršek, sin šišenskega nadučitelja Javorška.

-Gledališki prizori. S komičnim prizorom so nastopili pri Vodnikovi besedi 2. februarja 1880 Pelan, Štamcar in Zakotnikova. Prva predstava, ki so jo pripravili pa je bila veseloigra Mutec na vrtni veselici 20. junija istega leta. Seznam navaja za prvih petindvajset let delovanja Čitalnice 20 dramatičnih iger, dva prizora ter tri spevoigre (Odvetnika, Slovenija oživljena) oz. opereto (Grajščak in kmeta); nekaj teh so po nekaj letih spet igrali.[22] Pri njih je sodelovalo trinajst gospodičen, tri gospe in 31 gospodov. Med njimi najdemo tudi tedaj uveljavljene gledališke igralce: Ignacija Borštnika, Betetta, Danila, Antona Verovška.[23]

Seznam dramskih prizorov in iger

Mutec
Ne vem
Sam ne ve kaj hoče
Krst mošta (prizor)
Sivi lasje in mlado srce
Krojač Flips
Hišnik v zadregi
Prazna obleka (prizor)
Zdaj gre sem, zdaj gre tje
Lumpaci vagabundus
Čitalnica pri branjevki
Šolski nadzornik
Slovenija oživljena(spevoigra).
Brati ne zna
Dva gospoda pa jeden sluga
Gluh mora biti
Eno uro doktor
Garibaldi
Anton Kržič: Zamujeni vlak
Odvetnika (spevoigra)
Blaznica v prvem nadstropju
Grajščak in kmeta (opereta)
Svoji k svojim
Prepir o krstnih imenih ali štirje zajci
Štempihar mlajši
Nekaj so jih ponavljali.[24]

12. septembra 1882 je uprizoril Pelan "*Krst mošta*", učitelj Jakob Žebre pa je recitiral Kersnikovo "*Našo pesem*". "*Tudi kinežki kvartet se je oglasil.*" Na Martinovi veselici v začetku oktobra 1883 so uprizorili igro "Eno uro doktor", pri kateri sta igrala gdč. Cilka Rode (Ančka) in Škerjanec (Peregrin Kajzel). Slednji je igral komično vlogo tudi na Vodnikovi besedi v Koslerjevi pivovarni 2.2.1885, ko so nastopili v burki s petjem v enem dejanju Krojač Flips in jo je Slovenski Narod ugodno ocenil. Kajzel je "*povzročil toliko smeha, da smo bili v zadregi koga bi bolj opazovali Flipsa ali pa smijoče občinstvo. Po besedi je bil živahen ples, trajajoč do jutra.*"[25] Pri besedi s plesom so 15. novembra 1885 igrali veseloigro v petih dejanjih Antona Kržiča "*Zamujeni vlak*", ki pa je trajala le pol ure. Poročilo navaja zelo pozitivno oceno igralcev.[26] Na martinovanju leto zatem (14. novembra 1886) so igrali 'Blaznica v I. nadstropji' in 'Zdaj gre sim, zdaj pa tje'.

Prvo spevoigro "*Odvetnika*" so uprizorili na veselici 13. novembra 1887, ko so igrali še šaljivko "*Sivi lasje in mlado srce*" ter pri tem dokazali lep napredek. Odvetnik je prišel spet na vrsto leto zatem na besedi s plesom 11. novembra 1888. Slovenec je pohvalil pevce, ki so se dobro naučili tri nove skladbe, posebej pa opozoril na umetniško deklamacijo Josipine Vernikove iz Baumbach-Funtkovega Zlatoroga, "*ki je do solz ganila marsikaterega poslušalca.*" Opereto Kukavica so na občo željo 17. novembra 1889 peli dvakrat zaporedoma. Četveroglasni ženski zbor pa je pohvalno zapel Želje. Na pevskem večeru pri Raci so 28. februarja 1892 "*domače dramatične moči*"[27] igrale Ponesrečeno glavno skušnjo. Tudi 12. februarja 1893 je omenjen pevski večer Pri raci.

-Praznik sv. Cirila in Metoda. Prvi občni praznik slovanskih apostolov so slavili 10. julija 1881 pri Andreju Vodniku. Slavnostni govor je imel dr. Ivan Tavčar. Slavnost sv. Cirila in Metoda so priredili tudi 5. julija 1885: Slovenec in Slovenski narod sta čestitala marljivi čitalnici za prireditev z obsežnim programom (20 točk), pri kateri sta sodelovala pevsko društvo Slavec in Sokol, saj je "*edina priredila dostojno slavlje v spomin tisočletnice Blagovestnikov.*" Zjutraj so začeli ob 9. uri slavnost s cerkvenim opravilom v domači cerkvi, nato pa nadaljevali ob treh popoldan z veselico pri Koslerju z mnogotero zabavo. Program je obsegal petje, godbo, telovadbo, streljanje, tehtanje, plezanje, razne igre in "*umeteljni*" ogenj. Posebej so ugajale "*zale Šišenske pevke v svojih krasnih pečah*". Po izvrstni telovadbi, pri kateri so se čudili "*izvežbanosti in predrznosti naših Sokolov*", je kljub slabemu vremenu poletel tudi balon "*Capfit*", ki ga je (tedaj) spustil profesor Globočnik, a se je kmalu izgubil v oblake.[28] 4. julija 1892 je prižgalo društvo na Drenikovem vrhu velik kres v čast sv. Cirilu in Metodu, ob tem pa so s streljanjem in petjem olepšali prekrasni večer. 17. julija 1900 je bila spet veselica CMD pri načelniku podružnice Matjanu, ki je bila živahna in finančno uspešna.

-Martinov večer. Prvega so praznovali novembra 1878. Poročilo v Slovenskem narodu omenja besedo s plesom na Martinovo nedeljo leta 1885 v prostorih zimske pivovarne. Za vstopnino 20 krajcarjev so lahko obiskovalci prisluhnili sedmim glasbenim točkam in veseloigri Zamujeni vlak, nato pa sta bila tombola in ples. Beseda je trajala od 7.30 do 11.30 zvečer, a drugi ples do 3.30 zjutraj.[29] Leta 1886 so 14. novembra igrali "*Martinu v čast*" dve igri. Martinovo veselico 15. novembra 1891 so popestrili z igro Bratranec (ga. Zvonarjeva, gdč. Nigrinova in Slavčeva, Perdan in Borštnik). Petje je vodil "*mladi g. Javoršek,*" vstopnina pa se je prvič povišala na 50 kr. Martinovanje so imeli tudi v za čitalničarje nesrečnem letu 1892, v katerem so pospremili več svojih članov k sv. Krištofu.

Leta 1893 je bila Martinova beseda, ki jo je vodil pevovodja A. Sachs. Pri besedi 2. novembra 1894 se je odlikovala solopevka I. Tavčar, udeležila pa sta se je tudi brata Hubad.

Leta 1895 je bila Martinova veselica 17. novembra. Martinov večer je bil leta 1896 "*kakor po navadi, pri Ančniku*". Naslednje leto so priredili "*čitalničarji sebi in gostom v zabavo*" Martinovo besedo v pivovarni. Pevske nastope je vodil Rožanc, imeli so še tombolo



Čitalnica v Spodnji Šiški.

VABILO

na

Silvestrov večer,

katerega prirede

pevci in pevke

v soboto, dne 31. decembra 1898. l.

v gostilni pri Zakotniku v Spodnji Šiški.

VSPORED:

1. Petje.
2. Deklamacija, govor i. t. d.
3. Tombola.

Začetek ob 8. uri zvečer — Vstopnina prosta.

K mnogobrojni vdeležbi vabijo najuljudneje

pevci in pevke.

J. Blasnikovi nasledniki, Ljubljana.

in ples z orkestrom, igro Lumpacij Vagabund pa tudi izid je bil uspešen, bilo je skratka "*baš tako veselo in morda še bolj živahno kakor enake veselice preteklih let*", kot beremo v časniškem zapisu.[30] Narodna čitalnica je leta 1903 pripravila Martinov večer sredi novembra v gostilni pri Ančniku: odločili so se za domačo zabavo brez posebnih stroškov.

-Posebni večeri in prireditve. 19. marca 1887 so priredili v gostilni pri Kankertu "*Knezov večer*" s katerim je čitalnica počastila svojega ustanovitelja in dobrotnika. Na prireditvi so govorili Drenik, Govekar in Gale, ki je tudi deklamiral Gregorčičevo pesem 'Možu'. Ob zlati maši mecena škofa Strossmayerja je Čitalnica 18. marca 1888 priredila pri Kankertu Strossmajerjev večer, naslednji dan pa mu brzojavno čestitala ob jubileju. Čestitko k petdesetletnici njegovega škofovanja pa so poslali leta 1900.[31] Leta 1888 so 12. avgusta proslavljali tudi 40-letnico cesarjevega vladanja. Petdesetletnico vlade Franca Jožefa je slavila čitalnica 2. decembra 1898 s serenado. Čitalnica se je 18. julija 1889 udeležila sprejema koroških Slovencev in oskrbela streljanje na "*Štajerčevem griču*" (današnji Bellevue). Ob praznovanju 70-letnice Luke Svetca ga je čitalnica pozdravila 25. oktobra 1896 z domačo prireditvijo; slavnostni govor je imel tehnik Ignacij Šega.

-Izleti. Izvestje omenja v zaključku tudi društvene izlete: čitalnica je v obdobju 1878-1903 obiskala štirikrat Bled, po dvakrat Dobrovo, Kamnik in Šmarno goro, po enkrat pa so bili v Dolenjem Logatcu, Mozirju, na Sv. Katarini, Sv. Joštu, v Tržiču, Zagrebu in v zlati Pragi.[32] A kronološki pregled dejavnosti kaže, da je bilo takih izletov nekaj več: pot do Šentvida, Ljubljane ali Dola niso šteli za izlet. Spomladi 1881 so imeli izlet "*na rajski Bled*", ki so ga obiskali spet 14. junija 1885. Ko je tedaj "*čitalnica poletela na Bled*" je Anton Knez zapisal v spominsko knjigo verz, ki opozarja na slovensko narodnostno zavest in še vaško občutje:

"*Iz vasi slovenske smo doma,*
Smo slovenskega mišljenja;
Verni sini majke Slave,
Le té držimo se zastave."

Tretjič so šli čitalničarji (26 po številu) na Bled 28. junija 1891 in čeprav so potovali v živinskih vagonih, jim to ni zatrlo židane volje. Na Bled so se odpravili spet leta 1894.[33] Avgusta 1881 se je čitalnica z zastavo udeležila praznika notranjskega naroda v Logatcu, dve leti kasneje je v začetku septembra sodelovala na veselici v Postojni v korist ljubljanskemu Narodnemu domu. Blagoslovitve zastave Sokola v Mozirju se je leta 1884 v hudem dežju na dveh vozovih udeležilo 13 članov, odbornikov in pevcev. A (kot beremo v poročilu) narodne romarje tudi skoraj nepretrgani nalivi niso motili.

Udeleževali pa so se tudi slovesnosti v bližnjem Šentvidu tako 4. oktobra 1883 ob 800-letnici fare, ki je bila še sto let nazaj tudi njihova, kakor leto zatem konec maja blagoslova zastave tamkajšnjega Katoliškega rokodelskega društva. Petčlanska delegacija se je z zastavo udeležila 20-letnice pevskega društva Kolo v Zagrebu za binkošti 1882. Leta 1886 so priredili "*prijetni pohod*" na Dobrovo in k Dolinarju, kamor je prišel tudi državni poslanec Josip Poklukar. Pohod v Kamnik 15. junija 1887 je udeležence "*jako zadovoljil*", saj je tam pevsko društvo Lira sprejela čitalničarje kot brate in jih zabavala.

Leta 1887 se je pri Sv. Jakobu v Ljubljani čitalnica udeležila blagoslovitve zastave pevskega društva Slavec. V tem letu je 10. avgusta prvič prišla "*odlična in številčna družba Čehov v Ljubljano*", kar je "*zgodovinsko v povestnici češko-slovenski.*" Čitalnica je goste pozdravila že na kolodvoru, sodelovala pri ljudski veselici pri Koslerju in 11. avgusta sprejela

goste z nastopom čitalnice in zbora pod slavolokom na Vodnikovem domu pri Matjanu. Ti so prišli tja čez "*Zgornji Rožnik in Drenikov 'Češki' vrh.*" Tudi pohod v Dol 4. avgusta 1889 je ostal zapisan v najprijaznejšem spominu. 15. septembra 1889 je sodelovala čitalnica na Slavčevi veselici večinoma z novimi pevkami: oba mešana zbora 'Pri zibeli' in 'Na tujem', so morali ponavljati.

13. julija 1890 so šli na pevski izlet v Škofjo Loko, čitalniški moški zbor pa je 27. julija na ljubo svojemu pevovodju pel pri novi maši Fr. Pesca v Tomišlju. Leta 1891 so se udeležili (12. julija) še odkritja spominske plošče dr. Janezu Bleiweisu, večje zastopstvo čitalnice pa tudi narodnih slavnosti v Zagrebu v začetku septembra.

Zadušnico za konec marca 1892 umrlim ustanoviteljem čitalnice Antonom Knezom so imeli čitalničarji na Šmarni gori; tedaj je mešani zbor pel Fr. Govekarjeve skladbe. Tega leta so imeli 11. novembra "*pohod v prijazni Kamnik.*" Jubilejev drugih čitalnic se je udeleževalo z zastavo odposlanstvo čitalnice: 1893 tridesetletnice čitalnice v Kranju (13. avgusta) in 1894 petindvajsetletnice postojnske (5. avgusta) ter desetletnice pevskega društva Slavec v Ljubljani (10. julija).

Leta 1898 je čitalnica imela pohod na Sv. Katarino (5. julija), ki ga omenja Izvestje med najzabavnejšimi, pri čemer je mnogo "*izdala izvrstna postrežba pri 'Turistu'.*" Čitalnica se je udeležila tudi Koseskove slavnosti (14. avgusta) v Lukovici in blagoslovitve zastave ljubljanskega zidarskega in tesarskega društva (14. septembra). 30. aprila 1899 so šli spet na Šmarno goro, 23. julija na desetletnico bralnega društva v Tržič in 17. septembra na Potočnikovo slavnost v Šentvid. Sredi junija 1904 so se z zastavo udeležili pomembnega slavja na Notranjskem: blagoslovitve sokolske in čitalniške zastave v Postojni. V imenu Čitalnice je zabil žebelj Franc Drenik z geslom: "*Preko tebe (zastava) naj ne pride nikdar isti, ki želi naše Juliške alpe.*"

-Društveni prapor. Že po ustanovitvi čitalnice so zbirali prispevke za zastavo, ki jo je izdelala Beti Koglnova, omenjena kot znana rodoljubna gospa. Prapor so blagoslovili najslovesnejše 6. julija 1879: blagoslov je opravil državni poslanec Karol Klun, kumovala je Marija Murnik, slovesnosti pa so se udeležili tudi predstavniki ljubljanske (Ivan Hribar), šentviške in bizoviške čitalnice, ljubljanskega Sokola in Glasbene matice, "*Slovenskega Naroda*" (Josip Jurčič), državnih (dr. Josip Vošnjak) in deželnih poslancev (dr. Valentin Zarnik). Po slavnostni besedi je cesarski svetnik Murnik govoril o Vodniku, Fran Drenik o čitalnici, dr. Zarnik pa je v zaključku polaskal Šiškarjem: "*Ljubljana je središče - je glava Slovenije. Ta glava je dobila po zmagi Josip Schneida klobuk, Šiška je pa pušelc na tem klobuku.*"[34] Ob 25-letnici čitalnice so preskrbeli trakove k zastavi in se odločili na prazno stran zastave dati podobo sv. Cirila in Metoda, ki jo je nato naslikal podobar Jebačin.[35]

-Knjižnica in predavanja. Knjižničarji čitalnice so bili v času 1878-1903 štirje (Fr. Bizjan, A. Knez, Ivan Škarjovec, ki je 1903 slavil 25-letnico svojega odborništva in Janko Štrukelj).[36] Častni član dr. Janez Bleiweis je 1881 podaril čitalnici izvod Gerbičevih pesmi, 1888 je Jakob Alešovec podaril knjigo Ne v Ameriko, dvanajst letopisov Slovenske matice in 23 zvezkov Slovenske Talije. Društveno knjižnico so obdarovali gospodični Marjeta Gorjup in Sadu, gospe Faukal-Snoj, Ana Knez in Marija Štrukelj ter petindvajset gospodov: poleg omenjenih še Simon Rutar, šolski svetnik Friderik Žakelj, ki je od leta 1886 naprej daroval do 10 zvezkov letno in ravnatelj gimnazijski Fran Wiesthaler, ki je mnogo let redno daroval knjige. Čitalnica je bila naročnica Mohorjevih knjig, članica Slovenske, Glasbene in Hrvatske Matice in Dramatičnega društva.

V prvem petindvajsetletju je naročala 29 slovenskih časnikov: Slovenski narod, Slovenec in Novice, Edinost, Slovan in Slovanski svet, pa tudi Amerikanski Slovenec, Rodoljub, Domoljub in Delavski list ter Zarjo. Med listi so bili tudi otroški Vrtec, Angeljček in Zvonček ter strokovni (Slovenski čebelar), humoristični (Brencelj, Juri s pušo, Jež, Rogač in Brivec) in bolj literarni Dom in svet. Od nemških sta bila to Interessantes Blatt in Oesterreich und seine Völker im Wort und Bild.[37] Konec leta 1902 je štela knjižnica 1600 zvezkov, od katerih so jih v letu dni prebrali 800.[38]

Konec 19. stoletja so imeli tudi predavanja. V januarju in februarju 1892 je trikrat predaval kustos muzeja prof. Alfonz Müllner o arheoloških obdobjih Ljubljane in gotovo predstavil tudi svoje raziskave starejše zgodovine cerkve sv. Jerneja, kar je pred desetletjem tudi objavil. Tisto leto spomladi (marca) je predaval ravnatelj kmetijske družbe Gustav Pirc o razvoju in namenu te družbe, ki je nemara malo pred tem dobila podružnico v kraju, drugo predavanje pa je imel o fotografiji. Marca 1899 je predaval jurist Fr. Jančigaj o narodni pesmi.

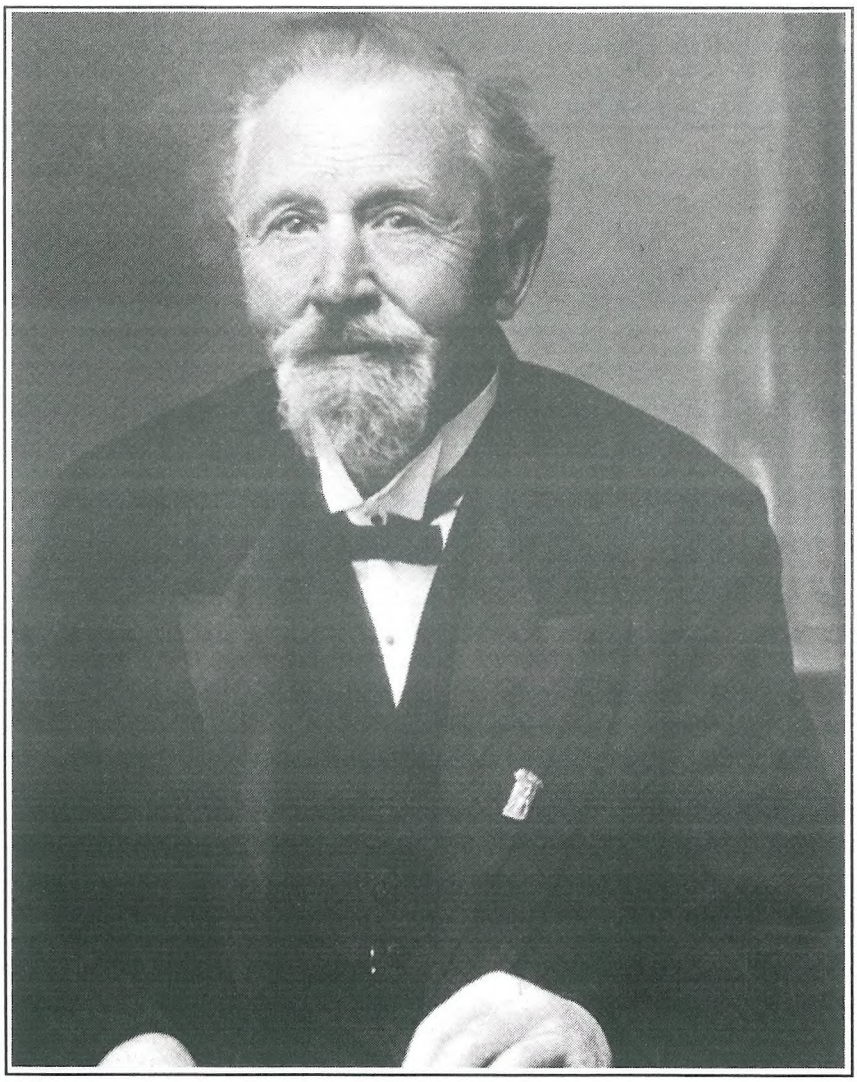


Razglednica Spodnje Šiške s stavbami ob Celovški cesti, ki jo je najbrž založil Jos. Vodnik, saj so upodobljene - poleg cerkve - kar tri njegove stavbe. Hiša na desni nasproti cerkve je bila sedež Čitalnice, o čemer priča tudi napis med oknoma v nadstropju. Okoli 1900.

-Društveni sedež. Najprej je imela čitalnica sedež pri "*Guziju*" (na poznejši Celovški 30, Gosar), nemara v gostilni, leta 1881 se je preselila - kot beremo - v idilično hišico k "*Baročku*" (na poznejši Vodnikovi 8), od leta 1884 pa je imela domovanje v hiši Josipa Vodnika nasproti cerkve.[39] Svečana Vodnikova beseda 2. februarja 1897 ob stoletnici slovenskega časnikarstva je rodila željo po lastnem domu čitalnice, po "*Vodnikovem domu*" kot je predlagal poimenovanje Ivan Zakotnik. Do maja 1897 so kupili 337 kvadratnih sežnjev

veliko parcelo pod zgornjo šišensko (1903 že: Vodnikovo) cesto.[40] Zato so priredili 13. junija ob sodelovanju društva Slavec veselico pri Koslerju, ki je prinesla skoraj 300 K dohodka. Maja 1899 so razposlali 1500 tiskanih prošenj za prispevke pri gradnji Vodnikovega doma. Prvi odgovor so prejeli od škofa Strossmayerja, ki je poslal v ta namen 50 gld.[41]

Druga veselica v tak namen je bila 6. avgusta 1899 pri Pogačniku: postavili so dva odra, za zbora Slavec in čitalničnega. Fran Gerbič je poklonil čitalnici pesem za mešani zbor Pozdrav pomladi. Petje je vodil operni kapelnik Benišek. Ob udeležbi vojaške godbe se je veselica *"pošteno ponesla."* A kaže, da nabiranje sredstev za stavbo ni dobro napredovalo: do konca leta 1902 so zbrali nekaj manj kot 800 K in upali, da pridejo do svojega doma vsaj



Fran Drenik, slikan ob 60-letnici ljubljanskega Sokola. ZAL, fototeka.

v drugem četrtstoletju. Imetja čitalnice ni bilo tako malo: stavbišče za Vodnikov dom je bilo vredno 1920 K, društveni inventar 1400 K, pri Kmetski posojilnici so imeli 500 K, vsega za dobrih 4700 K imovine.[42]

-Delovanje Čitalnice v zadnjem desetletju samostojne spodnješišenske občine lahko pogledamo po sejnih zapisnikih Čitalnice, ki so na srečo ohranjeni.[43] V obdobju po praznovanju 25-letnice leta 1903 je še leto dni vodil čitalnico Fran Drenik, ki se je na XXVII. občnem zboru na Štefanovo 1904 pismeno odpovedal predsedstvu. Čitalnica ga je za njegovo 24-letno vodenje tedaj izvolila za častnega člana. Drenik nato sicer ni bil več v odboru, a je na občnih zborih zvesto sodeloval s predlogi, prevzel pa še režisersko delo pri pripravah iger. Ko je leta 1908 praznoval svojo sedemdesetletnico, so mu na predlog predsednika Maurerja izročili "*v znak hvaležnosti mal spomin*". Odbor čitalnice se je po zagotovilu blagajnika, da "*društvena blagajna lahko utrpi do 50 K*", odločil za srebrn podstavek z vrezanim tekstom: 'K sedemdesetletnici Čitalnica v Šiški' ter za šopek, v katerega so dodali še "*gotovo število smodk*". Društveni pevski večer 5. aprila 1908 je bil tako v znamenju Drenikovega večera, ko so mu po tajnikovem orisu njegovih zaslug za narodno delo izročili darilo: "*Zaslužnemu možu se je vsevprek čestitalo.*" Slavljenec se je pozneje pismeno prisrčno zahvalil za "*izkazano slavje, ki ga je ginilo do srca.*"

Predsednik čitalnice je na občnem zboru konec leta 1904 postal Viljem Maurer, ki je opravljal to nalogo do smrti decembra 1924. Na občnih zborih so volili vsako leto predsednika, blagajnika in navadno še šest članov odbora. Dolgoletni blagajnik društva Ivan Suwa se je po 28-letih odpovedal temu delu zaradi težav z očmi, čitalnica pa se mu je zahvalila za prizadevnost z izvolitvijo za častnega člana.

Društveni blagajnik je bil od leta 1909 Fran Burger, že v letih 1905 do 1907 podpredsednik čitalnice, od leta 1908 pa je bil na tem mestu v odboru društva Leopold Burja. Tajnik društva je bil učitelj Karel Javoršek (1904-05), nato Fran Jančigaj (1906-07) in od leta 1908 Fran Kralj. Društveni knjižničar je bil Ivan Škarjevec do 1905, nato pa Dragotin Mohar, ki mu je še kdaj pomagal pri delu Škarjovec, prizadeven tudi pri krašenju prireditvenih dvoran. Ekonom ali gospodar društva je bil do leta 1907 Ivan Zakotnik, nato pa je njegovo mesto prevzel Ivan Škarjovec. Po zapisnikih čitalnice lahko sledimo delovanju društva do leta 1912, ko so bili izvoljeni v odbor Maurer, F. Burger, Škarjovec, Ivan Petrič, Kralj, Mohar, L. Burja in Ivan Femc.

Čitalnica je štela tudi v tem času okoli 130 članov, občnih zborov konec leta na Štefanovo pa se je udeleževalo od 25 do 34, kdaj pa tudi manj članov. V začetku leta 1911 so sklenili pripraviti okrožnico z vabilom za nove člane ter jo razposlati "*takim ljudem, ki so znani kot napredni, pa še niso člani.*" Čeprav so se konec leta 1910 zbali presenečenja na občnem zboru "*da bi namreč znala kaka politična stranka dobiti v svoje roke in izrabljati čitalniško premoženje s strankarske namene*" in so vabili k večji udeležbi, je prišlo le običajnih 30 članov. S članarino so zbrali letno okoli 550 do 650 K, čitalnica pa je imela letnih stroškov od okoli 500 do 1500 K (in nekaj več dohodkov), glede na število uspešnih prireditev med letom. V začetku 20. stoletja je čitalničino premoženje raslo: od leta 1904 s 4840 K na 5225 K leta 1910. Kljub temu se februarja 1911 niso odločili za nakup hiše na Celovški 62 nasproti cerkve, v kateri je delovala čitalnica in jo je lastnik Josip Vodnik prodajal za okoli 5200 K, morda bi jo dal celo za 4200 K. Tak predlog zgornješišenskega župana in odbornika čitalnice Ivana Zakotnika so zavrnili, saj bi adaptacija hiše za društveno delo stala še okoli 1000 K. Leta 1909 pa so bila spet živa prizadevanja za postavitev Vodnikovega doma v katerem bi bil sedež narodnih društev.

Časopisi. Konec leta 1903 so sprejeli predlog za naročilo na list "*Mir*", ki je bil v tedanjih koroških razmerah zelo pomemben in ga najdemo med naročenimi listi v naslednjih petih letih. V letu 1904 so bili naročeni na trinajst, v letu 1906 na devet, 1907 pa na 12 listov. Nekatere so dobivali le pol leta: 1904 Sočo in Domovino, a je bilo zanju premalo zanimanja, tedaj pa zadnjič najdemo v seznamu Rodoljuba, prvič pa Stražo, v letu 1906 pa ni bilo več Interr. Blatta. Od srede leta 1907 niso več prejemali Slovenca, saj so list "*radi nedostojne pisave*" odpovedali. Tedaj pa so dobivali Omladino, Slovenijo in Naše zapiske, naslednje leto pa Korošca, Svobodo, Svobodno misel in Slovenski branik. Leta 1911 so prejemali tudi list Učiteljski tovariš. Najbolj zvesta je bila čitalnica Slovenskemu narodu, Slovanu in leposlovnim in mladinskim listom (Dom in svet, Ljubljanski Zvon, Zvonček, Vrtec, Angeljček), pa tudi humorističnemu listu Jež. Čitalnica je bila tudi med člani Mohorjeve družbe in Slovenske matice, kdaj tudi članica Matice hrvaške, od jeseni 1906 društva Akademija in pozneje še Glasbene matice.

Čitalniška knjižnica je leta 1904 štela okoli 1500 knjig, leta 1909 čez 1600. Letni prirast je bil par deset knjig, ki so jih v večjem številu podarjali posamezniki. Tako je prof. Bož. Žakelj že od leta 1880 naprej vsako leto podaril čitalnici nekaj knjig, kot je omenjeno leta 1911. Izposoja je od leta 1904 do 1908 stalno naraščala (do dobrih 2100 izposojenih knjig letno), nato se je naslednji dve leti zmanjševala, leta 1911 pa spet zasledimo porast izposoje.

Za knjige so namenili leta 1905 dobrih 100 K (večji del za nove, petino za vezavo), v letih 1907 in 1908 pa po 165 K. Zanimivo idejo o preoblikovanju čitalniške knjižnice v javno ljudsko knjižnico je izrekel na občnem zboru decembra 1910 častni član društva Fran Drenik, a njegov predlog odbor ni mogel izvršiti, ker bi bil za čitalnico predrag. A kaže, da ta misel med čitalničarji ni zamrla in do ustanovitve javne knjižnice v Šiški je prišlo ob 50-letnici čitalnice avgusta 1928.

leto	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
izposoja	911	1199	1230	1894	2114	1774	1545	1722
obisk					671			
poslovne ure					50			

Delovanje čitalnice v desetletju pred prvo svetovno vojno je bilo predvsem v znaku priprav dveh ustaljenih prireditev: Vodnikove besede v začetku leta na Svečnico in Martinove veselice ob koncu leta. Vodnikova beseda je po Drenikovih besedah (konec leta 1903) zaradi stroškov vedno presegala dohodke, saj so se potrudili, da je bila prireditev izpeljana kar se da slovesno.

V začetku 20. stoletja so imeli prireditve v gostilni Ančnik (Burja, pri Petru), v Vodnikovi hiši na Celovški, a že 1902 menili, da niso prostori čisto pripravni. V letih 1904 do 1906 so besedo pripravili v Koslerjevi zimski pivovarni, od leta 1907 pa v novem 21 m dolgem in 93 m širokem salonu gostilne pri Kankertu, ki jo je vodil gostilničar I. Tonich tako, da so bili čitalničarji "*zadovoljni tudi s postrežbo, pijačo in kuhinjo.*" Temu lokalu na Celovški 20 (na vogalu z današnjo Tržno) so bili zvesti vsaj do leta 1912, izjemoma so priredili Vodnikovo veselico leta 1911 v novem hotelu Bellevue na Šišenskem griču, kjer so imeli že martinovanje leta 1909.



Začetek poslovnega reda knjižnice šišenske Čitalnice, 1928.

Pri običajni Vodnikovi veselici leta 1904 je sodelovala vojaška godba pešpolka št. 27, domačini pa so pripravili spevoigro Vinska preskušnja in pesmi. Glavni dobitek srečolova (dragocena ura) je ostal čitalnici, ker niso prodali vseh srečk. Ples je trajal do ranega jutra, obisk pa je bil dober.

Vodnikovo besedo leta 1905 so oblikovali moški zbor, Društvena godba in domači gledališki diletanti z burko enodejanko Jakoba Alešovca 'Nemški ne znajo'. Temu pa je sledil ples do ranega jutra. Po zapisu v časniku, ki je izvajalce pohvalil, je tudi ta veselica "*pokazala, da Šiška napreduje!*" Morda pa je k temu pripomoglo tudi veselje nad dejstvom. da je bila "*to prva veselica v spomin Vodnika, ki po dolgih letih ni povzročila čitalnici gmotne izgube, dasi se je izvršila z istim sijajem kot prejšnja leta.*" Leta 1906 sta Vodnikovo besedo priredila skupaj Čitalnica in Sokol s sodelovanjem čitalniškega moškega zbora in Društvene godbe iz Ljubljane. Stroškov je bilo dobrih 180 kron, dohodkov pa dobre 4 krone manj, zato sta društvi družno pokrili izgubo. Precejšen strošek je bil najem godbe: društvena godba je za nastop zahtevala 140 kron.

Posebej je bila po poročilu v časopisju prijetna 29. Vodnikova beseda 2. februarja 1907 Živahnost in domači duh "*je številno narodno družbo obvladal od večera do - zore.*" Najlepša pevska točka je bil sekstet iz Prodane neveste, pri katerem je sodeloval Betetto, prepeval je še moški zbor pod vodstvom L. Bajde, čitalničarji pa so uspešno zaigrali še šaloigro Ne kliči vraga. Za koncertne točke in ples pa je poskrbel ljubljanski sekstet. Od loterije so dobili dobrih 100 kron, od vstopnine (159 obiskovalcev nečlanov) pa nekaj manj. Stroškov je bilo za polovico prihodkov (za godbo so odšteli 60 kron) in čisti dobiček je znašal nekaj manj kot 100 kron.



„Čitalnica" in „Sokol" v Šiški.

Vabilo

na

VODNIKOVO BESEDO

s plesom

katero priredita skupno

„Čitalnica" in „Sokol" v Šiški

na Svečnico, dne 2. februarja t. l. v Koslerjevi pivarni

s sodelovanjem čitalniškega moškega zbora in popolne slavne Društvene godbe.

SPORED:

1. Koračnica.
2. ZADRAŽIL: „Dvoboj", overtura.
3. J. ALJAŽ: „Naša zvezda", moški zbor.
4. Prolog, govori iur. g. Fr. Jančigaj.
5. FISCHER: „Anica", valček.
6. A. FÖRSTER: „V brezupnosti", moški zbor.
7. GERVAIS: „Slovenske pesmi", potpuri.
8. ZAJC: „Domovini ljubi", pesem za krilovko.
9. FR. FERJANČIČ: „Sijaj solnčice!", moški zbor.
10. STRAUSS: „Netopir", potpuri.
11. EILENBERG: „Kladvice zlatarja", prizor.
12. P. KRIŽKOVSKI: „Utopljenka", moški zbor.
13. ZIEHRER: „Lepa Dunajčanka", polka hitra.
14. ✻ Ples. ✻

Vodnikovo besedo ob 150-letnici njegovega rojstva je leta 1908 pripravila čitalnica v slovesno okrašenem salonu pri Kankertu: v ozadju odra je bila upodobljena Vodnikova rojstna hiša s spominsko ploščo, sredi odra pa je stal v zelenem gaju ovenčan kip pesnika, okoli katerega so bile zbrane pevke in pevci pod vodstvom "*odličnega in požrtvovalnega učitelja*" Karla Javorška. Odlični pevci Škarjovec, Mohar, I. Kovič in L. Burja so zapeli in zaigrali spevoigro "*Vinska poskušnja*" "*s tako dovršenostjo, da bi občinstvo najraje prijetno točko še enkrat poslušalo.*" K živahnemu plesu je pripomogel tamburaški klub Šiška, gostilničar Tonih pa "*se je vestno trudil zadostiti gostom.*" Avtor zapisa v Slovenskem narodu o tej slovesnosti ni pozabil opozoriti, da so bile Vodnikove besede pred leti na Slovenskem običajne, tedaj pa so veselice ob Svečnici prirejali "*v druge primerne in potrebne namene. Le, sicer napredna Šiška, je ostala in ostane tozadevno konservativna.*"

Vabila za Vodnikovo veselico leta 1909 - 500 jih je preskrbel Mohar - je po Šiški raznašal stari pismonoša Šušteršič. Občinstvo je bilo zadovoljno z burko "*Dva gospoda in en sluga*" in zborovskim petjem, godbo in plesom, obisk je bil zadovoljiv, finančni uspeh pa skromen: 1 krono 85 vinarjev. Glavno vlogo pri Vodnikovi veselici leta 1910 je imel pevski zbor pod vodstvom Al. Potočnika. Leta 1911 so jo pripravili v hotelu Bellevue: čeprav udeležba ni bila številna, so veselico ocenjevali uspešno. V letu 1912 je bila beseda spet pri Kankertu: z nagovorom Ivana Petriča, petjem, igro Klobuk, plesom in srečolovom.

Martinovo veselico so leta 1904 prepustili Sokolu, a čitalnica je sodelovala pri prireditvi. Skupaj s Sokolom so pripravili 18. septembra pri Koslerju vrtno veselico s telovadbo in petjem, šaljivo loterijo in umetnim ognjem. Zaradi mrzlega vremena veselica finančno ni uspela, saj se je "*sešlo premalo občinstva.*" Martinovanje 12. novembra 1905 pri Ančniku je bilo uspešno, saj je prišlo toliko ljudi, da ni bilo prostora za vse. Vstop je bil prost. Za plesno glasbo so poskrbeli domači tamburaši, pevski zbor je prepeval, uspešna pa je bila tombola. Martinova veselica leta 1907 je bila po občnem zboru Podružnice sv. Cirila in Metoda in je tako imela značaj "*Ciril-Metodove veselice.*" Salon pri Kankertu so lično okrasili s čitalniško zastavo na kateri sta bila upodobljena slovanska blagovestnika, z zelenjem in narodnimi zastavami. Nastopil je pomlajeni pevski zbor pod vodstvom Karla Javorška, slišale so se deklamacije in predstavili so igro Atleti pevci, za ples pa je igral tamburaški klub Šiška: "*plesarci in svirači so do rane ure tekmovali glede vstrajnosti.*" Dobiček (dobrih 176 kron) sta si društvi razdelili na pol.

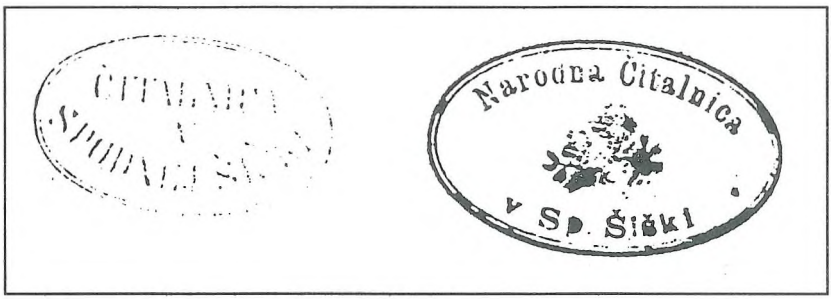


Vabilo na skupno Vodnikovo besedo Čitalnice in Sokola v Šiški, 1906.

Leta 1908 je bil Martinov večer pri Kankertu uspešen: poslušali so petje in gledali burko "*Eno uro doktor*". Naslednje leto so to prireditev pripravili pri Moharju, pri srečolovu so bili zadetki tudi gos, kura in petelin, prepevala sta mešani in moški zbor, uprizorili pa so burko "*Ravna pot, najboljša pot.*" Že med sporedom pa so v prvi sobi pričeli z živahnim plesom, ki je trajal pozno v noč. Novembra 1910 so Martinov večer pripravili "*izborno v vsakem oziru*" v hotelu Bellevue: sodelovali so pevci in tamburaški zbor pod Orožnovim vodstvom. Ta je dobil zatem nagrado 20 K, saj je bilo po prireditvi 159 K dobička. Manj dobička je prinesla taka prireditev leta 1911, ko so imeli skoraj 25 K prebitka. Raznašanje ali pošiljanje tiskanih vabil za čitalnične prireditve je od leta 1909 vedno bolj nadomeščala reklama v časnikih. Poleg Vodnikove in Martinove veselice je čitalnica priredila kakšno *v e s e l i c o* tudi pomladi, poleti ali v zgodnji jeseni. Tako na cvetno nedeljo 1907 z veseloigro v treh dejanjih Jos. Vogrinca 'V Ljubljano jo dajmo!' V glavni vlogi je nastopil A. Verovšek, režiser slovenskega gledališča v Ljubljani. "*Igra, petje, tombola - na videz skromni spored - je vendar izredno številno občinstvo povsem zadovoljil*", kot je poročalo časopisje. Ker je bila vstopnina 40 vinarjev, za člane čitalnice pa zastonj, in so od vstopnine zbrali 44,50 K, lahko računamo na kakih 200 obiskovalcev in nastopajočih. Dobička od veselice so imeli dobrih 80 K, saj so čitalničarji pa tudi Verovšek, sodelovali brazplačno.

Sodelovanje pri drugih društvih. Čitalnica je leta 1904 sodelovala pri 25-letnici ljubljanskega pevskega zbora Slavec in na martinovanju šišenskega Sokola, ter na sokolski poletni veselici leta 1906, ko so razvili sokolsko zastavo in jo nato hranili v prostorih čitalnice. Kljub sodelovanju med Sokolom in Čitalnico pa je kdaj prišlo tudi do manjših trenj (in "*je postala debata precej burna*"), kot sredi leta 1908 verjetno zaradi priprav prireditev: prav veliko veselic hkrati se v Šiški ni dalo uspešno izvesti. Kakšno prireditev pa so pripravila društva tudi skupaj. Ko so 13. septembra 1908 odprli in blagoslovili novo šolo, je čitalniški pevski zbor sodeloval pri maši in po njej še zapel Jenkovo Molitev. Na tej slovesnosti se je kot odposlanec udeležil - tajnik čitalnice Fran Kralj. Sodelovanje z drugimi društvi je koristilo tudi čitalnici, saj si je od Ženskega telovadnega društva večkrat sposodila njihov oder.

Čitalnica se je 15. avgusta 1908 kljub silnemu dežju udeležila praznovanja peindvajsetletnice pevskega društva Lira v Kamniku. Zanimivo pa je, da se praznovanja 40-letnice Šentviške čitalnice 16. septembra 1906 niso udeležili, temveč so (kot so sklenili po daljši debati) poslali le - brzojavno čestitko. Pod čitalniško zastavo pa so se udeležili slovesnega odkritja Prešernovega spomenika v Ljubljani in se tam tudi slikali.



Starejši in novejši žig:
"ČITALNICA V SPODNEJ ŠIŠKI" in "Narodna Čitalnica v Sp. Šiški"

Pevski zbor. Konec leta 1903 so določili pevovodji nagrado 2 K od vaje 5. marca 1905 so priredili pevski večer pri Raci. Zavezi slovenskih pevskih društev so v tem letu poslali članarino za dvanajst pevcev. Težje pa je bilo s pevkami. Čitalniški mešani zbor so sklenili jeseni 1906 na novo ustanoviti in jeseni 1907 so si prizadevali za vključitev novih pevk. A v začetku leta 1908 se je moški zbor številčno povečal, pevovodja Javoršek pa je bil mnenja, naj misel na mešani zbor opuste, ker ni bilo zanesljivih pevk. Pred Vodnikovo besedo sta se namreč dve najboljši pevki skujali in v zadnjem trenutku sta vskočili gospa Mohar in gdč. Franja Burger.

Pri veselici marca 1907 je prepeval moški zbor pod vodstvom Bajde. Leta 1908 je bil pevski zbor izredno močan in je imel tudi mnogo nastopov. Pevski zbor je sodeloval pri prireditvah drugih društev, posebej pri sokolskih veselicah. Avgusta 1909 je pevovodjo učitelja K. Javorška (izrekli so mu zahvalo) nasledil njegov stanovski kolega Potočnik z mesečno plačo 16 K. Jeseni 1911 je vodstvo pevskih vaj prevzel Ivan Petrič. Marca 1911 so pevci slabo obiskovali pevske vaje, češ, da se premalo nauče in želeli naj bo pevovodja bolj energičen in manj popustljiv. V letu 1910 je štel pevski zbor 23 pevcev in je imel čez 100 vaj in 10 javnih nastopov: prepevali so na dveh pogrebih in eni podoknici nevesti ter na treh čitalniških prireditvah, na silvestrovanju Sokola in njegovi gozdni veselici, veselici CMD v Tivoliju ter pri pevskem izletu v Medvode. Na izlete so hodili tudi 1908, ko so se pevcem pridružili tudi pevski prijatelji na poti v Podutik, kjer so v gostilni pri Vodniku prepevali, tamburaši pa igrali. Za letni pevski izlet je poskrbela čitalnica s plačilom prevoza in prispevkom 2 do 3 krone za vsakega pevca, kakor leta 1911 ob pevskem izletu v Šmartno pri Litiji. Tja je šlo 18 pevcev s predsednikom in zastavo ter se udeležilo slavnostnega koncerta.

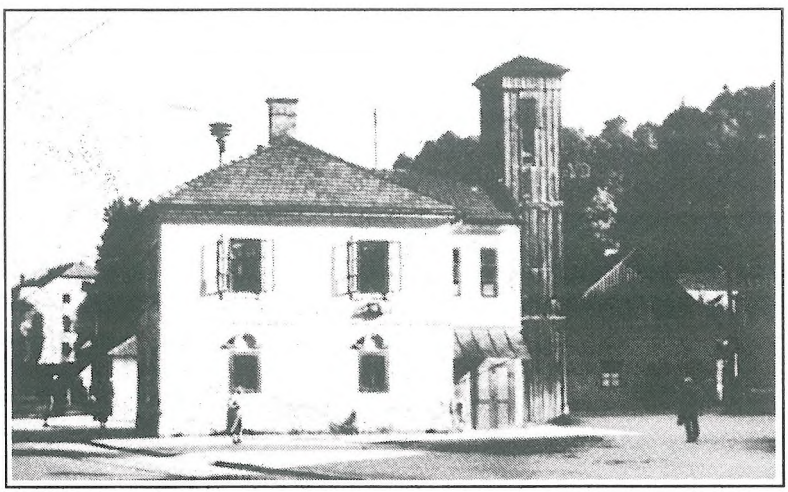
Tamburaši. Namesto vojaške godbe ali kakšnega ljubljanskega orkestra so iz finančnih razlogov od leta 1907 radi povabili k sodelovanju tamburaški klub 'Šiška'. Konec leta 1908 pa so razmišljali o ustanovitvi tamburaškega odseka in zato so se pričeli dogovori s tamburaškim klubom. Člani kluba bi pristopili k čitalnici, ta pa bi jim kupovala note in plačevala učitelja, zato pa bi imela stalno godbo. Moharjev predlog so sklenili preštudirati, da ne bi imela čitalnica pri tem škode ter odločitev prenesli na nov odbor za leto 1909. Res so o tem že 2. januarja 1909 živahno razpravljali na na seji novega odbora, a pogajanja s tamburaši so odlagali.

Stvari so se lotili na drug način. Ker je več pevcev pokazalo, da "*bi se radi učili godbe*", je junija 1910 predlagal Mohar, naj čitalnica nabavi "*tamburaško orodje*". Odsek (Mohar, Novak, Zajec) je ugotovil, da bi nova glasbila stala 254 kron, odločili pa so se za rabljena in za to namenili 200 kron ter odločili, da bodo tamburaši igrali brezplačno, dokler ne bo izplačan ta nakup, nato pa bo o plačilu odločal odbor. Šele septembra 1910 so ustanovili čitalniški tamburaški zbor, ki je štel 15 članov: prvič je nastopil tega leta na martinovanju v hotelu Bellevue. Kakor prej pevski, tako so sedaj vabili na prireditve drugih društev v Šiški tudi tamburaški zbor. Odbor čitalnice je konec leta 1910 tako sklenil, da znaša odškodnina za tamburaše (12-14 mož) 50 K za igranje od večera do 3. ure zjutraj; cena je veljala tudi leta 1911. Sredi leta 1911 pa so omenjali večjo samostojnost tamburašev, saj so nastopali brez odobritve odbora, kar je bil prvi pogoj pri ustanovitvi tamburaškega zbora. Od januarja 1911 so dali tamburaškemu vodji za vsak nastop 10 K, tamburašem pa so npr. izplačali za igranje na veselici gasilnega društva v Zgornji Šiški poleti 1911 po 4 krone. Tamburaše je do oktobra 1911 vodil zborovodja Ivan Oražen, tedaj pa je kot pevovodja odstopil tudi učitelj Alojzij Potočnik, saj se je preselil v Ljubljano.

GASILSKO DRUŠTVO

Še pred ustanovitvijo društva je občina skrbela za požarno varnost: aprila 1884 so plačali "*kovaški račun od 2 litre in 2 aka sa vogen gasit.*"[44] Gasilsko društvo v Spodnji Šiški so ustanovili jeseni leta 1888. V občinskem proračunu za leto 1890 so namenili požarni brambi 200 gld in županovo vprašanje ali naj jim to takoj izplača, je sprožilo dolgo debato na občinski seji konec januarja 1890. Čeprav so bili proti odborniki Franc Verhovc, Miha Bizjan in Janez Iglič - slednji je najbrž iz slabe izkušnje poudarjal, "*da mu nič ni zato ako pogori, da je že pogoril in da požarne brambe treba ni*", je župan priporočal takojšnje izplačilo zaradi dolga, ki so ga še imeli gasilci pri A. Samassi. Tako so tudi sklenili.[45]

Vprašanje je, koliko je bilo to društvo, ki mu je sprva načeloval Anton Knez, v prvih letih aktivno, saj je bila 24. maja *1891* "*ustanovna slavnost Ognjegasnega društva v Spodnji Šiški*". V sredo pred slavnostjo so šišenski in šentviški gasilci še gasili v Stožicah, v nedeljo pa so proslavljali. Uspešno prireditev je pripravil tričlanski odbor (J. C. Juvančič kot stotnik gasilcev, P. Keršič kot blagajnik in V. Maurer kot tajnik) "*v korist svoji blagajnici za napravo še potrebnega orodja*". Tiste majske nedelje se je zbralo nad 300 gasilcev iz 14 društev, ki so v povorki z Domžalsko godbo prišli od nekdanjega vadbišča pri Kolizeju v Šiško, kjer jih je pred županstvom pozdravil župan Knez. Po maši pri sv. Jerneju se je na ljudski veselici v Koslerjevem vrtu zbralo nad 1000 "*gospode in okoličanov*", ki so jim igrali vojaška godba in prepevala zbora Slavec in šišenske čitalnice, v odmorih pa še godbi iz Kamnika in Domžal.[46] Po skromnih začetkih je ta odbor zaradi večjih požarov naročil pri tovarni A. Samassa v Ljubljani novo prevozno ročno brizgalno. Konec novembra 1891 je poročalo časopisje o nakupu brizgalnice za 1000 gld in 300 m cevi za hidrofor ter še za 488 k temu spadajočih stvari, nato pa so zbirali še za orodje za plezalce. Temu so namenili tudi dohodek silvestrovanja, ki so ga gasilci priredili v sodelovanju s Čitalnico pri Ančniku 31. decembra 1891.[47] Ta dejavnost je spodbudila vselitev v "*Gasilski hram*", v spodnje prostore občinske



V leta 1893 zgrajeni občinski hiši ob Celovški in Gasilski (Tržni) so imeli gasilci v pritličju svoj "Gasilski hram".

hiše, ki jo je sezidal občinski odbor leta 1893. Pred tem so gasilci shranjevali orodje v kovačnici pri Kočarju, nato v hiši Al. Mayerja (poznejši Reininghaus ob Celovški) in nato Marije Zaplotnik. Prav dobro sodelovanje občinskega odbora in društva se je pokazalo z rezultati: po petih letih so bili šišenski gasilci preskrbljeni "*povsem zadoščajočim gasilnim orodjem.*"

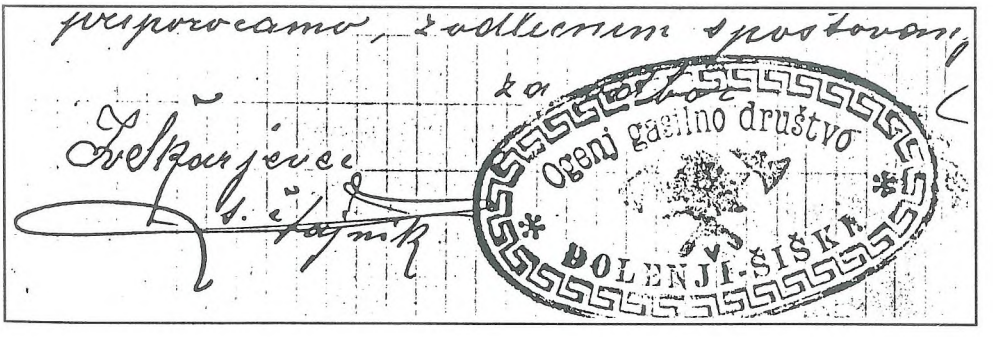
Pri blagoslovu gasilskega doma in dveh brizgaln je sodelovalo 1. julija 1894 devet gasilskih društev z Gorenjske in še šest od drugod ter šišenska čitalnica. Priredili so pravo narodno slovesnost z mašo in nagovorom župnika p. Kalista Mediča, sprevodom ter popoldansko veselico na Koslerjevem vrtu, kjer sta igrali vojaška in domžalska godba, zvečer pa so prižgali še "*umetalni ogenj*". Slovesnost je imela povsem slovenski značaj s "*slovenskim velevanjem*", pri čemer se je slišalo le povsem nepotrebno nemško poveljevanje ljubljanskih gasilcev. Šišenskim gasilcem je tedaj načeloval E. Eberl.[48] Kaj je bil vzrok za krizo, ki je nastala po tej društveni slavnosti, ni jasno, so pa na izrednem občnem zboru še isti mesec (28. julija) spet izvolili za načelnika vinskega trgovca Janeza Karla Juvančiča.[49] Januarja 1895 je občinski odbor dovolil, da sme imeti "*gasilno društvo oziroma odbor društva*" svoje seje tudi v občinski dvorani.[50]

Jeseni 1893 so gasilci začeli uporabljati spodnje postore v občinski hiši za skladišče opreme, občasno pa so z dovoljenjem županstva lahko tudi sestankovali v občinski posvetovalnici.[51] Zaradi vlažnih spodnjih prostorov sta aprila 1896 zaprosila občinski odbor v imenu "*ogenj gasnega društva*" stotnik Juvančič in tajnik Maurer, da bi lahko postavili omaro za paradne obleke v enega od zgornjih prostorov.[52]


Prostovoljno gasilno društvo v Spodnji Šiški.

Spodnja Šiška, dne 16. junija 1910

Glava z dopisa gasilskega društva in društveni žig ("Ogenj gasilno društvo v Dolenji Šiški"), 1910.

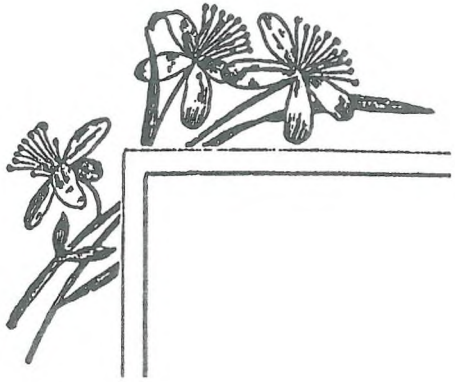


Za leto 1898 je župan predlagal v proračun 100 gld v podporo društvu, saj je to imelo še dolg, občina pa se je razširila in društvo je potrebovalo še nekaj sto metrov cevi. Jakob Burger, ki je tudi sicer ugovarjal županovim predlogom, je vprašal "*ali bo imelo društvo to za pijačo ali za koga.*" Občinski svetovalec in član gasilskega društva Peter Keršič je ugovor zavrnil kot "*neosnovan in razžaljiv za to koristno društvo.*" Odbor je dovolil 50 gld.[53] Je pa Keršič na naslednji seji konec junija 1898 vprašal Burgerja, če misli preklicati žaljenje gasilskega društva. Ta je že prej - nemara prav zaradi tega - brezuspešno ugovarjal zapisniku zadnje seje, nato pa se je branil, da ni "*mislil društvu razžaliti.*"[54]

Ob potresu leta 1895 so bili gasilci tri tedne v pripravljenosti in na nočnih stražah, tisto jesen pa so gasili Prestopavčevo hišo. Sodelovali so pri gašenju požarov: 1900 Kozlova hiša (ob Celovški št. 2 pri cerkvi) in Kozlerjev hrib, maja 1904 pri Putrarju in M. Zieglerjevi, ko je požar ogrožal vso vas, 1907 na Derendovi žagi, 28. novembra 1910 pa so prvič s pomočjo vodovoda gasili z močnim curkom pri Malgaju v Knezovi ulici. Petnajst metrov dolgo mehanično lestev - veljala je 800 kron - so gasilci dobili aprila 1902. V začetku leta 1907 je občinski odbor sklenil prispevati 1000 kron v bolniško blagajno požarne brambe in sicer v petih obrokih po 200 kron letno (od 1908-1912), zakar se je občinski svetovalec in načelnik gasilcev Maurer na naslednji seji zahvalil.[55]

Deželni odbor si je z ukazom o nastanitvi "*ponočne požarne straže*" prizadeval za večjo požarno varnost. V Spodnji Šiški so se leta 1901 sklenili dogovoriti z mestnim čuvajem na gradu, da bo "*vsakokrat v nastalem ognju v Spodnji Šiški našo požarno brambo obvestil.*"[56] Na zahtevo okrajnega glavarstva so občine skrbele tudi za letne požarne preglede poslopij, kar so opravili navadno župan, dimnikar Jakob Rogelj in predstavnik gasilcev. Januarja 1902 so opazili enajst pomanjkljivosti, predvsem pri dimnikih, leta 1908 pa so pri šestih hišah našli napake.[57] Konec novembra 1913 so opravili požarni ogled v občini člani zdravstvenega in gasilskega odseka, dimnikar in predstojnik gasilcev. Pri petih so našli slamo in cunje pri dimnikih, kar so morali takoj odstraniti, trikrat pa so našli pri dimnikih slaba vratca.[58]

Gasilci so imeli tudi vaje - tako ob nabavi nove ročne brizgalne - in sodelovali pri prireditvah drugih gasilskih društev, leta 1913 pa so priredili proslavo svoje 25 letnice. Ta se je "*spremenila v pravo narodno slavje, ki ga Šiška še dolgo ne bo pozabila*", so tedaj zapisali. Udeležilo se ga je 11 gasilskih društev; najprej so imeli veliko vajo blizu šole, "*popoldansko veselje pa je trajalo pozno v noč.*" Tedaj je kranjska deželna vlada odlikovala s kolajno za 25-letno delo tri šišenske gasilce: V. Maurerja, I. Škarjevca in I. Tonicha.[59]



SOKOL V SPODNJI ŠIŠKI

Ob 30-letnici delovanja šišenskega Sokola so v uvodu v Spomenico, ki so jo tedaj pripravili, predstavili nastanek svojega sokolskega društva kot "*edinstven.*" Najprej so namreč zgradili telovadnico, si oskrbeli telovadno orodje in šele nato ustanovili društvo. Odbor šišenske Čitalnice je sklenil 4. maja 1902, na pobudo nekaterih Šiškarjev in s prizadevanji čitalniškega predsednika Frana Drenika, ustanoviti sokolsko društvo v Spodnji Šiški.[60] Šišensko društvo je bilo na Slovenskem trinajsto po vrsti, leto kasneje sta nastali sokolski društvi v Ljutomeru in Tržiču, [61] leta 1907 pa v Šentvidu in v Šiški žensko telovadno društvo.[62] Sokolska društva so se namreč v začetku stoletja silno razmahnila: od 1904, ko je bilo 14 slovenskih sokolskih društev s 1933 člani, do 1909 s 65 društvi in 6500 člani.[63]

V kraju tedaj ni bilo telovadnice ne za šolsko mladino ne za odrasle, zato naj bi to uresničil Sokol, ki je nastajal pod pokroviteljstvom čitalnice kot "*izraz radosti*" nad izvolitvijo (1902) podpredsednika čitalnice Maurerja za župana največje "*kmetijske občine na Kranjskem, Spodnje Šiške.*"[64] Že ob odločitvah o novi šoli je na predlog Maurerja občinski odbor na prošnjo in sklep krajnega šolskega sveta dovolil uporabo telovadnice v novi šoli sokolskemu telovadnemu društvu. Seveda le izven pouka.[65]

V kraju so se, kot beremo v spominskem zapisu takratnega načelnika, zavedali z narodnostnega vidika nevarnosti zaradi sistematičnega naseljevanja Nemcev. "*Prav ugoden prostor za telovadnico*" so dobili v hiši, v kateri je bila šišenska Čitalnica, ko je junija 1902 Josip Vodnik na prošnjo sokolskega odbora preuredil dve skladišči.[66] V letih 1909 in 1910 pa so nekateri podjetnejši člani Sokola želeli, da društvo postane s svojimi prostori bolj samostojno. Ustanovili so Društvo za zgradbo in vzdrževanje Sokolskega doma v Šiški, ki je šele leta 1932 uspelo uresničiti načrtovani Sokolski dom ob Drenikovi ulici.

Na Koslerjevem vrtu v Spodnji Šiški so 29. junija 1902 priredili veselico v korist CMD, Vodnikovega doma in nastajajočega sokolskega društva: Sokolu je prireditev prinesla dobrih 230 kron. S tem, članarino in ustanovnimi prispevki članov pa so naročili telovadno orodje v praški tovarni (J. Vindyš, Praga-Smichov). Osnovalni odbor je 12. julija 1902 sklical ustanovni občni zbor v prostorih Čitalnice, septembra pa so prejeli naročeno telovadno orodje. Tega je bilo kar precej: bradlja, popoln drog, plezalna žrd, konj, skakalna priprava, odskočna deska, blazine, kiji in ročke, krogi, plezalna vrv in koza. Z ostalo potrebno opremo je veljalo vse 1600 kron.[67]

Na prvem občnem zboru Sokola 14. septembra 1902 se je zbralo nad 50 članov in izvolili so odbor: starosta Ivan Zakotnik, podstarosta Fran Drenik, načelnik Aleksander Kostnapfel, tajnik (in vaditelj) Ivan Pavšič, odbornika Miha Deu in Avgust Schweiger.[68] Telovadnica je bila tedaj že urejena in naslednji teden so pričeli z redno telovadbo "*v novi telovadnici v J. Vodnikovi hiši št. 62, kjer se nahaja Čitalnica nasproti cerkvi*". Telovadnica je bila dolga 12,5 m, široka 7,9 m in visoka 4 m.[69]

Sokol v Šiški je imel 15 ustanovnih, 46 rednih in podpornih članov in 67 dečkov naraščaja. Povprečno je leta 1903 obiskalo eno telovadno vajo 18 telovadcev. Telovadili so ob sredah in sobotah popoldne in zvečer, ob četrkih zvečer in ob nedeljah dopoldan.[70] Udeležba članov je bila pri redni telovadbi precejšnja, nekaj je bilo obrtnih vajencev, največ pa šolarjev od 6 do 12 let. Ker tedanja šišenska šola ob Celovški cesti ni imela telovadnice, je šolski vodja Javoršek - ob soglasju staršev - pošiljal dečke[71] v sokolsko telovadnico. Večrazredne ljudske šole naj bi imele telovadbo kot obvezni predmet. K telovadbi je prihajalo najprej 67, nato pa še več otrok. Telovaditi so morali v dveh skupinah. Sprva je

vodil to telovadbo Pavšič,[72] za njim pa Aleksander Kostnapfel, med leti 1902-07 načelnik šišenskega Sokola. Na posebno zahtevo šolskega vodje je vodstvo društva otroke tudi redovalo.

Vladika Strossmayer in šišenski Sokol

Sokolsko društvo Ljubljana-Šiška bo proslavilo drevi ob 20. spomin velikega jugoslovenskega narodnega velikana, vladike dr. Josipa Jurja Strossmayerja. Tudi šišensko sokolsko društvo je bilo deležno dobrot tega velikega narodnega buditelja. Ko je odbor Narodne čitalnice v Šiški na svoji seji 4. maja 1902. sklenil ustanoviti Sokola in zbiral ustanovne člane, je djakovski vladika Strossmayer poslal svoje pristopno pismo katero vidimo v faksimilu, ter nakazal znesek 50 kron. — Spomin svojega slavnega ustanovnega člana bo društvo proslavilo drevi z umetniškim koncertom, pri katerem sodeluje Društvo ljubljanskih konservatoristov. Spominski govor o vladiki Strossmayerju bo imel društveni prosvetar Matija Rot. Spored prireditve je najskrbneje sestavljen in jamčijo mladi skladatelj Uroš Prevoršek in vsi sodelujoči za prvovrstni umetniški užitek. Prireditev bo v veliki dvorani Sokolskega doma v Šiški in naj obiskovalci pravočasno zasedejo svoje prostore, da ne bo motenj med izvajanjem točk koncerta. Stari požrtvovalni Sokoli se bodo spominjali onih časov, ko so šišenski narodnjaki pričeli orati sokolsko ledino, mladini pa bo proslava dala lepih pobud v jugoslovenskem, sokolskem in slovanskem duhu.

19. II. 1937.

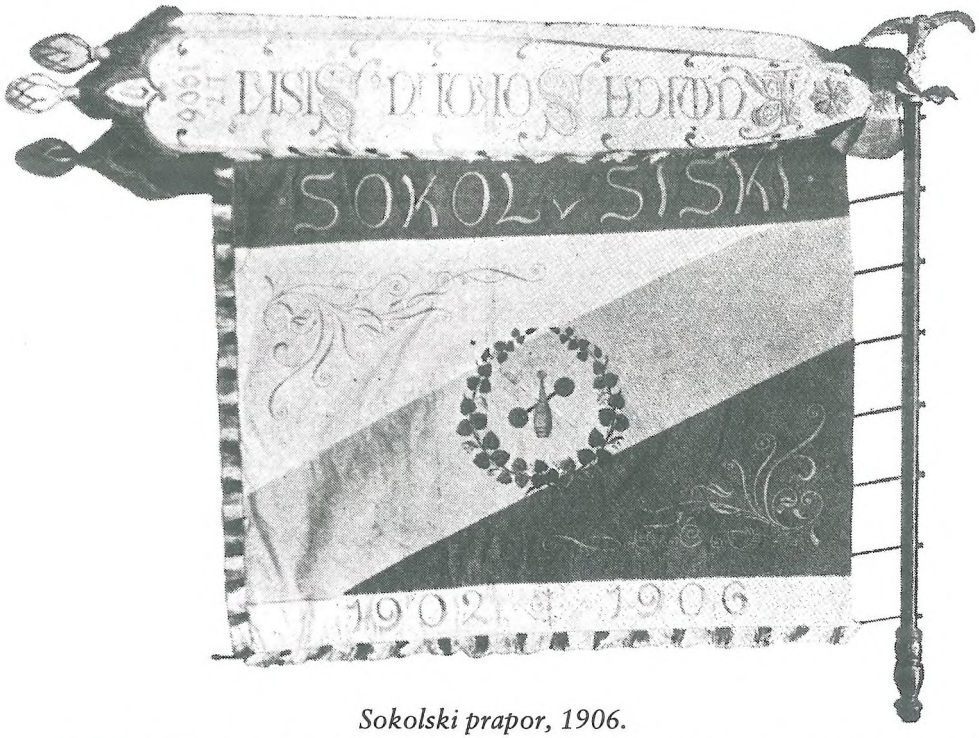
Faksimile pisma škofa Strossmayerja iz leta 1902 Čitalnici v Spodnji Šiški ob ustanovitvi sokolskega društva, 1937.



Telovadci šišenskega Sokola z načelnikom A. Kostnapflom, 1903.

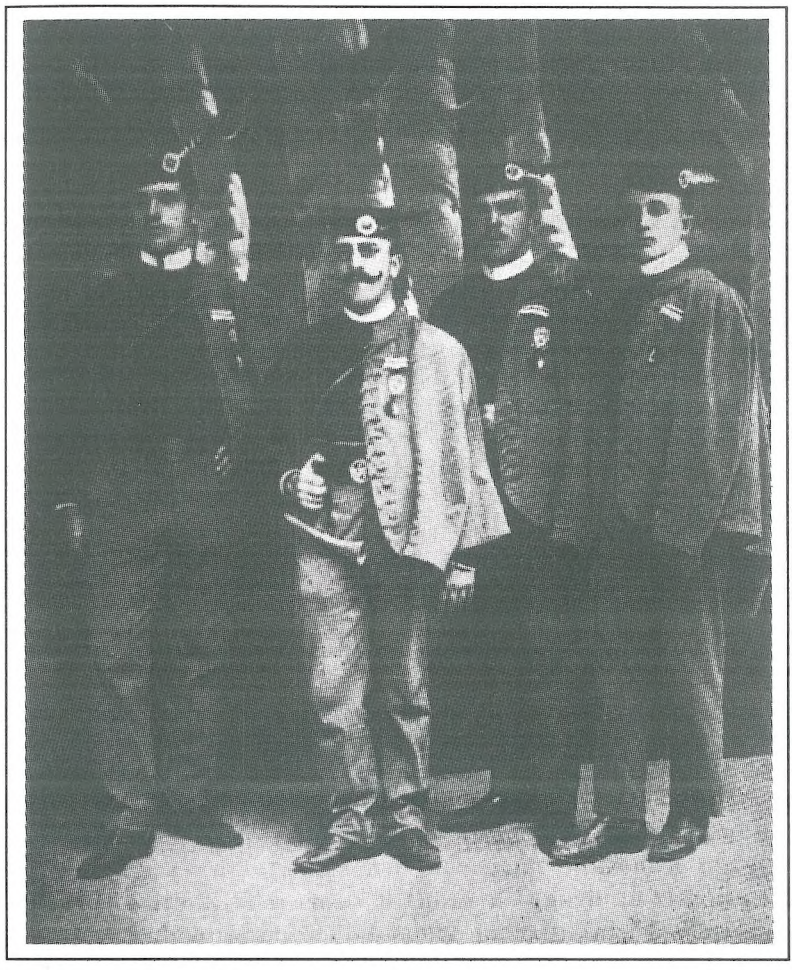
Društvo je prirejalo "*pešizlete*", nastope in sodelovalo pri veselicah na Koslerjevem vrtu. Svoj prvi javni nastop je priredilo društvo 18. septembra 1904 na Koslerjevem vrtu. Ob tej priliki je podstarosta Drenik poskrbel, da je slikar Waldstein naslikal na platno veliko podobo člana šišenskega Sokola v kroju, z Vodnikovim poprsjem, ljubljanskim gradom v ozadju in s slovanskima apostoloma sv. Cirilom in Metodom ob straneh. Slika je kasneje krasila prvo telovadnico šišenskega Sokola.[73]

-Razvitje prapora 1906. Razvitje zastave šišenskega Sokola 1. julija 1906 je bilo "*veleslovesno*". Šiška je ob tej priliki sijajno pokazala svoj narodni značaj. Skoro z vsake hiše so pozdravljale slovenske zastave zastopnike sokolskih, pevskih in gasilnih društev. Zastavo je "*na okusno okrašenem trgu kraj občinske hiše*" ob "*splošni oduševljenosti*" razvila kumica gospa Zakotnikova, govor je imel Jančigaj, domači pevci pa so zapeli Jenkovo "*Molitev*". Nato pa je sledil slavnostni sprevod: "*domače narodno ženstvo v slikovitih pečah, pevska in gasilna društva in naposled zbor Sokolov.*" Skupnemu obedu, kjer je bila izrečena "*marsikatera lepa beseda*", je popoldan sledila javna telovadba sodelujočih sokolskih društev na Koslerjevem vrtu. Ta je imela namen predstaviti delo šišenskega Sokola - nastopili so z vajami s kiji, kar so zvečer ponovili z gorečimi kiji - in posebej vzgojo naraščaja. 40 dečkov je vaje s praporci in skupine izvajalo točno in hitro. Kljub zanimanju občinstva in njihovi pohvali pa je poročevalec v Slovenskem Sokolu kritično opozoril na potrebno "*piljenje in glajenje*" vaj pred javnimi nastopi.[74] Čeprav je občinski svetovalec Maks Lavrenčič občinski seji skoraj mesec dni pred slovesnostjo predlagal, naj bi župan Jakob Burger ob tej priložnosti "*došle goste in društva primerno sprejel in pozdravil*", je ta to odločno odklonil. Predlagatelj je bil nato za nezaupnico županu: zanjo je glasovalo šest članov občinskega odbora (Lavrenčič, F. Burger, A. Kostnapfel, D. Mohar, Josip Seidl in A. Komac), sedemnajst pa jih je bilo proti.[75]



Sokolski prapor, 1906.

Občni zbori. III. redni občni zbor je potekal v sokolski telovadnici 18. januarja 1905 pod vodstvom staroste Ivana Zakotnika. Podstarosta Fran Drenik je izstopil iz odbora, da so vanj prišli mlajši in odbor mu je izrekel zahvalo za zaslužno delovanje. Tajnik D. Mohar je predstavil napredek društva po II. občnem zboru, ko si je najprej 14 članov priskrbelo "*društveno opravo*" (uniformo) in so šli na prve izlete: aprila v Podutik in Šentvid, maja pa v Medvode ter ob tem vadili redne in proste vaje. Na II. vsesokolskem zletu v Ljubljani je v uniformi nastopilo 25 članov, pri prostih vajah 14, pri vajah na orodju ena vrsta in pri vajah s palicami 15 dečkov-naraščajnikov. Telovadni obisk leta 1904 je bil visok: povprečno 10, saj je 1486 telovadcev v celem letu telovadilo 145 ur, k čemur je pripomoglo zanimanje za vsesokolski zlet. Po zletu je bil obisk slabši. Člani so telovadili trikrat tedensko (ob torkih, četrtkih in sobotah od 8.30 do 10.00), vajenci - vpisanih je bilo le 14 - in šolarji - 28 - po dvakrat na teden (prvi ob sredah in petkih od 8.00 do 9.00 zvečer ter ob torkih in petkih popoldne šolarji). Načelnik Kostnapfel se je zahvalil vaditelju ljubljanskega Sokola Bojanu Dreniku za delo z vaditeljskim zborom šišenskega Sokola, nato pa so izvolili društveni odbor. Za starosto je bil izvoljen Ivan Zakotnik, za podstarosto Fran Burger, A. Kostnapfel za načelnika, Dragotin Mohar za tajnika, Franjo Humer za blagajnika; odborniki: Bogumil Brinšek, Pavel Kovič in Fran Železnik; namestnika sta bila Fran Kmetič in Fran Furlan; preglednika pa Dragotin Klobučar in Gabrijel Brinšek.[76] Na občnem zboru Sokola v Šiški 10. januarja 1909 so bili izvoljeni v odbor društva: Ivan Zakotnik, starosta; Fran Burger, podstarosta; Mildrag (Rajko) Boltavzar, načelnik; Josip Zgonc, tajnik; Alojz Čolnik, blagajnik in odborniki: Mihael Cimerman, Dragotin Mohar, Avgust Kržič, Peter Ogrizek in Anton Tušar. Zastopnik v zveznem odboru je bil starosta, namestnik pa načelnik; ta je bil tudi član odseka za zgradbo sokolskega doma poleg tajnika, blagajnika in odbornika Kržiča.[77]



Šišenski sokoli: načelnik Rajko Boltovzar, Jaka Slabina, Fran Železnik in Franc Novak na češkem sokolskem zletu v Pragi 1907.

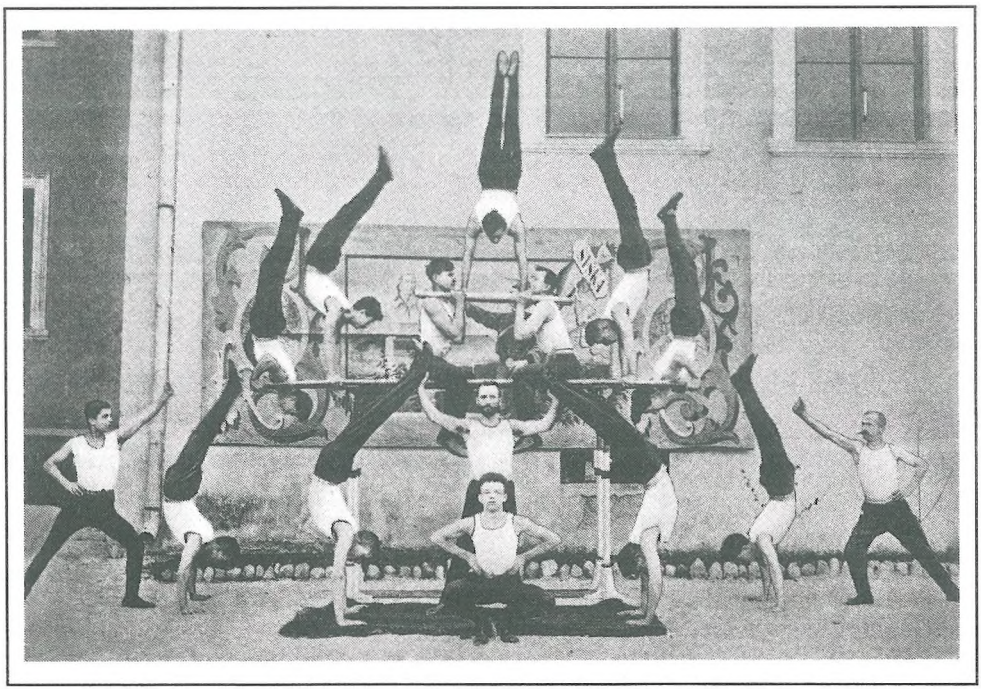
"*Pešizlet*". Ljubljanski in šišenski Sokol sta šla maja in junija 1905 dvakrat na skupni "*pešizlet*". 21. maja 1905 se ga je v društveni uniformi poleg 31 članov iz Ljubljane udeležilo še 15 iz Šiške in več telovadcev v civilu. Šli so do Škofljice, kjer jih je pozdravila slovenska zastava.[78] Na junijsko nedeljo pa je 72 sokolov "*poletelo*" proti Gorenjski: čez Šentvid v Tacen, kjer so jih prisrčno pozdravili s pokanjem topičev, dekleta pa so jih obsipavala s šopki. V Gameljnah se je razvila živahna zabava: "*tamburaši so udarjali, šentviški mešani zbor je popeval*", pa tudi sokoli - med njimi posebej šišenski - so zapeli par navdušenih pesmi. Kakor na vsakem izletu se jih je tudi na tem spomnil Jupiter pluvius in jih na poti proti Črnučam pošteno namočil. Na izletu so zbrali za Prešernov spomenik skoraj 10 K.[79]

Telovadni nastopi. Za prvi samostojni nastop se je Sokol v Šiški odločil po dveletnem obstoju 18. septembra 1904. Najprej je 10 telovadcev izvedlo na drogu po štiri vaje, med

njimi ene v dvojicah; to so bile tekmovalne vaje nižjega oddelka objavljene v Slovenskem Sokolu za II. vsesokolski zlet. Nastopilo je tudi 12 naraščajnikov z ponovitvijo zletovih vaj s palicami. Ocenjevalec je izvedbo označil z "*jako uglajena in opiljena, zelo hitra pa skladna.*" Javno telovadbo so zaključili s skupinami: "*S posebnim veseljem in iskrivostjo so dečki bliskoma sestavili 5 lepih skupin*". Zaradi vremena ne prav številno občinstvo je bilo "*oduševljeno*" nad telovadbo, ki sta jo vodila načelnik Kostnapfel (vaje na drogu in s palicami) in vaditelj ljubljanskega Sokola Burgštaler (skupine).[80]

Javno telovadbo in tekmovanje naraščaja je priredilo Telovadno društvo Sokol v Šiški v nedeljo 15. decembra 1907. Nastop šišenskega naraščaja (dečkov starih 6 do 8 let) je najprej uvedlo 24 dečkov s prostimi vajami z zagrebškega zleta, nato pa so pričeli s tekmovanjem na bradlji, konju z ročaji, na drogu ter v skoku v višino. Vaje so izvajali mladi telovadci z izrednim veseljem do telovadbe in kot je poročal A. K. lepo in pravilno v veselje tudi telovadnim strokovnjakom. S požrtvovalnim trudom načelnika in zavzetostjo telovadcev je Sokol dosegel lep uspeh, a vendar društvo ni imelo povsod podpore. Saj tudi tistih, ki so se hoteli imenovati "*narodni*" ni bilo na tem nastopu.[81]

Za javni telovadni nastop so se odločili spet 10. maja 1908 na Koslerjevem vrtu. Telovadili so naraščajniki, žensko telovadno društvo in ena vrsta članov. Pričeli so dečki (24 v starosti 5 do 7 let) s prostimi vajami z zagrebškega zleta, sledilo je žensko telovadno društvo (ustanovljeno leta 1907)[82] z nastopom s prostimi vajami, tudi na bradlji, kar vse so mlade telovadke-novinke v splošnem dobro izvedle. Člani pa so se predstavili na drogu in bradlji. Kritični ocenjevalec je znal nastope pohvaliti, pa tudi spodbujati odpravo pomankljivosti. Veselica po teh nastopih je bila dobro obiskana in je prinesla Sokolu (skoraj) 500 K dobička.[83]



Telovadci šišenskega Sokola pred Waldsteinovo alegorijo na razglednici fotografa L. Krema, 1913.

Telovadni uspehi 1906-10. Na I. vsesokolskem zletu v Zagrebu leta 1906 je bila uspešna vrsta Sokola Šiška z vodnikom A. Kostnapflom (nekje v sredi med devetimi slovenskimi vrstami, ki so v nižjem oddelku zbrale vsaj okoli 70% točk), med posamezniki pa so se med 67 slovenskimi tekmovalci najbolje uvrstili tile telovadci iz Šiške: Franjo Železnik (7), Jakob Slabina (22), Aleksander Kostnapfel (29), Alojzij Kladnik (40), Fran Novak (42) in Ivan Krašovec (51).[84] Na V. vsesokolskem zletu v Pragi leta 1907 se je v tekmah vrst nižjega oddelka med 145 vrstami uvrstila vrsta iz Šiške v sredino na 54 (70) mesto in z vsaj 60% točk dobila malo diplomo. Med posamezniki pa so malo diplomo za vsaj 70% točk dobili trije šišenski sokoli: F. Železnik, Rajko Boltavzar in J. Slabina.[85]

Ko so leta 1910 izpeljali organizacijo sokolskih društev po župah, se je šišenski Sokol vključil v Ljubljansko sokolsko župo in sodeloval na I. zletu junija 1910. Med šestimi vrstami v nižjem oddelku je bila prva šišenska vrsta s 77,85% doseženih točk, med posamezniki pa je bil najboljši Josip Osredkar iz Šiške (90%). Naraščaj šišenskega Sokola pa je na popoldanski javni telovadbi pred zbranim občinstvom (do 3000 po številu) "*očaral z vzornim izvajanjem prostih vaj brez štetja in godbe*".[86]

DRUŽBA SV. CIRILA IN METODA, MOŠKA IN ŽENSKA PODRUŽNICA

Narodnoobrambno društvo Družba sv. Cirila in Metoda (CMD), ustanovljeno 1885, je dobilo v Šiški najprej moško podružnico, ki so jo ustanovili že 17. februarja 1886. Podrobneje lahko šišenski podružnici predstavimo po raziskavi dr. A. Vovka o delovanju CMD do leta 1918.[87] Moški podružnici v Šiški je načeloval Fran Ravnihar, deželni blagajnik in lastnik graščine Jama 1893-1908, nato po kakšno leto dni Makso Lavrenčič in nadučitelj Javoršek, po letu 1910 pa posestnik in gostilničar Dragotin Mohar. V odboru so navadno sodelovali tudi učitelji, večkrat kot namestniki predsednika: tako Anton Javoršek 1897-1905 in 1907-1909, med leti 1905 in 1907 pa je bil odbornik, nato gimnazijski suplent Fr. Kralj 1909-1912 in kot odbornik od 1912 naprej; ter učitelj Ivan Petrič, ki je tedaj postal namestnik predsednika, že prej pa je bil 1911-1912 tajnik društva. Med odborniki je bil tudi ljubljanski nadučitelj Frančišek Raktelj 1905-07. Opazen je tudi delež gostilničarjev in trgovcev med člani odbora: D. Mohar, Anton Knez ml., Fran Drenik, J. Juvančič, nekaj pa je bilo uslužbencev in obrtnikov.

Podružnica je bila bolj aktivna pri zbiranju denarja za slovenske privatne šole v narodnostno ogroženih krajih okoli leta 1894, v začetku stoletja do leta 1907je delovala zaspano; v letih pred 1. svetovno vojno pa je dosegla vrh svoje aktivnosti, saj je zbrala letno okoli 300 kron prispevkov. Skupna vsota njihovih prispevkov do 1918 je bila nekaj nad 4.700 kron.

Veselico CMD, ki je bila 17. julija 1900 pri načelniku podružnice Matjanu, opisuje Izvestje čitalnice ob godbi in vzornem petju ter prodaji sladkih "*šišk*" kot uspešno v finančnem pogledu. Osrednji blagajni CMD pa so oddali 200 K kot ustanovnino J. Pogačnika.

Ženska podružnica, ki se je pridružila moški 13. februarja 1909, je bila ustanovljena z odlokom deželnega predsedstva. Izvzemši leta 1909, ko sta obe podružnici zbrali skoraj 950 kron, je največ nabrala med leti 1912-14: okoli 300 kron letno.

Nemara je prav samostojno delovanje ženske podružnice spodbudilo "*gozdno veselico*" CMD 25. julija 1909. Na to veselico kot "*nekaj povsem novega, originalnega*" so se temeljito pripravili in prostor zanjo izbrali na griču nad Šiško: v "*Kozlovi dolinici*" nad šišensko cerkvijo in Zajčevim paviljonom (Bellevue) z najlepšim razgledom na Ljubljano in ljubljansko polje. Sodelovala so vsa narodna društva v Šiški: Čitalnica, Sokol, gasilski društvi obeh Šišk, podružnica N.D.O. (Narodne delavske organizacije) v Šiški; "*vse kar se čuti narodno, je na delu.*" Vinski trgovci so podarili zaradi pomena CMD nekaj vina, le lastnik gostilne "*pri Kočarju*" ni dal nič. Napovedovali so napeljavo telefona na veseličnem prostoru, bivoljo pečenko, zvečer pa prodajo trsk za razsvetljavo. Po bivole je šel na Ogrsko Seidl in jih nato v hlevu pri Moharju poleg cerkve razkazoval za vstopnino 10 vinarjev za CMD. Krasno vreme je pripomoglo k uspešni veselici, na kateri je igrala Slovenska filharmonija, pel moški zbor šišenske čitalnice navdušene pesmi, "*ki so se razlegale daleč po dolini*", nastopal pa šišenski Sokol. Med obiskovalci je bilo skoraj vse "*kar v Šiški narodno čuti in misli.*"[88]

Njena prva predsednica je bila profesorjeva žena Berta Kralj-Javoršek,[89] tej pa je sledila trgovčeva žena Marija Seidl. Seveda med aktivnim ženstvom v društvu zasledimo večkrat iste priimke kot v odboru moške podružnice CMD. V desetih letih delovanja v habsburškem obdobju je ženska podružnica zbrala skoraj 2000 kron prispevkov. Sosednja podružnica CMD v Zgornji Šiški, ustanovljena 1910, je bila bistveno manj uspešna pri tem svojem delu.[90]

Čitalnica je namesto kresa darovala 1. julija 1894 Ciril Metodovi družbi 10 kron. Sodelovali so tudi 12. septembra 1896 na Ciril-Metodovi veselici v Zgornji Šiški; tamburaši pod vodstvom Kajzla so igrali brezplačno. Občinski odbor je večkrat prispeval za narodnoobrambno društvo CMD: temu so leta 1905 dali za enkrat 30 kron,[91] in nato ob koncu leta 1907 še enkrat 30 K, za kar se jim je konec januarja 1908 društvo zahvalilo.[92] Spomladi 1906 je občina dala CMD podporo 30 K namesto uporabe narodnega koleka.[93] Tudi konec leta 1909 so odobrili enkratno podporo CMD v višini 100 K.[94]

NEKAJ PODATKOV O DRUGIH DRUŠTVIH

MÄNNERGESANGSVEREIN 'VORWÄRTS' IN SCHISCHKA. Delavsko pevsko društvo 'Naprej' v Ljubljani (Arbeiter Gesangsverein 'Vorwärts' in Laibach) ustanovljeno 12. aprila 1897, se je junija 1905 preimenovalo v Moško pevsko društvo 'Naprej' (Männergesangsverein 'Vorwärts') in nato preneslo sedež v Spodnjo Šiško.[95] V Spodnji Šiški je tako delovalo po letu 1905.

DEUTSCHER SCHULVEREIN, ORTSGRUPPE SCHÖNAU - SCHISCHKA. Tiskana pravila društva Deutscher Schulverein je krajevna skupina v Spodnji Šiški predložila leta 1901.[96] Nastanek podružnice nemškega šolskega društva je povezan s priseljevanjem nemškogovorečega delavstva in uslužbencev, posebej na železnici, kar je sprožilo tudi akcijo za nemško ljudsko šolo v Spodnji Šiški.

ŽENSKO TELOVADNO DRUŠTVO V ŠIŠKI. V letih pred prvo svetovno vojno je Spodnja Šiška dobila dvoje ženskih društev: telovadno in zatem že omenjeno žensko podružnico CMD. Deželna oblast je leta 1907 potrdila pravila "*Ženskemu telovadnemu društvu v Šiški*", ki so posebej poudarjala, da je poslovni jezik društva slovenščina. Njen namen je bil "*vzpodbujati k telovadbi in dajati priliko in navod pravilni ženski telovadbi.*" Če bi društvo

prenehalo delovati, so pravila določala izročitev društvenega imetja v "*plodonosno naložitev in oskrbovanje šišenskemu 'Sokolu'*". Ta naj jo odda prvemu slovenskemu ženskemu telovadnemu društvu, ki se bi pozneje ustanovilo v Šiški. Društvo je bilo že leta 1913 izbrisano iz društvenega registra.[97]

POLITIČNA DRUŠTVA. Politično društvo Vodnik. Namen Političnega društva Vodnik, ki je bilo ustanovljeno leta 1906 (in črtano iz regista po I. svetovni vojni), je bilo delovanje "*za politični, gmotni, stanovski in narodni napredek, širiti omiko, braniti narodne in vse druge pravice, pospeševati koristi v državnih, občinskih, okrajnih, šolskih i. dr. zadevah*". Na zakonit način so želeli spodbujati "*narodno in stanovsko zavest*" in si prizadevali "*za ustavno zagotovljeno enakopravnost*". Kot sredstva delovanja je § 4 njihovih pravil navajal javna zborovanja, predavanja, peticije, udeležbo na volitvah in podpiranje kandidatov ter sklicevanje ljudskih volilnih zborov. Ob razpustu društva bi pripadlo premoženje Narodni čitalnici v Spodnji Šiški, ob razdružitvi pa bi to določilo njihovo društvo samo.[98] Društvo je pomenilo obliko delovanja liberalno usmerjene Narodno napredne stranke in je zlasti pred volitvami opazno delovalo za promocijo svojih kandidatov.

Med politična društva lahko prištejemo še socialdemokratsko železničarsko strokovno (sindikalno) organizacijo, ki je delovala v Spodnji Šiški od leta 1893 kot podružnica Strokovnega društva prometnih služabnikov avstrijskih.[99] Pozneje se ji je pridružila še liberalno usmerjena Narodna delavska organizacija, ki je imela šišensko podružnico od leta 1909. Obe sta predstavljeni pri političnih temah.

KATOLIŠKO PROSVETNO DRUŠTVO. Šišensko katoliško prosvetno društvo je bilo po pričevanju v župnijski kroniki ustanovljeno s prizadevanjem p. Mariofila Holečka leta 1912, takrat kot Vincencijeva konferenca. Srečevali so se na Vodnikovi 88 v Gogalovi hiši. Društvo je prirejalo romanja in izlete z vlakom, na Petra in Pavla 1912, v smer Zalog-Polje-Vevče-Studenec[100] in maja 1913 na Trstat in v Postojnsko jamo.[101] Sredi junija 1912 je poročal Slovenec o veselici (9. junija) Šišenskega prosvetnega društva pri Vodniku v Spodnji Šiški. Za godbo in petje so poskrbeli člani Slovenskega kat. izobraževalnega društva Vič-Glince ob veliki udeležbi mdr. šišenskega občinskega svetnika Štefeta in gerenta Zajca.[102] Prirejali so tudi predavanja, imeli pevski odsek in knjižnico, a komaj je društvo začelo delovati, že je izbruhnila vojna. Z rednejšim dušnopastirskim delom po letu 1912 sta kateheta leta 1913 oblikovala 'Marijin vrtec' za dečke in deklice, iz katerega se je leta 1916 razvila 'Marijina mladinska kongregacija'.[103]

VZGOJNA DRUŠTVA. Delovanje društev s področja otroškega varstva / skrbstva (Dobra gospodinja / Gute Hausfrau, Angel varuh, Otroški prijatelj) je predstavljeno pri obravnavi šolstva, oziroma otroških vrtcev. Društvu Otroški prijatelj je bil namenjen dobiček slavnostne veselice ob otvoritvi nove šole leta 1908.[104] K socialističnim in radikalnim društvom so leta 1911 v župnijski promemoriji prišteli tudi otroško društvo Naraščaj, katerega delovanje je izhajalo iz Sokola. Med člane je Naraščaj vključeval tudi šoloobvezne otroke, kakšna pa je bila tam vzgoja, pa si lahko mislimo, navaja poročilo.[105]

PODRUŽNICA KMETIJSKE DRUŽBE. Med starejšimi društvi velja omeniti tudi podružnico Kmetijske družbe, ki je bila ustanovljena leta 1891. Leta 1909 sta jo vodila Viljem Maurer kot predsednik in Dragotin Mohar kot tajnik.[106]

ZADRUGE

Med zadrugami, ki so vplivale na razvoj kraja velja omeniti najprej denarno zadružništvo: to kaže na manjši uspeh in kratkotrajnejše delovanje lokalnih hranilnic in posojilnic za Spodnjo in Zgornjo Šiško (ustanovljeni 1876, 1908), ter na večji vpliv in dolgotrajnejše delovanje Kmetske posojilnice ljubljanske okolice (1882) s sedežem v Ljubljani. Poleg konzumnega društva in zadruge krojačev ljubljanske okolice v letih pred prvo svetovno vojno, je bila za Spodnjo Šiško pomembna zlasti Vodovodna zadruga, ki je z napeljavo vodovoda omogočila boljšo preskrbo z vodo in je njena dejavnost predstavljena pri komunalnih temah. Številčnejše kot zadružna gospodarska dejavnost pa je bilo društveno povezovanje.

Zadruge v Spodnji Šiški

- Hranilnica in posojilnica v Šiški / Sparr und Darleihensverein in Šiška, 1876-1890 (sedež Zgornja Šiška)
- Kmetska posojilnica Ljubljanske okolice,1882-1947 (sedež Lj.)
- Vodovodna zadruga v Sp. Šiški, r. z. z om. zavezo, 1908-1915
- Šišenska hranilnica in posojilnica v Šiški, 1908-1929 (1946)
- Zadruga krojačev Ljubljanske okolice v Sp. Šiški, om. 1912-13
- Zadruga mizarjev Ljubljana, Spodnja Šiška, Vič in Moste, omenjena 1912
- Konzumno društvo za Ljubljano in okolico, podružnica v Sp. Šiški, pred 1910

Hranilnica in posojilnica v Šiški / *Sparr und Darleihensverein in Šiška*, 1876-1890 (sedež Zg. Šiška). Kaže, da je bilo finančno zadružništvo najzanimivejše za obe Šiški, saj sta nastali skupni zadrugi leta 1876 Hranilnica in posojilnica v Šiški / *Sparr und Darleihensverein in Šiška*, s sedežem v Zg. Šiški (delovala do 1890) in 1908 Šišenska hranilnica in posojilnica v Šiški (delovala do 1929, izbris 1946). Obe zadrugi sta vključevali v zadružnem vodstvu (in najbrž tudi članstvu) ljudi iz obeh Šišk. Pri starejši je bilo vodstvo pretežno v rokah Zgornješiškarjev (Matjan, Kregar, Rojina), iz Spodnje Šiške pa je sodeloval v odboru Franc Burger. Zadrugo so po 14 letih likvidirali.[107]

Kmetska posojilnica Ljubljanske okolice, r. z. z (ne)om. por. To zadrugo omenjamo zaradi vloge Janeza Kneza, spodnješišenskega župana pri njenem poslovanju in vpliva, ki ga je imela tudi na Spodnjo Šiško. Posojilnica si je postavila po potresu 1895 stavbo na Ajdovščini (današnji Slovenijašport, ta hip v lasti mesta Ljubljane) ob Dunajski (današnji Slovenski) cesti, tam kjer se ji priključi iz smeri Spodnje Šiške Marije Terezije cesta (Gosposvetska) kot nadaljevanje Celovške ceste.

Zadruga je bila registrirana 13. januarja 1882, od maja 1882 je bil načelnik Janez Knez st. Zadruga se je poleti 1886 oblikovala kot registrirana zadruga z neomejenim poroštvom, z namenom dajati posojila in sprejemati hranilne vloge na obresti.[108] Na tretjem rednem občnem zboru zadruge, ki je štela 32 deležnikov, so konec januarja 1885 izvolili za ravnatelja Janeza Kneza starejšega, župana v Spodnji Šiški. V tem letu so omenjene njene zahteve po slovenskih odgovorih na slovenske vloge in uspeh, ko je dobivala slovenske sodne odloke in zemljiškoknjižne vpise. *"Ko bi vsi tako čuvali narodne pravice kakor omenjeni zavod in tajnik mu g. Anton Knez"...*[109]



Palača Kmetske posojilnice ljubljanske okolice na Dunajski cesti (danes vogal Slovenska - Dalmatinova), najstarejši slovenski denarni zavod v Ljubljani, povezan z dejavnostjo rodbine Knez iz Spodnje Šiške (Il. Slov.)

Janez Knez je bil ravnatelj zadruge do svoje smrti (v začetku leta 1893), nato pa ga je nasledil na tem mestu sin Ivan Knez ml. iz Ljubljane.[110]

Šišenska hranilnica in posojilnica v Šiški, 1908-1929 (1946). Leta 1908 ustanovljena Šišenska hranilnica in posojilnica je želela pospeševati gospodarske koristi svojih članov s preskrbo potrebnega kredita ter je imela dve vrsti deležev: po 50 K, ki so jih obrestovali kot hranilne vloge, in po 2 K. Zadrugo je vodil Ivan Zakotnik, zgornješišenski župan, v odboru pa je bilo več mož iz Spodnje Šiške (posestniki Fran Burger, Martin Marinka, Tomaž Tušar, Dragotin Mohar in sprevodnik drž. železnice Franc Ahlin). Od srede leta 1910 je ta denarna zadruga nemara imela uradne prostore v Čitalnici na Celovški cesti. Člani odbora so se precej menjavali in 23. aprila 1914 so v odbor vstopili iz Spodnje Šiške župan Seidl, pisarniški vodja Milan Cimerman, odvetniški kandidat Ivan Režek in trgovec Franc Weilgoni.

Po sklepu občnega zbora 4. novembra 1929 se je zadruga razdružila in bila leta 1946 izbrisana iz registra.[111]

Zadruga krojačev Ljubljanske okolice v Sp. Šiški, je omenjena leta 1913 v zvezi s krojačem Jakobom Kodrom, Sp. Šiška 6 in v vajeniških pogodbah.

Zadruga mizarjev Ljubljana, Sp. Šiška, Vič in Moste, omenjena leta 1912, ko ji je predsedoval šišenski mizar Fran Burger.[112]



Žig zadruge mizarjev s podpisom predsednika, 1912.

Konzumno društvo za Ljubljano in okolico, podružnica v Spodnji Šiški. Konsumno društvo, Sp. Šiška (Kolodvorska) 56, je bila že pred letom 1910 podružnica socialdemokratsko usmerjene ljubljanske zadruge.[113] Leta 1911 je bil poslovodja Simon Jurčič, Spodnja Šiška 164.[114]



Otroški vrtec grofice Auersperg v Spodnji Šiški, 1907/08.

IX. ZDRAVSTVO IN SOCIALA

ZDRAVSTVENE IN HIGIENSKE RAZMERE

Občinska prizadevanja na področju zdravja predstavlja tudi januarja 1886 omenjena skrb zaradi *k o l e r e*: za pouk o varovanju pred to boleznijo je občina odštela 30 kr. Preventivno pa so poskrbeli tudi za izolirnico. Za "*gorusetje*" sobe za oskrbo obolelih za kolero, ki bi prišli z vlakom, so dali Antonu Marnu za pol leta naprej 10 gld. Spodnja Šiška je imela od decembra 1887 od ljubljanskega občinskega sveta zagotovilo, da so lahko obolele za kolero oskrbeli v novozgrajeni ljubljanski bolnišnici za epidemične bolezni.[1] Na področju mestnega magistrata ljubljanskega se epidemije koz (1887/88, 1890 in 1893) po zaslugi načrtnih cepljenj niso več ponovile.[2] Tudi v Spodnji Šiški so na zahtevo okrajnega glavarstva novembra 1907 povprašali kakih 115 mater, povečini žena delavcev in obrtnikov, pa tudi služkinj, zakaj niso prinesle otroka k cepljenju. Nekatere so se medtem odselile, večina pa se je zgovarjala, da so bili otroci dlje časa bolni ali pa so bili tedaj odsotni.[3]

Avgusta 1910 je izbruhnila v Ljubljani epidemija kolere in tedaj so tam postavili posebno bolnišnico za kolero.[4] Poleti 1911 so zaradi primerov kolere v Trstu morale vse občine poskrbeti za zasilno bolnišnico ali sobo za karanteno. Spodnja Šiška, ki ni imela niti stanovanja, kaj šele hiše za zasilno bolnišnico, je sicer spet prijazno prosila ljubljanski mestni magistrat za tako uslugo (za odškodnino), a prošnjo so ji nemara tudi zaradi svoje izkušnje odklonili. Bali so se, da bi se bolezen ne zanesla še k njim. Gerent Zajc je menil naj vprašanje uredi nov občinski odbor, opozarjal pa je na težke stanovanjske in najemne razmere v kraju, ko ni bilo moč najeti stanovanja, še manj poslopja.[5]

Poznani pa so še primeri obolelosti za *k o z a m i* leta 1911. Ko je tedaj obolelo nekaj delavk ljubljanske predilnice za črnimi kozami - stanovale pa so v Spodnji Šiški, so jih poslali v ljubljansko zasilno bolnišnico, ki je bila od 3. marca do 3. junija epidemiološka bolnišnica za koze. Stroškov je bilo 1456 K in županstvo je želelo, da jih povrnejo deželne oblasti.[6]

Občina je morala poskrbeti tudi za *m r t v o g l e d c a*. Za to službo so aprila 1902 izvolili tedanjega cerkovnika Antona Sojerja, ki je "*ta posel že več let brez vsakih zadržkov izvrševal*", odpovedali pa so mrtvogledcu Francu Fincu iz Ljubljane, saj ni stanoval v Spodnji Šiški. Določili so tudi pristojbino za mrtvogled: po 2 kroni in ne več po tri.[7]

Zdravnik. Za šišensko občinsko zdravstvo je bil pristojen okrajni zdravnik, leta 1897 je bil to dr. Stanislav Stergar, vsaj od leta 1906 pa je bil okrožni zdravnik ljubljanske okolice dr. Živko Lapajne iz Šentvida, kjer je bil sedež zdravstvenega okrožja, kamor je sodila tudi Spodnja Šiška. Pozneje je bil zdravnik zdravstvenega okrožja v Šentvidu dr. Dereani.[8] S podrobnejšo analizo gradbene dokumentacije oziroma zdravstvenih pregledov zgrajenih hiš

(s pristojbino 4 K za pregled) bi lahko spremljali dejavnost posameznih zdravnikov v Spodnji Šiški. Pri tem opravilu srečamo v začetku 20. stoletja tudi dr. Petra Košenino. Gotovo pa so iskali zdravniško pomoč tudi v bližnji Ljubljani. Od leta 1870 je tedaj novi mestni zdravnik šestindvajsetletni dr. Fran Ambrožič skrbel tudi za zdravje šišenskih železničarjev. To postransko službo je za osebje državne železnice od Ljubljane do Medvod opravljal do zgodnje smrti februarja 1891. Pri delu je bil priljubljen, kot narodnjak pa "*kremenit značaj*".[9] Med uslužbenci spodnješišenske postaje državne železnice leta 1902 pa tudi 1905 je bil tudi železniški zdravnik dr. Franz Illner.[10] Preden je šel dr. Illner z novim letom 1914 v pokoj, so konec novembra 1913 trije odborniki predlagali razpravo o zdravniku v Spodnji Šiški. Želeli so, naj občina prosi, da bi novi zdravnik stanoval v Spodnji Šiški, "*ker vsakdo ve, kako nujna potreba bi bila*" imeti v številčno tako močni občini vsaj enega zdravnika.[11] Občinski odbor je tudi že prej razpravljal o zdravniku v Spodnji Šiški in avgusta 1909 je predlagal odbornik Emil Sigš (Schigsch) naj naslovijo na ravnateljstvo drž. železnic v Trstu prošnjo za namestitev "*blagajniškega zdravnika z lastno lekarno*".[12]

Poleti 1913 je prosil magister farmacije iz Lovrana Ivan Schepitz za ustanovitev javne *l e k a r n e* v Spodnji Šiški. Kar presenetljivo je občina temu nasprotovala, a z razlogi. Občina namreč ni imela zdravnika: okrajni zdravnik iz Šentvida je trikrat tedensko ordiniral za člane bolniške blagajne, hodili pa so tudi k zdravnikom v Ljubljano. Tako je bilo izključeno, da bi hodili po zdravila v Spodnjo Šiško, saj so zaupali večjim mestnim lekarnam. Dokler ne bo enega ali dveh zdravnikov, lekarna ni potrebna.[13] Leta 1906 je bila v Spodnji Šiški vsaj ena b a b i c a: Marija Pečak je stanovala na Celovški v Pogačnikovi hiši (št. 66).[14]

Leta 1904 je uredil *j a v n o k o p a l i š č e* v Spodnji Šiški (na Celovški) 136 mizar in posestnik Franc Burger. Tega je napravil pri mizarski delavnici: za mrzlo vodo je uporabljal svoj vodnjak, za toplo kopel pa kondenzacijsko vodo svojega parnega stroja. Pomladi 1906 se je župan Jakob Burger zaskrbljeno obrnil na okrajno glavarstvo z informacijo o tem in z vprašanjem ali je uporaba take vode iz zdravstvenih razlogov dopustna.[15]

Higienske razmere v kraju. Vsaj od leta 1897 lahko zasledimo večjo skrb za zdravstvene in higienske razmere v kraju. Marca 1897 sta se zaradi gnoja, ki ga je imel na poznejši Knezovi ulici nakopičenega Ivan Knez iz Spodnje Šiške 75 nasproti sosednjih hiš Avgusta Nežiča (št. 135) in Jakoba Lebna (št. 137), ta dva pritožila županu. Motila ju je tudi jama tam poleg, v katero so vozili nesnago iz Knezovih hiš št. 62 in 75, kar je povzročalo poleti "*neprenesljiv smrad*", ki je motil sosede in gostače. Le 8 metrov vstran pa je imel Leber pri svoji hiši vodnjak in bal se je, da bo vanj skozi šuto prišla gnojnica. Prosila sta za ogled, pri katerem bi sodelovali tudi zdravstveni strokovnjaki.[16]

Julija 1897 je pregledovala stanovanja v Spodnji Šiški *o b č i n s k a z d r a v s t v e n a k o m i s i j a*: župan Kauschegg, Juvančič, Jak. Burger, P. Keršič in okrajni zdravnik dr. Stanislav Stergar. Vsaj pet kričečih primerov so hoteli odpraviti. Presodili so, da je stanovanje v hiši Jakoba Jesiha na št. 5, ki ga je imela v najemu Uršula Keder, neustrezno. Zahtevali so, naj ga do jeseni izprazni, sicer jo bodo kaznovali. Tudi hram v hiši št. 74 (Ludovika Maurer),[17] ki je bil v najemu, so morali do tedaj preurediti: večja okna, ureditev kuhinje, dimnik. Anton Wisian (na Celovški) 67 pa je imel docela neustrezno hišo, ki je bila za bivanje ne le neprimerna, ampak tudi nevarna: do jeseni jo je moral zapustiti, nato pa podreti. Občinska zdravstvena komisija je julija 1897 grajala tudi ležišča pomočnikov in

Št. 1810.

Razglas.

Iz higijeničnih ozirov Vam na podlagi sklepa občinskega sveta z dne 17. avgusta 1909, nadalje preiskave okrožnega zdravnika g. dr. Živko Lapajneta z dne 19. avgusta 1909, odnosno na zahtevo in izid komisijonelnega ogleda z dne 27. avgusta 1909 podpisano županstvo najstrože ukazuje, da morate vse pri svoji hiši nahajajoče se grebenične jame ter gnojišča napraviti do dne *1. julija 1910* **iz vodogoste snovi (betona) in sicer stene, dno, kakor tudi pokrov.**

Nadalje se Vas opozarja, da svojih strešnih voda ne napeljujete v gnojne ali grebenične jame, ker se le-te vsled omenjenega dejstva prehitro napolnijo in se njih vsebina raznaša po okolici.

Če se navedenemu ukazu ne bodete odzvali v zgoraj določenem roku, t. j. do *1. julija 1910* **, se Vas bo najstrože kaznovalo in se bodo dotične naprave izvršile na Vaše stroške potom občine.**

Proti ukazu Vam je v 14 dneh prosta pritožba na deželni odbor. *po naročbi razglasa*

Županstvo Spodnja Šiška,

dne 1. septembra 1909.

Pogačnik l. r.

župan.

Razglas županstva o greznicah in gnojiščih, 1909.

učencev pri pekovskem mojstru Matiji Miklavcu, v Zorovi hiši na Celovški 33, ki so bila "*v zdravstvenem oziru nedopustljiva*", ter zahtevala v osmih dneh ureditev človeka vrednih ležišč. Podobno je bilo pri Andreju Jelencu, št. 63, kjer je v prostoru brez oken ob (Celovški) cesti spalo 7 oseb, podnevi pa je bila tam prodajalna. Zanimivo, da se je Jelenc avgusta

1897 - v strahu, da bi izgubil 60 K letne najemnine za prodajalno - pritožil: saj je majhna soba potrebovala le eno okno in tega je imela v vratih, več kot meter visoko in 75 cm široko - *"takega okna marsikatera druga soba v Šiški nima"*. Ne okrajno glavarstvo, ne deželni odbor ni hotel reševati pritožbe, ki so jo kot pristojnemu vrnili občinskemu odboru.[18]

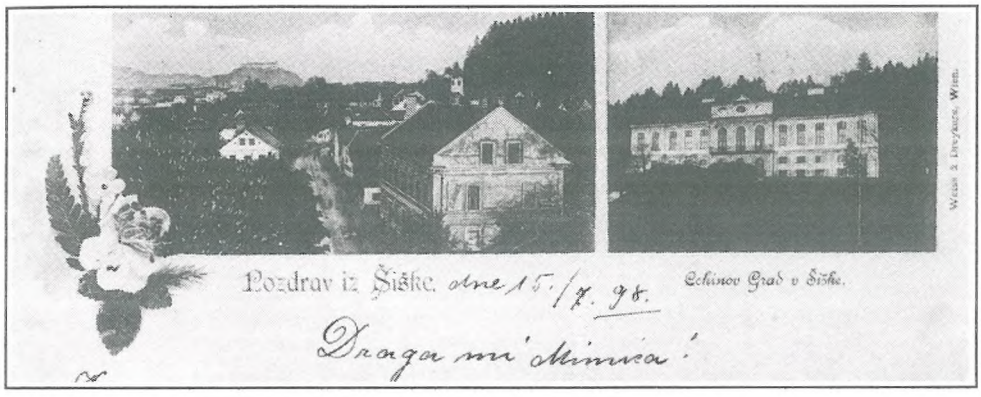
Sliko higienskih razmer v Spodnji Šiški predstavlja tudi predlog odbornika Antona Oistra septembra 1902, naj občina *"uredi zoper nesnažnost metanja smeti in grde vode na občinske ceste in ulice"*, naj skrbe gostilničarji, da njihovi gostje *"ne opravljajo svojih potreb pred gostilno"* ter naj urede *g r e z n i č n e j a m e*. Namesto gnoja, *"kateri se sedaj na velikih kupih po dvoriščih nahaja in od njega voda po celem dvorišču odteka in skozi to vodnjake ukužuje"*, naj naredijo betonirane in pokrite greznice. Greznične jame pa morajo čistiti po 9. uri zvečer. A predloge so zavrnili *"z ozirom na to, da se delavci za prevažanje straniščnih fekalij še po dnevi teško dobijo, ponoči pa za noben denar"*, pri ostalem pa so taki odločitvi botrovali oziri na - tedaj še podeželske - krajevne razmere. Občinski odbornik Oister, ki je sicer prispeval kar nekaj predlogov, je zatem predlagal kemično analizo vodnjakov. A tudi to so zavrnili, ker ni bilo *"dokazano, da bi se v kakem vodnjaku okužena voda nahajala."*[19]

Avgusta 1909 je interpeliral odbornik F. Burger zaradi nesnage na parc. 17 s predlogom naj izda župan razglas, da se morajo zaradi higiene napraviti boljše *g r e z n i č n e j a m e "iz vodogoste snovi"* (betona, železa ali hrastovih plohov) in to stene, dno in pokrov. Opozarja naj tudi, da strešnih voda ne napeljujejo v gnojnične jame, ker se prehitro napolnijo *"in se njih vsebina raznaša po okolici."*[20] Posestnika ob Kozlerjevi, danes Malgajevi, (Florjan Toman / Tarman št. 118, Šimon Rotar št. 119) in dva ob Celovški poleg cerkve (Karol Mohar, Boštjan Tome) in nekaj drugih, ki jih je občina silila k ureditvi grezničnih jam, so se pritožili deželnemu odboru, o čemer so razpravljali na občinski seji septembra 1909. Viljem Maurer se je pritožil kot predsednik podružnice kmetijske družbe, tajnik katere je bil Dragotin Mohar. Sporni so bili pokrovi. Večina je imela jame s površino 5-6 m^2 in tak betonski pokrov bi ne mogli dvigniti. Čeprav bo res, da so hoteli s pritožbo zavlačevati pa so opozarjali tudi na položaj kmetovalcev: *"vsaj kmetijski stan dandanes itak nima nikakih udobnosti"*, t.j. ugodnosti. O odklonitvi njihove prošnje so govorili oktobra 1909.[21]

Na ustni predlog Josipa Seidla konec leta 1903 so sklenili napraviti v o z z a o d v a ž a n j e fekalij,[22] v januarju naslednjega leta pa so odobrili ceno za nakup voza: kotel naj bi kupili pri Samassi, voz pa naj naredi Peter Keršič. Hkrati so načrtovali še šupo za ta voz in sobo s kuhinjo za *"nadzorovatelja vozov"*.[23] Pristojbina za uporabo občinskega voza za prevoz gnojnice je bila za ves dan (do šeste ure zvečer) 4 krone, za pol dneva 2 kroni in za četrt dneva 1 krono. Poleg tega je bilo treba plačati še občinskega delavca 1 krono dnevno, 80 vinarjev za pol dneva in 40 vinarjev za četrt dneva. To delo je tedaj opravljal 75 letni vdovec Luka Kermelj Spodnja Šiška 83, po poklicu kovač, ki se je *"tudi na taka dela zastopil/."*[24] Odbornik Oister si je že tedaj (sredi leta 1904) prizadeval, da ne bi prevažali fekalije po Šiški podnevi, ampak le ponoči od 9. ure zvečer do četrte ure zjutraj, kar naj bi vsem posestnikom in oskrbnikom hiš pismeno naznanili.[25] Jeseni 1909 so pripravili drugi voz za fekalije in novembra določili ceno uporabe: 6 K dnevno in za pol dneva polovico tega. A najbrž je bila cena previsoka, saj so jo že decembra 1909 znižali: za en voz pol dneva 2 K, cel dan 4 K, za dva voza pa 3 K pol dneva in za cel dan 6 K. Znižanju cene pa so dodali na predlog Oistra tudi sklep o kaznovanju hišnih posestnikov, ki bi prevažali fekalije v sodih.[26] Junija 1909 je Oister predlagal tričlanski zdravstveni odsek za nadzorovanje voza za

odvažanje fekalij, gnojnic in sem spadajočih predmetov ter se zavzel za popravilo starega voza in nabavo novega, kar so sprejeli.[27] Predlog o prevozu fekalij podnevi "*le z fekalskimi vozovi, kateri so pri občini na razpolago*" pa mu je uspel avgusta 1909. Tedaj so tudi sprejeli pripravo razglasa, da je odvažanje tega v sodih dovoljeno le ponoči od 9. do 4. ure, sicer bo vsak kaznovan.[28]

Kako odstraniti *ponesnaženje pred gostilnami* v Spodnji Šiški? O tem so spet razpravljali aprila 1903 in sklenili, da se naj župan Maurer glede "*naredb proti ponesnaženju javnih prostorov*" dogovori z mestnim magistratom ljubljanskim.[29] In res so maja 1903 sprejeli takšno svarilo in ga sklenili tiskati ter objaviti na javnih prostorih ter posebej po gostilnah. V svarilu je županstvo na osnovi sklepa občinskega odbora in občinskega reda za Kranjsko prepovedovalo "*vsako ponesnaženje po ulicah in javnih prostorih kakor: zlivanje umazane vode pred hišami ali v cestne grabne in posebno pa, da gosti ne opravljajo svojih potreb pred gostilnami. Vsak prestopek tega svarila se bode od županstva v zmislu §§ 28 in 59 zgoraj navedenega občinskega reda do 20 Kron globe ali z zaporom do 48 ur kaznoval.*"[30]



Spodnja Šiška na razglednici odposlani 1898. Levo Juvančičeva vinska trgovina na Celovški in pogled proti mestu, desno Cekinov grad.

Zaradi zlivanja straniščnice in navoza fekalij na ledino Polone Novak poleg Juvančičevega dvorišča se je aprila 1906 pritožila tvrdka J. C. Juvančič s Celovške 77. Župan je odločil, da lahko svojo straniščnico sicer zliva, ostalo pa naj navozi na njive, da se okolica ne okuži, sicer bo kaznovana do 20 K.[31]

V začetku aprila 1907 je občinski odbor izvolil *zdravstveni odsek:* V. Maurer, A. Wernik, P. Keršič.[32] Njihovo delovanje je vidno tudi iz pomladi 1907 zavrnjene pritožbe posestnice in mesarice Marije Breceljnik proti ukazu županstva za nove "*tlake*" pod svinjakom, pokriti jarek za gnojnico in greznično jamo.[33] Podobno so poleti 1907 zavrnili pritožbo posestnika Florjana Tarmana na ukaz naj svojo jamo za smeti pri hiši št. 222 blizu vodnjaka gospe Lenasi v Spodnji Šiški 175 - cementira.[34]

Konec leta 1912 so člani zdravstvenega odseka predlagali naj županstvo izda "*oklic na občinarje*" o prepovedi zlivanja vode, pomij itd. na ceste, pota in na javne prostore sploh ter o prepovedi stepanja oblek, preprog ali cunj skozi okno na ulice." Najbrž je bil uspeh bolj jalov.[35] Jeseni 1912 je na seji občinskega kluba NNS za cestni odsek Battelino predstavil poleg problemov s cestami in svetilkami tudi higienskega: pri skupnem vodnjaku Sušnika in

Kamnika (na Planinski) je zaradi pranja nastala cela jama "*po gnjilobi smrdeče vode, ki daleč na okoli zastruplja zrak*". Ker je bila nevarnost, da bi ta voda pronicala v vodnjak, so predlagali, da se tam pranje prepove, posestnika pa primora, da jamo zasujeta. Tam blizu je bila tudi odprta jama za smeti, ki je daleč okoli okuževala zrak in jo je bilo treba pokriti.[36]

Okrožni zdravnik dr. Živko Lapajne iz Šentvida je omenjen leta 1908, ko je svetoval občini nakup "*Formalinovega aparata*" za *razkuževanje stanovanj*. Občinski odbor pa je sklenil, da naprosijo zdravstveno okrožje v Šentvidu, da nabavi ta aparat za Šiško, ker občina okrožju tudi "*primerne naklade plačuje*".[37] Zasledimo pa tudi skrb za kvaliteto prodanega mleka na trgu. Na predlog A. Komaca so na občinskem odboru sklenili v začetku leta 1908, nabaviti aparat za *preizkuševanje kakovosti mleka* na javnem prostoru v Spodnji Šiški in primerno nadzorovati tiste, ki so se na tem trgu ukvarjali s prodajo mleka.[38]

OBČINSKA SKRB ZA UBOGE IN BERAČE

Pomemben del dejavnosti občine je bila skrb za svoje (pa tudi tuje) berače in uboge. Če so prve podpirali, pa so drugi zapustili sled v virih, ko je imela občina Spodnja Šiška kakšne stroške z njimi: ali so jih peljali v Ljubljano na sodnijo ali v domovinsko občino, ali pa poskrbeli za pokop pri sv. Krištofu za Bežigradom v Spodnji Šiški umrlega berača. To občinsko aktivnost lahko zasledujemo od 80. let 19. stoletja dalje.

Leta 1883 je tako umrl neznani berač pri Fr. Dimniku št. 13 in naredil občini stroške. Dvajset let kasneje je prav tako na št. 13 v hlevu posestnice Margarete Dimnik "*v revščini umrl*" 54 letni Alojz Peterka iz Vira in občina je imela kakih 20 gld stroškov. Tudi leta 1883 so dali 1,10 gld za krsto za Jožefa Pichlerja vulgo "*ceglarjou pepček*". Decembra pa je občina prispevala 20 krajcarjev za "*perpelanje pianga berača, je lesou na cest*" in prav toliko za vožnjo bolnega Klemenčiča v bolnišnico. V maju 1885 so berače trikrat peljali v Ljubljano.[39]

Verjetno kar znan je bil hromi občinski revež Lovrenc Planinšek, roj. 1879 v Šentvidu nad Ljubljano, ki je z berglami beračil po Spodnji Šiški in Ljubljani, posebno v Lattermanovem drevoredu. Že leta 1907 in do prve polovice 1908 so ga dvakrat prepeljali z vozom v Šentvid, a se je vrnil. Župan Jakob Burger je junija 1908 pozval okrajno glavarstvo naj uredi, da ga bo vzdrževala občina Šentvid ali pa ga odda v hiralnico, "*da ne bode hodil v Spodnjo Šiško beračit in ljudi nadlegovat*".[40]

Hiralnica. Zaradi bližine ljubljanskega mesta je občina Spodnja Šiška z dovoljenjem magistrata uporabljala tudi mestne zdravstvene ustanove; tako so imeli tudi v mestni hiralnici vsaj od leta 1903 vedno kakšnega svojega občana. Seveda so v hiralnico pošiljali premišljeno. Glede na dnevno oskrbnino v mestni hiralnici (1906 po 1 krono dnevno)[41], so bile občinske podpore za občino cenejša možnost. Občinsko ubogo Ano Kranz, ki je od jeseni 1903 prejemala 4 krone mesečne podpore,[42] so poleti 1906 oddali v hiralnico in plačali 1 krono dnevne oskrbnine. Do srede novembra je umrla.[43] Ubožico Heleno Porenta, ki so ji septembra 1905 dali mesečno podporo 4 krone,[44] so že konec leta oddali v ljubljansko mestno hiralnico, kjer je preminila februarja 1906.[45] V hiralnico so spomladi 1906 oddali Valentina Ogrina, ki je tam umrl do srede novembra.[46] V hiralnico so napotili tudi Margareto



XIII. Vinski trgovec Alojz Zajec je na Griču nad krajem 1909 odprl v novi zgradbi hotel z razgledom in ga poimenoval zato Bellevue. 1909.



XIV. Podobo sokola v Šiški je naslikal na platno Waldstein za prvi javni nastop društva 18.9.1904 in nato je krasila društveno telovadnico.



XV. Za Keršičevo gostilno je na Franca Jožefa (Frankopanski) cesti deloval od leta 1903 v novi zgradbi gostilniški obrat pivovarne Reininghaus.

Bizovičar, ki je kot delavka v tobačni tovarni leta 1904 dobivala 52 vinarjev pokojnine na dan,[47] kar je bilo za pol oskrbnine v hiralnici. Umrla je v ljubljanski hiralnici junija 1906.[48]

Jeseni 1903 so oddali v ljubljansko hiralnico bolnega Antona Burjo in občina je prispevala k mesečni oskrbovalnini.[49] Kaže, da je prispevala 8 kron, saj je njegov varuh mesar Peter Burja zaprosil za zvišanje podpore svojemu bratu in občinski odbor je to v začetku leta 1904 zvišal na 12 kron,[50] več pa ne kljub prošnji za povišanje konec leta 1904, saj je bila podpora "*že tako tukajšnjim krajevnim in gmotnim razmeram precej visoka.*"[51] Ko je konec februarja 1910 umrl, ga je k zadnjemu počitku pospremila kot nekdanjega zvestega in delovnega člana Čitalnica z zastavo, pevski zbor pa mu je zapel dve žalostinki.[52]

Jeseni 1904 so dali 38 letnemu Škerlu začasno podporo 4 krone zaradi bolezni,[53] v začetku leta 1906 pa so ga oddali kot občinskega reveža v mestno hiralnico in nato spet spomladi 1907.[54] Občinska ubožica Meta Jesih je doživela zvišanje mesečne podpore od 4 na 7 kron konec leta 1907, 20. septembra 1908 pa so jo oddali v hiralnico.[55] Pozimi 1909-10 so oddali v hiralnico Marijo Rojer.[56]

Ubožna hiša v Šiški. Za proslavitev in spomin 50 letnega vladanja Franca Jožefa leta 1898 je nameraval šišenski občinski odbor postaviti ubožno hišo. Sredi tega leta so želeli dobiti za to Koslerjev svet. Občinski odbor je sklenil novembra 1898 naj se v kranjsko hranilnico naloži iz občinskega rezervnega sklada 2000 gld kot "*stavbeni zaklad za sirotišnica občine Spod. Šiške*", ki naj bi dobila cesarjevo ime, če bi lahko izposlovali tako dovoljenje. "*Obresti tega kapitala naj se kapitalisirajo in naj občina v ta namen prilični mile darove nabira, in županstvo za to skrbi da se ta kapital pomnoži, potem pa sirotišnica zida.*" 12. novembra 1898 so sklenili tudi med občinske reveže z domovinsko pravico v občini, ki so prejemali od občine mesečno podporo, razdeliti 2. decembra "*za pobolšek*" 1 gld in na božični dan še enega. Glede maše in drugega primernega praznovanja pa so menili, naj potrebno ukrene županstvo.[57] O gradnji ubožne hiše so se namenili posvetovati spet poleti 1905, nato pa sklenili to točko - preložiti na prihodnjo sejo.[58]

Razmišljanja o ubožnici je spodbudilo spet jubilejno leto 1908. Predlog občinskega virilista Pogačnika o praznovanju 60- letnice cesarjevega vladanja so v začetku leta 1908 preložili na eno prihodnjih občinskih sej.[59] Res je na prihodnji predlagal ustanovitev "*Jubilejske ustanove za napravo ene nove obožne hiše*" v občini. Za to bi uporabili 500 gld ustanove Ane Knez, naložili glavnico 2000 gld ter dali ta znesek v proračun za 1909 in zvišali občinsko doklado za 2%.[60]

Na ubožno hišo za občinske reveže so se spet spomnili tik pred prvo svetovno vojno. Februarja 1913 se je v obsežnem predlogu za to zavzel M. Cimerman, ki je menil, da preskrba ubožcev ne ustreza duhu časa in humanosti. Občina je imela skoraj 1374 K stroškov s podporo ubožcev v letu 1912: večina je šla za tri ubožce v hiralnici, kjer je stala preskrba enega 400 K. Ker je imela občina ubožnih sredstev nekaj nad 10.000 K, je predlagal naj občina najame prostore ali zgradi lastno ubožnico. Predlagatelj je opozarjal na povečanje števila revežev, za katere je bila pristojna občina zaradi uveljavitve domovinstva po 10 letih bivanja. Hkrati pa je poudarjal skrb za reveže, ki je "*iz socijalnega stališča ena najljudomilejših*" in predstavil koliko gorja bi preprečili z lastno ubožnico ter se ognili nadležnemu beračenju. Nemara tudi tega ni manjkalo: "*ako se pogleda posedati po občini one reveže, ki so popolnima onemogli - prijeli za zadnje sredstvo - beračenje...*"[61] Zanimivo je, da je ideja o zavetišču za ostarele in uboge živela skoraj do sredine 20. stoletja, saj naj bi v ta namen porabili denar od prodaje zadružnega električnega omrežja v Šiški mestu Ljubljani v 30. letih. A zaradi sporov med nekdanjimi zadružniki Vincencijeva konferenca ni

uspela zgraditi dogovorjenega in načrtovanega zavetišča do vojne. Čeprav so leta 1943 zadružne spore poravnali, po vojni v novih razmerah taka gradnja ni bila mogoča.[62]

Reveža se vsak otepa. Novembra 1902 in marca in aprila 1903 so zavrnili sprejem nekaj ubogih v občinsko zvezo, če so ti že prejemali podpore ali zaprosili zanje ali pa njihove občine, ki so vlagale prošnje, niso mogle dokazati njihovega 10 letnega nepretrganega bivanja v Spodnji Šiški.[63]

Predvsem so se občine poskusile znebiti skrbi za reveže. Županstvo Šentjernej je zadnje dni leta 1903 poskusilo doseči sprejem Janka Rusa v šišensko občinsko zvezo, a ta je bil že od novembra v ljubljanski hiralnici kot ubožec na račun občine Šentjernej.[64] Vdovi Johani Dolničar je občina podelila v aprilu in maju 1902 trikrat po 4 krone podpore, zavrnila pa ji je junija 1902 sprejem v občinsko zvezo Spodnje Šiške.[65] Ponovno so o tem razpravljali sredi septembra, saj je šentviška občina prosila zanjo, a zaman: vsaka občina je bila "*primorana svoje revne domačine*" v primeru revščine podpirati (domovinska postava z dne 3. decembra 1869) in Šiška si ni hotela povečevati števila ubogih.[66] Dolničarjevi so od marca 1903 izplačevali po 4 krone mesečne podpore.[67] Prav tako so septembra 1902 odklonili prošnjo županstva Medvode za sprejem Luke Krmela v občinsko zvezo v Spodnji Šiški, saj je bilo dokazano, "*da je on en navaden berač, in še ni dolgo, kar je bil zaradi beračenja od hiše do hiše sodnijsko kaznovan in odgnan v domovinsko občino.*"[68]

Ostareli hlapci. Reveži so postali tudi ostareli in bolni hlapci in dekle, čeprav so bili v sorodu s hišnim gospodarjem ali pa so tam služili tudi več desetletij. Včasih pa so se ostareli le vrnili pod domačo streho. Za podporo je marca 1904 tako zaprosil Franc Bisian, roj. 1838 v Spodnji Šiški 41, kamor se je ostarel vrnil k 'sestričniku' Mihaelu.[69] Jeseni 1905 so oddali v hiralnico 40 letnega Leopolda Dovžana, ki je kot 12 letni deček prišel k svojemu stricu Lovrencu Dovžanu, št. 57 in bil tam kot hlapec do leta 1904, ko je obnemogel in ga je ta "*od hiše spodil*". Odkar je Leopolda leta 1903 ugriznil Dovžanov konj nad komolcem, je bolehal. 28 let je dobival od gospodarja le potrebno obleko, čeprav Lovrenc Dovžan ni bil reven: imel je dve hiši, lepo premoženje in le eno hčer. Zato je županstvo menilo naj nečaka podpira stric.[70]

Julija 1909 so podelili Ivanu (Janezu) Škerjancu kot občinskemu revežu 6 K mesečne podpore, ki so jo konec leta povišali na 9 K.[71] Škerjanc, sicer iz Tomišlja, je bil v Šiški od 1892 kot hlapec pri županu Maurerju. Leta 1906 je bival kot 62-letni vdovec v Spodnji Šiški 163 v bedi in revščini.[72] Pomladi 1913 pa je prosil za podporo Mihael Hiti, ki je 33 let služil pri enem gospodarju. Na seji kluba so mu sredi maja 1913 odobrili 6 K mesečne podpore.[73]

Leta 1910 zvemo za poklicno in bivanjsko zgodbo Gašperja Prosenca, pristojnega v Moravče, ker so iskali zanj občinsko ali deželno podporo. Rojen leta 1846 je služil od svojega sedmega leta, se priženil na Kresniški vrh, imel tri otroke, a je bilo posestvo zaradi dolgov prodano. Od leta 1879 je delal marsikje kot tesar in delavec. Od julija 1900 do julija 1901 je hodil spat k "*Svetin v Sp. Šiško štv. 23*", nato leto dni do poletja 1902 k Zormanu na pod in hlev. Zatem je stanoval štiri leta pri Tomažu Tušarju št. 185 in dajal po 6 K mesečno za stanovanje: sobo in drvarnico. Od tam je šel h Karlu Moharju, Sp. Šiška 13 in tam spal leto dni brezplačno, nato pa se je preselil k Vodniku, gostilničarju (št. 89) in spal poleti na hlevu, pozimi pa v hlevu brezplačno dobro leto dni. Ko so ga čez 60-letnega odpravili v Moravče, ga je tamkajšnji župan poslal nazaj, toda revežev so se povsod branili in kaže, da tudi pri otrocih ni dobil zatočišča.[74]

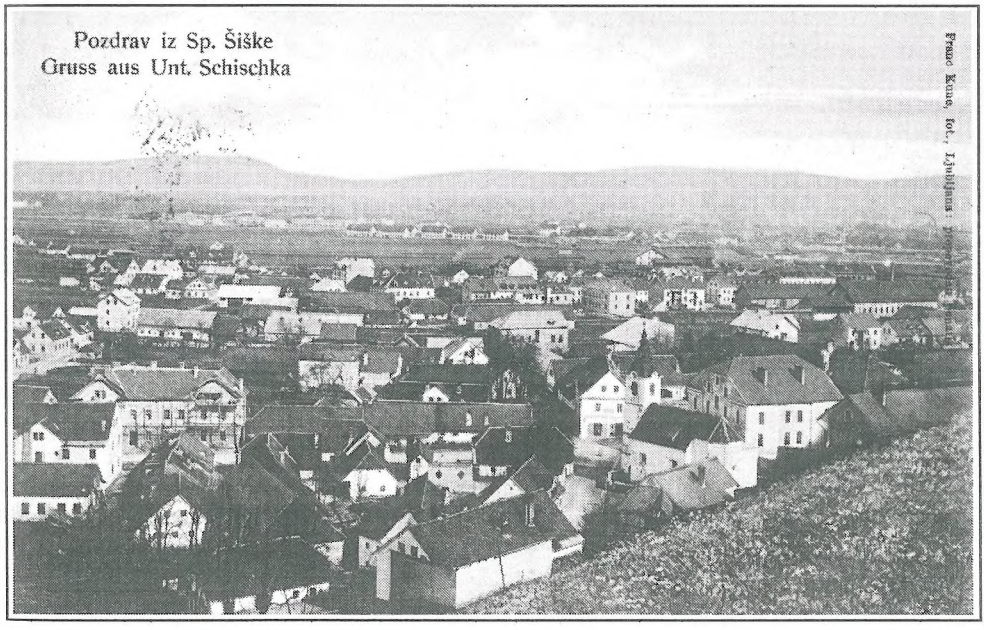
V začetku leta 1905 so odklonili prošnjo Antona Černeta za redno mesečno podporo, ker ga je bil hišni posestnik Ivan Zalokar zakonsko dolžan preživljati in mu oskrbeti primerno obleko, kar je bilo zapisano tudi v zemljiški knjigi na hiši št. 78. Novembra 1906 pa so mu kljub temu podelili mesečno podporo 3 krone.[75]

Podpore ubogim. Za pomoč ubogim je imela občina poseben podporni sklad (zaklad za uboge), v katerega se je stekal del občinskih dohodkov, različnih ustanov in darovi. Iz tega sklada pa je občina prispevala občasne ali mesečne podpore za svoje uboge. Konec stoletja so znašali dohodki ubožnega fonda 250-300 gld, kasneje pa precej več.

Zaklad za uboge občine Spodnja Šiška[76]

leto	1887 gld	1889 gld	1897 gld	1911 K
dohodki	234.39	296.25		
stroški	49.25	224		
ostanek	185.14	72.25	140	skoraj 7.500

Darovi za uboge. Občinski ubožni fond je pridobil denar tudi z darovi. Občinski odbor je konec januarja 1890 odločil naj ostane vsota 104 gld, ki jih je za ubožni zaklad darovala Marija Svetlin, naložena tako, da se uporabijo le obresti; kar manjka do navedene vsote pa naj se ostanku dohodkov ubožnega zaklada doda iz občinske blagajne.[77]



Spodnja Šiška na razglednici fotografa Franca Kunca, okoli 1903.

Ana Knez, rojena Vodnik (1832-1898), je po svoji smrti zapustila občini del premoženja kot Ustanovo Ane Knez za uboge. To je sklenil sprejeti občinski odbor junija 1898. 22. julija so del denarja razdelili med vseh 10 ubogih, ki so uživali od odbora dovoljene podpore; vsakemu so namenili po 3 gld. Nekaj pa so sklenili dati še trem: Anton Černe naj dobi 3 gld, Polona Skobec in Marija Strukelj pa po 3 gld in pol, skupaj 40 gld.[78] Leto kasneje so ustanovo (40 gld) razdelili desetim ubogim, tako, da je vsak dobil po 3 gld, 10 gld ostanka pa so sklenili razdeliti "*med uboge kateri se oglasijo in so potrebni.*" Teh deset je bilo: Filip Savelli, Anna Rojc,[79] Neža Škorjanc za ml. Zajc, Meta Jesih, Marija Bizovičar, Ana Zorc za ml. Ceglar, Jera Klemenčič, Katarina Bernik, Apolonija Skopec in Anton Černe.[80] Decembra 1899 pa so začasno izplačali Mariji Prestopavc podporo 5 gld iz ustanove Ane Knez, nato pa sklenili, naj se pri župniku in županstvu njenega bivališča poizve "*kakšne potrebe da ima.*"[81] Kaže, da so te bile tolikšne, da ji je odbor aprila 1900 dovolil mesečno podporo 2 gld in pol.[82]

Lepo se je spomnil ubogih v oporoki leta 1903 (10. avgusta umrli) Lovrenc Kos iz Svetja, nekdanji vrtnarski delavec pri J. Koslerju, saj jim je zapustil 328 K 8 v.[83] Dne 28. oktobra 1909 umrli posestnik Franc Rant pa je v ta namen zapustil 200 K.[84] Novembra 1906 je poročal župan o darilu polkovnika Adama Buča ubogim.[85] Tudi domači trgovci so se spomnili ubogih soobčanov, saj so januarja 1904 sklenili na občinskem svetu, da 120 kron velikonočnih in novoletnih daril trgovcev za reveže nalože v hranilnico.[86] Maja 1908 je Vincencijeva konferenca župnije Marijinega oznanjenja obvestila občinski odbor, da so ustavili podeljevanje podpor šišenskim revežem.[87]

Kako razdeliti podpore ubogim vedno številčnejšim prosilcem? Občina je skrbela za vedno več občinskih revežev z mesečnimi ali občasnimi podporami. V začetku leta 1890 so pri reševanju prošenj za podpore omenjali 6 prosilcev, marca 1894 pa sedem.[88] Konec stoletja (leta 1898) so imeli 10 revežev, ki jim je občinski odbor naklonil podporo in leta 1903 je občina skrbela že za 19 občinskih revežev.[89] Občinske podpore za uboge so znašale ob koncu 19. stoletja dva do tri, včasih le en sam goldinar. Višje podpore zasledimo od okoli leta 1905 (med 4 do 10 kron). Podpore so podeljevali potrebnim kdaj tudi samo pozimi, ko ni bilo lahko najti kmečkega dela ali pa glede na zdravstvene razmere prosilca.

Za začasno podporo je uspešno prosila leta 1888 Katarina Bernik, saj je bila revna, imela pa je dva sinova pri vojakih.[90] Meta Jesih (podpirana 1890-1908) je leta 1890 prosila za podporo "*za dva mesca dokler dela ni*" in šele po dolgi debati ob glasu proti so ji za februar in marec dovolili po 1 gld mesečno.[91] Leta 1894 so ji dovolili od januarja do konca aprila po 1 gld na mesec. Januarja 1895 so ji 1 gld mesečne podpore podaljšali do konca julija.[92] Novembra 1897 so ji povečali podporo in ji izplačevali vsak mesec 2 gld.[93] Do leta 1904 so ji podporo zvišali na 4 krone, nato pa je niso hoteli povišati, saj se je preživljala "*večinoma z beračenjem.*"[94]

Ko so spomladi 1907 odobrili začasno mesečno podporo 10 K Leopoldu Porenti, ker se je poškodoval, je moral sam prihajati ponjo prvega v mesecu, da se je "*skazal, kako njegovo zdravje napreduje.*" So pa pripomnili, da ga je zakonsko dolžan podpirati posestnik, pri katerem se je poškodoval.[95] V začetku leta 1910 so dali enkratno mesečno podporo 10 K Josipini Kosirnik (Kozirnik) dokler se ne bodo "*njene osebne razmere spreobrnile*".[96]

Med pomoči potrebnimi so omenjeni tudi otroci. Za vzgojo otrok umrlega Franceta Zajic, Franca in Frančiške, je Neža Škarjovec dobivala po 2 gld mesečno od 1. marca 1894 naprej.[97] Leta 1895 so razpravljali o vzdrževanju mladoletnega otroka Amalie Wazak v Domžalah; tam bi varuh prevzel otroka do 14 leta in občina bi za to namenila 40 gld.[98] Leta 1902 so sklenili (temu otroku) Ani Vacak priskrbeti potrebno obleko.[99] Za vzgojo mladoletne sirote Frančiške Ceglar so odborniki leta 1898 dovolili 2 gld mesečne podpore.[100] Prošnjo "*otročje varstvene postaje na Dunaju*" za prispevek pri vzdrževanju otrok Antona in Eugena Bernik so pomladi 1905 odložili do rešitve pritožbe za sprejem njunih staršev Ivana in Ivane Bernik v občinsko zvezo.[101]

Podpore ubogim so tudi zavrnili, podeljene že ukinili ali zmanjšali, zlasti če so v občinskem odboru menili, da bi potrebni lahko dobili pomoč od otrok ali od drugod. Tako je "*74 let stara uboga*" Ana Wazak leta 1890 dobila po 2 gld mesečno za nedoločen čas, Ivani Wazak pa so podporo hkrati znižali od 5 gld na 4, saj je bila iz iste rodbine in imela "*že nekoliko odrasle otroke de zamorejo tudi kaj zaslužiti*". Reza Grošel (Terezija Grošelj), ki je 1890 kot dotlej dobivala 3 gld mesečno,[102] je od marca 1894 "*oziraje se na jako visoke stroške občine*" dobivala "*samo 2 fl na mesec.*"[103] Katarina Bernik pa je dobivala 2 gld mesečne podpore do sinove vrnitve od vojakov. Ker se je leta 1890 vrnil, "*torej ima ona podpora od sina*", so ji za januar izplačali 2 gld, "*naprej pa ne več, ker je ubožni zaklad pre obtežen.*"[104] Tudi leta 1894 njene prošnje niso uslišali, ker "*ima dosto otrok ki služijo in delajo, in zamorejo mater preživeti.*"[105] A Katra Bernik je kasneje vseeno dobivala kot "*ubožca*" mesečno podporo.[106] Tereziji Tušar so leta 1894 ustavili dotedanjo podporo, saj so menili, da si lahko zasluži sama in da ni tako onemogla, da bi ne mogla preživljati dveh otrok. Tudi so na občinski seji zatrdili, da "*ima občina več bolj potrebnih ubogih.*"[107] Jeri Klemenčič so junija 1898 zavrnili podporo, ker je imela "*odraščene*" sinove, ki so jo lahko podpirali.[108] So ji pa to podelili kasneje, saj so ji poleti 1904 povišali mesečno podporo od 6 na 8 kron.[109] Z začasno mesečno podporo 4 kron za zimske mesece so konec leta 1903 ugodili vdovi Uršuli Devničar.[110] Slednji so spomladi 1905 dali redno mesečno podporo tudi za letne mesece: 4 krone.[111] Uršula Devničar (roj. 1840 v Spodnji Šiški 42, stanujoča tedaj 51) je to utemeljevala s starostjo in boleznijo, saj ji je njena hči Uršula Peharič, vdova s štirimi nedoraslimi otroci, lahko nudila le hrano.[112] Ko so "*ubožci*" Heleni Porenta dovolili septembra 1905 redno mesečno podporo 4 krone,[113] se je občina spraševala, kje je denar, ki ga je dala Porenta posestniku Florjanu Hostniku št. 35 in Katri Kregar št. 17, "*najbrž za to, da jo bodeta na njene stara leta oskrbovala.*"[114] Že konec leta so jo oddali v ljubljansko mestno hiralnico, kjer je umrla 20. februarja 1906.[115]

Lahko pa so nizke podpore tudi zvišali ali pa na drug način skušali pomagati v težkih primerih. "*Ta slepi Josefi Skedel*" so od julija 1884 najprej dali podporo 2 gld in spet od marca 1885 naprej.[116] Leta 1890 je bila taka podpora nizka in na županov predlog in priporočilo so ji tedaj zvišali podporo na 3 gld.[117] Mariji Bizovičar so dovolili 1 gld podpore od 1. marca 1894 naprej za nedoločen čas,[118] kar ji je odbor "*z ozirom na siromaštvo te uboge*" januarja 1898 zvišal na dva gld na mesec.[119] Katra Bernik je dobivala po tri krone podpore, ki so jo novembra 1902 v zimskih mesecih povišali na 4 krone, novembra 1908 pa na 8 kron mesečno.[120] Heleni Porenta pa so aprila 1907 zvišali podporo od 4 na 8 kron.[121]

Na prošnjo načelnika sirotinskega odbora za Spodnjo Šiško nadučitelja Antona Javorška so leta 1909 z večino sklenili, da naj "*občinska reva*" Johana (Ivana) Košenina odide v hiralnico v Ljubljano ali pa ji mesečno podporo zvišajo od 6 na 15 kron. Ta 77-letna vdova je stanovala v Sp. Šiški 31 in bila brez premoženja in neozdravljivi rak ji je razjedel obraz. Bila je zapuščena in ni imela nikogar, da bi ji stregel, zato je Javoršek naprosil občinski odbor naj ji olajša zadnje dni njenega bridkega življenja.[122]

Druge podpore. Osemdeset let po požaru v Šiški je občinski odbor septembra 1905 dal za pogorelce v Horjulu 50 kron in za pogorelce v vasi Tillnitsch 25 kron. Tedaj so tudi dovolili enkrat za vselej za Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani 200 kron, odklonili pa so podporo društvu za bolezni na pljučih.[123] Konec leta 1909 so ponesrečenim ob povodnji na Koroškem namenili 75 K. Precej tovrstne pozornosti so bila deležna tudi društva, posebej narodnoobramba CMD ter dijaška podporna društva med leti 1905 in 1912. Leta 1906 so dali Društvu sv. Nikolaja v Trstu enkratno podporo 25 kron,[124] marca 1909 pa so ugodno rešili prošnjo dijaškega podpornega društva Radogoj v Ljubljani za enkratno podporo 20 K.[125] Januarja 1910 je občinski odbor s po 20 kronami podprl Podporno društvo slovenskih visokošolcev v Pragi (ti so se nato zahvalili) in Podporno društvo 'Domovina' v Ljubljani, ki je skrbelo za kosila in večerje revnim srednješolcem.[126] Decembra 1912 je občinsko vodstvo sklenilo prispevati 200 K kot občinski prispevek za božičnico revnim otrokom v občini.[127]

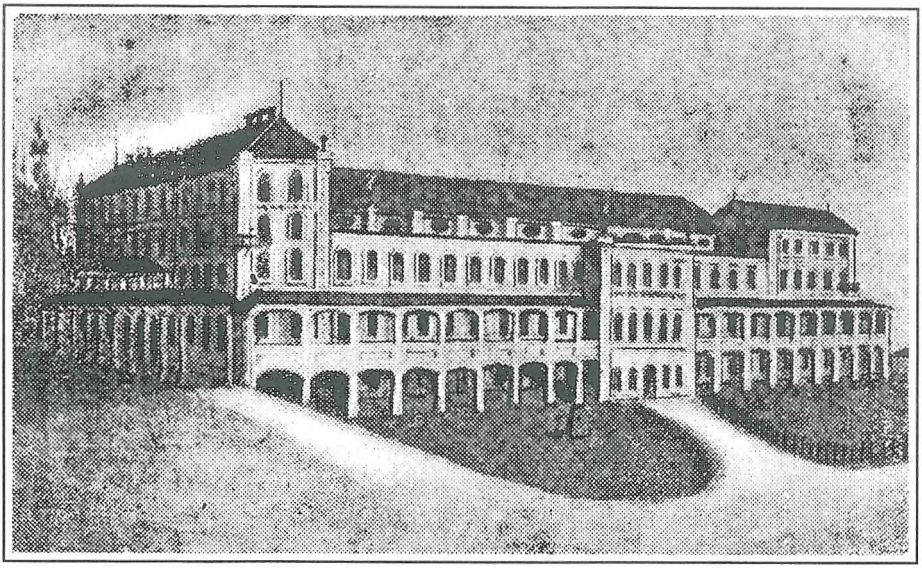
X. VEDNO BLIŽJE LJUBLJANI - PRIZADEVANJA IN ODPORI PRIKLJUČITVI (DELA) SPODNJE ŠIŠKE K MESTU

Povezanost področja občine Spodnja Šiška z razvojem mesta Ljubljane je prinesla s seboj tudi dolgoletne napore mestnega magistrata za vključitev dela upravne in katastrske občine Spodnja Šiška v mestno upravo. Najprej je šlo za področje od 1865 mestne Podturnske graščine in svet okoli Kolizeja in Deželnega muzeja - kar so po dolgoletnih dogovorih, sporih in zavlačevanju izločili iz spodnješišenske občine leta 1892. O tem je ohranjena obilica gradiva. Pozneje pa je postajala aktualna priključitev še preostale, vedno bolj z življenjem in dejavnostjo mesta prepletene samostojne upravne občine Spodnja Šiška - kar so uresničili sredi leta 1914.

ODSTOP NEKATERIH PARCEL K. O. SPODNJA ŠIŠKA MESTU LJUBLJANI 1885-86

"Pri pogajanji je dober mešetar veliko vreden."[1]

Po nakupu gradu Podturn (Tivoli) s posestjo leta 1865, je želelo mesto Ljubljana razširiti mestni teritorij tudi na to področje. Takšen sklep mestnega sveta 20. septembra 1866 pa zaradi nasprotovanja občine Spodnja Šiška, ki ni pristala na izločitev dela svojega ozemlja, tudi deželna vlada ni mogla uresničiti. Ljubljanski mestni odbor je 11. maja 1869 spet potrdil svoj sklep in marca 1878 ponovno naložil magistratu naj razširitev *"mestne občine ljubljanske do tivolskega gradu vnovič vzame v pretres."* Oktobra 1879 so prosili deželno vlado za izločitev teh parcel in Kolizeja iz davčne občine Spodnja Šiška, a vlada tej prošnji ni ustregla, neuspešna pa je bila tudi pritožba mesta na ministrstvo. To je odločilo aprila 1880, da se inkorporacija zaradi § 1 mestnega statuta ne da izvršiti administrativno, temveč *"le potom deželne postave"*. Mestni odbor je aprila 1885 sklenil, magistrat pa novembra 1885 deželnemu odboru poslal prošnjo, da bi deželnemu zboru predložil zakon o vključitvi spornih parcel v mestno okrožje ljubljansko. Svojo željo so utemeljevali s širitvijo mesta proti gradu Tivoli ob novih mestnih ulicah Franc Jožefovi (*Cankarjevi*) in Knafljevi (*Tomšičevi*), kjer bodo stavbe stale v tujem okraju (ljubljanske okolice) in bodo *"podvržene vaškej upravi občine spodnješišenske."* S tem ne bi *"najlepši del ljubljanskega mesta"* sodil pod mestno upravo, spodnješišenska občina pa ni zmogla spolnjevati določb zakona, posebej glede oskrbovanja cest. Tudi *"steze, mostove, drevorede in naposled tudi razsvitljavo s plinom"* je oskrbelo mesto, ki pa ne more imeti policijskega nadzorstva nad ozemljem, ki je skoraj vse *"lastnina mesta in namenjeno rabi v zabavo občinstva"*, zato je bilo potrebno to ozemlje zaradi javnih koristi vključiti v mestno upravo.

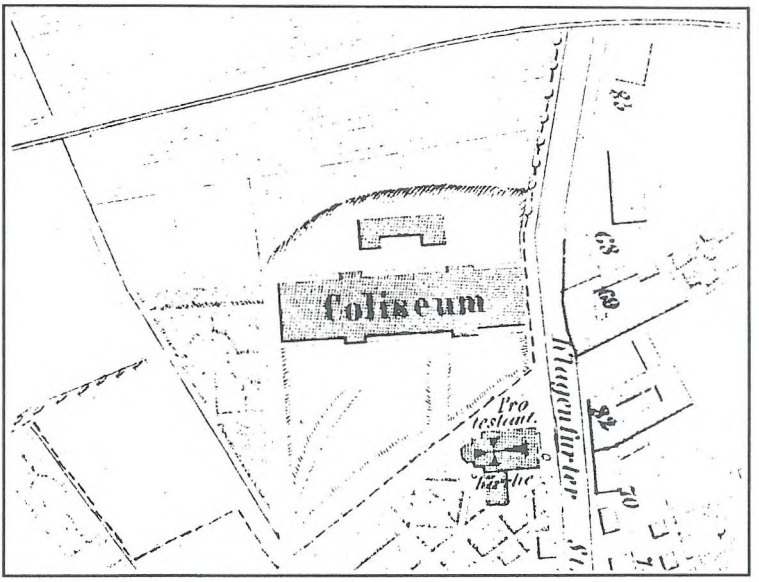


Kolizej sredi 19. stoletja.

Občina Spodnja Šiška je nasprotovala temu zaradi majhnosti in ker bi z ozemljem izgubila tudi dohodke, lastnik Kolizeja pa se je bal višjih dajatev v mestu. Posestniki vil pa niso nasprotovali želji mestne občine. Mesto je menilo, da ti vzroki ne bi smeli ovirati rešitve.[2]

KOLIZEJ. Med petero kasarn, hudičevih hiš, kjer "*si hudič svoje cipce lovi*", je štel Prešeren tudi 'Koliseum', stavbo ob nekdanji cesti Marije Terezije (Gosposvetski) "*na vhodu v Šiško*".[3] Kolizej, ki je bil sicer zgrajen na področju katastralne in politične občine Spodnja Šiška, je 1860 predstavil opis Ljubljane med šestimi pomembnimi privatnimi stavbami v mestu. Poleg Gradca (tam je stal od 1839 do 1915) in Dunaja je tako dobila Kolizej tudi Ljubljana. Te stavbe - od vseh stoji vsaj delno še ljubljanski - so dobile ime po Vespazijanovem rimskem Koloseumu in so pomenile ugledno središče gospodarskega, kulturnega in zabavnega življenja.[4] Ljubljanski Kolizej je pričel graditi leta 1844 lastnik graškega Kolizeja Johann Benedict Withalm (1791 - 27.11.1865) kot kolosalno poslopje za "*tranzitno*" vojašnico (Transenal-Kaserne). Stavba je bila namenjena za prenočišče vojakov, ki so preko Ljubljane potovali v Italijo - sprejela jih je lahko nad 3000 - in meščanom za zabavne namene, ples in igre. Na silvestrovo 1845 so Kolizej odprli slovesno s turško godbo in vstopnino 10 krajcarjev, nakar so stavbo še izdelali do konca. Leta 1846 so v Kolizeju odprli kavarno, po požaru pa so tam prodajali tudi dobro pecivo.

Kmalu po dokončanju je stavba 18. decembra 1847 pogorela, a so jo obnovili. Dolga je bila 121,5 m in široka 28,9 m. Stavba je imela v pritličju za 1156 kvadratnih klafter obokanih prostorov, visokih 2,5 klaftre, ki so služili za oskrbo vojaštva. Temu pa so sledila še tri nadstropja s šestimi velikimi dvoranami in 126 sobami. Slednje so bile namenjene za oficirska bivališča, dvorane pa za prenočišče vojakov na pohodu. Prav v vojnah 1858-60 je stavba polno služila temu namenu.[5]



Kolizej z okolico ob robu (črtkaste) meje med Spodnjo Šiško in Ljubljano na levi strani Celovške ceste, 1860.

Leta 1859 je namignil Erjavec v Poti iz Ljubljane v Šiško, da ni vse zlato kar se sveti: "*Od kolizeuma je prerokoval rajnki Prešerin, da se bo v njem um s kolesom terl, in sedaj bi djal, da je imel Prešerin prav, ker če ogledueš zdaj to obširno poslopje, ne boš veliko u m n e- g a našel ne v njem ne okoli njega...*"[6] Konec 19. stoletja so bili v Kolizeju urejena najemniška stanovanja, v spodnji dvorani pa je imel Ljubljanski klub biciklistov vozniško šolo. Tedaj je poslopje na jugu in vzhodu še obdajal park.[7] O obsežnosti stavbe priča tudi kasnejši podatek o 250 strankah (t.j. nad 400 oseb, med njimi okoli 150 otrok) v poslopju sredi leta 1909.[8] Preden se je zaradi nestrokovnih posegov v nosilne dele marca 1995 stavba delno porušila, je v njej domovalo še 75 družin in opravljalo svojo dejavnost 25 delavnic in trgovin.[9]

Med lokali v Kolizeju so bile konec leta 1885 trgovina z moko, branjarija in mesnica ter vinska trgovina. Do jeseni 1885 je bila tam Juvančičeva trgovina z vinom, ki jo je preselil v Šiško, nato pa je imel obširno vinsko trgovino tam V. Bolaffio, dokler je ni (vsaj do 1895) tudi on preselil v Spodnjo Šiško.[10] Tudi kasneje je bila v Kolizeju trgovina z vinom in žganjem, last veletrgovca Kristjana Čermelja.[11]

Prošnja ljubljanskega magistrata novembra 1885 je prinašala tudi podatke o neposrednem davku v občini Spodnja Šiška v letu 1883, ki je znašal 8254 gld 14 ½ kr. Dohodki občine so bili 422 gld 23 kr, stroški 582 gld, za pokritje skoraj 160 gld primanjkljaja pa so razpisali 3% občinske doklade in še 25% občinske doklade za stroške zidave nove šole. V letu 1884 je znašala 28 % doklada 2386 gld 76 kr, k čemer so posestniki spornih parcel prispevali (pri zemljiškem, hišnem in pridobitnem davku) 494 gld, torej dobro petino.[12] Upoštevaje še manjše prihodke od lova bi letna izguba znašala dobrih 500 gld, a ker gre pri tem za izjemno doklado zaradi zidanja šole, bi - po mnenju mesta Ljubljane -

izguba znašala le petino navadne doklade 3%, torej okoli 70 gld letno. Ozemlje občine je leta 1885 merilo 596 oralov 587 kvadratnih sežnjev (= 243.1853 ha) in svet, ki bi ga ločili blizu 135 oralov 1000 kv. sežnjev (=78,5 ha).[13]

Mestni svet je aprila 1885 obravnaval priključitev Tivolske graščine k mestu in poročevalec dr. Mosche je predlagal dogovor z občino Spodnja Šiška, če ta ne bi uspel pa predlog deželnemu zboru za inkorporacijo. Po debati so sprejeli mestni svetniki omenjene predloge skupaj z dostavkom Gogale, da naj Spodnji Šiški za odstop dela ozemljo dajo primerno odškodnino.[14] Tako je bila pripravljenost Ljubljane za sporazumno rešitev dovolj resna.

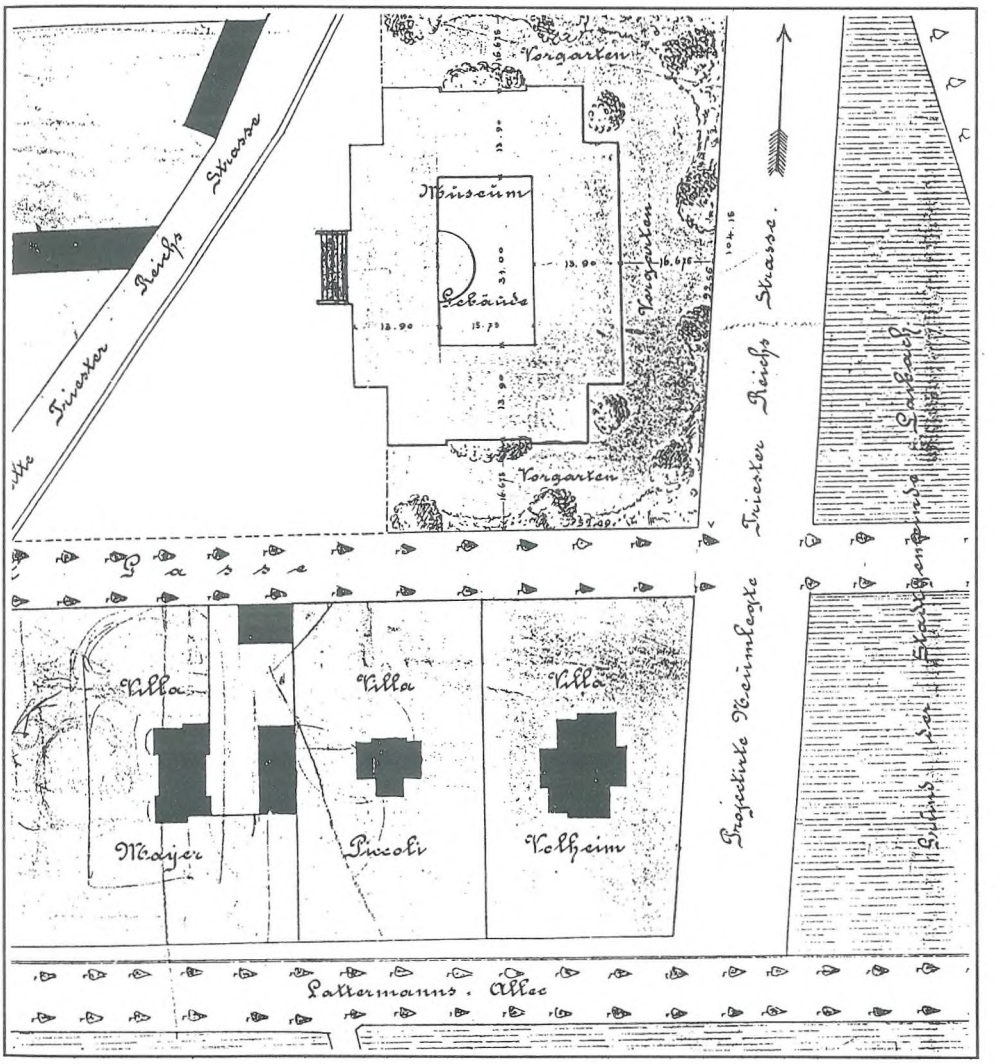
Mesto Ljubljana je - da bi uresničilo zgornji sklep - poslalo občini Sp. Šiška 8. maja 1885 dopis (in nato 9. oktobra še opomin) o odstopu nekaterih parcel. Kaže, da so se šišenski občinski možje o tem že večkrat pogovarjali, 25. oktobra pa so se zbrali z namenom "*vendar že enkrat konečno rešiti dopis*". Med parcelami, ki bi jih morala odstopiti Sp. Šiška so bile tudi tiste, na katerih so stala poslopja kranjskega Deželnega muzeja zgrajenega leta1888, vile Mayer, Piccolli, Volheim, grad Tivoli in Kolizej.

Problem odstopa parcel, ki so mejile na katastrske občine mesta Ljubljane, je bil tudi v skrbi Šiškarjev, da bi zmanjšanje območja občine - menda skoraj za tretjino - in tudi dohodkov postavilo pod vprašaj tudi nadaljnji obstoj samostojne občine. Posebej je to mnenje zagovarjal občinski svetovalec Jakob Burger. Občina je namreč dobivala dohodke iz različnih javnih prireditev okoli gradu Tivoli, dohodke pa ji je prinašal tudi Kolizej. Vsi niso bili tako odklonilnega mnenja, saj so razumeli, da tudi deželna vlada želi področje, na katerem stoji deželna last (muzej Rudolfinum) priključiti mestu. Zato so bili pripravljeni prepustiti Ljubljani del parcel, a proti odškodnini med 300 in 8000 gld. Predlog Jakoba Burgerja proti kakršnemkoli odstopu dela ozemlja Ljubljani je podprla še četverica občinskih mož[15] in ker se niso mogli navzoči za noben predlog "*sediniti*" je dal župan vprašanje na glasovanje: večina je glasovala zoper vsak odstop.[16]

Deželni odbor je to vlogo mesta Ljubljane decembra 1885 izročil upravnemu odseku, ki je 22. januarja 1886 poročal na XIX. seji deželnega zbora in svetoval deželnemu odboru, da odobri predloženo spremembo meje med mestom Ljubljana in občino Spodnja Šiška. V debati sta poslanca dr. Bleiweis in Klun zagovarjala šišenska stališča, poslanca Peter Grasselli in poročevalec dr. Mosche pa ljubljanska. Bleiweis kot poslanec ljubljanske okolice je težko ugovarjal razlogom za inkorporacijo in je obžaloval, da ni do pridružitve prišlo sporazumno z odškodnino, saj je šišenski občinski odbor šele 22. decembra 1885, "*ko je videl, da se bode zakon predložil*", bil pripravljen na dogovor z mestom. Bleiweis je poudarjal ekonomsko škodo za Spodnjo Šiško, ki bi izgubila "*četrtino sveta in več kakor četrti del prebivalstva in toliko tudi davka, ki je temelj občinski dokladi*". Inkorporacija bi bila - kot je naglasil z anatomskimi primerami - "*v resnici pravo raztelesovanje in podvezale se bodo žile dosedaj krepkemu telesu.*" Zato je predlagal, da bi odložili posvetovanje o zakonu o sicer potrebni inkorporaciji do sporazuma med Ljubljano in Spodnjo Šiško, da med sosednjimi občinami ne nastaja sovraštvo. Poslanec Klun, ki se je spraševal o kompetentnosti deželnega zbora za takšno odločitev in menil, da za prostovoljni sporazum nikdar ni prepozno, je podprl Bleiweisa.

Poslanec in ljubljanski župan Grasselli je poudaril, da nihče ni zanikal tehtnosti razlogov za ločitev dela ozemlja od šišenske občine, potem pa si je privoščil stisko predgovornika Bleiweisa, ki da je "*v nekem sitnem položaji, ne mogoč ustrezati in služiti dvema gospodoma*". Pa tudi Spodnji Šiški, s katero se je toliko pogajal, je povedal svoje.

Komentiral je Bleiweisovo trditev, da se občina Spodnja Šiška ne more združiti z nobeno drugo občino, ker se je baje brani Zgornja Šiška. "*Mislim pa* (tako Grasselli)*, da to samo zaradi tega ni mogoče, ker dve trdi glavi nikoli dobro ne orjete (veselost - Heiterkeit). In trdovratnost je jako velika, tako spodaj kakor zgoraj! (Pomnožena veselost. - Vermehrte Heiterkeit.)*" Glede prijaznega dogovora pa je Grasselli povedal, da si je tudi sam prizadeval zanj in Ljubljana je bila pripravljena dati Spodnji Šiški odškodnino, ker si je hotela ohraniti dobrega soseda, "*toda šišenski mogotci dolgo časa niso dali nikakega odgovora, in ko smo jih prosili naj vendar rečejo belo ali črno, so rekli: nak! (Veselost. - Heiterkeit.) To je vsa prijaznost, katero smo doživeli*"... Posebej pa je poudaril skrb za eno najlepših, morda



Vile Mayer, Piccoli in Volheim na lokacijskem načrtu za kranjski Deželni muzej Rudolfinum, 1882 (AS). Po članku M. Žargija v Varstvu spomenikov.

najlepše deželno poslopje muzej Rudolfinum, v katerega so že vlomili in šišenska občina ni mogla skrbeti za varnost deželne imovine. Pri glasovanju je Bleiweisov predlog propadel (zanj so bili le on, Klun in dr. Poklukar).[17]

Na seji občinskega odbora konec januarja 1886 pa so se njegovi člani soočili z dejstvom, da se deželni zbor Kranjski ni oziral na njihovo pritožbo z dne 15. decembra 1885, temveč je sklenil 22. januarja, da vse sporne parcele brez odškodnine priključi mestu Ljubljani, "*osobito grad Tivoli, Rudolfinum, vile Mayer, Cambiaggio in Vollheim koker tudi Kolizeum.*" Občinski odbor se je seveda pripravil na protest: pri deželni vladi oziroma ministrstvu, ustrašili pa se niso tudi poti na Dunaj k ministrskemu predsedniku in cesarju. Župan Janez Knez je predlagal, naj za to namenijo 50 gld, če bi bilo treba poslati tričlansko deputacijo na Dunaj pa 140 gld.

Seveda si je bilo treba v tako kočljivi zadevi poiskati pravnega zastopnika, a to ni bilo prav lahko. Doktor Suppan, ki so ga omenjali kot "*jako zvedenega advokata*", šišenskega zastopstva v tej zadevi ni hotel sprejeti, kakor tudi ne dr. Sajovic in dr. pl. Schrey. Drugi spretni advokati pa so bili vsi mestni odborniki, zato so mislili na advokata dr. Berzeta v Gradcu. Končno so prepustili izbiro pravnega zastopnika članom odposlanstva na Dunaj (župan, dr. Josip Kosler, Franc Kauschegg).

Med slovensko razpravo o tem pa je predlagal občinski odbornik Janez Nep. Plautz v nemščini - predlog je navzočim prevedel v slovenščino zapisnikar - naj gre pred intervencijo na ministrstvu tričlansko zastopstvo k županu Grasselliju in ga informativno povpraša, če je mogoče doseči poravnavo z mestno občino ljubljansko: odstopili bi grad Tivoli za odškodnino, ne pa Kolizeja in parcel, ki ga povezujejo z (ostalo) šišensko občino. Čeprav jih je bila večina za delegacijo k mestnemu županu Grasselliju (proti pa le župan Knez in Jakob Burger), župan ni sprejel mesta v tej deputaciji, saj "*bi se stem občinska zadeva le še bolj zavozila*". Po dajši debati so se domenili, naj Viktor Withalm[18] ob srečanju z ljubljanskim županom v privatnih zadevah povpraša, če so se Ljubljančani pripravljeni pogajati za odškodnino. Če pa bi bili ti pogovori brezuspešni, pa so nameravali pisati protožbe in poslati odposlanstvo na Dunaj in zato namenili ne le 140, temveč 300 gld.

Občinski odbor je zatem izglasoval (proti je bil le Burger) na Zakotnikov predlog prisrčno zahvalo deželnim poslancem dr. Karlu Bleiweisu pl. Trsteniškemu, Karlu Klunu in dr. Josipu Poklukarju za vrlo zastopanje občine na seji deželnega zbora 22.januarja 1886. S tem jih je seznanilo poročilu v Slovencu, "*ker so drugi listi prinesli le poročila govorov večine*". V deželnem zboru je namreč dr. Bleiweis dokazoval, da bi ločitev parcel Šiški škodovala, saj bi izgubila mnogo dohodkov. Res pa bi bilo treba urediti policijo, a s sporazumom med občinama. Poslanec Klun pa se je spraševal o kompetentnosti deželnega zbora odločati o taki stvari. "*Tudi ni prav silo delati občini Šišenski*", zato sta predlagala, naj o tem deželni zbor ne sklepa, temveč naj deželni odbor poskusi doseči sporazum.[19]

Na povabilo mestnega županstva ljubljanskega so se 22. maja 1886 zbrali zastopniki Sp. Šiške in mesta Ljubljane v "*mestni dvorani Ljubljanski*". Ljubljančani so se bili pripravljeni pogajati - omenjali so odškodnino 4000 gld - le s pogojem, da Sp. Šiška odstopi vse parcele, ki jih je našteval sklep deželnega zbora, ("*toraj tudi posestvo Kolizeoma in onih treh parcel, lastnine grada Tivoli, ki neposredno vežejo Kolizej z Šiško pri državni cesti*") šišensko zastopstvo pa ni imelo pravice pogajati se za Kolizej in parcele ob njem, zato so bila pogajanja brezuspešna.

Prepozno, šele 27. maja 1886 so sklenili na občinski seji, da so za dogovor. Jakob Burger je najbolj zavzeto nasprotoval kakršnem koli odstopu dela občine Sp. Šiška, češ da je sklep deželnega zbora neveljaven, ker ni vprašal občini ali se hočeta dogovoriti: zato ni

potrebno ne stroškov za advokata ali pritožbe, dovolj je le opozoriti deželnega predsednika na to dejstvo. Za njegov predlog, "*da se Ljubljanskemu mestu nič šišenskega ozemlja ne odstopi*", sta poleg njega glasovala še dva, proti pa je bilo šest članov občinskega odbora.[20] Ostali predlogi so sprejeli odstop zahtevanih parcel, za občino pa so zahtevali primerno odškodnino. Glede privatnih posestnikov, ki bi po odstopu "*škoda terpeli*" pa so se dogovorili, da šišenska občina zato ne odgovarja - saj odstopa le svoje politične pravice in skrbi za občinsko korist - temveč naj se z njimi pogaja ljubljanska občina. Tak sklep so sprejeli s petimi glasovi proti dvema, dva pa nista glasovala.[21] Za dogovor z Ljubljano so pooblastili petčlansko zastopstvo. Če pa bi s pogajanji ne bilo nič, naj pooblaščenci ukrepajo v skladu s sklepi prejšnjih sej.[22]

Konec julija 1886 so se zbrali predstavniki šišenske občine spet zaradi meje med šišensko in ljubljansko občino. Mesto jim je poslalo predlog dogovora o tem[23] in morali so odgovoriti na ponudbo. Burger je še vedno vztrajal pri tem, naj nič ne odstopijo, a ta predlog je bil - ob enem vzdržanem glasu - enoglasno "*overžen, zato pa je kar iz zbornice odšel.*" S sedmimi glasovi - ob enem vzdržanem - so sprejeli županov predlog, naj prepustijo Ljubljani graščino Tivoli, tri vile in Rudolfinum za 4000 gld, če pa želi mesto še Kolizej in tri parcele "*ktere mesto z spodnja Šiška vežejo*" pa so terjali še 4000 gld odškodnine; vse skupaj torej 8000 gld. Niso pa sprejeli predloga, da bi lahko pri pogajanjih popustili za tisočaka: zaradi odstopa graščine Podturn bodo imeli 400 gld primanjkljaja - kar bi lahko nadomestil kapital 8000 gld s po 5% obrestmi, hkrati pa bo občina izgubila 70 mest za nastanitev vojakov.[24]

Najbrž se z Ljubljano niso nič dogovorili. Konec leta 1886 se je občina Sp. Šiška pritožila deželnemu zboru zoper inkorporacijo dela šišenskega ozemlja k mestu Ljubljani. V precej



Pogled na mejno področje med Ljubljano in Spodnjo Šiško s prehodom Celovške preko proge in Kolizejem. Razglednica, odposlana 1916.

obsežni vlogi so omenjali, da se je z inkorporacijo nekaterih parcel poskušalo že večkrat, kar je dokaz, da "*so visoka in narvišja oblastva*" potrdila potrebo po sporazumu obeh občin o tem. Občina Sp. Šiška "*si hoče še zanaprej svoj obstoj kot lastna občina ohraniti*", zato zahtevanih parcel ne more odstopiti, saj se je morala za svoj obstoj boriti že tedaj. Občina je tedaj merila 596 oralov in 587 kvadratnih sežnjev zemlje ter štela 106 večinoma malih in 4 velike posestnike: obsežno zgradbo "*Colizeum*" imenovano last Josipa Viktorja Withalma, grad Podturn (*Tivoli*) z 2129 oralov in 531 kvadratnih sežnjev zemlje v mestni lasti, Cekinov grad (*Leopoldsruhe*) in pivovarno bratov Koslerjev. In prav nekaj teh največjih posestev, ki so plačevala največ davka in tudi prinašala občini največ dobička, naj bi proti "*odločni in enoglasni volji*" občanov odcepili: to se "*pravi ubogo in malo občina neopravičeno spraviti ob svoj obstoj.*"

Deželni odbor je v poročilu deželnemu zboru 2. decembra 1885 priznal - kot omenjajo Šiškarji v pritožbi - da bi po inkorporaciji imela Spodnja Šiška 500 gld manj dohodkov, pozneje pa je ocenil letno izgubo le na 70 gld. Občina Spodnja Šiška pa je dokazovala kot pravilnejšo prvo številko. Sicer so res leta 1884 imeli le 3% občinsko doklado: ta je pri 8524 gld 14 kr davka znašala 255 gld 72 kr; lastniki za odstop namenjenih zemljišč in posesti so k temu prispevali okoli 50 gld. In z zmanjšanimi pravicami od lova, bi bila torej občina oškodovana za omenjeno vsoto. A 3% doklada ni pokrila niti stroškov župana in občinskega pisarja (ti so znašali 300 gld). Za tako nizek procent so se odločili zaradi večletnega plačevanja precej višje doklade za gradnjo šolske stavbe, saj so prav dohodki (takse) s posestva Tivoli, kjer so se 1884 in 1885 "*vršile razne javne produkcije*", kakor takse krčmarjev za dovoljenje godbe to omogočili. O prihodnosti pa so se Šiškarji zavedali vedno večjih stroškov: s šolo, ki bo postala tri- in v par letih štirirazrednica, s staro in majhno cerkvijo, ki je bila potrebna popravila, z razsvetljavo občine, ki "*se more prej ali slej izpeljati*", s požarno varnostjo, s cestami in z namestitvijo vojakov, saj je imela "*redko katera občina v celej Kranjski tolikokrat vojake nastanjene.*" In za ureditev vsega tega kar je tedaj težilo šišensko občino so menili, da ne bo zadosti le 5%, ampak 20 ali 25%.[25] Do pravnoveljavne odcepitve omenjenega dela Spodnje Šiške je prišlo šele leta 1892.[26]

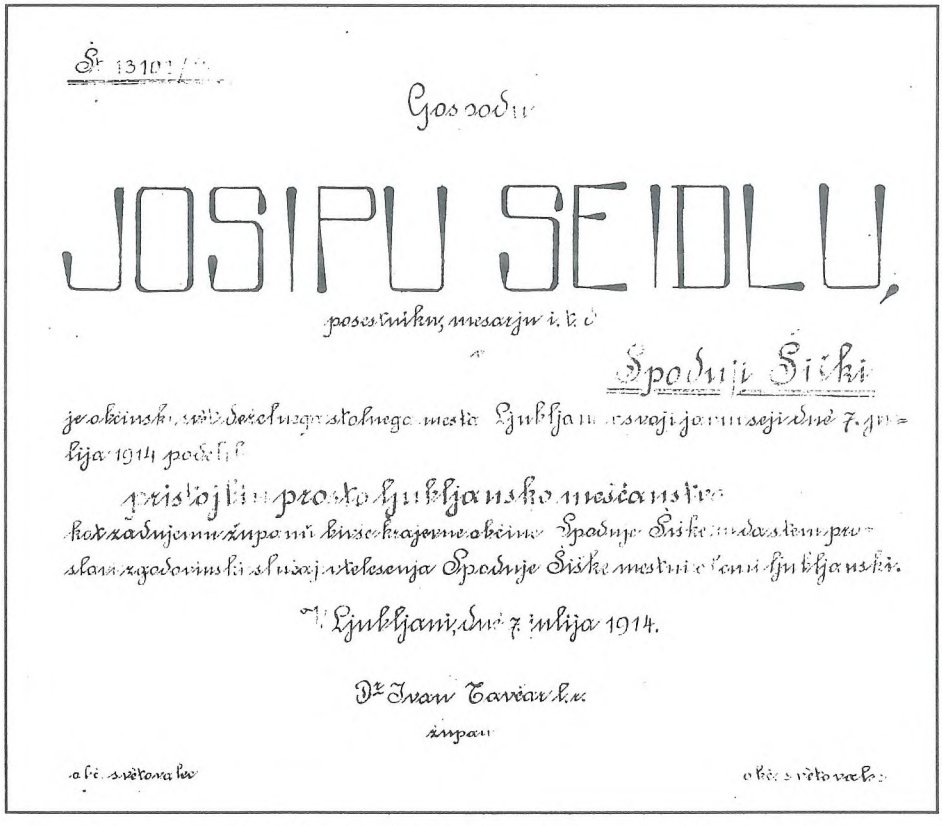
PRIKLJUČITEV LJUBLJANI 1913-14

Že v predvolilnem nastopu pred nadomestnimi občinskimi volitvami maja 1912 v Spodnji Šiški je član vodstva Narodno-napredne stranke in ljubljanski župan dr. Tavčar previdno in spravljivo omenil tudi to temo. Tedaj so v Šiški plačevali 30% občinskih doklad, v Ljubljani pa bi plačevali 35%, zato pa bi smeli zahtevati "*mestni vodovod, razsvetljavo in kanalizacijo*". Šiškarjem je tedaj povedal, da bi ugodnosti, ki bi jih dobili s priključitvijo mestu "*ne bile ravno največja nesreča za Šiško*".[27]

Sredi novembra 1912 so na seji personalnega odseka občine omenjali obisk župana Seidla in odbornika Cimermana pri mestnem županu dr. Tavčarju, ki je obljubil, da bo zadevo urejal sporazumno s predstavniki šišenske občine. Za delegate so izvolili Seidla, Kralja, Cimermana in Keleca. Na odseku so tedaj predlagali, da se Šiška Ljubljani ne "*priklopi*", saj bi to preveč stalo in tudi osemrazredna šola zadostuje za Spodnjo Šiško. Bili pa so za vložitev protesta proti inkorporaciji.[28] Seja občinskega kluba NNS novembra 1912 kaže na obravnavo te tematike. Cimerman je zagotavljal, da položaj ni tak kot ga slika deželni zbor in Spodnja Šiška je še vedno kmečka občina. Napovedoval je povišanje doklad in cestnega

davka v primeru inkorporacije v mesto Ljubljana, koristi pa le malo "*kot morda električno razsvetljavo, o kanalizaciji pa niti govora ni*". Menil je, da Spodnja Šiška "*ne more iti danes še k Ljubljani, kajti za nas vse je bolje ako ostanemo samostojna občina.*" Tako je klub sklenil ugovarjati zoper inkorporacijo.[29]

Na javnem shodu, ki ga je liberalno Politično društvo Vodnik sklicalo 8. februarja 1913 v salonu gostilne pri Kankertu, je bila ena od treh tem tudi inkorporacija. Deželni poslanec A. Ribnikar se je lotil tega vprašanja iz gospodarskega vidika in predstavil, da sta proti temu tako ljubljanski kot šišenski občinski zastop, ki sicer sodelujeta in se razumeta, "*toda posili-zakona, katerega bi rad ovil s štolo dr. Lampe, še sedaj zaenkrat ne marata.*" Tako je bil za inkorporacijo prej deželni odbor - čeprav mu tudi župan dr. Tavčar pomladi 1912 ni bil nenaklonjen - sedaj pa je liberalna stran v Šiški opozarjala, da bi to prineslo zvišanje davkov, dražje življenje in stanarine. In deželni odbor bi "*le iz škodoželjnosti naprtil*" Ljubljani in Šiški nova bremena. Tako so sprejeli resolucijo, ki je podprla stališča občinskega odbora zoper prenagleno in nepremišljeno inkorporacijo.[30] V tem duhu so na personalnem odseku februarja 1913 predlagali, naj občinski odbor izvoli tričlansko poslanstvo, ki naj s protestnimi polami pri deželnem predsedniku Schwarzu protestira proti inkorporaciji.[31]



Št. 1310 1/1

Gospodu

JOSIPU SEIDLU,

posestniku, mesarju i. t. d.

Spodnji Šiški

je občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljana na svoji javni seji dne 7. julija 1914 podelil

pristojbino prosto ljubljansko meščanstvo

kot zadnjemu županu bivše krajne občine Spodnje Šiške in dasiravno pre-
slavi zgodovinski slušaj veleseinja Spodnje Šiške mestni občani ljubljanski.

V Ljubljani, dne 7. julija 1914.

Dr. Ivan Tavčar l. r.

župan

ob. pr. svetovalec

ob. pr. svetovalec

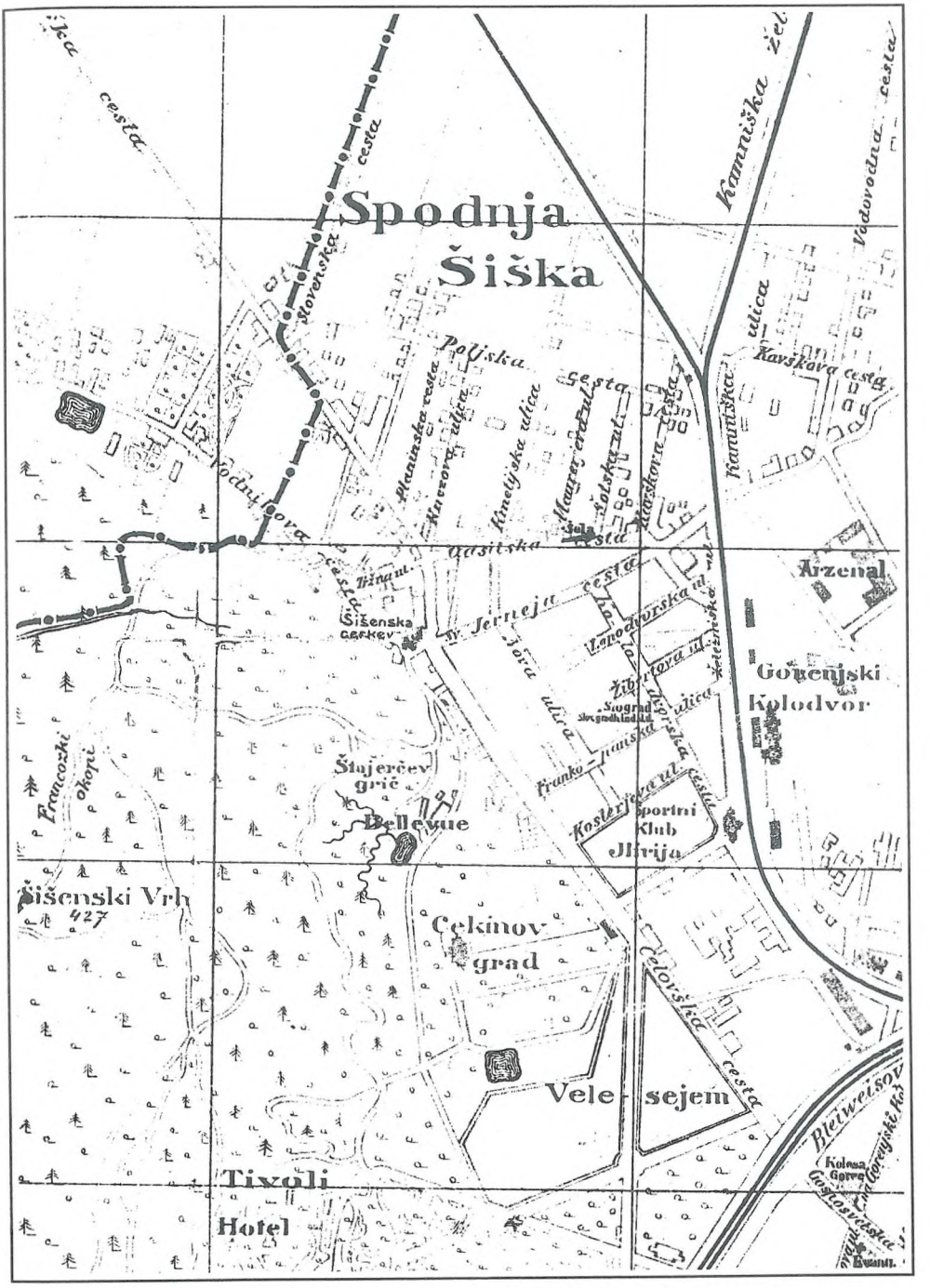
Zapis o podelitvi ljubljanskega meščanstva Josipu Seidlu zadnjemu spodnješišenskemu županu v knjigi ljubljanskih meščanov, 1914.

Deželni zbor je 10. oktobra 1913 sklenil, da se občina Spodnja Šiška združi z Ljubljano, nato pa so čakali cesarjevo potrditev.[32] Tako je bilo že kar jasno, kaj bo s Spodnjo Šiško in mestni magistrat je novembra 1913 v zelo previdnem tonu povprašal občino o dohodkih, željah ipd. v primeru pridružitve.[33] Deželnozborski sklep o inkorporaciji Spodnje Šiške v Ljubljano je cesar potrdil 19. junija 1914, o čemer je ministrstvo za notranje zadeve obvestilo deželno predsedstvo za Kranjsko štiri dni kasneje. To je izdalo 26. junija 1914 razglas o "*združitvi krajne občine Spodnja Šiška z mestno občino Ljubljana*". Objavljen je bil v XII. kosu Deželnega zakonika za vojvodino Kranjsko, ki je bil "*izdan in razposlan dne 2. julija 1914.*"

> *"Razglas c. kr. deželnega predsedništva za Kranjsko z dne 26. junija 1914., št. 2069, o združitvi krajne občine Spodnja Šiška z mestno občino Ljubljana.*
>
> *Njegovo c. in kr. Apostolsko Veličanstvo je z Najvišjim odločilom z dne 19. junija 1914. najmilostnejše blagoizvolilo potrditi sledeči sklep deželnega odbora vojvodine Kranjske z dne 10. oktobra 1913.l.:*
>
> *"Občina Spodnja Šiška se na podstavi §§ 1 in 1 b občinskega reda za deželno stolno mesto Ljubljana združi z mestno občino ljubljansko ter se priklopi IV. (kolodvorskemu) okraju."*
>
> *To se daje na podlagi razpisa c. kr. ministrstva za notranje stvari z dne 23. junija 1914. l., št. 17.651, na splošno znanje.*
>
> *C. kr.deželni predsednik:*
> *Baron Schwarz s.r."*[34]

Tako je sklep deželnega zbora "*dobil Najvišjo sankcijo*" in že na seji 27. junija 1914 so zato sklenili, da pošljejo deželnega zastopnika 1. julija k primopredaji.[35] Na seji ljubljanskega občinskega sveta v začetku julija 1914 je župan dr. Tavčar poročal tudi o tej temi in predlagal, naj zadnjemu spodnješišenskemu županu v spomin na to priključitev podelijo ljubljansko meščanstvo brez pristojbine. Županov predlog so sprejeli z glasovi liberalcev in Nemcev.[36] Josip Seidl je tako dobil ljubljansko meščanstvo, Spodnješiškarji so postali Ljubljančani, a so še dolgo časa ohranili lokalno šišensko pripadnost. Spodnjo Šiško lahko odtlej spremljamo kot del mesta Ljubljane in njen razvoj kot razvoj ljubljanskega predmestja.





Spodnja Šiška v mejah mesta Ljubljane (ing. Ciril M. Koch).

ZA ZAKLJUČEK

Z današnjimi očmi je krajevnozgodovinska študija o Spodnji Šiški le obravnava dela širšega središča Ljubljane, saj sta si center mesta pri pošti in staro središče Spodnje Šiške narazen le za tri postaje mestnega prometa. Nekdaj pa je bila to prva vas na Gorenjskem ob poti proti Celovcu in najbližja soseda Ljubljani. Pogled na zadnje tridesetletje samostojne občine na prehodu 19. v 20. stoletje je osredotočen predvsem na ohranjene spise iz občinskega arhiva in z njimi odstira podobo preteklosti Spodnje Šiške med leti 1885 in 1914, nekoliko pa tudi s pomočjo časopisnih in drugih virov. Marsikateri odgovor je še ostal skrit za natančnejšo analizo tako zbranih podatkov kot posameznega gradiva (npr. gradbenih spisov, stanovanjskih evidenc in popisnic prebivalstva 1910) in še neupoštevanih virov.

Spodnja Šiška je vstopila s pisnimi viri v zgodovino v začetku 14. stoletja, nekoliko pozneje pa sta 1370 konkurenta za vpliv nad Trstom, Benetke in Habsburžani, 12. novembra 1370 podpisala mirovni dogovor v vasi Spodnja Šiška, pred cerkvijo sv. Jerneja (*"in villa vocata inferior Keisach in theutonico, sed in sclauonico appelatur Chisschia ante ecclesiam sancti Bartholomei"*). Po raziskavi Simona Rutarja pred dobrim stoletjem izvira ime kraja (*Kaissach, Kheis*) iz kajža (*Keusche*) ali hišica, hiška, kar so izgovarjali '*šíška*'. Večina posesti v kraju je bilo last komende nemškega viteškega reda: leta 1500 2/5, leta 1700 1/2 in nato še več, precej pa je bilo tudi druge cerkvene posesti. Na področju Šiške so bile tudi graščine *Podturn (Tivoli)*, Leopoldsruhe (*Cekinov grad*) s posestvom (imenjem) *Schönau* - to je ohranjeno v imenu Lepodvorske ulice - ter že v Zgornji Šiški graščini Jama in Pepensfeld (Galetov grad). Kmečko naselje se je razvilo ob poti (nekdanja *Jernejeva cesta,* od 1952 Ulica Milana Majcna), ki vodi pravokotno s starodavne ceste (današnje Celovške) na polje. Ravna vrsta hiš je imela posest v progah, kar sodi k primerom načrtne kolonizacije od 12. stoletja naprej. Poljske parcele so tekle proti severu, kar ohranja še današnja ulična razdelitev. Šiško je prizadelo več *požarov,* od katerih je predstavljen posebno tisti aprila leta 1825, v katem je pogorelo 150 poslopij. V zadnjih treh desetletjih samostojne občine pred upravno vključitvijo v mesto leta 1914 je obsegala občina Spodnja Šiška sprva 596 oralov (dobrih 243 ha), po letu 1892 pa nekaj manj (okoli 461 oralov ali 145 ha). Od 596 oralov, kolikor jih je obsegala katastrska občina Spodnja Šiška, je bilo leta 1869 od tega 260 oralov njiv, 178 gozda, 67 travnikov, 19 pašnikov in prav toliko stavbišč in dvorišč in 13 oralov vrtov; ostalo so bile poti in davka prosto zemljišče. Kategorizacija kmečkih posesti (celozemljak, 1½, ½, 1/3, ¼, 1/8) kaže na kakšnih 30 večjih kmečkih gospodarstev in pozneje se je njihovo število le še zmanjševalo.

Domačih hišnih imen je bilo v Spodnji Šiški kakih 70, a že v obdobju 1825 - 1868 se jih je nekaj izgubilo ali spremenilo. Nekatera *domača imena* so se oblikovala po imenih ali priimkih posestnikov (Šmalc, Jernejc, Wisian, Černe, Martinc, Ceglar, Mesec), druga najbrž po različnih dejavnostih (Kovač, Peskar, Putrar, Mesar, Kožuhar, Branjovec, Vojda, Šuster) ali po izvoru pri priseljencih s Posavja in Škofje Loke (Posavc, Ločan) ali po kakšnih drugih

značilnostih (Kozel, Romar, Baron, Snedec, Guzji / Gosji, Kočar). Še bolj kot domača imena so se spreminjali priimki s priženjenimi gospodarji ter s prodajo posesti in hiš. V slabem stoletju od začetka 19. do začetka 20. stoletja so se ohranili isti priimki le pri štirih hišah v starem delu vasi (pri Kovač, Spodnja Šiška 5 - Jesih; pri Ahec, 40 - Babnik; pri Ločan, 54 - Bizovičar in pri Markovic nato Nace, 57 - Dolžan). Več starejših priimkov pa se je v tem obdobju obdržalo v vasi, a pri drugi hiši.

Spodnja Šiška je bila konec 18. in v začetku 19. stoletja še vas s 73 hišami in manj kot 500 prebivalci. Kraj se je srečal z *železnico*, ko so po letu 1849 zgradili južno železnico proti Trstu tudi preko dela šišenskih parcel. Za razvoj kraja je bila pomembnejša izgradnja gorenjske proge leta 1870 v smeri Ljubljana-Trbiž, ki je presekala šišenske zemljiške parcele in celo vzhodni rob starega jedra vasi ob Jernejevi cesti in del naselja sčasoma usmerila proti ljubljanskemu Bežigradu. Tedaj kraj že ni bil več običajno vaško naselje: imel je kakih 100 hiš in skoraj 1300 *prebivalcev*, nato pa je naselje raslo. V desetletju 1900-1910 je Spodnja Šiška doživela pravi razmah, saj se je število prebivalstva povečalo za več kot 2/5, oziroma povprečno po 200 letno. Leta 1910 je štel kraj 272 hiš in skoraj 4900 prebivalcev. Železniško postajo s kurilnico so na gorenjski progi zgradili v Spodnji Šiški (konec 19. stoletja je bilo v službi pri državni železnici okoli 280 ljudi), kar je prineslo priseljevanje tudi nemško govorečega prebivalstva in porast socialne demokracije. V oddobju 1880-1910 je število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom v Ljubljani procentualno padalo (od 22% do 14%, številčno z nihanji med dobrih 5000 in skoraj 6000). V Spodnji Šiški je število nemških priseljencev naraščalo, posebej v desetletju 1890-1900, ko se je njihovo število skoraj podvojilo (od 362 na 638), in so predstavljali slabo četrtino Šiškarjev (23%). Do leta 1910 je njihovo število naraslo skoraj do 800, a zaradi hkratnega večjega priseljevanja Slovencev, je pomenilo to še 16% prebivalstva občine. Na rast prebivalstva je poleg železnice - leta 1891 so odprli še kamniško progo, ki se v Šiški odcepi od gorenjske proge - vplival še gospodarski razvoj, posebej pa bližina Ljubljane in tamkajšnjih podjetij ter cenejše življenje na vasi blizu mesta, a brez plačevanja višjih mestnih davščin.

Primerjava razvoja prebivalstva *Ljubljane in Spodnje Šiške* kaže v obdobju 1869-80 zmerno rast, ki je bila v desetletju 1880-90 intenzivnejša posebej pri Šiški. Med leti 1890-1900 sta oba kraja povečala število svojih prebivalcev za dobrih 61 %, a pri tem se je Spodnja Šiška po obsegu zmanjšala, Ljubljana pa povečala. V desetletju 1900-1910 pa je mesto pridobilo za dobro četrtino prebivalstva, Spodnja Šiška pa se je povečala za več kot dvakrat. Spodnjo Šiško se da *primerjati tudi z Vičem*, saj je vezalo kraja več značilnosti: lega ob glavnih cestnih in železniških povezavah Ljubljane, večja obrata v kraju (tu pivovarna, tam tobačna tovarna) in bližina mesta ter podoben razvoj cerkvene uprave (obe podružnici ljubljanske predmestne frančiškanske fare) in šolstva. Na Viču so prišli do svoje župnije in nove cerkve že pred prvo svetovno vojno, v Šiški skoraj desetletje po njej, zato pa so Šiškarji skoraj poldrugo desetletje prej dobili svojo šolo. Spodnja Šiška je imela med leti 1869 in 1880 okoli dvakrat več prebivalcev kot Vič, nato se je tu nadaljevala skokovita rast tudi v obdobju 1890-1900, ko se je področje Spodnje Šiške nekoliko zmanjšalo in je bilo leta 1900 Vičanov celo nekoliko več kot Spodnješiškarjev. Do leta 1910 je Spodnja Šiška po številu prebivalstva prehitela Vič za okoli 500 ljudi ali za dobro desetino.

Kraj je sprva obsegal le področje treh ulic (poznejše Celovška, Jernejeva in Vodnikova) in se je postopoma širil. *Število hiš* je naraščalo po letu 1870 okoli 10% letno, med leti 1890-1900 je bila rast 37% (70 novih hiš) in v prvem desetletju 20. stoletja 30% s 83

novimi hišami. Leta 1897 je imel kraj 154 hišnih številk in z gospodarskimi poslopji okoli 200 stavb. Leta 1910 je bilo med 272 hišami 3/5 pritličnih hiš, za dobro četrtino enonadstropnic in kakšna petina dvo- (in več) nadstropnic. Od 90. let sledimo gradbeni dejavnosti ob novih ulicah, pozneje poimenovanih Kavškova, Planinska, Knezova in Gasilska. Skrb za občinske ceste je zabeležena v arhivskem gradivu od 80. let 19. stoletja, v začetku stoletja pa se je kraj srečeval tudi z vprašanji ulične regulacije in širitve ulic na 12 m. *Ulična imena* so uvedli leta 1902 in nekatera imena so se obdržala do danes: Celovška, Gasilska, Vodnikova, Maurerjeva, Kavškova, Knezova. Kraj je ohranil asimetrično številčenje hiš (vsaka nova hiša je dobila naslednjo prosto hišno številko), ki se po letu 1825 skoraj sto let ni bistveno spreminjalo. Sprva so za *oskrbo z vodo* zadoščali vodnjaki in studenci s Šišenskega hriba (1902 je bilo 76 vodnjakov in štirje studenci), a od začetka 20. stoletja se pojavljajo tudi pobude za izgradnjo vodovoda. To je uresničila šele v povezavi z ljubljanskim vodovodom leta 1908 ustanovljena *Vodovodna zadruga*. Ko so v Ljubljani uvedli plinsko ulično *razsvetljavo*, so tudi v Spodnji Šiški leta 1885 razpravljali o izboljšanju javne razsvetljave v kraju, a sprva so občinsko skrb prevzeli gostilničarji. Po občinskem sklepu jeseni 1893 je morala na gostilniškem poslopju goreti luč, dokler je bil lokal odprt. Z razsvetljavo v občinski skrbi so pričeli leta 1897 in jo leta 1913 izboljšali s petrolejskimi obločnicami, z elektriko pa so svetili od leta 1920.

Priseljevanje je z urbanizacijo spreminjalo tudi podobo kraja, ki se je iz vasi (*"največje kmetske občine"* na Kranjskem) preoblikovala v predmestje. *Vaška zavest* je bila kljub gospodarskemu razvoju živa tudi konec 19. stoletja (*"Iz vasi slovenske smo doma"* so zapisali 1885 Šiškarji ob izletu Čitalnice na Bled), nato pa se je vaško poimenovanje ohranjalo tudi v 20. stoletje. Na to je vplivalo tudi ledinsko ime *"Pod vasjo"* za svet južno od starega dela naselja ob Jernejevi cesti, ki je obdržal poimenovanje *"vas"*, *"na vasi"*. Slovenska ljudska pesem je vabila: *"Pojd'va pa pojd'va / v Šiško v vas / tam se narlepši / dekle glas'."* Se pa prav med zaljubljenimi ljudskimi pesmimi najde tudi taka, ki predstavlja Šiško že za del Ljubljane: *"Pa s'm v Šiško v vas hoádu, / pa s'm gvádu st'že, ... / Pa s'm Šiškar'co lubu, / pa s'm Šiškar'co št'mov, / pa najlevšga dekleta / cele Iblan'ce s'm' móv!"*[37] Leta 1901 so ob sporu zaradi pasjega laježa omenjali za vas običajne razmere, leta 1908 pa so pisali o mesarstvu Golob *"ob kraju vasi"*. Pred volitvami jeseni 1911 so, v konkurenci za delavske glasove med internacionalno (a bolj nemško) usmerjeno socialdemokracijo in liberalno Narodno napredno stranko, na liberalni strani postavljali trditev: če je Spodnja Šiška res delavska vas, *"tedaj naj bo s l o v e n s k a delavska vas."* A prav komunalni problemi razvijajočega se kraja so prinesli v začetku 20. stoletja (tudi opravičene) očitke občinskemu odboru, da še vedno misli, da je Spodnja Šiška vas. Tudi poimenovanje ulic je prineslo mestno značilnost. Se je pa občutek posebne *"šiškarske"* pripadnosti, zlasti pa posebnega (predmestnega) predela, ohranil še do novejšega časa, ko so se Šiškarji odpravljali po Celovški (preko proge) proti središču Ljubljane - ali kar *"v mesto"*.

Občinsko vodstvo so v zadnji četrtini 19. stoletja sestavljali premožni Šiškarji, a vsaj sprva niso bili župani vedno le najbogatejši. *Anton Kvas (Quas)*, župan leta 1879, ki se je pozneje preselil v Trst, je bil tako dvanajsti po višini plačanega davka. V 80. letih je vodil občino premožni trgovec *Janez Knez* (do 1891), v 90. letih upokojeni državni uradnik *Fran Kauschegg* (1891-1900). Temu pa so, običajno po en triletni mandat, kot župani sledili trgovec z vinom, špecerijo in lastnik kisarne *Jožef Vodnik* (1900-02), prizadevni društveni voditelj (gasilci, čitalnica) *Viljem Maurer* (1902-05, 1909), gradbeni mojster *Jakob Burger*

(1905-1909), vinski trgovec in hišni posestnik *Anton Pogačnik* (1909-1911) ter uspešni mesar in trgovec z živino *Josip Seidl* (1912-14).

Spodnja Šiška je bila pretežno slovensko, *politično* pa liberalno usmerjena, a od volitev 1901 naprej so bili v občinskem odboru tudi socialdemokrati, predvsem železničarji. Občinske volitve marca 1909 so prinesle preobrat s porazom liberalcev, ki so zatem razglašali, da so se morali boriti proti trem strankam (socialdemokratom, katoliški Slovenski ljudski stranki in Nemcem). Občinske volitve septembra 1911 in maja 1912 so se končale z veliko zmago liberalcev, saj so od leta 1909 z Narodno delavsko organizacijo (NDO) pritegnili tudi tisto delavstvo, ki ni bilo zadovoljno z internacionalno (a nemško usmerjeno) socialnodemokracijo. Socialdemokratska organizacija je delovala v Spodnji Šiški od 1893, njeno članstvo je raslo in v letih 1909-10 štelo skoraj 500 članov, 1912 pa kar 2/5 manj. Občinske volitve so bile različno obiskane, sprva manj številno, leta 1911 pa je volilo preko 80% volilnih upravičencev. Na eni strani slovensko liberalno usmeritev, na drugi strani pa na povezanost Šiške z ljubljanskim razvojem opozarja tudi resolucija nekaterih šišenskih odbornikov po državnozborskih volitvah leta 1907: v njej so izrekli *"svojo radost"* nad izvolitvijo ljubljanskega župana Hribarja za poslanca *"glavnega mesta Slovenije bele Ljubljane"*.

Za pokritje stroškov delovanja občine so imeli *občinske davščine*; te so sprva znašale 3% plačanih direktnih davkov (kakih 350 gld), ko so gradili šolo pa so bili višji; tudi 25% (to je 2386 gld). Na prelomu stoletja so pobirali 6-8% občinske davščine (1897 okoli 720 gld). Leta 1896 so bili brez njih, pozneje pa so znašali okoli 18% (okoli 8.000 - 10.000 gld). Največ denarja je občina porabila za plačilo župana in pisarja, za popravilo cest, šolske stroške in podpore ubogim. Občina je imela dohodke od dovoljenj za ples in godbo v gostilnah, od zakupa občinskega lova, pasjega davka, stavbnih dovoljenj, sprejemov v občinsko domovinstvo. K občinskemu premoženju velja prišteti še eno ali več gramoznic za posipanje občinskih cest in potov, leta 1893 zgrajeno občinsko hišo ob Celovški ter mežnarijo poleg cerkve.

Občinsko poslovanje je bilo slovensko, kdaj tudi zapisano v pogovornem jeziku, v kakršnem so potekale tudi občinske seje. Občinski pečat je imel sprva (1877) samo nemško besedilo, nato samo slovensko, od 1898 pa dvojezično (slovensko-nemško) besedilo. Po septembrskih dogodkih 1908 v Ljubljani in protinemškem razpoloženju, je občina 1909 uvedla pečat s samo slovenskim napisom. Poleg županovega pisarja (tajnika) je imela občina od leta 1900 na zahtevo okrajnega glavarstva tudi dva občinska redarja, od leta 1905 v jeseni poljskega čuvaja in od konca 1909 še cestarja.

V kraju je bilo nekaj *večjih trgovcev z vinom*: firme J. C. Juvančič (1866-1909), iz Gorice priseljeni Viktor Bolaffio (od 1882) in pozneje njegova sinova ter Peter Stepič (od 1904), šišenski vinotržci pa so bili še Anton Pogačnik, Jernej Stele, Alojz Zajec, Jožef Vodnik in Janez Zorman. Tudi druga trgovina je bila dobro zastopana, tako z vinom in pivom, z mešanim blagom in špecerijo. *Od proizvodne dejavnosti* pa velja omeniti *pivovarstvo*, posebej s Koslerjevo, še danes delujočo pivovarno Union (s proizvodnjo od 1867 naprej), *kisarno* Jožefa Vodnika, *žganjarne* M. Rosner & Co. (poznejši Alko) in L. Šebenik, *tovarno testenin* Edvard Zelenka in dvoje *tovarn vozov* (Peter Keršič in Matija Terlep). V obdobju 1872-1914 je bilo prijavljenih okoli 400 *obrti* (kar 300 po letu 1903), leta 1914 pa je imelo veljavna dovoljenja še dobre 2/3 teh. Od začetka stoletja so odprli vsako leto okoli 10 novih obrti, kakšna leta pa več kot dvakrat toliko. Od 264 obrti aktivnih leta 1914 je bilo po 11-12% lesnih in kovinskih, gostilničarskih, prehrambenih, petina uslužnostnih in skoraj

polovica trgovskih obrti (117). Pristojnosti občine v zvezi z *gostilničarsko dejavnostjo* kaže razvoj od šestih krčem pri skoraj 100 hišah leta 1868, okoli 10 gostiln v 80. letih in na poznejši razmah gostiln. Konec stoletja je bilo pri 150 hišah 17 gostiln in nato do kakšnih trideset pred prvo svetovno vojno. Z gostilnami so bile navadno povezane tudi *zaloge piva* npr. graških pivovarn Reininghaus in Gösser, Puntigam in drugih (Delniške družbe združenih pivovarn Žalec in Laški trg, Mengeške pivovarne). Občinski možje so nasprotovali žganjetočem (šnopsarijam). Večina gostiln je bila ob glavnih ulicah (Celovški in Vodnikovi). Kraj je dobil tudi kakšno kavarno in hotel, tako leta 1909 hotel Bellevue z razgledom na Spodnjo Šiško in Ljubljano. Gostilne, posebno tiste z urejenimi prostornimi saloni, so bile priljubljena shajališča pri društvenih prireditvah.

Občinska mesnica se omenja že 1824, leta 1908 je bilo sedem mesarjev. Pekarnam lahko sledimo od 1879 naprej. V kraju so v začetku 20. stoletja delovali štirje peki. Med uslužnostnimi obrtmi (teh je bilo za četrtino vseh obrti) je bilo največ čevljarjev in za njimi krojačev, v kraju pa so imeli še dimnikarje, urarja in od leta 1911 še fotografa. Med številnimi trgovskimi obrtmi je bilo trgovin s pijačo tretjina, kakšna četrtina s prehrano, nekaj pa je bilo tudi trgovine z mešanim blagom in neprehrambene trgovine. Nekateri trgovci so delovali le kratek čas, drugi pa so zaradi večjega obsega poslovanja obrt preoblikovali v protokolirane firme. V začetku 20. stoletja je nastala tržnica, sprva na prostoru ob šišenski cerkvi, nato pri občinski hiši.

Podružnična cerkev sv. Jerneja v Spodnji Šiški, ki je bila povezana sprva z župnijskima cerkvama pri sv. Petru v Ljubljani in s sv. Vidom v Šentvidu nad Ljubljano, je do jožefinskih cerkvenih reform sodila v župnijo Šentvid, od 1785 pa k tedaj ustanovljeni župniji Marijinega oznanjenja pri frančiškanih v predmestju Ljubljane. S prizadevanji za lastno župnijo so pričeli Šiškarji leta 1908. Za zgled jim je bil Vič, podobna samostojna občina blizu mesta ob cesti proti Trstu. Zbiranje denarja za novo cerkev in župnišče ni bilo preveč uspešno, čeprav so kupili prostor za novo cerkev in je benediktinski arhitekt p. Anselm Werner že pripravil načrte za neoromansko stavbo. Občina se je zaradi možnih finančnih bremen branila podpreti ustanovitev svoje župnije, pa tudi vzdušje v precej liberalno in socialnodemokratsko usmerjeni Spodnji Šiški tej zamisli ni bilo posebej naklonjeno. Kljub dokaj uspešnemu posredovanju frančiškanov pri dunajski vladi za finančno pomoč, je vojna preprečila načrtovano gradnjo in novo cerkev so s prispevki iz cele Slovenije zgradili leta 1926 po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika.

Zaradi bližine Ljubljane so se otroci lahko šolali v ljubljanskih šolah, ko pa so se v mestu konec 19. stoletja začeli braniti okoličanov, sta Spodnja in Zgornja Šiška na meji med občinama leta 1882 zgradili skupno ljudsko *šolo* ob Celovški cesti, že na zgornješišenskih tleh. Zaradi naraščanja števila prebivalstva in šolarjev, je Spodnja Šiška zgradila 1908 novo enonadstropno šolsko poslopje ob Gasilski ulici, ki so ga leta 1913 dogradili še za eno nadstropje. Šišensko učiteljstvo je delovalo tudi pri društvenem delu v kraju, posebej glasbeno izobražena nadučitelja *Fran Govekar* (1887-1890) in za njim *Anton Javoršek* (do 1911). Šolo so podpirali tudi šolski dobrotniki, med njimi najprizadevnejša Janez Karl in Ana Juvančič, lastnika vinske trgovine. Leta 1902 je število šolarjev preseglo 200, čez dve leti 300 in 1906 že 400 učencev. V šolskem letu 1911/12 je bilo šolarjev skoraj 700, nekaj Šiškarjev pa je obiskovalo še ljubljanske šole in *nemško privatno šolo* društva Schulverein, ki je delovala od leta 1906 in leta 1911 prišla tudi do svoje šolske stavbe ob Žibertovi ulici. Prav na šolskem področju je prišlo sredi julija 1911 ob zaključku šolskega leta do narod-

nostno obarvanega incidenta, ko je številčna slovenska šola imela mašo v prostorni župnijski cerkvi v mestu, manjševilna nemška šola pa ob protestu domačinov v majhni domači cerkvi. Od začetka 20. stoletja se je v kraju razvijalo tudi otroško varstvo z vrtci v okviru društev Angel varuh, Otroški prijatelj in Dobra gospodinja.

Občinska *zdravstvena skrb* je bila sprva namenjena predvsem preprečevanju epidemij kolere in koz. Zdravniško pomoč so si Šiškarji lahko poiskali v mestu, pri okrajnem zdravniku v Šentvidu ali pri železniškem zdravniku. Od konca 19. stoletja si je občina bolj zavzeto prizadevala za higienske razmere v kraju, ves čas pa je skrbela za svoje uboge: od *"ceglarjouga pepčka"* in drugih občinskih podpirancev je v zapisnikih občinskih sej vsaj toliko zapisov kot o šišenskih ugledežih. Svojih revežev je imela ob koncu 19. stoletja okoli deset, že leta 1903 pa je občina mesečno podpirala 19 občinskih revežev in večkrat načrtovala svojo občinsko ubožnico.

Izraz šišenske samozavesti je tudi *društvena dejavnost:* prvo društvo v kraju je bila *Čitalnica*, ustanovljena leta 1878. Spodbudila je razvoj drugih narodno (slovensko) usmerjenih društev, tako podružnice narodnoobrambne šolske Družbe sv. Cirila in Metoda (*CMD*), *gasilcev* (od 1888) in telovadnega društva *Sokol* (od 1902), ki si je najprej uredilo telovadnico, nato pa ustanovilo društvo. Šiška je imela tudi *dve ženski društvi*: telovadno 1907-1913 in podružnico CMD (od 1909), v kraju pa je delovalo tudi nekaj glasbenih in socialnih društev ter društvi za gradnjo nove cerkve in za gradnjo sokolskega doma. *Nemški društvi* sta bili podružnica Deutscher Schulverein Schönau-Schischka, pevsko društvo Vorwärts, društvo Dobra gospodinja / Gute Hausfrau pa je bilo dvojezično. *Delovanje Čitalnice (Narodne čitalnice)* je potekalo z *"bésedami"* (slovenskimi glasbenimi, pevskimi in gledališkimi prireditvami s plesom), posebej za vsakoletno spominsko slovesnost okoli 3. svečana ob rojstvu pesnika Valentina Vodnika, bližnjega rojaka iz Zgornje Šiške. Te prireditve so sooblikovale slovenski narodnostni razvoj kraja. Posebej je slovel čitalniški pevski zbor. Čitalnico so kot predsedniki vodili Fran Zakotnik, Fran Drenik (od 1880) in Viljem Maurer (od 1904), v vodstvu društva z enoletnim mandatom pa je sodelovala še cela vrsta mož. Čitalnica je imela okoli 130 članov iz Spodnje in Zgornje Šiške ter iz Ljubljane. Imela je naročenih okoli 10 časopisov letno in knjižnico, ki je štela okoli 1600 knjig in postala temelj leta 1928 ustanovljeni krajevni javni knjižnici.

Po nakupu gradu Podturn (Tivoli) leta 1865, ki je ležal v katastrski in upravni občini Spodnja Šiška, si je deželno stolno mesto Ljubljana prizadevalo področje namenjeno sprehodom in zabavi ljubljanskih meščanov priključiti k mestu. Ko se je nato z urbanizacijo mesto širilo proti Spodnji Šiški, si je Ljubljana želela spremembo občinske meje, saj preko te tudi mestno redarstvo ni smelo delovati. Dolgotrajna pogajanja med Ljubljano in Spodnjo Šiško o prepustitvi mejnega dela občine Spodnja Šiška (z gradom Tivoli, deželnim muzejem, tremi vilami ob njem in Kolizejem) mestu za odškodnino niso bila uspešna - tudi zaradi trmoglavosti šišenskega občinskega odbora. Zato je deželni zbor leta 1886 odločil v prid Ljubljani, priključitev dela Spodnje Šiške pa so izvedli šele leta 1892. Z Ljubljano vedno bolj povezan razvoj, urbanizacija kraja z mestnimi prometnimi in komunalnimi problemi, pa so že nakazovali vključitev celotne samostojne občine v mesto, do česar je prišlo tik pred začetkom prve svetovne vojne leta 1914. Zadnji župan Josip Seidl je prejel častno meščanstvo, Spodnješiškarji so postali Ljubljančani, kraj pa tudi uradno ljubljansko predmestje v IV. kolodvorskem mestnem okraju in del Ljubljane.

VIRI IN LITERATURA

I. ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)
- Občina Spodnja Šiška (ZAL, LJU-16), 1860-1914, 18 škatel, 19 knjig, 2,5 tm
  * *Kadar je navedeno arhivsko gradivo brez navedbe arhiva in fonda, je vedno mišljen omenjeni občinski fond Spodnja Šiška v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (ZAL, Občina S. Šiška) in zapisniki občinskih sej v njem. Ti predstavljajo tako pogosto navedeni vir, da je v opombi uporabljena le okrajšana oznaka (Zapisnik seje...). Tako navajani zapisniki so v fondu v seriji knjige v tehničnih enotah 8 (1884-1888), 9 (1890-1902), 10 (1902-1906) in 11 (1906-1910). Ostalo gradivo iz tega fonda je navedeno glede na ureditev gradiva in njegov popis s številko arhivske škatle (tehnične enote) in kdaj tudi z oznako ovoja (arhivske enote): npr. ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3.*
- Mesto Ljubljana, statistični popisi (ZAL, LJU-504), popisi prebivalstva 31.12.1910, Spodnja Šiška (1910, fasc. 41-45).
- Okrožno gospodarsko sodišče Ljubljana (ZAL, LJU-88), 1848-1954, register protokoliranih firm in zadružni register.
- Osnovna šola Spodnja Šiška (OŠ Zvonka Runka Ljubljana, ZAL, LJU-401), (1876) 1882-1986, 18 škatel, 1,8 tm.
- Krajevni šolski svet Spodnja Šiška (ZAL, LJU-29), 1891-1914, 2 škatli, 0,2 tm
- Mestni šolski svet Ljubljana (ZAL, LJU-24), 1861-1931

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (AS)
- Zemljiški kataster (1826, 1868), k.o. Spodnja Šiška
- Okrajno sodišče Ljubljana okolica: zemljiška knjiga (DRO Commenda, 54, Alphabeticum... Doerfer Verzeichnis; Kirchengueldt St. Bartholomaeus)
- Deželno predsedstvo za Kranjsko: volilni spisi za občino Spodnja Šiška 1861-1908 z volilnimi imeniki 1861-1895
- Deželna vlada za Kranjsko: društveni kataster

Frančiškanski provincialni arhiv, Ljubljana
- fasc. Spodnja Šiška

Državni arhiv v Trstu (Archivio di Stato di Trieste)
- C. k. Policijska direkcija v Trstu, zaupni spisi, fasc. 251 (Andrej Klemenčič: Hiša št. 67 v Spodnji Šiški)

Župnijski arhiv župnije sv. Frančiška Ljubljana - Spodnja Šiška
- župnijska kronika

Knjižnica Šiška
- Zapisniki sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1932

Slovenski šolski muzej, Ljubljana
- dokumentacija (OŠ Spodnja Šiška)

Arhiv Slovenskih železnic, Ljubljana
- Postaja Spodnja Šiška, načrt pred 1914, okoli 1920.

II. TISKANI VIRI

Adressbuch für die Landeshauptstadt Laibach mit ihren Vororten, 1900.
Adresar, Splošna naslovna knjiga za Kranjsko 1912, Ljubljana 1912.
Bevölkerungsverhältnisse Krains mit Berücksichtigung der beiden letzten Zählungen, /Wien/1884
Catalogus cleri ... dioecesis Labacensis, 1916
Deutsche Kalender für Krain und des Küstenland.
Eisenbahn-Schematismus für Oesterreich-Ungarn.
Fischer's Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger nebst vollständigem Behörden - Handels - und Gewerbe - Adressbuch für die Landeshauptstadt Laibach mit ihren Vororten, Laibach 1898, 1900.
Leksikon občin za Kranjsko. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900, Dunaj 1906.
Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (posamezna leta)
Oesterreich. Zentralkataster, V, Wien 1903.
Otorepec, Božo: Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, I (1956), XII (1968)
Popotnikov koledar za slovenske učitelje ... Maribor 1886-1897.
Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo, Postojna, Ljubljana 1894-1915.
Schematismus der Laibacher Gouvernement-Gebieths.
Spezial Ortsrepertorium von Krain (1890), Wien 1894.
Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach über den Handel, die Industrie und Volkswerhältnisse in Krain während des Jahres 1870, Laibach 1872
Vorläufige Ergäbnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, Brünn 1911.
Periodični tisk (časniki): Slovenski narod, Slovenec, Jutro, Slovenski sokol, Zarja, Železničar, Rdeči prapor, Delavec, Učiteljski tovariš, Slovenski Branik, Laibacher Zeitung (posam. št.).

III. LITERATURA

Benedetič, Anka: Iz zgodovine Šiške. Utrinki iz bližnje in daljne preteklosti 1-8, v: Javna tribuna, Ljubljana 1976-77. - (1) marec, št. 127; (2) april, št.128, (3, "*Šišenski mir*") junij, št. 130, (4) september, št. 133; (6) december, št.136; (7) januar-februar 1977, št. 137-138; (8, Szögeny in Cekinov grad) april 1977, št. 140.
Blaznik, Pavle: Zemljiška gospostva v Ljubljani in njeni okolici, v: Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane, Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega; Razprave 2, Ljubljana 1971, str. 27-96.
Čadež, St.: O cerkvi sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 6. marca 1938, št. 54, str. 9.
(Drenik, Fran): Izvestje Narodne čitalnice v Spodnji Šiški ob 25 letnici 1878 - 1903, Ljubljana 1903, 52 str.
Drnovšek, Marjan: Oris odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja 1850-1914..., v: Zgodovina Ljubljane, Ljubljana: Kronika 1984.
Dzimski, Gustav: Laibach und seine Umgebung, Laibach 1860.

Erjavec, Fran: Pot iz Ljubljane v Šiško, v: Glasnik slovenski, Celovec 1. maja 1859, III, št. 9, str. 154-157. (Jezikovno popravljeno in nekoliko krajše tudi v: Pozdrav iz Ljubljane, Ljubljana 1984, str. 118-121).

Golob, France: Hišni arhiv in podoba četrtinske kmetije iz Spodnje Šiške v 19. stoletju, v: Slovenski etnograf XXXIII-XXXIV, Ljubljana 1991, str. 83-126.

Gruden, Josip: Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1992.

Fisher, Jasna: Delavke tobačne tovarne v Ljubljani v letih 1871-1914, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXIV, Ljubljana 1984.

Fisher, Jasna: Čas vesolniga socialnega punta se bliža, Ljubljana 1984.

Frank, (Friedrich Ant.): Der Grosse Brand des Dorfes Schischka bey Laibach, 1825.

Hribar, Ivan: Moji spomini I., Ljubljana 1983.[2]

Ilešič, Svetozar: Prvotna kmetska naselja v območju Velike Ljubljane, Geografski vestnik 1929-30, str. 154-160.

Ilešič, Svetozar: Razvoj Spodnje Šiške, v: Spomenica Sokolskega društva Ljubljana Šiška ob 30 letnici 1902-1932, uredil J.J.Jesih, Ljubljana 1932, str. 11-15.

Ilešič, Svetozar: Vasi na Ljubljanskem polju in njegovem obrobju, Geografski vestnik 1934, str. 88-102.

Javoršek, Anton: Letno poročilo cesarja Franca Jožefa I. šestrazredne ljudske šole v Spodnji Šiški v šolskem letu 1909/10, Ljubljana 1910.

Jesih, J(akob) J.: Spomenica Sokolskega društva Ljubljana Šiška ob 30 letnici 1902-1932, Ljubljana 1932.

Kermavner, Dušan: Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884-1894, Ljubljana 1963.

Kogovšek, I/van/.: Iz zgodovine cerkve sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 5. septembra 1937, št. 203, str. 3.

Korošec, Branko: Ljubljana skozi stoletja, Ljubljana 1991.

Kos, Dušan: Posest ljubljanske komende Nemškega viteškega reda (od 13. do srede 18. stoletja), v: Zgodovinski časopis, 38, Ljubljana 1984.

Kos, Milko: Srednjeveška Ljubljana, Topografski opis mesta in okolice, Ljubljana 1955.

Lippich Wilhelm: Topographie der k.k. Provinzialhauptstadt Laibach, Laibach 1834.

Mal, Josip: Zgodovina slovenskega naroda II, Celje 1993.[2]

Malovrh C.: Porast Ljubljane in okoliških krajev 1825-1931, v: Geografski vestnik 1946, str. 36-59.

Melik, Anton: Razvoj Ljubljane, Geografski vestnik 1929-30, Ljubljana 1930, str. 93-137.

Melik, Vasilij: Volitve na Slovenskem 1861-1918, Ljubljana 1965.

Melik, Vasilij: Volitve v Ljubljani 1848-1918, v: Kronika 29, Ljubljana 1981.

Müllner, Alfonz: Die Kirche in Šiška bei Laibach, v: Argo, 1892, št. 2, stolpec 33-36, sl. 5-7.

Mohorič, Ivan: Zgodovina železnica na Slovenskem, Ljubljana 1968.

Otorepec, Božo: Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku - I, Listine 1243-1397, Ljubljana 1956; XI. Fevdna knjiga Jamskih 1453-1480, Ljubljana 1966.

Ovsec, Damjan: Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne, Ljubljana 1979.

(Potočnik, Anton) = A.P.: Podružnica sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 29. avgusta 1937, št. 197, str. 7.

Razvoj ljubljanske trgovine od fevdalnih dob do socijalizacije gospodarstva, Beograd 1951.

(Rutar, Simon) = S.R.: Od kod ima Šiška svoje ime, v: Ljubljanski zvon, 1. svečana 1891, št. 2, str. 115-116.

Smole, Majda: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982.

Stiplovšek, Miroslav: Razmah strokovnega - sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922, Ljubljana 1979.

Stiplovšek, Miroslav: Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem, Maribor 1989.

(Sto) 100 let Gasilskega društva Ljubljana-Spodnja Šiška: Od požarne brambe do Gasilskega društva Ljubljana-Spodnja Šiška, (Ljubljana 1988).

Šuštar, Branko: Začetki elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, v: Kronika 1988, št. 1-2, str. 59-68.

Šuštar, Branko: O začetkih šolstva v Šiški, v: Kronika 1992, št. 1, str. 28-44.

Šuštar, Branko: Pot do Plečnikove cerkve v Šiški, v: Mohorjev koledar 1990, Celje 1989, str. 141-145.

Tomažič, Jana: Vinska trgovina v Ljubljani med obema vojnama, v: Etnolog 4 (LV), Ljubljana 1994, 79-98.

Tomažič, Tanja: Gostilne v Šiški od okrog 1900 do začetka druge vojske, v: Slovenski etnograf XXV-XXVI, Ljubljana 1972-73, str. 66-88.

Valenčič, Vlado: Prebivalstvo stare Ljubljane, v: Kronika V/1957.

Valenčič, Vlado: Oblikovanje Ljubljane v prvi polovici XIX. stoletja, v: Kronika XIV, Lj. 1966.

Valenčič, Vlado: Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, v: Kronika, XVI, Lj. 1968.

Valenčič, Vlado: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, v: Kronika XVIII, Ljubljana 1970.

Valenčič, Vlado: Starejša ljubljanska industrija, Ljubljana 1973.

Valenčič, Vlado: Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja, Ljubljana: Zgodovinski arhiv (Gradivo in razprave 3), 1981.

Valenčič, Vlado: Delniške družbe na Kranjskem, v: Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1988.

Valenčič, Vlado: Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, Ljubljana 1989.

Valenčič, Vlado: Židje v preteklosti Ljubljane, Ljubljana 1992.

Veider, J.: Tri ljubljanske cerkve, ki jih je posvetil in narisal Tomaž Hren, v: Rast, mesečnik za versko vzgojo 1945, I/2, str. 44-45.

Vilfan, Sergij: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961.

Vrhovec, Ivan: O ustanovitvi novejših ljubljanskih fara, v: Zbornik Matice Slovenske, III., Ljubljana 1901.

Vrhovec, Ivan: Zgodovina šentpetrske fare v Ljubljani, v: Zbornik Matice Slovenske, V., Ljubljana 1903.

(Vrhovnik, Ivan) Staroslav: Gostilne v stari Ljubljani, Ljubljana 1929.

Vrišer, Igor: Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane, Ljubljana 1956.

Zgodovina agrarnih panog, (Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev), I. Agrarno gospodarstvo, Ljubljana 1970.

Zwitter, Fran: Razvoj ljubljanskega teritorija, Geografski vestnik 1929-30, Ljubljana 1930, str. 138-160.

Žontar, Jože: Občinski red za Kranjsko leta 1866, v: Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1988, str. 88-103.

OPOMBE

UVOD

1 Erjavec, Fran: Pot iz Ljubljane v Šiško, v: Glasnik slovenski, Celovec, 1. 5. 1859, III / št. 9, str. 154-157; objavljeno tudi jezikovno posodobljeno in nekoliko skrajšano v: Pozdrav iz Ljubljane, Ljubljana 1986, str. 118-121. — **2** Če za starejši primer navedemo primer iz volilnega imenika leta 1877, kjer se je v seznamu vpisani *"Saletu"* sam podpisal kot *"Zaletel"* ali iz poznejšega časa *Josip Vodnik*, ki ga najdemo zapisanega tudi kot *"Josef"* ali *"Jožef Vodnik"*, rekli so mu pa kar *"Žibertov Pepe"* kot priča zapis iz leta 1890 (prim. op. 22). — **3** Frank, (Friedrich Ant.), Der Grosse Brand des Dorfes Schischka bey Laibach, 1825. Izvod hrani Slovanska knjižnica v Ljubljani. — **4** (Drenik, Fran), Izvestje Narodne čitalnice v Spodnji Šiški ob 25 letnici 1878 - 1903, Ljubljana 1903, 52 str. — **5** Spomenica Sokolskega društva Ljubljana Šiška ob 30 letnici 1902-1932, uredil J.(akob) J. Jesih, Ljubljana 1932. — **6** Ilešič, Svetozar: Razvoj Spodnje Šiške, v: Spomenica Sokolskega društva Ljubljana Šiška ob 30 letnici 1902-1932, uredil J.J.Jesih, Ljubljana 1932, str. 11-15. — **7** 100 let Gasilskega društva Ljubljana-Spodnja Šiška: Od požarne brambe do Gasilskega društva Ljubljana-Spodnja Šiška, (Ljubljana 1988). — **8** Erjavec, Fran: Pot iz Ljubljane v Šiško, v: Glasnik slovenski, Celovec 1.5.1859, III/št. 9, str. 154-157. — **9** (Rutar, Simon), Od kod ima Šiška svoje ime, v: Ljubljanski zvon, 1.svečana 1891, št. 2, str. 115-116. — **10** Müllner, Alfonz: Die Kirche in Šiška bei Laibach, v: Argo, 1892, št. 2, stolpec 33-36, sl. 5-7. — **11** (Potočnik, Anton) A.P., Podružnica sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 29. avgusta 1937, št. 197, str. 7. Kogovšek, I/van/., Iz zgodovine cerkve sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 5. septembra 1937, št. 203, str. 3. Čadež, St., O cerkvi sv. Jerneja v Šiška, v: Slovenec, 6. marca 1938, št. 54, str.9. — **12** Benedetič, Anka: Iz zgodovine Šiške. Utrinki iz bližnje in daljne preteklosti 1-8?, v: Javna tribuna, Ljubljana 1976-77. - (1) marec, št. 127; (2) april, št.128, (3) junij, št. 130, (4) september, št. 133;(5 ?); (6) december, št.136; (7) januar-februar 1977, št. 137-138; (8) april 1977, št. 140. — **13** Tomažič, Tanja: Gostilne v Šiški od okrog 1900 do začetka druge vojske, v: Slovenski etnograf XXV-XXVI, Ljubljana 1972-73, str. 66-88. — **14** Golob, France: Hišni arhiv in podoba četrtinske kmetije iz Spodnje Šiške v 19. stoletju, v: Slovenski etnograf XXXIII-XXXIV, Ljubljana 1991, str. 83-126. — **15** Šuštar, B.: O začetkih šolstva v Šiški, v: Kronika 1992, št. 1, str. 28-44. — **16** Šuštar, B.: Začetki elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, v: Kronika 1988, št. 1-2, str. 59-68. B. Šuštar: Pot do Plečnikove cerkve v Šiški, v: Mohorjev koledar 1990, Celje 1989, str. 141-145. — **17** Blaznik, Pavle: Zemljiška gospostva v Ljubljani in njeni okolici, v: Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane, Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega; Razprave 2, Ljubljana 1971, str. 27-96. — **18** Ilešič, Svetozar: Prvotna kmetska naselja v območju Velike Ljubljane, Geografski vestnik 1929-30, str. 154-160; - Ilešič, Svetozar: Vasi na Ljubljanskem polju in njegovem obrobju, Geografski vestnik 1934, str. 88-102; - Melik, Anton, Razvoj Ljubljane, Geografski vestnik 1929-30, Ljubljana 1930, str. 93-137; - Zwitter, Fran, Razvoj ljubljanskega teritorija, Geografski vestnik 1929-30, Ljubljana 1930, str. 138-160. — **19** Malovrh, C.: Porast Ljubljane in okoliških krajev 1825-1931, v: Geografski vestnik 1946, str. 36-59; - Vrišer, Igor: Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane, Ljubljana 1956. — **20** Lippich, Wilhelm: Topographie der k.k. Provinzialhauptstadt Laibach, Laibach 1834. — **21** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, fasc. Spodnja Šiška. - Za posredovanje gradiva se zahvaljujem nekdanjemu tajniku province p. dr. *Bernardinu Sušniku*. - Knjižnica Šiška: Zapisniki sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1932. Za opozorilo in posredovanje gradiva se zahvaljujem bibliotekarki prof. *Tatjani Mavrič*. — **22** Državni arhiv v Trstu / Archivio di Stato di Trieste, fond C. k. Policijska direkcija v Trstu, zaupni spisi / I.R. Direzione di Polizia di Trieste, Atti riservati, fasc. 251. Za več kot prijazno posredovanje gradiva sem dolžan zahvalo prof. *Sandiju Volku* in prof. *Alekseju Kalcu* iz Narodne in študijske knjižnice v Trstu. — **23** Kermavner, D.: Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884-1894, Ljubljana 1963, str. 211. - Tam je predstavljen socialistični aktivist Andrej Klemenčič: doma je bil iz Spodnje Šiške pri Ljubljani, kjer je bil rojen 30.11.1867. Umrl je leta 1908. Njegov oče Andrej je zapil kmetijo (Spodnja Šiška 67), ki jo je za 1600 gld kupil sosed Vodnik. Kot trinajstletni deček je moral zapustiti šolo (1880?) in šel je v uk h krojaču G.Šumiju. Na hrano pa so ga vzeli h Knezu p.d. Ančniku, katerega žena je bila Vodnikova sestra, da bi, kot je sama dejala,

vsaj deloma popravila krivico. Poleg očeta - postal je prodajalec žganja na drobno v službi bogatega soseda Vodnika - in je u. 1885 (18 letnemu Andreju) in matere Jere Mavc s Preserja, ki je 1890 živela na Šempeterski cesti v Ljubljani, je imel še dva brata; eden je bil kasneje soboslikar na Glincah. Kot delavskemu aktivistu mu je tržaška policija junija 1890 zaplenila mdr. tudi na 77 velikih listih napisan rokopis rodbinske kronike (Hiša št. 67 v Spodnji Šiški).

I. IZ STAREJŠE PRETEKLOSTI SPODNJE ŠIŠKE

1 (Rutar, Simon) S.R.: Od kod ima Šiška svoje ime, v: Ljubljanski zvon, XI / 1891, str. 115-116. — **2** Vrhovec, Ivan: O ustanovitvi novejših ljubljanskih fara, Zbornik slovenske matice III / 1901, str. 156, navaja MHVK 1860, str. 97. — **3** Lavrič, Marjana: Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631-1632, Acta ecclesiastica Sloveniae, Ljubljana 1990, str. 134 in 263. — **4** Kogovšek, Ivan: Župnija Št.Vid, str. 94, 113: Matricula Parochialis Ecclesiae S.Viti M. supra Labacum dioecesis labacensis ... opera Bartholomaei Suppanz cooperatoris loci a die 6. Junij 1749. — **5** Freyer, Heinrich: Alphabetisches Verzeichniß aller Ortschafts- und Schlösser- Namen des Herzogthums Krain, Laibach 1846, str. 131. — **6** Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), (fond) Občina Spodnja Šiška (škatla) 1/2, Dopis okrajnega glavarstva 20. marca 1887. - 8/3: Zapisnik seje 2. 4. 1891. — **7** ZAL, Občina Sp. Šiška, Zapisnik občinske seje 6. 3 .1894. — **8** Arhiv Republike Slovenije (AS), Deželno predsedstvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc. 102 (1901). — **9** Slovenski Branik 1908, str. 9, 117. — **10** AS, Društveni kataster, 1211. Obrazec pravil tiskan 1901. — **11** Ta del Florjančičeve karte je dostopen na notranjem ovitku knjige B.Korošec, Ljubljana skozi stoletja, Ljubljana 1991. — **12** Blaznik, P.: Zemljiška gospostva v Ljubljani in njeni okolici, v: Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane (Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, razprave 2), Ljubljana 1971, str.55-56. — **13** AS, zemljiški kataster Spodnja Šiška, 1826; ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 14, gradbene zadeve (Kosler). — **14** Veider, J.: Tri ljubljanske cerkve, ki jih je posvetil in narisal Tomaž Hren, v: Rast, mesečnik za versko vzgojo 1945, I/2, str. 44-45. — **15** Müllner, Alfonz: Die Kirche in Šiška bei Laibach, v: Argo. Zeitschrift für krainische Landeskunde, 1/1892, str. 34-36, sl. 5-7; Marjan Zadnikar, Romanika, str. 149-150. — **16** Objavljene v Publikacijah tedanjega Mestnega arhiva ljubljanskega (Razprave 2, Ljubljana 1971) in kot priloge v Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, I. Agrarno gospodarstvo (Ljubljana 1970). — **17** Otorepec, Božo: Gradivo za zgodovino Ljubljane I, Listine 1243-1397, Ljubljana 1956, I-15. - Listina 1308, marec 30, Ljubljana; v AS. — **18** Otorepec, B.:Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, XII. zvezek, Urbar posesti Nemškega viteškega reda v Ljubljani, Ljubljana 1968, str. 17-18. — **19** Kos, Dušan: Posest ljubljanske komende Nemškega viteškega reda (od 13. do srede 18. stoletja), v: Zgodovinski časopis, 38, 1984, str. 283. — **20** P. Blaznik, n.d. 42-44. Premoženje beneficijev je konec 18. stoletja pripadlo verskemu zakladu, z nakupom pa si je posest beneficija sv. Trojice pridobil 1831 baron Nikomed Rastern. Blaznik, P., n.d. , 53. — **21** Otorepec, B.: Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, XI. zvezek, Fevdna knjiga Jamskih 1453-1480, Ljubljana 1966, str. 11-13. - Objava že Dimitz, Der Luegger "alt Lehenbuch vom Jahre 1453, v: MMVK I, 1866, str. 247-264. — **22** Otorepec, B.: Gradivo za zgodovino Ljubljane II, 55-56. — **23** Blaznik, P., str. 45. Blaznik sklepa na podlagi inventarjev, da je dvorec pripadal Lambergerjem vsaj v letih 1459-1625, čeprav je po podatkih v fevdni knjigi od Jorga Lambergerja kupil ljubljanski meščan Hans Maler. — **24** Blaznik, P., n.d., 54. — **25** Blaznik, P., n.d., str. 55-56. — **26** Ta del Florjančičeve karte je dostopen tudi na notranjem ovitku knjige B. Korošec, Ljubljana skozi stoletja, Ljubljana 1991. - Za graščino Jama v Zgornji Šiški glej M.Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 200-01. — **27** M. Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 143-144, Fajfarjev ali Galetov grad (Zizaburg, Pepensfeld). — **28** Blaznik, P., n.d., str.55-56. — **29** Blaznik, P., n.d., str. 65, 53. — **30** AS, Okrajno sodišče Ljubljana okolica, DRO Commenda, 54, Alphabeticum... Doerfer Verzeichnis. — **31** Kos, Dušan: Posest ljubljanske komende Nemškega viteškega reda (od 13. do srede 18. stoletja), v: ZČ, 38, 1984, str. 286 in 289. — **32** Blaznik, P., n. d., str. 43. — **33** Čadež, S.: O cerkvi sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 6. 3. 1938, str. 9. — **34** AS, Zemljiške knjige, Kirchengueldt St.Bartholomaeus. — **35** Gruden, J.: Zgodovina slovenskega naroda, Ljubljana 1992, str. 239-245. — **36** Kos, M.: Zgodovina Slovenscev od naselitve do petnajstega stoletja, Ljubljana 1955, str. 302-303. - Rutar, S., n.d.

115-116. - Benedetič, A.: Iz zgodovine Šiške 3, "Šišenski mir", Javna tribuna, Ljubljana Šiška, št. 130, junij 1976. - Ivan Stopar navaja kot datum "šišenskega" miru oktober 1370, v: Sprehodi po stari Ljubljani 1992, str. 203. - Dokument pogodbe z vrsto datumov predhodnih dogovorov je kot dokument XXIV (1370) objavljen v: Giovanni Cesca, Le Relazioni tra Trieste e Venezia sino al 1381, Verona-Padova, str. 161-181. Prim tudi M. Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije, Kranjska do leta 1500 , II N-Ž, Ljubljana 1975, str. 615. — **37** (Rutar, Simon), S. R.:, Od kod ima Šiška svoje ime, v: Ljubljanski zvon, XI/1891, str. 115-116. — **38** Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko 1892, II kos; 1896 XXXIII kos; 1914 XII kos, navaja Zwitter, Razvoj ljubljanskega teritorija, GV 1929/30, str. 153. — **39** Melik, A.: Razvoj Ljubljane, v: Geografski vestnik, Ljubljana 1929-30, str. 108, 129, 133. — **40** Milko Kos, Srednjeveška naselitev v območju Ljubljane, v: Kronika XII / 1964, str. 101. — **41** Zgodovina agrarnih panog I, Ljubljana 1970, str. 191. — **42** Ilešič, Svetozar: Prvotna kmetska naselja v območju Velike Ljubljane, v: Geografski vestnik 1929-30, str. 155. — **43** Ilešič, S.: Razvoj Spodnje Šiške, v: Spomenica Sokol Ljubljana-Šiška, 1932, str.11-15; - Jesih, J.:uredniška opomba, str. 12-13. — **44** Ilešič, S.: Vasi na Ljubljanskem polju in njegovem obrobju, v: GV 1934, str.95. — **45** AS, zemljiški kataster, k.o. Spodnja Šiška, 1826. — **46** AS, zemljiški kataster, k.o. Spodnja Šiška, 1868. — **47** Laibacher Zeitung, št. 31, 19.4.1825. — **48** Morda Janez Kristjan Kanc, ki ga kot žitnega trgovca in po 1828 lastnika obrata za izdelovanje vžigalnikov omenja dr. V. Valenčič, v: Starejša ljubljanska industrija, Ljubljana 1973, str.33. — **49** Laibacher Zeitung, št. 34, 29. 4. 1825. — **50** Laibacher Zeitung, 6. 5. 1825. — **51** Laibacher Zeitung, 6. 5. 1825. — **52** Laibacher Zeitung, 6. 5. 1825. - Professor Frank, Der Grosse Brand des Dorfes Schischka bey Laibach..., Laibach (Gedruckt bey Leopold Eger) 1825. - Za informacijo o publikaciji se zahvaljujem prof. *Vinku Demšarju* iz Škofje Loke, nekdanjemu arhivarju v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, ki sem mu dolžan tudi prenekatero spodbudo in poduk v času skupnega službovanja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, mdr. o uporabnosti šematizmov. — **53** Schematismus der Laibacher Gouvernement-Gebieths für das Jahr 1822, str. 304. — **54** Za informacijo se zahvaljujem kolegici *Martini Rozman - Salobir*, prof. slovenščine iz Celja. — **55** Smole, M.: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 143-144. — **56** Mal, J., n. d., str. 500-501.

II. OBČINA, NJENO POSLOVANJE, OBČINSKE IN DEŽELNOZBORSKE VOLITVE

1 Vilfan, S.: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961, str. 448-453. — **2** Žontar, Jože: Občinski red za Kranjsko leta 1866, v: Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1988, 88-103. — **3** Vilfan, n.d., 448-453. — **4** Žontar, J., n. d., str. 88-103. — **5** Zakonik in ukazni list za vojvodstvo kranjsko, 1866, II. del (31. 3. 1866), str. 4-42. — **6** Vilfan, S., n.d., 448-453. — **7** Globočnik, Anton: Nauk slovenskim županom, kako jim je delati, kadar opravljajo domačega in izročenega področja dolžnosti (prevedel Fr. Levstik), Ljubljana 1880 /druga izdaja/. — **8** Deželni zakonik št. 32: 17.10.1910; - Melik, V.: Volitve na Slovenskem, str. 116; - Najnovejši občinski red in občinski volilni red veljaven za vse občine na Kranjskem razven Ljubljane...1910, Kranj 1911. — **9** Melik, V.: Volitve na Slovenskem 1861-1918, str. 115-122. - Občinski volilni red za vojvodstvo kranjsko, v: Zakonik in ikazni list za vojvodstvo kranjsko, 1866. — **10** Melik, V., n. d., str. 125-138. — **11** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance : Cassa Journal 1880-86. Aprila 1886 je nekdanji župan Quas stanujoč v Trstu podaril občini 10 gld. - Za ostale prim.: AS, Deželna vlada, volilni spisi. — **12** AS, Deželna vlada, volilni spisi 1877. — **13** ZAL, Zapisniki občinskih sej 1890-1902; 19. julija.1894. — **14** Slovenski narod, 30. julija1894. — **15** Zapisnik seje 28. januarja 1895. — **16** Slovenski narod, 1. decembra 1897. — **17** Slovenski list, 4. decembra 1897, V Spodnji Šiški. — **18** Slovenski list, 14. aprila 1900, Iz Šiške. - Janez Klinc se omenja kot župan v 60. letih, pozneje t.j. okoli leta 1900 ga v odboru ni. Morda bi moralo biti Keršič. — **19** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finančne zadeve 1900. — **20** Zapisnik seje 24. aprila 1900. — **21** Slovenski narod, 12. junija 1901. Občinska volitev v Spodnji Šiški. — **22** Slovenec, 12. junija 1901. Socijalno-demokraška zmaga. — **23** Slovenski narod, 12. junija 1901. Občinska volitev v Spodnji Šiški. — **24** Slovenec, 13 junija 1901. Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **25** Slovenski narod, 12. junija 1901. Občinska volitev v Spodnji Šiški. — **26** Slovenski narod, 18. februarja 1902, Volitev župana v Spodnji Šiški; - Slovenec, 18. februarja 1902, Voliteve župana v Šiški. — **27** Slovenski

narod, 20. februarja 1902. Županstvo v Spodnji Šiški; - Slovenec, 20. februarja 1902, Volitev podžupana v Šiški. — **28** Slovenski narod, 22. februarja 1902, Anton Ojster: Kdo je podžupan v Spodnji Šiški? — **29** Slovenski narod, 1. maja 1902. - O izvolitvi župana Maurereja in podžupana Iv. Zormana je poročal Slovenec še isti dan. Slovenec, 30. aprila 1902, Volitev župana v Šiški. — **30** Slovenec, 10. maja 1902. V sejnem zapisniku 9. maja 1902 tega ni. — **31** (Drenik Fran), Izvestje Narodne čitalnice v Spodnji Šiški ob 25 letnici 1878 - 1903, Ljubljana 1903, str. 43. — **32** Slovenski narod, 5. maja 1902. — **33** Slovenski narod, 23. maja 1905. Volilna shoda v Šiški. — **34** Slovenec, 25. maja 1905, Občinske volitve v Spodnji Siski /!/. Tam se omenja tudi prihod ljubljanskega župana Hribarja na volišče z navedbo, da si bodo to zapomnili železničarji za ljubljanske občinske volitve. — **35** Slovenski narod, 27. maja 1905, Volitve v Spodnji Šiški. — **36** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/2, Zapisnik 25. 2. 1909 pri deželnem odboru; proti županu Burgerju je državno pravdništvo vložili obtožbo zaradi suma goljufije. ; - Slovenski narod, 31. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. Tam je omenjeno, da je bil župan odstavljen zaradi krivega pričevanja. - — **37** Rdeči prapor, 24. marca1909, Volitve v Spodnji Šiški (ni pa poročil o predvolilni dejavnosti) in Rdeči prapor, 11. in 26. septembra 1909, Spodnja Šiška.- O trajanju volitev in številu volilcev / upravičencev Slovenec, 23. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **38** Slovenski narod, 23. marca 1909, Pri občinskih volitvah v Spodnji Šiški. — **39** Slovenec, 23. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **40** Slovenski narod, 31. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **41** Slovenski narod, 24. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. - Med uradniki, ki so bili dotlej napredni, a so sedaj volili drugače, se omenjajo Petek, Vučnik in postajenačelnik Hrašovec. Med protinaprednimi agitatorji so omenjali socialdemokratske invalide, Kreuzerja (dušo vseh Nemcev v Šiški, šulferajnar, Nemec iz rajha) in Borštnarja, klerikalnega pristava južne železnice. Ti so pripeljali na volišče Nemce (Kordina, Tomažiča iz Ljubljane, Bienerja, Hamra, Paiča, Rosnerja) "privlekli celo frančiškanskega župnika", ki je z drugimi oddal glas "židu Bolaffio in socijalnem demokratu Petku". — **42** Slovenski narod, 31. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **43** Slovenski narod, 24. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **44** Slovenski narod, 27. marca 1909, Fran Burger: Občinske volitve v Sp.Šiški. — **45** Slovenski narod, 31. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **46** Slovenski narod, 27. marca 1909, Fran Burger: Občinske volitve v Sp.Šiški. — **47** Slovenski narod, 31. marca 1909, Občinske volitve v Spodnji Šiški. — **48** Slovenec, 5. julija 1909. — **49** Rdeči prapor, 11. in 26. septembra 1909, Spodnja Šiška. — **50** Slovenski narod, 15. julija 1909. Obreganje ob invalidsko upokojenega železničarja Oistra, ki s preostalo 10% "zmožnostjo" zabavlja in draži ljudi, res ni prav bleščeč primer časnikarskega komentarja. - Ironija tega nasprotovanja pa je v sodelovanju Oistra na volitvah 1911 - na liberalni strani. — **51** Rdeči prapor, 8. aprila 1911, Šiška brez župana. — **52** Slovenski narod, 12. aprila 1911 in Slovenec, 12. novembra 1911. — **53** Slovenec, 18. aprila 1911. — **54** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/4.- Franc Zajc, finančni svetnik v pok., vodja deželnega užitninskega urada. Občina Spodnja Šiška 2/2.- Slovenec, 12. maja 1911. — **55** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **56** Na shodu SLS v Spodnji Šiški 11.6.1911 je uradnik vzajemnega podpornega društva Orehek po pisanju Slovenskega naroda (!) "*res dobil takrat precej gorkih, saj je vendar izmed klerikalcev najbolj priljubljen in v tistem razburjenju se je marsikdo spozabil ter ga nato pobožal. Tudi po glavi je dobil udarec.*" Slovenski narod, 21. julija 1911, Odmev Šusteršičevega poloma v Šiški. — **57** Zarja, 25. septembra 1911. — **58** Slovenski narod, 20. in 23. septembra 1911. — **59** Slovenec, 23. in 26. septembra 1911. — **60** Slovenski narod, 20. septembra 1911. — **61** Slovenski narod, 25. septembra 1911. — **62** Zarja, 6.,14.,16, 19. septembra 1909. Spodnja Šiška. — **63** Slovenski narod, 25 . septembra 1911. — **64** Slovenski narod, 26. septembra 1911. — **65** Zarja, 26. septembra 1911, Boj za občino v Sp. Šiški. /!/ — **66** Slovenski narod, 25. in 26. septembra 1911; - Slovenec, 23. septembra in 6. maja 1911; Zarja, 25. septembra 1911; z rezultati in % - če so različni v oklepaju. — **67** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/4. — **68** Slovenec, 6. maja 1912. — **69** Slovenski narod, 6. maja 1912. — **70** Slovenec, 6. maja 1912. — **71** Slovenski narod, 5. maja 1912; - Slovenec 6. maja 1912. — **72** Zarja, 6. maja 1912. — **73** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/4. - Petra Porento (1870-1924), delovodjo v J. Vodnikovi kisarni, je predstavil J. Jesih v Spomenici Sokola, 1932, str. 71-75. — **74** Slovenski narod, 14. junija 1912, Cimerman, Kelec. — **75** Slovenec, 13. junija 1912. Seidla so označili hudomušno kot "najnaobraženejšega moža v Spodnji Šiški" ter odličnega poznavalca postav, dan zatem pa kot najlepšega župana na Kranjskem ter spodbujali Narod naj objavi njegov življenjepis: kakšen mora biti človek,

da postane "zavedno narodnonapreden". — **76** Slovenski narod, 14. junija in 26. junija 1912. — **77** Občinski red za vojvodstvo kranjsko, 1866, § 15, 19. — **78** Občinski red za vojvodstvo kranjsko, 1866, § 17. — **79** AS, Deželna vlada, volilni spisi. — **80** AS, Deželna vlada, volilni spisi, fasc. 99, 1899. — **81** Državni arhiv v Trstu / Archivio di Stato di Trieste, fond C. k. Policijska direkcija v Trstu, zaupni spisi / I.R. Direzione di Polizia di Trieste, Atti riservati, fasc. 251, str. 36. - Tam navaja Andrej Klemenčič kot župana svojega očeta Andreja, ki se je iz lahkomiselnosti in častilakomnosti lotil tega posla sebi v denarno škodo. — **82** Zapisniki občinskih sej; vabilo 19. oktobra 1895. — **83** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/4. — **84** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisniki sej 1884-1906. — **85** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisniki občinskih sej 1906-1910. — **86** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2. — **87** Rdeči prapor, 5. oktobra 1909. Šišenski rdečkar: Iz Spodnje Šiške. — **88** Stiplovšek, M.: Prispevki za zgodovino, str. 13-18. — **89** Kermavner, D., n.d., str. 153. — **90** Fisher, Jasna: Čas vesolniga socialnega punta, str. 254. — **91** Fisher, J.: Čas vesolniga socialnega punta, str. 259-260. Pri objavi vira je ime gostilne "zur 'Vereinigung'" prevedeno z "Zveza", a kasnejša omemba (1893) kaže na uporabo slovenskega imena v obliki "Pri združenji" (tudi "K združenji"). — **92** Slovenski narod, 1. in 2. maja 1890; 20. aprila 1893, po Kermavner, D.: Začetki slovenske socialne demokracije, Ljubljana 1963, str. 183, 406. — **93** Delavec, Glasilo slov. prometnih služabnikov in obrtnijskih delavcev, 16. maja 1897, Prvi majnik. — **94** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **95** Železničar, 1. oktobra 1908, Delovanje naše železničarske organizacije. — **96** Podatek po glasilu Rudar št. 11, 14. aprila 1911, v: Stiplovšek, M.: Razmah strokovnega - sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922, Ljubljana 1979, str. 89, op. 29. — **97** Za prijazno opozorilo o njunem delovanju po letu 1918 se zahvaljujem prof. dr. Mirku Stiplovšku. Prim. njegovo knjigo Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem, Maribor 1989, str. 180-182, 185 in tudi Razmah strokovnega - sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922, Ljubljana 1979, str. 212-213, 275, 535. — **98** Železničar, glasilo slovenskih železniških nastavljencev (Trst), 1. junija 1908, Podružnica 'Spodnja Šiška'; 15.5.1909, Podružnica 'Spodnja Šiška'; 15.5.1910, Letni občni zbor podružnice 'Spodnja Šiška'; 15.6.1912, Spodnja Šiška; 15.5.1913, Spodnja Šiška; 15.5.1914, Podružnica 'Spodnja Šiška'. — **99** Železničar, 15. maja 1910, Letni občni zbor podružnice 'Spodnja Šiška'. — **100** Časopis jugoslovanskih železniških uradnikov, Glasilo 'Društva jugoslovanskih železničarjev', (Trst), 15. vel. travna 1914. — **101** Stiplovšek, M.: Prispevki za zgodovino, str. 103, 17-19. — **102** Stiplovšek, M.: Razmah strokovnega-sindikalnega gibanja na Slovenskem, str. 59-61. — **103** Delavec (Trst), 8. januarja 1897. Po poročilu je zoper resolucijo glasoval le dopisnik Slovenskega lista Štefe, čeprav je bilo udeleženih precej krščanskih demokratov. — **104** Stiplovšek, M.: Prispevki za zgodovino, str. 19-20 in isti, Razmah strokovnega sindikalnega gibanja, str. 62-65. — **105** Železničar, 1. februarja 1909, Na podlagi N.D.O. organizirani stavkokazi; Rdeči prapor, 27. januarja 1909, Ljubljanske zizibambule. — **106** Rdeči prapor, 15. julija 1909. — **107** Melik, V.: Volitve na Slovenskem 1861-1918, str. 143. — **108** AS, Deželno predsedstvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc. 98. — **109** Slovenski Narod (št.114), 21. maja 1885. — **110** Melik, V.: Volitve na Slovenskem 1861-1918, str. 283; Isti, Volitve v Ljubljani 1849-8-1918, v: Kronika 29, 1981, str. 124. — **111** AS, Deželno predsedstvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc. 98. — **112** AS, Deželno predsedtvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc.100. — **113** AS, Deželno predsedstvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc.102. — **114** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 11. aprila 1906. — **115** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 27. maja 1907. — **116** AS, volilni spisi 1908, fasc. 103. — **117** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **118** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **119** Slovenec, 26. februarja 1909, Protibelgijska šišenska demonstracija. — **120** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 17. novembra 1908 in 9. junija 1909. — **121** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **122** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 17. julija in 17. avgusta 1909. — **123** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 14, gradnje, Stele. — **124** Slovenski narod, 9., 12, 15., 22., 23. in 27. julij 1909. — **125** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, fasc. Spodnja Šiška, Abriß der sozialen... in Promemoria, 1911. — **126** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, fasc. Sp.Šiška, Abriß der sozialen Verhältnisse der Gemeinde Unter-Schischka. 1911. — **127** Zarja, 16. septembra 1911. — **128** Zarja, 20. septembra 1911. Liberalno klerikalni kompromis v Sp.Šiški. — **129** Občinski red za vojvodstvo kranjsko, v: Zakonik in ukazni list za vojvodstvo kranjsko, 1866. — **130** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance : Cassa Journal 1882-83. — **131** Zapisnik seje 20. novembra 1908. — **132** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **133** Zapisnik seje 16. oktobra, 9. novembra, 11. decembra 1909 in 22. januarja 1910. — **134** ZAL,

Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886: primer leta 1885). — **135** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik sej 1884-1888. — **136** V. Withalm za Kolizej: zemljiški davek 1 gld 29 kr, hišni d. 281 gld 77 kr.; Mesto Ljubljana za Podturn: zemljiški d. 58 gld 30 kr, hišni d. 85 gld 6 kr, pridobninski d. 7 gld 50 kr. Obravnave 1885/86, priloga 30, 321. — **137** Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani 1885/86, 25. zvezek, Priloga 30, str. 317-322. — **138** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisniki sej 1885-1887. - Za leto 1887 objavljeno v: M. Drnovšek, Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes, Ljubljana 1982, str. 38. — **139** Zapisnik seje občinskega odbora 19. februarja 1888, a.e.8. — **140** Zapisnik občinske seje 31. januarja 1890. — **141** Zapisnik občinske seje 6. marca 1894. — **142** Zapisnik seje obč. odbora 28. januarja 1895 in proračun 1895. — **143** Zapisnik občinske seje 1. februarja 1896. — **144** Zapisnik seje 11. januarja 1897. — **145** Zapisnik občinske seje 15. novembra 1897. — **146** Zapisnik seje 15. januarja 1898. — **147** Zapisnik občinske seje 29. januarja 1898. — **148** Zapisnik seje 24. aprila 1900 (Koncept s svinčnikom). — **149** Zapisnik seje 4. novembra 1900. — **150** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **151** Zapisnik seje 5. marca 1903. — **152** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **153** Zapisnik seje 14. februarja 1904. — **154** Zgodovina agrarnih panog I, str. 490. — **155** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance: Cassa Journal ... 1880/81. — **156** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **157** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **158** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **159** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, občinsko premoženje. — **160** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **161** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **162** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **163** Zapisnik seje 15. novembra 1906. — **164** Zapisnik seje 20. novembra 1908. — **165** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **166** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **167** Zapisnik seje 9. novembra 1909. — **168** Zapisnik seje 11. decembra 1909 in 22. januarja 1910. — **169** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **170** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **171** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **172** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **173** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **174** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **175** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance : Cassa Journal 1882-83. — **176** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance. — **177** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **178** Slovenski list, 18. avgusta 1900., Šiška napreduje. — **179** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **180** Zapisnik seje 29. oktobra 1904; pripombe k zapisniku 11. junija 1904. Tam se omenja § 41, občinskega reda 17.2.1866. — **181** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **182** Zapisnik seje 29. novembra 1907. — **183** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **184** Vabilo na sejo 21. decembra 1900. — **185** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **186** Na tak primer me je opozoril dr. V. Melik. — **187** AS, volilni spisi, Spodnja Šiška 1877. — **188** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisniki občinski sej. — **189** Zapisnik seje 17. julija in 17. avgusta 1909. — **190** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 8, 1913. - Podobno oblikovano pisemsko nalepko z ljubljanskim grbom je uporabljal mestni magistrat vsaj v 80. letih 19. stoletja, tisto iz dvajsetih let 20. stoletja pa predstavlja dr. *Božo Otorepec* (B. Otorepec, F. V: Jurečič: Zgodovina grba mesta Ljubljane, Ljubljana 1995, str. 93), ki se mu lepo zahvaljujem za pogovor ob navedeni šišenski uradni nalepnici. - Letnica 1712 je najbrž v zvezi s kakšno omembo stolpa / gradu v Spodnji Šiški; ker je bil Podturn / Tivoli že del mesta, je morda šlo za Cekinov grad. — **191** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **192** Slovenski narod, 24. aprila 1902. — **193** Zapisnik seje 11. januarja 1897. — **194** ZAL, Občina Spodnja Šiška 8/3: Zapisnik seje 2.4.1891. — **195** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **196** Zapisnik seje 9. maja 1902. — **197** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **198** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **199** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **200** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, Cassa Journal.. 1881-1887. — **201** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finančne zadeve 1900. — **202** Slovenski narod, 6. aprila 1900. — **203** Slovenec, 12. aprila 1900. V tistih dneh je namreč zagorelo na Karlovški cesti in ob opozorilnem strelu z gradu so menda "leteli nekateri Šišenčani za Koslerjev zid gledat, če se ni ustrelil tajnik Kržišnik." — **204** Slovenski list, 14. aprila 1900, Iz Šiške. — **205** Zapisnik seje 8. maja 1901; Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14 in 1/2, Občinske zadeve 1912. — **206** Zapisnik seje 24. maja 1900. — **207** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **208** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14 in 1/2, Občinske zadeve 1912, Personalne zadeve. — **209** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki sej kluba 1912-14. — **210** Zapisanik seje 17. septembra 1909. — **211** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki sej kluba 1912-14. — **212** Zapisnik seje 15. januarja 1898 in vabilo k seji. — **213** Zapisnik seje 12. novembra 1898. — **214** Dopis okrajnega glavarstva št. 5461, 10. marca 1900, v sejnih zapisnikih

1900. — **215** Zapisnik seje 22.3.1900 in seje 9. maja 1902. — **216** Hribarjev naslovnik, 1906, str. 21. — **217** Fotografija A. Napotnika (fotograf Aug. Berthold) z napisom in datacijo. Iz zbirke Zmaga Tančiča, Ljubljana. — **218** Zapisnik seje 14. novembra .1900. — **219** Zapisnik seje 14. julija 1901. — **220** Zapisnik seje 3. oktobra 1901. — **221** Zapisnik seje 9. maja 1902. V nadaljevanju zapisnika se omenja, da ni bil sprejet tudi predlog o nastavitvi še drugega policijskega redarja "da bodeta dva." Isti predlagatelj je predlagal 24.5. nastavitev še drugega redarja za mesogledca, kar pomeni, da so enega le imeli. Zapisnik seje 24. maja 1902. — **222** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **223** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2, občinske zadeve, 1912. — **224** Zapisnik seje 19. junija 1902. — **225** Vabilo na sejo 19. avgusta 1902, ko se omenjajo tri točke dnevnega reda o redarjih. — **226** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **227** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **228** Zapisnik seje 27. januarja 1907. — **229** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **230** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **231** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **232** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **233** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **234** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **235** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **236** Zapisnik seje 5. junija 1906. — **237** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **238** Zapisnik seje 8. aprila 1907 in 29. septembra 1908. — **239** Zapisnik seje 9. junija 1909. — **240** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **241** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **242** Obravnave deželnega zbora kranjskega 48. zv. 1911-12. VII. seja 9.2.1912, str. 213 in XI. seja 22.2.1912, str. 431-438; Načrt zakona: priloga 70, str. 557-8. — **243** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **244** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **245** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **246** Zapisnik seje 27. maja in 11. junija 1907. — **247** Zapisnik seje 13. avgusta 1907. — **248** Zapisnik seje 17. julija in 17. avgusta 1909; - Slovenec, 19. julija 1909: razglas. — **249** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki sej kluba 1912-14. — **250** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **251** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7, s.d. — **252** Globočnik, A.: Nauk slovenskim županom, 1880, str. 42. — **253** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **254** Zapisnik seje 11. decembra 1909 in 22. januarja 1910. — **255** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **256** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki sej kluba 1912-14. — **257** Globočnik, A.:, Nauk za slovenske župane, 1880, str. 69-70. — **258** Najnovejši občinski in občinski volilni red veljaven za vse občine na Kranjskem razven mesta Ljubljane... 1910, Kranj 1911. — **259** Drž.zak. št. 222, 5. decembra 1896 s katerim se spreminja določila zakona 3. decembra 1863 (105, drž.zak.) o uredbi domovinskih razmer; v: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, VII. Državni osnovni zakon ..., Ljubljana 1910. — **260** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance. — **261** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, Cassa Journal 1881-1886. — **262** ZAL, Občina Spodnja Šiška 8/3: Zapisnik seje 2.4.1891. — **263** Zapisnik občinske seje 28. januarja 1895. — **264** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 4; Drž.zak. 5. decembra 1896, št. 222 ... o vreditvi domovinskih razmer. — **265** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **266** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **267** zapisnik seje 2. aprila 1904. — **268** Zapisnik seje 29.oktobra 1904. — **269** Zapisnik seje 29.oktobra 1904. — **270** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 3/2. — **271** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **272** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **273** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **274** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **275** Zapisnik seje 9. marca 1909. — **276** Zapisnik seje 9. marca 1909.

III. UMIKANJE KMEČKE PODOBE SPODNJE ŠIŠKE

1 ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3, 4. oktobra 1909. — **2** Ovsec, Damjan: O meščanstvu kot zgodovinskem, etnološkem in posebej - psihološkem pojmu, v: Etnolog 4 (LV), 1994, str.42-43. — **3** Golob, France: Hišni arhiv in podoba četrtinske kmetije iz Spodnje Šiške v 19. stoletju, v: Slovenski etnograf 1991, str. 86, 119 omenja zidano preužitkarsko hišo zgrajeno 1819-20 poleg Ceglarjeve domačije. Hiša za preužitkarje je vsaj 1840 nosila št. 81. — **4** Od požarne brambe do Gasilnega društva Ljubljana Spodnja Šiška 1888-1988, str. 16. Tam je navedena seja županstva 19. maja 1899. - Zapisanika te seje ni v arhivu. "Tudi število hiš se je povečalo od 108 na 170, ki pa so zelo poredko pozidane po teritoriji." — **5** Vrhovec, Ivan: Zgodovina šentpetrske fare v Ljubljani, Zbornik Matice Slovenske, Ljubljana 1903/V, str. 63. — **6** Vrhovec, Ivan: O ustanovitvi novejših ljubljanskih fara, v: Zbornik Matice slovenske, Ljubljana 1901/III, str. 157. — **7** Haupt=Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes ... im Jahre 1817, Laibach. — **8** Deželni vladni list, 1857. — **9** Bevölkerungsverhältnisse Krains, 1884, str. 109-110. — **10** Bevölkerungsverhältnisse Krains, 1884, str.

109-110 in Special Orts Repertorium von Krain..., Wien 1884, str. 63. — **11** Spezial Ortsrepertorium, 1894. — **12** Leksikon občin, 1906; Gemeindelexikon von Krain, Wien 1905, str. 80-81. — **13** Vorläufige Ergäbnisse, Brünn 1911. — **14** Igor Vrišer, Razvoj prebivalstva..., str. 47. — **15** Igor Vrišer, Razvoj prebivalstva..., str. 47. — **16** Melik, V.: Volitve v Ljubljani 1848-1918, v: Kronika 29, Ljubljana 1981, str. 121. — **17** Valenčič, V.: Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880, Zgodovinski časopis 28, 1974, str. 299 sl. — **18** Valenčič, V.: Prebivalstvo stare Ljubljane, v: Kronika V/1957, str. 116-117. — **19** Valenčič, V.: Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, v: Kronika, XVI/1968, str. 102. — **20** Fisher, J.: Delavke tobačne tovarne v Ljubljani v letih 1871-1914, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXIV - 1984, str. 14-16, 26, 34. - Ker je tovarna zaposlovala okoli 2000 delavcev in delavk, največ 1893 (skoraj 2500), bi sodili, da je bilo iz Spodnje Šiške povprečno zaposlenih od 42 do 55 ljudi. — **21** Vrišer, I.: Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane, Ljubljana 1956, str. 29, 43 in 47. — **22** Vrišer, I.: Razvoj prebivalstva, str. 65. — **23** Bevölkerungsverhältnisse Krains, 1884, str. 109-110 in Special Orts Repertorium von Krain..., Wien 1884, str. 63. — **24** Tudi pogled na bero župniku v desetletju 1899-1908 kaže na najnižjo vsoto leta 1899 (54 K 94 v), ki se je naslednja tri leta vsako leto dvignila za okoli 10 K. - ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/3. — **25** Zadnji odvisni stavek "da bodo ... stroške." je že v konceptu prečrtan. — **26** Tudi zadnji 'pregovor' je v konceptu prečrtan. — **27** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finančne zadeve: trošarina 1890. Koncept poročila na dopis 17.8.1890 o reformi trošarine. — **28** Zgodovina agrarnih panog I., Ljubljana 1970, str. 163. — **29** V katastrski občini Zadobrova pri Ljubljani je bila posest sedemnajstih celih kmetov 25 - 43 oralov, treh ¾ kmetij 20 - 29 oralov, dvanajst ½ kmetij 17 - 19 oralov, dve 1/3 kmetiji sta imeli 8 - 15 oralov in štiri četrtinske kmetije 4 - 11 oralov. Majda Tekavec in sodelavci, Zadobrova Sneberje, Podobe iz krajevne zgodovine v sliki in besedi, Ljubljana 1996, str. 7 (po prevodu Pavla Mikliča iz katastra). — **30** AS, zemljiški kataster, Spodnja Šiška. — **31** AS, zemljiški kataster, Spodnja Šiška. — **32** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/3. — **33** Zgodovina argrarnih panog, I., str. 174. — **34** Zgodovina agrarnih panog I, str. 183. — **35** AS, Zemljiški kataster, Spodnja Šiška. — **36** AS, Deželna vlada, volilni spisi 1877, Spodnja Šiška. — **37** AS, Zemljiški kataster, Spodnja Šiška. — **38** Gemeindelexikon von Krain... 1900, Wien 1905, str. 80-81. — **39** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 1/7, 1909. — **40** Slovenec, 25. junija 1912, Vihar ponoči. Slovenski narod o tem ni pisal. — **41** Leta 1900 je imel hišo 97 Franc Kaushegg, v Šiški pa je bilo 164 hiš in je torej Sterletova bila tedaj nova. Fischer's Allgemeiner Wohnungs-Anzieger, Ljubljana 1900, 80-81. — **42** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/7. — **43** Golob , F., n.d., str. 83-126. — **44** Občina Spodnja Šiška, 1/7 poljedeljske in gozdarske zadeve: seznam konj in njihovih lastnikov 1912 in oškodovanci 24/25.6.1912. — **45** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **46** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **47** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **48** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/7 poljedeljske in gozdarske zadeve: seznam konj in njihovih lastnikov 1912 in oškodovanci 24/25.6.1912. — **49** Zapisnik seje 14. februarja 1904. — **50** Občinski red za vojvodstvo kranjsko, 1866, § 28. — **51** Globočnik, A.: Nauk za slovenske župane, 1880, str. 46. — **52** Josip Seidl, roj. 1864 v Šiški, posestnik in mesar je bil do leta 1899 že "večkrat radi tepeža in razžaljenja časti kaznovan". Od oktobra 1888 do aprila 1898 si je nabral za kakšno desetino kazni v višini od 24 ur do 14 dni zapora. Občina Spodnja Šiška 1/7. — **53** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **54** Zapisnik seje 14. februarja 1904. — **55** Zapisnik seje 24. aprila 1900. — **56** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **57** Zapisnik seje 22. januarja in 26. februarja 1910. — **58** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **59** Globočnik, A.: Nauk županom, 1880, str. 58, 123. — **60** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **61** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **62** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **63** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance: Cassa Journal 1880-86. — **64** Globočnik, A.: Nauk županom, 1880, str. 28. — **65** Zapisnik seje 25. julija 1886. — **66** Zapisnik seje obč. odbora 28. januarja 1895 in proračun 1895. — **67** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **68** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **69** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **70** Zapisnik seje 8. maja 1901. — **71** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 16. julija 1901 in Občina Spodnja Šiška 3/7. — **72** Globočnik, A.: Nauk za slovenske župane, 1880, str. 42. — **73** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **74** Zapisnik seje 7. februarja 1907, 17. septembra 1909, 26. februarja 1910. — **75** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 14, gradnje, Marinka. — **76** Občinski volitveni red za vojvodstvo kranjsko, 1866, § 12. — **77** ZAL, Občina Sp. Šiška, Zapisnik seje 27. januarja 1884. — **78**

Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani 1885/86, 25. zvezek, Priloga 30, str. 317-322. — **79** Obravnave deželnega zbora, 1897, str. 178.

IV. VZPON NEAGRARNE DEJAVNOSTI

1 Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach über den Handel, die Industrie und Volksverhältnisse in Krain während des Jahres 1870, Laibach 1872. — **2** Tomažič, Jana: Vinska trgovina v Ljubljani med obema vojnama, v: Etnolog 4 (LV), Ljubljana 1994, str. 80, 95. — **3** Tomažič, J., n.d., str. 80. — **4** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče, register protokoliranih firm. — **5** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **6** Leta 1870 je bil vinski trgovec Alois Chiades, Spodnja Šiška 80 po višini davka 24 davkoplačevalec v občini s 26 gld 75 kr davka. — **7** Adressbuch für die Landeshauptstadt Laibach mit ihren Vororten, 1900. - Jana Tomažič, Vinska trgovina v Ljubljani, diplomska naloga na oddelku za etnologijo, Ljubljana 1990, str. 39-40. — **8** Karol Gregorič, Egidij Jeglič, Franc Feigel. — **9** Viktor Bolaffio, J. C. Juvančič. — **10** Ivan Zorman. — **11** Alojzij Zajc, Anton Pogačnik, Jernej Stele. — **12** Josip Vodnik: in še tovarno za kis. — **13** Slovenski narod, št. 224; 2. oktobra 1885. — **14** Slovenski narod, 30. junija 1909. — **15** Slovenski narod, 3. julija 1909. Tam omenja, da je Stepič dal za zemljišče 3600 K. — **16** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/6. — **17** ZAL, popis prebivalstva 1910, obrtni register. — **18** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisniki sej 1884-1888: dopis občine deželnemu zboru 15.12.1885; volilni spisi v AS. — **19** Tomažič, J.: Vinska trgovina, str. 80, 95. — **20** Leta 1889 je bil s 320 gld peti davkoplačevalec in tudi prvi vpisan kot "vinski trgovec". Pred njim so bili posestnik Kolizeja Withalm, J.Knez, Alois Mayer in Josef Vodnik, a niso bili le vinski trgovci. Leta 1895 je bil Bolaffio drugi (s 548,40 gld) - pred njim je bil le J. Vodnik - naslednji J. Zorman, A. Mayer in Janez Karl Juvančič (edino ta označen kot posestnik & vinski trgovec) pa so imeli davka med 394 in 321 gld. AS, volilni spisi, občina Spodnja Šiška 1889 in 1895. — **21** Arhiv Slovenskih železnic, Postaja Spodnja Šiška, načrt postajnih naprav pred 1914, okoli 1920. Drugi industrijski tir v bližini je (okoli 1920) pripadal firmi Kregar in Co. — **22** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **23** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 10. svečana 1905. — **24** Valenčič, V.: Židje v preteklosti Ljubljane, Ljubljana 1992, str. 59, 62. Leta 1894 sta v Kolizeju poleg Bolaffia živela še dva Žida; državni uslužbenec (žandarmerijski računski narednik) in trgovski agent. — **25** Valenčič, V.: Židje, str. 64. — **26** Valenčič, V.: Židje, str. 72. — **27** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **28** Tomažič, J.: Vinska trgovina, str. 83. — **29** Bufon, Zmago: Ferdinand Schmidt in slovanski biologi, v: Kronika XI/1963, str. 60. — **30** Valenčič, V.: Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja, Zgodovinski arhiv Ljubljana: gradivo in razprave 3, Ljubljana 1981, str 79-80. Prim. tudi SBL, 225-227. — **31** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **32** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 3/2. Vir omenja, da je bil posestnik Janez Kmetič "zavoljo pjače precej slaboumen". — **33** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/2. Podatke je 17.6.1912 posredoval okrajnemu glavarstvu gerent Zajc, ki se je kot uradnik najbrž trudil za natančne podatke, lahko pa so vprašljivi viri informacij za leto 1909. — **34** Kordiš, Ivan in Škufca, Irena: Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja, "Po hribih, po dolih razširjen njih rod", Muzej Kočevje, razstavni katalog, 1996. — **35** Valenčič, V.: Starejša ljubljanska industrija, str. 36. — **36** Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach ... 1870, str. 304; V.Valenčič, Starejša ljubljanska industrija, str. 36; isti, Delniške družbe na Kranjskem, v: Zbornik ob 90 letnici arhiva, Ljubljana 1988, str.67. — **37** Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach über den Handel, die Industrie und Volksverhältnisse in Krain während des Jahres 1870, Laibach 1872, str. 304. — **38** Slovenski narod, št. 30; 7. februarja 1885. - Člane družbe leta 1870 navaja Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach ... 1870. — **39** Valenčič, V.: Delniške družbe na Kranjskem, v: Zbornik ob 90 letnici arhiva, Ljubljana 1988, str. 62-63. Peter Kosler je bil med sedmimi ustanovitelji in upravnimi svetniki. — **40** Kordiš, I., Škufca I.: Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja, "Po hribih, po dolih razširjen njih rod", Muzej Kočevje, razstavni katalog, 1996, str. 35. — **41** V.Valenčič, Starejša ljubljanska industrija, str. 36. — **42** Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach ... 1870, Laibach 1872, str. 304. — **43** Fisher, J.: Čas vesolniga socialnega punta se bliža, Ljubljana 1984, str. 27. — **44** Slovenski narod, 20. oktobra 1891. — **45** Zapisnik seje 5. junija 1906. — **46** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **47** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7. — **48** Valenčič, V.: Starejša ljubljanska industrija, str. 36; isti, Delniške družbe na

Kranjskem, v: Zbornik ob 90 letnici arhiva, Ljubljana 1988, str.67. — **49** ZAL, Občina Spodnja Šiška, škatla 5 (Z). — **50** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 18, gradnje. — **51** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 14, gradnje: Rosner. — **52** Valenčič, V.: Židje, str. 58. - Adolf Lorant, ki je imel še samostojno trgovino in je pričel izdelovati alkoholne pijače, je to dejavnost prenesel na leta 1920 ustanovljeno firmo Alko, d. z o.z. ter leta 1940 na trgovsko javno družbo "Alko" Adolf Lorant & Co. — **53** Slovenski narod, 26.julij 1911, oglas. — **54** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 11/5. Poleg Antonije Keršič so dedovali še otroci: Ivan r. 1896, Marija 1898, Peter 1899, Karel 1901 in Anton 1907. — **55** Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886. Poleti 1884 se omenja ogled privoljenja stavbe "šeifne in svečne fabrike". Rohrmann, Spodnja Šiška 112. Prim. še op. 169. — **56** Oesterreich. Zentralkataster, V, 1903, str. 342-343. — **57** Jakob Jesih, Antonija Keršič, Anton Celarc. — **58** Ivana Belič, Anton Gričar, Vincenc Pokorn, Marija Erbežnik. — **59** Julija Maurer, Alojzija Tonich, Marija Favai. — **60** Boštjan Tome. — **61** Alojzij Zajc, Anton Pogačnik, Jernej Stele. — **62** Karol Gregorič, Egidij Jeglič, Franc Feigel. — **63** Viktor Bolaffio, J.C.Juvančič — **64** Ivan Zorman. — **65** Alojzij Zajc, Anton Pogačnik, Jernej Stele. — **66** Josip Vodnik: in še tovarno za kis. — **67** Alojzij Marn, Jernej Glavič, Ivan Pretnar, Mihael Deu. — **68** Alojzija Tonich, Marija Favai in Julija Maurer, ki pa je imela branjarijo. — **69** Tomaž Tušar. — **70** Henrik Maurer, Mihael Kotar. — **71** Ivan Zorman, Josip Vodnik. — **72** Ivan Skubic, Josip Vodnik. — **73** Valentin Prešeren. — **74** Delniška družba združenih pivovarn Žalec in Laško, Delniška pivovarna Bratov Reininghaus. — **75** Lorenc Šebenik. — **76** Josip Seidl, Martin Bevc, Peter Burja. — **77** Franc Golob. — **78** Boštjan Tome. — **79** Šimen Breceljnik. — **80** Ivan Okorn, Josip Aubelj. — **81** Tomaž Tušar. — **82** Franc Burger, Robert Bardutzki. — **83** Jurij Lojen. — **84** Karol Hoenig. — **85** Franc Smole. — **86** Filip Ropas. — **87** Josip Vodnik, ki je imel še trg. s špec. blagom in vinom ter gostilno. — **88** Edvard Zelenka. — **89** Peter Keršič. — **90** Kralj, Anton: Obrtni red, Ljubljana 1903. — **91** Slovenski narod, 21. 8. 1891. — **92** Najbrž so bile vpisane v register leta 1914 zaradi kakšnih nejasnosti povezanih s tekočim poslovanjem obrtne oblasti. — **93** Vpis v obrtni register: +4.9.21 ubil v vodnjaku v Sp.Š. — **94** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **95** ZAL, Popis prebivalstva 1910, Spodnja Šiška. — **96** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 16, gradbene zadeve. — **97** Slovenec, 12. junija 1909. — **98** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2, Občinske zadeve, 1913. — **99** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/6. — **100** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/6. — **101** Mal, J., n.d. 121. — **102** Mal, J., n.d. 629; Lippich, Wilhelm: Topographie der k.k.Provinzialhauptstadt Laibach, 1834, str. 117. — **103** AS, Kataster Spodnja Šiška 313, f.181. Izpisek hiš iz parcelnega protokola 1868. — **104** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886: primer leta 1885). — **105** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886. — **106** AS, volilni spisi 1889. Leta 1895 se Janez Eder, Spodnja Šiška 94 ne omenja med večjimi davkoplačevalci. Za katero stavbo je šlo ni jasno, saj je po priključitvi Kolizeja (Spodnja Šiška 84), dvorca Tivoli (št. 71) in nekaterih vil tam blizu k mestu Ljubljani leta 1892 prišlo do določene spremembe številk. — **107** Valenčič, V.: Oblikovanje Ljubljane v prvi polovici XIX. stoletja, v: Kronika XIV/1966, str.150. — **108** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886: primer leta 1885). — **109** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886. — **110** Ovsec, D.: Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne, ab 40/41, Ljubljana 1979, str. 84. — **111** Slovenski narod 20. avgusta 1894. — **112** Slovenski narod, 27. avgusta 1894. — **113** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. Kot primer je predstavljen postopek pri Ani Breskvar leta 1905. — **114** Kralj, A.: Obrtni red, Ljubljana 1903. — **115** Omenjata se dve koncesiji na Drenikovem vrhu; eno so preselili v Ljubljano. — **116** Tomažič, T.: Gostilne, 1972-73, str. 84. — **117** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **118** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **119** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **120** Zapisnik seje 12. novembra 1898; - Slovenski narod, 30. novembra 1891. — **121** Zapisnik seje 19. julija 1900. — **122** Tomažič, T.: Gostilne, 1972-73, str. 84. — **123** Fisher, J.: Čas vesolniga socialnega punta, str. 259-260. Pri objavi vira je ime gostilne "zur 'Vereinigung'" prevedeno z "Zveza", a kasnejša omemba (1893) kaže na uporabo slovenskega imena v obliki "Pri združenji". — **124** Slovenski narod, 1. in 2. maja 1890; 20. aprila 1893, po D.Kermavner, Začetki slovenske socialne demokracije, Ljubljana 1963, str. 183, 406. — **125** Zapisnik seje 4. decembra 1899. Knjižnica Šiška, Zapisniki Čitalnice v Spodnji Šiški, vabilo na veselico 1899. — **126** ZAL, Občina Spodnja

Šiška 3/7. — **127** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **128** Slovenski Narod, št.4, 7. januarja in št.132, 13. junija 1885. — **129** AS, zemljiški kataster, Spodnja Šiška, 1868. — **130** Zapisnik občinske seje, 1. februarja 1896. — **131** Zapisnik seje 4. decembra 1899. — **132** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **133** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **134** Alojzij Mayer je omenjen kot trgovec in posestnik v Spodnji Šiški 61, leta 1897 s 454 gld davka, t.j. četrti največji davkoplačevalec v občini. — **135** Zapisnik seje 21. julij 1899. — **136** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **137** Zapisnik seje 17. aprila 1994. — **138** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **139** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **140** ZAL, Občina Sp.Šiška, f. 11, obrt. — **141** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **142** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **143** AS, Kataster Spodnja Šiška 313, f.181. Izpisek hiš iz parcelnega protokola 1868. — **144** Ni. — **145** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **146** Zapisnik seje 1. junija 1898.- Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 587. — **147** Zarja, 6., 14,, 16. in 19. septembra 1911. — **148** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **149** ZAL; Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **150** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14; Zapisnik seje 15. 1. 1898. — **151** Zapisnik seje 21. julija 1899. — **152** Zapisnik seje 28. julija 1899. — **153** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt: Mohar. — **154** Zapisnik seje 4. decembra 1899. — **155** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **156** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **157** Zapisnik seje 11. junija 1907. — **158** ZAL,Občina Sp.Šiška 1/4. — **159** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886. - tam navedeno: Cometar, 1880 je bil lastnik hiše št. 34 Juri Komatar. — **160** Tomažič, J.: Vinska trgovina v Ljubljani v času od konca srednjega veka do konca druge svetovne vojne, diplomska naloga na oddelku za etnologijo, Ljubljana 1990, str. 140-141. - Tam omenja Kačičevo gostilno Pri raci, posebej med obema vojnama. — **161** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk.14. gradnje, Komatar; AS, kataster, Spodnja Šiška, stavbe leta 1868. — **162** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka in kluba 1912-14. — **163** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. Seidl je kot župan januarja 1913 poročal, da ima nepolnoletni Adolfa Hostnika "pri sebi vedno eno do dve ženski, ki živi z njima v konkubinatu". V njegovi gostilni pa so točili žganje in tam se je zbiral "cvet šišenskih barab". — **164** Tomažič, T.: Gostilne, 1972-73, str. 84. — **165** Zapisnik seje 24. aprila 1900 (Koncept s svinčnikom). — **166** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **167** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **168** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt: Stele. — **169** Zapisnik občinske seje 6. marca 1894. — **170** Tomažič, T.: Gostilne, 1972-73, str. 84. — **171** Zapisnik seje 28. julija 1899. — **172** Zapisnik seje 14. julija 1901. — **173** Zapisnik seje 27. julija 1901. — **174** Zapisnik seje 28.4.1902. — **175** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **176** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 10, obrt. — **177** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14 in 3/7. — **178** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **179** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **180** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **181** Jasna Fisher, Čas vesolniga socialnega punta, str. 254. — **182** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **183** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **184** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 14, gradnje, Maver. — **185** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka in kluba 1912-14. — **186** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **187** Tomažič, T.: Gostilne, Slovenski etnograf 1972-73, str. 85. Tam je omenjen naziv 'drek'. — **188** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **189** Zapisnik seje 28.aprila 1902. — **190** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **191** Zapisnik seje 16. oktobra 1903. — **192** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **193** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **194** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2, Občinske zadeve, 1912. — **195** Zapisnik seje 9. junija 1909. — **196** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **197** ZAL,Občina Sp.Šiška, šk.11, obrt: Ivan Pužan. — **198** ZAL, Občina Spodnja Šiška, knjige: 12, Obrtni register. — **199** Zapisnik seje 19. julija 1900. — **200** Zarja, 6., 14., 16. in 19. septembra 1911, Spodnja Šiška. — **201** Zapisnik seje 2. aprila 1903. Priimek je tokrat pisan kot Kauscheg. — **202** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **203** Zapisnik seje 16. oktobra 1903. — **204** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **205** Zapisnik seje 9. junija 1909; ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt: Povše. — **206** Zapisnik seje 11. junija in 13. avgusta 1907. — **207** Zapisnik seje 9. junija 1909. — **208** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/5. — **209** Zapisnik seje 22. julija 1898. — **210** Zapisnik seje 4. decembra 1899. — **211** Vabilo na sejo 14. novembra 1900. Zapisnik omenja, da sodi odločitev v področje županstva. — **212** Zapisnik seje 11. decembra 1909; - Rdeči prapor, 16. decembra 1909, Spodnja Šiška. — **213** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 13, gradnje. - Slovenski narod 21. avgusta 1891. Na svojo prošnjo je bil *upokojen "z izrazom Najvišjega zadovoljstva"* Teodor Drenik, podpolkovnik v 86. pešpolku, *"rodom iz Ljubljane iz znane rodoljubne obitelji."*- — **214** Slovenski narod, 21. marca 1891. —

215 ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. - Zapisnik seje 14. julija 1903. — **216** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **217** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **218** Zapisnik seje 9. novembra 1909. — **219** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14 in 1/2, Občinske zadeve, 1912. — **220** Božidar Drenigg je bil rojen 16.6.1830 v Ljubljani, kot c.kr. polkovnik v pok. je stanoval leta 1912 v Dubrovniku. Njegov sin Božidar pa je bil c. kr. topničarski oskrbnik. — **221** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **222** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **223** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **224** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 11, obrt. — **225** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 16, gradbene zadeve. — **226** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka in kluba 1912-14. — **227** Tomažič, T.: n.d. , str. 84-86. — **228** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance: Cassa Journal ... 1881 - 1886; Zapisnik občinske seje, 1. februarja 1896, 9. marca 1909. — **229** Zapisnik občinske seje 20. oktobra 1896. — **230** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 10, obrt. — **231** ZAL; Občina Sp. Šiška, šk. 11, obrt. — **232** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **233** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 13, gradbene zadeve. — **234** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **235** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **236** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **237** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **238** Zapisnik seje 9. marca 1909. — **239** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **240** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/7. — **241** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **242** Tomažič, T., n. d., str. 84-86. — **243** Zapisnik seje 17. septembra 1909. Pritožbo zaradi hodnika pred Krsnikovo hišo št. 107 so mesec dni zatem odklonili. Prim. Zapisnik seje 16. okt. 1909. — **244** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **245** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **246** Tomažič, T., n.d., str. 84-86; po Adresarju za Slovenijo 1923, je imela vinsko trgovino tudi Jera Malgaj, Spodnja Šiška 121. Prim. J. Tomažič, Vinska trgovina... v: Etnolog 4 (LV), Ljubljana 1994, str. 84. — **247** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **248** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **249** Zapisnik seje 17. novembra 1908, 9. junija 1909. — **250** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk.11, obrt. — **251** Tomažič, T.: Gostilne, str. 85. — **252** Zapisnik seje 27. januarja 1907. — **253** Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **254** Tomažič, T., n. d., str. 84. — **255** Zapisnik občinske seje 15. januarja 1898. — **256** Zapisnik seje 3. oktobra 1901. — **257** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **258** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. Proti sta bila le Maurer in Zorman. — **259** Zapisnik seje 14. julija 1903 in 29. januarja 1904. — **260** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **261** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **262** Razglednica dela Kavškove (danes Janševe) ulice iz zbirke Zmaga Tančiča, objavljena v prilogi XI, odposlana 1915. — **263** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **264** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **265** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **266** Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **267** Zapisnik seje 19. julija 1900. — **268** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **269** Zapisnik seje 29. januarja 1904. Franc Kovačič je tedaj bival v hiši št. 200, prostori v hiši št. 195 pa niso bili primerni za gostilno. — **270** Globočnik, A.: Nauk slovenskim županom, 1880, str. 82. - ZAL, Občina Spodnja Šiška, 2/2, finance. — **271** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **272** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **273** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **274** Zapisnik seje 11. junija in 13. avgusta 1907. — **275** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **276** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **277** ZAL, Občina Spodnja Šiška, obrt, fasc. 11/3. — **278** Zapisnik seje 1.6.1898. Čeprav je imel pripravne prostore za tako obrt in ni bilo občinskemu odboru znanega nič slabega o prosilcu. Ko sta Anton in Frančiška Mozetič spet prosila decembra 1899, pa so ju zavrnili, saj jima že pred dvemi leti niso ugodili. Prim. Zapisnik seje 4.12.1899. — **279** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **280** Zapisnik seje 19. julija 1900. — **281** Zapisnik seje 24. aprila 1900 (Koncept s svinčnikom). — **282** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **283** Zapisnik seje 24. aprila 1900 (Koncept s svinčnikom). — **284** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **285** Zapisnik seje 7. aprila 1908. — **286** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **287** Zapisnik seje 20 maja 1903. — **288** Zapisnik seje 20. maja 1903 in 11. junija 1904. — **289** Zapisnik seje 14. septembra 1905. - Konec leta 1905 so ga z ženo in otroci sprejeli v občinsko zvezo, ko se omenja kot Ernst Kočan. Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **290** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **291** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **292** Zapisnik seje 24. aprila 1900 (Koncept s svinčnikom). — **293** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **294** Zapisnik seje 16. oktobra 1903. — **295** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **296** Zapisnik seje 10. februarja 1905. — **297** Zapisnik seje 12. maja 1906. Pred hišo št. 5 ni bilo zaradi "voske in brežne okrajne ceste nobeniga prostora, da bi se zamogli vozniki z svojim vozovi vstavljati, ker bi bil promet oviran." — **298** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **299** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **300** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **301** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **302** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **303** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **304** Zapisnik seje 9.junija

1909. — **305** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **306** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **307** Zapisnik seje 13. avgusta 1907. — **308** Zapisnik seje 29. novembra 1907, 7. aprila 1908. — **309** Zapisnik seje 14. oktobra 1907. — **310** Zapisnik seje 27. januarja 1907. — **311** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **312** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **313** Zapisanik seje 17. septembra 1909. — **314** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **315** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka in kluba 1912-14. — **316** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka in kluba 1912-14. — **317** AS, zemljiški kataster, 1824. — **318** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk.14, gradnje: Komatar. — **319** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. — **320** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **321** Rdeči prapor, 9. in 20. novembra , 4. decembra 1909. Spodnja Šiška (Razžaljeni mesarji). — **322** Rdeči prapor, 2. novembra 1909. Spodnja Šiška. — **323** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/6. — **324** ZAL,Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **325** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **326** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **327** Zapisnik 2. decembra 1896 (med sejnimi zapisniki občine). — **328** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9. — **329** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **330** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **331** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **332** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **333** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **334** Zapisnik seje z vabilom, 22. julija 1898. — **335** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **336** 100 let Gasilnega društva Ljubljana Spodnja-Šiška, Ljubljana 1988, str. 12. — **337** Zapisnik seje 11. junija 1907. — **338** Jakob Kosak / Košak, Sp.Š. 11 je več let opravljal službo postreščka, dokler ni kot se navaja 11.2.1909 "pred nekaj tedni" umrl v drž. bolnišnici. Nosil je št. 1. - ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **339** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **340** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 10, obrt. — **341** Zapisnik seje 15. novembra 1906, 8. aprila in 13. avgusta 1907. — **342** Uršič se omenja kot poklicni fotograf v Ljubljani od 1910 do 1932, ko se je preselil v Laško. - Mirko Kambič, Fotografi - kronisti ljubljanske preteklosti, v: M. Drnovšek, Ljubljana na starih fotografijah, Razstava iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana, 1985, str. 9. — **343** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **344** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk.11, obrt. — **345** Josef Kreuzer, roj. 1872 na Bavarskem v kraju Wörishofen. — **346** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance 1907. — **347** ZAL, Občina Spodnja ŠiŠka 2/2 finance 1907. — **348** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk.11, obrt. — **349** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 11, obrt. — **350** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Obrtne zadeve, fasc. 11, razno. — **351** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **352** Zapisnik seje 5. junija 1906. — **353** Zapisnik seje 9. junija 1909. — **354** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **355** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/6. — **356** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **357** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/6.

V. GRADBENI, KOMUNALNI IN PROMETNI RAZVOJ

1 Število hiš in porast števila hiš navaja dr. Vlado Valenčič: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, v: Kronika XVIII / 1970, str. 136. — **2** Lastnik stavbe Vodnikova 88 je bil po popisu leta 1910 Janko Gogala, c. kr .blagajnik. — **3** Po popisu leta 1910 je bila hiša Kolodvorska 111 zgrajena med leti 1881-90 last Marije Favai. — **4** Leta 1910 je bila hiša Knezova 112 last Rose Rohrmann, trgovčeve žene iz Ljubljane. — **5** Gotovo ne gre za vilo Mayer blizu Kolizeja, ki je omenjena pri inkorporaciji dela področja Spodnje Šiške k mestu in je bila lahko v lasti istega, temveč za stavbo na Celovški 61. Leta 1910 je bila vpisana lastnica Therese Edle von Reininghaus, kakor tudi pri hiši na Franca Jožefa 87, kjer je bila gostilna. Občinski seji 19. februarja 1888 je prisostvoval tudi Alois Mayer, "velki posestnik in odborni namestnik", trgovec, ki je bil v letih 1889 in 95 med največjimi davkoplačevalci v občini. — **6** Vodnikova 6 ali 11. — **7** Leta 1889 se omenja gostilničar Janez Eder, Spodnja Šiška 94, ki je tedaj kot 26. davkoplačevalec po višini davka plačal 37 gld 10 kr. Lokacija ni jasna. — **8** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886). - Jernej Novak na Burgerjevi (danes Alešovčevi) 113 je pri popisu leta 1910 naveden kot bivši mesar, lastnik hiše zgrajene med leti 1881-1890. — **9** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 18/2, gradnje, razno. — **10** Zapisnik seje 7. novembra 1896. — **11** Zapisnik seje 21. decembra 1896. — **12** Zapisnik seje 15. januarja 1898. — **13** Zapisnik seje 7. marca 1898. — **14** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **15** Zapisnik seje 4. decembra 1899. — **16** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **17** S slamo so bila pokrita poslopja Celovška 2 ob cerkvi in 19 nasproti začetka poznejše Gasilske, Vodnikova 21, Celovška 22, Gasilska 40, Jernejeva 46 in 50. Občina Spodnja Šiška 1/5. Poznejše ulične oznake so dodane zaradi lokalizacije v "starem" delu vasi. — **18** ZAL, Občina Spodnja

Šiška 1/5. — **19** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/5. Koncept seznama hiš (št. 155-187) z vrednostmi kot nadaljevanje seznama iz 30.10.1897, ki navaja 154 stanovanjskih hiš. — **20** AS, Deželna vlada, konv. vodovod v Spodnji Šiški, 1902. — **21** Zapisnik seje 15. januarja, 22. julija in 12. novembra 1898. — **22** Zapisnik seje 22. julija 1898. — **23** Zapisnik seje 12. novembra 1898. — **24** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **25** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **26** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **27** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal für die gemeinde Unter - Schischka, 1881-1886). — **28** ZAL, Občina Spodnja Šiška, Zapisnik seje 6. marca 1890. Občinska gramoznica je bila omenjena tudi 1. februarja 1896. — **29** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **30** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance: Cassa Journal 1880-86. Čadesova hiša je bil na Celovški 66 /Chiades/, poznejša Pogačnikova. — **31** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, Cassa Journal 1881-1886. — **32** Zapisnik seje 19. februarja 1888 in prepis korespondence županstvo-Taučar kot nadaljevanje zapisnika. — **33** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/2, 2/2; Zapisnik seje 11. januarja 1897. — **34** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **35** Vlado Valenčič, Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, v: Kronika, XVI / 1968, str. 102. — **36** Zapisnik seje 28. julija in 4. decembra 1899. Prim. še dopis županstvu 28. julija 1899. Kvadratni meter je veljal 5 gld, ograja pa 50 gld. — **37** Zapisnik seje 19. junija 1902. — **38** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **39** Zapisnik seje 14. februarja 1904. — **40** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **41** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. — **42** Zapisnik seje 17. aprila 1904. Ob gradnji hiš Marije Lukežič, 211 in Mihe Tarmana, 212. — **43** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **44** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. — **45** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **46** Zapisnik seje 15. januarja 1898, ko so odklonili 200 gld odškodnine za novo cesto in 19. julija 1900. O cesti ob svetu Ivana Smrekarja ob Luckmannovi strani (okoli današnje Malgajeve) pa so razpravljali 19. julija 1900. — **47** Zapisnik seje 22. maja 1908. — **48** Zapisnik občinske seje 17. novembra 1908. Tedaj so dovolili nakup 12 m široke ceste od posestnika Ivana Sirnika po 9.60 kron za 'štirjaški seženj', kot je prodal zemljišče za šolo. — **49** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **50** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **51** Zapisnik seje 9. novembra 1909. — **52** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **53** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **54** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **55** Zapisnik seje 11. junija 1907. — **56** ZAL, Občina Spodnja Šiška, komunalne zadeve. — **57** Obravnave deželnega zbora kranjskega, 1897, str. 130, 178. — **58** Zapisnik seje 26. februarja 1906. Šlo je za pot od Celovške 30 do Planinske (Aljaževe) 115. — **59** Zapisnik seje 12. maja in 15. novembra 1906. — **60** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **61** Zapisnik seje 31. januarja 1890. — **62** Zapisnik seje 26. februarja 1906. Šlo je za pot od Celovške 30 do Planinske (Aljaževe) 115. — **63** Zapisnik seje 15. novembra 1906. - Med razpravo se je odbornik Peter Jenko, sin pritožitelja, umaknil. Zapisnik seje 11. junija 1907. — **64** Zapisnik seje 13. avgusta 1907. — **65** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **66** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **67** Zapisnik seje 17. avgusta in 17. septembra 1909. — **68** Zapisnik seje 26. februarja 1910. Ko je Frančiška Strupi želela popraviti kozolec ob Kmetijski ulici, ji tega niso dovolili, ker je stal ob javni občinski cesti in oviral promet, zato ga je občina želela odstraniti. — **69** Zapisnik seje 17. septembra 1909. Pritožbo zaradi hodnika pred Krsnikovo hišo št. 107 so mesec dni zatem odklonili. Zapisnik seje 16. okt. 1909. — **70** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **71** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **72** Zapisnik seje 22. julija 1898. — **73** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **74** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **75** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **76** Zapisnik se je 15. novembra 1906. — **77** Zapisanik seje 17. septembra 1909. — **78** Razglednica iz zbirke Z. Tančiča, odposlana leta 1906. - ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/2, 17. februarja 1912. — **79** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **80** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **81** V. Valenčič, Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, Ljubljana 1989, str. 33, 142-143, 145. — **82** Prim. preglednico o prebivalstvu in hišah ter navedbe k tej. — **83** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 8/3 ceste, 19. 12. 1890. — **84** Pomladi 1995 zasledimo pobudo o preimenovanju - in nasprotovanje temu - ulice Milana Majcna (tako so poimenovali leta 1952 Jernejevo) v Ulico sv. Jerneja. - Delo, 12.4.; Pisma bralcev 15.4. (inž.Marko Štirn); 19.4.1995 (Drago Dolenc). — **85** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance (Cassa Journal fuer die gemeinde Unter - Schischka, 1881 - 1886. Poleti 1884 je bil ogled privoljenja stavbe "*šeifne in svečne fabrike*". Rohrmann, Spodnja Šiška 112. - Tako poimenovanje Svečarske ulice izvira po Rohrmannovi svečarni, današnjem župnišču. — **86** Leta 1910 se omenja Rohrmannova pot (ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 15, Šebenik); gre za Beljaško ulico. — **87** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 18 (skica). — **88** V. Valenčič, Zgodovina

ljubljanskih uličnih imen, str. 142-143. — **89** V. Valenčič, Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, 177-178. — **90** Adresar 1928, str. 46. — **91** Zapisnik seje 3. oktobra 1901. — **92** Zapisnik seje 19. junija 1902. — **93** V. Valenčič, n. d., str. 142-143, faksimile zapisnika 16. 7. 1902 (iz šk. 9) na str. 144. - V fondu ni zapisnika te seje med drugimi zapisniki občinskih sej. — **94** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **95** Lahko bi šlo za oznako po kakšni Galletovi posesti ali za del Gasilske, saj je pri popisu 1910 omenjena le ena hiša (Battelino, Galejevska 245). Leta 1928 je imel Battelino mdr. tudi hišo na Gasilski. — **96** ZAL, Občina Sp.Šiška, šk. 17. gradnje, Travner. — **97** ZAL, Popis prebivalstva 1910, Občina Spodnja Šiška. — **98** Hribarjev naslovnik, 1906, str. 21-24. — **99** Župnijska kronika Župnije sv. Frančiška, Ljubljana - Spodnja Šiška, 1921. — **100** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 18 (skica). — **101** Podatki iz volilnih imenikov in popisa 1910. — **102** Zapisnik seje 9. maja 1902. — **103** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **104** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **105** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **106** Blaznikov načrt Ljubljane, po Ivan Stopar, Sprehodi po stari Ljubljani, Ljubljana 1992, str. 204-205. - Ivan Mohorič, Zgodovina železnic na Slovenskem, Ljubljana 1968, str. 25, 34. - Za opozorila na železniške šematizme in pripombe k tekstu o železnici se zahvaljujem kolegici prof. *Maruši Pleterski* iz Železniškega muzeja v Ljubljani. — **107** I. Mohorič, n.d., str. 110, 114. - Jože Jenko, 90-letni jubilej Gorenjske proge, Kronika IX / 1961, str. 26-27. — **108** Laibacher Zeitung, 23. 12. (str. 3020) in 27. 12. 1870 (str. 3034). - Za pogovor o poimenovanju obeh postaj se zahvaljujem prof. *Mladenu Bogiču*, vodji Železniškega muzeja v Ljubljani, za vrsto prijaznih pripomb pa še g. *Karolu Rustji*, vodji Železniškega arhiva v p. — **109** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 1/4, 1897. — **110** I. Mohorič, n. d., str. 138-139. — **111** I. Mohorič, n. d., str. 147-149, 267, 272. — **112** Razvoj ljubljanske trgovine od fevdalnih dob do socijalizacije gospodarstva, Beograd 1951, str. 19. — **113** Slovenski narod, 17. avgusta 1891. — **114** I. Mohorič, n. d., str. 110, 114. — **115** I. Mohorič, n. d., str. 152-156. — **116** I. Mohorič, n. d., str. 243. — **117** I.Mohorič, n. d., str. 126, 135, 255-256. — **118** Eisenbahn-Schematismus fuer Oesterreich-Ungarn ... pro 1897/98, 1902/03, 1905/06 in 1910/11. - XXVIII Jahrgang 1902/03 (N.F. XV. J.). — **119** Fischer's Allgemeine...1897, str. 119. — **120** ZAL, Občina Spodnja Šiška, fasc. 2, finance, nov. 1900. Stanovali pa so Dettela na št. 99, Favai 111, Kokalj 166, Kotnik 86 in Unger 149. - Leta 1886 so bili na postaji v Šiški Josef Dettela kot predstojnik in uradniki: Hugo Mayer, Jakob Klump, Johann Križaj, August Kobler, Johann Straussberger in Victor Gasparini. Prim.: Eisenbahn - Schema Fuer Osesterreich - Ungarn, Wien 1886, str. 198. — **121** Eisenbahn-Schematismus fuer Oesterreich-Ungarn ... pro 1897/98, 1902/03, 1905/06 in 1910/11. - XXVIII Jahrgang 1902/03 (N.F. XV. J.) — **122** Adresar, Splošna naslovna knjiga za Kranjsko 1912, ur. Mulley & Kamenšek, Ljubljana 1912, str. 97. — **123** Fischer's Allgemeine...1897, str. 116-119. ZAL 862 — **124** AS, Deželno predsedstvo za Kranjsko, volilni spisi, fasc. 100, volitve 1895. - Eisenbahn-Schematismus 1897/98, 236. — **125** Eisenbahn-Schematismus fuer Oesterreich-Ungarn ... pro 1897/98, 1902/03, 1905/06 in 1910/11. - XXVIII Jahrgang 1902/03 (N.F. XV. J.) — **126** V. Valenčič, Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, v: Kronika, XVI/1968, str. 110; slika. — **127** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/5. — **128** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **129** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **130** ZAL, Občina Sp. Šiška, obrt, šk. 10. — **131** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. — **132** Ivan Hribar, Moji spomini I., Ljubljana 1983, str. 297. - V. Valenčič, Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, v: Kronika, XVI / 1968, str. 102. — **133** ZAL, Mestni šolski svet, 612, zapisniki sej 1897 (23.septembra). — **134** Ivan Hribar, Moji spomini I., Ljubljana 1983, str. 297-298. — **135** I. Mohorič, n. d., Ljubljana 1968, str. 187-188, 320. — **136** M. Drnovšek, Oris odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja 1850-1914..., v: Zgodovina Ljubljane, 1984, str. 227. — **137** Matricula Parochialis Ecclesiae S.Viti M. supra Labacum dioecesis labacensis ... opera Bartholomaei Suppanz cooperatoris loci a die 6. Junij 1749 - (navaja: Ivan Kogovšek, Župnija Št.Vid, str. 94). — **138** I. Kogovšek, Župnija Št.Vid, str. 8, 113-114 — **139** I. Vrhovec, O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani, Zbornik Matice slovenske, Ljubljana 1901, III, str. 126, 149-150, 159. — **140** Ivan Stopar, Sprehodi po stari Ljubljani, Ljubljana 1992, str.201. — **141** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **142** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **143** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **144** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **145** Zapisnik seje 14. oktobra 1907. Razglas so dostavili okrajnemu glavarstvu, mestnemu magistratu, župniji Marijinega oznanjenja, občini Zgornja Šiška in tamkajšnjim posestnikom K. Hudabivniku, Francu Weisu, Francu Stritarju, Antonu Luckmannu v Ljubljani in P. Koslerju v Spodnji Šiški. — **146** Zapisnik seje 9.

junija 1909. — **147** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **148** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **149** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **150** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **151** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2, Občinske zadeve, 1912. — **152** ZAL, Občina Spodnja Šiška, obrtni register, koncesionirane obrti. — **153** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finančne zadeve (1882), Cassa Journal 1882, 24. december. — **154** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finance : Cassa Journal 1882-83. — **155** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, Cassa Journal 1881-1886. — **156** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **157** ZAL, Občina Spodnja Šiška šk. 1. — **158** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/5. — **159** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/5. - Župan se je pritožil zaradi vmešavanja Bruna Koszlerja (Koescler) št. 163 v popravilo vodnjaka. - Vodnjak pri Komatarju na oni strani državne železnice je omenjen na seji 6. marca 1894. — **160** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/2. — **161** Zapisnik seje 13. avgusta 1907. — **162** Zapisnik seje 11. januarja 1897. — **163** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **164** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **165** Zapisnik seje 1. junija 1898 in 9. junija 1909. — **166** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **167** AS, Deželna vlada, konv. vodovod v Spodnji Šiški, 1902. — **168** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 10, obrt. Prošnja Franca Baloha, roj. 1974 v Tacnu za vodnjakarsko obrt 1909. - Obrtno dovoljenje je dobil 25.6.1909. Pripis v obrtnem registru navaja: "+ *6./9.21 ubil v vodnjaku v Sp.Š.*" - pri čemer 21 ni prav jasna. — **169** Slanovec, Lojze (Mestni arhivar), Naša kronika 1920, v: Kronika slovenskih mest, 1934, str. 332. — **170** Jesih, J. J, Kulturno in društveno življenje v Šiški, v: Spomenica Sokolskega društva Ljubljana - Šiška 1932, str. 17. — **171** Zapisnik seje 19. junija 1902. Prosilca sta bila Franc Pravst in Franc Kovač. — **172** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **173** AS, Deželna vlada, konvolut Vodovod v Spodnji Šiški, 1902. — **174** Zapisnik seje 14. julija 1903. — **175** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **176** Zapisnik seje 11. junija 1904. Proti vodovodu so glasovali: Zorman, Sirnik, Keršič, Ceglar, Jenko, Povše, Bizjan, Jak.Burger, Marinka, Mohar. Za vodovod so bili: Pogačnik, Zajc, Verhovc, Oister, Pirkovič, Verner in Humer. — **177** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **178** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **179** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **180** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **181** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **182** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **183** Rdeči prapor, 10. aprila 1909. — **184** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, Zadružni register IV/240 starejša serija. Zadružna pravila so bila potrjena 7.4., zadruga pa vpisana v register 13.4.1908. — **185** Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **186** Zapisnik seje 9. marca 1909. — **187** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **188** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **189** Obravnave deželnega zbora kranjskega 1911-12, Letno poročilo 1910, str. 44. — **190** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. 14.3.1913: Orehek se je pritožil, ker je občina odpovedala "giro" /garancijo/ vodovodni zadrugi. — **191** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **192** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **193** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **194** Slovenski narod, 8. in 10.2.1913. Javen shod v Šiški. — **195** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **196** Slovenski narod, 25.4.1913, Vodovodna zadruga v Spodnji Šiški; drugi tako naslovljen članek v tej številki. — **197** Slovenski narod, 25.4.1913, Vodovodna zadruga v Spodnji Šiški. — **198** Slovenec, 17. maja 1913. — **199** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **200** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **201** Janez Oraš, Spodnja Šiška 64, 65, gostilna Keršič na vogalu Celovška-Franc Jožefa. — **202** Vodnikova hiša na Celovški 79. — **203** Tometova hiša na Celovški 14 blizu cerkve, gostilna Pri raci. — **204** Koslerjeva čuvajnica je nemara bila hiša Celovška 69, nasproti nje pa je Čadežova hiša ob Celovški, št. 66, leta 1877 last Louise Chiades, pozneje Antona Pogačnika. — **205** Zapisnik seje 6. februarja 1885. — **206** Zapisnik seje 15. januarja 1898. — **207** Zapisnik seje 11. januarja 1897. — **208** Po Favai-jevi hiši Kolodvorska 111 bi sodil, da gre za vogal Kolodvorska-Franc Jožefa, nasproti hiši št. 15. — **209** Zapisnik seje, 15. januarja 1898. — **210** Leta 1910 je bila Jerica Bevc lastnica hiše Savska (sedanja Železnikarjeva) 126, zgrajene 1890-1900. — **211** Zapisnik seje 1. janija in 22. julija 1898. Lastnik hiše 159: Leopold Kostelac, leta 1910 pa Alois Kunst iz Ljubljane. — **212** Zapisnik seje, 15. januarja 1898. — **213** Zapisnik seje 22. julija 1898. — **214** Zapisnik seje 17. septembra in 16. oktobra 1909. — **215** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **216** ZAL, Zapisnik seje 15 januarja in 1. junija 1898. — **217** Občina Spodnja Šiška 3/7. — **218** Zapisnik seje 26. februarja 1906 — **219** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **220** Zapisnik se je 15. novembra 1906. — **221** Zapisnik seje 12. decembra 1905. Predlog za vpeljavo luči na oni strani železnice so odklonili, "*ker ni bilo nikogar, ki bi jo prižigal*", na tej strani pa sklenili napraviti

dve svetilki. — **222** Zapisnik seje 27. januarja 1907. Tedaj so zavrnili kot nepotrebne dodatne luči na Žibertovi in Knezovi. — **223** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **224** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. Umaknili so se Knez, F. Burger, Peter Burja, Josip Seidl, Miha Bizjan). — **225** Zapisnik seje 17. septembra 1909. — **226** Zapisnik seje 16. oktobra 1909. — **227** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **228** Tema je bila okvirno predstavljena po arhivskem spisovnem gradivu občine Spodnja Šiška, šk. 8/1, razsvetljava v članku: B. Šuštar, Začetki elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, v: Kronika, 36, Ljubljana 1939, str. 59-60. — **229** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **230** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **231** Nesklepčni sta bili seji 30. oktobra in 21. novembra, ko so imeli kot prvo točko prav vprašanje elektrifikacije kot na seji 25. novembra 1902. — **232** Zapisnik seje 4. decembra 1902. Pri tej seji je omenjen Tomo, v prejšnjih pa Franc Pavšler. — **233** Zapisnik seje 5. marca 1903. — **234** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 8/1, razsvetljava. — **235** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **236** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14; julij 1913. — **237** ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 8/1, razsvetljava in šk. 1/1 zapisniki sej kluba 1912-14. — **238** B. Šuštar, Začetki elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, v: Kronika, 36, Ljubljana 1939, str. 59-60.

VI. O CERKVENIH RAZMERAH

1 Ivan Kogovšek, Župnija Št.Vid nad Ljubljano, zgodovinski in krajevni opis, sestavil 1948 (Dodal in uredil Mirko Kregar, Vižmarje 1974), tipkopis, str. 7 (Odslej: Kogovšek, Župnija Št.Vid).- Osemstoletnica v Šentvidu nad Ljubljano od 17. septembra do 30. oktobra, V Ljubljani 1886, str. 21 ("*L. 1785 je vstanovljena predmestna fara v Ljubljani v čast marijinega oznanjenja, iz naše Št.Vidske fare so bili izročeni gospodom Očetom Frančiškanom farmani iz spodnje Šiške, podružnice v čast. sv. Jerneju.*"). — **2** J. V. Valvasor, Die Ehre... VIII, str. 821, prim.: Valvasor, Slava vojvodine Kranjske, Ljubljana: Mladinska knjiga 1977, str. 195. — **3** J. Veider, Tri ljubljanske cerkve, ki jih je posvetil in narisal Tomaž Hren, v: Rast, mesečnik za versko vzgojo, Ljubljana 1945 / I, 2, str. 44-45. — **4** St. Čadež, O cerkvi sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 6. marca 1938, str. 9. - Vizitacijski zapisnik 24. avgusta 1631 glej v: Ana Lavrič, Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631-1632, Acta ecclesiastica Sloveniae 12, Ljubljana 1990, str. 134-135. — **5** AS, Zemljiške knjige, Kirchengueldt St. Bartholomaeus. — **6** Matricula Parochialis Ecclesiae S.Viti M. supra Labacum dioecesis labacensis ... opera Bartholomaei Suppanz cooperatoris loci a die 6. Junij 1749 - (navaja: Ivan Kogovšek, Župnija Št. Vid, str. 94. Tipkopis v župnijskem uradu Ljubljana Šentvid). — **7** Kogovšek, n.d., 113. — **8** I. Kogovšek, n.d., str. 8, 113-114 — **9** Vrhovec, Ivan, O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani, Zbornik Matice slovenske, Ljubljana 1901, III, str. 126, 149-150, 159. — **10** Pipp, Lojze, O zgodovini statistike, ljudskih štetjih in popisih prebivalstva, v: Kronika slovenskih mest, Ljubljana 1934, str. 307. — **11** Več pri komunalnih zadevah. - ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2, finančne zadeve (1882), Cassa Journal 1882, 24.12. — **12** Zapisnik seje 1888. — **13** Alfonz Müllner, Die Kirche in Šiška bei Laibach, v: Argo, 1 / 1892, str. 34-36, sl. 5-7.- St. Čadež, O cerkvi sv. Jerneja v Šiški, v: Slovenec, 6. marca 1938. — **14** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **15** Zapisnik seje 16. decembra 1903. Delo je izvršil zidarski mojster Franc Mekinc iz Ljubljane. — **16** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **17** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **18** Zapisnik seje 4. decembra 1899, koncept. — **19** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 18/2, gradnje, razno. - Schematismus Provinciae S. Crucis Croatiae-Carnioliae 1895 omenja kot župnika še p. Kalista Mediča (roj. 1844 v Črnučah), 1897 pa že p. Hugolina Sattnerja (roj. 1851). — **20** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **21** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **22** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **23** Zapisnik seje 17. junija, 17. avgusta in 17. septembra 1909. — **24** Zapisnik seje 26. februarja 1906 in potrditev tega zapisnika 15. marca 1906. — **25** Zapisnik seje 15. marca 1906. — **26** Zapisnik seje 12. maja 1906. Omenjeno je le, da so bili seznanjeni s poročilom. — **27** Zapisnik seje 14. oktobra 1907. — **28** Zapisnik seje 20. novembra 1907. — **29** Zapisnik seje 27. januarja 1908: "*uživanje občinskega hriba (gozda) in občinskega travnika na Bičuji* "... — **30** Zapisnik seje 9. marca 1909 in Občina Spodnja Šiška 1/3. — **31** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/3. — **32** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **33** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **34** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **35** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **36** Odbor društva: A. Zajec, predsednik, odborniki: Anton Pogačnik, Janez Zorman, Viljem Maurer, Jernej Stele, p. Hugolin Sattner; namestnika: Franc Škerjanc, Mat. Strupnik. - V.

Maurer ni sodeloval v delu odbora. Ko je odklonil odborništvo, so v začetku februarja vključili v odbor namestnika Fr. Škerjanca. Župnijska kronika, 1909. — **37** Poverjeniki društva: Franc Orehek, Fr. Škerjanc, Jan. Zorman, Amalija Maurer, Mat. Strupnik, Jan. Krafič, grofica Auersperg, Anton Kadunc, Marija Janežič. Župnijska kronika, 1909. — **38** Med imovitimi osebami so bili po zapisu v kroniki: "*Reininghaus, grof Petenegg, Kosler, Vodnik, Perhauz, Knez, Bolafio, Kersnik, Keršič, Kreuzer, Favai, Tome, Kavšek, Puteani, Föderl. Unger, Oroszi, Snoj, Rosner, Jenko, Burger Jak. in Franc, vdova Gogala, dr. Travnar, Krapeš in drugi.*" Župnijska kronika, 1909. — **39** To je le 2/3 cene m^2, ki sta jo želela lastnika (Sirnik, Ceglar) za zemljišče za novo šolo. Župnijska kronika, 1908. — **40** Provincial se je s posredovanjem (poslanca Povšeta) obrnil na tajništvo gospe Reininghaus, ki je sredi marca 1909 odgovorila, da je cena 8.50 K za m^2; naprodaj pa je tudi hiša. Župnijska kronika, 1909. — **41** Na seji 9. februarja 1909 so menili, da bi bil prostor pred šolo najprimernejši: "*Maurer ima krog 700 kv. sež., Vajda 200, Martnček 200, Zaplotnik 500. To bi bilo dovolj.*" Župnijska kronika, 1909. — **42** Tak nakup bi stal 60.000 kron. Župnijska kronika, 1909. — **43** Župnijska kronika Sp. Šiška, 1910. — **44** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/3. — **45** Slovenski narod, 29. aprila 1913, Cerkveno vprašanje v Šiški. — **46** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **47** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/3, cerkvene zadeve. — **48** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **49** Po podatku iz župnijske kronike so stali načrti 20.000 kron. — **50** Odbor 31. 3. 1912: Al. Zajec, predsednik; p. Hugolin Sattner; p. Mariofil Holeček, tajnik; Ant. Pogačnik, blagajnik; Franc Orehek; Jan. Zorman in namestnika Ant. Kadunc, Jernej Stele. Župnijska kronika, 1912. — **51** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, Spodnja Šiška, Pismo Janeza Ev. Kreka 11. novembra 1911 provincialu. — **52** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, Spodnja Šiška, Pismo Ivana Šušteršiča 8. avgusta 1913 s Tirolske (Toblach) provincialu. — **53** Vrt so dali v najem Petru Hartmanu, oskrbniku firme Reininghaus do 1921 in posameznim strankam. Vilo so namreč zasedli begunci iz Goriške, 1917-18 pa vojaštvo. Župnijska kronika. — **54** B. Šuštar, O začetkih šolstva... v: Kronika, 1992, str. 32. — **55** Prav tam, str. 38-40. — **56** Župnijska kronika, 1915.

VII. ŠOLSTVO V SPODNJI ŠIŠKI

1 Poglavje temelji na članku B. Šuštar, O začetkih šolstva v Šiški, v: Kronika, 1992, št. 1, str. 28-44. - Uporabljeni pa so še nekateri tam neupoštevani podatki posebej iz občinskih virov. — **2** Andrej Vovko, O osnovnem in srednjem šolstvu v Ljubljani v obdobju 1848-1941, v: Kronika 29, 1981, str. 150-159 in France Ostanek, Splošnoizobraževalno šolstvo v Ljubljani v razdobju 1774 do 1941, Ljubljana 1955 (tipkopis), v : Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka, fasc. 83. — **3** Kot prejšnja opomba in France Ostanek, Splošnoizobraževalno šolstvo v Ljubljani v razdobju 1774 do 1941. Ljubljana 1955, 54 str.; tipkopis v: SŠM, arhivska zbirka, fasc. 83. — **4** Učiteljski tovariš 1881, št. 5, str. 61. - Nekoliko drugačne podatke o 291 ljudskih šolah v šolskem letu 1879/80 in o nad 53.000 šoloobveznimi otroci navaja E. Lah, Avstrijsko ljudsko šolstvo v dobi od 1828-1885, v: Učiteljski tovariš 1893, str. 211-215. — **5** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 26. — **6** ZAL, Občina Sp. Šiška, 36. — **7** Učiteljski tovariš, 15. avgusta 1881, št. 16, str. 256. — **8** ZAL, Občina Sp. Šiška 26, 36. — **9** ZAL, Občina Sp. Šiška, 36, gradnja A; Krajni šolski svet v Spodnji Šiški, 1887 kolavdacija.. — **10** Tudi na ljubljanskega župana Grassellija se je avgusta 1882 obrnil prijatelj z Brežic in učitelja v Čatežu, dobrega narodnjaka in izvrstnega pevca, priporočal za nadučiteljsko mesto narodu, Šiški in prositelju v korist. - M. Drnovšek, Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1933, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 6, Ljubljana 1983, str. 292. — **11** ZAL, OŠ Sp. Šiška, a. e. 2: Šolska kronika 1882-1908. Kadar pri citatih in tekstu poglavja o šolstvu ni posebej naveden vir, je podatek posnet po šolski kroniki. — **12** Učiteljski tovariš 1886, str. 256. — **13** Učiteljski tovariš 1888, str. 190. — **14** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika 1890/91; SBL I. — **15** Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Mengši (I. 1884/85 - VII. 1891/92), nekatera z zgodovinskimi črticami; v: SŠM, dokumentacija. — **16** E. Gangl, + Karel Javoršek, Učiteljski tovariš 1916, št. 24, str. 4, maturiral 1892, poučeval v Ljubljani, Vipavi, Košani in nato na mestni nemški deški petrazrednici ter na deželni slovenski trgovski šoli, umrl je 20.11.1916 na Jernejevi 147. - -k, + Anton Javoršek, v: Učiteljski tovariš, št. 16, 22. aprila 1926; pokopali so ga 9. aprila v starosti 75 let.- SŠM, dokumentacija, OŠ Dolenja vas. — **17** SBL I, str. 625-626; SŠM, dokumentacija: dokum. mapa OŠ Sp. Šiška, deška šola. — **18** Slovenski list, 14.

aprila 1900, Iz Šiške. — **19** Dr. Rudolf Andrejka, A. Potočnik, gradivo za biografski leksikon. — **20** Personalni podatki so zbrani po šolskih kronikah (ZAL), dokumentacijskih mapah, učiteljskih šematizmih in letnem poročilu šole 1910 (SŠM) ter personalnih mapah (ZAL, OŠ Sp. Šiška, a. e. 64). — **21** Učiteljski tovariš 1882, str. 224. — **22** Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1889, str. XVI. — **23** Popotnikov koledar 1892, str. 62, 81. — **24** Ročni zapisnik 1902/03. — **25** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika 1906. — **26** ZAL, Občina Spodnja Šiška, fasc. 3/1. socialne zadeve. — **27** Popotnikov koledar za slovenske učitelje, Maribor 1886-1897; Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo, Postojna, Ljubljana 1894-1915. — **28** Morda so podatki v koledarjih starejši za leto dni, kakor naj bi bili po navedbah, da veljajo za začetek šolskega leta: vsaj tako kaže primer za leti 1889 in 1890. Kadar so razlike manjše, to niti ni tako moteče, a pri letih 1892 in 1897 gre za 35 ali 30 učencev več ali manj, kar pa odpira vprašanja o točnosti statističnih podatkov. Največkrat navajam podatke iz začetka šolskega leta; za šolski leti 1910/11 in 1911/12 so predstavljeni po katalogih (ZAL, OŠ Sp.Šiška, a. e. 115, 116). — **29** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika. — **30** Popotnikov koledar 1893. — **31** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/1. — **32** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika 1907/08. — **33** Letno poročilo ... ljudske šole v Spodnji Šiški...1910, str. 16. — **34** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/1. — **35** ZAL, Mestni šolski svet, a.e. 1231. Dopis dež. šol. svetu glede inkorporacije Sp. Šiške, 11. 12. 1913. — **36** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika. — **37** Letno poročilo ... ljudske šole v Spodnji Šiški...1910, str. 16-18. — **38** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika. — **39** Letno poročilo ... ljudske šole v Spodnji Šiški...1910, str. 19. — **40** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika. — **41** Letno poročilo ... ljudske šole v Spodnji Šiški...1910, str. 10-11. — **42** ZAL, Občina Sp. Šiška, kronika. — **43** Zapisnik seje 19. februarja 1888. — **44** ZAL, OŠ Sp. Šiška, kronika; Letno poročilo 1910, str. 5. — **45** "*Večletnega občinskega odbornika in krajnega šolskega predsednika*" so pokopali 24. maja 1902. Vabilo na sejo občinskega odbora 24. maja 1902. — **46** Zapisnik seje 21. decembra 1900. — **47** Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **48** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **49** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14. — **50** ZAL, Mestni šolski svet, a. e. 1287. — **51** Šolska kronika (1906) opisuje nesrečo Ane Juvančič takole: "*Ko je bila nažgala petrolejsko visečo svetilko, pade svetilka na tla, obleka polita s petrolejem se vname in gospa je gorela kot baklja. V strašnih bolečinah bežala je na dvorišče in se valjala po snegu a bilo je prepozno, kajti zgorela ji je vsa obleka do modreca. Ker je bila sama doma, ni bilo nikogar takoj na pomoč. Umrla je 7.-mi dan po tej grozni nesreči v strašnih bolečinah. Zapustila je tri nedoletne otroke.*" — **52** Slovenski list, 28. aprila 1900. Šolstvo. — **53** Zapisnik seje 9. maja 1902 in Dopis županstva okrajnemu šolskemu svetu za ljubljansko okolico 16. maja 1902. Zapisniki 1902. — **54** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **55** Zapisnik seje 26. februarja 1906 in potrditev tega zapisnika 15. marca 1906. — **56** Zapisnik seje 26.februarja 1906. — **57** Zapisnik seje 14. oktobra 1907. — **58** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **59** Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **60** Zapisnik seje 9. marca 1909. — **61** Obravnave deželnega zbora kranjskega 48. zv. 1911-12. Letno poročilo 1910, str. 208. — **62** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **63** Zapisnik seje 12. decembra 1905. — **64** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **65** Zapisnik seje 15. marca 1906. 17 jih je bilo za, proti so bili Peter Burja, Anton Pogačnik, Ivan Zorman, Peter Keršič, Ivan Knez in Karol Javoršek (kot zastopnik virilistinje A. Keršič). — **66** Zapisnik seje 26. februarja 1906. — **67** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **68** Ivan Rojina, Franc Burger, Dragotin Mohar. — **69** Zapisnik seje 7. februarja 1907. — **70** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **71** Zapisnik seje 11. junija 1907. — **72** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/2. — **73** Letno poročilo 1910, str. 7-8. — **74** ZAL, OŠ Sp. Šiška, a. e. 1 (govor A. Javorška in tiskano vabilo k 'Slavnostni veselici' 13. sept. 1908). — **75** SŠM, dokumentacija, OŠ Sp. Šiška (deška šola). — **76** Zapisnik seje 17. septembra in 16. oktobra 1909. — **77** ZAL, Krajni šolski svet Sp. Šiška, šk. 1, a. e. 9. — **78** Slovenski narod, 23. maja 1913, Slavnostno odkritje spominske plošče v spodnješišenski šoli. — **79** Zapisnik seje 7. aprila 1908. — **80** ZAL, Krajni šolski svet v Sp. Šiški, a. e. 18. — **81** Zapisnik seje 17. avgusta in 16.oktobra 1909. — **82** SŠM, dokumentacija, OŠ Zgornja Šiška. — **83** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/1; Letno poročilo 1910. — **84** ZAL, OŠ Sp. Šiška, a. e. 174: prepis kronike 1912-1917. — **85** SŠM, dokumentacija, OŠ Sp. Šiška (dekliška šola). — **86** Globočnik, Nauk slovenskim županom, str. 101. — **87** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 6/1. Učne pogodbe. — **88** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/3. — **89** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **90** Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki šolskega odseka 1912-13. — **91** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 6/3. — **92** ZAL, Mestni šolski svet, 612, zapisniki sej 1897 (23.septembra). — **93** Rezultati štetij prebivalstva 1890, 1900, 1910. — **94** Zapisnik seje 15. marca 1906. —

95 ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 15, gradnje: Mervič. — **96** ZAL, Mestni šolski svet, a. e. 1280. — **97** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 15, gradnje, Nemško šolsko društvo. — **98** Slovenski Branik 1908, str. 9, 117 in 1909; ZAL, OŠ Sp.Šiška, kronika; Catalogus cleri ... dioecesis Labacensis 1911, 1916. — **99** ZAL, Krajni šolski svet Sp. Šiška, a. e. 37. — **100** Slovenski Branik 1908, str. 9, 117; 1909, str. 21, 62, 178, 221; 1912, str. 182; 1913, str. 183, 184. — **101** Župnijski arhiv župnije sv. Frančiška Ljubljana - Šiška, župnijska kronika (odslej: župnijska kronika). — **102** ZAL, Krajni šolski svet Sp. Šiška, a. e. 43. — **103** Jutro, 7. julija 1911. — **104** Jutro, 11. julija 1911. — **105** Jutro, 12. julija 1911. — **106** Jutro, 15. julija 1911. — **107** Župnijska kronika, 1915. — **108** Jutro, 16. julija 1911. — **109** Jutro, 15. julija 1911. — **110** Jutro, 16. julija 1911. — **111** Jutro, 17. in 18. julija 1911. — **112** Jutro, 16. julija 1911: Kulturna vojna v Šiški. — **113** Slovenec, 17. julija 1911. — **114** Slovenski narod, 15. julija 1911, Maša v Šiški. — **115** Jutro, 16. julija 1911. — **116** Župnijska kronika, 1911. — **117** ZAL, Mestni šolski svet, a. e. 1280. - Pojasnilo o "šoli" družbe Dobra gospodinja je obravnaval občinski odbor maja 1906. ZAL, Občina Sp. Šiška, Zapisnik seje 12. maja 1906. — **118** Deutscher Kalender für Krain und des Küstenland auf das Jahr 1908, str. 209; šematizmi (učiteljski koledarčki). — **119** ZAL, Mestni šolski svet, a. e. 1280. — **120** Deutscher Kalender für Krain und des Küstenland auf das Jahr 1908, str. 209; šematizmi (učiteljski koledarčki). Tam se sicer omenja, da je po Vencajzovi pred Javorškom vodila vrtec Cimolinijeva, a arhivski podatki kažejo, da ni dobila potrditve šolskega sveta. — **121** Župnijska kronika, 1915; Catalogus cleri ... dioecesis Labacensis 1916, str. 25. - Asylum Angelorum je predstavljen tudi na razglednici iz zbirke g. Zmaga Tančiča (fotograf Anton Uršič, Lj. Šiška) in fotografiji v Slovenskem šolskem muzeju. — **122** ZAL, Mestni šolski svet, a.e. 1280. Ovalni žig ima tudi napis * DOBRA GOSPODINJA * GUTE HAUSFRAU * ŠIŠKA b. LAIBACH. — **123** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance.

VIII. DRUŠTVA IN ZADRUGE

1 Leta 1932 je omenjeno še Prosvetno društvo Svoboda, Železničarski sportni klub Hermes, Društvo strojevodij, dvoje konzumnih društev ter verske družbe in kongregacije. Morda ima tudi katero od teh korenine pred letom 1914. Spomenica, str. 18. — **2** Društva so predstavljena po podatkih v Spomenici Sokola 1932, iz društvenega registra v Arhivu R Slovenije in po drugih virih, podrobneje navedenih pri posameznem društvu. — **3** Knjižnica Šiška, Zapisnik sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1912. - Za podatke do leta 1903 večinoma upoštevam izvestja, za poznejša pa ohranjeni knjigi sejnih zapisnikov čitalnice. — **4** Tak predlog predsednika Fr. Zakotnika je utemeljeval A. Knez: "*Kar je bil Dejak Ogrom, Palacky Čehom, to je oče Bleiweis Slovencem.*" Izvestje Narodne čitalnice, str. 40-41. — **5** Izvestje, str. 8. — **6** J. J. Jesih, Kulturno in društveno življenje v Šiški, v: Spomenica 1932, str.20 — **7** Spomenica 1932, str. 18-20 (Bole Hiter, J. J. Jesih). — **8** Izvestje, str. 40. — **9** Izvestje, str. 46. — **10** Izvestje, str. 6-9. — **11** Izvestje, str. 4-9. — **12** Izvestje, str. 30. — **13** Izvestje, str. 43. — **14** "*Kar mat' me učila, / Me mika zapet; / Kar starka zložila, / Jo lično posnet. // Rodila me Sava, / Ljubljansko polje, / Navdalo Triglava, Me snežno polje. // Ne hčere ne sina, / Po meni ne bo; / Dovolj je spomina, / Me pesmi pojo.*" Izvestje narodne čitalnice, str. 17. — **15** Kristina Zadnikar (Sadnikar) je poučevala na šoli v Šiški 1884-1895. B.Šuštar, O začetkih šolstva, str. 30. — **16** "Krasna Bilčeva šesem" ... J. Škarjevec (II. tenor) kot Valentin Vodnik in V. Maurer (bas) kot Linhart. Izvestje, str. 25. — **17** Slovenski narod, 27. januarja in 4. februarja 1891. — **18** "*Ob pol eni je prihitel Anton Knez z novico, da se je jel barometer pomikati navzgor. Godba se je zopet obvestila, kinčanje vrta se je nadaljevalo, oblaki so se trgali in bolj in bolj se je jasnilo in preko 4. ure sijalo je rumeno solnce in vabilo "Slavca", "Sokole" in nebroj gostov iz Ljubljane in okolice h Koslerju.*" Izvestje, str. 21. — **19** Vir navaja: "Po ljudski veselici na Jami v Zg. Šiški 30. julija, se je vdeležila čitalnica 18. julija..., Izvestje, str. 23. — **20** Izvestje Narodne čitalnice, str. 14. — **21** Knjižnica Šiška, Zapisnik sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1912. - Za podatke do leta 1903 večinoma upoštevam izvestja, za poznejša pa ohranjeni knjigi sejnih zapisnikov čitalnice. — **22** Izvestje Narodne čitalnice, str. 48 — **23** Izvestje, str. 47-48. — **24** Izvestje, str. 48. — **25** Slovenski narod, 19. januarja in 3.- 5. februarja 1885. — **26** Slovenski narod, 17. novembra 1885. — **27** Josip Kovič, Ignacij Kralj, Ivan Jenko in Peter Bizjan. Izvestje, 28. — **28** Slovenski narod, 21. aprila, 2. in 6. julija 1885. — **29** Slovenski narod, 13. aprila in 17. novembra 1885. — **30** Slovenski narod, 15. novembra

1897 in Slovenski list 17. novembra 1897. — **31** *"Diku in mecenu kliče navdušeno Slava! Hvaležna čitalnica v Šiški"*. Izvestje, 37. — **32** Izvestje, str. 50. — **33** 24. julija je bil izlet na Bled. Izvestje, str. 32. A po zaporedju datumov v Izvestju bi šlo za junij. — **34** Izvestje Narodne čitalnice, str. 14 — **35** Knjižnica Šiška, Zapisnik sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1912. - Za podatke do leta 1903 večinoma upoštevam izvestja, za poznejša pa ohranjeni knjigi sejnih zapisnikov čitalnice. — **36** Izvestje, str. 40, 46. — **37** Izvestje, str. 50. — **38** Izvestje, str. 8. — **39** Izvestje, str. 43. - Domače ime Sp. Šiška 30 (ob Celovški) pri Gosarju je bilo *"Guzji, Gussi"*, hiša št. 8 pa je nosila domače ime Baron. — **40** Izvestje, str. 42. — **41** Izvestje, str. 42. — **42** Izvestje, str. 12. — **43** Knjižnica Šiška, Zapisniki sej Čitalnice v Spodnji Šiški 1893-1912 in 1920-1932. - Za podatke do leta 1903 večinoma upoštevam Izvestje, za poznejša pa ohranjeni knjigi sejnih zapisnikov čitalnice. — **44** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance: Cassa Journal 1880-86. — **45** Zapisnik občinske seje 31. januarja 1890. — **46** Slovenski narod, 13., 20. in 25. maja 1891; Izvestje, str. 26. — **47** Slovenski narod, 30. novembra in 30. decembra 1891. — **48** Slovenski narod, 2. in 5. julija 1994; Izvestje, str. 32. — **49** Slovenski narod, 30. julija 1894. — **50** Zapisnik občinske seje 28. januarja 1895. — **51** Od požarne brambe..., str. 12. — **52** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/8. — **53** Zapisnik seje 15. januarja 1898. — **54** Zapisnik občinske seje 29. januarja 1898. — **55** Zapisnik seje 7. februarja in 8. aprila 1907. — **56** Zapisnik seje 16. julija 1901. — **57** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/8; - Od požarne brambe... str. 12. — **58** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki zdravstvenega in stavbnega odseka 1912-13. — **59** Pavel Kroupa, Ivan Rojina in J. J. Jesih: Prostovoljno gasilno društvo, v : Spomenica 1932, str. 22-25. — **60** Začasni osnovalni odbor Sokola: Fran Drenik, Rajko Boltavzar, Jančigaj, Krsnik, Kostnapfel, Mohar, Pavčič in Schweigwer. Spomenica 1932, str. 59. — **61** Slovenski Sokol, 1904, str. 15. — **62** Občni zbor Slovenske sokolske zveze, v: Slovenski Sokol, 1908, str. 55. — **63** Slovenske sokolske zveze občni zbor, v: Slovenski sokol, 1909, str. 97. — **64** Izvestje, str. 43. — **65** Zapisnik seje 7. aprila 1908. — **66** Slovenski narod, 133, 13.6.1902. Spomenica 1932, str. 51. Vodnik je prepustil Sokolu dve skladišči za letno najemnino 240 kron, ti pa so odstranili srednji zid, znižali prostor za 30 cm in položili nov pod. Spomenica, str. 59-60. — **67** Spomenica 1932, str. 60. — **68** Spomenica 1932, str. 60 — **69** Spomenica 1932, str. 60; - Sokol v "Šiški", v: Slovenski sokol 1904, str. 67. — **70** Sokol v "Šiški", v: Slovenski sokol, 1904, str. 67. — **71** Zapis v Spomenici ni prav jasen saj omenja šolsko mladino, deco in deško telovadbo; navaja pa, da so sprva gojili telovadbo "vseh treh moških oddelkov", ženskih pa takrat še niso imeli. Spomenica 1932, str. 53. — **72** Finančni računski asistent v Ljubljani in bivši načelnik Gasilnega društva v Zgornji Šiški. Spomenica 1932, str. 53. — **73** Spomenica 1932, str. 60-61 — **74** Razvitje zastave šišenskega Sokola, Slovenski Sokol 1906, str. 55-56 (a+b). — **75** Zapisnik seje 5. junija 1906. — **76** Slovenski sokol, 1905, str. 34. — **77** Občni zbor "Sokola" v Šiški, v: Slovenski sokol, 1909, str. 32. — **78** D. (Bojan Drenik ?), Ljubljanski Sokol, v: Slovenski Sokol, 1905, str. 42. — **79** -u-, Ljubljanskega in šišenskega Sokola II. skupni pešizlet, v: Slovenski Sokol 1905, str. 50. — **80** D. (Drenik), Sokol v Šiški, v: Slovenski sokol, 1904, str. 145-146 in Sokol v Šiški, v: Slovenski sokol, 1905, str. 34. — **81** A. K. (Aleksander Kostnapfel): Telovadno društvo "Sokol" v Šiški, v: Slovenski Sokol, 1908, str. 8. — **82** Občni zbor Slovenske sokolske zveze, v: Slovenski Sokol, 1908, str. 55. — **83** K. (Aleksander Kostnapfel), Telovadno društvo "Sokol" v Šiški, v: Slovenski Sokol, 1908, str. 40. - Podatek o prispevkih za stavbni sklad ljubljanskega "Sokola": 10% od dobička veselice v Šiški 10. maja 46.97 K. v: Slovenski Sokol, 1908, str. 56. — **84** Slovenski sokol, 1906, str. 82-84. — **85** Slovenski sokol, 1907, str. 76-77 — **86** X., I. zlet Ljubljanske sokolske župe, v: Slovenski sokol, 1909, str. 47-48. — **87** Z odlokom notranjega ministrstva na Dunaju, 17. 2. 1886, v: Andrej Vovko, Družba sv. Cirila in Metoda, doktorska disertacija, Ljubljana 1993, Tabele podružnic, priloga, str. 156. — **88** Slovenski narod, 9., 12, 15., 22., 23. in 27. julij 1909. — **89** Spomenica 1932, str. 21-22 (Albin Adlešič, J. J. Jesih). — **90** A. Vovko, n. d., Tabele podružnic, priloga, str. 156-159. — **91** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **92** Zapisnik seje 29. novembra 1907 in 27. januarja 1908. — **93** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **94** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **95** AS, Društveni kataster, 1122. — **96** AS, Društveni kataster, 1211. — **97** AS, društveni kataster, zbirka pravil 1300. — **98** AS, društveni kataster, zbirka pravil 1222. — **99** Rdeči prapor, 5. oktobra 1909. Šišenski rdečkar: Iz Spodnje Šiške. — **100** Naša moč, 28. junija 1912. Društveni blagajnik L. Puhar (Spodnja Šiška, Vodnikova 88; prej gostilna "Pri smreki"). — **101** Slovenec, 15. maja 1913, Šišensko prosvetno društvo. — **102** Slovenec, 15. junija 1912. — **103** Župnija sv. Frančiška v Spodnji Šiški, župnijska kronika, 1916; socijalno

delovanje 1912-22. — **104** ZAL, OŠ Sp. Šiška, Vabilo k otvoritvi nove šolske stavbe v Sp. Šiški, 1908; prim. Kronika 1992, str. 36. — **105** Frančiškanski provincialni arhiv v Ljubljani, fasc. Sp.Šiška, Abriß der sozialen... in Promemoria, 1911. — **106** Izvestje, 8; - ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3 in Zapisnik seje 17. septembra in 16. oktobra 1909. — **107** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče, Zadružni register, Zadr. I/7 st. — **108** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče, Zadružni register, Zadr. I/10 st. in I/74 n. — **109** Slovenski narod, 28. januarja in 27. marca 1885. — **110** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče, Zadružni register, Zadr. I/10 st. in I/74 n. — **111** ZAL, Okrožno gospodarsko sodišče, Zadružni register, Zadr. IV/234 st. - Knjižnica Šiška, Zapisniki sej Čitalnice, 20. junija 1910 je odbor odobril Šišenski hranilnici in posojilnici uporabo uradnih prostorov v Čitalnici ob prispevku za čiščenje, kurjavo in razsvetljavo. — **112** ZAL, Občina Sp. Šiška, šk. 10, obrt. — **113** Zarja, 6.,14.,16, 19. septembra 1909. Spodnja Šiška. — **114** ZAL, Občina Spodnja Šiška 1/7.

IX. ZDRAVSTVO IN SOCIALA

1 Občina Spodnja Šiška šk. 2/2, Cassa Journal 1881-1886; šk. 8/3. — **2** Judita Šega, Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani 1895-1910, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana (Gradivo in razprave 12), str. 49. — **3** Občina Spodnja Šiška 3/9. — **4** Judita Šega, Zdravstvene, str. 42. — **5** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3, Zdravstvene zadeve. — **6** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3, Zdravstvene zadeve. — **7** Zapisnik seje 28. aprila 1902. — **8** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9 in 3/3 (leta 1911) ter Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **9** Slovenski narod, 12. februarja 1891. — **10** Eisenbahn-Schematismus fuer Oesterreich-Ungarn ... pro 1897/98, 1902/03, 1905/06 in 1910/11. - XXVIII Jahrgang 1902/03 (N.F. XV. J.) — **11** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/4. — **12** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **13** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/4. — **14** Hribarjev naslovnik, 1906, str. 21. — **15** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9. — **16** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9. — **17** Jernejeva ulica, nasproti domačije Marinka, p.d. Vojda. Maurerjevo hišo sta kasneje kupila zakonca Terlep. — **18** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9. — **19** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **20** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **21** Zapisnik seje 17. septembra in 16. oktobra 1909; Občina Spodnja Šiška 3/3. — **22** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **23** Zapisnik seje 29. januarja 1904 (*"da se kupi kotel pri Samasetu"*). — **24** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **25** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. Pripombe Oistra na zapisnik 11. junija 1904. — **26** Zapisnik seje 17. septembra, 9. novembra in 11. decembra 1909. — **27** Zapisnik seje 17. julija 1909. — **28** Zapisnik seje 17. avgusta 1909. — **29** Zapisnik seje 2. aprila 1903. — **30** Zapisnik seje 20. maja 1903. — **31** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/9. — **32** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **33** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **34** Zapisnik seje 13. avgusta 1907. — **35** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki zdravstvenega in stavbnega odseka 1912-13. — **36** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **37** Zapisnik seje 29. septembra 1908. — **38** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **39** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance: Cassa Journal 1880-86; 3/1. — **40** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **41** Zapisnik seje 16. avgusta in 15. novembra 1906. — **42** Zapisnik seje 16. oktobra 1903. — **43** Zapisnik seje 16. avgusta in 15. novembra 1906. — **44** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **45** Zapisnik seje 12. decembra 1905 in 26. februarja 1906. — **46** Zapisnik seje 12. maja, 6. junija in 15. novembra 1906. — **47** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3. — **48** Zapisnik seje 16. avgusta 1906. — **49** Zapisnik seje 16. oktobra 1903. — **50** Zapisnik seje 14. februarja 1904. — **51** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. — **52** "*Dne 27. februarja je umrl Anton Burja, brat Čitalniškega podpredsednika Leop. Burja. Predno ga je zadela nesreča, da se mu je omračil um, je bil zvest in delaven član Čitalnice* ..." Knjižnica Šiška, Zapisniki sej Čitalnice, 27.2. in 26. 12. 1910. — **53** Zapisnik seje 29. oktobra 1904. — **54** Zapisnik seje 26. februarja 1906 in 8. aprila 1907. — **55** Zapisnik seje 29. novembra 1907 in 17. novembra 1908. — **56** Zapisnik seje 22. januarja 1910. — **57** Zapisnik seje 12. novembra 1898 — **58** Zapisnik seje 27. junija 1905. — **59** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **60** Zapisnik seje 27. januarja 1908. — **61** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2. — **62** B. Šuštar, Začetki elektrifikacije Spodnje in Zgornje Šiške, v: Kronika, 1988, str. 63-64, 67. — **63** Zapisnik seje 25. novembra 1902 in 5. marca 1903. — **64** Zapisnik seje 17. aprila 1904. — **65** Zapisnik seje 19. junija 1902. Dolničarjevi občina Šentvid nad Ljubljano ni hotela podeliti ubožno podporo, temveč jo je povabila naj pride tja "*in bo tam od hiše do hiše hrano in potrebno obleko dobivala.*" — **66** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **67** Zapisnik seje 5. marca

1902. — **68** Zapisnik seje 15. septembra 1902. — **69** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3. — **70** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **71** Zapisnik seje 9. junija, 17. avgusta in 11. decembra 1909. — **72** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **73** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14; 3/1. Najbrž je služil na Vodnikovi 5. — **74** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **75** Zapisnik seje 26. februarja in 15. novembra 1906. — **76** Zapisniki občinskih sej 1888, 1890, 13.11.1897; Občina Spodnja Šiška 2/2, občinsko premoženje. — **77** Zapisnik s seje 31. januarja 1890. — **78** Zapisnik seje 22. julija 1898. — **79** Ko je ta umrla so odklonili Janezu Zupanu pokritje pogrebnih stroškov, plačali pa so mu mesečno podporo "*za mesec september 1901 - 16 Kron.*" Zapisnik seje 3. oktobra 1901. — **80** Zapisnik seje 21. julija 1899. — **81** Zapisnik seje 4. decembra 1899. — **82** Zapisnik seje 21. aprila 1900. — **83** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/3. — **84** Zapisnik seje 11. decembra 1909. — **85** Zapisnik se je 15. novembra 1906. — **86** Zapisnik seje 29. januarja 1904. — **87** Zapisnik seje 22. maja 1908. — **88** Zapisnik seje 31. januarja 1890 in 6. marca 1894. — **89** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **90** Zapisnik seje 19. februarja 1888. — **91** Zapisnik seje 31. januarja 1890. Proti je glasoval odbornik F. Zakotnik. — **92** Zapisnik seje 28. januarja 1895. — **93** Zapisnik seje 15. novembra 1897. — **94** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **95** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **96** Zapisnik seje 26. februarja 1910. — **97** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **98** Zapisnik seje 28. januarja 1895 — **99** Zapisnik seje 24. maja 1902. — **100** Zapisnik seje 1. junija 1898. - Poleg (najmlajše?) Frančiške se omenjajo še Marija, Ana in Vincenc kot otroci brata /Franca ali Janeza, oba sta bila 1886 hlapca pri Carlu Tavčarju v Ljubljani/ Lorenca Ceglarja, št. 45. Prim.: F. Golob, n. d. — **101** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **102** Zapisnik seje 31. januarja 1890. — **103** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **104** Zapisnik seje 31. januarja 1890. — **105** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **106** Zapisnik seje 25. novembra 1902. - Ko naštevajo zimske mesece si sledijo november, december, januar, svečan, marc in april. Zapisnik seje 17. novembra 1908. — **107** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **108** Zapisnik seje 1. junija 1898. — **109** Zapisnik seje 11. junija 1904. — **110** Zapisnik seje 16. decembra 1903. — **111** Zapisnik seje 19. aprila 1905. — **112** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **113** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **114** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 3/1. — **115** Zapisnik seje 12. decembra 1905 in 26. februarja 1906. — **116** ZAL, Občina Spodnja Šiška 2/2 finance: Cassa Journal 1880-86. — **117** Zapisnik seje 31. januarja 1890. — **118** Zapisnik seje 6. marca 1894. — **119** Zapisnik seje 15. januarja 1898. — **120** Zapisnik seje 25. novembra 1902. — **121** Zapisnik seje 8. aprila 1907. — **122** ZAL, Občina Spodnja Šiška 3/1. — **123** Zapisnik seje 14. septembra 1905. — **124** Zapisnik seje 12. maja 1906. — **125** Zapisnik seje 9. marca 1909. — **126** Zapisnik seje 22. januarja in 26. februarja 1910; Občina Spodnja Šiška 2/2. — **127** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisnik sej kluba 1912-14.

X. VEDNO BLIŽJE LJUBLJANI - PRIZADEVANJA IN ODPORI PRIKLJUČITVI (DELA) SPODNJE ŠIŠKE K MESTU

1 Poslanec Karel Klun v deželnem zboru 22. 1. 1886 ob debati o prehodu nekaterih šišenskih parcel k Ljubljani. Zapisnik seje občinskega odbora 31. januarja 1886 in Slovenec. — **2** Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani 1885/86, 25. zvezek, Priloga 30, str. 317-322. — **3** P.v Radics, Sehenwurdigkeiten, v: Fisher's 1898, str. V. — **4** Podkrižnik, Mimi: Kolizej. Če je bila Ljubljana nanj nekoč ponosna, zdaj gotovo ni več, v: Delo, 16. marca 1995. — **5** Dzimski, Gustav: Laibach und seine Umgebung, Laibach 1860, str. 81-82. - Staroslav (Ivan Vrhovnik): Gostilne v stari Ljubljani, Ljubljana 1929, str. 39-40. — **6** Erjavec, Fran: Pot iz Ljubljane v Šiško, v: Glasnik slovenski, Celovec 1. maja 1859, III/ št. 9, str. 154-157. — **7** P. v. Radics, Sehenwurdigkeiten, v: Fisher's 1898, str. V. — **8** Slovenski narod, 14. julija 1909. — **9** M. Podkrižnik, n.d. — **10** Zapisniki sej 1884-1888: dopis občine deželnemu zboru 15. decembra 1885; Slovenski narod, 2. oktobra 1885; AS volilni spisi. — **11** Jana Tomažič, Vinska trgovina v Ljubljani med obema vojnama, v: Etnolog 4 (LV), Ljubljana 1994, str. 84-85. — **12** V. Withalm za Kolizej: zemljiški davek 1 gld 29 kr, hišni d. 281 gld 77 kr.; Mesto Ljubljana za Podturn: zemljiški d. 58 gld 30 kr, hišni d. 85 gld 6 kr, pridobninski d. 7 gld 50 kr. Obravnave 1885/86, priloga 30, str. 321. — **13** Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani 1885/86, 25. zvezek, Priloga 30, str. 317-322. — **14** Slovenski narod, 9. aprila 1885. — **15** Franjo Zakotnik, Anton Wisian, Janez Inglič in Janez Novak. — **16** Zapisnik seje 25. oktobra 1885 (ZAL, Občina Sp. Šiška, a.e. 8). —

17 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani 1885/86, 25. zvezek, XIX. seja 22.jan. 1886, str. 379-383. — **18** Član občinskega odbora kot virilist. — **19** Zapisnik seje občinskega odbora 31. januarja 1886. — **20** Za: Burger, Dovžan, Inglič; proti: Knez, Zakotnik, Kauschegg, Gorjup, Wisian in Plautz. — **21** *"Ljubljanskemu mestu odstopijo se vse zahtevane parcele proti primerni odškodnini. Glede odškodovanja privatnih bi imela Ljubljanska občina se potem v temu sama pogajati. Občina nobene odgovornosti za privatne ne prevzame."* Glasovali so za: Plautz, Knez, Wisian, Gorjup, Inglič; proti: Burger, Dovžan; glasovala pa nista Kauschegg in Zakotnik. Zapisnik občinske seje 27. maja 1886. — **22** Kauschegg, Plautz, Wisian, Knez, Burger; ker pa se je slednji temu odpovedal je bil izvoljen Inglič. Prav tam. — **23** Zapisnik sej 1886: Mestno županstvo ljubljansko 16.7.1886, št. 11717, praes. 14.7.1886, št. 288. — **24** Zapisnik seje občinskega odbora 25. julija 1886 - Tam je napačno omenjen kapital le 800 gld. — **25** Zapisniki sej občinskega odbora 1884-1888. Pritožba je zapisana za zapisnikom 26. septembra 1886, čeprav ima datum 15. grudna 1885, a nemški tekst (pravilni) 20. december 1886. — **26** Deželni zakonik za Kranjsko 1892; uredba II/2, str. 6, 12. februarja 1892. — **27** Slovenski narod, 6. maja 1912. — **28** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **29** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki seje kluba 1912-14. — **30** Slovenski narod, 10. febrauarja 1913, Javen shod v Šiški. — **31** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/1, Zapisniki personalnega odseka 1912-14. — **32** V. Melik, Volitve v Ljubljani 1848-1918, v: Kronika, 29, 1981, str. 122-123. — **33** ZAL, Občina Spodnja Šiška, 1/2, Občinske zadeve, 1912. — **34** Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, 1914, XII. kos (2. 7. 1914), 23. razglas, str. 63. — **35** Slovenec, 30. junija 1914. — **36** Slovenec, 8. julija 1914. — **37** Štrekelj, Karel, SNP II, str. 611, 806. Za posredovanje zapisa pesmi se zahvaljujem *dr. Marjetki Golež*. — Za strokovni pregled teksta povzetka v italijanščini se zahvaljujem prof. *Aleksu Kalcu* iz Trsta, za posredovanje pri ilustrativnem gradivu pa prof. *Milanu Škrabcu* iz Ljubljane.

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

AS - Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
c. kr. - cesarsko kraljevi
Čit. - Čitalnica Šiška, zapisniki sej v Knjižnici Šiška
fasc. - fascikel
fl - florint (goldinar)
gld - goldinar(ji)
h - heler(ji)
Il. Slov. - Ilustr. Slov. - Ilustrirani Slovenec
JSDS - Jugoslovanska socialdemokratska stranka
K - krona
k. o. - katastrska občina
kr - krajcar
kv. - kvadratni
NDO - Narodna delavska organizacija
NNS - Narodno napredna stranka
o. - okoli
p. - pater
r. z. z o. z. - registrirana zadruga z omejeno zavezo
r. z. z n. z. - registrirana zadruga z neomejeno zavezo
SEM - Slovenski etnografski muzej, Ljubljana
SLS - Slovenska ljudska stranka
SŠM - Slovenski šolski muzej, Ljubljana
Sp., Spod. - Spodnja
šk. - škatla (arhivska)
št., štev. - številka
sv. - sveti
ul. - ulica
v - vinar(ji)
ZAL - Zgodovinski arhiv Ljubljana
Z. Tančič - Zbirka Zmaga Tančiča, Ljubljana
Zg. - Zgornja

Spodnja Šiška - ein Blütenstrauß von Ljubljana / Laibach

Archivalische Notizen zur Umwandlung eines Dorfes in die Vorstadt 1885 - 1914

Zusammenfassung

Spodnja Šiška, einst das nächstgelegene Nachbardorf von Ljubljana / Laibach und das erste Dorf in Gorenjsko (Oberkrain) an der Straße Ljubljana-Kranj, ist heute ein Teil des breiteren Stadtzentrums. Die vorliegende Abhandlung verfolgt die letzten drei Jahrzehnte der Ortsgeschichte, bevor die derzeit selbständige Gemeinde 1914 der städtischen Verwaltungsbehörde von Ljubljana angeschlossen wurde. Die Gemeinde Spodnja Šiška umfaßte anfangs eine Fläche von 596 Morgen (gute 243 ha), nach dem Jahre 1892 verringerte sich ihr Ausmaß auf ungefähr 461 Morgen bzw. 145 ha. Auf Grund des gemeindlichen Quellenmaterials (*Gemeinde Spodnja Šiška / Unter Schischka* 1860, 1882-1914), das heute vom Historischen Archiv Ljubljana aufbewahrt wird, wird das allmählige Verschwinden der dörfischen Wesenszüge der Ortschaft und die Umwandlung des Dorfes zu einer Vorstadt vorgestellt. Besonders bei politischen Fragen wurden zusätzliche Quellenmaterialien und Zeitschriften zur Hilfe gezogen. Diese ortsgeschichtliche Übersicht ist keine ganzheitliche Behandlung der Vergangenheit von Spodnja Šiška, vielmehr stellt sie einen Beitrag zu schon vorhandenem Quellenmaterial dar. Darauf weist auch der Untertitel (*archivalische Notizen*) hin. Die dem Titel angehängte Nachschrift (*Spodnja Šiška- ein Blütenstrauß von Ljubljana*) wurde der begeisternden Rede des Politikers dr. Zarnik aus dem Jahre 1879 entnommen, als Spodnja Šiška noch den Park Tivoli samt seinen Alleen miteinbeschloß und die Ortschaft als solche ein beliebtes Ausflugsziel der Ljubljanaer Stadtbewohner war.

Urkundlich wurde Spodnja Šiška zuerst Anfang des 14. Jahrhunderts erwähnt. Kurz darauf, am 12. November 1370, wurde von Venedig und den Habsburgern, die beide derzeit um die Vorherrschaft über Triest konkurrierten, vor der Kirche des hl. Bartholomäus in Spodnja Šiška der Friedensvertrag unterzeichnet (*"in villa vocata inferior Keisach in theutonico, sed in sclauonico appelatur Chisschia ante ecclesiam sancti Bartholomei"*). Die Forschungsarbeit Simon Rutars versuchte schon vor hundert Jahren den Ursprung des Namens Spodnja Šiška zu erkunden und stellte dabei fest, der Ortsname Kaissach, Kheis gehe auf Keusche zurück und habe den eigentlichen Ursprung in *"Häuschen"* (slowenisch *hišica, hiška*), was *"schischka"* ausgesprochen wurde. Der Größteil des Grundbesitzes in der Ortschaft gehörte der Kommende des Deutschen Ritterordens an: im Jahre 1500 2/5, im Jahre 1700 1/2 , in den darauffolgernden Jahren nahm der Anteil zu. Einen Großteil des Grundeigentums besaß die Kirche. Auf dem Gebiet von Šiška befanden sich die Schlösser Podturn (*Tivoli*), Leopoldsruhe (*Cekinov grad*) mit dem Grundbesitz *Schönau,* dessen Ursprung im Namen Lepodvorska Straße (*"lep"* bedeutet schön) noch bis heute erhalten wurde. In Zgornja Šiška befanden sich die Schlösser Jama und Pepensfeld (*Galetov grad*). Die ländliche Siedlung entwickelte sich an einem Weg (die ehemalige *Jernejeva Straße*, seit 1952 die Milan Majcen Straße), der senkrecht abseits der jahrhundertalten Straße (der heutigen Celovška Straße) auf das Feld führte. Vor einer geraden Hausreihe waren die

Grundstücke in Streifen angelegt, was auf ein typisches Beispiel der planmäßigen Kolonisierung seit dem 12. Jahrhundert hinweist. Die heutige Straßenaufteilung läßt darauf schließen, daß die Feldgrundstücke in Richtung Norden angelegt waren. Das Dorf wurde durch zahlreiche Brände geschädigt, von denen in unserer Abhandlung dem Brand vom April 1825, in dem 150 Wohngebäude niederbrannten, besonde Aufmerksamkeit gewidmet wird. Im Jahre 1869 umfaßte die Fläche der Katastergemeinde Spodnja Šiška 596 Morgen, davon waren 260 Morgen Felder, 178 Waldflächen, 67 Wiesen, 19 Weideflächen, ebensoviele Morgen entfielen auf Bauplätze, Höfe und 13 auf Gärten. Der restliche Teil des Grundbesitzes entfiel auf Wege und steuerfreies Gelände. Die Kategorisierung der landwirtschaftlichen Nutzflächen aus jener Zeit (Einhubner, 1 1/2, 1/2, 1/3, 1/4, 1/8) deutet auf etwa 30 größere landwirtschaftliche Betriebe, deren Anzahl sich in den darauffolgenden Jahren nur noch verringerte.

Ende des 18. und Anfang des 19. Jahrhunderts war Spodnja Šiška noch ein Dorf mit 73 Häusern und weniger als 500 Einwohnern. Nachdem man 1849 auch über Teile der Grundstücke in Šiška die Südeisenbahn nach Triest angelegt hatte, wurde die Ortschaft an das Eisenbahnnetz angeschlossen. Viel wesentlicher für die Entwicklung der Ortschaft war jedoch der Ausbau der Eisenbahnstrecke durch Gorenjsko in Richtung Ljubljana-Trbiž . Auch diese Eisenbahnstrecke durschnitt etliche Grundstücke in Šiška. Aus diesem Grunde dehnte sich allmählich ein Teil der Ortschaft zum Ljublanaer Stadteil Bežigrad hin. Mit 100 Häusern und 1300 Einwohnern überschritt die Ortschaft bei Weitem den Umfang einer dörflichen Siedlung. In den Jahren von 1900 bis 1910 erlebte Spodnja Šiška einen großen Aufschwung, zumal die Einwohnerzahl jährlich um mehr als 2/5 bzw. im Durchschnitt um 200 pro Jahr anstieg. 1910 befanden sich in der Ortschaft 272 Häuser mit fast 4900 Einwohnern. Da man an der Eisenbahnstrecke aus Gorenjsko in Spodnja Šiška einen Bahnhof mit einem Heizkeller anlegte (Ende des 19. Jahrhunderts waren dort ungefähr 280 Leute beschäftigt) verursachte dies eine ständige Zuwanderung auch der deutschsprachigen Bevölkerung und damit in Verbindung den Aufschwung der Sozialdemokratie. In den Jahren 1880 bis 1910 sank in Ljubljana prozentuell die Anzahl jener Bevölkerungsgruppen, deren Umgangsprache Deutsch war (von 22% bis 14%, mit zahlenmäßigen Abweichungen zwischen mehr als 5000 und fast 6000) In Spodnja Šiška nahm die Anzahl der deutschen Zuwanderer zu, besonders im Jahrzehnt von 1890 bis 1900, als sich ihre Anzahl fast verdoppelte (von 362 auf 638) und sie fast ein Viertel der Gesamtbevölkerung von Šiška (23%) darstellten. Bis zum Jahre 1910 wuchs ihre Anzahl auf fast 800. Da aber gleichzeitig die Zuwanderung der slowenischen Bevölkerung zunahm, bedeutete dies 16% der Gemeindeeinwohnerzahl. Außer der Eisenbahn und der wirtschaftlichen Entwicklung hatte die Nähe der Stadt Ljubljana einen großen Einfluß auf den erheblichen Populationswachstum. Einerseits gab es in den städtischen Unternehmen vielfältige Beschäftigungsmöglichkeiten, andererseits aber bot das Dorf eine wesentlich billigere Lebensweise, umsomehr, als auf dem Lande die höheren Stadtsteuern nicht bezahlt wurden.

Anfangs umfaßte die Ortschaft nur drei Straßen (die späteren Celovška-, Jernejeva- und Vodnikova Straße), allmählich jedoch nahm sie einen größeren Umfang an. Die Anzahl der Häuser nahm nach dem Jahre 1870 um rund 10% jährlich zu, in den Jahren von 1890 bis 1900 ist eine Wachstumsintensität von 37% (70 neue Häuser) zu verzeichnen und im ersten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts 30% mit 83 neuen Häusern. Im Jahre 1897 verfügte

die Ortschaft über 154 Hausnummern, zusammen mit den Wirtschaftsgebäuden befanden sich dort rund 200 Häuser. Im Jahre 1910 entfielen auf 272 Häuser 3/5 erdgeschossige Gebäude, mehr als ein Viertel der Häuser waren einstöckig, etwa ein Viertel der Gesamtzahl waren zwei- (und mehr) geschossige Gebäude. Seit den neunziger Jahren fanden in zunehmendem Ausmaße Bauarbeiten an den neuen Straßen statt. Das waren die späteren Kavškova-, Planinska-, Knezova- und Gasilska Straße. Dem archivalischen Quellenmaterial der achziger Jahre des 19. Jahrhunderts ist zu entnehmen, daß die Gemeindestraßen regelmäßig gepflegt wurden. Anfang des Jahrhunderts wurde in der Ortschaft auch die Frage der Regulierung und Verbreitung der Straßen auf 12m geregelt. Von den Straßennamen, die 1902 eingeführt wurden, sind einige noch bis heute erhalten. In der Ortschaft wurde die asymetrische Numerierung der Häuser (jedes neue Haus bekam die nächste freie Hausnummer) beibehalten und wurde auch 100 Jahre nach 1825 nicht wesentlich verändert. Die Trinkwasserversorgung wurde anfangs ausreichend aus den Quellen und Brunnen von Šišenski hrib bezogen (1902 gab es 76 Brunnen und 4 Quellen). Bereits Anfang des 20. Jahrhunderts wurden Anregungen für den Ausbau einer Wasserleitung gegeben. Nach der Gründung der Wasserwerkgenossenschaft von 1908 begann man tatsächlich mit den Bauarbeiten für die neue Wasserleitung. Nachdem die Ljubljanaer Straßen durch Gasbeleuchtung belichtet wurden, schlug man 1885 auch in Spodnja Šiška die eventuelle Verbesserung der öffentlichen Straßenbeleuchtung vor, für die anfangs allerdings die im Rahmen der Gemeinde tätigen Gastwirte zuständig waren. Nach dem Gemeindebeschluß vom Herbst 1893 mußten während der Öffnungszeiten an sämtlichen Gasthäusern Lampen angebracht werden. Seit 1897 jedoch war für die öffentliche Straßenbeleuchtung die Gemeinde zuständig. 1913 vermochte man durch die Einführung der Gasbeleuchtung die Verhältnisse an den Straßen wesentlich zu verbessern, ein System der elektrischen Straßenbeleuchtung wurde 1920 installiert.

Im letzten Viertel des 19. Jahrhunderts wurde die Gemeinde von wohlhabenden Einwohnern geleitet, die aber wenigstens anfangs nicht zu den reichsten Mitgliedern der Gemeinde zählten. *Anton Kvas* (Quas), der im Jahre 1879 das Amt des Bürgermeisters antrat und später nach Triest umzog, nahm der Höhe des eingezahlten Steuerbetrages in der Gemeinde erst den 12. Platz ein. In den 80er Jahren wurde die Gemeinde vom wohlhabenden Kaufmann *Janes Knez* (bis 1891) geleitet, in den 90er Jahren übernahm das Bürgermeisteramt der pensionierte Staatsbeamte *Franz Kauschegg* (1891-1900). Darauf folgten mit jeweils einer dreijährigen Amtsdauer folgende Bürgermeister: *Jožef Vodnik* (1900-02), der Wein- und Lebensmittelhändler und gleichzeitiger Besitzer einer Essigfabrik, *Viljem Maurer* (1902-05, 09), ein eifriger Vereinsleiter (Feuerwehr, slowenischer Kulturverein), der Baumeister *Jakob Burger* (1905-1908/09), der Weinhändler und Hausbesitzer *Anton Pogačnik* (1909-11) und *Josip Seidl* (1912-14), Metzger und Viehhändler. Obwohl die *politische Gesinnung* der Einwohner aus Spodnja Šiška als vorwiegend liberal bezeichnet weden kann, waren im Gemeindeausschuß nach den Wahlen von 1901 auch Sozialdemokraten, vor allem Eisenbahner vertreten. Die Gemeidewahlen vom März 1909 mit der Niederlage der Liberalen bedeuteten einen wichtigen Wendepunkt im politischen Leben der Gemeinde. Der für die Liberalen ungünstige Ausgang der Wahlen wurde ihrerseits durch die Behauptung, sie hätten gegen drei Parteien gekämpft (die Sozialdemokraten, die katholische Slowenische Volkspartei und die Deutschen), gerechtfertigt. Die Gemeindewahlen vom September 1911 und Mai 1912 endeten mit einem eindeutigen Sieg der Liberalen, da seit 1909 durch die Gründung der Nationalen

Arbeiterorganisation auch derjenige Teil der Arbeiterschaft angesprochen wurde, der mit der internationalen (aber deutsch orientierten) Sozialdemokratie nicht zufrieden war. Die Sozialdemokratische Organisation von Spodnja Šiška wirkte seit 1893, ihre Mitgliedschaft nahm in den Jahren 1909-10 zu und betrug fast 500 Mitglieder, 1912 jedoch 2/5 weniger. Obwohl wir anfangs von einer eher geringen Beteiligung an den Gemeindewahlen sprechen können, wuchs der Prozentsatz der Wahlbeteiligten im Jahre 1911 auf über 80%.

Die Kosten der Gemeindetätigkeiten wurden durch Steuerhebungen gedeckt und betrugen anfangs 3% der eingezahlten Direktsteuern (etwa 350 fl). Beim Ausbau eines neuen Schulgebäudes waren die Steuern jedoch wesentlich höher; auch 25% (2386 fl). An der Jahrhundertwende betrug die Steuerbelastung 6%-8% (1897 rund 720 fl). Im Jahre 1896 gab es keine Steuerpflichten, in den darauffolgenden Jahren betrugen die Steuern ungefähr 18% (etwa 8.000-10.000 fl). Mit dem größten Anteil der Steueraufkommen wurden der Bürgermeister, der Gemeindeschreiber, Straßenreparaturen, Schulkosten und Sozialhilfe finanziert. Die Kosten für den Ausbau eines neuen Schulgebäudes wurden ebenfalls den Steueraufkommen entzogen. Einen Teil der Einkommen bezog die Gemeinde durch Herausgabe verschiedener Genehmigungen für z.B. Tanzveranstaltungen und Auftritte der Musikkapellen in öffentlichen Wirtshäusern. Die Verpachtung der Gemeindejagd und Hundssteuer, der Baugenehmigungen und die Aufnahme neuer Ansiedler in die Heimatgemeinde stellten einen zusätzlichen Zufluß der finanziellen Mittel dar. Zum Gemeindebesitz gehörten auch die Kiesgrube, das 1893 fertiggebaute Ratshaus und die Mesnerei.

Obwohl die amtliche Geschäftssprache der Gemeinde tatsächlich Slowenisch war, wurden etliche Geschäftsangelegenheiten in Umgangssprache niedergeschrieben. Auch während der Gemeindesitzungen wurde umgangssprachlich kommuniziert. Auf dem Gemeindesiegel befand sich zunächst (1877) nur eine deutsche Aufschrift, kurz darauf wurde sie durch eine slowenische Aufschrift ersetzt. Seit 1898 stand auf dem Siegel eine zweisprachige (slowenisch-deutsche) Aufschrift. Nach den Ereignissen im September 1908 in Ljubljana und der vorherrschenden anti-deutschen Stimmung, wurde 1909 von der Gemeinde der Gebrauch des Siegels mit einer nur slowenischen Aufschrift verordnet. Neben dem Gemeindeschreiber (Sekretär) des Bürgermeisters forderte die Gemeindehauptmannschaft seit 1900 auch zwei Gemeindeschutzordner, seit Herbst 1905 verfügte man über einen Feldhüter und seit Ende 1909 über einen Straßenwärter.

In der Ortschaft waren einige *größere Weinhändler* tätig: die Firmen J. C. Juvančič (1866-1909), der aus Görz zugezogene Viktor Bolaffio (seit 1882) und später seine beiden Söhne und Peter Stepič (seit 1904). Die übrigen Weinhändler aus Šiška waren Anton Pogačnik, Jernej Sterle, Alojz Zajec, Jožef Vodnik und Janez Zorman. Ebenfalls waren der Wein-, Bier-, Gemischtwaren- und Lebensmittelhandel gut vertreten. Die erwähnenswerten Produktionstätigkeiten sind das *Brauwesen* (besonders die Brauerei Kosler), die seit 1867 noch bis heute tätige Brauerei Union, die Essigfabrik Jožef Vodnik, die *Schnapsbrennerei* M. Rosner & Co. und L. Sebenik, die *Teigwarenfabrik* E. Zelenka und zwei *Wagenfabriken (*P. Keršič und M. Terlep). In den Jahren 1872-1914 waren in der Gemeinde ungefähr 400 *Gewerbetätigkeiten* registriert (nach 1903 sogar 300), im Jahre 1914 wirkten nur noch rund 2/3 davon. Seit Anfang des Jahrhunderts begannen alljährlich rund 10 neue Gewerbetätigkeiten zu wirken, in einigen Jahren sogar mehr als doppelt soviele. Im Jahre

1914 waren 264 Gewerbe aktiv, 11-12% davon im Bereich der Holz- und Metallindustrie und des Gast-und Lebensmittelgewerbes. Ein Fünftel nahm das Dienstleistungsgewerbe ein und fast die Hälfte entfiel auf den Handel (117). Die Gemeinde war auch für das *Gastgewerbe* zuständig. Unter 100 Häusern gab es im Jahre 1868 6 Wirtshäuser, in den 80er Jahren wuchs ihre Anzahl auf 10, was von einem großen Aufschwung des Gastgewerbes zeugt. Ende des Jahrhunderts waren unter 150 Häusern 17 Gasthöfe zu verzeichnen. In den Jahren vor dem ersten Weltkrieg wuchs ihre Anzahl auf rund 30. Die Gemeindeleiter widersprachen dem Schnapsschenken. Die meisten Gasthäuser befanden sich an den Hauptstraßen (Celovška- und Vodnikova Straße). Die Ortschaft erhielt Kaffeehäuser und Hotels, 1909 das *Hotel Bellevue* mit einer herrlichen Aussicht auf Spodnja Šiška und Ljubljana. Die Wirtshäuser, insbesondere diejenigen mit gepflegten und geräumigen Salons, waren für Vereinsveranstaltungen besonders geeignet.

Die Gemeindemetzgerei wird seit 1824 erwähnt, 1908 gab es schon sieben Metzger. Die Bäckereien werden seit 1879 verzeichnet. In der Ortschaft waren Anfang des 20. Jahrhunderts 4 Bäckereien tätig. Ein Viertel des Dienstleistungsgewerbes entfiel auf Schuster und Schneider, in der Ortschaft war noch ein Schornsteinfeger, ein Uhrmacher und seit 1911 ein Fotograf. Ein Drittel der zahlreichen Handelsgewerben waren Getränkeläden, ein Viertel entfiel auf Lebensmittelgeschäfte, es gab einige Gemischtwarengeschäfte und einige Geschäfte, die keine Nahrungsmittel anboten. Während einige Händler nur eine kurze Zeit zu wirken vermochten, vergrößerten andere den Umfang ihrer Geschäftstätigkeit und formten ihre Gewerben zu protokollierten Firmen um. Anfang des 20. Jahrhunderts enstand der Marktplatz, zunächst neben der Kirche, später jedoch beim Ratshaus.

Die Filialkirche des hl. Bartholomäus in Spodnja Šiška gehörte zuerst zum Pfarrbezirk Šentvid nad Ljubljano, seit 1785 jedoch zum Pfarrbezirk Mariä Verkündigung bei den Franziskanern in einer der Vorstädte von Ljubljana. Die Anfänge der Bemühungen um einen eigenen Pfarrbezirk in Šiška reichen in das Jahr 1908 zurück. Als Vorbild diente Vič, eine ähnliche selbständige Gemeinde in Stadtnähe an der Straße nach Triest. Die Geldsammlung für die neue Kirche zusammen mit dem Pfarrhaus war nicht erfolgreich, obwohl das Gebäude für die neue Kirche schon erworben war und man schon sämtliche Pläne vorbereitet hatte. Wegen eventueller finanzieller Lasten weigerte sich die Gemeinde, die Gründung eines eigenen Pfarrbezirkes zu unterstützen, ebenfalls war die vorwiegend liberal und sozialdemokratisch gesinnte Spodnja Šiška dieser Sache nicht wohlgesonnen. Obwohl die Vermittlung der Franziskaner bei der Wiener Regierung als erfolgreich bezeichnet werden kann, verhinderte der Ausbruch des Ersten Weltkrieges den Anfang der geplanten Bauarbeiten. Infolgerdessen wurde die neue Kirche nach den Entwürfen des Architekten Jože Plečnik erst 1926 gebaut.

Da sich Ljubljana mit seinem gut entwickelten *Schulwesen* in der Nähe befand, konnten die Kinder aus der Gemeinde Spodnja Šiška die dortigen Schulen besuchen. Als sich aber am Ende des 19. Jahrhunderts die Stadt zu weigern begann, Kinder aus näherer Umgebung in ihre Schulen aufzunehmen, fertigte man 1882 an der Grenze zwischen Spodnja und Zgornja Šiška ein gemeinsames Schulgebäude an. Wegen zunehmender Bevölkerungszahlen stieg auch die Anzahl der Schüler an. Demzufolge wurde 1908 in

Spodnja Šiška ein eingeschossiges Schulgebäude an der Gasilska Straße gebaut, das 1913 zu einem zweigeschossigen Gebäude umgebaut wurde.

In der Ortschaft waren verschiedene Vereine tätig, in denen auch die Lehrerschaft von Spodnja Šiška mitwirkte. An dieser Stelle müssen besonders die musikalisch gebildeten Oberlehrer *Fran Govekar* (1887-1890) und *Anton Javoršek* (bis 1911) hervorgehoben werden. Die Schule wurde auch von verschiedenen Wohltätern unterstützt, die eifrigsten unter ihnen waren sicherlich Janez Karl und Ana Juvančič, Besitzer eines Weingeschäftes. Im Jahre 1902 überschritt die Anzahl der Schüler 200, zwei Jahre später gab es schon mehr als 300 Schüler und 1906 bereits 400. Im Schuljahr 1911/12 gab es 700 Schüler. Einige Schüler aus Šiška nahmen jedoch am Unterricht an den Ljubljanaer Schulen oder an der deutschen Privatschule, die seit 1906 wirkte, teil. Mitte Juli 1911 kam es gerade im Bereich des Schulwesens am Ende des Schuljahres zu einem nationalistisch gefärbten Zwischenfall, als für die zahlenmäßige slowenische Schule eine Abschlußmesse in den Räumen der Pfarrkirche in der Stadt abgehalten wurde. Für die zahlenschwächere deutsche Schule wurde die Messe in der kleineren Kirche in Šiška abgehalten, was verständlicherweise einen heftigen Protest seitens der Einheimischen zur Folge hatte. Seit Anfang des 20. Jahrhunderts begann man im Rahmen der Vereine Angel varuh *(Schutzengel)*, Otroški prijatelj *(Kinderfreund)* und Dobra gospodinja *(Gute Hausfrau)* *Kindertagesstätten* zu gründen.

Die *Gesundheitspflege* in der Gemiende befaßte sich vor allem mit Cholera und Pocken. Ärztliche Hilfe fanden die Einwohner von Šiška in der Stadt, beim Kreisarzt in Šentvid oder beim bahnseigenen Arzt. Seit Ende des 19. Jahrhunderts nahmen die Bemühungen um die Verbesserung der hygienischen Verhältnisse in der Ortschaft zu, die ganze Zeit kümmerte man sich um die Betreuung der Notleidenden. Die Anzahl dieser betrug Ende des 19. Jahrhunderts rund 10, 1903 jedoch wurden bereits 19 Notleidende von der Gemeinde unterstützt. Gleichzeitig wurde der Ausbau der Gemeindearmenanstalt geplant.

Der erste Verein in der Stadt war der Slowenische *Leseverein ("Čitalnica")* der 1879 gegründet wurde und die Entwicklung anderer national (slowenisch) orientierter *Vereine* anregte, z. B. etliche Filialvereine der slowenisch gerichteten *Gesellschaft der Heiligen Cyrillus und Methodius* (CMD), der *Feuerwehr* (seit 1888) und des *Turnvereines Sokol* (Falke), seit 1902. Šiška verfügte auch über zwei *Frauenvereine*: den Turnverein 1907-1913 und einen Filialverein der Gesellschaft der Heiligen Cyrillus und Methodius (seit 1909). Ebenfalls wirkten in der Ortschaft etliche Musik-und Sozialvereine, der Verein für den Ausbau einer neuen Kirche und eines Heimes für den Turnverein Sokol. Deutsch waren auch die Filialvereine Deutscher Schulverein Schönau-Schischka und der Singverein Vorwärts, der Verein Dobra gospodinja *(Gute Hausfrau)* war zweisprachig. Die Haupttätigkeiten des *Slowenischen Lesevereines* ("Čitalnica") waren *"bésede"* (Wörter), national orientierte Theatervorstellungen mit Musik-und Tanzveranstaltungen und gleichzeitig eine alljährliche Gedenkenfeier anläßlich der Geburt des Dichters Valentin Vodnik, der in Spodnja Šiška geboren wurde. Diese Veranstaltungen bildeten die slowenische nationale Entwickling der Ortschaft. Besonders beliebt war der Chor des slowenischen Lesevereines, der etwa 130 Mitglieder 130 Mitglieder aus Spodnja Šiška, Zgornja Šiška und Ljubljana umfaßte. Er bezog ungefähr 10 Zeitschriften jährlich und

verfügte über eine Bücherei mit mehr als 1600 Büchern, Diese Bücherei stellte die Grundlage zur 1928 gegründeten öffentlichen Ortsbibliothek dar.

Nachdem im Jahre 1865 die Landeshauptstadt Ljubljana das Schloß Podturn *(Tivoli)* 1865 , das sich in der Katastral-und Verwaltungsgemeinde Spodnja Šiška befand, erworbern hatte, bemühte man sich, diejenigen in Šiška gelegenen Gelände, die fur Spaziergänge und Vergnügung der Ljubljanaer Bürger besonders geeignet waren, der Stadt selbst anzuschließen. Als sich durch die zunehmenden Verstädterungsprozesse die Stadt allmählich in Richtung Spodnja Šiška auszudehnen begann, äußerte Ljubljana den Wunsch nach Veränderung der Stadtgrenze, zumal der städtische Ordnungsdienst keine Erlaubnis hatte, außerhalb der Stadtgrenze zu wirken. Langwierige Verhandlungen zwische Ljubljana und Spodnja Šiška, nach welchen die Grenzbereiche der Gemeinde Spodnja Šiška (mit dem Schloß Tivoli, Landesmuseum, Kolosseum und drei Villen) gegen Schadenersatz der Stadtverwaltung überlassen werden sollten, waren nicht erfolgreich, nicht zuletzt wegen Starrsinnigkeit des Gemeindeausschusses von Šiška. Aus diesem Grunde sprach sich die Landesversammlung 1886 für eine Entscheidung zugunsten der Stadt Ljubljana aus. 1892 wurde der Anschluß auch tatsächlich vollzogen. Die Urbanisierung der Stadt Ljubljana und die damit verbundene Entwicklung des Verkehrsbetriebes und der Kommunalwirtschaft deuteten die Eingliederung der gesamten selbständigen Gemeinde in die Stadt an, was 1914 kurz vor Beginn des Ersten Weltkrieges in die Tat umgesetzt wurde wurde. Dem letzten Bürgermeister verlieh man den Titel des Ehrenbürgers, die Bewohner von Spodnja Šiška wurden Bewohner von Ljubljana und die Ortschaft selbst die offizielle Vorstadt und ein Teil von Ljubljana.

Spodnja Šiška - il fiore all'occhiello di Ljubljana / Lubiana

Da villaggio di periferia a rione cittadino - note archivistiche sullo sviluppo di un abitato: 1885-1914

Riassunto

A suo tempo *Spodnja Šiška* (trad. *Šiška di Sotto*) era il villaggio più prossimo a *Ljubljana / Lubiana*, il primo sulla strada che dalla città conduce verso Kranj e la Carinzia. Oggi fa parte dell'agglomerato urbano della capitale slovena. Il presente lavoro illustra lo sviluppo di Spodnja Šiška negli ultimi tre decenni di autonomia comunale, prima della sua fusione amministrativa con l'ambito cittadino, avvenuta nel 1914. Dapprima il comune di Spodnja Šiška si estendeva su un'area di circa 243 ettari, per restringersi dopo il 1892 a 145 ettari. La graduale perdita della fisionomia originale ed il processo di urbanizzazione vengono qui presentati sulla scorta di materiali dell'archivio storico comunale (Občina Spodnja Šiška 1860-1914), custodito oggi nell'Archivio storico di Lubiana, di alcune altre fonti archivistiche, nonché - specialmente per quel che riguarda le vicende politiche - sulla stampa dell'epoca. Questa panoramica storica non persegue ovviamente obiettivi di completezza, ma si propone di contribuire alla conoscenza del passato di Spodnja Šiška. Non a caso si è voluto segnalarlo anche nel sottotitolo *(note archivistiche)*. L'appellativo fiore all'occhiello di Lubiana invece è tratto da un entusiastico discorso politico pronunciato dal dott. Zarnik nel 1879, quando Spodnja Šiška comprendeva ancora il parco Tivoli con i suoi vialoni alberati ed era meta gradita dei gitanti cittadini.

Spodnja Šiška compare sulla scena storica attraverso le fonti scritte all'inizio del XIV secolo. Il 12 novembre 1370 viene firmato davanti alla chiesa locale di San Bartolomeo (*"in villa vocata inferior Keisach in theutonico, sed scaulonico appelatur Chisschia ante ecclesiam sancti Bartholomei"*) un accordo di pace tra Venezia e gli Asburgo, che si contendevano l'influenza su Trieste. Secondo le ricerche di Simon Rutar, risalenti a un secolo fa, il nome dell'abitato *(Kaisach, Kheis)* deriva da *"kajža"* (Keusche), ossia *"hišica"* o *"hiška"* (casetta, casupola), che nella lingua parlata compariva nella forma *"šiška"*. La maggior parte della terra era di proprietà della commenda dell'ordine dei crociati: nel 1500 i 2/5, nel 1700 la metà ed in seguito una porzione ancora maggiore; c'era inoltre dell'altra terra di proprietà ecclesiastica. Erano sul territorio di Spodnja Šiška pure i castelli di Podturn (*Tivoli*), Leopoldsruhe (*Cekinov grad*) con il podere Schönau - la presenza di quest'ultimo trova ancora testimonianza nel nome della via Lepodvorska - nonché, a Zgornja Šiška, i castelli di Jama e Pepensfeld (*Galetov grad*). Il villaggio contadino si sviluppò lungo la strada (Ulica Milana Majcna, sino al 1952 Jernejeva cesta) che dall'antica via percorsa oggi dalla Celovška cesta si dirama perpendicolarmente verso i campi. Il sistema di case in linea retta con il terreno a strisce stagliate in profondità sul retro corrispondeva al tipico esempio di colonizzazione pianificata dal XII secolo in avanti. I terreni agricoli erano rivolti verso nord, come appare ancora oggi dalla disposizione delle vie. Il paese fu danneggiato da diversi incendi; particolarmente dannoso fu quello dell'aprile 1825, nel quale andarono bruciate 150 abitazioni. Nel 1869 la comune catastale di Spodnja Šiška misurava 596 jugeri, dei quali 260 erano campi arativi, 178 aree boschive, 67 prati,

19 pascoli; altrettanti erano occupati da aree edificate, cortili e orti, mentre il resto ricadeva sulle strade e sui terreni esenti da tasse. La categorizzazione delle proprietà agricole di quel tempo (classificate secondo poderi interi, un podere e mezzo, mezzi poderi, terzi, quarti e ottavi di podere) denota la presenza di una trentina di grandi poderi, il cui numero andò in seguito diminuendo.

A cavallo dei secoli XVIII e XIX Spodnja Šiška era ancora un villaggio con appena 73 case e meno di 500 abitanti. Dopo il 1849, essendo anche il suo territorio interessato dalla costruzione della ferrovia meridionale verso Trieste, il paese fu raggiunto dalla strada ferrata. Decisamente più importante per lo sviluppo dell'abitato fu però nel 1870 la costruzione del collegamento *ferroviario* tra Lubiana e Tarvisio (linea della Gorenjska), che attraversò i terreni agricoli indirizzando l'estendersi di una parte dell'abitato nella direzione di Bežigrad. In quegli anni esso non era più il tipico villaggio contadino: aveva un centinaio di case con circa 1300 abitanti e la sua crescita fu da allora sempre più sostenuta fino alla vera e propria espansione del decennio 1900-1910, quando il numero degli abitanti crebbe di circa 2/5 con un incremento di circa 200 unità annue. Nel 1910 l'abitato contava 272 case e quasi 4900 abitanti. La costruzione della stazione ferroviaria (alla fine del XIX secolo vi lavoravano circa 280 persone) ebbe come conseguenza anche l'immigrazione di popolazione tedesca e la crescita della socialdemocrazia. Tra il 1880 e il 1910 il numero degli abitanti di lingua tedesca a Lubiana scese dal 22 al 14 % della popolazione (in termini assoluti le oscillazioni andavano dalle 5000 alle 6000 unità). A Spodnja Šiška, invece, il numero dei tedeschi era in crescita, soprattutto nell'ultimo decennio del secolo, quando da 362 si portò a 638, rappresentando quasi un quarto degli abitanti di Šiška (23 %). Fino al 1910 il loro numero salì quasi a 800, attestandosi però per la massiccia immigrazione slovena al 16 % della popolazione comunale. All'incremento demografico contribuiva, oltre la ferrovia, anche lo sviluppo economico e in particolar modo la vicinanza di Lubiana e delle sue imprese, il minore costo della vita e dell'incidenza fiscale rispetto alla città.

L'abitato, che aveva all'inizio solamente tre vie (denominate in seguito Celovška, Jernejeva e Vodnikova), si espanse in modo graduale. *Il numero delle case* aumentò dopo il 1870 con un tasso annuo del 10 %, negli anni 1890-1900 l'incremento fu del 37 % (70 edifici), nel primo decennio del nuovo secolo invece del 30 % (83 edifici). Nel 1897 i numeri civici erano 154 con complessivi 200 edifici (compresi quelli agricoli). Nel 1910 delle 272 case i 3/5 erano del tipo a pianterreno, 1/4 erano a un piano e il resto a due o più piani. Dagli anni novanta si assiste allo sviluppo edilizio lungo le future vie Kavškova, Planinska, Knezova e Gasilska. La manutenzione delle vie pubbliche è documentata nei materiali archivistici a partire dagli anni ottanta del XIX secolo, mentre agli inizi del Novecento incomincia a porsi anche il problema della regolamentazione della rete viaria e quello dell'allargamento delle carreggiate a 12 m. La denominazione delle vie fu introdotta nel 1902 e alcuni dei nomi sono rimasti invariati a tutt'oggi. La numerazione delle case procedette in modo asimmetrico (ad ogni nuova casa veniva assegnato il primo numero libero) rimanendo quasi completamente invariato per cento anni a partire dal 1825. In principio per *la fornitura di acqua* erano sufficienti i pozzi e le sorgenti sulle pendici del colle Šiška (nel 1902 i pozzi erano 76 e le sorgenti 4); all'inizio del XX secolo compaiono invece le prime proposte per la costruzione dell'acquedotto. Questo fu realizzato parecchio più tardi dal consorzio idrico (*Vodovodna zadruga*), fondato del 1908, in cooperazione con l'acquedotto di Lubiana. Quando a Lubiana fu introdotta l'illuminazione stradale a gas,

anche a Spodnja Šiška, nel 1885, si discuteva del miglioramento dell'illuminazione pubblica. Ma all'inizio furono gli osti ad doversi assumere questo servizio. Nell'autunno 1893, infatti, il comune decretava l'obbligo alle osterie di tenere accesa la luce esterna fino alla chiusura del locale. Il servizio pubblico di illuminazione a carico del comune ebbe inizio nel 1897, nel 1913 venne migliorata con l'introduzione delle lampade a petrolio e nel 1920 con il passaggio al sistema elettrico.

Alla fine del XIX secolo l'amministrazione comunale era in mano ad abbienti esponenti locali, ma - almeno in principio - non necessariamente i più ricchi. *Anton Kvas* (Quas), sindaco nel 1879 e trasferitosi poi a Trieste, occupava il dodicesimo posto nella graduatoria dei contribuenti. Negli anni ottanta il comune era guidato dal ricco commerciante *Janez Knez* (fino al 1891), negli anni novanta dall'impiegato statale in pensione *Franc/Franz Kauschegg* (1891-1900). Si sono poi susseguiti, in genere con mandati triennali, i sindaci *Jožef Vodnik*, commerciante di vino, droghiere e proprietario di un acetificio (1900-02), *Viljem Maurer*, solerte dirigente di organizzazioni e società come quella dei pompieri e della Sala di lettura (1902-05, 09), *Jakob Burger*, muratore (1905, 1908-09), *Anton Pogačnik*, commerciante di vino e proprietario immobiliare (1909-1911) ed il macellaio e commerciante di bestiame *Jožef Seidl* (1912-14). Politicamente Spodnja Šiška era prevalentemente di orientamento liberale, dalle elezioni del 1901 entrarono a far parte del consiglio comunale anche i socialdemocratici, soprattutto ferrovieri. Le elezioni comunali del marzo 1909 segnarono la fine del predominio del partito liberale, i cui esponenti ascrivevano la sconfitta al fatto di aver dovuto fronteggiare ben tre formazioni politiche avversarie (i socialdemocratici, il partito cattolico ed i tedeschi). Essi tornarono però a trionfare alle comunali del settembre 1911 e del maggio 1912, grazie alla nascita dell'Organizzazione Nazionale dei Lavoratori (*Narodna delavska organizacija - NDO*), che funzionò dal 1909 come efficace strumento per attirare nell'ambito liberale i lavoratori scontenti della socialdemocrazia internazionalista, ma di orientamento tedesco. L'organizzazione socialdemocratica operò a Spodnja Šiška dal 1893 registrando un'adesione in costante crescita. Nel 1909-1910 contava quasi 500 membri associati, ma nel 1912 già 2/5 in meno. L'afflusso al voto alle elezioni comunali fu variabile, dapprima basso, poi, nel 1911, il numero dei votanti superò l'80% degli aventi diritto.

Per la copertura delle spese di funzionamento del comune c'erano le *tasse comunali*. Da principio queste costituivano il 3% del prelievo fiscale diretto (ca. 359 fiorini), per aumentare nel periodo dell'erezione dell'edificio scolastico anche fino al 25% (2386 fiorini). Alla fine del secolo le tasse comunali ammontavano al 6-8 % (1897 ca. 720 fiorini). Nel 1896 il prelievo non venne effettuato, in seguito si attestò al 18% (ca. 8000 - 10000 fiorini). La maggior parte delle entrate comunali venivano spese per la retribuzione del sindaco e del cancelliere, per la manutenzione delle strade, per le spese scolastiche, per i sussidi per i poveri, nonché per la costruzione della scuola. Parte delle entrate proveniva anche dal rilascio di permessi per il ballo e la musica nelle osterie, dall'assegnazione dei diritti di caccia, dalla tassa sui cani, dai permessi edilizi, dall'assegnazione della residenza. Facevano parte del patrimonio comunale la cava di ghiaia, il municipio, costruito nel 1893, e la casa del sagrestano.

L'attività municipale si svolgeva in lingua slovena, spesso nella forma dialettale (presente anche negli atti), come nel caso delle sedute del consiglio. Il timbro comunale

portava all'inizio (1877) unicamente il testo in lingua tedesca, dal 1898 era invece bilingue (sloveno - tedesco). Dopo gli eventi del settembre 1908 e il diffondersi di sentimenti antitedeschi, il comune adotto nel 1909 il timbro in lingua slovena. Oltre al cancelliere entrarono a far parte del personale comunale, su disposizione del capitanato distrettuale, due guardie civiche nel 1900, una guardia campestre nel 1905 e un addetto alla manutenzione delle strade nel 1909.

Nel paese c'erano alcuni *grossi commercianti di vino*: le ditte J. C . Juvančič (1866-1909), Viktor Bolaffio, originario di Gorizia, e figli (dal 1882) e Peter Stepič (dal 1904). Altri commercianti di vino erano Anton Pogačnik, Jernej Stele, Alojz Zajec, Jožef Vodnik e Janez Zorman. Anche le altre attività commerciali erano ben rappresentate, oltre alle rivendite di vino e di birra, quelle alimentari e delle merci miste. Delle aziende produttive meritano di essere menzionate *le birrerie*, soprattutto quella di Kosler, la birreria Union, operante tutt'oggi (dal 1867), l'acetificio di Jožef Vodnik, la distilleria M. Rosner & Co. e L. Sebenik, il pastificio di E. Zelenka e le due fabbriche di carrozze (P. Keršič e M. Terlep). Nel periodo 1872-1914 erano registrate circa 400 attività artigianali (addirittura 300 dopo il 1903), di cui nel 1914 i 2/3 erano ancora funzionanti. Dall'inizio del secolo vennero aperte ogni anno una decina di nuove attività, in qualche anno addirittura il doppio. Delle 264 attività operanti nel 1914 l'11-12% erano falegnamerie, officine, osterie e aziende alimentari; un quinto ricadeva sui servizi e quasi la metà sul commercio (117). Dalla documentazione sulle competenze comunali in merito alle *osterie* è riscontrabile un forte sviluppo di questo tipo di esercizio, sviluppo che vedeva la presenza di 7 osterie su un centinaio di case nel 1868, salite a 10 negli anni ottanta, a 17 locali su 150 case alla fine del secolo e a una trentina alla vigilia della prima guerra mondiale. Le autorità comunali erano contrarie agli spacci di super alcolici *("šnopsarije").* La maggior parte delle osterie era situata lungo le vie principali (Celovška e Vodnikova). Vennero aperti anche caffetterie e alberghi, tra cui, nel 1909, l'hotel Bellevue con vista su Spodnja Šiška e Lubiana. Le osterie, specialmente se disponevano di ampi saloni, ospitavano sovente le manifestazioni dell'associazionismo organizzato.

La macelleria comunale è menzionata già nel 1824. Nel 1908 c'erano invece 7 macellai. La presenza delle panetterie è documentata dal 1879. All'inizio del secolo ce n'erano 4. Tra i mestieri artigianali la maggior parte era rappresentata dai falegnami e dai sarti. C'erano anche gli spazzacamini, un orologiaio e dal 1911 pure un fotografo. Gli esercizi commerciali erano per un terzo rivendite di bevande, un quarto negozi alimentari e per il resto negozi di merce mista. Alcune attività commerciali ebbero vita breve, altre si svilupparono da piccole rivendite a vere e proprie ditte. All'inizio del ventesimo secolo risale l'apertura del mercato, dapprima sulla piazza vicino alla chiesa, in seguito presso il municipio.

La chiesa filiale di San Bartolomeo faceva parte dapprima della parrocchia di Šentvid presso Lubiana, per passare nel 1785 sotto quella francescana di Maria Annunziata nella periferia lubianese. Nel 1908 gli abitanti locali incominciarono a richiedere la costituzione di una parrocchia autonoma secondo l'esempio di un altro comune contermine alla città, quello di Vič lungo la strada per Trieste. La raccolta di fondi per l'erezione della nuova chiesa e della canonica però non ebbe molto successo, sebbene si disponeva già del terreno ed erano stati fatti i progetti. Il comune, timoroso di doversi assumere oneri finanziari, si guardava dall'appoggiare la costituzione della parrocchia, che del resto non incontrava più di tanto favore neanche entro la comunità, dato il suo orientamento

prevalentemente liberale e socialdemocratico. L'intervento dei francescani presso il governo di Vienna portò finalmente la questione a buon esito, ma lo scoppio della guerra impedì l'erezione della nuova chiesa. L'opera fu realizzata su progetto dell'architetto Jože Plečnik solo nel 1926.

Data la vicinanza della città, la gioventù poteva ricevere l'istruzione nelle scuole lubianesi, ma quando alla fine del XIX secolo i bambini della periferia non erano più graditi nelle scuole cittadine, i comuni di Spodnja Šiška e Zgornja Šiška costruirono nel 1882 a ridosso del loro confine una *scuola* propria. A causa dell'incremento demografico e della gioventù scolastica fu eretto nel 1908 a Spodnja Šiška, presso la via Gasilska, un nuovo edificio scolastico, ulteriormente innalzato di un piano nel 1913. Gli insegnanti di Spodnja Šiška erano attivi anche nella vita associativa del paese, soprattutto i presidi-musicisti Fran Govekar (1887-1890) e Anton Javoršek (fino al 1911). La scuola godeva anche del supporto di benefattori, tra i quali i più noti erano i negozianti Janez Karl e Ana Juvančič. Nel 1902 gli alunni erano più di 200, due anni più tardi 300 e nel 1906 già 400. Nell'anno scolastico 1911/12 salirono a 700, mentre alcuni bambini del luogo frequentavano le scuole cittadine e la scuola privata tedesca dello Schulverein, presente dal 1906. Proprio l'ambito scolastico fu testimone nel luglio 1911 di un incidente a sfondo nazionale, quando la messa di fine anno della scuola slovena, più numerosa, si svolse in città nella più spaziosa chiesa parrocchiale, mentre quella della scuola tedesca ebbe luogo nella piccola chiesa locale tra la protesta degli abitanti. Il paese vide dall'inizio del secolo anche la presenza degli asili infantili nell'ambito delle organizzazioni Angelo custode (*Angel varuh*), Amico dei bambini (*Otroški prijatelj*) e Brava casalinga (*Dobra gospodinja*).

Il servizio sanitario locale aveva come compito principale la lotta contro il colera ed il vaiolo. Gli abitanti di Šiška si rivolgevano per le cure al servizio medico in città, al medico rionale a Šentvid e al medico delle ferrovie. Dalla fine del XIX secolo il comune si occupa con maggiore interesse delle condizioni igieniche estendendo il proprio impegno oltre alla sola cura dei poveri, che alla fine del secolo erano 10; nel 1903 invece il numero degli assistiti era salito a 19 e si cominciava a progettare l'apertura di un ospizio comunale.

La prima società del paese fu la Sala di lettura (*Čitalnica, Narodna čitalnica*), fondata nel 1878. Essa stimolò la nascita di altre associazioni su base nazionale, come la filiale della società scolastica di difesa nazionale dei SS. Cirillo e Metodio (*Družba sv. Cirila in Metoda - CMD*), la società dei pompieri (nel 1888) e la società ginnica Sokol ("Il falco", nel 1902). Due erano le società femminili: quella ginnica (1907-1913) e la filiale della CMD. Erano poi presenti alcune società musicali ed econimico-sociali, nonché l'associazione per l'erezione della chiesa e quella per la costruzione della Casa dei Sokol. Vi erano pure associazioni tedesche, come la Deutscher Schulverein Schönau-Schischka, il coro Vorwärts, mentre l'associazione La brava casalinga (*Dobra gospodinja / Gute Hausfrau*) era nazionalmente mista. L'attività della Sala di lettura si svolgeva attraverso le "*bésede*", vale a dire incontri musicali, spettacoli tatrali, manifestazioni canore, serate di ballo; di particolare rilievo era la commemorazione annuale del poeta Valentin Vodnik. Queste manifestazioni contribuirono allo sviluppo nazionale del paese. La Sala di lettura, particolarmente noto il suo coro, contava circa 130 membri associati di Spodnja e Zgornja Šiška e Lubiana. Era abbonata a una decina di giornali e disponeva di una biblioteca di circa 1600 volumi, che costituì la base della futura biblioteca comunale, aperta nel 1928.

Dopo il rilevamento del castello di Podturn *(Tivoli)*, situato sul territorio di Spodnja Šiška, da parte della città di Lubiana, nel 1865, la capitale regionale si proponeva di includere quest'area di passeggio e divertimento della borghesia alla città. Man mano che con l'urbanizzazione quest'ultima incominciò ad espandersi verso Spodnja Šiška, si fece sempre più insistente il desiderio di Lubiana di rivedere i confini comunali. Le lunghe trattative tra la capitale regionale e Spodnja Šiška per la cessione da parte di quest'ultima dell'area comprendente il castello Tivoli, il museo regionale, tre ville e il *Kolizej* / Colosseo - grande edificio abitativo - in cambio di un risarcimento non ebbero successo (complice la testardaggine del consiglio comunale di Šiška). Per questo la dieta regionale deliberò nel 1886 l'annessione dell'area in questione alla città, annessione avvenuta nel 1892. Lo sviluppo sempre più collegato con Lubiana, l'urbanizzazione, l'insorgere di problemi di traffico e delle strutture comunali già preannunziavano però il passaggio dell'intera Spodnja Šiška nell'ambito amministrativo cittadino, a cui si giunse immediatamente prima della guerra mondiale. L'ultimo sindaco ricevette la cittadinanza onorifica di Lubiana, gli abitanti di Spodnja Šiška divennero piano piano lubianesi ed il paese si trasformò nell'omonimo rione cittadino.

KAZALO IMEN - KAZALO OSEBNIH IMEN

A

Accetto J. • 179
Acetto Valentin • 232
Achtschin Maria • 240
Adamič • 52
Adamič Fran • 248
Ahlin Franc • 281
Albrecht II., III. • 19
Alešovec Jakob • 249, 258, 263
Ambrožič Fran • 284
Andolšek Marta • 219
Andrejka Rudolf • 334
Aubel Valentin • 117
Aubelj (Aubel) Jožef (Josip) • 151, 152, 325
Auersperg gr. Gabriela • 79, 239, 243-246, 282, 333
Auersperg Adam Anton • 16
Auersperg Jožefa • 17
Auersperg Wolf Engelbrecht • 16
Avbelj Jožef, Ivana • 151, 245
Avbi Marija • 147

B

Babnik • 37, 80, 174, 307
Babnik Andrej • 80
Babnik Ivan • 85, 248
Babnik Ivana • 80
Babnik Jakob • 228
Bajda L. • 263, 267
Baloh Franc • 112, 196, 331
Barbič Janez • 158, 159
Bardutzki Robert • 325
Battelino Danijel (Daniel) • 39, 43, 69, 112, 142, 171, 179, 185, 231, 233, 287, 330
Battelino Dominik • 112
Bavdek, Vodmat • 41
Bežek Robert • 249
Bedina Marija • 81, 84
Belec Jerica • 147
Belič Andrej • 86, 142
Belič Franc • 115
Belič Johana (Ivana) • 115, 131, 325
Benedetič Anka • 8, 10, 313, 316, 318
Benišek • 260
Bernik Gregor • 79
Bernik Katarina (Katra) • 292, 293
Berthold Aug. • 322
Berze • 300
Berzin Janez (Johan) • 31, 79, 91, 145, 151
Betetto • 254, 263
Bevc Jerica (Gertrud) • 158, 163, 331
Bevc Martin • 147, 148, 149, 151, 158, 201, 325
Biener • 319
Binder Janes • 69
Bischof Franz • 240
Bisian Franc • 290
Bisjak Lukeš • 81
Bisovičar • 195
Bizjak Anton • 80
Bizjan • 331
Bizjan (Bisjan) Miha • 80, 85
Bizjan (Bisjan) Anton • 50, 80
Bizjan Franc • 84, 120, 121, 143, 166, 248, 251, 258
Bizjan Miha (Mihael) • 174, 185, 228, 234, 268, 290, 332
Bizjan Peter • 250, 335
Bizovičar • 307
Bizovičar Anton • 79
Bizovičar Frančiška • 79, 84
Bizovičar Franc • 31, 33, 84
Bizovičar Jakob, Janez • 81
Bizovičar Lorenc (Lorenz) • 81, 173
Bizovičar Margareta • 289
Bizovičar Marija • 292, 293
Bizovičar Valentin • 79, 81, 84
Blanchard • 115
Blaznik Pavle • 11, 15, 16, 18, 21, 313, 316, 317
Bleiweis • 335
Bleiweis Karel (Karl) • 48, 50, 298, 299, 300
Bleiweis Trsteniški Janez • 48, 248, 258
Božič Josip (Jožef) • 94, 121, 135, 157, 158
Bodner Anton • 81
Boggi Ambrosius • 155
Bogič Mladen • 330
Bokalški • 15
Bolaffio Eugen • 97
Bolaffio Giuseppina • 97
Bolaffio Karl • 97
Bolaffio Viktor (Victor) • 7, 43, 44, 69, 91, 94, 95, 96, 97, 141, 157, 159, 160, 162, 170, 174, 179, 199, 229, 234, 253, 297, 309, 319, 324, 325, 333
Bole Ana • 134, 163
Boltavser Ana • 147
Boltavzar Mildrag (Rajko) • 274, 275, 277, 336
Borštnar • 149, 182, 235, 319
Borštnar Franc • 35, 43, 199, 200, 237
Borštnar Ivana • 80
Borštnar Jožef • 231
Borštnar Josip • 85
Borštnar Valentin (Balantin) • 80, 91
Borštner • 149
Borštner Franc • 194, 199, 202
Borštner Jožef • 84
Borštnik Ignacij • 254, 255
Born Andrej • 142
Brandt Karolina • 119, 120, 121, 133, 151, 163
Bratok Ana • 147, 158, 163, 192
Bratok Ivan • 81
Breceljnik Alojzij • 151
Breceljnik Marija • 80, 287
Breceljnik (Brecelnik) Simon (Šimen) • 33, 151, 325
Brecelnik Alojz • 148
Brecelnik M. • 149
Bregar Jožef (Josip) • 219, 235
Breskvar Ana • 120, 121, 142, 163, 325
Breznikar Marija • 154
Brigid Pompej • 17
Brinšek Bogumil • 274
Brinšek Gabrijel • 274
Brzin • *glej Berzin*
Buč Adam • 292
Bufon Zmago • 324
Burgštaler • 276
Burger • 7, 48, 50, 182, 184, 301, 339
Burger Anton • 79
Burger Apolonija • 79, 114
Burger Fran • 35, 39, 43, 49, 50, 52, 62, 113, 114, 166, 168, 180, 183, 194, 195, 199, 228, 231, 232, 234, 237, 248, 261, 273, 274, 281, 282, 284, 286, 319, 332, 333
Burger Fran ml. • 31
Burger Franc (Franz) • 79, 87, 280, 325
Burger Franja • 267

Burger Ivanka • 250, 251
Burger Jakob • 14, 30, 31, 34, 40, 42, 43, 44, 50, 51, 52, 59, 60, 64, 80, 92, 152, 167, 169, 176, 178, 183, 184, 185, 196, 199, 202, 208, 227, 230, 231, 232, 234, 270, 273, 284, 288, 298, 308, 319, 331, 333
Burger Jožef • 114
Burger Marija • 85
Burja Anton • 289, 337
Burja Jakob • 80
Burja Leopold • 154, 248, 261, 265
Burja Peter • 39, 43, 79, 84, 86, 127, 148, 149, 151, 163, 262, 289, 325, 332, 334

C

Cambiaggio • 300
Caucič Janes • 115
Ceglar • 201, 331
Ceglar Frančiška • 293
Ceglar Lorenc (Lorenz) • 31, 33, 81, 85, 92, 233, 338
Cegnar Josip • 66
Celarc Anton • 119, 120, 121, 141, 145, 163, 325
Celarc Marija • 141
Cencič Frančiška • 135
Cesarič Janez • 122
Chiades • 329
Chiades Alois • 93, 324
Chiades Aloisia • 81
Chiades Louise (Luise) • 48, 91, 94, 95, 331
Cigale Matej • 27
Cigler (Ziegler) Karol (Karl) • 31, 33, 84, 196, 226, 228
Cigler (Ziegler) Marija • 85, 270
Cigoj Martha • 240
Cimerman • 200, 302, 319
Cimerman M. • 274, 289
Cimerman Milan • 40, 228, 281
Cimolini • 335
Cimolini Avgusta (Augusta) • 244, 245
Cirman Tine • 148
Cunder Nace, Ježica • 41

Č

Čadež • *glej Chiades*
Čadež St. • 10, 313, 316, 317, 332
Čepon Anton • 114
Čermelj Kristjan • 297
Černe Anton • 82, 291, 292
Černe Janez, Valentin • 81, 91, 184
Česen • 204
Čolnik Alojz • 38, 274
Čonžek Franc (Franz) • 121, 124
Čuk Leopold • 91

D

Danilo • 254
Dekleva Josip • 94, 98
Demšar Vinko • 318
Derbič Janez (Johann) • 18, 80, 91, 206
Dereani Avgust • 85, 196, 236, 283
Dettela (Detela) Josef (Jožef) • 189, 190, 191, 330
Deu Michael (Miha, Mihael) • 91, 98, 162, 271, 325
Devničar Uršula • 293
Dimitz • 317
Dimnik Ana • 79
Dimnik Florjan • 115, 128
Dimnik Franz • 79
Dimnik Margareta • 115, 128, 129, 288
Doberle Matevž • 196
Dobnikar Anton • 166
Dobrič • 96
Dolžan • 307
Dolžan (Doužan) Janez • 40, 42, 80
Dolžan Lorenc (Lorenz) • 81, 178
Dolžan Urša • 84
Dolžnik Anton • 46
Dolenc Drago • 329
Dolenc Ivan • 151
Dolenc Tomaž • 155
Dolničar Johana • 290
Douschan Ignatz • 18
Dovžan • 185, 339
Dovžan Leopold, Lovrenc • 290
Draksler • 36
Drenik • 182, 336
Drenik (Drennig) T(h)eodor (Božidar) • 119, 120, 122, 137, 138, 326, 327
Drenik Bojan • 336
Drenik Fran • 7, 34, 248, 249, 257, 258, 260, 261, 262, 271, 274, 277, 311, 313, 316, 319, 336
Drenik Franc • 251, 258
Drenovc • 38
Drnovšek Marjan • 313, 321, 328, 330, 333
Dworschak Ignaz • 240
Dzimski Gustav • 313

E

Eberl E. • 269
Eberl Hugo • 117, 122
Eder Janez • 115, 167, 325
Egij Ludovik • 69
Engelhard Jožef • 117
Eržen Jožef • 65, 155
Erbežnik Marija • 45, 123, 163, 325
Erjavec Fran • 9, 10, 314, 316, 338
Erjavec Janez, Marija • 112

F

Fabiani Placid • 219, 229
Faleschini & Schuppler • 232
Faukal Snoj • 258
Favai • 202
Favai Angelo • 121, 140
Favai Johann (Janez, Ivan) • 69, 189, 190, 191
Favai Marija (Maria) • 44, 56, 69, 99, 120, 121, 127, 139, 140, 161, 163, 167, 180, 202, 325, 328, 330, 331, 333
Fei (Frei) Jakob • 68
Feigel Franc • 324, 325
Feldstein • 48
Femc Ivan • 261
Femc Marija • 154
Finc Franc • 283
Fisher Jasna • 314, 320, 323, 324, 326
Florjančič • 14, 16, 317
Förster • 250
Foukal Marija • 175
Foukal Otokar • 68, 91, 170, 229
Francot (Franzot) Marija • 120, 121, 141, 162, 163, 191
Francot Štefan • 125
Francutt Marjeta • 15
Frank Friedrich Anton • 10, 25, 26, 314, 316
Freyer Heinrich • 317
Friderik Habsburški • 19
Friedl Johann • 122, 137
Fritz Adolf • 155
Fröbel Fr. • 244
Furlan Fran • 274

Furlan Jakob • 218
Furlan Josipina • 142

G

Gabršček Vida • 219
Gale • 257
Gale Franc (Fran) • 218, 219, 248, 249
Galle Adolf • 17, 56, 216, 229
Galle Ernest • 17
Galle Viktor • 59
Gangl Engelbert • 251, 333
Garibold Henrieta • 16
Gariboldi • 17
Gartenauer Heinrich • 239
Gasparini Victor • 330
Gasparotti Luigi • 152
Gerbič Fran • 260
Gierke Frid. • 117
Glavan Rok • 4
Glavič Jernej • 80, 147, 161, 163, 325
Glavnik Celestin • 164
Glemesch Matheus • 15
Globočnik Anton • 28, 255, 318, 322, 323
Göss • 85, 97, 104, 162, 163, 164, 176, 309
Gogala • 279, 298, 333
Gogala Johan (Janko, Ivan) • 167, 200, 328
Gogala Leon • 194
Golar Lorenz • 81
Golob • 202, 308, 323
Golob Fran (Franc, France) • 39, 43, 81, 148, 150, 191, 237, 325
Golob France, dr. • 8, 10, 85, 314, 316, 322, 323, 338
Golob Rosalia • 121
Goltes Janez • 114
Gorjanc • 89
Gorjup • 238, 339
Gorjup (Goriub, Goriup) Janez • 84, 91, 117, 131
Gorjup Marjeta • 258
Gosar • 115, 336
Gosar Janez • 40, 42, 80, 132
Gosar Valentin • 80
Gossar Anna • 91
Govekar Fran • 7, 216, 217, 248, 250, 251, 257, 258, 310
Gozani Ferdinand • 65
Graiser Johann • 94
Grandini Roberto • 4
Grasselli Peter • 298, 299, 300, 333
Gregorc Janez • 82, 135
Gregorc Valentin • 79, 195, 196
Gregorič Janez • 82
Gregorič Karol (Karl) • 158, 324, 325
Gričar Anton • 124, 325
Grošelj Terezija • 293
Gruden Josip • 314, 317

H

Habjan Gregor • 121, 125, 151
Hafner Janez • 115
Hafner Marija • 165
Hafner Miha (Mihael) • 147, 154, 158, 163
Hamer • 319
Hartman Peter • 333
Heller Johanna • 93, 98
Hieng Amalie • 81, 91
Hiti Mihael • 290
Hlebš Jernej • 185
Hlebec Matilda • 133
Hoenig Karol • 325
Hohn, papirnica • 25
Hojan Tatjana • 4, 8
Holeček Frančiška • 81
Holeček Mariofil • 245, 279, 333
Holeček Vaclav • 36
Holzer Karl C. • 159, 161
Hostnik • 210
Hostnik Adolf • 130, 326
Hostnik Florjan • 293
Hostnik Florjan (Florian) • 31, 80, 85, 91, 115, 117, 130, 161, 163
Hrašovec • 319
Hrašovec Viktor • 190
Hren Tomaž • 14, 15, 206, 317
Hribar Angelik • 219
Hribar Ivan • 50, 51, 162, 174, 193, 239, 248, 258, 314, 330
Hubad • 256
Hubad Serafina • 219, 221
Hudabivnik K. • 330
Humer Franc (Franjo) • 44, 274, 331
Hussarek • 213

I

Ilešič S. • 318
Ilešič Svetozar • 10, 11, 21, 314, 316
Illner Franz • 190, 284
Inglič • 339
Inglič Franc • 196
Inglič (Iglič) Janez • 30, 40, 42, 81, 91, 268, 338
Inglitsch August • 191

J

Jaklič • 36
Jančigaj • 251, 273, 336
Jančigaj Franc (Fran) • 200, 248, 259, 261
Jančigaj Karl • 48, 91, 201
Jančigaj Martin • 154
Janežič Marija • 333
Japelj Juri • 81
Jarc Evgen • 66
Javoršek • 271, 335
Javoršek Anton • 7, 36, 217, 218, 219, 221, 223, 227, 231, 234, 237, 245, 248, 251, 277, 293, 310, 314, 333
Javoršek Karel (Karl, Karol) • 36, 44, 62, 218, 254, 255, 261, 265, 267, 333, 334
Jazbec Anton • 38
Jebačin • 258
Jeglič Egidij • 158, 324
Jeglič Karol • 325
Jelenc (Jelenz) Jakob • 81, 91
Jelenc Marija, Andrej • 44, 85, 285
Jelovšek Gabrijel • 51
Jenčič Alojzij • 82
Jenko • 38, 331, 333
Jenko Ernest • 213, 219, 240
Jenko Janez (Ivan) • 31, 33, 42, 44, 80, 91, 178, 228, 335
Jenko Jože • 185, 330
Jenko Jožef (Josef) • 79
Jenko Jurij, Peter • 112, 329
Jeras Janez • 226, 228
Jeras M. • 86
Jermolj • 38
Jesih Jakob • 10, 21, 31, 48, 79, 120, 121, 129, 134, 163, 284, 307, 318, 319, 325
Jesih Jakob J. • 314, 316, 331, 336
Jesih Jožef, Meta • 224, 289, 292
Jontes Anton • 84
Jug • 47
Jurčič Josip • 248, 258
Jurčič Simon • 282
Justin Ivan • 248
Juvančič Ana • 7, 44, 96, 177, 229, 253, 310, 334

Juvančič J. C. • 7, 31, 40, 42, 48, 50, 59, 68, 82, 91, 94, 95, 96, 132, 157, 159, 163, 196, 226, 229, 253, 268, 269, 277, 284, 287, 297, 309, 310, 324, 325
Juvančič Ivan, Nada, Zora • 96

K

Kadunc Anton • 82, 333
Kajzel • 278
Kalc Aleksej • 4, 316
Kalchberg • 17
Kalchberg Jožef pl. • 26
Kambič Mirko • 328
Kamnik • 288
Kamnikar Janez • 79
Kamnikar Paulina • 91
Kanz (Kanc) • 16, 22, 24, 84
Kastelic • 146
Kauschegg • 168, 195, 284, 339
Kauschegg (Kavšek) Franc (Franz) • 7, 30, 31, 32, 33, 40, 42, 49, 50, 58, 62, 63, 64, 65, 79, 80, 136, 146, 182, 229, 300, 308, 323, 326, 333
Kauschegg Karol • 44, 136, 139
Kavčič Jakob • 151, 163
Keder Uršula • 284
Keichner Frid. • 117
Kelec • 38, 302, 319
Keržišnik Wencel • 33, 64, 86, 321
Keršič • 7, 22, 50, 82, 106, 115, 120, 145, 163, 202, 237, 318, 331, 333
Keršič Štefan • 68, 128, 248
Keršič A. • 119, 120, 121, 162, 334
Keršič Anton • 91
Keršič Antonija • 44, 81, 105, 124, 325
Keršič Ferdinand • 142
Keršič Ivan • 248
Keršič Peter • 31, 33, 42, 44, 50, 62, 86, 88, 101, 105, 107, 113, 114, 146, 168, 183, 194, 201, 268, 270, 284, 286, 287, 309, 325, 334
Kermavner Dušan • 12, 314, 320
Kermelj Luka • 286
Kernc Janez • 155
Kersnik Uroš • 44, 179, 327, 329, 333, 336
Kirinič Ludvik • 155
Kladnik Alojzij • 277
Klampfer Georg • 114
Kleinmayr (Sadar) Marija • 219, 236
Klemenčič Andrej • 7, 12, 41, 81, 100, 312, 316, 320
Klemenčič Ivan (Janez) • 34, 35, 36, 43, 145, 176, 197, 200, 229
Klemenčič Jera • 292, 293
Klezin Jožef • 67
Klima Anton • 240, 241
Klinar Marin • 158
Klinc (Klinz) Janez • 30, 32, 40, 41, 42, 81, 92, 195, 207, 318
Klobučar Dragotin • 274
Klopčič U. • 229
Kludsky Wilhelm • 117
Klump Jakob • 330
Klun Karel (Karol) • 248, 258, 298, 300, 338
Kmetec Tomaž • 125, 163
Kmetič Jakob, Fran • 100, 274
Kmetič Janez • 79, 91, 100, 324
Knaflič Mila • 131
Knez • 281, 332, 333, 339
Knez (Kness) Ana • 115, 127, 258, 289, 292
Knez Anton (Anton ml.) • 64, 182, 248, 253, 257, 258, 268, 277, 280, 335
Knez Janez st. in Ivan ml. • 7, 32, 40, 42, 43, 44, 48, 62, 63, 68, 69, 82, 90, 91, 115, 119, 120, 121, 127, 151, 159, 176, 216, 226, 229, 268, 280, 281, 284, 300, 308, 316, 324, 334
Knez, Glince • 41
Koželj Katarina • 81
Koželj Miha • 84, 182
Košak • 36
Košak Anton • 81, 91
Košak Terezija, Jakob • 81, 155
Košenina Helena • 81, 82
Košenina Jožef • 79
Košenina Johann (Ivan, Janez) • 115, 293
Košenina Marija (Maria) • 79, 148
Košenina Peter • 284
Košir Marija • 124
Kočan Ernst • 327
Kobler August • 190, 330
Koch Ciril M. • 187, 305
Kocjančič • 47
Kocmur Franc • 151, 152
Kocmur I. • 196
Kocmur Marija • 152, 159, 162
Koder Jakob • 282
Kodre Anton • 124
Kodrin A. • 120
Koenig Pavel • 16
Koetschan E. • 163
Kogln Beti • 258
Kogoj Marija • 166
Kogovšek Ivan • 10, 314, 316, 317, 330, 332
Kogovšek Jakob • 228, 234
Kokalj • 330
Kokalj Fr. • 189
Kokalj Rajnerij • 219
Kolenc Frančiška • 121
Komac Anton • 34, 44, 228, 273, 288
Komatar • 328
Komatar Juri • 80, 82, 326
Komatar Marija • 128
Kon Teodor • 232
Koncilja Frančiška • 121, 127
Koncilja Jožef, Franjo • 131, 147
Kopač Janez • 4, 8
Koppitz Anna (Ana) • 120, 121, 131, 144
Koprivec Ivan • 38
Kordiš Ivan • 324
Kordin Adolf • 121, 137, 319
Korn, knjigarna • 25
Korošec Branko • 314, 317
Korošec Valentin • 151
Kos Dušan • 17, 314, 317
Kos Ivan (Janez) • 148, 151
Kos Lovrenc • 292
Kos Milko • 314, 317, 318
Kosak (Košak) Jakob • 328
Kosec • 151
Kosirnik (Kozirnik) Josipina • 292
Kosler • 17, 43, 45, 52, 58, 74, 76, 81, 82, 84, 100, 102, 104, 108, 122, 153, 163, 176, 182, 196, 201, 202, 224, 229, 249, 251, 253, 255, 257, 262, 265, 268, 269, 271, 302, 331, 333
Kosler J. • 14, 292
Kosler Johann (Janez) • 80, 81, 89, 101, 103, 168
Kosler Josef (Josip) • 43, 101, 103
Kosler Josip • 300
Kosler Peter • 33, 36, 43, 44, 62, 89, 101, 103, 146, 176, 183, 202, 231, 232, 324
Kosmač • 36
Kostelac Leopold • 331
Kostnapfel Aleksander • 271, 272, 273, 274, 276, 277, 336
Koszler (Koescler) Bruno • 158, 331

Kotar Ludvik • 166
Kotar Mihael (Miha) • 147, 159, 161, 163, 164, 325
Kotnik Fr. • 189, 330
Kotschan Ernst • 146
Kovač Franc • 143, 331
Kovač Jakob • 46
Kovačevič Ignac • 155
Kovačič Franc • 327
Kovič Anton • 137, 196
Kovič Janez (Ivan) • 114, 265
Kovič Jožef (Josip) • 154, 335
Kovič Pavel • 274
Kozjek Ivan, Jakob • 125, 131, 163
Kržišnik • *glej Keržišnik*
Kržič Štefan *(glej tudi Keršič)* • 82
Kržič Anton, Avgust • 254, 255, 274
Krašovec Ivan • 277
Krafič Janez • 333
Krajzer • 202
Kralj • 302
Kralj Anton • 325
Kralj Fran (Franc) • 228, 261, 266, 277
Kralj Ignacij • 335
Kralj Javoršek Berta • 278
Kramer Ivan • 67
Kramar Marija • 147, 158, 163
Kranjc Ivan (Janez) • 61, 154, 207, 208
Kranjec Anton • 114, 166
Kranz Ana • 288
Krapš Roza • 219
Krapeš • 333
Kregar • 280
Kregar Anton • 180
Kregar Katra • 84, 293
Krek Janez Ev. • 212
Krem L. • 276
Krenker Marinka • 4
Kreuzer Josef (Josip) • 37, 40, 87, 88, 136, 146, 159, 161, 163, 168, 199, 200, 319, 328, 333
Križaj Avgust • 140
Križaj Johann • 330
Krisper • 33, 215, 229
Krisper Val. • 170
Kristan Anton • 45, 47
Kristjan Kanc Janez • 318
Krmel Luka • 290
Kroupa Pavel • 336
Krsnik • *glej Kersnik*
Kuechl Anton • 15
Kukman A. • 119, 120, 122
Kukman Nežika • 139
Kumar Štefan • 151
Kumar Terezija • 147
Kunaver Pavel • 219
Kunst Alois • 331
Kuntara Anton • 34, 146, 148, 197, 204
Kvas Anton • 30, 40, 41, 48, 81, 91, 124, 248, 308

L

Lah E. • 333
Lamberg Leopold • 16
Lamberger • 15, 317
Lampe • 66, 303
Lampič Valentin (Balantin) • 80
Lapajne Živko • 283, 288
Lapajne Štefan • 198
Lariš (Laziš) Amalie • 48, 91
Lasan • 135
Lattermann • 117
Lavrenčič Alojzij • 254
Lavrenčič Jožefina • 152
Lavrenčič Maks (Makso) • 43, 52, 62, 98, 146, 151, 153, 207, 239, 273, 277
Lavrič Ana • 332
Lavrič Marjana • 317
Lavtižar Fran • 218, 235, 236, 238, 245
Lazisch Martin • 81
Laznik Marija • 79, 80
Laznik Peter • 79, 80
Leben Jakob • 147, 158, 284
Legat Stanko • 218
Lenasi Elizabeta (Liza) • 147, 197, 287
Leopold III. • 19
Lettich Eugen • 112
Levstik Fran • 28, 318
Licht, knjigarna • 25
Lichtenstein • 226
Lippich (Lipič) Wilhelm • 11, 115, 117, 314, 316, 325
Löwy Adolf • 105
Loewenfeld G. • 192
Lojen Jurij • 325
Lončar Franc • 112, 218, 219
Lorant Adolf • 97, 105, 325
Lorenz Ana, Carl • 115, 117, 145
Luckmann • 182, 184
Luckmann Anton • 16, 169, 176, 330
Luckmann Hubert • 16
Lukan • 36
Lukanc pl. Savenburg Gabriela • 219
Lukežič Fran, Marija • 46, 329
Lunder • 52
Luschan • 241

M

Maček Antonija • 157, 158
Machor brueder • 15
Magovac Ivan • 158
Maher Cecilija, Gregor • 81
Majcen (Maicen) Martin • 64, 86
Majer Franz (Franc) • 82
Mal Josip • 26, 314
Malavašič Terezija • 85
Malavasič Johann • 81
Maler Hans • 317
Malgaj Niko • 142, 270
Malovrh C. • 11, 314, 316
Mare Paul • 15
Marenče Jožefina (Josipina) • 134, 166
Marenčič • 112
Marinčič Franc • 185
Marinka (Marinko) Martin • 31, 39, 43, 44, 80, 84, 85, 86, 89, 113, 173, 179, 281, 323, 331, 337
Marjetič Marija • 165
Marn Alojzij • 325
Marn Anton • 80, 161, 283
Marn Jurij, Gadula • 16, 80
Matjan • 85, 96, 249, 252, 255, 258, 277, 280
Matjan Jakob • 216, 229
Maurer • 163, 180, 182, 184, 230, 235
Maurer Amalija • 44, 333
Maurer Flora • 44
Maurer Florjan • 80, 82
Maurer Heinrich (Henrik) • 98, 99, 164, 325
Maurer Julija • 120, 121, 142, 161, 164, 325
Maurer Ludovika • 43, 48, 80, 82, 91, 284
Maurer Maks Mihael • 142
Maurer Viljem • 7, 33, 34, 35, 39, 43, 44, 51, 59, 64, 80, 84, 85, 99, 113, 183, 185, 194, 196, 198, 199, 208, 210, 227, 228, 229, 231, 232, 234, 248, 249, 250, 261, 268, 269, 270, 271, 279, 286, 287, 290, 308, 311, 327, 332, 333, 337

Maver Anton • 80, 119, 120, 121, 132, 163
Mavrič Tatjana • 316
Mayer • 298, 299, 300, 328
Mayer Alois (Alojz) • 16, 22, 43, 91, 97, 98, 117, 125, 167, 229, 269, 324, 326, 328
Mayer Hugo • 330
Meše Marija • 146
Meden V. • 162
Medič Kalist • 14, 195, 207, 269, 332
Mekinc Franc • 112, 332
Melik Anton • 11, 20, 314, 316, 318
Melik Vasilij • 7, 8, 73, 314, 318, 321, 323, 339
Meršol Jožef • 87
Merhar Marija, Janez • 79, 91
Merješič Josip • 248
Merluzzi Ana • 152
Mervič Rudolf • 239, 243, 244
Mesec Janez • 154
Miškot A. • 34
Michel Adam • 117
Mihalovski L. • 149
Mihel(či)č Helena • 202
Mihelič Anton • 66
Miklautz Jakob, Joseph • 18, 42
Miklavc • 237
Miklavc Anton, Ivana • 81, 165
Miklavc Martin, Matija • 151, 285
Miklič Pavle • 323
Milavc Alojzija • 138
Missia Jakob • 254
Mittereger Jakob • 142
Mittereger Jera • 142, 158, 164
Mladenovič Darinka • 4
Mlaker Ivan • 248
Mlejnik Angelj • 212, 213
Modic Marija • 148
Mohar • 265, 267, 278, 326, 331, 336
Mohar Dragotin (Karel, Karl) • 37, 40, 79, 128, 134, 140, 228, 234, 248, 261, 267, 273, 274, 277, 279, 281, 286, 290
Mohar Gregor • 99
Mohar Josip (Josef, Jožef) • 33, 44, 81, 84-86, 185
Mohar L. • 120
Mohar Leopold • 114, 121, 162
Mohar Leopoldina • 128
Mohorič Ivan • 314, 330
Moos Ana • 219
Mosche • 298
Moschetti Anton • 147
Mozetič Anton, Frančiška • 44, 133, 174, 185, 327
Mrak Ivan • 62
Müllner Alfonz • 10, 14, 259, 314, 316, 317, 332
Murnik Marija • 258

N

Nachtigal Anton • 166
Napotnik Andreas • 65, 322
Nežič Avgust • 36, 284
Nečemer Miha • 147
Nečesen Terezija • 147
Neyriser Dionizij • 18
Nigrin • 255
Noč Ivan • 34, 36, 208
Noč Jožefina • 159, 163
Novak • 36, 267
Novak Anton • 122, 139, 211, 212
Novak Franc • 30, 80, 275, 277
Novak J. • 34
Novak Jakob • 80
Novak Janez • 80, 338
Novak Jernej • 167, 328
Novak Marija (Maria) • 80, 92, 219
Novak Martin • 80
Novak Polona • 287
Novak Valentin • 18
Novosel Karolina • 158

O

Obreza Marija • 101, 103
Offner • 229
Ogorelec Vinko • 50
Ogrin Valentin • 288
Ogrizek Peter • 38, 274
Oister Anton • 7, 34, 35, 36, 38, 43, 44, 62, 64, 65, 86, 145, 146, 176, 178, 196, 197, 200, 204, 286, 319, 331
Okorn Ivan (Janez) • 151, 325
Omerzu Matevž • 151
Oražen Ivan • 267
Oraš (Orasch) Janez (Johann) • 81, 115, 117, 201
Oraš Marija • 117, 124, 145
Orehek Fran (Franc) • 37, 40, 61, 86, 200, 235, 245, 333
Oroszy • 53, 106, 333
Oroszy Heinrich • 105
Oroszy Rudolf • 79, 105, 199
Osredkar Josip • 277
Ostanek France • 333
Otorepec Božo • 12, 313, 314, 317, 321
Ovsec Damjan • 314, 322, 325

P

Pagliaruzzi • 14, 17, 115
Pagliaruzzi Emanuel • 54
Pagliaruzzi Peter • 101
Paič • 319
Pallenburg Veronika • 16
Pancheri Alex. • 117
Papler Josefia • 121, 142
Paulin • 229
Paulitsch • *glej Pavlič*
Pavšič Ivan (Janko) • 248, 271, 272
Pavšler Franc, Tom • 203
Pavčič • 336
Pavlič (Paulitsch) Terezija (Theresia) • 81, 91, 100, 101
Pečak Marija • 284
Pečarič Maja • 4
Peharič Peter • 48, 68, 146
Peharič Uršula • 81, 85, 293
Pekolj Angela • 151, 154
Pelan • 254, 255
Pellan Hermina • 219
Peršin • 182
Perdan • 255
Perhauc (Perhauz) Marija • 105, 333
Perko Jakob, Jernej • 80, 210
Perko Janez (Ivan) • 68, 80, 84, 85
Peruzzi Martin • 51
Petan M. • 121
Petek (Petenegg) Ivan • 36, 319, 333
Peterca Franc • 80
Peterka Alojz • 288
Peterlin Janez, Franc • 80, 170
Peters Herman • 68
Petrič • 238
Petrič Ivan • 218, 219, 261, 265, 267, 277
Petrič Josip • 46
Petrič Kornelij • 219
Petritsch Lina • 239
Pišek Alojzija • 114
Piccolli (Piccoli) • 298, 299
Pichler Jožef • 288
Pikel Josipina • 121
Pikl (Pikel) Matija • 121, 132
Pilc Hugo • 117
Pinat Janez • 164
Pintar J. • 163

Pintar Salvator • 215
Pipp Lojze • 332
Pirš Franc • 113, 237
Pirc Albert • 219, 238, 241
Pirc Franjo, Gustav • 241, 259
Pirkovič • 36, 197, 331
Planinšek Lovrenc • 288
Plautz Johann Nepomuk • 29, 30, 40, 42, 43, 48, 63, 82, 90, 91, 98, 201, 300, 339
Plautz Oskar • 239
Pleško, tiskarna • 4, 8
Plečnik Jože • 236, 310
Plehan Gertraud • 91
Plehani Jera • 79
Pleterski Maruša • 330
Podkrižnik Mimi • 338
Podvornik M. • 162
Pogačnik • 22, 95, 123, 124, 145, 163, 173, 249, 260, 289, 329
Pogačnik Anton • 7, 31, 33, 35, 36, 42, 43, 44, 52, 53, 62, 63, 64, 81, 96, 114, 120, 121, 124, 176, 179, 183, 196, 198, 199, 200, 207, 210, 226, 228, 230, 231, 232, 234, 235, 237, 253, 308, 309, 324, 325, 331, 332, 333, 334
Pogačnik J. • 277
Pogačnik Leo • 132
Poka de (von) Pokafalva Wilchelm • 190, 243
Poklukar Josip • 257, 300
Pokorn Marijana (Mariana) • 121, 137, 163
Pokorn Vincenc • 135, 325
Polak Engelbert • 219
Porenta Helena • 288, 293
Porenta Janez • 166
Porenta Leopold • 292
Porenta Peter • 38, 319
Pospichal Amalia, Anton • 93, 98
Potočnik Alojzij • 219, 265, 267
Potočnik Anton • 10, 238, 314, 316, 334
Povše • 115, 135, 162, 331
Povše Anton • 31, 33, 120, 121, 135, 195
Povše Franc (Franjo) • 50, 51, 79
Povše Jožef (Josef) • 79, 91, 137
Povše Marija, Julija • 79, 137
Povše Terezija • 115, 117, 135
Praunwart Erazem • 15
Pravst Franc • 331
Prešar Urša • 80
Prešeren France • 296, 297
Prešeren (Prešern) Valentin • 166, 325
Prek Jakob • 31, 50
Prestopavc Marija • 292
Pretnar Ivanka, Ivan • 80, 200, 325
Prevc Alojzij • 190
Primožič Josip • 218
Pristopavc Janez • 81
Prosenc Gašper • 290
Pužan (Pužar) Ivan • 135, 158
Puhar Leopold • 135, 336
Puteani • 333

Q

Quas • *glej Kvas*

R

Raab Wenzel • 79
Radics Peter • 338
Ramovš J. • 165
Rant Franc • 194, 292
Rant Janez • 151
Rastern Nikomed • 317
Raumschuessel Marija Sidonija • 16
Ravnihar Fran (Franjo) • 38, 229, 277
Ravnikar Luka • 15
Režek Ivan • 281
Reberšak Antonija (Antonia) • 121, 124, 135
Reberšek J. • 36
Reichman Edvard • 117
Reininghaus • 22, 85, 104, 119, 120, 121, 124, 125, 145, 162, 163, 210, 234, 269, 309, 325, 328, 333
Reisner • 47
Rejec Janez • 81
Resman Ivan • 253
Ribič Ignac • 154
Ribnikar A. • 48, 303
Rihar Marija (Maria) • 121, 140
Rihtar • 163
Rožanec (Rožanc) Karol (Karel) • 218, 219, 251, 256
Rožnik Karl • 202
Rode Cilka • 254, 255
Rogelj (Rogel) Anton • 155, 207
Rogelj Jakob • 155, 270
Roger Jakob • 15
Rohrmann Johann, Rosa • 96, 106, 107, 182, 325, 328, 329
Roic Carl • 115
Rojc Anna • 292
Rojina • 249, 280
Rojina Anton • 248
Rojina Ivan (Janez) • 35, 43, 44, 84, 86, 112, 155, 194, 210, 232, 336
Rojina Marija • 81, 177, 210
Rojnik F. J. • 162
Ropas Filip • 325
Rosner Milan • 7, 97, 100, 101, 105, 123, 153, 159, 309, 319, 325, 333
Rotar Šimon • 286
Rozman Alojzij • 34, 36
Rozman David • 4, 8
Rozman Salobir Martina • 318
Rubbia Carmen • 240
Rudolf Habsburški • 19
Rus Alojzij, Janko, Marija • 137, 138, 163, 290
Rustja Karol • 330
Rutar Simon • 10, 13, 258, 306, 314, 316, 317, 318

S

Sachs A. • 256
Sadnikar • *glej Zadnikar*
Sadu • 258
Sajovic • 300
Saldinotti M. • 166
Samassa A. • 268, 337
Sarau • 15
Sattner Hugolin • 207, 208, 210, 234, 332, 333
Savelli Filip • 292
Scarlichi Reinald • 206
Schahinger Juri • 115
Schepitz Ivan • 284
Schigsch (Sigš, Šigš) Emil • 34, 145, 180, 181, 200, 208, 284
Schmidt Ferdinand • 82, 98, 324
Schneid Josip • 258
Schrey • 300
Schulz Anna • 239
Schulz Ferdinand • 155
Schwarz • 66, 234, 303, 304
Schweiger Avgust • 251, 271
Schweiger Josip • 41
Schweigwer • 336
Sečnik I. • 162
Sebenik • *glej Šebenik*
Sedej Josef • 36, 79, 81
Sedej Marija • 81

Seidl Josip (Jožef) • 7, 31, 33, 36, 39, 42, 43, 44, 65, 69, 79, 86, 98, 99, 100, 120, 121, 127, 140, 148, 150, 166, 176, 191, 202, 207, 211, 212, 228, 273, 278, 281, 286, 302, 303, 304, 308, 319, 323, 325, 332
Seidl Marija • 128, 278
Seidl Oto • 251
Serbačič (Ščerbačić) Stefan • 155, 156
Seunig • 24
Simmella (Simeta) Petar • 96
Simončič Ivan, Ana • 98, 131
Simony Friedr. • 23
Sirnik Ivan (Janez) • 31, 33, 40, 42, 43, 80, 84, 85, 91, 170, 183, 196, 232, 233, 331
Sitar Maria, Franc • 121, 155
Skander Valentin • 121
Skedel Josefa • 57, 293
Skopec (Skobec) Polona (Apolonija) • 292
Skubic Ivan, J. • 98, 325
Slabina Jaka • 275, 277
Slanovec Lojze • 331
Smole Franc • 237, 325
Smole Majda • 314, 317, 318
Smole Rozalija • 146
Snoj Anton, Marija • 44, 333
Socher A. • 190
Soja Anton • 154
Sojer Anton • 61, 207, 283
Soršak V. • 154
Sorr Gertraud • 91
Splichal Franc • 141
Spolar A. • 161, 163
Srpčič Franc • 155
Stadion • 27
Staer Sigmund • 15
Staudacher Josip • 239
Stegnar Feliks • 248
Stele Jernej • 7, 35, 36, 43, 53, 68, 80, 85, 96, 120, 121, 130, 157, 163, 168, 210, 231, 234, 309, 324, 325, 332, 333
Stenovc Johann • 81
Stenovec Marija • 85
Stepič Mirko • 97
Stepič Peter • 7, 40, 43, 96, 97, 119, 120, 121, 139, 153, 155, 157, 159, 234, 309
Ster Anton • 79
Stergar Stanislav • 283, 284
Sternen Matej • 155
Stiplovšek Miroslav (Mirko) • 315, 320
Stirn Anton • 36, 120, 121, 132, 143, 144, 145, 163, 229
Stirn Marko • 329
Stopar Ivan • 318, 330
Straussberger Johann • 191, 330
Stribel • 155
Stritar Franc • 330
Stroblhof Wolf Sigmund • 16
Strossmayer Josip Juraj • 248, 257, 260, 272
Strukelj Franc (Franz) • 79, 81, 115, 126
Strukelj Jera • 79
Strukelj Marija (Maria) • 79, 292
Strupi Frančiška • 89, 113, 329
Strupi Marija • 80, 84
Strupnik Mat. • 332, 333
Stürgk • 213
Stupar Anton, J. • 81, 120, 121, 163
Sušnik • 287
Sušnik Bernardin • 316
Suppan • 300
Suwa Ivan • 248
Svetec Luka • 257
Svetek Anton • 251
Svetin • 290
Svetlin Marija • 151, 291
Svetlin Vincenc (Vinzenz) • 36, 80
Szögyeny Lorenc • 16

Š

Šebenik Lovro (Lorenc, Lovrenc) • 7, 147, 153, 159, 309, 325, 329
Šega Hijacint, Ignacij • 219, 257
Šega Judita • 337
Šenoa Vera • 245
Šetina Egidij • 112
Šigš • *glej Schigsch*
Škander Valentin • 131
Škarjevec (Škarjovec) Ivan • 248, 249, 250, 258, 261, 265, 270
Škarjovec Neža • 292
Škerjanc Anton • 166
Škerjanc Franc • 67, 332, 333
Škerjanc Ivan (Janez) • 290
Škerjanec • 255
Škerl • 48
Škorjanc Neža • 292
Škufca Irena • 324
Šlibar J. • 64, 137
Štamcar • 254
Štefe • 279
Štirn • *glej Stirn*
Štrukelj Franc (Franjo) • 154, 248
Štrukelj Ivan, Janko • 79, 250, 251, 258
Štrukelj Marija • 79, 195, 258
Šuštar Branko C. • 4, 315, 316, 332, 333, 337
Šuštar Franc • 80
Šuštar Ljiljana • 4
Šušteršič (Šusteršič) • 36, 51, 193, 212, 213, 265
Šušteršič Anton • 228
Šubic Ivan • 46
Šusteršič (Šusterčič) Kasper • 79, 131
Šusteršič Marija • 131
Šusterčič Janez • 79

T

Taškar Janez • 79
Tančič Zmago • 4, 8, 322, 327, 329, 335
Tarman Florjan, Miha • 44, 197, 286, 287, 329
Taučar Karol • 174
Taufferer • 17
Tausch Anton • 141, 153, 169
Tauzher Ivan • 174
Tavčar • 38
Tavčar Feliks • 219
Tavčar Ivan • 65
Tavčar Ivan, dr. • 36, 200, 248, 255, 302, 303, 304
Tavčar Ivanka • 256
Tavčar Josip • 248
Tavčar Lucas • 82
Tekavec Majda • 323
Terbitsch Gregor • 18, 206
Terdina • 47
Terlep Martin, Matija • 80, 82, 86, 89, 105, 113, 309, 337
Thaler • 229
Tietz Carl • 101
Tischner Josef • 68
Tönnies Gustav • 56, 58, 74, 174, 215, 232
Tomšič • 38
Tomažič A. • 119, 319
Tomažič Jana • 315, 324, 326, 327, 338
Tomažič Leopold • 82, 96, 98, 157, 158, 163

Tomažič Marija • 96, 120, 121, 132
Tomažič Tanja • 8, 10, 315, 316, 325, 326, 327
Toman Lovro • 185
Tomberger Florian • 115
Tome Boštjan (Sebastjan) • 31, 44, 79, 91, 115, 117, 120, 121, 128, 129, 140, 148, 149, 162, 163, 201, 229, 286, 325, 333
Tonich A. • 107, 131, 139, 161, 163, 325
Tonich Janez, I. • 79, 262, 270
Trapp Anna Regina • 25
Travner Martin • 65, 80, 168, 184, 333
Trepotec Johann • 81
Tropotec Matevž • 81
Tschech Franz • 240
Tscherne Nicklaw des • 15
Tscherne Sophie • 240
Tschinkel • 74
Tschretnik Ludovica • 244
Tušar Anton • 274
Tušar Tomaž • 146, 151, 159, 162, 163, 281, 290, 325
Tuma • 45, 124

U

Ušeničnik Franjo • 222
Ušeničnik Primož • 216
Učak Ivan • 68
Udovč Jožef (Josip) • 36, 46, 52
Unger Föderl. • 333
Unger Franz (Franc) • 189, 191, 239, 330
Union • 101, 104, 153
Uršič Ivan, Anton • 66, 67, 155, 246, 328, 335

V

Valenčič Vlado • 73, 104, 181, 182, 184, 315, 318, 323, 324, 325, 328, 329, 330
Valjavec Anton • 52, 121, 125, 145
Valvasor • 11, 205, 332
Vamberger Oto • 48
Varl A., Neža • 120, 121, 143, 163
Vavpotič Marija • 202
Večaj M. • 162
Veider J. • 14, 206, 315, 317
Velkavrh (Velkaverh) Anton • 79, 148
Vencajz Milena, Vera • 219, 245, 335
Venier • 197
Verhovc (Verhovec) Franc • 31, 33, 35, 63, 81, 88, 92, 170, 174, 183, 228, 268, 331
Verner • 331
Vernik Anton • 43, 100, 228
Vernik Josipina • 255
Verovšek Anton • 254, 266
Verstovšek • 137
Vettoraz Jakob • 112
Vider Marija • 219
Vidic Marija (Maria) • 121, 131
Vidmar Ivan (Janez) • 64, 147
Vilfan Sergij • 315, 318
Vilhar • 60
Vivoda A. • 64
Vizjan (Vizijan) Anton • 161, 226
Vošnjak Mihael, Josip • 248, 258
Vodišek Josipina • 141, 163
Vodnik • 7
Vodnik Alojzij • 232
Vodnik Andrej (Andreas) • 68, 91, 251, 255
Vodnik Josip (Jožef, Josef) • 31, 33, 38, 40, 42, 44, 48, 62, 64, 81, 82, 85, 91, 93, 94, 95, 96, 100, 101, 107, 108, 115, 119, 120, 121, 125, 126, 128, 151, 153, 157, 161, 163, 174, 178, 181, 183, 201, 229, 231, 234, 253, 259, 261, 271, 290, 308, 309, 316, 317, 319, 324, 325, 331, 333
Vodnik Urša • 82
Vodnik Valentin • 36, 236, 249, 251, 258, 265
Vogrinc Josip • 266
Volheim • 91, 185, 298, 299, 300
Volk Sandi • 316
Volkar (Volker) Anton • 67, 80
Vončina Ivan • 44
Vovko Andrej • 277, 333, 336
Vrhovec Franc • 226
Vrhovec Ivan • 206, 315, 317, 322, 330
Vrhovec Stanislav • 218
Vrhovnik Ivan • 338
Vrišer Igor • 11, 74, 315, 316, 323
Vučnik • 38, 319

W

Wagner Josip • 218, 219, 236, 238, 245
Waldstein • 273, 276
Wazak (Vacak) Ana, Amalia, Ivana • 293
Weilgoni Franc • 166, 281
Weis France (Franc) • 85, 330
Wenedikler Rihard • 65
Werner Anselm • 212, 213, 310
Wernik Anton • 178, 287
Wiesthaler Fran • 258
Wisian (Wisjan) *(glej tudi Bizjan)* • 201, 339
Wisian Anton • 7, 13, 30, 31, 40, 42, 80, 81, 91, 127, 154, 195, 207, 284, 338
Wisian Franc • 151
Withalm • 48, 91, 324
Withalm Johann Benedict • 296
Withalm Josip Victor • 43, 302
Withalm Viktor • 300, 321
Wossetz Martin • 15
Wrus Frančiška • 219

Z

Zadnikar (Sadnikar) Kristina • 218, 219, 250, 335
Zadnikar Marjan • 317
Zajc Franc • 35, 36, 38, 43, 53, 163, 210, 234, 246, 253, 279, 283, 319, 331
Zajec Alojzij • 7, 33, 35, 36, 43, 44, 94, 95, 96, 119, 120, 121, 122, 136, 137, 157, 161, 174, 183, 185, 199, 209, 210, 236, 267, 309, 324, 325, 332, 333
Zajec Marija, France • 79, 137
Zajic Franc (France), Frančiška • 292
Zakotnik • 254, 273, 300, 339
Zakotnik Franjo (Fran) • 7, 30, 40, 42, 80, 117, 130, 226, 229, 248, 311, 338
Zakotnik Ivan • 232, 248, 259, 261, 271, 274, 281
Zakotnik Marija • 130
Zaletel • 79, 316
Zalokar Ivan • 291
Zalokar Marija • 82, 137, 147, 158, 163
Zaplotnik Jera • 115, 117, 130, 148, 173, 210, 333
Zaplotnik Marija • 269
Zarnik dr. Valentin • 7, 248, 258
Zega Zigismund • 219

Zelenka Edvard • 7, 35, 43, 44, 52, 53, 101, 104, 105, 164, 180, 199, 231, 309, 325
Zgonc Josip • 274
Ziegler • *glej Cigler*
Zinauer M. • 162
Zolli Eduard • 169
Zor Adolf, Jera • 80, 165, 166, 285
Zorc Ana • 292
Zorman Janez (Ivan) • 7, 31, 33, 35, 36, 43, 44, 52, 85, 91, 95, 98, 107, 120, 121, 123, 151, 157, 162, 163, 165, 178, 196, 207, 208, 234, 253, 309, 324, 325, 327, 331, 332, 333, 334
Zupan Janez • 338
Zupan Tomo • 251, 252
Zvonar • 255
Zwitter Fran • 11, 315, 316, 318

Ž

Žabkar Terezija • 79, 177
Žagar Luka • 84
Žakelj Friderik, Bož. • 258, 262
Žebre Jakob • 216, 218, 255
Železnik Fran (Franjo) • 274, 275, 277
Železnikar • 45, 124
Žgur Avgust • 133
Židan Marija • 81
Živec Franc • 68
Žnidaršič Marija • 135
Žontar Jože • 315, 318

KAZALO KRAJEVNIH IMEN

Upoštevana so krajevna imena (razen seveda Spodnje Šiške), ki so omenjena v tekstu, ne pa v opombah.

Amsterdam 54 — Beljak 190 — Benetke 13, 20, 306, 318 — Bežigrad 19, 74, 177, 187, 191, 194, 255, 288, 307 — Blagovica 217 — Bled 236, 257 — Brod 204 — Bruck na Muri — Celovec 25, 93, 181 — Češka 105 — Črnomelj 75, 217 — Črnuče 75 — Devin 19 — Djakovo 248 — Dobrova 257 — Dol pri Ljubljani 257 — Dolenja vas pri Ribnici 218 — Dolenji Logatec 257 — Dolenjske Toplice 75 — Domžale 268, 293 — Dravlje 15, 194, 209 — Dunaj 47, 133, 136, 192, 203, 204, 213, 217, 222, 293 — Gameljne 275 — Genova 20 — Gorenjska 9, 122, 269 — Gorica 69, 97, 309 — Goričane 15 — Goriška 27, 47 — Gotenica 75 — Göss pri Leobnu 163-164, 176, 309 — Gradiščansko 98 — Graz (Gradec) 20, 125, 162, 164, 210, 309 — Horjul 294 — Idrija 53, 217 — Ig 216-217 — Istra 27 — Italija 97, 296 — Jesenice 47, 236 — Ježica 194, 215 — Kamna gorica 218 — Kamnik 75, 189, 212, 257-258, 266, 268 — Kanal 54 — Kaštel Stari 96 — Knittelfeld 193 — Kočevsko 101 — Kočevje 104 — Kočevska planina 217 — Koroška 9, 27, 51, 103, 193 — Koseze 15, 209, 215-216 — Kranj 24, 75, 203, 258 — Kranjska 19, 27, 28, 46, 48, 51, 65, 89, 103, 104, 215, 219, 314-315 — Kras 19 — Kropa 75, 132 — Krumlau 54 — Laško 163, 310 — Legaves (Augsdorf) na Kor. 68 — Lesce 133 — Leskovec pri Krškem 97 — Lienz 54 — Linz 47, 54 — Ljubljana 7, 9-13, 15-16, 19-21, 24-25, 38, 45, 47-48, 52-53, 59-60, 63, 65-66, 68, 72-76, 78, 84, 93, 96-97, 99, 103, 105, 113, 115, 117, 124, 139, 148, 150, 165-167, 174-175, 177, 184-189, 193-194, 197-201, 204-205, 208, 213, 210, 214-216, 222, 231, 239, 241-242, 248, 249, 251, 252-253, 258-259, 266-267, 274, 278, 280-283, 288-289, 292, 294-316 — Ljutomer 271 — Lovran 284 — Mirna peč 217 — Medvode 224, 267, 274, 284, 290 — Mengeš 104, 310 — Moravče 290 — Moste pri Lj. 20, 66, 74-75, 215, 280, 282 — Mozirje 257 — Novo mesto 19, 75, 158 — Ogrska 20, 278 — Oglej 20 — Ortnek 101 — Osijek 217 — Padova 20, 117 — Pazin 19 — Podutik 267, 274 — Poljane nad Šk. Loko 216 — Postojna 75, 258, 279 — Praga 257, 271, 275, 277, 294 — Prekmurje 218 — Pristava 94 — Pržanj 209 — Ptuj 52 — Raka 217 — Rim, 213 — Rožnik 225 — Savlje 15 — Schönau 13, 14, 16, 240, 247, 311 — Selo pri Lj. 20 — St. Daniele pri Vidmu 112 — Steinfeld pri Gradcu 125 — Svetje 292 — Sv. Katarina 257 — Sv. Jošt 257 — Šenkov turn 25 — Šentjernej 290 — Šentvid pri Ljubljani 113, 148, 178, 188, 205-207, 215, 252, 257, 266, 268, 271, 274-275, 283-284, 288, 310-311, 317 — Škofja Loka 25, 104, 258 — Škofljica 50, 275 — Šmarna gora 15, 224, 257-258 — Šmartno pri Litiji 267 — Šmartno pod Šmarno goro 218 — Štajerska 27, 51, 103 — Štepanja vas 68 — Švica 19 — Tacen 275 — Temešvar 105 — Tillnitsch 294 — Tomišelj 258, 290 — Trbiž 103, 185-186, 307 — Trbovlje 67 — Trsat 279 — Trst 12, 20, 25, 27, 47, 69, 103, 181, 188, 283, 312, 190, 205, 218, 294, 306, 308, 310, 316-318 — Tržič 75, 257, 271 — Velika Dolina na Dol. 216 — Vič 20, 66, 74-75, 112, 166, 208, 215, 225, 279-280, 282, 307 — Videm (Udine) 245 — Vir 288 — Vižmarje 188 — Vodmat 20, 239 — Vrhnika 51, 75, 84 — Würzburg 54 — Zagorje 75 — Zagreb 54, 105, 253, 257-258, 277 — Zalog 279 — Zapuže 23, 209 — Zgornja Šiška 8, 10, 15, 17, 20, 24, 26, 30, 59, 65-66, 84, 96, 100, 112, 115, 155, 194, 201, 208-209, 215-216, 222, 226, 228, 231, 234-238, 248-249, 251, 253, 258, 267, 277-278, 280-281, 299, 310, 316 — Žalec 163 — Železniki 75

SEZNAM ILUSTRACIJ *(s številko strani v knjigi in virom v oklepaju)*

14 - Šiška z okolico na karti Kranjske Janeza Dizme Florjančiča, 1744.
16 - Grad Podturn (Tivoli) s parkom in Lattermannovim drevoredom, iz katastrske mape, 1868 (AS).
17 - Razglednica Spodnje Šiške, odposlana 1906, s šišenskima gradovoma (Z. Tančič).
18 - Cekinov grad (Leopoldsruhe) na katastrski mapi, 1826 (AS).
19 - Spodnja Šiška na načrtu Ljubljane Ferdinanda Reissa, 1809 (AS).
21 - Spodnja Šiška na Blasnikovi karti Ljubljane, 1860 (ZAL).
23 - Spodnja Šiška na grafiki ljubljanske okolice, izrez. Friedr. Simony 1855 (Mestni muzej Ljubljana).
24 - Laibacher Zeitung, 19. aprila 1825, začetek poročila o požaru. (Knjižnica Narodnega muzeja).
25 - Friedr. Anton Frank, Der grosse Brand des Dorfes Schischka, 1825, začetek pesnitve. (Slovanska knjižnica).
26 - Friedr. Anton Frank, Der grosse Brand des Dorfes Schischka, 1825, naslovnica pesnitve. (Slovan. knjižnica).
29 - Nemški občinski žig Spodnje Šiške s podpisom župana Plautza, 1877 (AS).
30 - Podpisi občinskih mož pod zapisnikom občinske seje 31.1.1886 (ZAL).
32 - Podpisi članov občinskega odbora v letih 1897-1901, marca 1900 še z županom Kauscheggom (ZAL).
32-33 - Barvna priloga (1) z razglednicami (Z. Tančič):
I. Cerkev sv. Jerneja in Celovška cesta proti Gorenjski s poti pod današnjim hotelom Bellevue, pred 1898.
II. Pogled iz Šiške proti Ljubljani s Celovško cesto s Pogačnikovo in Zormanovo hišo in postajo, pred 1914.
III. Celovška cesta v Spodnji Šiški z Juvančičevo vinsko trgovino, cerkvijo sv. Jerneja in gradom, pred 1898.
IV. Pred Ljubljano je Gorenjski kolodvor državne železnice spredaj pa Celovška in občinska pot, pred 1914.
39 - Vabilo na sejo občinskega odbora 14.12.1912, zadnja stran s podpisi vabljenih (ZAL).
41 - Fotografija slovenskih županov okoliških občin ljubljanske okolice 3.6.1879 (ZAL, fototeka).
42 - Fotografija župana Antona Pogačnika 1909-1911 (Ilustr. Slov.).
42 - Fotografija župana Josipa Seidla 1913-1914 (Spomenica Sokola).
44 - Žig županstva in občinskega urada s podpisom župana Seidla marca 1913 (ZAL).
46 - Obvestilo županstvu o prvomajskem praznovanju JSDS v gostilni Reininghaus v Sp. Šiški, 1913 (ZAL).
49 - Volilni imenik v občini Spodnja Šiška za volitve 1877, del prve strani (AS).
55 - Zaključek računa finančnega poslovanja občine v letu 1882 (ZAL).
58 - Dohodki in stroški občine v letu 1887 (ZAL).
62 - Občinski pečat s samo slovenskim tekstom v uporabi do 1897 ter podpis župana Kauschegga (ZAL).
63 - Dvojezični občinski pečat so uporabljali med leti 1898 in 1909 (ZAL).
63 - Uradna občinska nalepka v letih 1913-1914 (ZAL).
67 - Poljske parcele Na grunteh in Na brinju, izrez katastrske mape k. o. Spodnja Šiška 1868 (AS).
69 - Z dopisa z glavo firme J. Knez, trgovina z žitom, moko in deželnimi pridelki v Ljubljani, 1903 (ZAL).
70 - Spodnja Šiška na katastrski mapi, izrez, 1868 (AS).
74 - Šiškarji. Pred gostilno pri Raci ob Celovški cesti, detajl z razglednice (SEM).
78 - Zemljiški kataster, abecedni seznam posestnikov v Sp. Šiški, del črke K, 1868 (AS).
83 - Del vasi ob Jernejevi in poznejši Gasilski, po katastrski mapi 1868, (AS).
87 - Tovarna vozov Peter Keršič, upodobitev z glave dopisa, pred 1909 (ZAL).
87 - Kreuzerjeva hiša, detajl z razglednice odposlane 1906 (Z. Tančič).
88 - Načrt za kozolec Franca Verhovca v Spodnji Šiški, 1898 (ZAL).
92 - Z dopisa Josipa Vodnika, lastnika tovarne kisa in trgovine z vinom, 1909 (ZAL).
94 - Z dopisa vinskega trgovca Alojzija Zajca v Spodnji Šiški 152, 1902 (ZAL).
95 - Z razglednice vinske trgovine J. C. Juvančič, pred 1906 (Z. Tančič).
96 - Glava dopisa vinskega trgovca V. Bolaffio, 1903 (ZAL).
96-97 Barvna priloga (2) z razglednicami (Z. Tančič):
V. Kolodvorska (danes Medvedova) ulica s pogledom na grad in 1908. novim šolskim poslopjem, pred 1913.

VI. Pogled po Kolodvorski ulici s hišo M. Favai, pregrajeno 1905, z gostilno, pred katero so se zbrali radovedneži.
VII. Panoramski pogled z Vodnikovo hišo, cerkvijo in Jernejevo ulico, Zorovo hišo ob Celovški in šolo, po 1913.
VIII. Stepičeva vinska trgovina, Sternova hiša in občinska hiša z gasilskim stolpom, zadaj šišenska polja, 1910.
97 - Z razglednice vinske trgovine Peter Stepič v Šiški, odposlane 1913 (Z. Tančič).
99 - Načrt fasade Seidlove hiše Celovška 2, 1902 (ZAL).
101 - Pogled na žganjarno Šebenik, z dopisa 1911 (ZAL).
102 - Z dopisa Pivovarne J. Kosler & Co. (ZAL).
102 - Koslerjeva pivovarna, z razglednice A. Turka iz Ljubljane, odposlane 1899 (Z. Tančič).
103 - Reklamni oglas Pivovarne J. Kosler & Co., 1907.
104 - Žig tovarne testenin E. Zelenka, 1903 (ZAL).
105 - Situacija stavn ob Celovški: Koslerjeva pivovarna in žganjarna Rosner, 1908 (ZAL).
106 - Detajl prereza in fasada - načrt Keršičeve tovarne vozov, 1897/98, 1902 (ZAL).
107 - Glava firme Peter Keršič, tovarne vozov v času naslednikov bratov Oroszy, 1913 (ZAL).
110 - Iz registra obrtnih dovoljenj, proste obrti, 1914 (ZAL).
113 - Žig in podpis stavbenega podjetja Danijel Battelino (ZAL).
114 - Oglas in žig mizarstva Fr. Burger, 1907, 1914.
114 - Žig tovarne vozov Peter Keršič (ZAL).
115 - Iz finančnega poslovanja občine: plačila gostilničarjev za dovoljenje godbe in plesa, 1887 (ZAL).
116 - Blasnikova karta Ljubljane, 1860. Izreza s Cekinovim gradom in graščino Tivoli (ZAL).
122 - Razglednica Koslerjevega vrta, založil L. Schwentner (Z. Tančič).
123 - Načrt fasade enonadstropnice J. Zormana ob Celovški, o. 1890 (ZAL).
124 - Načrt fasade gostilne Reininghaus, 1901 (ZAL).
125 - Načrt pritličja gostilne Reininghaus, 1901 (ZAL).
126 - List za obrtniški davek za gostilno Jos. Vodnika, Sp. Šiška 89, 1893 (ZAL).
127 - Vabilo Čitalnice na martinovanje pri Ančniku, 1903 (Čit.).
129 - Situacija posestva Dimnik z gostilno in sosednjima gostilnama Pri raci in Jesih, 1899 (ZAL).
130 - Razglednica Spodnje Šiške, odposlana 1909, s stavbo ob Celovški z zalogo piva Reininghaus (Z. Tančič).
131 - Razglednica gostilne Kankert, odposlane 1901 (Z. Tančič).
132 - Del načrta hiše Antona Sterna ob Celovški, 1904 (ZAL).
133 - Reklamni oglas Hotela "Vega" ob Celovški, 1907.
134 - Iz prošnje J. Jesiha z Vodnikove 5 za predelavo okna, 1906 (ZAL).
135 - Načrt gostilne A. Povšeta, Vodnikova 9, 1898 (ZAL).
136 - Z razglednice vinske trgovine A. Zajca, odposlane 1911 (Z. Tančič).
138 - Drenikov vrh - situacija in načrt prizidka za gostilno Th. Drenika, 1900 (ZAL).
140 - Načrt za trafiko tobaka za M. Favai poleg kolodvora, 1900 (ZAL).
144 - Del fotografije gostilne Kanker ob Celovški, pred 1914 (SEM).
144 - Dovoljenja za ples z godbo v gostilni pri Kanker in pri Zvezdi, 1912-1913 (ZAL).
149 - Načrt za mesnico B. Tometa ob Celovški cesti, 1902 (ZAL).
150 - Načrt prodajalne mesarije Breceljnik, 1909 (ZAL).
150 - Z dopisa občinskega odbornika Fr. Goloba, 1911 (ZAL).
152 - Obrtni list peka Jožefa Aublja, 1903 (ZAL).
153 - Del načrta za novo kisarno J. Vodnika na Celovški, 1898 (ZAL).
156 - Del učnega spričevala brivskega pomočnika pri brivcu Št. Ščerbačiću v Sp. Šiški, 1896 (ZAL).
157 - Reklamni oglas firme V. Bolaffio, 1907
159 - Reklamni oglas vinske trgovine P. Stepiča in fotografija lastnika z osebjem, sodom in psom (Z. Tančič).
160 - Duplikat obrtnega lista vinske trgovine Bolaffio & sinovi, 1911 (ZAL).
161 - Del fasade hiše Antona Vizjana na Brinju 252, maja 1909, z napisom "Gostilna pri Francel" (ZAL).

161 - Reklamni oglas vinskega trgovca Alojzija Zajca, 1907.
162 - Glava firme Združenih pivovarn in podpis predstavnika Hribarja, 1903 (ZAL).
163 - Žig zaloge piva Reininghaus, 1900 in 1908 (ZAL).
164 - Iz načrtov skladišča pivovarne Gösser, 1904 (ZAL).
165 - Fotografija: pred trgovino "mnogo vrstnega blaga in deželnih pridelkov" ob Celovški, pred 1914 (SEM).
168 - Načrt povečanja dr. Travnerjeve hiše na Celovški 28, 1899 (ZAL).
169 - Načrt fasade Tauschove hiše na Kolodvorski 200, 1902 (ZAL).
170 - Načrt ograje pri hiši na Celovški 31, 1909 (ZAL).
171 - Načrt Battelinove hiše ob Knezovi ulici, 1909 (ZAL).
172 - Fotografija Spodnje Šiške, okoli 1910. Pogled proti severu. (ZAL, fototeka).
173 - Fasadi starega in novega poslopja Franca Verhovca, 1901 (ZAL).
175 - Skica regulacije cest ob meji Spodnje Šiške z mestom, 1897 (ZAL).
177 - Prerez prejšnje in tedanje Vodnikove ceste pri št. 7, 1911 (ZAL).
178 - Prerez Ljubeljske državne ceste (Celovške) pred J. Vodnikovo hišo št. 76, 1900 (ZAL).
179 - Načrt požiralnih jam, J. Acetto nasl., 1913 (ZAL).
180 - Spodnja Šiška: glavna cesta s pošto, izrez z razglednice odposlane leta 1903 (Z. Tančič).
181 - Pogled na Planinsko (Aljaževo) in Knezovo ulico. Izrez z razglednice odposlane 1910 (Z. Tančič).
186 - Fotografija Državnega kolodvora v Ljubljani (Spodnja Šiška), pred 1900 (ZAL, fototeka).
187 - Spodnja Šiška z Bežigradom na Kochovi karti Ljubljane, 1910.
188 - Skica šišenske postaje (Ljubljana državna železnica), 1909 (ZAL).
190 - Fotografija premikalnega osebja bloka železniške postaje v Šiški, pred 1918.
191 - Mesar Fr. Golob je opozoril na pomanjkljivost ob prehodu proge, 1909 (ZAL).
192 - Tovarna za impregnacijo pragov, glava firme, 1909 (ZAL).
192-193 Barvna priloga (3) z razglednicami:
IX. Spodnja Šiška ob Celovški cesti s poslopjem Reininghaus, hišo Josipa Vodnika in šolo leta 1913. (Z. Tančič)
X. Ob Celovški je Vodnikova hiša s skladišči, za tem par hiš ob Novi (Gubčevi) ulici. Okoli 1910 (R. Glavan).
XI. Del nekdanje Kavškove ulice (današnje Janševe), ob cesti proti Bežigradu, pred 1915 (Z. Tančič).
XII. Sredi Celovški stoje fantiči, desno Zorova hiša, za njimi Sternova z gostilno od 1906. Pred 1915 (Z. Tančič).
193 - Načrt strojev za impregnacijo železniških pragov, 1909 (ZAL).
195 - Spodnja Šiška na razglednici, pogled izpod Šišenskega hriba, po 1903 (Z. Tančič).
197 - Načrt za vodnjak pri hiši L. Lenasi na Lepodvorski 175, 1907 (ZAL).
199 - Zadružna knjižica Vodovodne zadruge v Spodnji Šiški, 1908 (ZAL).
200 - Žigi in glava s tiskovine Vodovodne zadruge v Spodnji Šiški, 1912 (ZAL).
203 - Ponudba družbe Lux-Licht s skico občinskih svetilk, 1913 (ZAL).
205 - Tloris cerkve sv. Jerneja v Spodnji Šiški z označeno romansko gradnjo, A. Müllner (Argo 1892).
206 - Risbe rimskih najdb in romanskega vhoda v cerkev, A. Müllner (Argo 1892).
209 - Fotografija cerkve sv. Jerneja z Vodnikovo cesto, ko se priključi Celovški, I. Gogala, 1932. (ZAL, fototeka).
211 - Razglas gerenta o ustanovitvi župnije, 1912 (ZAL).
213 - A. Werner, nerealiziran načrt za cerkev v Spodnji Šiški, 1912 (Župnijski arhiv Sp. Šiška).
214 - Cerkev, šola in železniška postaja na razglednici, pred 1900 (Z. Tančič).
216 - Situacijski načrt šole za Šiško ob Celovški cesti, 1876 (ZAL).
217 - Načrt fasade šolske stavbe v Šiški, 1882 (ZAL).
218 - Fran Govekar in Fran Lavtižar, nadučitelja v Šiški (Ilustr. Slov.)
221 - Učenci drugega razreda šole v Šiški 1909/10 z nadučiteljem Javorškom in učiteljico S. Hubad (SŠM).
223 - Odpustnica, Zaključno spričevalo o končani osnovni šoli v Spodnji Šiški, 1913 (ZAL).
225 - Fotografija: pred šolo v Šiški, izrez, foto Ljudevit Klun, pred 1900 (ZAL, fototeka).
227 - Prvi vpis v šolsko kroniko šole v Šiški, 1882 (ZAL).

228 - Žigi Krajnega (Krajevnega) šolskega sveta (ZAL).
230 - Glava dopisa in žiga šišenske šole (ZAL).
232 - Novo šolsko poslopje v Spodnji Šiški na razglednici, ki jo je založil fotograf F. Kunc, 1908 (Z. Tančič).
233 - Naslovnica programa prireditev ob odprtju novega šolskega poslopja, 1908 (ZAL).
235 - Program prireditev ob odprtju nove šolske stavbe, 1908 (ZAL).
237 - Žiga Obrtne nadaljevalne šole v Spodnji Šiški (ZAL).
238 - Učni načrt obče obrtne nadaljevalne šole v Spodnji Šiški, 1911 (ZAL).
240 - Načrt fasade šolskega poslopja za nemško privatno šolo v Žibertovi ulici, 1910 (ZAL).
241 - Žig nemške privatne šole v Spodnji Šiški s podpisom nadučitelja, 1908 (ZAL).
243 - Začetek pravil leta 1905 ustanovljenega društva Dobra gospodinja (ZAL).
244 - Žig društva Dobra gospodinja in podpisa tajnika in voditeljice, 1906 (ZAL).
244 - Načrt fasade hiše na Franc Jožefa (Frankopanski) 148 ob prezidavi v društvene namene, 1905 (ZAL).
245 - Žig društva Otroški prijatelj v Sp. Šiški in žig Vincencijeve konference sv. Frančiška As., Sp. Šiška (ZAL).
246 - Asylum angelorum, razglednica šišenskega fotografa Antona Uršiča, med 1911 in 1914 (Z. Tančič).
249 - Razglednica Valentin Vodnikove rojstne hiše pri Žibertu v Zgornji Šiški, odposlana okoli 1920 (Z. Tančič).
250 - Čitalnica v Spodnji Šiški: Vabilo k vrtni veselici, 1899 (Čit.).
252 - Čitalnica v Spod. Šiški: Vabilo na Besedo s plesom, 1903 (Čit.).
253 - Anton Knez 1836-1892, veletrgovec in mecen (Ilustr. Slov.).
256 - Čitalnica v Spodnji Šiški: Vabilo na Silvestrov večer, 1898 (Čit.).
259 - Razglednica Spodnje Šiške s stavbami ob Celovški, tudi sedežem Čitalnice, okoli 1900 (Z. Tančič).
260 - Fran Drenik, slikan ob 60-letnici ljubljanskega Sokola (ZAL, fototeka).
263 - Začetek poslovnega reda knjižnice šišenske Čitalnice, 1928 (Čit.).
264-265 - Vabilo na skupno Vodnikovo besedo Čitalnice in Sokola v Šiški, 1906 (Čit.).
266 - Starejši in novejši žig Čitalnice (Čit.).
268 - V občinski hiši ob Celovški in Gasilski (Tržni) so imeli gasilci svoj "Gasilski hram" (100 let...).
269 - Glava z dopisa gasilskega društva in društveni žig, 1910 (ZAL).
272 - Faksimile pisma škofa Strossmayerja 1902 Čitalnici ob ustanovitvi sokolskega društva, 1937 (Čit.)
273 - Telovadci šišenskega Sokola z načelnikom A. Kostnapflom, 1903 (Spomenica).
274 - Sokolski prapor, 1906 (Spomenica).
275 - Šišenski sokoli na češkem sokolskem zletu v Pragi 1907 (Spomenica).
276 - Telovadci šišenskega Sokola pred Walsteinovo alegorijo. Razglednica fotografa L. Krema, 1913 (Z. Tančič)
281 - Palača Kmetske posojilnice ljubljanske okolice na Dunajski cesti (Ilustr. Slov.).
282 - Žig zadruge mizarjev s podpisom predsednika Fr. Burgerja, 1912 (ZAL).
282 - Otroški vrtec grofice Auersperg v Spodnji Šiški 1907/08 (SŠM).
285 - Razglas županstva o greznicah in gnojiščih, 1909 (ZAL).
287 - Spodnja Šiška na razglednici odposlani 1898 (Z. Tančič).
288-289 - Barvna priloga (4) z razglednicami (Z. Tančič):
XIII. Alojz Zajec je na Griču nad krajem 1909 odprl hotel z razgledom in ga poimenoval zato Bellevue. 1909.
XIV. Podobo sokola v Šiški je naslikal Waldstein za prvi javni nastop društva 18.9.1904.
XV. Na Franc Jožefa (Frankopanski) cesti je deloval od leta 1903 gostilniški obrat pivovarne Reininghaus.
291 - Spodnja Šiška na razglednici fotografa Franca Kunca, okoli 1903 (Z. Tančič).
296 - Kolizej sredi 19. stoletja (Staroslav: Gostilne).
297 - Kolizej z okolico, 1860. Z Blasnikove karte Ljubljane (ZAL).
299 - Vile v bližini Deželnega muzeja, lokacijski načrt 1882 (Varstvo spomenikov).
301 - Pogled na mejno področje med Ljubljana in Sp. Šiško ob Celovški, razglednica odposlana 1916 (Z. Tančič).
303 - Zapis o podelitvi ljubljanskega meščanstva Josipu Seidlu, 1914 (ZAL).
305 - Spodnja Šiška v mejah mestja Ljubljane, ing. C.M. Koch, del načrta Ljubljane, okoli 1930.

Zaznamek hiš

z stanovanjem vseh strank občine Spodnje Šiške pri Ljubljani.

Župnija frančiškanska.

Celovška cesta
Klagenfurterstrasse

104 Pivovarna Kosler
Peter Kosler, tovarniški sodrug
Mirović Mirko, tovarniški ravnatelj.
91 Zorman Janez, hišni posestnik, trgovec mešanega blaga in vina
Paič Adam, c. in kr. polkovnik v pokoju.
Sterger Stanislav, dr., c. kr. višji okraj. zdrav.
Hamer Vencel, c. in kr. poročnik v p., in želez. urad. drž. želez.
Kralič Janez. žel. poduradnik
89 Kozjek Janez, gostilničar in izvošček
79 Vodnik Jožef, hišni posestnik, trgovina meš. blaga in vina, izdel. kisa
67 Wissian Anton, hišni posestnik in sedlarski mojster
16 Strukel Marija, hiš. pos.
76 Skerjanc Anton, črevljar.
Pišlar Franc, strojevodja drž. železnice
95 Šoršak Vincenč, krojač
Mesec Janez, črevljar
Legat Mihael, podurad. drž. železnice
68 Kadunc Anton, hiš. posestnik in poduradnik, drž. železnice v pok.
61 Zaloga piva Reininghaus, Zinnauer Max, uprav. Hartmann Peter, knjigovodja
Peršl Jožef, c. kr. višji geometer
75 Burja Peter, gostilničar, in mesar
63 Ščrbačić Stefan, brivec
Bergant Marija, branjovka
2 Seidl Jožef, hišni posestnik in prekupovalec telet
Hribernik Karol, sprevod.
Čolnik Alois, sprevodnik drž. železnice
13 Mohar Karl, gostilničar in črkostavec
14 Tome Sebastian, gostilničar in mesar
136 Burger Franc, hišni posestnik in mizar
33 Zor Adolf, hišni posestnik in strojevodja juž. železnice
Okorn Janez, pek.
32 Stele Jernej, hišni posestnik in gostilničar
85 Občinski urad in shramba za gasilno orodje Sp. Šiške
19 Taškar Janez, posestnik
12 Lettig Evgen, steklar
Filipič Janez, strugar
20 Tonich Janez, črevljar
77 Juvančič J. C., hišni posestnik in trgovec z vinom
30 Jenko Janez, hišni posestnik in strojevodja v pokoju
Linhart Janez, pri drž. železnici
23 Novak Janez, posestnik
29 Burger Jakob, hišni posestnik
Habicht Ignacij, delovodja v c. kr. tobačni tovarni
28 Travner Martin, dr., c. kr. dež. sod. svetnik in hišni posestnik
C. kr. žandamerijska postaja
27 Dovžan Anton, hišni posestnik
12 Burja Peter, hišni posestnik in mesar
25 Brecelnik Marija, hišna posestnica in mesarica
117 Burger Jakob, hišni posestnik
Wollautschnigg Mihael, sprevodnik v pokoju
153 Kosler Peter, tov. sodr.
90 Perhauz Jožef, hišni posestnik
66 Pogačnik Anton, hišni posestnik in trg. z vin.
204 Zaloga piva del. družbe Žalec in Laški trg.
Gričar Anton, gostilničar
Gollar Andrej, podurad. drž. železnice
Sekcija za vzdržavanje drž. železnice
91 Jovan Friderik, c. kr. poštni uslužbenec
70 Leopoldsruhe (grad)
Wenger Karol, c. kr. dež. sodni svetnik v pokoju
69 Adamič Franc, vrtnar
24 Maurer Viljem, hišni posestnik, načelnik ognjegascev, občinski svetovalec, predsednik čitalnice v Šiški in član kmet. dr. v Ljubljani
83 Mauer Viljem, hišni posestnik
Glavič Jernej, branjovec
113 Novak Jernej, mizar
71 Koslerjevo letovišče
26 Maver Anton, posestnik hotela „Vega“
73 Rosner M. zaloga, kuharija žganja
104 Biener Alojzij
114 Florijančič Leop., uradnik
104 Erhovnic Kon., uradnik
Tančič Janez, uradnik
71 Erbežnik Mar., gostil.
79 Bevc Martin, mesar
2 Kotnik Ludovik, trgovec z mešanim blagom
86 Skubic Ivan, trgovec z moko
z mešanim blagom
1 Aubel Jožef, hišni posestnik in pek. mojster
229 Nachtigal Anton, hišni posestnik in delovodja pri „Kranjski stavbinski družbi
31 Femc Marija, šivilja
117 Tome Matija, črevljar
66 Pečak Marija, babica
34 Pretnar Ivana, hišna posestnica in trgovka

Dolinska steza
Talsteg

17 Kregar Katarina, hišna posestnica
96 Grošelj Antonija, hišna posestnica
18 Plehan Jera, hišna posestnica

Franca Jožefa cesta
Franz Josef-strasse

64 Keršič Antonija, hišna posestnica in gostil.

22 Zaznamek hiš: Spodnja Siška: Franc Jožefa cesta — Nove ulice.

65 Keršič Antonija, hišna posestnica in gostil.
87 Gostilna pivovarne Reininghaus
107 Kozjek Janez, hišni posestnik in računski preglednik deželnega odbora v Ljubljani
152 Zajc Alojzij, hišni posestnik, trgovec z vinom in gostilničar
151 Keršič Peter, tov. vozov
147 Rant Franc, hiš. posestnik in železn. uslužbenec v pokoju
146 Molka Anton, hišni posestnik in m. stražnik v Ljubljani
87 Kmetec Tomaž, gostil.
148 Mervič Rudolf, hišni posestnik
148 Zavod „Dobra gospodinja"
148 Sofija Auersperg, grofica Zaloga Gössovega piva

Gasilske ulice
Feuerlöschgasse

172 Stele Jernej, hišni posestnik in trgovec z vinom
114 Snoj Anton, hišni posestnik in strojevodja v pokoju
115 Frischkowitz Janez, sprevodnik juž. železnice
125 Novak Anton, hišni posestnik in strojevodja v pokoju
134 Pirkovič Julij, hišni posestnik in strojevodja drž. železnice
184 Cegnar Jožef, hišni posestnik in obč. stražnik
189 Lukan Adolf, hišni posestnik in poduradnik drž. železnice
202 Koprivc Jožef, hišni posestnik in železniški uslužbenec
213 Plevel Janez, hišni posestnik in železniški uslužbenec
214 Meršol Jožef, hišni posestnik in vlakovodja
40 Lichtenberg Ana, grofica zasebnica
74 Kovič Janez, sodar
120 Bevc Martin, hišni posestnik in mesar
118 Jelovšek Jernej, sedlar
Dimnik Gašpar, kotlar pri drž. železnici
232 Kmetič Franc, hišni posestnik in ključavničar
126 Bevc Martin, hišni posestnik in mesar

Kamniške ulice
Steinergasse

129 Vavpotič Anton, hišni posestnik
161 Furlan Henrik, hišni posestnik in strojnik drž. železnice
140 Kremžar Neža, hišna posestnica
163 Köszler Bruno, hišni posestnik in sodar
186 Marinčič Franc, hišni posestnik in zidarski mojster

Kaušekova cesta
Kauscheggstraße

108 Verhovc Franc, hišni posestnik
Sterle Franc, črevljar
126 Lach Anton, železničar
102 Železniška čuvalnica
94 Belič Andrej, hišni posestnik in kovač
142 Klarer L. Edvard, hišni posestnik in strojevodja juž. železnice
139 Maurer Julija, hišna posestnica in branjevka
130 Bizjan Franc, hišni posestnik in gostilničar
127 Stopper Anton, hišni posestnik in čuvaj drž. železnice v pokoju
193 Rajner Jožef, hišni posestnik in železniški uslužbenec
158 Klampfer Jurij, hišni posestnik in tesar
128 Breskvar Ana, hišna posestnica in gostilničar.
224 Verhovc Franc, posestnik
Sameja Anton, črevljar
130 Špolar Štefan, pek
Spolar Antonija, trgovina z mešanim blagom

Kmetiške ulice
Landwirtschaftsgasse

116 Meše Janez, hišni posestnik in železniški uslužbenec
141 Keršič Antonija, hišni posestnica
Cimmermann Janez, c. kr. oficijal v pok.
Kralič Leopold, skladiščni pisar drž. železnice
210 Starman Marija, hišna posestnica
133 Kogovšek Jakob, hišni posestnik
112 Strzelba Rozalija, hišna posestnica
215 Bizjak Marija, hišna posestnica
212 Tarman Mihael, hišni posestnik in sprevodnik drž. železnice
210 Rus Karol pl., hišni posestnik
230 Brezar Franc, hišni posestnik
234 Rozman Alojzij, hišni posestnik

Lepodvorske ulice
Schönehofgasse

157 Preširen Valentin, hišni posestnik
174 Novak Alojzij, hišni posestnik
182 Noč Jan., hišni posestnik in poduradnik drž. železnice
222 Tarman Florijan hišni posestnik in poduradnik drž. železnice
175 Lenazi Marija, hišna posestnica

Na Brinjah
Am Brinje

52 Židan Marija, hišna posestnica, stanuje v Udmatu št. 7 (Ljubljana)
105 Doberlet Matevž, hišni posestnik in železniški uslužbenec
53 Stenovc Marijana, hišna posestnica
93 Dereani Avgust, hišni posestnik in strojnik drž. železnice
131 Škerjanc Marija, hišna posestnica
84 Dožan Mihael, posestnik
100 Shramba sesalk drž. železnice
101 Shramba materijala drž. železnice
106 Kurilnica drž. železnice
109 Dekleva Marija, hišna posestnica
226 Nova kurilnica

Na Drenikovem vrhu
Drenikshöhe

80 Rus Anton, gostilničar

Nove ulice
Neu Gasse

183 Tonsern Janez, hišni posestnik in oficijal drž. železnice
194 Feigl Franc, hišni posestnik in trgovec z vinom
206 Kvas Franz, hišni posestnik in črevljar

Majtinger Julij, železniški uslužbenec drž. železnice
Perko Marija, tovarniška delavka
Struß Marija, tovarniška delavka
218 Jugovič Anton, hišni posestnik in sprevodnik drž. železnice
228 Lušin Ivan, hišni posestnik in upokojeni geometer
231 Lavrenčič Maks, hišni posestnik in trgovec z zeljem in drugimi deželnimi pridelki

Planinska cesta
Alpenstraße

154 Vernik Anton, hišni posestnik in železniški poduradnik v pokoju
196 Mrak Janez, hišni posestnik in črevljarski mojster
197 Sterle Franc, hišni posestnik in postrešček v v Ljubljani
198 Sušnik Rajmund, hišni posestnik
190 Kotnik Franc, hišni posestnik in železniški pristav
167 Smole Franc, ključavničarski mojster
Sadu Anton, sprevodnik
168 Klemenčič Janez, hišni posestnik in sprevodnik drž. železnice
169 Kočan Ernest, hišni posestnik in sodar
173 Zor Marija, hišna posestnica
Habicht Peter, krovec
176 Košir Blaž, hišni posestnik
207 Bardutzky Robert, hišni posestnik in mizarski mojster
22 Štirn Anton, črevljarski mojster in gostilničar
237 Kernc Alojzij, hišni posestnik
195 Brgles Anton, hišni posestnik

Knezove ulice
Knezgasse

121 Mitteregger Jakob, hišni posestnik
122 Jenko Ana, hišna posestnica
123 Bizjan Jakob, hišni posestnik in kurjač drž. železnice
Gregorin Jakob, c. kr. sodni uslužbenec v p.
124 Sevšek Franc, hišni posestnik in godec
137 Leben Jakob, hišni posestnik in zidar
225 Battelino Danijel, hišni posestnik in zidarski mojster
199 Skubic J., hišni posestnik
221 Kovač Franc, hišni posestnik in črevljar
220 Sebenik Lovrenc, hišni posestnik, žganjekuhar in trgovec z žganjem
225 Marchotti Janez, hišni posestnik bivajoč v Ljubljani, Sv. Petra cesta
135 Baloh Janez, hišni posestnik

Kolodvorska cesta
Bahnhofstraße

99 Železniško poslopje (drž. železnice)
Krašovec Jožef, adjunkt
98 Stupar Ivana, hišna posestnica in gostilničar.
111 Favai Marija, hišna posestnica in gostilničar.
92 Bolaffio Viktor, trgovec z vinom
15 Celarc Anton, gostilničar
166 Kreuzer Jožef, hišni posestnik in trgovec
Domiter Jožef, sprevodnik drž. železnice
Küttner Rudolf, zasebni uradnik
Magerl Rajmund, poduradnik drž. železnice
209 Pavritsch Franc, železničar drž. železnice
Schiffrer Peter, sprevodnik drž. železnice
Steffel Aleksander, sprevodnik drž. železnice
Aumann Mihael, kurjač drž. železnice
Hribovšek Luka, namestnik strojevodje
Vertovšek Leopold, poduradnik drž. železnice
Osterman Franc, železničar drž. železnice
Demel Gabrijela, zaseb.
165 Skacadonik Alojzij, sprevodnik drž. železnice
160 Miškot Anton, hišni posestnik in sprevodnik drž. železnice
Beden Janez, pek.
159 Šega Anton, c. kr. poštni upravitelj
Ehrlich Tomaž, sprevodnik drž železnice
Tasoti Janez, strojevodja drž. železnice
Bratanič Peter, ključar drž. železnice
Knuplež Alojzij, prižigalec lučij
143 Stropnik Matija, hišni posestnik in strojevodja drž. železnice
149 Leopold Avgust, hišni posestnik in strojevodja drž. železnice
185 Tušar Tomaž, hišni posestnik in pek. mojster
Stajer Janez, strojevodja drž. železnice
Udovč Jožef, ključar drž. železnice
Prosin Janez, kurjač
185 Rogač Franc, železniški uslužbenec
191 Föderl Frančiška, hišna posestnica
Dernovšek Karol, c. kr. finančni koncipist
Ungar Franc, pristav drž. železnice
192 Kotar Mihael, hišni posestnik in branjar
Semlič Anton, sprevodnik
Oblak Anton, premikač
Hiršmann Valentin, strojevodja v pokoju
Kranner Leopold, sprevodnik drž. železnice
200 Tausch Anton, hišni posestnik
181 Zelenka Edvard, izdelovatelj testenin
150 Favai Marija, hišna posestnica in gostilničar.
56 Kovič Jožef, črevljar
160 Kovačevič Leopold, lasničar in brivec
150 Golob Franc, mesar in prekajalec mesa
159 Richtar Marija, trgovina z mešanim blagom
216 Borštnar Franc, hišni posestnik in uradnik juž. železnice
208 Oroszi Rudolf, hišni posestnik
81 Boncelj Jožef, hišni posestnik

Koslerjeve ulice
Koslergasse

180 Zaloga pilzenskega piva
119 Rotar Simon, hišni posestnik in sprevodnik
118 Ostermann Viktor, sprevodnik drž. železnice
Tarman Florijan, hišni posestnik in poduradnik drž. železnice
Kokelj Janez, sprevodnik drž. železnice
Gasperin Franc, skladiščni paznik

24 Zaznamek hiš: Spodnja Šiška: Savske ulice — Žibertove ulice.

Savske ulice
Savegasse

132 Čemažar Marija, hišna posestnica in perica

Sv. Jerneja cesta
St. Bartholomäusstraße

35 Hostnik Florijan, hišni posestnik in gostilničar
72 Zaplotnik Jera, hišna posestnica
62 Vodnik Jožef, hišni posestnik
Deu Mihael, trgovina z mešanim blagom, žganjem in tobakom
Rajko Rajmund, železniški uradnik v pokoju
62 „Čitalnica“
Sokolova telovadnica
36 Perko Janez, posestnik
37 Marinka Martin, posestnik
38 Strupi Marija, hišna posestnica
39 Wissian Anton, hišni posestnik
103 Bizjan Mihael, posestnik
41 Bizjan Mihael, posestnik
42 Volkar Anton in Katarina, posestnika
60 Mohar Jožef, posestnik
43 Borštner Jožef, posestnik
59 Rojina Marija, posestnica
58 Bedina Marija, posestnica
44 Sirnik Janez, posestnik
45 Ceglar Lovro, posestnik
57 Dovžan Lovro, posestnik
110 Bizovičar Franc, posestnik
46 Košak Terezija, posestnica
47 Verhovc Franc, posestnik in nabavljalec peska
205 Povše Julija, hišna posestnica in trgovka
48 Malovašič Terezija, hišna posestnica
Bodner Anton, strojevodja drž. železnice
49 Holeček Vencel, hišni posestnik
54 Bizovičar Valentin, hišni posestnik
50 Ziegler Marija, hišna posestnica
187 Javoršek J., hišni posestnik in mestni učitelj v Ljubljani
205 Lukežič Fr., sprevodnik
51 Peharič Uršula, hišna posestnica in prodajalka tobaka
78 Zalokar Ivan, hišni posestnik in premikač na drž. železnici

Vodnikova cesta
Vodnikstraße

3 Bizovičar Frančiška, hišna posestnica
5 Jesih Jakob, hišni posestnik in prodajalec vina čez ulico
6 Burgar Marija, hišna posestnica
7 Žabkar Marija, hišna posestnica
8 Gregorc Valentin, hišni posestnik
Kucler Leopold, klepar
10 Strukelj Marija, hišna posestnica in šivilja
21 Gregorc Valentin, hišni posestnik in zidarski mojster
Postišek Rafael, strojevodja drž. železnice
Ušan Jurij, strojevodja drž. železnice
Schönemann Rudolf, napisni slikar in likar drž. železnice
4 Kranjc Janez, črevljar, cerkovnik in mrliški oglednik
88 Gogola Janez, posestnik in oficijal pri c. kr. finančnem ravnateljstvu
9 Povše Marija, hišna posestnica in gostilničar.
21 Gregorič Karol, trgovec z vinom
97 Puteani Drauheim Berta pl., hišna posestnica

Vodovodna cesta
Wasserleitungsstraße

170 Pravst Franc, hišni posestnik in sprevodnik
203 Vidmar Janez, strugar
177 Varl Neža, hišna posestnica in branjevka
178 Poznič Janez, hišni posestnik in žel. čuvaj
179 Žagar Luka, hišni posestnik in nakladač premoga drž. železnice
201 Breskvar Franc, hišni posestnik in ključavničarski mojster
217 Juntes Anton, hišni posestnik in delavec pri vodovodu v Klečah

Žibertove ulice
Žibertgasse

162 Ramovš Janez, hišni posestnik in železniški delavec
Hafner Mihael, krojač
156 Vodišek Franc, hišni posestnik in izdelov. harmonik
145 Pirkovič Janez, hišni posestnik in strojevodja drž. železnice
155 Zolli Marija, hišna posestnica
188 Muzzulini Martin, strojevodja drž. železnice
Urbanc Janez, strojevodja drž. železnice
144 Nežič Avgust, hišni posestnik in sprevodnik južne železnice
227 Cuznar Andrej, hišni posestnik in strojevodja drž. železnice

Zaznamek hiš

občine Zgornja Šiška pri Ljubljani.

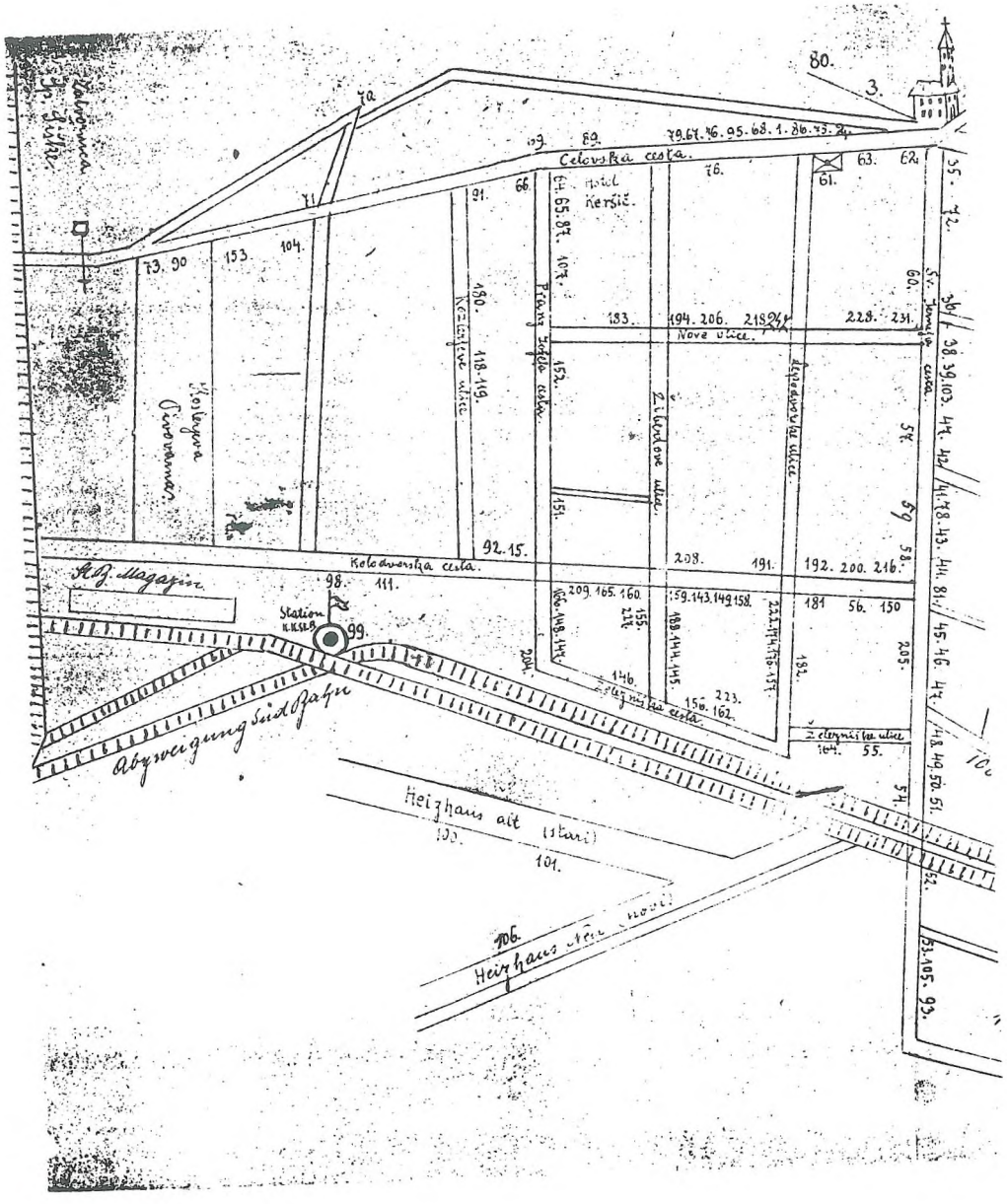
Občinski predstojnik: Zakotnik Janez.

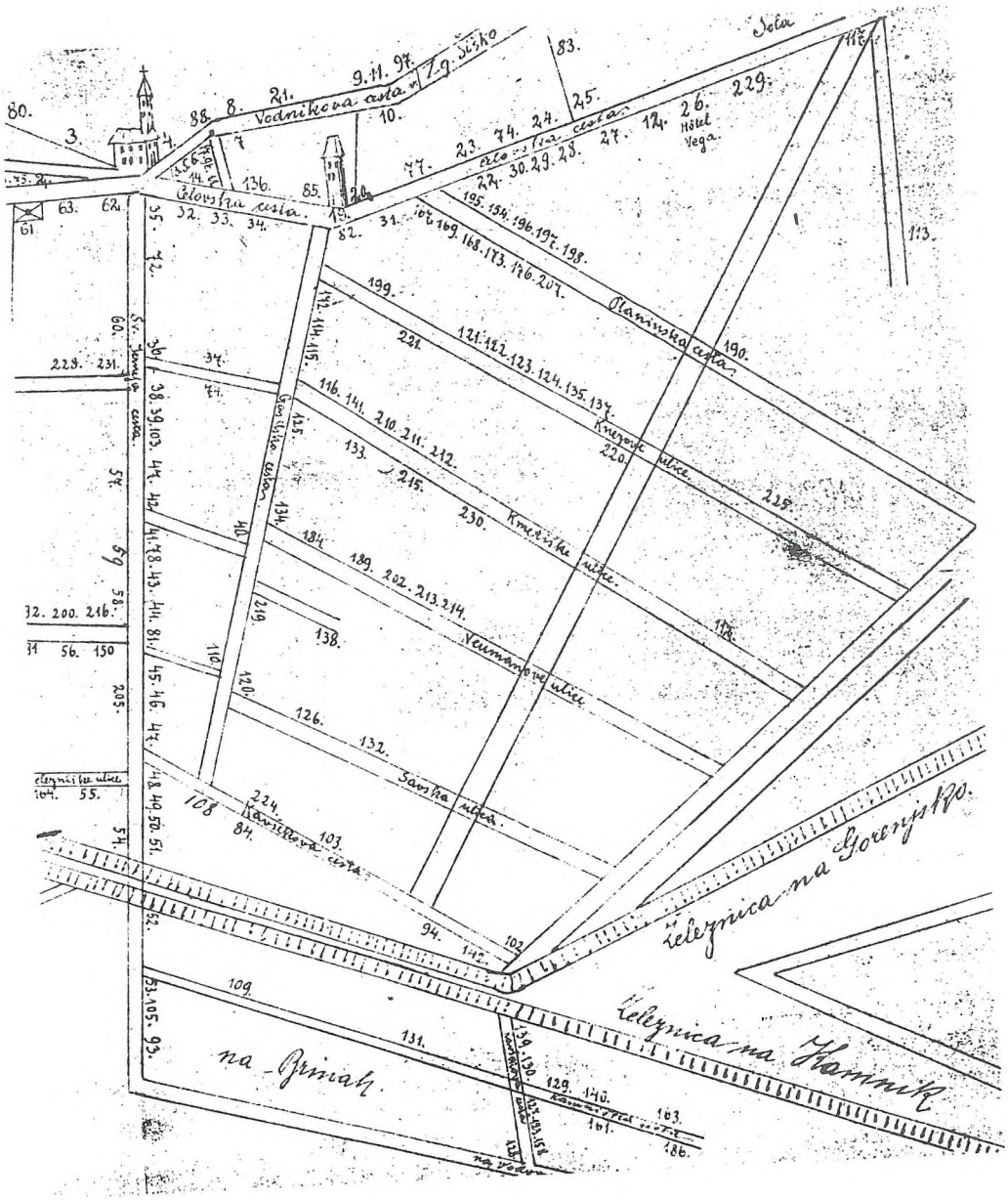
Župnija Št. Vid.

1 Galle Adolf
2 Widmar Jakob
3 Perko Janez
4 Weis Franc
5 Krisper Jožef in Janez
6 Zaletel Janez
7 Perko Janez
8 Sitar Janez
9 Bahar Franc
10 Leben Janez
11 Hočevar Jakob
12 Klemenc Matevž
13 Luckmann Anton
14 Rojina Ivan
15 Kregar Janez
16 Rojina Janez
17 Matjan Jakob
18 Porenta Andrej
19 Kastelic Helena
20 Bitenc Jožef
21 Tomšič Anton
22 Herman Janez
23 Šuštaršič Anton
24 Račič Ernestina
24 Cerne Janez
26 Novak Jakob
27 Vidmar Franc
28 Lotrič Janez
29 Gasperlin Frančiške, ded.
20 Arhar Lorenc
31 Kosanc Jakob
32 Babnik Jakob
33 Kožuh Mihael
34 Bergant Jernej
35 Zakotnik Marija
36 Zakotnik Janez
37 Habjan Mihael
38 Sirnik Mihael
39 Jeras Janez
40 Burger Matevž
41 Bajc Janez
42 Cankar Fr. in Peternel Fr.
43 Pavšič Apolonija
44 Bizjan Franc
45 Braune Ivana
46 Rojina Anton
47 Cerne Janez
48 Suwa Janez
49 Koncilja Jožef
50 Rojina Franc
51 Belič Janez
52 Skander Jožef
53 Kinčič Martin
54 Graul Viktor
55 Križaj Janez
56 Borštner Franc
57 Rihar Janez
58 Rožanc Franc
59 Rojina Janez
Blaž Fasbinder
60 Setina Janez
61 Kozjek Franc
62 Matjan Jakob
Pečnik Marija
Ribič Ignacij
Becan Matevž
63 Drž. železnice čuvajnica
Oblak F.
64 Unk Mihael
65 Šetina Anton
66 Setina Anton
67 Skodlar Marija
68 Suwa Janez
69 Sušteršič Marija
70 Občinska šola
71 Bezlaj Terezija
72 Koman Jakob
73 Dolenc Tomaž
74 Ražanec Uršula
75 Hudabiunigg Karol
75a Hudabiunigg Karol
76 Urbančič Matija
77 Lotrič Janez
78 Sirnik Terezija
79 Nastran Valentin
80 Sirnik Rok
81 Skofic Jožef
82 Slajko Franc
83 Matjan Jakob
84 Pogačar Anton
85 Vernik Anton
86 Sivic Jakob
87 Burger Matija, ml.
88 Ceru Leopold
89 Lombar Andrej
90 Graul Franc
91 Babnik Marija
92 Suva Janez
93 Rojc Ivana
94 Pirš Karol
95 Gostinčar Marija
96 Sušteršič Jožef
97 Piš Janez
98 Rozman Vincenc
99 Kosanc Anton
100 Pavšič Ivan
101 Glavič Jernej

PRILOGA I. (str. 367 - 371) - Seznam hiš v Spodnji Šiški z lastniki in stanovanjem strank ter seznam hiš v Zgornji Šiški, 1906. Iz: Hribarjev najnovejši splošni naslovnik uradov, društev, tvrdk in zasebnikov deželnega stolnega mesta Ljubljane ... 1907, str. 21-25.

PRILOGA II. - Na naslednjih dveh straneh (372-373): Skica ulic, hiš in hišnih številk v Spodnji Šiški, okoli 1903 (ZAL, Občina Spodnja Šiška, šk. 18).


Celovška cesta.
Kolodvorska cesta.
Nove ulice.
Station
Abzweigung Südbahn
Heizhaus alt (stari)
Heizhaus neu (novi)
Kol. hotel Keršič.
Kol. magazin.
Kolodvorska ulica
Železniška ulica
Prazna zapadna cesta
Kolodvorska cesta
Železniška ulica
Železniška ulica
Železniška ulica


Vodnikova cesta
Glavarjeva cesta
Slovenska cesta
Planinska cesta
Kmetijska ulica
Kamniška cesta
Železnica na Gorenjsko
Železnica na Hrvaško
na Primskovo
na Vodo

Čitalnica v Spodnji Šiški.

Vabilo

k

Slavnostni

Val. Vodnikovi besedi s plesom,

katero priredi

Čitalnica v Spodnji Šiški

na Svečnico, dne 2. svečana 1894

v Koslerjevi zimski pivarni

s sodelovanjem slav. vojaške godbe c. in kr. pešpolka kralj Belgijski štev. 27.

VSPORED:

1.) *I. F. Wagner:* „Dobra sreča“, potnica, svira vojaška godba.
2.) *Stramo:* „Veseljaki“, valček, svira vojaška godba.

3.) *Titl:* „Na gorski vasi“, ouvertura, svira vojaška godba.
4.) *H. Volarič:* „Le pevaj ptičica“, mešani zbor.
5.) **Slavnostni prolog**, govori gosp. Anton Javoršek.
6.) *I. Seidl:* „Venec“, svirata na citrah gg. Schweiger in Seidl.
7.) *Stritzko:* „Srce moje“, pesen, svira vojaška godba.
8.) *D. Jenko:* „Vidov dan“, moški zbor s spremljevanjem glasovira.
9.) *A. Sachs:* „Rožici“, samospev za srednji glas z glasovirom.
10.) *Strauss:* Potpouri iz operete „Kraljičin prt“, svira vojaška godba.
11.) *A. Sachs:* „Planinar“, poje mešani zbor s čveteroročnim spremljevanjem na glasoviru.
12.) PLES.

Začetek točno ob polu 7. uri zvečer.

Vstopnina za osebo 50 kr., čast. člani čitalnice so vstopnine prosti.

K obilni vdeležbi najuljudneje vabi

odbor Šišenske čitalnice.

Narodna Tiskarna.


Zala®
To je dobra voda


Zala®
To je dobra voda


Zala®
To je dobra voda


Zala®
To je dobra voda

V zbirki Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana je izšlo:

- *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861 do 1918*. Pripravil in uredil France Štukl. Škofja Loka: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1979. (Gradivo in razprave; 1)
- *Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1980. (Gradivo in razprave; 2)
- Vlado Valenčič, *Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981. (Gradivo in razprave; 3)
- France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki I*. Škofja Loka: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981. (Gradivo in razprave, 4)
- Zorka Skrabl, *Hranilnice in posojilnice na Dolenjskem in v Beli krajini od srede 19. stoletja do leta 1947* in France Štukl, *Hranilništvo v Škofji Loki v času od 1896 do 1947*. Novo mesto - Škofja Loka: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1983. (Gradivo in razprave; 5)
- Marjan Drnovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1933*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1983. (Gradivo in razprave; 6)
- France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki II*. Škofja Loka: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984. (Gradivo in razprave; 7)
- *Zbornik ob devetdesetletnici arhiva*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1988. (Gradivo in razprave; 8)
- Vlado Valenčič, *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana: Partizanska knjiga, 1989. (Gradivo in razprave; 9)
- *Zveza kulturnih organizacij Kranj (1935) 1947-1980: inventar.* Pripravila in uredila Mija Mravlja. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1989. (Gradivo in razprave; 10)
- *Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1992. (Gradivo in razprave; 11)
- Judita Šega, *Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910).* Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1993. (Gradivo in razprave; 12)
- Andrej Studen, *Pedenarca, ksel, kelnarca, žnidar: Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869-1910*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1993. (Gradivo in razprave;13)
- Dušan Kos, *Pismo, pisava, pisar: Prispevek k zgodovini kranjskih listin do leta 1300*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana,1994. (Gradivo in razprave; 14)
- Dragan Matić, *Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno: Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14-1917/18.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1995. (Gradivo in razprave; 15)
- Zorka Skrabl, *Arhivska zapuščina Marjana Kozine (1907-1966), skladatelja, publicista in prevajalca: inventar*. Ljubljana - Novo mesto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996. (Gradivo in razprave; 16)
- France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki III. - Stara Loka in njene hiše.* Ljubljana - Škofja Loka: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996. (Gradivo in razprave; 17)
- Branko C. Šuštar: *Spodnja Šiška - pušeljc Ljubljane. Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje 1885 - 1914,* Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996. (Gradivo in razprave; 18)







Branko (Ciril) Šuštar, rojen 1957 v Ljubljani, je obiskoval osnovno šolo v Spodnji Šiški - prvega pouka je bil deležen pri učiteljici Katji Arčon, spodbudni dve leti pri Angelci Peček, v višjih razredih pa posebej pri slavistu Hermanu Janežu in zgodovinarki Ivi Kastelic kot razredničarki - sicer pa je preživel mladostna leta pod zvonom sv. Frančiška v Spodnji Šiški. Po maturi na šentviški gimnaziji leta 1976 je študiral na ljubljanski filozofski fakulteti zgodovino in umetnostno zgodovino pri zanimivih profesorjih, ki jim je za akademski pouk hvaležen, kakor tudi staršem, da so mu omogočili šolanje. Leta 1981 je diplomiral. Po krajšem poučevanju je bil zaposlen v Zgodovinskem arhivu Ljubljana kot arhivist za novejše upravno gradivo, od leta 1988 pa je kustos arhiva v Slovenskem šolskem muzeju. Sodeluje pri spodbujanju raziskovalne dejavnosti mladih, posebej osnovnošolskih 'mladih zgodovinarjev'. Prispevke s področja arhivistike objavlja v revijah Arhivi in Sodobni arhivi, s področja zgodovine sodeluje zlasti s krajevnozgodovinskimi objavami - v zadnjih letih predvsem o zgodovini šolstva 19. in 20. stoletja - največ v Kroniki in Šolski kroniki, kjer je sodeloval v uredniškem odboru, pri slednji od 1993-95 kot glavni urednik. Podiplomski magistrski študij zgodovine je opravil konec leta 1995 s temo o razvoju Spodnje Šiške.